**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ГАПОУ «АРСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОЛЛЕДЖ ИМ. Г.ТУКАЯ» -
РЕСУРСНЫЙ ЦЕНТР ПО ПОДГОТОВКЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ КАДРОВ**

Татар “Әлифба” сы авторы Вагыйзов Сәләй Гатат улының 115 еллыгына багышланган I Республикакүләм Вагыйзов укулары конференциясе материаллары

Материалы республиканской научно-практической конференции «I Вагизовские чтения», посвященной 115-летию автора татарской «Алифбы» Вагизову Салею Гататовичу

АРСК, 2023 ГОД

УДК 373
ББК 74.1, 74.2

Составители:
Тухфатуллина А.Г. – зам. директора по национальному образованию ГАПОУ «Арский педагогический колледж имени Г.Тукая», к.ф.н., преподаватель высшей квалификационной категории.
Гарашнина Р.М. – заведующий ресурсным центром ГАПОУ «Арский педагогический колледж им. Г. Тукая», преподаватель высшей квалификационной категории.

Научный консультант, редактор:
Шамсутдинова Р.Р. - кандидат филологических наук, доцент КФУ, заведующий кафедрой ИРО, Заслуженный учитель РТ, Заслуженный работник высшего образования РФ

Ответственный за выпуск:

Яруллина А.Р., зам. директора по научно-методической работе ГАПОУ «Арский педагогический колледж имени Г.Тукая», к.п.н., преподаватель высшей квалификационной категории.

Технический редактор:
Гумеров И.А. - инженер-программист

Материалы республиканской научно-практической конференции «I Вагизовские чтения», посвященной 115-летию автора татарской «Алифбы» Вагизову Салею Гататовичу (7 ноября 2023 года, Арск). - Арск, 2023. - Вып. 1, - 307 с.

Материалы публикуются в авторской редакции. За содержание ответственны авторы публикаций.

СЕКЦИЯ 1. ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ В ТРУДАХ ВАГИЗОВА С.Г.

1 НЧЕ СЕКЦИЯ С. Г. ВАГЫЙЗОВ ХЕЗМӘТЛӘРЕНДӘ МИЛЛИ МӘДӘНИ ТРАДИЦИЯЛӘРНЕҢ ЧАГЫЛЫШЫ

Арсаева Лилия Равил кызы,
Арча муниципаль районы, «Хәкимов Д.Г исемендәге
Түбән Мәтәскә урта гомуми белем
мәктәбе», башлангыч класслар укытучысы
Арсаева Чулпан Тамир кызы,
Арча муниципаль районы, «Арча 3 нче башлангыч
гомуми белем мәктәбе - балалар бакчасы»,
озынайтылган көн төркем тәрбиячесе

ХАЛЫККА ХЕЗМӘТТӘ ҮТКӘН ГОМЕР

Аннотация: Каюм Насыйри исемендәге премиясе ияләре Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова иң яхшы «Әлифба» авторлары. Алар көче белән 40 тан артык фәнни хезмәт язылган. Шулар арасында «Уку китаплары», «Татар теле» дәреслекләре, «Рәсемле әлифба», «Язу» һәм «Матур язу» дәфтәрләре, методик кулланмалар, дидактик материаллар, грамотага өйрәтү таблицалары бар. Бу хезмәтләр үзләренең төгәллекләре, камиллекләре белән аерылып торалар.

Ачкыч сүзләр: Сәләй Гататович Вәгыйзов, Рәмзия Гыйләҗевна Вәлитова, «әлифба», «Башлангыч сыйныфларда татар теле укыту методикасы», методик әсбаплар

Профессиональ осталык баскычының иң югары басмасына менә алучы, методик алымнарның иң нәтиҗәлеләрен, яңаларын кулланучы, үзенең яраткан эшенә чын күңелдән бирелеп, эшләү дәверендә укыту-тәрбия эшләрен бертуктаусыз камилләштерү нәтиҗәсендә могҗизалар тудыра белүче, тирән белемле, киң эрудицияле, кече куңелле, олы йөрәкле, әһәмиятле бурычларны хәл итәргә, башкаларны рухландыра алучы һәм үз артыннан әйдәп баручы гыйлем диңгезеннең тирәнлекләрендә йөзергә өйрәтүче һәм фән-белем биеклекләренә менү өчен сынмас канатлар куючы мөгаллимнәр бар.

Шундыйларның берсе – изге зат Сәләй ага. Галим, мөгаллим, бөек, хөрмәтле, тирән ихтирамга лаеклы кеше.

Вагыйзов Сәләй Гататович 1908 нче елның 20 нче октябрендә Самара губернасы Татар Байтуганы авылында туа. Аңа 6 ай булганда әтисе һәлак була, әбисе аны әнисенә бирми, үзенә алып кала. Әбисе укымышлы була, сабый беренче китапларын анда укый.

Тырыш малай бераз үсә төшкәч Камышлыга крестьян яшьләр мәктәбенә укырга китә. Укуга бөтен көчен сала. Малай шигырьләр яза башлый. Шул чорда Богырыслан рус педагогия техникумында мордва, татар бүлекләре ачыла. Сәләй шунда укый башлый. Аңа анда озак укырга туры килми. Татар теле һәм әдәбият

укытучысы Закиров аны Оренбургка татар-башкорт агропедагогия институтына укырга җибәрә.

Язмыш җилләре аны Казанга китерә. 1933 нче елда Казан педагогия институтының филология факультетына укырга керә. Ул институтны «5» ле билгеләренә генә тәмамлый.

1937 нче елда тормыш иптәше Вәлитова Рәмзия Гыйлаҗевна белән Арча педагогия училищесына эшкә килә һәм тәҗрибәле, көчле, дус коллективка эләгә.

Тирән белемле, акыллы укытучылар профессиональ уңышларга ирешә. Укыту-тәрбия эшләрен камилләштерү өстендә даими эшлиләр. Шәкертләрен татар телен сакларга, яратырга, хөрмәт итәргә өйрәтә.

1960 нчы елларда, яңа дәреслеккә ихтыяҗ туа. Моңа кадәр хәреф танырга өйрәткән Габбас Сайфуллин «Әлифба»сын алыштыру зарурлыгы килеп баса. Мәгариф министрлыгы әлеге эшне башкарып чыгарлык кешеләрне барлый башлый. Республика күләмендә конкурс игълан ителә, махсус боерык белән «Әлифба»ның яңа вариантын булдыруга тартылган педагоглар арасында Арча педагогия училищесы укытучылары Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова да була.

«Әлифба» дәреслеге 1960 нчы елда төзелә башлый. Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова 20 гә якын халыкның әлифбаларын бик җентекләп өйрәнәләр, шуларның иң камил якларын үз дәреслекләренә кертәләр. Авторлар рәссам Иван Язынинга да консультант булалар. Авторларга конкурс аша үтәргә кирәк була. Жюри әгъзалары Арча җирендә туган әлифбаны сайлап ала. Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова төзегән әлифба икенче урын ала. Россияда әлеге дәреслек бизәлеше буенча беренче урынга лаек була. 1965 нче елда мәктәпләрдә балалар кулына барып ирешә. Ул эчтәлеге белән дә, матур төсле рәсемнәре белән дә үзенә тартып торган зәңгәр тышлы әлифба. Шуннан башлап «Әлифба» ел саен меңләгән тираж белән 50 ел буена басылып тора. Сәләй Гататович Вагыйзов һәм Рәмзия Гыйлаҗевна Вәлитовалар авторлыгындагы «Әлифба» белән үзебез укыдык.

4 еллык башлангыч мәктәп системасына күчү дә яңа әлифба таләп итте. 6 яшьлекләр өчен төзелгән әлифба заман балаларының кызыксынуларына туры килерлек – экияти-фольклор мотивларына, милли компонентларга бай.

Мәгарифтә зур тәҗрибә җыеп, Вагыйзов һәм Вәлитова «Башлангыч сыйныфларда татар теле укыту методикасы»н да язганнар. Аның беренче басмасы 1975 нче елда монография рәвешендә язылган . Ә яңа басмалары (1993, 2000 елларда) шактый камилләштереп методик дәреслек итеп бастырылган. Инде берничә дистә еллар дәвамында шушы китап Татарстанда һәм Россиядә башлангыч сыйныф укытучылары әзерләүче барлык уку йортларында да дәреслек булып хезмәт итә. Ул укытучыларның өстәл китабына әверелде. Татар теле тарихында «Кызыклы грамматика» китабы да алар тарафыннан эшләнде. Бу китаптан башлангыч сыйныф укучылары гына түгел, ә барлык татар теле һәм әдәбияты укучылары да киң файдалана.

Сәләй абый һәм Рәмзия апа көче белән 40 тан артык фәнни хезмәт язылган. Шулар арасында «Уку китаплары», «Татар теле» дәреслекләре,

«Рәсемле әлифба», «Язу» һәм «Матур язу» дәфтәрләре, методик кулланмалар, дидактик материаллар, грамотага өйрәтү таблицалары бар. Бу хезмәтләр үзләренең төгәллекләре, камиллекләре белән аерылып торалар. Бу фәнни хезмәтләре өчен аларга 1988 нче елда Каюм Насыйри исемендәге премия бирелде. Латин графикасына нигезләнгән уку һәм язу китабын бастырып, милли мәгарифебезне галимнәр тагын бер баскычка күтәрде. Бу дәреслек латин, татар һәм рус язуы үзенчәлекләрен исәпкә алуы белән дә кыйммәтле.

С. Вагыйзов – Татарстанның атказанган укытучысы, РСФСР халык мәгарифе отличнигы, татарлар арасында беренче булып Ушинский медаленә лаек булган кеше. Рәмзия Вәлитова да – Татарстанның атказанган укытучысы.

Соңгы елларда төрле авторлар тарафыннан әлифба дәреслекләре шактый иҗат ителде. Иң соңгыларының берсе булган «Әлифба» дәреслеге Сәләй ага һәм Рәмзия апа методикасына нигезләнеп төзелгән. Белгечләр әйтүенчә, озак вакыт, төрле алымнар кулланып эшләп караганнан соң, нәкъ менә берничә буынны белемле иткән әлифба иң уңайлысы дип табылган. Бары тик, уллары Камил абый рөхсәте белән, кайбер сүзләр, рәсемнәр генә алыштырылган.

Озак еллар хәреф таныргa, укырга өйрәткән әлифба дәреслегенең авторлары Сәләй Гататович һәм Рәмзия апа Вәлитованы, аларның хезмәтләрен онытырга хакыбыз юк, алар безнең горурлыгыбыз.

Кулланылган әдәбият

1. Моратова Р.Ә., Исхакова М.Ә., Татарстан, 1999, №9
2. Саттарова Н., Вагыйзов Сәләй Гататович, Казан, 1998. – 24 бит
3. Таҗиев Д.Г. Арча хәбәрләре, 29.09.2023 №38. – 8 бит
4. Фәйзрахманов Ә. Мәдәни җомга, 27.04.2018, №16
5. Бармак белән каткан җирне казып булмый, Әлифбасыз язып булмый file:///C:/Users/KP/Desktop/3832455ba228ba89c3-%D0%9C%D1%83%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D3%99%D0%BB%D0%B8%D1%84%D0%B1%D0%B0.pdf

СЕКЦИЯ 2. ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ВАГИЗОВА С.Г. (ЭВОЛЮЦИЯ «АЛИФБЫ»)

2 НЧЕ СЕКЦИЯ С. Г. ВӘГЫЙЗОВНЫҢ МЕТОДИК МИРАСЫНДА ТРАДИЦИЯЛӘР ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘР ("ӘЛИФБА" ЭВОЛЮЦИЯСЕ)

Гайнетдинова Алсу Азатовна
МБОУ "Нижнеметескинская СОШ имени Д.Г.Хакимова"

С.Г.ВӘГЫЙЗОВ МЕТОДИК МИРАСЫНЫҢ ТРАДИЦИЯЛӘРЕ ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘРЕ

Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова - татар телен өйрәтүче әлифбаның тәүге авторлары. Китап үзгәреп торган, 41 тапкыр тулыландырылган, аның буенча татарстанлыларның 3 буыны укыган. Җир йөзендә кем генә булмасын, кайда гына эшләмәсен, ул зур дулкынлану белән үзенең нәни кулларына тәүге тапкыр Әлифба алганын искә төшерә. Чөнки һәркемнең дә белем дөньясына беренче адымы Әлифбадан башлана. Димәк, Әлифба китабы озын гомерле, тирән мәгънәле, бәһасез байлык ул.

Сәләй Гататдин улы Вагыйзов 1908 елның 24 октябрендә Самар губернасы, Богырыслан өязе (*хәзерге* Самар өлкәсе Камышлы районы) Татар Байтуганы авылында туа. Башлангыч белемен мәдрәсәдә ала. Камышлыда Коммунистик яшьләр мәктәбендә укый. 1921 елда Богырыслан педагогия техникумына укырга керә. Шул чорда шигырьләр яза башлый.

1933 елда Казанның педагогия институтында филология факультетында укый башлый. Институтны бетергәч, аспирантурада калдырала. Шуннан соң Арча педагогия училищесына эшкә чыкырыла. Ватан сугышы башлангач, фронтка китә. Харковь янында булганда чолганышка эләгә һәм әсирлеккә алына. Аннан АКШ гаскәриләре коткара. Туган иленә кайткач, Печора лагерена озатыла.

Әсирлектән 1949 елда гына азат ителә. Әсирлектән азат ителгәч, балалар тәрбияләү эшен дәвам итә. Сәләй Вәгыйзов белән Рәмзия Вәлитова минем туган авылым Югары Мәтәскә авылының башлангыч мәктәбендә дә балалар укытканнар. Алар минем әбием Ахунова Хөмәйрәдә квартирада яшәгәннәр. Алар турында истәлекләр сакланган. Аннары мәгариф булегендә инспектор булып эшли башлый. Арча педагогия училищесында татар теле һәм әдәбиятын укыта, бу фәннәрне укыту методикасын өйрәтә.

37 тапкыр дөнья күргән «Әлифба». Авторлар: Р. Вәлитова, С. Вагыйзов. Рәссамы – 1960-елларда беренче «Әлифба» китабын төзи башлый. 1965 елда «Әлифба» дөнья күрә.1986 елда хатыны Рәмзия Вәлитова белән берлектә 6 яшьлек балалар өчен тагын бер «Әлифба» төзи. Бу әлифба белән шәхсән үзем укырга өйрәндем. Аның «Башлангыч сыйныфта татар телен укыту методикасы» китабы «Лингводидактиканың ин зур казанышы» дигән бәя ала.

Сәләй Вәгыйзов төзегән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика» китаплары, методик кулланмалар һ. б. дистәләгән еллар дәвамында хәзерге көнгә кадәр кулланыла.

С.Г.Вагыйзов – Татарстанның атказанган укытучысы, Россия Федерациясенең Халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның Каюм Насыйри исемендәге премия лауреаты. Ушинский медале белән бүләкләнгән.

Татар мәгарифе тарихында әлеге шәхеснең үз урыны бар. Сәләй аганы “татар Әлифбасы атасы” дип атау, бер яктан, бик үк дөрес тә түгелдер. Чөнки аңа хәтле татарның алты Әлифбасы булган. Беренчесе – Иман шарты. Аннан соң Сәгыйть Хәлфин, Әхмәтһади Максуди (ике Әлифба), Мөхетдин Корбангалиев, Габбас Сәйфуллиннар Әлифба китаплары язалар. Сәләй Вәгыйзов Әлифбасы иң озын гомерле булганга, мин аны Әлифба атасына тиңләдем.

1965 елдан башлап татар баласы 50 ел буе нәкъ менә Сәләй ага һәм аның тормыш иптәше Рәмзия апа язган Әлифба буенча укырга, язарга өйрәнгән. Дамир Таҗиев әйтүенчә, чит илләрдә яшәүче татар балалары әле бүген дә нәкъ менә шушы Әлифбаны кулланалар икән.

Петербургның бер галиме бөтен дөньядагы Букварь һәм Әлифбалар буенча докторлык диссертациясе язган булган һәм нәкъ менә Сәләй ага Әлифбасын иң яхшысы дип аерып куйган. Бу Әлифба 50 ел эчендә 40 мәртәбә басыла. Беренче басмасы, әйткәнемчә, 1965 елда чыга, Әлифбаның гомуми тиражы исә миллионнан артып китә. Моннан тыш Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова-Вәгыйзова татар телен өйрәнү методикасы буенча 43 китап язалар.

Сәләй Гататович туган авылына урау юллар белән генә кайта алды. Әгәр Нурания ханым Абзаловабу хакта район үзәгеннән ишетеп кайтмаса, белмим, авыл уртасында, аның нигезендә бүген музей-йорт балкып утырыр идеме икән? Бу изге җиргә сукмак бер дә өзелми хәзер. Самара өлкәсеннән, Татарстаннан, күрше төбәкләрдән, тагын әллә кайлардан килеп чыгалар. Балалар да бу бәйрәмгә җентекләп әзерләнә. Сәләй агаларына, Әлифбага багышланган шигырьләр дә күп. Язучылар, журналистлар авылларына еш килеп чыга бит. Иҗат кешесендә хисләр уятмый калмый бу җирлек. Нурания дә, апасы Гөлфия дә, Самарадагы медучилищены тәмамлап, туган авылларында фельдшер булып эшләгәннәр. Авырулар янына гел йөреп торырга туры килә бит инде. Шул уңайдан Гөлфия ханым Әлифбага кагылышлы бер кыйсса сөйләгән иде. – Бервакыт шулай бер яшьлек сабый авырып киткән. Өйләренә чакырдылар. Карыйм: бала кулына китап тотып ята. «Әлифба китабы бу, – ди әнисе. – Шуннан башка йокларга да ятмый. Башкасын биреп карыйбыз. Ничектер таный шуны. Иң кызыгы шунда: башкаларын бөгәрләргә, ертырга да мөмкин, ә Әлифбаны сыйпап кына тора. Үзебез дә аптырыйбыз инде», – ди. Тагын да гаҗәбрәге соңрак булды. Ул көнне сеңлем Нурания эш белән район үзәге Камышлыга киткән иде. Шунда очраклы гына Әлифба авторы Сәләй Вәгыйзовның авылдашыбыз икәнен белеп кайтты. «ТНВ»дан аның юбилеена багышланган тапшыру күрсәткәннәр икән. Кемдер аңа шул хакта сөйләгән. Минем йортым ни хәлдә? Әлифба музее ачылуга менә шушы бер җөмлә этәргеч булгандыр дисәм, мөгаен, ялгышмамдыр. Нурания укырга кергән елны Татар Байтуганында татар мәктәбе ябыла. Татар балалары, елый-елый, Рус Байтуганына юл тота. – Мәктәптә бер сүз дә татарча әйтергә ярамады. Укытучылар бик ачуланалар иде, – дип искә ала Нурания ханым бу көннәрне. – Ярый әле өйдә татар мохите булды. Илһам Шакиров белән Әлфия

Авзалова авылга килеп концерт куйгач, мин бик җитди кыяфәттә: «Казанга укырга барам», – дип игълан иттем. Әни: «Кая барасың? Татарча белмисең бит», – дигәч, үксеп-үксеп еладым. 1975 елда мәктәп укучылары арасында Самара өлкәсе буенча үткәрелгән «Ватан нидән башлана?» дигән иншалар бәйгесендә Нурания беренче урынны ала. Аның күз яшьләре белән язылган иншасы «Шуршат страницы Алифбы» дип атала. Монда ул шушы кадерле китаптан хәрефләрне өйрәнә, мәктәптә туган телендә сөйләшә алмавы турында йөрәгеннән чыккан сүзләрне тезә. Ул вакытта Әлифбаның авторы Сәләй Гататовичның үз авылыннан булуы башына да керми әле. Әйтүче дә булмый. Күрәсең, онытыла төшкәндер. Бу хакта белгәч, озак уйланып йөри Нурания. Ахыр чиктә Арча педагогия көллиятенә хат юллый. Сәләй ага шунда эшләп иҗат иткән бит. Авылдашы аңа үзе җавап яза. Нурания ханым күп уйлап тормый, ире һәм тагын бер укытучы белән Арчага юл тота. – Инде 30 елдан артык авылын кайтып күрмәсә дә, бер тыкрыгын да онытмаган. Туган йорты төшләренә кереп йөдәтә икән. Барысын да күреп китү теләге белән яшәгән ул. Тик, ни кызганыч, насыйп булмаган. Ул вакытта аңа 91 яшь иде инде, – дип искә ала Нурания ханым. – Сәләй ага безне: «Минем йортым ни хәлдә икән?» – дигән сорау биреп, күз яшьләре белән озатып калды. Шул мизгелдән бу сүзләр миңа тынгылык бирмәде. Аның нигезендәге соңгы чиккә җиткән ташландык йортны күргән саен, йөрәгем сыкрады. Яшен тизлегендә Ул вакытта вакыйгалар үзем өчен дә, ничектер, яшен тизлегедәй үтә торды. Бер сабакташым миннән яңа нәшер ителгән Әлифба дәреслекләре турында язуымны үтенгән иде. Кайчандыр Арча педучилищесында укуымны күздә тоткандыр инде, күрәсең. Язмам басылуга, педучилищеның элеккеге директоры Илдус абый Сәгъдиев шалтыратты. «Мәкаләңне укыгач, уйга калдым әле. Безнең Рәмзия апа белән Сәләй ага ничектер онытыла, күләгәдә калып бара сыман», – диде ул. Тиз генә җыендым да Арчага юл тоттым. Әлифба музеена кереп, укытучыларымның язмышы белән тагын бер кат таныштым. Яздым. Озак та үтми, Арча көллиятендә үткәрелгән бер конференциядә Әлифбага һәйкәл кую турында тәкъдим ясаганнар. Ачылу тантанасына Сәләй аганың авылдашлары да килде. Байтуганда музей ачарга хыялланып йөргән Нурания ханымга шунда Разил Вәлиев эшлекле тәкъдим ясый: Сәләй аганың авылдашлары исеменнән Татарстан Президентына мөрәҗәгать итәргә. Әнә шулай күмәк көч белән музей-йорт сафка баса.

Гыйләҗева А.Ф., Шаһиева Д.Г.
Арча ш., ДАҺБУ “Г.Тукай исемендәге
Арча педагогия көллияте”,
татар теле һәм әдәбияты укытучылары

“ӘЛИФБА” – БАШЛАНГЫЧ БЕЛЕМНЕҢ НИГЕЗЕ

Аннотация: В статье описывается об “Әлифбе” С.Вагизова и Р.Валитовой. Раскрывается его значимость не только в обучении грамоте, но и в воспитательной работе. Букварь послужил татарскому народу более 40 лет. На

сегодняшний день учителя родного (татарского) языка признают лучшим учебником для 1-х классов.

Ключевые слова: Алифба, обучение, родной язык, воспитание детей, обучение грамоте.

Белем Әлифбадан башлана! Әйе, сагынып искә алырлык хатирәләр белән генә күңелләребездә сакланып кала – Әлифбалы балачак. Сабый чакның иң гүзәл мизгелләре кадерле Әлифба китабы белән бәйле. Белем генә түгел, тормышыбызның иң мөһим башлангычына да ачкыч булып тора ул. Адәм баласының киләчәге дә шушы Әлифбаны кулына алу белән хәл ителәдер. Нинди һөнәр үзләштерәчәк ул, кем булачак, үзен кем итеп күрергә тели сабый, шушындый күп сорауларга шушы китаптан җавап табыладыр да инде. Бу китап белән тормыш юлыбыз башланып китә. Шуңа күрәдер дә аның тышындагы рәсеме дә бик кадерле тоела. Зәңгәр тышлы Әлифба китабы...

Белем илен зур диңгез дип алсак, Әлифба китабы – шул диңгездәге юл күрсәтүче якты маяк, бары уңышларга гына илтүче туры юл сыман. Шул белем диңгезенә ак хыялларыбыздай ак кораблар белән без сәяхәткә чыктык һәм әле дә шушы олы катлаулы юлдан барабыз да, барабыз. Бүген дә ул якты хатирәләр белән һәркемнең исендә сакланадыр...

“Әлифба” – грамотага өйрәтү өчен төп дәреслек, баланың туган телендә беренче уку китабы. Грамоталылыкның башлангыч нигезе әлифба чорында салына. Мәктәптә укуның беренче айлары бала тормышында аеруча әһәмиятле. Ул башта укырга-язарга өйрәнеп кенә калмый, билгеле бер күләмдә белем һәм күнекмәләр дә ала. Шул рәвешле, беренче сыйныф укучысын укырга өйрәтү белән беррәттән, татар теленең (туган телнең) төп берәмлекләре турында күзаллау барлыкка китерергә, балаларның акыл сәләтләрен үстерергә мөмкинлек тудыра.

С.Вагыйзов һәм Р.Вәлитовалар төзегән “Әлифба” дәреслеге күрсәтмәлелеккә бик бай: анда сюжетлы картиналар, логик күнегүләр, уен материаллары, башваткыч, табышмак, тел шомарткычлар да бар; сүз төзү схемалары да, укыр өчен читен булган кушылмалар да күрсәтелеп бирелгән. һәр рәсем, һәр сүз, һәр текст укучы өчен нинди дә булса тәрбияви әһәмияткә ия. Ул хезмәт, дуслык, бер-береңә ярдәм итү, белем алуга омтылыш, өлкәннәрне хөрмәт итәргә һәм башка бик күп сыйфатларга өйрәтә. Әлифба кушымтасында, сүз төзү өчен, кисмә хәрефләр белән иҗекләр, шулай ук аваз һәм иҗек анализы өчен, кисмә хәрефләрдән сүз төзү һәм логик күнегүләр өчен өстәмә рәсемнәр дә бирелгән. Башка әлифбалар белән чагыштырганда, үзенең рәсемнәренең матурлыгы, эчтәлеге белән дә аерылып тора. Чөнки бала рәсемгә карауга ук, ул аны аңлый, күз алдына китерә. Рәсемнән соң иҗекләргә аерылып куелган сүзләрне дә бала, “бармагын төртеп”, үзе укый ала. Чөнки бу әлифбаны төзегәнче, С.Вагыйзов белән Р.Вәлитова егерме милләтнең әлифбасын, кулланылышта булган татар әлифбаларын өйрәнеп чыгалар. Алар төзегән “Әлифба” 1964 нче елда конкурска тәкъдим ителә. 1965 нче елда басылып чыккан зәңгәр тышлы беренче әлифба Мәскәүдә халык казанышлары

күргәзмәсенә куела. Элекке СССР Министрлар Советы рәисе Гейдар Алиев игътибар белән зәңгәр тышлы “Әлифба”ның битләрен актара һәм үзе белән килгән мәгариф хезмәткәрләренә мәктәпләргә шундый сыйфатлы дәреслекләр кирәклеген әйтә. Шушы елдан башлап, татар балалары әлеге әлифбадан гыйлем юлына атлый. Бүгенге көндә дә без аны иң яхшы дәреслек дип саныйбыз. Татар телен укыту методикасы дәресләрендә дә бу әлифбаны кулланабыз, башкалары белән чагыштырабыз, алар белән эшләү серләренә өйрәтәбез.

“Әлифба”га, уку өчен махсус төзелгән текстлардан тыш, балаларның яшь үзенчәлекләренә туры килгән һәм танып белү эшчәнлеген формалаштыруга ярдәм итә торган шигырьләр, хикәяләр, табышмаклар кертелгән. Хәрефләрне өйрәнеп бетергәннән соң, уку сыйфатын арттыру максатыннан, дәреслек ахырында татар әдәбиятының кайбер классиклары (Г.Тукай, Г.Ибраһимов, М.Җәлил) турында мәгълүмат, аларның шигырьләре, кечкенә хикәяләре, кызыклы әкиятләре урнаштырылган.

Тагы шунысы әһәмиятле: әлифба чорларга бүленеп өйрәтелә. Әлифбагача чорда грамотага әзерлек чоры бурычлары куела. Монда уку хезмәте өчен зарур күнекмәләрнең нигезе салына. Әлифба һәм язу дәфтәрләре белән таныштырыла. Рәсемнәргә карап, җөмләләр төзергә, җөмләләрне сүзләргә аерырга, сүзләрдән җөмләләр оештырырга, сүзләрне иҗекләргә бүләргә, иҗекләрне авазларга таркатырга, авазларны дөрес әйтә белергә өйрәтелә. Бу эшләр, сюжетлы картиналар, әйбер яки зат рәсемнәре, төрле рәсемнәр ярдәмендә күрсәтмәле һәм мавыктыргыч итеп, уен формасында оештырыла. Әлифба чоры беренче тартык аваз, Л хәрефе белән укучыларны таныштырудан, шул хәреф ярдәмендә таныш сузыклардан иҗекләр, сүзләр, шул сүзләрдән җөмләләр төзеп укытудан башлана. Һәр яңа хәреф һәм шул хәреф белдергән аваз белән таныштыру сүзләргә анализ ясау белән дәвам итә. Әлифбадан соңгы чорда укучылар ирешелгән уку һәм язу күнекмәләрен ныгыту, шомарту һәм уку дәреслекләренә әзерлек бурычлары куела. Бу чорлар һәрберсе язу күнекмәләре бирү белән берләттән алып барыла. Язу дәресе вакытында да укучыларның укуы,аларның язу күнегүләре белән чиратлашып бара.

С.Вагыйзов белән Р.Вәлитовалар “Әлифба” белән бергә “Матур язу дәресләре” серләренә өйрәтү өчен, укытучыларга методик кулланма да төзегәннәр. Әлеге кулланма кече яшьтәге мәктәп балаларын язу күнекмәләренә өйрәтүнең методик алымнары белән таныштыра. Укытучыга ярдәмгә дә язу үрнәкләре һәм аерым дәресләр бирелә.

Уку өчен әзер хәрефләрне аваз мәгънәләре буенча тану, шул хәрефләр белән белдерелгән сүз һәм җөмләләрне тел тибрәтеп әйтү һәм укыганны аңлау җитә. Әмма язу өчен, болардан тыш, хәрефләрнең сурәтен төшерә – яза белергә, ягъни балада кул хәрәкәте күнекмәләре тудырырга кирәк. Язу дәресләрендә шулай ук сөйләм үстерү күнегүләре дә бирелә. Болар һәрберсе уйлап, исәпкә алынган.

Баланы язарга өйрәтә башлау белән үк, тиз язганда кулланыла торган күнекмәләрне эшкәртергә, дөрес утырырга, ручканы дөрес тотарга, дәфтәрне дөрес куя, язу процессында кул һәм дәфтәрне дөрес шуыштыра белергә өйрәтү

дә кирәк. Беренче көннәрдә һәр язу эшен бала зур эмоциональ киеренкелек белән башкара. Беренче уңышсызлык һәм хаталарны да бик авыр кичерә, чөнки укучы матур язарга теләсә дә анынча булып чыкмый, теләгән нәтиҗәләренә ирешә алмый. Укытучысының дөрес киңәшенә һәм язып күрсәтүенә карамастан, хатасын тиз генә төзәтә алмый. Тикмәгә генә, К.Насыйри “Матур язу – ярты гыйлем” дип язмаган. С.Вагыйзов та үзенең бу методик кулланмасына эпигрф итеп нәкъ тә шушы сүзләрне алган да инде.

Әйе, бүгенге көндә без баланың фикерләү сәләтен үстерә, эстетик тәрбия бирә, информацион культура тәрбияли, укытуның сыйфатын күтәрә, предметара бәйләнеш булдыруга ярдәм итә, укучыларда эзләнү-тикшеренү теләге уята торган төрле белем бирү чаралары кулланып эшләргә тырышабыз. Шулай да, нәрсә генә булса да, зәңгәр тышлы әлифба китабы, беренче битен ачуга ук, шушы чараларның бөтенесен үзенә туплаган дип әйтәсе килә. Ә иң мөһиме: бу әлифба аңлап, дөрес итеп сөйләшергә, укырга һәм язарга, логик фикерләргә, дөрес тәрбия алырга өйрәтә. Туган телебез – татар теленең сүзлек байлыгын, мәгънәви һәм кулланылыш үзенчәлекләрен камил куллана белүне һәм ана теленең аралашу эшчәнлегендә үзенчәлекләрен өйрәтүне дә күздә тота, тирән белем бирү белән беррәттән, укучыларда телебезгә карата кызыксыну уята.

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. Вагыйзов С.Г., Вәлитова Р.Г. Башлангыч мәктәптә татар теле методикасы. – Тулыландырылган, яңартылган басма.- Казан: Мәгариф, 1993.- 415 б.

2. Вагыйзов С.Г., Вәлитова Р.Г. Әлифба.- Учебник для трехлетней начальной школы.-“Мәгариф” нәшрияты.-Казан: Мәгариф, 1995.- 78 б.

3. Вагыйзов С.Г. Матур язу дәресләре: Башлангыч мәктәп укучыларына каллиграфик күнекмәләр булдыру: Укытуылар өчен методик кулланма.- Казан: 1999.-63б.

Каримова Л.И.
Агрызский район, МБОУ Терсинская СОШ АМР РТ
МБУ ДДТ “Радуга талантов” АМР РТ

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ БУКВАРЯ

Аннотация: Статья знакомит с историей развития букваря. В статье рассматривается взаимодействие времени и азбуки. Приводятся примеры, раскрывающие изменения азбуки со временем.

Ключевые слова: букварь, учебник, буквы, слово, звук.

Annotation The article introduces the history of the development of the primer. The article discusses the interaction of time and the alphabet. Examples are given that reveal the changes of the alphabet over time.

Key words: primer, textbook, letters, word, sound.

Букварь – первая учебная книга, которая попадает в руки ребёнка. С неё начинают обучение грамоте. По ней дети учатся читать и писать. Я расскажу о том, как создавались самые известные буквари, по которым учились дети нашей страны.

В давние времена дети тоже учились в школе, но читали они не по букварю, и писали они не в тетрадях. В старину буквы вырезали на деревянных дощечках, а писали в свитках, сделанных из бересты. Потом на земле появились книги. Сначала книжные листы делали из кожи животных, а позже их стали делать из бумаги.

Принято считать, что самый первый букварь в 1574 г. напечатал во Львове Иван Федоров, основатель книгопечатания на Руси.

Букварь Василия Бурцова был выпущен Московским печатным двором в 1634 году. Составлен букварь по образцу азбуки Ивана Федорова. Это первая русская азбука с иллюстрациями.

Известный русский педагог Ушинский в 1864 году издал учебник '"Родное слово". Он состоял из двух книг: "Азбуки" и "Первой после Азбуки книги".

Через восемь лет после "Родного слова" вышла в свет "Азбука", составленная Львом Толстым. В нее он включил маленькие рассказы на темы из жизни крестьян.

Букварь Тихомировых впервые был издан в 1872 году. Он был одной из главных книг, по которой дети постигали азы грамоты и счета.

В 1945 году был издан букварь Редозубова. В нем было 98 страниц. Этот букварь был классикой СССР. Буквари тех лет учили дружбе и были очень добрыми. Автор предложил свой порядок изучения звуков и букв.

Материалы располагались по этапам обучения грамоте:

1) знакомство с предложением, словом, слогом и звуком. Понятие о буквах. Знакомство с элементами письменных букв;

2) практическое изучение звуков и их буквенных обозначений;

В 1965 году выпустился новый букварь, тоже под редакцией Редозубова. В нем новые картинки, портреты Владимира Ленина и Юрия Гагарина. В создании этого букваря впервые приняли участие Академия художеств и советские писатели. Букварь отличался художественными текстами, красочными картинками. Написание букв несколько изменилось. Они стали более красивыми. Прописей не было. Писали в обычных тетрадях с косой линией и тремя горизонтальными полосками. Большое внимание уделялось подготовке к письму. Долгое время дети писали палочки, точечки, петли и крючочки простым карандашом. И лишь у кого хорошо получалось письмо, учитель разрешал пользоваться чернильной ручкой. Чернила наливали в чернильницу-непроливайку.

Образцы написания букв, находились на страницах букваря. На одной странице размещены предложения и слова, написанные печатными и письменными буквами. Звуковые схемы отсутствуют. В 1993 году появился

букварь Горецкого и Шанько. Букварь помогает учащимся усвоить печатные и письменные буквы и их звуковые значения, научиться читать слитно простейшие слоги и слова и правильно понимать читаемое, уметь читать и понимать небольшие тексты и писать простейшие слова и предложения. На страницах букваря появились звуковые схемы, загадки, ребусы и кроссворды. Предполагалось, что часть детей уже умели читать. Поэтому авторы ставили своей целью, расширить и пополнить знания детей по русскому языку и чтению.

Прописи дают правильные образцы письма, что способствует лучшему их написанию. Учебник и тетради идут в соответствии друг другу.

Букварь учил детей любить свою Родину и быть патриотами своей страны. Тексты подобраны интересно, носят воспитательный и познавательный характер. В учебнике много яркого, занимательного материала.

В букваре уже не показывают, как нужно писать буквы. Каждый урок чтения закрепляется на уроках письма. Большой выбор разных заданий на развитие речи, мышления, расширение словарного запаса детей.

С распадом СССР в начале 1990-х годов в системе образования произошли существенные изменения. Было принято решение об отмене единой системы учебников.

Наряду с букварем Горецкого, появились и другие буквари и азбуки, которые преследовали одну и ту же цель – обучать детей грамоте. В 2014 году стали учиться по программе «2100». Обучение грамоте происходило по букварю Бунеевых, который до этого назывался «Моя любимая азбука». Учебник очень красочный, дети с удовольствием работают в нем карандашами. В первый класс приходят дети разного уровня подготовки. Это большая проблема для учителя. "Букварь" решает ее. Он предназначен для работы с детьми, имеющими разные навыки чтения. В правой части учебника размещены тексты для читающих детей, поэтому у учителя есть прекрасная возможность спланировать урок так, чтобы все дети были охвачены работой, и никто не скучал. Этот учебник развивает и совершенствует навык чтения, содержит материал вводного курса русского языка, развивает речь и творческие способности детей. Он интересен учащимся, так как есть занимательный, познавательный материал, а также возможность поработать самостоятельно.

Букварю соответствуют прописи «Мои волшебные пальчики» в 5-ти тетрадях (автор Пронина). Дети в них учатся писать и в узкую линейку, и в широкую. В прописи так же, как и в букваре, включены материалы вводного курса русского языка, задания на развитие устной и письменной речи, орфографические упражнения. Материал прописей соотносится со страницами букваря. На каждый урок в прописях отводится достаточно большое количество заданий.

В период обучения грамоте дети проходят подготовительный курс русского языка. Учатся выполнять слого-звуковой и звуко-буквенный анализ слов. Определяют место ударения в слове. Это помогает овладеть орфографией.

После завершения работы по Букварю и прописям обучение продолжается по учебникам «Русский язык» и «Литературное чтение» тех же авторов.

"Әлифба", то есть татарская азбука под авторством Рамзии Валитовой и Салея Вагизова является настоящим учебником-долгожителем. Салей Вагизов и Рамзия Валитова явились первыми авторами азбуки для детей для изучения татарского языка. Книга изменялась и дополнялась 41 раз, по ней учились 3 поколения татарстанцев. До сих пор именно по ней продолжают знакомство с татарским языком в мире.

За все это время книга сменила обложку лишь трижды и каждая из них - это отражение истории страны и республики. Авторы были удостоены многочисленных премий, в том числе они стали лауреатами премии Каюма Насыйри. Это та самая старая-добрая, самая популярная Элифба в советском и постсоветском пространстве. Третья Элифба по которой учились в 90-х годах школьники Татарстана, главным героем которого стал мальчик на обложке в национальной одежде. Именно с этим букварем в руках выступала в защиту родного языка татарская общественность. Также оберегали и сохраняли родной язык всю свою жизнь Салей Вагизов и Рамзия Валитова.

В разное время, в связи с изменениями, происходящими в обществе, требования к букварям изменялись.

Процесс познания мира многогранен. Но начало этому процессу познания заложено в букваре.

Наш современный букварь совсем не похож на своих прадедушек и прабабушек, которым от роду девяносто, сто и даже триста лет.

Пройдут годы – и букварь снова изменится.

Работа над букварём ведётся постоянно. Букварь живёт, улучшается, потому что он всегда будет необходим людям, как первая ступенька на пути в огромный мир знаний.

Список использованных источников

1. Букварь под редакцией С. П.Редозубова. Издательство «Просвещение», 1965 год.

2. Букварь под редакцией В. Г.Горецкого и А. Ф.Шанько. Издательство «Просвещение», 1993 год.

3. Букварь под редакцией Р.Н Бунеева, Е.В. Бунеевой, О.В. Прониной. Издательство «Баласс» 2014 год.

4. http://fp.edu.ru/forum

Низамутдинова С.Т.
Кайбицкий район,с.Ульянково,МБОУ "Ульянковская ООШ",
учитель татарского языка и литературы

ТАРИХИ-МӘДӘНИ «ӘЛИФБА БИОГРАФИЯСЕ"

Аннотация: Статья посвященная изучению истории издания татарских букварей, анализу их вербальных, визуальных текстов и трансформации букваря на протяжении веков. Показывает структуру, содержание, методический аппарат, оформление татарских букварей, изданных с конца XVIII в. по настоящее время. Впервые в отечественной историографии татарский букварь

рассматривается как культурно-исторический феномен, национально-культурное наследие. Комплексный подход, примененный авторами в процессе исследования, заключающийся в анализе специфических особенностей букварей не только татар-мусульман, но и крещеных татар, помогает проанализировать национальный букварь как единый, ценный исторический источник по истории татарского народа и важный носитель национальной памяти и идентичности. Теоретический и фактический материал по теме исследования позволяет показать особенности развития и место татарского букваря в системе национального образования татарского народа. В то же время монография может способствовать введению татарского материала и в контекст международных исследований по букваристике.

Ключевые слова: образование, просветительство, обучение грамоте, национальный букварь, детские буквари, буквари для взрослых, национальная идентичность, диалог культур, татары, тюркские народы.

Татарларның мәктәп белеме һәм мәгърифәтчелек тарихы тирән тарихи тамырларга ия. Татар мәгарифенең үсеше турыдан-туры дәүләтчелек үсеше тарихы һәм Урта Идел буенда ислам таралуы белән бәйле. Казан татарлары борынгы заманнардан ук белемле кешеләрне кадерләгәннәр һәм балаларны ислам кануннары буенча тәрбияләүгә генә түгел, ә аларны грамотага өйрәтүгә дә зур әһәмият биргәннәр. Бала дөньяны танып белгән беренче мәктәп дәреслеге «Әлифба»булган. Татар әлифбасының 200 елдан артык тарихы бар. Ул милли хәтер һәм тәҗрибә йөртүче, милли үзенчәлекне кабатлау чараларының берсе булып тора.

Танылган Әлифба тикшеренүчесе, педагогика фәннәре докторы, Россия мәгариф академиясенең мөхбир әгъзасы В. Г. Безрогов дөрес билгеләп үткәнчә, ул " дөньяны беренче тапкыр күренергә мөмкинлек бирә, татар балаларын укырга өйрәтү өчен дәреслек, чөнки нәкъ менә татар балаларын милли традицияләрдә тәрбияләү һәм тәрбияләү процессында, шулай ук аларны дөнья мәдәнияте казанышларына җәлеп итүдә аерым урын алып торган әлифбалар кыйммәтле чыганак булып тора, анда өлкәннәр җәмгыяте әйләнә-тирә дөнья буенча юл күрсәткечен модельләштерә.

Бүгенге көнгә кадәр татар әлифбасы өйрәнелмәгән дип әйтеп булмый. Милли Әлифба күп еллар дәвамында татар филологлары һәм педагоглары тарафыннан өйрәнелә. Әмма татар әлифбасын мәдәни - тарихи феномен, милли-культура мирасы дип санаган әле булмаган. Бу Ватан тарихнамәсендә тарих буенча беренче фәнни тикшеренү татар – мөселманнар төркемнәре, гадәттәгечә, чукындырылган татарларның әлифбаларының үзенчәлекләрен дә карадылар. Мондый комплекслы алым милли әлифбаны татар халкы тарихы буенча бердәм, кыйммәтле тарихи билгеле бер үсеш стадиясенә ирешкән һәр халык диярлек үз әлифбасын үзе ясый яки башка халыклардан (миссионерлык, мәдәни-Трегер, колонизация активлыгы кысаларында) ала. Кайбер халыкларда беренче әлифбалар борынгы заманнарда ук барлыкка килгән, башкаларында соңрак, XX гасыр башыннан.бу процесс җирле аз санлы халыкларның туган телләрендә беренче әлифбалар булдыру әле дә дәвам итә. Мәсәлән, 2017 елның мартында

Хабаровскида беренче негидаль элифбасы Берелтуева Д.М., Казарова, Надеина Үеғида элифбасы (Негидаль элифбасы)тәкъдим ителгән чыганак, милли хәтер һәм шәхеснең мөһим йөртүчесе буларак анализларга ярдәм итә.

Традицион рәвештә берничә тугандаш халыкларда балаларны укыту өчен кулланылган әлифбалар билгеле. Һәм бу яктан татар әлифбаларының бай тарихы бар. XIX гасыр ахырында – XX гасыр башында татар авторлары әлифбалары буенча Урта Азиянең һәм казакъ далаларының күп кенә төрки халыклары вәкилләре грамотага өйрәнгәннәр. Бу халыкларның телләрендә уку әсбаплары булмаган, шулай ук аларны булдыра алырлык квалификацияле педагоглар булмаган чорда Казан татарларының әлифбалары һәм башка дәреслекләре күп кенә төрки халыкларның милли мәктәпләре өчен төп, кайвакыт бердәнбер уку әсбаплары булган. Кагыйдә буларак, Төркестан халыкларының беренче мәгърифәтчеләре Әхмәтхади Максудиның «Мөгаллим әүвәл» һәм «Мөгаллим сани яки элифба гарәби»әлифбаларын актив кулланган татар мөгаллимнәре була.

Җәдит мәктәпләрендә һәм мәдрәсәләрендә укыту татар телендә барган, бигрәк тә алар барлыкка килгән беренче дистә елларда: аларда рус телен дә, җирле халыкларның телләрен дә яхшы белгән татарлар укыткан. Аларның шәкертләре, тиешлечә, татар телен ул вакыттагы төрки халыклар арасындагы мәдәниятара коммуникация телен белгәннәр. Һәм бу эштә татар әлифбалары зур роль уйный. Рецензияләнгән монография авторлары җитәрлек өлеш керткәннәр. XIX гасыр ахырында – XX гасыр башында татар җәмгыятендә кискен торган тел, мәдәният, этноним проблемаларына анализ ясауга зур игътибар бирелә.

Татар әлифбалары коллекциясе, Н.И. Лобачевский исемендәге Казан федераль университеты, Татарстан Республикасы Милли китапханәсе һәм Россиядә бердәнбер Әлифба музее – музее фондлары (Арча шәһәре)ендә саклаланалар.

Монография концептуаль якын килү һәм уйланылган структура белән аерылып тора, өч бүлектән тора. Кереш өлеше (авторлардан) тикшеренүнең методологик нигезләрен ача. Беренче бүлектә догалы Әлифбадан яңа типтагы Әлифбага: татар әлифбасы XIX гасыр ахыры XX гасыр башы.авторлар татар әлифбалары тарихына экскурсия ясыйлар, алар, кызганычка каршы, 1778 елдан гына сакланып калган (с. Хәлфин әлифбасы). Чыганаклар җитмәү элеккеге чорларны җентекләп анализларга мөмкинлек бирми. Болгар-татар әлифбалары Идел буе Болгары мәктәпләрендә, ә аннары Алтын Урдада һәм Казан ханлыгында кулланылган. Әмма образ системасының үзенчәлекләре турында җентекләп фикер йөртү мөмкин түгел.

Өченче бүлекнең эчтәлеге укучыга постсовет Әлифбасының үзенчәлекләрен «яңа чынбарлык» ның чагылышы буларак ача.

Бүгенге көндә тарихыбызның иң катлаулы чорларында да милли мәдәниятне, динне һәм туган телне саклаган ата-бабаларыбызны истә тоту мөһим. Бу процесста, әлбәттә, мәктәп дәреслекләре зур роль уйнады. Беренче чиратта, бурычы чикләнмәгән әлифбалар балаларны укырга һәм язарга өйрәтте. Әлифбаның функцияләре күпкә киңрәк булган. Беренче карашка гади булып күренгән текстлар һәм рәсемнәр балаларны Ватанны, үз халкын яратырга,

өлкәннәрне хөрмәт итәргә өйрәткән. Милли мәктәпнең үсеп килүче буынны тәрбияләү һәм мәгариф өлкәсендәге ролен генә түгел, ә укытучының бу системада алган әһәмиятле урынын да күрсәтелә. Чөнки еш кына татар муллалары һәм укытучылары бик аз түләүгә эшләгәннәр, ә мәктәпләр һәм мәдрәсәләр бары тик мәхәллә акчасына, ягъни татар җәмгыяте хисабына гына тотылган. Ул вакытта дәүләт ярдәме һәм финанслау юк булган. Шуңа да карамастан, татарлар арасында грамоталылык дәрәҗәсе шактый югары була һәм XIX гасыр ахырына 60% ка җитә. Совет алифбасының тарихы турыдан-туры хөкүмәтнең татар теленә һәм аның графикасына карата сәясәте белән бәйле. Китап авторлары милли анализны җентекләп үткәрделәр совет чоры әлифбалары график революцияләр чорында татар әлифбасына кагылган үзенчәлекле үзгәрешләрне күрсәтә алды.

Китап бай эчтәлеге белән генә түгел, ә төсле бизәлеше белән дә җәлеп итә. Монографиядә кара-ак һәм төсле иллюстрацияләр рәвешендә тәкъдим ителгән визуаль рәт текстка искиткеч өстәмә генә түгел, ә кыйммәтле визуаль мәгълүмат чыганагы да булып тора. Алар арасында төрле елларда бастырылган татар әлифбаларының тышлыкларының һәм битләренең оригиналь фотокопияләре, татар мәктәбе үсешенең аерым битләренә багышланган иллюстрацияләр, авторларның берсе – Д. М. Галиуллина.

Китапның тагын бер үзенчәлеге шунда ки, ул параллель рәвештә ике телдә – рус һәм татар телләрендә басылып чыга. Ә аның ике милли мәдәният вәкилләре – рус һәм татар мәдәниятләре тарафыннан язылуы нәкъ менә диалог процессында мәдәниятләрнең үзара аңлашылуы барлыкка килүенең яхшы үрнәге булып тора. Асылда, бу безнең республикада бик кадерле булган толерантлык һәм мәдәниятара хезмәттәшлек үрнәге.

Шулай итеп, озак еллар тикшеренү эшендә тупланган тикшеренү темасы буенча теоретик һәм фактик материал авторларга татар әлифбасының үсеш үзенчәлекләрен һәм урынын күрсәтергә мөмкинлек бирә ,татар халкының милли мәгариф системасында татар материалын букваристика буенча халыкара тикшеренүләр контекстына кертә.

Әдәбият исемлеге

Максуди, А. Н.Казан: Матбугат университеты., 1892. 142 б

Максуди, А.сана яки Гарәп әлифбасы укытучысы. Казан: Харитонов матб., 1904. 40 б.

Сальникова, А.А., Галиуллина, Д.М. татар Алифба: үткән һәм хәзерге / татар Алифба: тарих һәм хәзерге заман. Казан: Татар. китап. 2016 елгы басма. 196 б.

Рәхмәтуллина Алсу Рәис кызы,
Арча муниципаль районы “Д.Хәкимов исемендәге
Түбән Мәтәскә гомуми белем мәктәбе” филиалы
“Мөндеш башлангыч гомуми белем мәктәбе”

С.Г.ВӘГЫЙЗОВ МЕТОДИК МИРАСЫНЫҢ ТРАДИЦИЯЛӘРЕ ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘРЕ (“ӘЛИФБА” ЭВОЛЮЦИЯСЕ)

Күңелдә тирән эз калдырган китаплар була. Аларны укып кына калмыйсың, ул синең дустыңа, киңәшчеңә, ярдәмчеңә әйләнә. Бу китап – дөньядагы барлык сорауларга да җавап табарга ачкыч бирә һәм белем иленә дөрес юлны күрсәтүче сукмак булып тора. Фәннәр иленең ишеген ачкан бу китапны кеше гомере буена онытмый, рәхмәт хисе белән искә ала. Мондый китапларның берсе – татар телендә укый һәм яза белүче һәрберебез өчен иң кадерле булган – “Әлифба” китабы. 39 хәрефне өйрәтүне үз эченә алу гына түгел, ә кешенең матур сөйләмен һәм тирә-юньгә дөрес карашын да формалаштырган дәреслектән дә әһәмиятлерәк китап була аламы! “Әлифба” кешенең гомере буена җыясы белем байлыгының нигезе булып тора.

“Әлифба” дәреслеге тарихта билгеле булган иң өлкән китапларның берсе булса да, ул эчтәлегендә һәр чор өчен актуаль булган сорауларга җавапны табарга ярдәм итә һәм шул ук вакытта һәр заман баласына кызыклы булып кала. Әлбәттә, монда дәреслекне язган авторларның хезмәте зур һәм осталыклары, алдан күрә белү сәләтләре бәхәссез. Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова авторлыгындагы “Әлифба” китабы бүген дә актуальлеген югалтмый. Ул дәреслек буенча укыган күпме кеше бу китапны тирән ихтирам хисе белән искә ала. Дәреслек бастырылмаса да, күпме гаиләдә иң кадерле, иң кирәкле китапларның берсе булып саклана.

Әлифба стабиль булса да, барыбер искерә. Бер генә дәреслек тә гомер-гомергә стабиль дәреслек булып хезмәт итә алмый. Беренчедән, тормыш алга бара, илнең икътисади-сәяси һәм мәдәни тормышында бара торган үзгәрешләр, чор алдына килеп баскан яңа бурычлар әлифбага да кагылалар, шул үзгәрешләргә, яңа бурычларга туры китереп, әлифбаның да эчке рухын һәм андагы материалларны үзгәртергә туры килә. Икенчедән, тел белеме, укыту методлары гел үсеп, камилләшеп тора. Әлифба төзүче моны шулай ук искә алырга тиеш була. Димәк, әлифба дәреслегендә билгеле бер күләмдә чорның сулышы, тел гыйлеменең үсеш дәрәҗәсе, грамотага өйрәтү методикасындагы үзгәрешләр чагыла. Димәк, бар “Әлифба” да үзгәрә, камилләшә, яңара. Ләкин әлифбаның төп калыбы сакланып кала, аның үрнәгендә яңа дәреслекләр барлыкка килә. Кайсы гына “Әлифба” китабын алсак та, С.Г.Вәгыйзов методикасы сакланып кала, аның традицияләре дәвам ителә.

Мәсәлән, 2011 елда Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы рөхсәте белән И.Х.Мияссарова, Ф.Ш.Гарифуллина авторлыгында яңа әлифба чыкты. Бүгенге көндә мәктәп бусагасын яңа атлап кергән балалар туган телебез хәзинәсен шушы әлифба ярдәмендә өйрәнә башладылар. Дәреслек,

билгеле бер күләмдә эволюция кичерде дисәк тә була. Уңай һәм матур традицияләр сакланып калып, яңалык өстәлгән бу дәреслек тә укучыларыбыз күңеленә хуш килде.

Әлифба, үзенең структурасы буенча кабатланмас булса да, күп кенә язучы, шагыйрь һәм рәссамнарга яңа төрдәге әсәрләр иҗат итәргә илһам һәм этәргеч тә бирә. Бу алар өчен үзенә бер эксперемент була. Мәсәлән, автор балалар өчен якын булган аерым бер теманы сайлап ала да, шуны "Әлифба" калыбына салып, яңа китап барлыкка килә. Әлбәттә, ул китап үз укучысын таба, нәни дусларны сөендерә һәм бәяләп бетергесез зур файда китерә.

Гадәттә, мондый төр әлифбалар шигъри формада язылалар. Беренчедән, рифмага салынган юлларны балалар тизрәк истә калдыралар. Икенчедән, балаларга шигырь юлларын уку күңеллерәк. Балалар өчен иҗат ителгән әсәрләрнең матур бизәлеше дә зур әһәмияткә ия. Ә без, укытучылар, мондый әсәрләрне грамотага өйрәтү чорында бик теләп файдаланабыз.

Йолдыз Шәрәпованың "Зоопарк әлифба" китабына кертелгән шигырьләрен уку хайваннар иленә читтән торып экскурсиягә баруны хәтерләтә. Әсәрләр алфавит тәртибендә урнаштырылган. Әлбәттә, татар алфавитына кертелгән хәрефләр дә онытылмаган. Һәр хәрефкә берәр хайванга багышланган шигырь язылган. Балалар, китапны укып, күп информация алалар: хәреф белән дә танышалар, терек табигать турында күзәллауны да киңәйтәләр, кече дусларыбызны саклау һәм яклау зарурлыгын да аңлыйлар.

Марзыя Фәйзуллинаның "Гаилә әлифбасы" бер максатка яраклаштырылган: әниләр һәм балалар китабы булдыру. Уңышы - халыкның рухи хәзинәсен, әхлагын, диннең әдәп кагыйдәләрен хәдисләр ярдәмендә бирү. Һәр хәрефкә аталган шигъри сүз белән бергә, шигырьләрдә Ана һәм Бала образлары, алар арасындагы якынлык берсеннән икенчесенә күчә һәм ачыла бара. Туган телгә мәдхия җырлана, йола һәм дингә хөрмәт тәрбияләнә.

Шул ук авторның "Табышмаклы әлифба" тупланмасының да әһәмияте зур. Кайбер шигырьләр теге яки бу җәнлекнең, кош-кортның аерым сыйфатларын санап бирүгә генә корылган булса да, шигъри табышмаклар безне кызыксындыра, мәгълүмат белән баета.

Автор-төзүче Талия Шакирова туплаган "Хайваннар" дидактик материаллар җыентыгында хайваннар турындагы белешмә "герой" авызыннан сөйләтелә. Һәр бит-аерым хәрефкә, аерым хайванга багышланган. Мәкаль, әйтем, табышмак һәм уеннар белән баетылган тупланманың рәсемнәрен рәссам Алсу Тимергалина бизәгән. Тырышлык бушка китмәгән. Бала халык авыз иҗаты белән дә таныша, орфоэпик күнекмә дә ала, кызыл һәм зәңгәр төсләргә буялган хәрефләрне кызыксынып күзәтеп, сузык һәм тартык авазлар турында мәгълүмат та ала.

Р.Миңнуллин язган "Хәрефләр бәйрәме" китабы балалар бакчасы һәм башлангыч мәктәп өчен чын мәгънәсендә хәзинә. Кечкенә шигырьләр шаян сүзләргә бай, аларның эчтәлегенә туры килгән төсле рәсемнәр белән бизәлгән булуы балаларда зур кызыксыну уята. Балалар өчен җиңел, аңлаешлы телдә

язылган бу шигырьләрне балалар кабат-кабат укырга кушалар, ятлап та өлгерәләр.

Әлифба һәрвакыт телне һәм әйләнә-тирәне өйрәтүче серле сандык булып кала. Ә андагы хәрефләр- балалар өчен иҗат итүче авторларыбыз өчен төзү материалына тиң. Алар ярдәмендә язучы һәм шагыйрьләр балаларны белем иленә чакыралар. Гомер буена ватылмас-җимерелмәс нигез төзиләр, укуга һәм китапка кызыксыну, мәхәббәт тәрбиялиләр.

ТАССРның атказанган укытучысы, педагог, галим, методист, 40 тан артык дәреслек һәм методик әсбаплар, ә иң мөһиме яраткан “Әлифба”бызның авторы булган Сәләй Гататович Вәгыйзовка рәхмәтебез чиксез. Аның 1954 нче елда туган авылым Мөндештә башлангыч сыйныфлар укытучысы булып эшләве миндә соклану һәм горурлык хисләре тудыра. Ул эшләгән чорда башлангыч сыйныфта укыган, бүгенге көндә инде 80 яшен тутырган авылыбызның хөрмәтле кешесе Туюрова Гөлфия апа да аны җылы, матур сүзләр белән телгә ала.

Киләчәгебез балалар кулында. Аларга дип иҗат ителгән китаплар һәм әсәрләр гел язылып торсын, язучыларның, рәссам һәм галимнәрнең иҗат чишмәсе саекмасын иде. Балалар матурлыкны күрә, тормышны ярата, китапны саклый һәм кадерли белә, белемгә омтыла торган булсын өчен “Әлифба”ларыбыз бик кирәк безгә. Бәлки, шушы үсеп барган буын балалары арасында да С.Г.Вәгыйзовның традицияләен дәвам итүчеләр булыр дигән өметем зур.

Кулланылган чыганаклар исемлеге:

1. Ибраһимов Ф.И. Белем әлифбадан башлана: Татарча уку-язуга өйрәнү методикасы һәм татар әлифбалары тарихы. Казан, 1994;
2. https://www.metod-kopilka.ru/tatar_basma_lifbalaryna_kzt-34372.htm
3. https://www.labirint.ru/news/8102/

Хөснетдинова А.М.
БГБУ "Арча 6нчы номерлы урта гомуми белем мәктәбе",
татар теле һәм әдәбияты укытучысы
Галимова С.А.
г.Арск, МБОУ Арская средняя общеобразовательная школа №6,
учитель начальных классов

ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРНЕҢ ТЕЛ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ

Аннотация: Статья посвящена важной проблеме начального образования. Дается краткий анализ «Алифбы» прошлого. В статье приведены примеры произведений включённых в «Алифбу». Обозревается жанровый состав материалов для детского чтения. В учебник включены произведения известных татарских поэтов.

Ключевые слова: «Әлифба», экият, фольклор, традиция.

Abstract: The article is devoted to the important problem of primary education. A brief analysis of “Alifba” of the past is given. The article provides examples of works included in “Alifba”. The article surveys the genre composition of materials for children's reading. The textbook includes famous Tatar poets

Key words: “Alifba”, akiyat, folkcore, tradition.

Һәр милләтнең рухи мирасында мөһим өлешне халык авыз иҗаты алып торуы бәхәссез. Ул - соклангыч эчтәлекле, сәнгатьлелелек ягыннан гаҗәеп бер казаныш, һәр халыкның горурлыгы һәм кабатланмас үзенчәлеге.

Сүз сәнгате буларак фольклор халыкның электән чыгарылып килгән традицион һәм хәзерге авыз - тел иҗатын иңләп ала, димәк, чәчмә - прозаик әсәрләрне дә, шулай ук шигъри текстларны да үз эченә берләштерә. Барыннан да элек, халык авыз иҗаты телдән - телгә күчеп яшәве белән аерылып тора. Халык авыз иҗаты ул - сүз сәнгате, телдән чыгарыла һәм телдән сөйләнә яки телдән башкарыла. Халык тудырган әсәрләр нәкъ менә сөйләнгәндә һәм башкарылганда гына җанлы булып, чын үз тормышы белән яши.

Фольклор бер үк вакытта - коллектив күмәк иҗат та, ягъни аны тудыруда һәм эшкәртүдә күп кенә халык вәкилләре катнаша.

Сәләй ага белән Рәмзия апалар менә шуларны аңлап, тоеп, халык авыз иҗатының, халык трацияләренең үрнәкләрен әлифбаларында аз - азлап, кертә башлыйлар. Әгәр дә әлифбаның беренче битләренә үк күз салсак, без моңа инанабыз.

Сәләй агалар халыкның аерым йола - иҗат төрләренә, әйтик, кайбер хуҗалык – календарь йолаларга (нардуган, нәүрүз, карга боткасы), ырымнарга, тел шомарткычларга да аерым әһәмият бирәләр. Чөнки бу жанрлар балаларга бик якын. Үзләренең кыскалыгы, яңгырашы белән балаларның күңеленә тиз сеңә. Авторлар менә шуның өчендә халык - авыз иҗатына урын бирәләр.

Кайбер авазларны өйрәнгәндә кыска гына мәкальләрне дә кертеп җибәргәннәр.

Әкият - халык авыз иҗатының бик борынгы жанры, шул ук вакытта әлеге жанрга караучы тылсым һәм могҗизалы уйдырмага нигезләнгән,яки маҗаралы һәм гадәттән тыш хәлләргә вакыйгаларга корылган фантастик әсәр. Әлифбаның битләрендә без белгән әкият геройлары.Ә инде авазларны өйрәнеп бетергәннән соң Әкиятнең үзе белән үк танышабыз. Чөнки әкиятләрдән башка баланың тормышын күз алдына китерү кыен.

Менә шуңа күрә дә, сүзне әкиятләрдән башлыйсы килә. Әкиятләр халык авыз иҗатының бик борынгыдан килә торган, халыкның тормыш тәҗрибәсен, акылын, зирәклеген, бай иҗатын, фантазиясен чагылдырган кыйммәтле рухи хәзинәсе. Халык авыз иҗатының башка жанрлары кебек, әкиятләр сәнгать әсәре булып торалар һәм сәнгатьчә эшкәртелгән җанлы сөйләм теленә нигезләнәләр.

Башка фольклор жанрларыннан аермалы буларак, әкиятләрнең төп үзенчәлеге шунда - алар сюжетлы хикәяләүгә корылалар. Әкиятләрнең теле, иң

беренче чиратта диалекталь сөйләмгә нигезләнгән. Шуңа күрә дә кайбер галимнәр әкиятләрнең телен диалекталь тел белән янәшә куялар.

Әкиятләрнең теле гади һәм образлы, җанлы һәм мавыктыргыч. Биредә җөмләләр арасында ачык күренеп торган чикләр юк. Сүзләр һәм җөмләләр бәйләнеше тотрыклы түгел.

Менә шуңа күрә дә Сәләй Гататович һәм Рәмзия Валитовалар әлифба дәреслекләренә хәрефләр, авазлар үтеп бетергәннән соң әкиятләрне кертеп, аерым әһәмият биргәннәр. Чыннан да, кече яшьтән үк балалар әкиятләрне тыңлап үсәләр. Укырга язарга өйрәнгәч тә, класстантыш уку дәресләрендә әкиятләргә аерым урын бирелә.

"Төлке белән каз", "Торна белән төлке" әкиятләре аерым бер әһәмияткә ия. Әле дә булса, безнең буын кешеләренең күңелләренә уелып калган. Сүрәтләү чараларына бай, теленең гадилеге, аңлаешлылыгы, сюжет сызыгының беренче сыйныф укучыларына яраклыгы белән якын бу әкиятләр.

Шушы традицияне яңа чыккан әлифбалар дәвам итә. Ә бу авторлар күбрәк язучылар язган әкиятләгә әһәмият бирә. Шәхсән без үзебез татар халык әкиятләрен уку китапларына кертү ягында. Чөнки аларның теле гади, балаларга аңлаешлы. Тыңлаучыны әкият ахырдан реаль дөньяга кайтаралар һәм аларның күңелен күтәреп, көлкеле финал тудыралар.

Әлифба уку дәреслекләренә кергән шигырьләр үзләренең кыскалыгы һәм дә җанлы сөйләм теле, сүрәтләү чараларына бай булуы белән аерылып торалар. Шигырьләр татар халкына, туган илгә, табигатькә иксез-чиксез мәхәббәт белән сугарылган. Татар халкына гына хас сабырлык, түземлек ярата һәм кичерә белү, тәрбия, шәфкатьлелек кебек хисләр белән, татар теленең иң тирән мәгънәле сүзләрен урынлы һәм вакытлы кулланып язылган шигырьләр урын алган.

Бөек шагыйрьләребез – Габдула Тукай, Муса Җәлил шигырьләрен кертеп бик дөрес эшләгәннәр.

Муса Җәлилнең "Беренче Дәрес", "Әтәч", "Бишек Җыры", ГабдуллаТукайның "Туган авыл", Гали белән кәҗә", "Җир йокысы" шигырьләре җанлы сөйләм теле белән язылса да, гади сүзнең бөеклеге сизелә. Бу шигырьләр сүздән тәм табып язылган. Менә шуңа күрә дә балалар күңеленә якын. Гомумән, шигырьләр тел матурлыгы, эмоциональ яңгырашы, нәфислеге белән аерылып торалар.

Иң мөһиме – шигырьләр үзләренең "сүздән челтәр үреп", татар сүзенең мәгънә төпкелләренә төшеп иҗат ителгән.

Сүзебезне йомгаклап, шуны әйтәсе килә, әлифбаның бу традицияләре югалмасын иде. Хәзерге вакытта бигрәк тә. Чөнки балалар телефонга кереп киткән чорда яши. Һич югы әлифбалардагы халык авыз иҗаты үрнәкләре, халыкның гореф-гадәтләре белән балалар кече яштән үк танышып үссеннәр иде. Беренче сыйныф баласының хәтере яхшы, кызыксына, истә калдыра. Сәләй ага белән Рәмзия апа шушы гади генә төшенчәне ачык аңлап, әлифба иҗат иткәннәр.

Список использованной литературы:

1. Вагыйзов С.Г., Вәлитова Р.Г. Әлифба .- Учебник для трехлетней начальной школы.-“Мәгариф”нәшрияты.-Казан: Мәгариф, 1995.- 78 б.2.
2. http://www.millattashlar.ru/index.php/%D3%98%D0%9B%D0%98%D0%A4%D0%91%D0%90_(%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C) - ӘЛИФБА (Букварь)

СЕКЦИЯ 3. СУДЬБА «АЛИФБЫ» ВАГИЗОВА С.Г. И ВАЛИТОВОЙ Р.Г.: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ
3 НЧЕ СЕКЦИЯ С.Г. ВАГЫЙЗОВ ҺӘМ Р.Г. ВӘЛИТОВАЛАР «ӘЛИФБА» СЫ ЯЗМЫШЫ: ҮТКӘНЕ ҺӘМ ХӘЗЕРГЕСЕ

Вәлиева Ләйсән Фоат кызы,
Арча районы Иске Чүриле урта гомуми белем мәктәбенең
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

ӘЛИФБАГА БАГЫШЛАНГАН ГОМЕРЛӘР...

Бөек бәхет-калсаң кешеләрнең
Күңеленә кунган нур булып.
Р.Фәйзуллин

Хезмәтемне “Арча Әлифбаның Ватаны булсын...” дип атавым һич тә очраклы түгел. Ничә дистә еллар укучыларга хәреф танытып, аларны белем иленә алып кергән әлифба авторлары безнең Арчадан, минем якташларым бит! "Әлифба" музееның төп нигезен дә Вагыйзов Сәләй Гата улы һәм Вәлитова Рәмзия Гыйлаҗ кызының педагогик һәм иҗат эшләре тәшкил итә. Алар 1965 елдан башлап бөтен татар мәктәпләре өчен булган әлифбаның авторлары, моннан тыш алар 43 төрле дәреслекләр һәм методик китапларның авторлары да. Ә менә буыннан-буынга шушындый байлык бүләк итүчеләр турында ни генә беләбез икән?

Арчада Сәләй ага белән Рәмзия апаның язмышын Тукайныкы белән чагыштырырга яраталар. Икесе дә ятимлекнең бөтен ачысын-төчесен татыган кеше алар. Сәләй (Сөләйман) Самара өлкәсенең хәзерге Камышлы районы, Татар Байтуганы авылында дөньяга аваз сала. Алты айлык чагында әтисе вафат була. Әнисе туган ягына кайтып китә. Сабый бала әбисе тәрбиясендә кала. Әмма, хәле начарайгач, Сәләйне авылдашлары Гататдин абый белән Гайшә апага тәрбиягә бирергә мәҗбүр була. Рәмзия апа исә Башкортстаннан. Җиде яшьтән ятим калган кыз Эстәрлетамак балалар йортында тәрбияләнә. Егет белән кызны Казан педагогия институты кавыштыра. Мөгаен, авырлыклар кешегә яшәргә көч бирә, дигәннәре дөрестер ул. Арча педагогия училищесына кайтып эшли башлагач та, бәхеткә тиенгән көннәргә сугыш чик куя. Завуч булып эшләгән Сәләй ага фронтка киткәч, аның урынын Рәмзиясе алыштыра. Көн дә хәбәр көтеп, исән кайтуын өмет итеп яши ул. Әмма... өмете тиз генә акланмый. Сәләй ага Харьков янында немецларга әсирлеккә эләгә. Аннан котылгач, аны Печора лагерена сөрәләр. Рәмзия апа ике нарасыен җитәкләп, ике мәртәбә ире янына бара. Мондый сәяхәтләрнең ахыры бик аянычлы була: аны эшеннән куалар. Ә ире, сабыйларны саклап калу ниятеннән, аңа үзеннән баш тартырга киңәш итә. Әле аннан соң да бары тик кайчандыр бергә укыган, ул вакытта зур урыннарда эшләгән дуслары ярдәмендә генә яңадан эшкә урнаша ала. Рәмзия апа шул көннәрдән алып 1969 елга кадәр Арча педагогия училищесында татар теле, әдәбияты һәм методикасы укыта. СССР халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы

дигән мактаулы исемнәргә лаек була. Сәләй абый да исән-сау әйләнеп кайткач, гомерен балалар укытуга багышлый: башта мәктәптә укытучы, Роно инспекторы, аннан педучилищеда татар теле, әдәбияты һәм методикасы укытучысы. Ул – Татарстанның атказанган укытучысы, Россия Федерациясенең халык мәгарифе отличнигы, К.Д. Ушинский медале иясе. Болары – ике галимнең катлаулы тормыш юлыннан өзекләр генә...

Көчле рухлы булган Сәләй ага белән Рәмзия апа. Авырлыклар, гаделсезлекләр бу икәүнең бер булып типкән йөрәкләрен ташка әйләндерә алмаган, күңелләре тупасланмаган аларның. Шулай булмаса, җиң сызганып нәкъ менә сабыйлар өчен булган дәреслеккә – әлифбага тотына алырлар идеме икән алар?! 1960 елда төзелә башлаган дәреслек балалар кулына 1965 елда барып ирешә. Башкалардан эчтәлеге белән дә, матур төсле рәсемнәре (аны рәссам Язынин бизәгән) белән дә аерылып торган зәңгәр тышлы әлифба ул. Татарстан Мәгариф министрлыгы уздырган конкурста бу дәреслек икенче урынны алган. Шуннан соң әлифбаларга “юл ачыла” да инде: 6 яшьлекләр өчен, өч сыйныфлы башлангыч мәктәп өчен, “Рәсемле әлифба”... Сәләй ага белән Рәмзия апа хәтта әлифбаны латин графикасы белән дә төзергә өлгерәләр. Хәер, аларның хезмәтләрен санап кына бетерерлек түгел. Шулар арасында укытучыларның өстәл китабына әверелгән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, “Кызыклы грамматика”, “Язу һәм матур язу” дәфтәрләре, методик кулланмалар... Аларның барысы да әле бүген дә хезмәттә, бүген дә укытучылар кулында. Ә бит заманында Сәләй аганы “фән кандидаты булмаган башың белән бу тирәдә буталып йөрмә дә” дип әлифбасы-ние белән борып та чыгаралар. Ярый әле түрәләр арасында аңлый белгәннәре дә табыла. Шулай итеп, ничә дистә еллар татар халкы әлифба белән хәреф таныта, ана теле белән таныштыра. Арча педагогия көллияте мөгалимнәре С. Вәгыйзов белән Р. Вәлитовалар татар әлифбасын төзүгә бөтен гомерләрен багышладылар дисәк тә хакыйкатьтән тайпылмабыздыр.

Татар мәгарифе тарихында әлеге шәхеснең урыны бар. Сәләй аганы “татар Әлифбасы атасы” дип атау, бер яктан, бик үк дөрес тә түгелдер. Чөнки аңа хәтле татарның алты Әлифбасы булган. Беренчесе – Иман шарты. Аннан соң Сәгыйть Хәлфин, Әхмәтһади Максуди (ике Әлифба), Мөхетдин Корбангалиев, Габбас Сәйфуллиннар Әлифба китаплары язалар. Сәләй Вәгыйзов Әлифбасы иң озын гомерле булганга, мин аны Әлифба атасына тиңләр идем.

1965 елдан башлап татар баласы 50 ел буе нәкъ менә Сәләй ага һәм аның тормыш иптәше Рәмзия апа язган Әлифба буенча укырга, язарга өйрәнгән. Дамир Таҗиев әйтүенчә, чит илләрдә яшәүче татар балалары әле бүген дә нәкъ менә шушы Әлифбаны кулланалар икән.

Петербургның бер галиме бөтен дөньядагы Букварь һәм Әлифбалар буенча докторлык диссертациясе язган булган һәм нәкъ менә Сәләй ага Әлифбасын иң яхшысы дип аерып куйган. Бу Әлифба 50 ел эчендә 40 мәртәбә басыла. Беренче басмасы, әйткәнемчә, 1965 елда чыга, Әлифбаның гомуми тиражы исә миллионнан артып китә. Моннан тыш Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова-Вәгыйзова татар телен өйрәнү методикасы буенча 43 китап язалар. Мин үзем дә,

татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак, зәңгәр тышлы әлифбаны сагынам. Аның һәр хәрефе әле дә истә.

Ә чынлыкта әлифба язу ничек була икән ул? Җиңелләрдән түгелдер. Моның өчен бит бөек укытучы да, күпкырлы галим дә, шул ук вакытта сабыйларча фикерли белү дә кирәк.

Татарстанның халык язучысы Гариф Ахунов заманында болай дип язып калдырган: "Балачагымның якты көннәрен кабат исемә төшергәннәре өчен "Әлифба" авторларына мең-мең рәхмәт. Шушы "Әлифба"ны укып күзләре ачылган ун меңләгән бала, еллар узгач, зиһеннәре арта төшкәч, Рәмзия апа белән Сәләй агага, минем кебек үк, рәхмәт әйтерләр дип ышанам". Мондый рәхмәтләр чиксез булыр әле зәңгәр тышлы, матур рәсемле әлифба хуҗаларына!

Әйе, Арчабызда Татарстан һәм Россиядә генә түгел, ә дөньяда беренче "Әлифба" музее ачылу да әлеге мөхтәрәм шәхесләребезгә хөрмәт һәм рәхмәт билгесе. 1998 елның октябрь аенда Арча педагогика көллиятендә Сәләй Гататович Вагыйзовның 90 яшьлек юбилее уңаеннан кичә үткәрелә. Ул вакыттагы мәгариф һәм фән министры Фарис Харисов үз чыгышында «Әлифба» китабы авторлары Рәмзия Вәлитова һәм Сәләй Вагыйзовның иҗат мирасына багышлап музей оештырырга тәкъдим итә. Әлбәттә, бу тәкъдим бик хуплана һәм көллиятнең ул вакыттагы директоры Илдус Сәгъдиев бу эш белән җитәкчелек итү бурычын үз өстенә ала. Кыска гына вакыт эчендә Хөсәен Фатыйхович Хәйруллин тарафыннан байтак материал, экспонат туплана. Музейны 1999 елның 6 октябрендә ачалар. Әле дә "Әлифба" музее бөтен көченә эшләвен дәвам итә, байый.

Ирексездән, Рифә Рахманның "Әлифба" шигыре искә төшә:

Язган әдип китап, язган галим китап,
Хәтта патшаларның калган китаплары!
Изге Коръән сүзен укыр өчен дә бит,
Таный белү кирәк "әлиф" белән "ба"ны.

Бәйрәмнәрнең бүген бәйрәмнәредер бу,-
Дөньялыкның ашы, ахирәтнең башы.
Әлифбаны язу- җәннәтләргә лаек,
Ул бит – белемнәрнең тәүге бисмилласы.

Хезмәтемне Сәләй аганың үз сүзләре тәгәллисем килә: "Арчадан чыкмасын Әлифбалар. Аларны язуны сез дәвам итегез. Арча – Әлифбаның Ватаны булсын!" Амин, шулай булсын!

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. Мәшһүр галимне хөрмәтләү// Мәгърифәт газетасы, №43 (355), 1998 нче ел.
2. Р.Саттарова. Арча Әлифбаның Ватаны булсын//Арча хәбәрләре газетасы, 3 октябрь, 1998 нче ел.
3. Филиппов А.. Бердәнбер "Әлифба" музее// Ватаным Татарстан газетасы, 16 октябрь, 1999 нче ел.
4. Әлифба язу җиңелме?// Мәгърифәт газетасы, 31 октябрь, 1998 нче ел.
5.Роза Камалетдинова. Бәрәкәтле гомер//Сөембикә журналы, №9, 2009 нчы ел.

Гарипова Л.И., Ахметзянова Д.А.
МБОУ “Мемдельская СОШ имени Хай Вахита”
Высокогорского муниципального района,
учителя начальных классов.

ӘЛИФБАНЫҢ ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается судьба “Алифбы” С.Г.Вагизова и Р.Г. Валитовой. Особое внимание уделено на её прошлое и настоящее. Описываются история алифбы и её характерные особенности. В конце статьи авторы делятся соим опытом работы с данным учебником.

Ключевые слова: алифба, С.Г. Вагизов, Р.Г. Валитова, история, прошлое, настоящее, опыт.

Abstract: This article examines the fate of “Alifba” by S.G.Vagizov and R.G. Valitova. Special attention is paid to her past and present. The history of alifba and its characteristic features are described. At the end of the article, the authors share their experience with this textbook.

Key words: alifba, S.G. Vagizov, R.G. Valitova, history, past, present, experience.

"Әлифба, әлифба, беренче битеңне
Ачкан көн хәтердә, зур бәйрәм шикелле..."

1нче сентябрь– Белем иленә ишекләр ачыла торган иң матур көн! Бу көнне һәркем – олымы-кечеме – беренче тапкыр мәктәпкә укырга барган минутларын искә төшерә: дулкынланудан йөрәк күкрәк читлегеннән бәреп чыгар төсле тибә, өстә – матур мәктәп формасы, кулда – гөлләмә, ә букчада – китап. Ул – Әлифба!

Дуслар, Әлифбаны кочаклап, беренче тапкыр мәктәпкә баруыгызга ничә ел тулды? Мин 30 ел элек укырга кергәнмен! Кулымда иң якын сердәшем – Әлифбам!

Әлифба... Тышлыгына кулына чәчәк букеты белән букча тоткан кыз мәктәпкә бара торган зәңгәр тышлы китапны кем генә хәтерләми дә, кем генә аның буенча хәреф танырга өйрәнмәде икән?!

Рәмзия Вәлитова белән Сәләй Вәгыйзов төзегән “Әлифба” китабы – һәр татар баласын белем иленә алып керүче, дөньяны ачарга булышучы беренче дәреслек булган. Грамоталыкның башлангыч нигезе әлифба чорында салына. Мәктәптә укуның беренче айлары бала тормышында аеруча әһәмиятле. Бала баштагы 3-4 ай эчендә укырга – язарга өйрәнеп кенә калмый, билгеле бер күләмдә белем һәм күнекмәләр дә ала.

Әлифба сүзе асылда ул татар сүзе түгел. Ул гарәп әлифбасының беренче ике хәрефе: әлиф һәм бә. Каян килеп кергән ул безгә? Татарларда иске имлә язу стиле булган. Татарлар гарәп хәрефләре белән язганнар. Бу революциягә кадәрле булган вакытлар. Рус азбукасыннан аерып торыр өчен татар алфавитына “әлифба” дигәннәр.

Татар әлифбасы тарихына кайтсак, Татар республикасында 60 нчы елларда мәгариф өлкәсендә шактый зур үзгәрешләр башлана. Заман таләбенә туры килгән дәреслекләр бастыру сорала. Мәгариф министрлыгы «Әлифба» дәреслегенә бәйге игълан иткән була. *Ирле-хатынлы Сәли Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова – беренче татар әлифбасы авторлары* да бу эшкә алыналар. Алар татар халкы мәгарифе тарихында булган барлык әлифбаларны, шулай ук тугандаш халык әлифбаларын барлап, өйрәнеп чыгалар. Күп көч, зур тырышлык куеп, яңа «Әлифба» туа. Типографиядә басылганчы алар әле кулдан языла.

1965 елда әлеге «Әлифба» сабыйлар кулына килеп ирешә. Татарстанда гына түгел, бөтен татар дөньясы шул зәңгәр «Әлифба»дан укырга өйрәнә. Бу «Әлифба» Татарстан Мәгариф министрлыгы уздырган дәреслекләр бәйгесендә II урынга лаек була, ә иң яхшы китапка уздырылган Бөтенроссия бәйгесендә «Әлифба» авторлары диплом белән бүләкләнә.

Дистәләгән еллар дәверендә әлеге әлифба буенча татар укучыларының берничә буыны укып чыга, ә 1990 нчы елларда рус балалары әлифба ярдәме белән татар телен өйрәнә.

1986 елда Татар китап нәшрияте Р.Г. Вәлитова һәм С.Г. Вәгыйзов «Әлифба»сын дүрт еллык татар мәктәбенең беренче сыйныфы өчен чыгара башлый. Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрылыгының рәсми документларында гадәттәгечә басма тышлык төсе буенча «кызыл» дип языла.

«Кызыл» дәреслекне буяулы һәм экияттәгечә матур дип әйтсәк ялгышмабыз. Әлеге тышлыкны без барыбыз да беләбез. Мәктәп формасында укучы малай тырышып уң кулын күтәргән. Әлифбаның төп герое гади, милли киемгә киенгән малай. Китапта әкренләп татар экиятләреннән геройлар сурәтләнә башлый. Ул да булса Шүрәле, Су анасы һ.б. Шулай ук китапта матур төсләрдә ясалган Казан шәһәре күренешләре дә була. Мәсәлән, Опера һәм балет театры, Габдулла Тукай, Муса Җәлил һәм Мулланур Вахитов һәйкәлләре күрсәтелә. Әлбәттә, «кызыл» басманың кайбер «кимчелек»ләрен бетереп күп тапкырлар кабат бастыралар. Элек милли киемдәге татар малае күрсәткеч белән СССР картасына күрсәтсә, Союз таркалгач аны Татарстан картасына алмаштыралар.

Рәмзия апа һәм Сәләй аганың хезмәтләрен санап бетерерлек кенә түгел. Алар тарафыннан 40тан артык фәнни хезмәт языла. Әлеге хезмәтләр арасында башлангыч сыйныф укытучыларының өстәл китабына әверелгән туган тел һәм татар теле дәреслекләре, аларга методик кулланмалар, дидактик материаллар, “Матур язу” дәфтәрләре бар. Аларның барысы да бүген дә хезмәттә, бүген дә укытучылар кулында.

Соңгы елларда төрле авторлар тарафыннан Әлифба дәреслекләре шактый иҗат ителде. Сүз дә юк, анализлый башласаң, аларның уңай яклары да,

тискәре яклары да бардыр. Әмма иң соңгыларының берсе булган Әлифба дәреслеге Сәләй ага белән Рәмзия апа методикасына нигезләнеп төзелгән. Белгечләр әйтүенчә, озак вакыт төрле алымнар кулланып эшләп караганнан соң, нәкъ менә берничә буынны белемле иткән зәңгәр тышлы Әлифба иң уңайлысы дип табылган. Чит илләрдә яшәүче татар балалары әле бүген дә нәкъ менә шушы Әлифбаны куллана икән.

18 ноябрь көнне Сәләй ага Вәгыйзовның кече ватаны Самара өлкәсенең Камышлы районындагы Татар Байтуганы авылында мөгаллимнең истәлегенә музей-комплекс ачылды. Музейда татар сыйныфлары өчен меңләгән тираж белән басылып чыккан Әлифба дәреслекләре дә, Сәләй ага белән Рәмзия апаның башка эшләре дә урын алган.

«Казан арты» тарихи-этнография музее филиалы булган әлеге «Әлифба» музее Сәләй Вәгыйзов белән Рәмзия Вәлитованың фидакарь эшчәнлегенә һәйкәл булып тора.

Тормыш бер урында тормый, алга бара, аның белән бергә мәгариф системасы да яңарыш кичерә. Федераль дәүләт белем бирү стандартлары кергәннән соң Әлифбаны да әлеге стандартларга туры китерү таләбе килеп туа. Авторлык хокукларын да саклау, заманча таләпләрне дә истә тоту бурычы куела.

Сәләй аганың улыннан рөхсәт алып, “Әлифба”га бераз гына үзгәреш кертелә, дөресрәге, бүгенге дәүләт стандартларына туры китерерлек итеп үзгәртелә. Китапның эчтәлеге саклана.

Вәгыйзовлар Әлифбасы – ул чын татар Әлифбасы. Укытучыларның да күбесе шушы фикерне яклый. Анда татар колориты бар. Аннан җылылык бөркелеп тора. Башына ак яулыгын япкан әби, түбәтәен кигән бабай – менә ул чын татар мохите.

Бу дәреслек балалар күңеленә патриотик хисләрнең беренче орлыкларын салырга ярдәм итә. Дәреслектә балаларның чынбарлыгы тасвирлана. Бигрәк тә авыл тормышы игътибар үзәгендә тора. Балаларны эшкә өйрәтү, чисталык, пөхтәлек кебек күркәм сыйфатлар үз урыннарын алып торалар.

Балаларга белем бирүдә заманадан артта калмаска, бигрәк тә укучыларның белем алуга кызыксынуларын киметмәскә кирәк. Беренче тапкыр мәктәп бусагасын атлап кергән укучылар яңалык көтә, алар мәктәпкә “укыйбыз” дип килә. Менә шушы омтылышларын сүндермичә, белем алуга булган теләкләрен киметмичә укыту укытучыдан бик күп тырышлык һәм осталык сорый. Баланың башында уй, кулында эш, гамәле төрләнеп торганда гына моңа ирешеп була. Шуны күздә тотып, без укытучылар балаларны укырга һәм язарга өйрәткәндә биремнәрне уйлап, яшь үзенчәлекләрен, аларның кызыксынуларын күздә тотып эшлибез. Дәресләрдә логик күнегүләр, уен, башваткыч, ребус, табышмак, кроссвордлар кебек биремнәр кулланабыз. Алар укучыларның фикерләү сәләтен, хәтерен үстерүгә, мөстәкыйльлеген арттыруга юнәлдерелә.

Безгә дә бу галимнәрнең дәреслекләре белән эшләргә туры килде. Тәҗрибәдән чыгып шуны әйтә алабыз: бу дәреслек чын фидакарь татар балалары үстерүдә бик кирәкле һәм файдалы дәреслек булып тора. Чөнки ничә буын татар балалары шушы дәреслек белән белем дөньясына беренче адымнарын атладылар

һәм аларда татар теленә карата мәхәббәт, ярату хисләре югалмады. Бүген мәгариф җитәкчеләренә дә бу дәреслекне уку программасына кире кайтарырга киңәш итәр идек. Чөнки уңайлы, аңлаешлы дәреслек булмый торып чын татар балалары тәрбияләү мөмкин түгел.

Кулланылган әдәбият исемлеге

5. Мәшһүр галимне хөрмәтләү// Мәгърифәт газетасы, №43 (355), 1998 нче ел.
6. Р.Саттарова. Арча Әлифбаның Ватаны булсын//Арча хәбәрләре газетасы, 3 октябрь, 1998.
7. Александр Филиппов. Бердәнбер “Әлифба” музее// Ватаным Татарстан газетасы, 16 октябрь, 1999.
8. Әлифба язу җиңелме?// Мәгърифәт газетасы, 31 октябрь, 1998.
9. Роза Камалетдинова. Бәрәкәтле гомер//Сөембикә журналы, №9, 2009.

Гаряпова Г.Н.
ТР Спас муниципаль районы
“Никольское урта гомуми белем бирү мәктәбе”МГББУ
туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

ТАТАР “ӘЛИФБА”СЫ – МИЛЛИ МӘГАРИФ КҮРСӘТКЕЧЕ

Аннотация: В статье рассматривается краткая история развития Азбуки татарского народа – “Алифбы”, прослеживается мысль, что “Алифба” является выразителем духа своего времени, носителем ценнейшей информации о прошлом и настоящем татарского народа, является показателем развития его системы образования. Рассказывается о появлении “синей” “Алифбы” С.Г.Вагизова и Р.Г.Валитовой (1965), как по ней училось не одно поколение татарских детей, а в 1990-е г.г.- и русские дети, что “синяя” “Алифба” стала, по существу, “главным” татарским букварем на протяжении последнего полувека, и не было в XX столетии другого такого татарского букваря-“долгожителя”

Ключевые слова: Әлифба, милли мәгариф,халык тарихы, тарихи чыганак

Һәр кеше, үзен укырга өйрәткән китабын, Әлифбасын, хәтерлидер.

“Иртәгә Сара /Мәктәпкә бара./Кара, син аның,/Сумкасын кара. ” (Б.Рәхмәт сүзләре, А.Ключарев музыкасы). Бу җырның беренче юлларыннан ук күз алдыбызга С.Г.Вәгыйзов һәм Р.Г.Вәлитова төзегән “Әлифба”ның тышлыгы килеп баса. Битендә үк үрнәк булырлык идеаль чынбарлык образы сурәтләнгән: кыз бала кара күлмәк, ак алъяпкыч киеп, кулына портфелен, чәчәк бәйләмен тотып, шатланып, горур атлап, белем алырга мәктәпкә бара. Әлифба безне укырга гына түгел, Туган илебезне, үз халкыбызны яратырга да өйрәтә торган дәреслек итеп төзелгән.

Татар халкының 200 еллык тарихы булган “Әлифба” китабы Казан губернасы, Совет Татарстаны, советлардан соңгы чор Татарстаны, бөтен Идел-

Урал регионында һәм аннан читтә дә киң таралган, мәдәниятара элемтәләрдә зур роль уйнаган.

Татар әлифбасы – милли мәгариф, милли хәтер һәм милли тәҗрибә күрсәткече.

Идел Болгары чорында барлыкка килеп, XVIII гасырның соңгы чирегендә тагы да үсеш алган татар милли әлифбасы татар халкы белән бергә катлаулы юл үткән.

XIX-XX гасырларның чикләре татарның “милли яңарышы”, җәдитчелек идеологиясенең таралган чоры, милли мәгариф һәм милли мәдәният өлкәсендәге казанышларны барлау, татар җәмгыятендә балачакка һәм балаларга яңача мөнәсәбәт туу, дөньяви уку әсбаплары, шул исәптән әлифбалар барлыкка килү чоры буларак характерлана. Милләтебез зыялылары яңарышны нәкъ менә балалардан башларга кирәклекне аңлый башлыйлар. Татар балаларын милли традицияләр нигезендә тәрбияләү һәм укыту, шулай ук аларны дөнья мәдәнияте казанышлары белән таныштыру процессында әлифба зур роль уйнаган.

Татарларда мәктәптә белем бирү системасының шактый зур тарихы бар. Ул гасырлар дәвамында формалашкан, ә туган телдә укыту үсеп килүче буынга әхлакый тәрбия бирүнең төп нигезе дип саналган. Татар әлифбасының да озын һәм катлаулы тарихы бар.

Тарихчылар һәм телчеләрнең татар язуына, китап басу эшенә, халык мәгарифенә кагылышлы күп кенә тикшеренүләрендә болгар-татар әлифбаларының Идел Болгары мәктәпләрендә, аннан соң Алтын Урда һәм Казан ханлыгында да кулланылулары турында ачык әйтәләр. Кызганыч, Урта гасырлар татар әлифбалары сакланмаган.

Мәктәп һәм мәдрәсәләр Алтын Урда һәм Казан ханлыгында да булган. Казанның үзәк мәхәлләсе каршында Кол Шәриф җитәкчелегендәге шактый зур мәдрәсә эшләве мәгълүм. Укыту дини төстә алып барылган һәм башка мөселман илләрендәге укытудан аерылмаган диярлек. Монда гарәп графикасында язарга һәм укырга өйрәнгәннәр. Бу уку йортларында булачак дин әһелләре генә түгел, ә бәлки дәүләт хезмәткәрләре, сәүдәгәрләр, галимнәр дә укыган. Монда дөньяви фәннәрдән математика, астрономия, тарих, география, медицина укытылган. Гарәп теле белән беррәттән, XI гасырдан башлап, Шәрык әдипләре һәм шагыйрьләре теле – фарсы теле өйрәтелгән.

Татар дәүләтчелеге бетү белән, фән, мәдәният һәм милли мәгариф традицияләренең дә юкка чыгу куркынычы арта. Мәктәп системасына шактый зыян килә. Казандагы татар уку йортларының эшчәнлеге турында 1551 елгы вакыйгалардан алып XVIII гасырның соңгы чирегенә кадәр вакыт аралыгын чагылдырган мәгълүмат юк диярлек.Мәчетләр төзү туктатыла. Әмма Казан татарлары белем бирүдә милли традицияләрен саклап кала алганнар. Бу юнәлештә мөселман дин башлыклары зур көч куйганнар.

Татар халкында белем бирү, уку-укыту традицияләренең яңаруы XVII-XVIII гасырлар чигендә башлана. Казан губернасында уңай үзгәрешләр 1767 елда Казанга Екатерина II килеп киткәч башлана. 1769 елда Казанда Беренче ирләр гимназиясендә махсус татар сыйныфы ачыла. Татар телен белү, башка

Көнчыгыш телләрен тиз һәм уңышлы үзләштерү өчен, бик әһәмиятле дип танылa.

Рус гимназияләрендә татар телен өйрәтү нәкъ менә "Әлифба"дан башланган. 1778 елда Мәскәү университеты типографиясендә татар телен укыту өчен беренче әлифба басыла.Ул болай исемләнә: "Азбука татарского языка с обстоятельным описанием букв и складов, сочинённая казанских гимназий учителем и адмиралтейской конторы переводчиком Сагитом Хальфиным, и татарских в Казани слобод муллами в оных гимназиях рассмотренная и одобренная». Исеменнән күренгәнчә, "Азбука"ның авторы Казанның Беренче ирләр гимназиясе укытучысы Сәгыйть Хәлфин (1732-1785) була. Ул төзегән икенче дәреслек "Әлифбаи татар" 1787 елда дөнья күрә.

1804 елда, дәреслекләргә ихтыяҗны истә тотып, С.Хәлфиннең оныгы Ибраһим Хәлфин (1778-1829) төрек, гарәп һәм фарсы язуы белән танышу мөмкинлеген ачкан "Азбука и этимология татарского языка" хезмәтен, ә 1809 елда "Азбука и грамматика татарского языка с правилами арабского чтения, преподаваемые в императорской Казанской гимназиии" дип аталган дәреслек бастырып чыгара.

Соңрак рус телле укучылар өчен Г.Ваһаповның "Мөгаллим әүвәл фи тәгълим лисан әл-гарәп вә әл-фарси әт-татари (1825) һәм М.Бикчуринның "Татарларга русча, урысларга татарча сөйләшергә һәм үзлегеннән укырга өйрәткеч" (1887) дәреслекләре дөнья күрә.

Татар әлифбасын өйрәнүгә күренекле рус педагогы, мәгърифәтчесе Н.И.Ильминский (1822-1891) зур өлеш кертә. Ул керәшен татарлары өчен беренче дәреслек - кириллицада язылган беренче әлифба (1862) төзеп чыгара.

XVIII гасыр урталарыннан Мортаза бине Котлыгыш һәм Ишнияз бине Ширниязның кулъязма әлифбалары киң таралган була. Казанда 1802 елда 11 мең данә тираҗ белән басылган татар әлифбасы "Әттәһәҗи" (дога китабы) сакланып калган басма китапларның берсе. Соңрак ул "Әлифба Иман шарты белән" яисә "Иман шарты" дигән исем астында чыга башлый. Татарлар аны гади генә "Әлифба"(яки "Әлеп би", "Әлпи") дип йөрткәннәр. 125 ел дәвамында китап үзгәрешсез диярлек чыгып тора (аның соңгы басмасы 1928 елда чыга).

Татарларда белемгә омтылу һәм китап басу эше XIX-XX гасырларда милли үзаңның үсеш кичергән чорында аеруча активлашып китә. Яңа ысуллы мәктәпләр баштарак бик аз булса да, 1905 елдан соң Идел буе һәм Урал алды зур шәһәрләренең күпкенә милли мәктәпләрендә укытуда аваз ысулы кулланыла башлый. Яңа ысул белән укыту дөньяви предметлар һәм рус телен укыту белән чикләнми, сыйныфлап дәрес бирүне дә, махсус җиһазландыруны (парта, сыйныф тактасы һ.б.) күздә тоткан. Мәдрәсәдә хәзер мулла түгел, ә укытучы укыткан.

XIX гасыр ахырында татар теле һәм татар грамматикасы проблемаларын мәгърифәтче-галим К.Насыйри кузгата, төрек теле йогынтысыннан азат, мөстәкыйль әдәби татар телен булдыруның кирәклеген нигезли, кулланышка "татар теле" терминын кертә.

Җәдитчелек, таралыш алып, яңа мәктәпләр ачылу, яңа дәреслекләр һәм уку әсбаплары төзелүгә зур йогынты ясый. Тел нормаларын булдыруда 1883 елда

Бакчасарайда нәшер ителүче “Тәрҗеман” газетасы зур көч куя. Аның беренче мөхәррире һәм нашире И.Гаспралы (1851-1914) төрки – татар телен нигез итеп алып, аерым бер стиль эшли.

Чирек гасыр дәвамында – 1890 елларның башы -1917 елларга кадәр – Казанда гына да, төрле мәгълүматлар буенча, 20 дән 60 ка хәтле татар әлифбасы чыга.

1915 елның 2027 июнҗ көннәрендәУфада татар башлангыч мәктәпләре өчендәреслекләр карау һәм сайлап алу буенча киңәшмә үтә. Аның эшендә Г.Ибраһимов, М.Гафури, М.Корбангалиев,х.Бәдигый һ.б. күренекле татар педагоглары һәм җәмәгать эшлеклеләре катнаша. Киңәшмәдә шул вакытка гамәлдә булган 60 әлифбадан 9 ы иң яхшысы дип сайлап алына, 8 көн сөйләшеп-киңәшкәннән соң, 9ыннан да ике генә әлифба сайлана. Болар М.Корбангалиевнең “Татар әлифбасы” һәм Х.Галинең “Тел ачкычы” китаплары була.

Революциягә кадәрге әлифбаларда татар җәмгыяте ниндидер ябык,автоном, “чит берәүләр” булмаган дөнья итеп тасвирланган. Әлифбаларда олы һәм кече Ватан темалары, патриотик тәрбия мәсьәләләре яктыртылмаган. Татр әлифбалары битләрендә тасвирланган дөньяда балалар мәктәптә укый, әти-әниләр авыл хуҗалыгында эшлиләр яисә сәүдә итә, әмма олылар да, кечеләр дә сәясәттән, илдә бара торган әһәмиятле иҗтимагый-сәяси процесстан ерак торалар.

XX гасыр башы татар әлифбалары арасында И.Н.Харитоновның “Бүләк” китабы (1912) аерылып торган.Аның төсле, матур тышлыгында ук, ул чор әлифбаларына хас булмаганча, “Балалар өчен беренче әлифба. Харитон бабай” дип язылган. “Бүләк” физик мөмкинлекләре чикле балалар да куллана алырдай беренче татар әлифбасы була.Китап ахырында чукрак-телсез балалар өчен дактиль әлифба китерелә.

Совет чорында татар милли әлифбасы балалар тәрбияләүнең мөһим чарасына әверелә, аерымчорларда ул олылыарны да Совет властена тугрылык һәм “пролетариаот интернационализмы» рухында тәрбияләү, советча яшәү рәвешен пропагандалау чарасы да булып тора.

“Зурлар өчен әлифба” (1921)-М.Файзулла, “Кызыл юл” (1925) – авторлары М.Фазлуллин һәм Г.Нугайбәк, “Кызылармеең әлифбасы” (1925) – Ш.Саттаров, “Совет мәктәбе” (1927)- Т.Тимербулатов һ.б. 1920 елларында дөнья күргән татар совет әлифбалары төрлелекләре белән аерылып торалар.

М.Х.Корбангалиевнең 1939 елда басылган әлифбасы кириллицада чыккан беренче татар әлифбасы була.Ул, 1946 елда Г.Г.Сәйфуллин “Әлифбасы” чыкканчыга кадәр Совет Татарстаны мәктәпләрендә гамәлдә йөри. Идеаль совет көнкүреше турындагы хыяллар әлифба рәсемнәрендә тормышка ашыра ала. 1942 елдан әлифбаның эчтәлегендә сугыш темасы арта.Дәреслек битләрендә төп дошман – һичшиксез тар-мар ителәчәк фашист образы урын ала.

1946-1964 елларда Г.Г.Сәйфуллинның “Әлифба”сы һәр ел саен – барлыгы 19 мәртәбә басыла. Бу әлифбада этнокомпонет ачык күренә. Күп кенә геройлар, аеруча авыл кешеләре, милли киемннән. “Олы кеше” булып, әни урынына әти

образы чыга. Г.Сәйфуллин “Әлифба”сы балалар уенчыклары рәсемнәре һәм атамаларының күплеге белән дә аерылып тора.

XX гасырның 50 нче елларында ТАССРда милли мәгарифтә дә үзгәрешләр күзәтелә.Республикада татар мәктәпләре бетерелеп, рус телендә укытуга күчү башлана. 1960 елларның урталарында Казанда нибары 5 татар мәктәбе кала. Милли мәктәпләр өчен дәреслекләр, шул исәптән әлифбалар да бастырып чыгару тукталып тора.

Татар әлифбасы үсешенең чираттагы этабы 1960 елларга туры килә. 1962 елда республиканың Мәгариф министрлыгы татар телендәге иң яхшы әлифбага конкурс игълан итә. Шул ук елны конкурска Арча педагогия училиәесы укытучылары С.Г.Вагыйзов һәм Р.Г.Вәлитова үз вариантларын тәкъдим итәләр. Бу “Әлифба” иң яхшы дип табыла һәм 1965 елда басылып чыга. Аны төзүчеләр дәреслектә милли педагогиканың иң уңышлы казанышларын кулланганнар. Китапны бизәү Казан шәһәренең танылган графигы И.Л.Язынинга тапшырыла. 1966 елда бу “Әлифба” бизәлеше буенча Россиядә беренче урынга чыга һәм махсус дипломга лаек була. Р.Г.Вәлитова һәм С.Г.Вагыйзов “Әлифба”сыннан ничәмә-ничә буын татар балалары белем алды.Гаҗәп хәл, әмма факт: мәктәпкә баручы укучы кыз сурәтләнгән “зәңгәр тышлы “Әлифба” соңгы ярты гасыр дәвамында “төп татар әлифбасына әверелә. XX гасырда аныңшикелле “озын гомерле” татар әлифбасы бүтән булмый. Ул бүген дә басылып чыга тора, күп кенә укытучылар аны иң яхшы әлифба дип атыйлар. “Әлифба”да татар балалары һәм аларның әти-әниләре, сыйныфташлары һәм укытучылары, дуслары һәм күршеләре “яши”.

Р.Г.Вәлитова һәм С.Г.Вагыйзовның 1986 елдан безнең көннәргә кадәр татар мәктәбе өчен төзелгән “кызыл” тышлы “Әлифба” берничә басмасы дөнья күрде. “Әлифба” авторлары төп игътибарны татар халкының мәдәни үзенчәлекләренә юнәлткәннәр.

Татар әлифбасы күпмилләтле Россия мәдәниятенең өлеше һәм татар халкы тарихының тарихи чыганагы.

Кулланылган әдәбият исемлеге

1.Галиуллина Д.М., Сальникова А.А. Татар “Әлифбасы”: үткәне һәм бүгенгесе /[русчадан Х.Г.Фәйрахманова тәрҗ.]: монография.-Казан: Татар.кит.нәшр., 2016.-196 б.

2.Мәрданов Р.Ф., Һадиев И.Г. Татар китабы-Татарская книга:альбом/[рәссам Насыйров Ш.К.]-Казан: Татар.кит.нәшр., 2013.-504 б.:рәс.б-н.

3. Марданов Р.Ф., Хадиев И.Г. Татарская книга. -Казан: Татар.кн.изд-во, 2019.-104 с..: с ил.

Гыйбадуллина И.Г.,
Арча муниципаль районы “Д.Хәкимов исемендәге
Түбән Мәтәскә урта гомуми белем мәктәбе”

ВАГЫЙЗОВ СӘЛӘЙ ҺӘМ ВӘЛИТОВА РӘМЗИЯ “ӘЛИФБА”СЫНЫҢ ЯЗМЫШЫ: ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ

Аннотация: “Әлифба” китабы барлык фәннәрнең башлангычы, төп мәгънәсендә олы тормышның башы дип юкка гына әйтмиләр. “Әлифба” һәрберебезне дә укырга, алай гына да түгел, Туган илебезне, үз халкыбызны яратырга өйрәтүче, үзебезне шәхес итеп тоя белүче сыйфатлар тәрбияләргә ярдәм итүче дәреслек. Ул балаларның, янәшә гомер итүче башка милләт балаларының да дөньяны танып-белүдәге әһәмиятле чарасы булып тора. “Әлифба” дәреслеге һәрбер баланың күңелендә могҗиза булып саклансын иде.

Ачкыч сүзләр: “Әлифба”, дәреслек, Вагыйзов Сәләй, Вәлитова Рәмзия.

1 нче сентябрь. Иң матур көн – Белем иленә ишекләр ачыла! Бу көнне һәркем – олымы-кечеме – беренче тапкыр мәктәпкә укырга барган минутларын искә төшерә: дулкынланудан йөрәк күкрәк читлегеннән бәреп чыгар төсле тибә, өстә – матур мәктәп формасы, кулда – гөлләмә, ә букчада – китап. Ул – Әлифба! “Әлифба” китабы барлык фәннәрнең башлангычы, төп мәгънәсендә олы тормышның башы дип юкка гына әйтмиләр. Шушы урында якташ язучыбыз, драматург, публицист һәм күренекле җәмәгать эшлеклесе, Г. Тукай исемендәге дәүләт премиясе лауреаты Гариф Ахуновның да “Тормышта ике могҗиза бар:берсе-чишмә, икенчесе-әлифба “дигән сүзләрен искә төшерү урынлы булыр. “Әлифба” һәрберебезне дә укырга, алай гына да түгел, Туган илебезне, үз халкыбызны яратырга өйрәтүче, үзебезне шәхес итеп тоя белүче сыйфатлар тәрбияләргә ярдәм итүче дәреслек. Текстлары бик гади, беркатлы, рәсемнәре дә сабыйлар өчен ясалган кебек тоелса да, аларда тирән мәгънә ята. Һәр халыкның элек тә хәзер дә үз “Әлифбасы” булган һәм бар. Ул балаларның, янәшә гомер итүче башка милләт балаларының да дөньяны танып-белүдәге әһәмиятле чарасы булып тора.

Татар әлифбасы балаларның көндәлек тормышның “үрнәк” моделен булдырырга тырышкан. Һәр баланың да мәктәпкә йөрү мөмкинлеге булмаган, әлифбада язылганча, һәр бала да иртән, шикәр кабып, күмәч белән чәй эчә алмаган.”Әлифба” балаларны укырга һәм язарга гына түгел, математиканы да, әйләнә-тирә дөньяны танып белергә дә, дин нигезләрен дә өйрәткән.

Ничә дистә еллар укучыларга хәреф танытып, аларны белем иленә алып кергән әлифба авторлары да безнең Арчадан бит. "Әлифба" музееның төп нигезен дә Вагыйзов Сәләй Гата улы һәм Вәлитова Рәмзия Гыйлаҗ кызының педагогик һәм иҗат эшләре тәшкил итә. Алар 1965 елдан башлап бөтен татар мәктәпләре өчен булган әлифбаның авторлары, моннан тыш алар 43 төрле дәреслекләр һәм методик китапларның авторлары да. Ә менә буыннан-буынга

шушындый байлык бүләк итүчеләр турында ни генә беләбез икән? Сәләй (Сөләйман) Самара өлкәсенең хәзерге Камышлы районы, Татар Байтуганы авылында дөньяга аваз сала. Алты айлык чагында әтисе вафат була. Әнисе туган ягына кайтып китә. Сабый бала әбисе тәрбиясендә кала. Әмма, хәле начарайгач, Сәләйне авылдашлары Гататдин абый белән Гайшә апага тәрбиягә бирергә мәҗбүр була. Рәмзия апа исә Башкортстаннан. Җиде яшьтән ятим калган кыз Эстәрлетамак балалар йортында тәрбияләнә. Егет белән кызны Казан педагогия институты кавыштыра. Мөгаен, авырлыклар кешегә яшәргә көч бирә, дигәннәре дөрестер ул. Арча педагогия училищесына кайтып эшли башлагач та, бәхеткә тиенгән көннәргә сугыш чик куя. Завуч булып эшләгән Сәләй ага фронтка киткәч, аның урынын Рәмзиясе алыштыра. Көн дә хәбәр көтеп, исән кайтуын өмет итеп яши ул. Әмма... өмете тиз генә акланмый. Сәләй ага Харьков янында немецларга әсирлеккә эләгә. Аннан котылгач, аны Печора лагерена сөрәләр. Рәмзия апа ике нарасыен җитәкләп, ике мәртәбә ире янына бара. Мондый сәяхәтләрнең ахыры бик аянычлы була: аны эшеннән куалар. Ә ире, сабыйларны саклап калу ниятеннән, аңа үзеннән баш тартырга киңәш итә. Әле аннан соң да бары тик кайчандыр бергә укыган, ул вакытта зур урыннарда эшләгән дуслары ярдәмендә генә яңадан эшкә урнаша ала. Рәмзия апа шул көннәрдән алып 1969 елга кадәр Арча педагогия училищесында татар теле, әдәбияты һәм методикасы укыта. СССР халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы дигән мактаулы исемнәргә лаек була. Сәләй абый да исән-сау әйләнеп кайткач, гомерен балалар укытуга багышлый: башта мәктәптә укытучы, Роно инспекторы, аннан педучилищеда татар теле, әдәбияты һәм методикасы укытучысы. Ул – Татарстанның атказанган укытучысы, Россия Федерациясенең халык мәгарифе отличнигы, К.Д. Ушинский медале иясе. Болары – ике галимнең катлаулы тормыш юлыннан өзекләр генә...

Көчле рухлы булган Сәләй ага белән Рәмзия апа. Авырлыклар, гаделсезлекләр бу икәүнең бер булып типкән йөрәкләрен ташка әйләндерә алмаган, күңелләре тупасланмаган аларның. Шулай булмаса, җиң сызганып нәкъ менә сабыйлар өчен булган дәреслеккә – әлифбага тотына алырлар идеме икән алар?!

1962 нче елда республиканың Мәгариф министрлыгы татар телендәге иң яхшы әлифбага конкурс игълан итә. Шул ук елны конкурска Арча педагогия училищесы укытучылары С. Г. Вагыйзов һәм Р.Г. Вәлитова үз вариантларын тәкъдим итәләр. Бу “Әлифба” иң яхшы дип табыла һәм 1965 нче елда басылып чыга. 1965 елдан башлап һәр татар баласы нәкъ менә шул – Сәләй Вәгыйзов (Сөләйман Хәлиуллин) һәм аның тормыш иптәше Рәмзия Вәлитова-Вәгыйзова язган Әлифба буенча укырга, язарга өйрәнгән. Галимнәр әйтүенчә, чит илләрдә яшәүче татар балалары әле бүген дә нәкъ менә шушы Әлифбаны куллана икән. Китапны бизәү эше Казан шәһәренең танылган графигы И.Л.Язынинга тапшырыла. 1966 нчы елда “Әлифба” бизәлеше буенча Россиядә беренче урынга чыга һәм махсус дипломга лаек була. С. Г. Вагыйзов һәм Р.Г. Вәлитованың өчьеллык башлангыч мәктәп өчен зәңгәр тышлы, ә дүртьеллык татар мәктәбе өчен кызыл тышлы булып чыгарыла. “Кызыл” “Әлифба”да, “зәңгәр”енә

караганда, балаларга күбрәк һәм алар үз шөгыльләрендә бик актив. Алар елга буенда чәчәкле болында йөриләр, комлыкта уйныйлар, көймәдә йөзәләр. Дәрес әзерләү, уку, санау, мәктәп остаханәсендә эшләү, йорт эшләрендә катнашу кебек җитди эшләрне дә алар чын күңелдән башкаралар."Әлифба"дагы кыз балалар милли күлмәкле курчаклар белән уйныйлар, өчпочмак, бәлеш кебек милли ризыклар белән сыйланалар. Агач атка атланган малайның кулында суверен Татарстан флагы җилферди. "Әлифба" авторлары төп игътибарны татар халкының мәдәни үзенчәлекләренә юнәлткәннәр. Ә чынлыкта элифба язу ничек була икән ул? Җиңелләрдән түгелдер. Моның өчен бит бөек укытучы да, күпкырлы галим дә, шул ук вакытта сабыйларча фикерли белү дә кирәк. Ирексездән, Рифә Рахманның "Әлифба" шигыре искә төшә:

Язган әдип китап, язган галим китап,
Хәтта патшаларның калган китаплары!
Изге Коръән сүзен укыр өчен дә бит,
Таный белү кирәк "әлиф" белән "ба"ны.
Бәйрәмнәрнең бүген бәйрәмнәредер бу,-
Дөньялыкның ашы, ахирәтнең башы.
Әлифбаны язу- җәннәтләргә лаек,
Ул бит – белемнәрнең тәүге бисмилласы.

Татарстанның халык язучысы Гариф Ахунов та заманында болай дип язып калдырган: "Балачагымның якты көннәрен кабат исемә төшергәннәре өчен "Әлифба" авторларына мең-мең рәхмәт. Шушы "Әлифба"ны укып күзләре ачылган ун меңләгән бала, еллар узгач, зиһеннәре арта төшкәч, Рәмзия апа белән Сәләй агага, минем кебек үк, рәхмәт әйтерләр дип ышанам". Мондый рәхмәтләр чиксез булыр әле зәңгәр тышлы, матур рәсемле әлифба хуҗаларына!

Заманалар узу белән белем дөньясының ачкычы булып хезмәт иткән бу китап та үзгәрешләр кичерде. Тел белеме, укыту методлары заман агында туктаусыз үсеп, камилләшеп тора. 2012 нче елда ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы рөхсәте белән Федераль дәүләт стандартларына һәм "Переспектив башлангыч мәктәп" концепциясенә нигезләнгән татар мәктәбендә укучы балалар өчен И.Х. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина авторлыгында "Әлифба" китабы чыгарды. Укыту комплектына "Әлифба" дәреслеге, 2 язу дәфтәре һәм методик кулланма керә. Дәреслек балаларның яшь үзенчәлекләренә туры китереп төзелгән. Төсле рәсемнәр аша бирелгәнгә күрә, ул һәр баланы үзенә җәлеп итә. Рәсемнәр сөйләм телен үстерергә ярдәм итә, балалар тормышына якын сюжетлы һәм предметлы. Үстерелешле укыту принциплары белем бирүнең традицион принциплары белән тыгыз бәйләнештә бара. Әлифба дәресләре аша баланың тәҗрибәсеннән чыгып, киләчәктә фән буларак татар телен өйрәнүгә нигез салына. И. Х.. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина авторлыгында чыгарылган "Әлифба" китабы яңа стандартлар таләбенә туры китерелеп төзелгән һәм бүгенге көндә укытуда бик уңышлы дәреслек булып тора. "Әлифба" дәреслеге һәрбер баланың күңелендә могҗиза булып саклансын иде.

Кулланылган әдәбият исемлеге:

1. Алла Сальникова, Диләрә Гаиуллина “Татар “Әлифба”сы:үткәне һәм бүгенгесе”, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 2016.-31-40 б.
2.Ибраһимов Ф.И. Белем әлифбадан башлана: Татарча уку-язуга өйрәнү методикасы һәм татар әлифбалары тарихы. Казан, 1994.-66 б.

Гыйләҗиева Чулпан Хәйдәр кызы,
ТР Арча МР МБГБУ «Г.Курсави исемендәге күппрофильле лицей
башлангыч сыйныфлар укытучысы

ӘЛИФБА – БЕЛЕМГӘ ЮЛ КҮРСӘТҮЧЕ МАЯК

Һәркемнең дә белем дөньясына тәүге адымы әлифбадан башлана. Шуңа да әлифба белемгә юл күрсәтүче маяк булып тора. Ә бу сүзне ишетүгә күпләребез бала чагыбызга әйләнеп кайтабыз һәм кулына портфель тоткан, ак алъяпкычлы кыз сурәте төшкән китабыбызны күз алдына китерәбез. Әйе, белем алуга этәргән бу мөлаем кызга һәрберебез сокланып карый идек, аңа ошарга тырыша идек. Белем дәрьясына капка булып хезмәт иткән бу китап, мөгаен, һәрбер укучының иң беренче, иң якын дусты булгандыр. Р.Вәлитова, С.Вагыйзов иҗат иткән “Әлифба” дәреслеге ничә буын мәктәп укучысын белем дөньясына алып керде. Шуңа да бүгенге көндә дә аларның хезмәтен зур горурлык белән искә алабыз.

Заманалар узу белән белем дөньясына ачкыч булып хезмәт иткән бу китап та үзгәрешләр кичерде. Тел белеме, укыту методлары заман агышында туктаусыз үсеп, камилләшеп тора. 2012 нче елда Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы рөхсәте белән Федераль дәүләт стандартларына һәм “Переспектив башлангыч мәктәп” концепциясенә нигезләнгән рус мәктәбендә укучы татар балалары өчен И.Х.Мияссарова, Ф.Ш.Гарифуллина авторлыгында “Әлифба” китабы чыгарылды. Укыту комплектына “Әлифба” дәреслеге, 2 язу дәфтәре һәм методик кулланма керә. Дәреслек балаларның яшь үзенчәлекләренә туры китереп төзелгән. Төсле рәсемнәр аша бирелгәнгә күрә, ул һәр баланы үзенә җәлеп итә. Рәсемнәр сөйләм телен үстерүгә ярдәм итә, балалар тормышына якын сюжетлы һәм предметлы. Анда үстерелешле укыту принциплары белем бирүнең традицион принциплары белән тыгыз бәйләнештә бара.

“Әлифба” – грамотага өйрәтү өчен төп дәреслек, чөнки грамоталыкның башлангыч нигезе нәкъ шушы чорда башлана. Балаларда бу чорда тел системасының төп берәмлекләре булган аваз, сүз, сүзтезмә, җөмлә, текст турында күзаллау барлыкка килә. Авазны әйтү һәм ишетү күнекмәләре формалаша. Аваз шартлы модель (түгәрәк – сузык, квадрат – тартык) билгеләре ярдәмендә аңлатыла. Сүзнең аваз һәм хәреф моделе аша балаларда уку күнекмәләре формалаша. Әлифбагача чорда дәресләр сөйләм үстерүгә корылган. Бу чорда бала текст тыңлый, иллюстрацияләр аша җөмлә төзү күнекмәләренә ия була. Әлифба чоры балаларны сузык авазлар һәм аларга билге булып килгән

хәрефләр белән таныштырудан башлана. Сузык авазлар иҗек төзиләр һәм бу уку технологиясен өйрәтүдә мөһим чор булып тора. Сузык авазлардан соң, парсыз яңгырау тартыклар өйрәнелә һәм иҗек төзү күнекмәләре бирелә. [й] авызын өйрәнгәннән соң, ике аваз кушылмалары белән танышу башлана. Бу авазларның [й] һәм тиешле сузыкка билге булып килүе өйрәтелә. Алга таба тартыкларның яңгырау һәм саңгырау парлары белән таныштыру башлана. Аннан соң, парсыз саңгырау тартыклар һәм ь, ъ билгеләре өйрәнелә. Әлифба чорының ахырында балалар сүзнең яңгыраш һәм мәгънә бөтенлегенә ия булуын, иҗекләргә бүленүен, һәр иҗекнең көчлерәк, озынрак әйтелүен, сүзләрнең предметларны, аларның билгеләрен, эш-хәрәкәтләрен белдерүен, ярдәмче сүзләрнең сүзләрне, җөмләләрне үзара бәйләү өчен хезмәт итүләрен, аларның график символларын, схема буенча бирелгән сүзләрне иҗекләп һәм орфоэпик дөрес итеп укый ала белергә тиеш, ягъни хәрефләрне авазларга күчерергә өйрәнә. Шулай итеп, беренче сыйныф укучысы кыска гына вакыт эчендә авазларны өйрәнү аша сүзләр, җөмләләр һәм текстларны укый башлый. Дәреслектәге авазларны өйрәтү аерым бер системага нигезләнеп башкарыла һәм балалар уку күнекмәләрен тиз үзләштерәләр.Текстлар да балаларның яшь үзенчәлекләренә туры килеп сайланган. Иң уңайлысы, халык авыз иҗаты әсәрләренең: табышмак, мәкаль, әйтем, тизәйткеч, санамышларның бирелүе укучыларда укуга кызыксыну уята. ”Әлифба” буенча грамотага ирешү дәресләрендә балаларның фонематик ишетеп аңлау һәм аваз культурасы үсешенә сүзләрне үстерү һәм аларны үзгәртеп төзү алымы аша ирешергә мөмкин. Сүзләрне үстеү ул – алардагы авазларны арттырудан гыйбарәт. (Ал – ала – алан – аланлы – аланлык, сан – сана – санак – санаклы). Мондый алымнар куллану укучыларда күзәтүчәнлекне арттыра һәм сүзнең мәгънәсен аңлау аша, уку техникасы үсешенә дә ярдәм итә. Сүзләрне үзгәтеп төзү алымы (сүзгә бер аваз өстәү яки бер авазын үзгәртү) алымы да укчыда укуга кызыксыну тудыра һәм логик фикерләү сәләтен үстерүгә дә ярдәм итә. Мәсәлән, акча – бакча, бүре – бүрек. Грамотага ирешү чорында бала басма һәм язма хәреф билгеләренең формаларын үзләштерә. Язарга өйрәнү дәфтәрендә бирелгән хәефләрнең өлге элементлары аша укучы хәреф формасын үз куллары белән төзи. Бу алым укучының хәтерен яхшырта, укуга булган омтылышын арттыра.

Уку белән беррәттән балалар язарга да өйрәнәләр. Язу барышында бала авазның язма хәрефен күңелендә тудыра, шул авазның нинди хәреф билгесе белән белдерелүен искә төшерә һәм хәрефне дөрес язарга өйрәнә. Язуга өйрәтү уку кебек өч этаптан: әзерлек, төп һәм йомгаклау этабыннан тора. Әзерлек этабында татар алфавитының язма хәреф элементлары белән танышалар. Төп өлештә балалар барлык язма хәрефләрне иҗекләрдә, сүзләрдә, җөмләләрдә, кушып язу күнекмәләре алалар. Йомгаклау этабында балаларның язуларындагы график һәм каллиграфик хаталар төзәтелә, график күнекмәләр ныгытыла.

Шулай итеп, грамотага өйрәтүнең йомгаклау чорында укучы туган телнең сөйләм төзелешен аңлый, аваз, иҗек, сүз, сүзтезмә, җөмлә, текст кебек тел берәмлекләрен образлы итеп күзаллый, татар алфавитының басма һәм язма хәрефләренең график системасын, һәр хәрефнең элемент формаларын, дөрес

утыру һәм язу әсбапларын куллану кагыйдәләрен белә, һәр укучы үзенә генә хас темпта, басма һәм язма текстларны орфоэпик нормаларга туры китереп укый, текстның аерым бер өлешләренең эчтәлеген сөйли һәм бирелгән сорауларга җавап бирә. Шулай итеп, әлифба дәресләре аша, баланың яшь үзенчәлекләреннән һәм тәҗрибәсеннән чыгып, киләчәктә фән буларак татар телен өйрәнүгә нигез салына. И.Х.Мияссарова, Ф.Ш.Гарифуллина авторлыгында чыгарылган "Әлифба" китабы яңа стандартлар таләбенә туры китереп төзелгән һәм бүгенге көндә укытуда бик уңышлы дәреслек булып тора.

Әлифба – туган телне предмет буларак өйрәнүдә беренче дәреслек. Шуңа да укучы бала белем дөньясының могҗизалы серләренә шушы китап аша төшенә. Моның чыннан да могҗиза булуын якташ язучыбыз Гариф Ахунов сүзләре тагын бер кат раслап куя. "Минем өчен тормышта ике нәрсә гомер буе могҗиза булып сакланып килде: берсе - Чишмә, икенчесе - Әлифба". Әлифба һәрбер баланың күңелендә гомер буе могҗиза булып саклансын иде.

1. "Әлифба" дәреслеге, "Мәгариф-Вакыт" нәшрияты, 2012.
2. Методик кулланма, "Мәгариф-Вакыт" нәшрияты, 2012.

Гибаева Х.Ф.
"МБОУ "Старочурилинская СОШ" Арского района РТ,
учитель начальных классов

ӘЛИФБАНЫҢ ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ

Аннотация: История школьного образования и просветительства у татар имеет глубокие исторические корни. Развитие татарского образования напрямую связано с историей развития государственности и распространением ислама в Среднем Поволжье. История советской алифбы напрямую связана с политикой правительства в отношении татарского языка и его графики. Татарская азбука под авторством Рамзии Валитовой и Салея Вагизова является настоящим учебником-долгожителем. Салей Вагизов и Рамзия Валитова являются первыми авторами азбуки для детей для изучения татарского языка. Книга изменялась и дополнялась 41 раз, по ней учились 3 поколения татарстанцев.

Ключевые слова: Әлифба, тарих, С.Г.Вәгыйзов һәм Р.Г.Вәлитова, методика.

Күренекле әдип Гариф Ахуновның мондый сүзләре бар: "Минем өчен тормышта ике генә нәрсә могҗиза булып сакланып килде: берсе – Чишмә, икенчесе – Әлифба". Белем иле ишекләрен "Әлифба" дигән тылсымлы ачкыч ярдәмендә ачып керәбез. Әлифбаның үткәненә күз салсак, аның тарихы еракларга барып тоташканлыгына төшенәбез. Ул "ачкыч"ны ясаган "осталар" моңа кадәр булганнарын да җентекләп өйрәнгәннәр, алардагы кайбер үзенчәлекләрне кабатларга, кайберләрен онытырга кирәк дип тапканнар. Беләбез бит: халкыбыз гомер - гомергә укымышлы булган. Уку- язу графикасы еллар дәвамында үзгәреп, алышынып торган чакта да, тиз арада яңача укытуга

яраклашкан. Димәк, тарихи әлифбаларыбыз да төрле-төрле графикаларда дөнья күргән.

Һәр халыкның элек тә, хәзер дә үз «Әлифба»сы бар һәм булган. Ул балаларның, еш кына янәшә гомер кичерүче башка милләт балаларының да дөньяны танып белүдәге әһәмиятле чарасы булып тора. Татар халкының күпьеллык тарихы булган «Әлифба» китабы Казан губернасы, Совет Татарстаны, советлардан соңгы чор Татарстаны, бөтен Идел-Урал регионында һәм аннан читтә дә киң таралган, мәдәниятара элемтәләрдә зур роль уйнаган. Татар әлифбасы – милли мәгариф, тәрбия, агарту эшләренең аерылгысыз өлеше генә түгел, бәлки XX–XXI гасырларда барган сәяси эш-гамәлләр чагылышы да. Ул — милли хәтер һәм милли тәҗрибә күрсәткече, бердәмлеккә ирешү чарасы, чөнки дәреслек текстлары балаларга үз милләте һәм башка милләт балалары турындагы мәгълүматны җиткерә. Шул ук вакытта әлеге дәреслек күпмилләтле Татарстанда милләтара дуслыкны саклауның һәм ныгытуның, милләтләрнең үзара тыныч, тату яшәвенең – «Татарстан феномены»ның барлыкка килүендә дә зур роль уйнаган. XVIII гасырның соңгы чирегендә тагы да үсеш алган татар милли әлифбасы татар халкы белән бергә катлаулы юл үткән. XXI гасыр башында Татарстанда татар балалары һәм рус телендә сөйләшүче балалар өчен аерым, яңа төр дәреслекләр эшли башлау чоры белән тәмамлана. Казан (Идел буе) федераль университеты Фәнни китапханәсендә, Татарстан Республикасының Милли китапханәсендә, шулай ук Арча педагогика көллиятендә 1998 елның сентябрендә ачылган Россиядә беренче уникаль Әлифба музеенда саклана торган татар әлифбалары тупланмалары тәшкил итә. Татар «Әлифба» китабының авторлары – С. Г. Вагыйзов һәм Р. Г. Вәлитова – озак еллар дәвамында шушы уку йортында эшләгәннәр. Татар әлифбасын күпмилләтле Россия мәдәниятенең аерылгысыз өлеше һәм татар халкы тарихының тарихи чыганагы буларак карау Татарстан тарихын, татар милли мәгарифен, мәктәбен һәм балалар тормышын өйрәнүгә яңача якын килергә мөмкинлек бирә.

Беренче татар әлифбасын 1778 елда Сәгыйть Хәлфин төзи. Нәкъ шушы чорда 1нче Казан ирләр гимназиясендә татар телен өйрәтү сыйныфлары ачыла. Хәлфиннең әлифбасы Мәскәү университеты типографиясендә басыла һәм берничә дистә ел татар телендә укырга-язарга өйрәнү өчен бердәнбер укыту әсбабы була. “Азбука татарского языка с обстоятельным описанием букв и складов, сочиненная Казанских гимназий учителем и Адмиралтийской конторы переводчиком Сагитом Хальфиным” исемле 55 битле китап Мәскәү университеты типографиясендә басыла.

XX гасыр башын татар милләте өчен алгарышлы дәвер дип атап була. Күп кенә урыннарда кыска вакыт эчендә укытучылар әзерләү курслары эшли башлый. Биредә ирләр дә, хатын-кызлар да укый. Яңа дәреслекләр бастыруга зур игътибар бирелә. «Әлифба»да рус букварьларыннан алынган рәсемнәр күренә башлый. Дөрес, татар дәреслекләрендә сурәтләрнең урынсызлыгы турында каты бәхәсләр дәвам итә. Тик алдынгы карашлы авторлар текстларын барыбер рәсемнәр белән тулыландыра.1919 елның 26 декабреннән 8 яшьтән 50 яшькә кадәр укый-яза белмәгән барлык кешеләрнең үз теләкләре буенча йә татар

телендә, йә рус телендә белем алырга хокуклы булулары турында декрет чыгарыла.1928 елда латин графикасы – Яңалиф кертелә. Яңалифтә 33 хәреф була. Ул 1938 елга кадәр кулланылышта була. Аннан кириллицага нигезләнгән татар әлифбасы керә.

Мөхетдин Хафиз улы Корбангалиев тарихка өч графикада татар әлифбасын эшләгән гаҗәеп шәхес буларак кереп кала. Башта – гарәп, латин графикасында, соңрак кириллицага нигезләнгән татар әлифбасы төзи.

1965 елдан башлап татар баласы 50 ел буе нәкъ менә Сәләй ага һәм аның тормыш иптәше Рәмзия апа язган Әлифба буенча укырга, язарга өйрәнгән.1960 елда төзелә башлаган Әлифба балалар кулына 1965 елда гына барып ирешә. Баштарак Сәләй аганы «фән кандидаты булмаган башың белән монда буталып йөрмә» дип, Әлифбасы-ние белән борып җибәрәләр. Шулай да Татарстан Мәгариф министрлыгы оештырган бәйгедә бу дәреслек икенче урынны ала. Беренче урын бөтенләй бирелми. Шуннан соң Рәмзия апа белән Сәләй ага иҗат иткән дәреслекләргә юл ачыла да инде. Алты яшьлекләр өчен, өч сыйныфлы башлангыч мәктәп өчен, «Рәсемле Әлифба»... Алар Әлифбаны латин хәрефләре белән төзергә өлгерәләр. Тагын укытучыларның өстәл китабына әверелгән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, «Кызыклы грамматика», «Матур язу» дәфтәрләре... Аларның барысы да – бүген дә укытучылар һәм укучылар кулында. Рәмзия апа һәм Сәләй ага көче белән 40тан артык фәнни хезмәт язылa. Башлангыч сыйныфлар өчен туган тел һәм татар теле дәреслекләре, аларга методик кулланмалар, дидактик материаллар әзерлиләр һәм аларны гел яңартып торалар. Гомумән, С.Г.Вәгыйзов һәм Р.Г.Вәлитова тарафыннан язылган дәреслекләр, укытучылар өчен методик ярдәмлекләр татар телен үстерешле укытуга нигезләнеп эшләнгән.

Күп кенә татар балалары 1990нчы елларда өч еллык башлангыч мәктәпләр өчен чыгарылган «зәңгәр» «Әлифба» буенча укыйлар. Бу әлифбаны шул ук авторлар 1964 елда ук чыгаралар, ул 30 басма сынау уза. Р.Г. Вәлитова һәм С.Г. Вәгыйзов «Әлифбасы» 3 еллык башлангыч сыйныфлар өчен иң «төп» татар әлифбасы булып гасырның азагына кадәр сузыла. Ул бүгенге көндә дә бастырыла һәм күп кенә татар теле укытучылары бу әлифбаны иң яхшы һәм педагогик яктан дөрес ясалган татар әлифбасы дип саныйлар.

Вәгыйзов һәм Вәлитова төзегән “Әлифба” инде бик күп еллар дәвамында гел нәшер ителеп килә. Заманнар үзгәрә, әлифбага да үзгәрешләр керә. Яңа “Әлифба”ны укучылар берничә дәрестән соң ук мөмкин кадәр күбрәк текстларны укый алсын дигән принциптан чыгып төзиләр. Күп бала мәктәпкә укырга кергәнче инде укый-яза белә. Бу максаттан хәрефләр башка билгеле бер эзлеклелектә тәкъдим ителә. Алга таба хәрефләрдән иҗекләр, сүзләр төзү, җөмләләр һәм текстлар уку кебек эш төрләре бирелә.. Һәр дәрестә көчле укучылар өчен тоташ текстлар да урын алган.

Барлык дәреслекләрнең, китапларның башлангычы – әлифбада. Татар әлифбасының тарих битләрендә үзенең лаеклы урыны бар. Һәр милләтнең киләчәге әлифбадан башлана.

Кулланылган әдәбият

2.Р.Саттарова. Арча Әлифбаның Ватаны булсын//Арча хәбәрләре газетасы, 3 октябрь, 1998 нче ел.
3.Александр Филиппов. Бердәнбер “Әлифба” музее// Ватаным Татарстан газетасы, 16 октябрь, 1999 нче ел.
4.Әлифба язу җиңелме?// Мәгърифәт газетасы, 31 октябрь, 1998 нче ел.
5.Шәкүрова М.М. Татар телен укыту методикасының фәнни мирасы (XVIII гасыр ахыры – XX гасыр) / Научное наследие методики преподавания татарского языка (конец XVIII – нач. XX вв.). – Казан, 2012.
6.Ә.Ш. Юсупова, З.Н. Кириллова, К.С. Фәтхуллова. Татар теленә өйрәтү : үткәне һәм бүгенгесе /—Казан, 2011.

Зиатдинова З.Ш., Фазлиахметова С.Р.,
г.Арск, МБДОУ «Арский детский сад№2»

ЭЛИФБА – УЧЕБНИК ДОЛГОЖИТЕЛЬ

Аннотация: В статье говорится, как знаток родного языка прославился тем, что написал татарский букварь – «Элифбу». Среди десятков подобных изданий он был признан лучшим и наиболее простым для усвоения первоклашками. Первый вариант их «Элифбы» появился в 1964 году. С тех пор татарский букварь был переиздан более 40 раз, и каждый раз авторы вносили туда что-то новое.

Ключевые слова: Образование, национальный букварь, детские буквари, буквари для взрослых, национальный менталитет, татары.

Как поется в одной хорошо известной песне, Родина начинается с картинки в букваре. Для кого-то Родина начиналась и с нашей элифбы». Было время, когда по-татарски писали арабской вязью, а две первые буквы арабского алфавита звучат как «алиф» и «ба». Так и получилось слово «алифба». Позднее татарский алфавит дважды менялся: сначала арабская вязь сменилась на латиницу, потом на кириллицу, но название осталось. Оно используется и поныне. "Элифба", то есть татарская азбука под авторством Рамзии Валитовой и Салея Вагизова является настоящим учебником-долгожителем.

Именно они с любовью воспитывали и обучали тысячи детей по всему миру. А вы помните свой букварь? Если увидите – непременно узнаете его и волна тёплых детских воспоминаний вернёт вас в первый класс, когда деревья были большими, а вы читали по слогам: «Ма-ма мы-ла ра-му»… Сейчас у первоклашек буквари другие. Потому что этот вид учебника, оказывается, в зависимости от перемен в общественной и политической жизни страны менялся каждые 20–30 лет. А вот появившийся в 1965 году татарский букварь – алифба – живёт более 55 лет. Его разработали супруги-педагоги Салей Вагизов и Рамзия Валитова. Конечно, они не были первооткрывателями. Первый татарский букварь в 1778 году написал Сагит Хальфин. В последующие годы появилась алифба Ахмата Хади Максуди, Галимджана Баруди, Шакирьяна

Тахирова, Мухитдина Курбангалиева, Габбаса Сайфуллина. В этом перечне Вагизов с супругой – авторы под номером семь. А всего из-под пера талантливых педагогов вышло 43 различных учебника и методических пособия.

Многие поколения помнят этот синий учебник с девочкой в форме и с букетом цветов. «Синюю» элифбу переиздают до сих пор, хотя в текстах и рисунках практически нет связи с современностью. В ней люди выглядят старомодно и по-советски стандартно, а национальной одежды практически нет. Школьники сидят за партами образца 50-х годов, пользуются счётами, вышивают крестиком на пяльцах.

Эти же авторы издали «красный» учебник, более красочный и сказочный. Да и дети в нём были не такими стандартными, как в «синем». Главным героем букваря был мальчик в национальной одежде. В книге появились герои татарских сказок, например, Шурале, а также казанские виды на Театр оперы и балета, памятники Г. Тукаю, М. Джалилю, М. Вахитову. «Красный» букварь тоже не раз переиздавали, устраняя «недочёты» в иллюстрациях. Если раньше татарский мальчик в национальной одежде показывал указкой на карту СССР, то после распада Союза её заменили картой Татарстана. Да и вообще национальное «мы» вышло в букваре 1990-х годов на первое место.

Первым школьным учебником, с помощью которого ребенок познавал мир, была «Әлифба». «Элифба» оставалась вполне «советской» учеб-ной книгой. При этом она не просто наследовала советские практики составления букварей, но проповедовала вполне «советские» (впрочем, близкие к общечеловеческим) ценности: трудолюбие, прилежание, послушание, заботливость, взаимопомощь, уважение к старшим, любовь к природе и родному краю, чистоплотность, аккуратность. Их демонстрировали как взрослые, так и детские персонажи букваря. Совершенно другую картину являла собой «красная» Элифба»

Р.Г. Валитовой и С.Г. Вагизова для первого класса 4-хлетней татарской школы, которая преимущественно в татарских школах и классах и применялась. Это был букварь, обучавший − в отличие от «синей» «Элифбы» − родному языку, о чем свидетельствовало, в частности, помещенное на третьей странице этого издания известнейшее стихотворение классика татарской поэзии Габдуллы Тукая («Родной язык − святой язык, / Отца и матери язык, / Как ты прекрасен! Целый мир / В твоем богатстве я постиг!»). Первое издание книги вышло в 1986 году, затем последовали переиздания 1993, 1994, 1995 годов − и так вплоть до настоящего времени. Этот учебник оказался гораздо более «национальным»

«Красная» «Элифба» представляла собой яркое, красочное издание, избавленное от реалистически будничного изображения действительности в пользу фольклорно-сказочного и полусказочного нарратива, что особенно очевидно проявилось в ее визуальной риторике (рисунки к учебнику были сделаны народным художником Татарстана Т. Хазиахметовым, известным графиком, проиллюстрировавшим множество книг, в том числе и татарских сказок, для детей).

Дети − персонажи «Элифбы» − как будто сами пришли сюда из детской книги или из сказки. Позы их были естественны и непринужденны, мимика и

жесты выразительны и эмоциональны. Эти дети были живыми, подвижными −такие, какими и должны быть дети, и при этом − улыбавшиеся, размышлявшие, разговаривавшие, плакавшие − очень естественными. По страницам букваря юного читателя постоянно сопровождал маленький симпатичный паренек в татарской национальной одежде. Он то прислушивался к крикам ослика («И-а, и-а»), то с криком убегал от несущегося за ним пчелиного роя, то пытался справиться с огромной ложкой, щеткой или телегой, которые по размерам в несколько раз превосходили его собственный рост. Этот персонаж органично вписывался в визуальный ряд книги − он был хоть и вымышленный, но живой, настоящий.

«Красная» «Элифба» была учебной книгой, существенно расширившей свой пространственный охват по сравнению с «синим» изданием. «Элифба» становилась в определенной степени символом нового, суверенного Татарстана, и должна была в доступной, понятной и привлекательной форме отражать и представлять особенности национальной татарской культуры и национального менталитета.

Имена авторов татарского букваря – Салея Вагизова и Рамзии Валитовой – известны всему татарскому миру, ведь сколько поколений детей учились писать и читать по этому учебнику. Их судьба не может оставить никого равнодушным. Судьба этой семьи настолько трагична, что поневоле удивляешься, как после всех потрясений, выпавших на её долю, появился такой светлый, понятный и ставший родным для детей разных поколений учебник. Салей родился в деревне Байтуган Камышлинского района Самарской губернии. Он очень рано остался без отца. Когда умер отец, ему не было ещё и пяти месяцев. Мама с ребёнком собралась уходить из дома мужа, но строгая свекровь сказала: «По канонам шариата ребёнок должен расти в доме мужа». Так Салей остался у бабушки. Но её здоровье быстро ухудшалось, и она отдала внука бездетной паре на воспитание. С того дня Сулейман Халиуллин стал Салеем Вагизовым. До семнадцати лет он жил в приёмной семье.

А.Рамзия Валитова выросла в Стерлитамакском детском доме в Башкортостане. Сироты встретились в Казанском педагогическом институте. На последнем курсе молодые поженились. В 1937 году по направлению они отправились работать в Арское педагогическое училище. Молодой семье дали скромное жильё, где родились друг за другом дети – Камиль и Римма. А потом началась война. В 1942 году Салея Вагизова без особых медицинских проверок отправили на фронт. Из за плохого зрения он не мог стрелять, поэтому ему поручили подносить снаряды. В боях под Харьковом отряд попал в окружение. Начались годы плена. После освобождения Салея судили как предателя родины и отправили отбывать срок в тюрьму на десять лет. Рамзия с двумя детьми два года подряд ездила к мужу в лагерь, который находился на реке Печоре. А затем её как жену предателя выгнали с работы, лишили квартиры. Жили у знакомых, перебивались как могли. Однажды женщине пришло письмо от мужа, где он просил: «Рамзия, откажись от меня. Напиши, что отрекаешься от мужа-предателя. Поменяй фамилию. Иначе не будет тебе жизни. Подумай о детях… А

я здесь как-нибудь потерплю, не переживай…» Рамзия Валитова так и сделала. Её восстановили на работе, вернули жильё.

Салей Вагизов, отсидев весь срок, вернулся к семье в Арск. На работу его не брали: районное руководство опасалось принимать бывшего осуждённого. Салей перебивался случайными заработками. Позже ученик, который работал в руководстве района, устроил его учителем в Мендюшскую школу Арского района. А через пять лет супруги смогли вернуться преподавать в Арское педагогическое училище.

В те годы Министерство просвещения ТАССР объявило конкурс на учебник «Алифба». Супруги решили принять участие в конкурсе. Рукописный вариант учебника они с трудом смогли сдать в конкурсную комиссию в Казани. Рукопись не хотели принимать, мотивируя отказ тем, что учебники должны писать учёные, а не какие-то там деревенские учителя. Но всё-таки взяли, и среди десятков работ именно учебник «деревенских учителей» стал самым лучшим! В 1965 году букварь был издан и отправлен во все школы республики. Позже Салей Вагизов и Рамзия Валитова создали 43 учебника и учебных пособия, по ней учились 3 поколения татарстанцев. До сих пор именно по ней продолжают знакомство с татарским языком в мире. Разработанная ими Элифба была самым удобным, простым, понятным, самым хорошим учебником. Составленные Салеем Вагизовым книги для чтения, учебники по татарскому языку, пособия «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика», методические пособия и другие издания на протяжении десятилетий и до сегодняшних дней используются в национальном образовании.

Авторы были удостоены многочисленных премий, в том числе они стали лауреатами премии Каюма Насыйри.

Именно с этим букварем в руках выступала в защиту родного языка 2 года назад татарская общественность. Также оберегали и сохраняли родной язык всю свою жизнь Салей Вагизов и Рамзия Валитова.

«Әлифба» — ныне символ борьбы за татарский язык. С 2002-2003 годов общее положение с учебниками татарского языка в Татарстане начало, наконец, в корне меняться. Произошел переход к новому поколению учебников, к созданию которых были привлечены высокопрофессиональные авторы. Учащиеся русскоязычных школ отныне перестали обучаться по «Элифбе», которую заменили модернизированными либо вновь подготовленными учебниками татарского языка.

Национальный букварь же был сохранен лишь в татарских школах и классах.

Хочется надеяться, что такой учебник станет не местом политических сражений, не книгой, отделяющей «своих» от «других», а той «зоной

культурного билингвизма», о которой писал ЮМ Лотман, которая необходима и самому многонациональному Татарстану, и его юным жителям. А представленный в вербальных и визуальных текстах национального букваря ребенок сможет легко разрушить границу между «реальным» и «букварным» миром и сделать современную «Элифбу» не только необходимой и полезной, но

и легко узнаваемой, с удовольствием читаемой и рассматриваемой, «своей» книгой.

В честь авторов татарской азбуки в Арском педагогическом колледже был создан музей «Әлифба».

Список использованных источников

1. Сальникова А. А. «Свои» и «другие», взрослые и дети в визуальном ряде татарского национального букваря «Алифба» (конец 1980-х – 1990-е гг.) // Диалог со временем. 2012. Вып. 39. С. 403-417.
2. Сальникова А. А. ,Галиуллина Д. Татарская алифба. История и современность 2016 г.

Сахабиева Г. Х.
г. Елабуга, ОШ «Университетская» Елабужского института КФУ
учитель родного (татарского) языка и литературы

РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С.Г. ВАГИЗОВА)

Аннотация: Основные задачи развития татарской речи в первом классе : воспитание звуковой культуры речи, обогащение и активизация словаря, формирование грамматического строя речи, обучение связанной речи. Они решаются на протяжении всего дошкольного , школьного возраста , однако на каждом возрастном этапе идет постепенное усложнение содержания речевой работы, меняются и методы обучения. У каждой из перечисленных задач есть целый круг проблем, которые необходимо решать параллельно и своевременно.

В настоящее время особо актуальной проблемой является подготовка детей к овладению грамотой. Как отмечается в специальной литературе, в последнее десятилетие растет число детей с отклонениями в развитии, в том числе и речевом. Особенно это проявляется с началом школьного обучения. Уже на первых порах обучения чтению и письму такиедети испытывают значительные затруднения, пишут с ошибками, и как результат - плохие оценки, негативное отношение к школе, отклонение в поведении, повышенная утомляемость. Вторая причина актуальности этой проблемы - возросшие требования школ, а особенно гимназий и лицеев, к будущим первоклассникам. Одно из требований – готовность к овладению грамотой, которая включает в себя овладение ребенком звукобуквенным, звукослоговым и лексикосинтаксическим анализом и синтезом до поступления в школу. Кроме этого, занятия в форме игровых обучающих ситуаций обеспечивают освоению нормы и правил родного языка, умению гибко их применять в конкретных ситуациях, овладеть основными коммуникативными способностями, а занятия по подготовке детей к овладению грамотой носят общеразвивающий характер, способствуют развитию психологических процессов, активной мыслительной

деятельности, повышению работоспособности, нравственных и эстетических качеств личности ребенка.

Ключевые слова: татарская литература, родной язык, алифба, букварь, история.

«Родной язык – святой язык, отца и матери язык,
Как ты прекрасен! Целый мир в твоем богатстве я постиг!
Качая колыбель, тебя мне в песне открывала мать,
А сказки бабушки потом я научился понимать.
Родной язык, родной язык, с тобою смело шел я вдаль,
Ты радость возвышал мою, ты просветлял мою печаль.
Родной язык, с тобой вдвоем я в первый раз молил творца:
– О боже, мать мою прости, прости меня, прости отца.»

Это прекрасные строки из стихотворения Габдуллы Тукая, которые вошли в историю татарской литературы, как великий народный поэт, заложивший основу национальной поэзии и создавший ее классический стиль. Признание и уважение всех языков, является ключом к сохранению мира. Каждый язык неповторим. Он имеет собственные выражения, которые отражают менталитет и обычаи народа. Подобно нашему имени, мы обретаем родной язык от нашей матери в детстве. Он формирует наше сознание, пропитывает заложенной в нем культурой. Родная речь - это живой воды родник, питающий страницы лучших книг. И тем ценней святой её глоток, что травят, загрязняют наш исток.

Каждый народ – это своя неповторимая культура, древняя и яркая история, религиозные традиции, образ жизни. У каждого народа свой родной язык. Язык, на котором человек произносит свои первые слова: мама, папа, Родина; который навсегда оставит отпечаток в сердце. Сберечь его, важная задача каждого человека любой национальности. «Плохих» и «хороших» языков не бывает, как не бывает «плохих» и «хороших» народов. Любой язык – это орудие, но не только орудие – он и зеркало. Зеркало жизни и труда народа, зеркало его общественного развития, его индивидуальности. И в то же время отражение связей этого народа с другими народами.

Уже с малых лет мы должны обучать детей родному языку, его уникальнейшим традициям. Ведь именно маленькие дети, впитывают в себя всё, как губка. Где, как ни в семье , в садике , в школе ребенку учиться этому? Задача учителя - помочь ребенку в этом в тесном сотрудничестве с родителями.

Актуальность темы « Родной язык в образовательной организации: создание условий для вовлечения ребенка в образовательный процесс (на основе трудов С.Г.Вагизова» обусловлена серьезными преобразованиями, которые происходят в современном обществе и затрагивают сферу образования. Создание объективных условий для расширения функционирования татарского языка повысило интерес к истории, культуре, традициям и обычаям народа, а также сделало возможным наиболее полное раскрытие психологических и личностных качеств ребенка в процессе изучения родного языка.

Великий просветитель татарского народа Каюм Насыри подчеркивал необходимость знания родного языка при изучении другого, неродного языка,

т.е. русского языка, а также при изучении других учебных предметов. В последние десятилетия педагогическая общественность Татарстана особое внимание уделяет внедрению инновационных технологий обучения, воспитания и развития в систему школьного образования. Это позволяет выявить имеющиеся продуктивные подходы к решению образовательных проблем, в которых возможны наиболее полное раскрытие, развитие и реализация всего богатства психологических, личностных качеств каждого ребенка.

Значимое место в изучении обучения татарскому языку имеет наследие Салея Вагизова. С первого класса учащиеся знакомятся с татарским букварем, изучают буквы , звуки родной речи , знакомятся писателями , поэтами , изучают стихотворения. Интересные красочные рисунки в букваре помогают детям изучать родной язык. Вот ,например, изданная 1973 году книга.

Книга "Алифба" (Букварь на татарском языке). С.Г.Вагизов, Р.Г.Валитова,- Казань: Татарское книжное издательство1973. Это учебное пособие для 1-го класса общеобразовательных организаций с обучением на татарском языке.

Букварь — начало начал. Букварь — это первая книга первоклашки. Почти каждый советский мальчик и девочка начинали нелегкий путь познаний именно с этой книги. Букварь — это книга, которая первая давала советским детям образование, любовь к Родине, близким. Авторы учли особенности обучения 6-летних: "обучать развлекая". Предоставляется возможность формирования "интересного обучающего мира".

Первый учебник в жизни каждого татарина – «Әлифба» (татарский букварь) – был написан уроженцем Самарской области Салеем Вагизовым. Знакомая всем татарская азбука «Әлифба» впервые была издана в 1965 году, и пережила 42 переиздания, общий тираж книги превысил миллион экземпляров. Салей Вагизов и его жена Рамзия Валитова работали над учебником пять лет, в его создании использовали все имеющиеся в истории татарского образования наработки и опыт родственных народов. В деревне Татарский Байтуган в 2016 году, спустя 11 лет после смерти ученого, открыли его музей. В Арске, где Салей Вагизов проработал всю жизнь, создан музей «Алифбы».

Но путь ученого на родину, откуда он уехал еще студентом, оказался долгим и непростым – в нем были и война, и фашистский плен, лагеря ГУЛАГа, отвержение обществом, затем – более 40 написанных в соавторстве с женой учебников и пособий, и признание заслуг.

Салей Вагизов – педагог, автор татарской азбуки «Әлифба». Заслуженный учитель Татарстана.

Салей Гататдинович Вагизов родился 24 октября 1908 года в селе Татарский Байтуган Бугурусланского уезда Самарской губернии (сейчас – Камышлинский район Самарской области). В 1921 году поступил в Бугурусланский педагогический техникум. В те же годы начал писать стихи.

В 1933 году поступил в филологический факультет пединститута в Казани. После завершения учебы был приглашен на работу в Арское педагогическое училище.

В 1960-х годах вместе с супругой Рамзией Валитовой начал работу над первой татарской азбукой. Книга была издана в 1965 году. Тем не менее, даже в столь неблагоприятных условиях в начале 1960-х годов в ТАССР разворачивается работа по созданию нового букваря для национальных школ. Министерство просвещения республики объявило конкурс на лучший букварь на татарском языке. В 1962 году на конкурс представили свой вариант преподаватели Арского педагогического 27 Закон «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР» от 24 декабря 1958 г.. В 1965 году учебник был опубликован. При составлении букваря авторы его использовали все новейшие достижения языкознания и национальной педагогики. Художественное оформление книги было поручено известному казанскому графику И.Л. Язынину. Он имел определенный опыт работы, который приобрел во время работы над букварем Г. Сайфуллина. Некоторые рисунки, подготовленные им для этого букваря, стилистически и тематически повторяются в «Әлифбе» С. Вагыйзова и Р. Валитовой. В 1966 году по художественному оформлению этот букварь занял первое место в России и был удостоен специального диплома. В 1950-е – 1960-е годы оформление детских книг поднимается на более высокий уровень. Это было результатом улучшения качества полиграфического оборудования, повышения мастерства художников детской книги, совершенствования теории книжной графики. Большое влияние на оформление татарских детских книг, в том числе и букварей, оказала русская школа детской книжной иллюстрации. Несколько поколений татарских детей учились читать и писать по букварю Р.Г. Валитовой и С.Г. Вагизова. Несложные и легко запоминающиеся тексты, стихи, яркие рисунки делали процесс обучения легким и интересным. Букварь переиздается и сейчас. До сих пор остается спорным вопрос о возможности применения его в современной школе, ведь за 50 прошедших лет «Әлифба» почти не изменилась. В текстах и рисунках практически отсутствует связь с современностью. А может быть имеет смысл оставить букварь в его первоначальном виде? Современность с ее новейшими техническими достижениями окружает детей на каждом шагу, полностью заполняет собой все их жизненное пространство. А «Әлифба» останется в этом «новом мире» связующим звеном с давно исчезнувшим миром их бабушек и дедушек и стремительно исчезающим миром их родителей. Когда одна из авторов этой книги спросила своего 11-летнего сына, нравится ли ему этот учебник и стоит ли его сохранить для последующих поколений, последовал такой ответ: «Вы по этому букварю учились? Из вас нормальные люди выросли? Значит, пусть он будет». Может, «устами младенца глаголет истина»?

Таким образом, основным компонентом национальной культуры выступает национальный язык. Именно благодаря нему сохраняется нация, правильное понятие о древних традициях и культуре, знания о своей религии. В образовательной деятельности при обучении татарскому языку дошкольники получают не только новые знания о родной земле, о национальностях, проживающих на территории республики, а тем самым создаются условия для формирования нравственных чувств.

Язык – это такой символ культуры, который ничем не заменить. Это богатство. И чем больше языков знает человек, тем он духовно богаче! А для этого нам нужно уметь искать, собирать знания по крупицам и быть упорными в приобретении знаний. Именно этому мы должны учить детей. Воспитывать любовь к чтению, знаниям. И делать это будет намного эффективнее в тесном сотрудничестве с родителями. В результате своих размышлений, я пришла к выводу, что ничто другое так не оказывает влияния на душу ребенка, как личный пример взрослого. А значит, впереди нас ждет большой и упорный труд, который непременно принесет свои плоды!

Список использованных источников

1. Вагыйзов Р. Г., Вәлитова Р. Г. Рәсемле әлифба. Казан, 1965.
2. Муяссарова И.Х. Отдохнем чуть-чуть: Физкультминутки и сюжетные игры (на татарском языке). – Казань, 1998. – 60 с.
3. Программа по обучению детей татарскому языку в детском саду. – Казань: Школа, 2004. – 84 с.
4. https://edu.tatar.ru/nkamsk/dou68/umk/u
5. Харисова Ч. М. Методика обучения татарскому произношению. — Казань: Магариф, 2000. — 167 с.
6. Зарипова З.М. Непосредственно образовательная деятельность в детском саду: методическое пособие для воспитателей детских садов. — Казань: Первая полиграфическая компания, 2013. — 240с.

Фазылҗанова Р.Р.
Биектау муниципаль районы Бертуган Максудилар исемендәге
Биектау бишенче номерлы гомуми урта белем мәктәбенең
башлангыч сыйныфлар укытучысы

КАТЛАУЛЫ ЮЛЛАР АША ҮТКӘН ӘЛИФБА

Аннотация. В статье анализируется содержание, оформление татарских букварей, Татарский букварь рассматривается как культурно-исторический феномен, национально-культурное наследие. Место татарского букваря в системе национального образования татарского народа. В то же время может способствовать введению татарского материала и в контекст международных исследований по букваристике. Статья может быть полезной не только для ученых, занимающихся изучением истории Татарстана, но и для всех, кто интересуется историей татарской книги, культуры и образования.

Abstract. The article analyzes the content and design of Tatar alphabets, the Tatar primer is considered as a cultural and historical phenomenon, national and cultural heritage. The place of the Tatar primer in the system of national education of the Tatar people. At the same time, it can contribute to the introduction of Tatar material into the context of international studies on alphabetics. The article can be useful not only for

scientists studying the history of Tatarstan, but also for anyone interested in the history of the Tatar book, culture and education.

Ключевые слова: Образование, просветительство, обучение грамоте, национальный букварь, детские буквари, буквари для взрослых, национальная идентичность, диалог культур, татары, тюркские народы.

Keywords: Education, enlightenment, literacy, national primer, children's ABC books, ABC books for adults, national identity, dialogue of cultures, Tatars, Turkic peoples.

Үткәнен белмәгән халыкның киләчәге юк, дигән әйтем бар халыкта. Минемчә, үзен хөрмәт иткән һәр кеше үз тарихын белергә тиеш.

«Әлифба»ны барлык фәннәрнең башлангычы, төп мәгънәсендә, олы тормышның башы, диләр. Һәр халыкның элек тә, хәзер дә үз «Әлифба»сы бар, ул балаларның, еш кына янәшә гомер кичерүче башка милләт балаларының да дөньяны танып белүдәге әһәмиятле чарасы булып тора. Татар халкының 200 еллык тарихы булган «Әлифба» китабы Казан губернасы, Совет Татарстаны, советлардан соңгы чор Татарстаны, бөтен Идел-Урал регионында һәм аннан читтә дә киң таралган, мәдәниятара элемтәләрдә зур роль уйнаган. Татар әлифбасы – милли мәгариф, тәрбия, агарту эшләренең аерылгысыз өлеше генә түгел, бәлки XX–XXI гасырларда барган сәяси эш-гамәлләр чагылышы да. Ул — милли хәтер һәм милли тәҗ- рибә күрсәткече, милли бердәйлеккә ирешү чарасы, чөнки дәреслек текстлары балаларга үз милләте һәм башка милләт балалары турындагы мәгълүматны җиткерә. Шул ук вакытта әлеге дәреслек күпмилләтле Татарстанда милләтара дуслыкны саклауның һәм ныгытуның, милләтләрнең үзара тыныч, тату яшәвенең – «Татарстан феномены»ның барлыкка килүендә дә зур роль уйнаган. Идел Болгары чорында барлыкка килеп, XVIII гасырның соңгы чирегендә тагы да үсеш алган татар милли әлифбасы татар халкы белән бергә катлаулы юл үткән. Ул татар милләте, татарларда яңача укыту традицияләре формалашу процессларында, алга таба – татар халкының «күпмилләтле социалистик Ватанның тугандаш халкы»на әверелүендә, аннан соң Татарстанның суверенлык яулау һәм бәйсезлек өчен көрәш процессында зур роль уйный. Татар әлифбасын күпмилләтле Россия мәдәниятенең аерылгысыз өлеше һәм татар халкы тарихының тарихи чыганагы буларак карау Татарстан тарихын, татар милли мәгарифен, мәктәбен һәм балалар тормышын өйрәнүгә яңача якын килергә мөмкинлек бирә. Егерменче гасыр башында гарәп язуы нигезендә бик күп әлифбалар дөнья күрә. 1928 елда исә бу эш туктатыла. Яңалиф чорында крестьяннар, эшчеләр, кызылармиячеләр өчен ликбез әлифбалары төзелә. Әле революциядән соң да үз әлифбасы булмаган халыклар күп була. 20-30 нчы елларда 50 ләп милләт үз әлифбасын төзи. 1938 елдан башлап бездә әлифбачы булып Габбас Сәйфетдинов санала. 1965 елга кадәр нәкъ менә аның дәреслеге кулланыла да инде.

Бүгенге көнгә кадәр килеп җиткән иң беренче әлифбалар “Иман шарты” дип йөртелгән. Ул озак гасырлар буе үзгәрешсез кулланылган.

XIX гасыр ахырында, XX гасыр башында татар мәгарифендә яңарыш чоры башлана. Шунлыктан гарәп алфавитын татар теле закончалыкларына туры китереп эшкәртү кереп китә. Аны иң беренчеләрдән булып Каюм Насыйри башлый һәм 1895 елда басылган “Әнмүзәҗ”дигән китабында, авазлан хәрефкә барып, татар телендә ун сузык булуын ачыклый һәм аларны белдерү өчен хәрефләр тәкъдим итә. Әхмәтһади Максуди да татар имлясын камилләштерүгә зур өлеш керткән. Аның үз кулы белән язылган “Татарстан әлифбасы. Мөгаллим әүвәл” дип аталган китабының кулъязмасы дәреслек булып 1892 елдан башлап 30 тапкыр басылып чыга. XX гасыр башында гарәп язуы нигезендә Х.Зәбири, Г.Нугайбәк, Г.Әхмәров, Г.Алпаров, Х.Гали, Г.Ибраһимов әлифбалары дөнья күрә.

1939 елда татар язуын кириллицага күчергәч, беренче татар әлифбасын Мөхетдин Корбангалиев һәм Габбас Сәйфуллин төзи. Бу әлифба 1964 елга кадәр хезмәт итә.

1965 нче елдан Рәмзия Вәлитова һәм Сәләй Вәгыйзов чоры башлана.

Ничә дистә еллар укучыларга хәреф танытып, аларны белем иленә алып кергән әлифба авторлары Вагыйзов Сәләй Гата улы һәм Вәлитова Рәмзия Гыйлаҗ кызы. Алар 1965 елдан башлап бөтен татар мәктәпләре өчен булган әлифбаның авторлары, моннан тыш алар 43 төрле дәреслекләр һәм методик китапларның авторлары да.

Алар төзегән әлифба башкалардан эчтәлеге белән дә, матур төсле рәсемнәре (аны рәссам Язынин бизәгән) белән дә аерылып торган зәңгәр тышлы әлифба ул. Татарстан Мәгариф министрлыгы уздырган конкурста бу дәреслек икенче урынны алган. Шуннан соң әлифбаларга “юл ачыла” да инде: 6 яшьлекләр өчен, өч сыйныфлы башлангыч мәктәп өчен, “Рәсемле әлифба”... Сәләй ага белән Рәмзия апа хәтта әлифбаны латин графикасы белән дә төзергә өлгерәләр. Хәер, аларның хезмәтләрен санап кына бетерерлек түгел: җәмгысы 40 ка якын. Шулар арасында укытучыларның өстәл китабына әверелгән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, “Кызыклы грамматика”, “Язу һәм матур язу” дәфтәрләре, методик кулланмалар... Аларның барысы да әле бүген дә хезмәттә!

Кулланылган әдәбият исемлеге

10. Мәшһүр галимне хөрмәтләү// Мәгърифәт газетасы, №43 (355), 1998 нче ел.
11. Р.Саттарова. Арча Әлифбаның Ватаны булсын//Арча хәбәрләре газетасы, 3 октябрь, 1998 нче ел.
12. Александр Филиппов. Бердәнбер “Әлифба” музее// Ватаным Татарстан газетасы, 16 октябрь, 1999 нче ел.

Хабирова М.Ф.
Актанышский район РТ. МБОУ “Тлякеевская ООШ”,
учитель родного (татарского) языка и литературы

ОСТАЗЫМДЫР ШУЛ “ӘЛИФБА” БЕРЕНЧЕ КУЛГА АЛГАН! *(М.ХӘБИРОВА)*

Аннотация: Смена письменности у тюркских народов. Во главе умения читать и писать стоит "Азбука". Учебник "Азбука", написанный преподавателями Арского педагогического колледжа С. Вагизовым и Р. Валитовой, актуален и сегодня. Учебник" Азбука " до сих пор хранится в памяти.

Ключевые слова: Об истории написания. Смена графики. Значение алфавита. Музей "Азбука" в Арске. Награды С. Вагизова. Мое творение.

Язу, сөйләү кебек үк аралашу чарасы. Сөйләмне үзеңнән башка кешеләргә дә җиткерерлек һәм билгеле бер вакыт дәвамында сакланырлык итеп махсус билгеләр белән берәр әйбергә төшерүне язу дип атыйлар. Язуның килеп чыгышы, үсеше иҗтимагый тормыш таләпләренә бәйле. Язу - шартлы билгеләр системасы. Бу система башта бик элементар булып, тора-бара камилләшкән. Бер үк вакытта язу коралы һәм материалы да алышынган, агач, таш яки балчык такталар, очлы таяклар тора-бара кәгазь һәм каләм, типография станоклары белән алышынган.

Ерак тарихтан рун, уйгур графикасына алмашка, ислам дине йогынтысы белән, гарәп язуы кулланлышка керә. Гарәп алфавиты хәзерге Казан татарларының бабалары - болгарлар тарафыннан тугызынчы гасырда_- ислам дине белән бергә кабул ителә. 922 елдан гарәп язуы тулысынча керә дигән сүз түгел, янәшә алдагы язулар да кулланылышта була.1101 еллык тарихы булган гарәп язуы булуын, әлбәттә, тарихи чыганаклар, әсәрләр, эпитафик һәм галимнәребезнең язмалары раслый. X гасырдан башлап төркиләрдә гарәп язуы кулланыла. Татарлар гарәп графикасын меӊ елдан артык файдаланганнар. Бу әлифбада 28 хәреф булган. Аларның өчесе сузык авазларны белдергән. Гарәп язуы сулдан уңга таба языла.

Озак еллар буе гарәп әлифбасы үзгәрешсез кулланыла. Бары XIX гасырда гына гарәп графикасын татар телендәге авазлар системасына яраклаштыру мәсьәләсе күтәрелә. Гарәп графикасында татар халкының бик күп тарихи истәлекләре, фәнни хезмәтләре язылган. Татар язуы гарәп графикасына нигезләнә: дин бертөсле, имля да бертөсле.

Язу, уку серләренә төшенү “Әлифбадан башлана. “Әлиф” һәм “ба” гарәп графикасының беренче, икенче хәрефләре. Гасырдан артык гарәп графикасына нигезләнгән татар язуы 20 нче йөздә ике тапкыр алышына. Латинчылык хәрәкәтенең башлангыч яралгылары 1911-1912 елларда – шагыйрь Сәгыйть Рәмиев мәкаләләрендә күренә башлый, ул латин хәрефләренә күчәргә дигән тәкъдимне беренчеләрдән булып кертә. 1926 елда Казанда латинга нигезләнгән «Яңалиф» җәмгыяте оеша. Латин графикасына күчү Татарстан Өлкә комитеты тарафыннан контрольгә алына: “Латин дусты” җәмгыяте төзелә, газеталарда

фикер алышулар башлана, барысы да революция белән бәйләнә. 1927 елның 3 июлендә яңалифкә күчү турында карар кабул ителә. 1939 елны, Мәскәү күрсәтмәсе буенча, рус графикасына нигезләнгән алфавит кабул ителә. “Әлифба” исеме үзгәрешсез, күргәнебезчә, балаларны укырга өйрәтүче, беренче чыганагыбыз шулай ук кала.

Тормышта, җәмгыятьтә үзгәрешләр тизлегенә ияреп тә булмый. Бер күренеш икенчесе белән алышына тора. Исемнәре юкка чыга, яки үзгәрә. Мәгариф системасында да үзгәреш җилләре даими була. Укыту программалары яңа дәреслекләргә нигезләнә. Шул исәптән “Әлифба” да. Нинди генә дәреслекләр язылса да, 1965 нче елда конкурс нәтиҗәсендә җиңеп чыккан дәреслек, Мөхтәрәм укытучыларыбыз Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова төзегән әлифбаны алыштырырлык дәреслек юк әле!.. Совет чорының соңгы буын балалары укыган, ярты гасыр элек төзелгән дәреслекнең эчтәлеге, мәгънәсе, зарурилыгы булу, - димәк, горурланырлык фәнни хезмәт нәтиҗәсе. Г.Гыйльманов әйткәнчә, “Әлифба” ул – туган телнең Коръәне.

Мәктәп еллары һәркемнең күңелендә бары тик яхшы хәтирәләр белән искә төшә торган, балачакның иң эчкерсез чагы. Мәктәп дигәндә укытучы апаның мөлаем карашы, серле мәктәп бинасы һәм тышына, ак алъяпкычлы кыз төшерелгән, “Әлифба” китабы күз алдына килә. Күпме ышкып юып та, агарта алмаган, кояш һәм туфрак йогынтысында иртә үзгәргән кечкенә куллар белән, төртә-төртә, “Әлифба”ны иҗекләп укыганым хәтердә... Хәзер укытучымын. Урта өлештәге балаларны укытам. Ата-аналарның әлеге тылсымлы, безнең балалык дустына әйләнгән китапны эзләүләрен еш күрәм. Бу дәреслекләрнең әүвәлге варианты сатуда юк. Ә сату-алу эшен ялратучыларга бу табыш. Чөнки аларның санын күбәйтеп, хакын югары куеп, сораучылар ихтыяҗын канәгатьләндерәләр. Никадәр затлы заманда яшәсәк тә, әлеге дәреслектән башка уку процессы була алмый.

1999 елда Арча педагогия көллиятенең укытучылары Сәләй Гатат улы Вәгыйзов һәм Рәмзия Гыйләҗ кызы Вәлитованың педагогик һәм фәнни эзләнүләренә, алар язган «Әлифба» дәреслегенә, педагогик һәм иҗади хезмәтләренә нигезләнеп, «Әлифба музее» ачыла.

Борынгы заманнардан алып бүгенге көнгә кадәр дөнья халыкларында уку-язуның килеп чыгышын чагылдырган 1226 экспонатның урын алуы, музейда төрле графика һәм алфавит системалары турында мәгълүматларның күп булуы, 1965 елда татар мәктәпләре өчен чыгарылган «Әлифба» китабы, С. Г. Вәгыйзов һәм Р. Г. Валитованың 43 хезмәте (дәреслекләр, китаплар, методик әсбаблар һ. б.) урын алуына сокланып үтәсең. Тиңе булмаган музейның Арча җирлегендә урнашуы юкка түгелдер. Арча ягы әдәбият, сәнгать юнәлешендә билегеле шәхесләрне күпләп биргән як. Мәгърифәт нуры сеңгән кешеләр ягы ул!

Авыр еллар үтеп, күңеле тупасланмаган укытучыларыбыз Арча ягын юкка сайламагандыр. Мәктәп-мәдрәсәле, мәчетле якта гына “Әлифба”да мәңгелеккә калырлык булып языладыр.

Сәләй Вәгыйзов, Рәмзия Вәлитова төзегән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика» китаплары, методик кулланмалар дистәләгән еллар дәвамында хәзерге көнгә кадәр кулланыла.

С. Г. Вагыйзов – Татарстанның атказанган укытучысы, Россия Федерациясенең Халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның Каюм Насыйри исемендәге премия лауреаты. Ушинский медале белән бүләкләнгән. Ятимлеген дә, сугышын да, төрмәсен дә, ачлыгын да күргән мөгаллимгә бирелгән бүләкләр, әлбәттә, сөендерә. Ә иң мөһиме – аларга кешелек күңелендә күптән һәйкәл куелды! Сүземне йомгаклап, “Әлифба” дәреслеге хөрмәтенә шигъри юлларымны багышлыйм.

Әлифбам
Бүгенге аң-белемнәрем
Әлифбадан башланган.
Зәңгәр тышлы шул “Әлифба”
Хәтеремдә саклаган.

“А” дан башлап шул “Әлифба”
Тормышыма юл салган.
Иҗекләрдән сүзләр төзеп,
Могҗизалар башланган.

Сүзләрдән җөмләләр төзеп,
Белемем арта барган.
Остазымдыр шул “Әлифба”
Беренче кулга алган! *(М.Хәбирова)*

Список использованных источников:

https://tt.wikipedia.org
https://www.culture.ru
http://museum.ru

Хайдарова С.Б.
г.Болгар, МБОУ «Болгарская средняя общеобразовательная школа №1»
Спасского муниципального района РТ.
Учитель родного языка и литературы(татарский)

«АЛИФБА» - ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Первый учебник в жизни каждого татарина – «Әлифба» (татарский букварь) – был написан уроженцем Самарской области Салеем Вагизовым.

Знакомая всем татарская азбука «Әлифба» впервые была издана в 1965 году, и пережила 42 переиздания, общий тираж книги превысил миллион экземпляров. Салей Вагизов и его жена Рамзия Валитова работали над учебником пять лет, в его создании использовали все имеющиеся в истории татарского образования наработки и опыт родственных народов. В деревне Татарский Байтуган в 2016 году – спустя 11 лет после смерти ученого – открыли его музей, в Арске, где Салей Вагизов проработал всю жизнь, создан музей «Алифбы».

За все это время книга сменила обложку лишь трижды и каждая из них - это отражение истории страны и республики. Авторы были удостоены многочисленных премий, в том числе они стали лауреатами премии Каюма Насыйри.

Третья Элифба по которой учились в 90-х годах школьники Татарстана, главным героем которого стал мальчик на обложке в национальной одежде. Именно с этим букварем в руках выступала в защиту родного языка 2 года назад татарская общественность. Также оберегали и сохраняли родной язык всю свою жизнь Салей Вагизов и Рамзия Валитова.

Именно они с любовью воспитывали и обучали тысячи детей по всему миру. К чему это привело сейчас? К тому, что татарский язык в школах Татарстана преподают как государственный.

В послевоенной алифбе на первый план в татарской семье впервые вышел отец – герой, вернувшийся с фронта. Теперь он тоже занимался воспитанием детей. Зато из букварей пропали бабушки и дедушки. Татарские семьи из трёх поколений вернулись в учебник только в 1965 г.

В середине 60-х появился букварь С. Вагизова и Р. Валитовой. Многие поколения помнят этот синий учебник с девочкой в форме и с букетом цветов. «Синюю» алифбу переиздают до сих пор, хотя в текстах и рисунках практически нет связи с современностью. В ней люди выглядят старомодно и по-советски стандартно, а национальной одежды практически нет. Школьники сидят за партами образца 50-х годов, пользуются счётами, вышивают крестиком на пяльцах.

Эти же авторы издали «красный» учебник, более красочный и сказочный. Да и дети в нём были не такими стандартными, как в «синем». Главным героем букваря был мальчик в национальной одежде. В книге появились герои татарских сказок, например, Шурале, а также казанские виды на Театр оперы и балета, памятники Г. Тукаю, М. Джалилю, М. Вахитову. «Красный» букварь тоже не раз переиздавали, устраняя «недочёты» в иллюстрациях. Если раньше татарский мальчик в национальной одежде показывал указкой на карту СССР, то после распада Союза её заменили картой Татарстана. Да и вообще национальное «мы» вышло в букваре 1990-х годов на первое место.

В Арском педагогическом колледже установлена памятная доска в их честь. Работает музей «Алифба», организуются различные встречи.

Музей "Алифба" (Музей татарского букваря) был открыт в 1999 году в Арском педагогическом колледже. Основу фонда составляют экспонаты,

рассказывающие о возникновении и развитии письменности народов мира с древнейших времен до наших дней. В музее представлен богатый материал о различных системах графики и алфавита.

Базой для создания музея стала педагогическая и творческая деятельность преподавателей Арского педколледжа Вагизова Салея Гататовича и Валитовой Рамзии Гилязовны. Именно они являются авторами учебника «Алифба» для татарских классов с 1965 года. Ими написаны еще 43 книги, в том числе учебники, методические пособия и т.п. В экспозиции представлены документы и материалы, отражающие жизненный и творческий путь этих ученых-педагогов, а также экспонаты, раскрывающие тему развития письменности татар, в том числе использование арабской графики с начала X в., когда Волжская Болгария приняла ислам. Показаны трагические последствия реформ 1928 г. (переход на латинскую графику) и 1939 г. (переход на "кириллицу"), когда тысячи сочинений научного, светского, религиозного характера оказались недоступными для народа, прервалась тысячелетняя связь с предками и миллионами арабоязычных современников.

Первые пособия (азбуки) назывались "Иман шарты", т.е. "Условия веры". В экспозиции можно увидеть татарский букварь ("Условия веры") 1897 г., копию первой азбуки татарского языка 1778 г., "40 нравственных правил" - учебник для начальных классов медресе 1906 г. и др. Интересны документы, личные вещи шакирдов, учебный план и учебники старой мусульманской школы (медресе).

Вы помните свой букварь? Если увидите – непременно узнаете его и волна тёплых детских воспоминаний вернёт вас в первый класс, когда деревья были большими, а вы читали по слогам: «Ма-ма мы-ла ра-му»...

Сейчас у первоклашек буквари другие. Потому что этот вид учебника, оказывается, в зависимости от перемен в общественной и политической жизни страны менялся каждые 20–30 лет. А вот появившийся в 1965 году татарский букварь – алифба – живёт более 50 лет. Его разработали супруги-педагоги Салей Вагизов и Рамзия Валитова. Судьба этой семьи настолько трагична, что поневоле удивляешься, как после всех потрясений, выпавших на её долю, появился такой светлый, понятный и ставший родным для детей разных поколений учебник.

В Арском педагогическом училище, в Музее букваря, многие годы хранят светлую память о создателях алифбы.

Сегодня в музее хранятся бук-вари на 65 языках. Когда 20 лет назад решили организовать этот музей, никто и подумать не мог, что он будет так востребован.

– Наш музей – это не просто Музей букваря. Собранные здесь экспонаты рассказывают, как наши бабушки и дедушки получали зна-ния, – продолжает свой рассказ наш гид. – Вот посмотрите, пер-вый букварь на татарском языке, созданный Сагитом Хальфиным в 1778 году. А вот это букварь на русском языке, изданный в 1634 году Василием Бурцовым в Москве. Конечно, это всё копии. Но это наша история. Из нашего музея можно отправляться в путешествие в историю грамотности разных народов.

Юсупова Г.Г.
ТР Әгерҗе муниципаль районы МБГББУ
Тирсә урта гомуми белем бирү мәктәбе,
туган (татар) тел һәм әдәбият укытучысы

ВӘГЫЙЗОВ С.Г. ҺӘМ ВӘЛИТОВА Р.Г. ЭШЛӘГӘН ӘЛИФБАНЫҢ КАБАТЛАНМАС ТАРИХЫ

Аннотация: В статье рассказывается об истории появления новой татарской азбуки, авторами которой являются С.Г.Вагыйзова и Р.Г.Валитова. Этот букварь издается в 1965 году. Появление в этот период нового поколения татарской азбуки было обусловлено такими факторами, как общей тенденцией к стандартизации и унификации учебников, а также теми социальнополитическими условиями, которые сложились в 1950-60 годы в СССР.

Ключевые слова: татарская «Әлифба», пособие «Букварь в картинках», татарские школы, национальная школа.

Әлифба – татарча белем бирү системасында иң зур баскыч. Һәр бала мәктәпкә кадәр дә һәм мәктәп бусагасын атлап кергәч тә укырга, язарга һәм туган телебезнең хәзинәләрен өйрәнү эшен шушы тиңсез дәреслек буенча башлап җибәрә. “Әлифба” – белем чишмәсе, “Әлифба” – баланың беренче уку китабы.

Татар әлифбасы тарихы бик бай һәм кызыклы. Вәгыйзов С.Г. һәм Вәлитова Р.Г. эшләгән әлифба аерым игътибарга лаек. Әлеге әлифбаның тарихы кабатланмас.

1950 нче елда елларда татар мәктәпләрен әкренләп бетерү һәм аларда рус телле укытуга күчү эше башлап җибәрелә. 1950 нче елларда милли мәктәпләр өчен яңа дәреслекләр, шул исәптән әлифбалар эшләү һәм бастыру эше туктатыла. 1958 нче елгы Закон бу хәлне тагын да катлауландыра, чөнки ата-аналарга мәктәп сайлау хокукы бирелә, татар мәктәпләре рус телле укытуга күчерелә һәм татар теле өстәмә предмет буларак кына өйрәнелә башлый. 1960 нчы еллар уртасында Казанда бары тик биш татар мәктәбе генә кала, шуларның икесе – сигезьеллык.

1960 нчы еллар башында ТАССРда милли мәктәпләр өчен яңа Әлифба булдыру буенча эше башлана. Республика мәгариф министрлыгы татар телендәге иң яхшы Әлифбага бәйге игълан итә. 1962 нче елда Арча педагогия училищесы укытучылары С.Г. Вәгыйзов һәм Р. Г. Вәлитова үз вариантларын эшләп тәкъдим итәләр.

1960 нчы елда төзелә башлаган Әлифба, шулай итеп, балалар кулына бары тик 1965 нче елда гына барып ирешә. Сәләй Вәгыйзов һәм аның хатыны Рәмзия Вәлитова дәреслек өстендә биш ел эшлиләр, аны булдыруда татар мәгариф тарихында булган барлык туган халыкларның эшләнмәләре һәм тәҗрибәсе кулланылган. Баштарак Сәләй аганы «фән кандидаты булмаган башың белән монда буталып йөрмә» дип, Әлифбасы-ние белән борып җибәрәләр. Шулай да Татарстан Мәгариф министрлыгы оештырган бәйгедә бу дәреслек икенче урынны ала. Беренче урын бөтенләй бирелми. Шуннан соң Рәмзия апа белән

Сәләй ага иҗат иткән дәреслекләргә юл ачыла да инде. Китапның сәнгатьчә бизәлеше Казанның танылган графигы
И.Л.Язынинга йөкләнә. Аның Г.Сәйфуллин әлифбасы өстендә эшләгәндә алган билгеле бер эш тәҗрибәсе була. Бу әлифба өчен әзерләгән кайбер рәсемнәр, стилистик һәм тематик яктан С. Вәгыйзов һәм Р. Вәлитова “Әлифба”сында кабатлана. 1966 нчы елда бу әлифба сәнгатьчә бизәлеш буенча Россиядә беренче урынга һәм махсус дипломга лаек була.

Әлифбага өстәмә кулланма буларак авторлар "Рәсемле әлифба” (рәсемнәрдәге Әлифба) да эшләп чыгаралар. Аның өчен үрнәк булып А.И.Воскресенскаяның “Әлифба рәсемнәрдә” (1960 ел) китабы хезмәт итә. А 4 форматындагы 35 рәсемнән торган һәм папкага урнаштырылган бу ярдәмлек иң элек укытучылар өчен эшләнелгән булган. Бу ачык һәм матур рәсемнәрнең һәрберсе - татар әлифбасындагы хәрефләр һәм шул хәрефләргә башланган предметлар. Авторлар кереш сүздә балаларның хәрефләрне еш бутаулары һәм онытулары турында язалар, шуңа күрә мондый күрсәтмә ярдәмлекнең кирәк икәнлеген искәртәләр. Иллюстрацияләрдә балаларга таныш үсемлек һәм хайваннар дөньясы, шулай ук заманча техника, мәсәлән, вертолет (“в”) рәсемнәре тәкъдим ителә. Рәссамнар төбәкнең милли үзенчәлеге турында да онытмаганнар. Мәсәлән: “Һ” хәрефенә иллюстрация буларак Казандагы Г. Тукай һәйкәленең рәсеме ясалган. Китапның сәнгать мөхәррире - Г. Сәйфуллинның әлифбасы өстендә эшләгән Э. Я. Дьячкова. Әлифбаны бизәүгә П. Н. Григорьев, Р. А. Сабитова, Л. П. Анисимов кебек башка рәссам-графиклар да җәлеп ителә.

Сәләй ага Вәгыйзов һәм Рәмзия апа Вәлитова иҗат иткән татар “Әлифба”сы 1965 – 2006 нчы елларда 42 тапкыр басылып чыга. Моннан тыш педагоглар башлангыч сыйныфлар өчен туган тел һәм татар теле дәреслекләре, аларга методик кулланмалар, дидактик материаллар әзерлиләр һәм аларны яңартып торалар. С.Вәгыйзов һәм Р.Вәлитова хезмәтләре татар мәктәбенең башлангыч сыйныфларында татар теле укыту методикасына, аны камилләштерүгә юнәлтелгән. Алар Әлифбаны латин хәрефләре белән төзергә өлгерәләр. Тагын укытучыларның өстәл китабына әверелгән уку китаплары, татар теле дәреслекләре, «Кызыклы грамматика», «Матур язу» дәфтәрләре... Аларның барысы да бүген укытучылар һәм укучылар кулында.

“Сәләй Гататович ул зур шәхес, киңкырлы эрудит, авызына каратып тота торган лектор, кызыклы әңгәмәдәш, киң күңелле кеше булды”, - дип искә алалар аның замандашлары.

Кеше борын заманнан ук балаларны ана теленә өйрәткән, аның телен шомартуга, сүзлек хәзинәсен арттыруга, сөйләгәндә һәм язганда, аннан оста файдалануга бик нык игътибар иткән.

Ана, баласына “тел ачкычы” бирү өчен, бишек җыры җырлаган, сүзле уеннар оештырган: үсә төшкәч, такмаклар, тизәйткечләр, санамышлар, табышмаклар өйрәткән, бәетләр әйткән, әкиятләр сөйләгән.

Әлифба авторы Сәләй Вәгыйзов әлифбадан тыш яңадан кырыктан артык китап һәм дәреслек язган. Күбесен Рәмзия Вәлитова белән берлектә. “Кызыклы грамматика” дигән китабы үз авторлыгында басылган. Сәләй Вәгыйзов балага

белем һәм тәрбиянең аеруча үтемле итеп уен аркылы бирелгәнлеген яхшы аңлаган. Уйнаган вакытта бала күп нәрсә таный, күнекмәләр ала.

Мәсәлән, сыйныф өч төркемгә бүленә, өч бирем бирелә. Ук-уч-ут, ат-эт-ит, шәл-шәм-шәп, бал-тал-мал, таш-теш-түш, чана-тана-сана, туп-тап-төп. Бу сүзләрне төзегәндә нинди эзлеклелек күрәсез? Бер-берсеннән бер сузык яки бер тартык аваз хәрефе белән генә аерыла торган сүзләр, шулай бит. Дәвам итәбез.

Аш-таш, ат-хат, ай-тай, иләк-җиләк, азык-казык, аяк-таяк, порт-спорт, кран-экран, ун-тун. Я, бу сүзләр нәрсәсе белән аерыла? Сүзнең башына бер аваз өстәү принцибы белән ясалган сүзләр, әйеме?

Чын-лачын, мәк-икмәк, шәм-түшәм, су-алсу, тән-иртән, тап-китап, ай-бодай... Монда ничек? Үзегез күрәсез, алдыбызда иҗек өстәү юлы белән ясалган сүзләр.

Таба-бата, каба-бака, Куба-Баку, кесә-сәке, чабак-бакча, бая-яба, дару-руда, акбаш-башак... Бу сүзләрдә иҗек урыннары алышынган.

Бара-бәрә, булу-бүлү, бора-бөрә, тора-төрә, тотын-төтен,туза-түзә,кыса-кесә... – калынлы-нечкәле парлы сүзләр.

Чәчә, Ләлә, ләкләк, чәкчәк, былбыл, мәрмәр, зәмзәм, биби, тартар – бертөрле иҗекләрдән торган сүзләр.

Чәч, тот, апа, уку, ата, ипи, кадак, кабак, надан – кайсы башыннан укысаң да, бер үк сүз килеп чыга.

Балалар белән сүз төзү уеннарын бик күп кулланырга була. Сәләй Вәгыйзовның “Кызыклы грамматика” китабында алар бихисап.

Татар балаларының берничә буыны Р.Г. Вәлитова һәм С. Г. Вәгыйзов әлифбасы нигезендә укырга һәм язарга өйрәнгән. Гади һәм истә калдыру өчен җиңел текстлар, шигырьләр, ачык рәсемнәр уку процессын мавыктыргыч һәм кызыклы иткән.

Сәләй Гататович Вәгыйзов һәм аның хатыны Рәмзия Гыйләҗевна Вәлитова Арчада озак еллар яшәгәннәр, балалар үстергәннәр һәм үзара ярдәмләшеп иҗат иткәннәр. Бик тә эшчән, пөхтә, төгәл кешеләр, гаять тирәнтен, күпкырлы гыйлем ияләре булганнар. Икесе дә — педагогика галиме, Россиянең халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы, Каюм Насыйри исемендәге премия лауреаты исемнәренә лаек булган шәхесләр.

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. Әхмәтҗанова Ф. Әлифбага юл өзелми. **100tatarstan.ru**›news/tarikhta-bu-knne/lifbaga-yul… (мөрәҗәгать итү вакыты: 12.10.2023)

2. Галиуллина Д.М, Сальникова А.А. 1940-50 нче елларда татар әлифбасы. **kpfu.ru**›staff_files/F1212642458/Bukvar_Galiullina… (мөрәҗәгать итү вакыты: 12.10.2023)

3. Таҗиев Д. С.Вәгыйзовның “Кызыклы грамматика”сы турында. **arskmedia.ru**›news/sezne-khatlar/sly-vagyyzovny-… (мөрәҗәгать итү вакыты: 14.10.2023)

СЕКЦИЯ 4. РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

4 НЧЕ СЕКЦИЯ ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫК ФОРМАЛАШТЫРУДА ЗАМАНЧА ӘЛИФБАЛАРНЫҢ РОЛЕ

Ахметзянова Л.А.
г. Елабуга, ОШ «Университетская» ЕИ КФУ,
учитель начальных классов

РОЛЬ АЗБУКИ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос формирования функциональной грамотности учащихся начальной школы. Представлено описание методических приемов работы на уроках по формированию читательской грамотности на этапе изучения Азбуки. Сделан вывод о том, что осознанности чтения необходимо уделять особое внимание, особенно в начальной школе.

Ключевые слова: функциональная грамотность, читательская грамотность, азбука, метод, приём.

В последние несколько лет в нашей стране наблюдается снижение уровня читательской культуры населения, и интерес детей к чтению не исключение. Чаще всего в настоящее время чтение книг заменяется просмотром телепередач, компьютерными играми, общениями в социальных сетях. Поэтому одна из важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей.

Что такое «функциональная грамотность»?

Функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней.

Современные требования времени таковы, что каждый день наши дети сталкиваются с огромным количеством задач, которые необходимо не только решить, но и найти рациональное и неординарное решение. Перед учителем ставятся новые задачи: научить не только грамотно решать эти задачи, но и делать выводы, уметь самостоятельно добывать необходимую информацию. Функциональная грамотность – это, прежде всего, умение работать с информацией. Таким образом, основная цель учителя - развить ребёнка, т.е. научить работать с информацией. А основы функциональной грамотности мы должны закладывать уже в начальной школе!

Одной из главных составляющих функциональной грамотности является читательская грамотность. Формирование читательской грамотности у младших школьников начинается на уроках литературного чтения, где как раз идет

интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию.

С давних пор первой книгой для обучения грамоте является азбука. Азбука – самая первая книжка, которая открывает малышу дорогу в мир знаний. Для того чтобы этот путь был интересным, увлекательным, современная азбука для детей, созданная заботливыми разработчиками, не просто учебник, а самый настоящий наставник для ребят, который учит дружить, любить свою семью, свою родину, думать, размышлять, делать выводы, анализировать.

Азбука в начальный период обучения является одним из главных средств познания мира. В этот период обучения чтение становится мощным средством

о

б Ни для кого не является секретом, то, что многие дети приходят в школу уже умеющими читать, но есть и дети, те которые совсем не умеют читать. Это создает некоторые трудности в обучении. Но современный учебник азбуки построен так, что в нем есть материал для детей, которые хорошо читают и для тех, кто только учится читать. В азбуке представлены задания для работы в паре и в группе, работа со словарем, задания повышенной сложности.

н При изучении азбуки учащиеся знакомятся с самыми простыми грамматическими понятиями на известных им литературных произведениях, на сюжетных картинках. Дети вспоминают сказки, задают вопросы друг другу, составляют предложения, описывают иллюстрации со сказочными героями. Большое внимание уделяется осмыслению значений пословиц: «Азбука — к мудрости ступенька», «Ученье — путь к уменью» и т. д. При чтении и работе с текстами школьники готовят совместно выступления на заданную тему, вспоминают стихотворения, рассказывают о своих наблюдениях, слушают товарищей, задают собственные вопросы. Многообразие упражнений по каждой теме помогает легче и быстрее запомнить изучаемый материал. В букварный (основной) период обучения грамоте в учебнике даны упражнения такие как: составление предложений по заданным словам, определение значений слов, различие одинаковых по написанию и звучанию, но разных по значению слов, озаглавливание текстов, продолжений рассказов, игры с превращением слов. Очень много заданий в «Азбуке» на развитие связной речи. Ведется работа по развитию устной речи учащихся. Это составление предложений на определенную тему: о маме, о школе, о детях («Расскажи о своем дне рождении», «Кого ты пригласил?); небольших устных рассказов по сюжетным картинкам, по личным наблюдениям детей (по вопросам учителей). На каждый урок в азбуке отводится две страницы, которые содержат текстовой материал: столбики слов, предложения и тексты для чтения. Текстовой материал дополняется иллюстративным - предметными и сюжетными картинками. Кроме текстового материала и иллюстраций, «Азбука» содержит разнообразные внетекстовые элементы, такие как схемы слов и предложений, слоговые таблицы, лента букв, которые способствуют выработке техники чтения и развитию речи и мышления.

о

п

ы

т

а

В учебнике широко представлен разнообразный занимательный материал: ребусы, «рассыпанные» слова, «цепочки» слов, скороговорки. Главное назначение игрового материала — воспитывать у детей любовь и интерес к родному языку, способствовать развитию их речи и мышления.

Таким образом, весь материал учебника помогает развивать мотивацию к обучению, учить учащихся самостоятельно добывать знания, развивает интерес к предмету, учит работать с книгой и текстом, развивает познавательную активность, формирует и развивает читательскую грамотность учащихся.

В добукварный период, который является промежуточным звеном между игровой и учебной деятельностью, авторы учебника особое внимание уделяют сказкам.

А как показывает практика, многие дети очень плохо знают народные сказки. Поэтому по сказкам провожу различные виды работы. В учебнике изображены сюжетные картинки, к ним даются задания, такие как:

- вспомни сказку, составь предложение по схеме;
-какой эпизод изображен на рисунке;
-назови героев сказки;
-рассмотри рисунки, перескажи сказку;
- вспомни сказку, восстанови последовательность событий;
-придумай с другом другой конец сказки.

Так же особый интерес у детей вызывает инсценирование сказок. Дети стараются изобразить характерные движения героев. После проигрывания сказок обязательно оцениваем героев, обмениваемся мнениями.

При работе со сказками провожу устный информационный диктант «Я знаю названия сказок или имена героев…»

Например: Лиса и …. ; Волк и ….; Курочка …..; Кот в …. .

Можно использовать прием «Определи соответствие».

Класс делится на группы, в каждой группе есть читающие и не читающие дети. Каждой группе выдаются сюжетные картинки и карточки с названием сказок, дети определяют соответствие.

Использую «Лексические диктанты» - включаю слова и выражения, которые надо растолковать. Такая работа обогащает словарный запас детей.

Часто использую методический прием «Тонкие и толстые вопросы». «Тонкие вопросы», такие как, «кто», «что», «когда», «как звать», «согласны ли вы» требуют лишь знание текста. «Толстые вопросы», такие как, «объясните, почему», «что будет, если», «в чем различие» требуют размышления, привлечения дополнительной информации. Приём «Тонкие и толстые вопросы» обучает ребёнка на практике применять новые знания и соотносить их с уже полученными знаниями; отрабатывает умение формулировать вопросы; воспитывает уважение к различным мнениям и взглядам на одну и ту же проблему.

Сочетание рассмотренных методических приёмов, используя коммуникативно - деятельностный подход, позволяет эффективно построить работу на уроке по формированию читательских умений.

Содержание современного учебника «Азбука» имеет большое значение для дальнейшего развития и успешного обучения выпускника начальной школы. Важно научить младшего школьника учиться полноценно воспринимать художественную литературу, эмоционально отзываться на прочитанное, высказывать свою точку зрения и уважать мнение собеседника.

Важно помнить, что эффективность работы, прежде всего, зависит от учителя, задача учителя, выступать организатором учебной деятельности, стать заинтересованным и интересным соучастником этого процесса. Тогда с уверенностью можно будет сказать словами И.Г.Песталоцци: «Мои ученики будут узнавать новое не только от меня; они будут открывать это новое сами».

Список использованных источников

1. Критическое мышление: технология развития: Пособие для учителя / И. О. Загашев, С. И. Заир-Бек. – СПб: Альянс «Дельта», 2003.
2. Формирование читательской грамотности у младших школьников (Из опыта работы педагогов Липецкой области) / под редакцией Е.Е.Пановой. - Липецк: ГАУДПО ЛО «ИРО», 2020. - 116 с.
3. Доскарина Г.М. Исследование в действии: Способы и приемы повышения уровня читательской грамотности учащихся / Г.М.Доскарина, А.С.Сабитова // Молодой ученый. – 2016. – №10.4. – С. 19-21.

Бариева Р.Г.
Теләче районы, Орымширмә башлангыч мәктәбе укытучысы

ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ФОРМАЛАШТЫРУДА ХӘЗЕРГЕ ЗАМАН ӘЛИФБАСЫНЫҢ ӘҺӘМИЯТЕ

Аннотация. На этом докладе хочу рассказать о методах формирования функциональной грамотности в начальной школе, об особенностях современного букваря. Читательская грамотность является базовым навыком функциональной грамотности. Современный букварь – неотъемлемый компонент обучения элементарному чтению, который основывается на принципах разнообразия упражнений, визуальной привлекательности и активного вовлечения ученика, обеспечивая преимущества в усвоении материала и формировании навыков чтения.

Без яңача фикерләүгә игътибар бирелгән, әледән-әле яңа ачышлар ясала торган заманда яшибез. Мәгариф өлкәсендә моңа кадәр билгеле булмаган ысуллар һәм эш алымнары кулланыла, алар тагын да камилләшә бара.

Укучыларның белем сыйфатын күтәрүдә заманыбыз мөгаллимнәр алдында яңа бурычлар куя. Гомуми белем бирү системасында функциональ грамоталылыкны формалаштыру өстенлекле максатларның берсе булып тора.

Шул исәптән, функциональ грамоталылыкны формалаштыруның төп ысулы буларак, белем бирүдә инновацион карашларны үзләштерүгә игътибар бирелә. *Функциональ грамоталылык* терминына килгәндә, совет һәм Россия лингвисты, психолог А.А. Леонтьев түбәндәге билгеләмәне бирә: «Функциональ грамоталылык – тормыш бурычларын хәл итү өчен, кешенең гомер дәвамында алган белемнәрен эшчәнлекнең төрле даирәләрендә, аралашуда һәм социаль мөнәсәбәтләрдә куллана белү сәләте ул».

Ә нинди була соң ул функциональ грамоталы шәхес? Функциональ грамоталы шәхес — гомере буе алган белем, күнекмәне тормышта төрле өлкәләрдә килеп чыккан проблемаларны, мәсьәләләрне хәл итү мөмкинлеген киң кулланып, социаль мөнәсәсбәтләр урнаштыра һәм аралаша алучы.

Функциональ грамоталы шәхес тышкы дөнья белән аралашырга әзер, ул үзенең ныклы белеменә таянып, мәктәптән тыш мөнәсәбәтләр кора, иркен итеп шул даирәдә үз эшчәнлеген алып бара, тормышта килеп чыккан ситуациядән чыгып эш итә белергә өйрәнә. Гади итеп әйтсәк, укучыны әйләнә-тирә үзе тәрбияли, үзе каршылыгын куя, төрле юллар тәкъдим итә, укыучы булган белемнәрен кулланып, кирәкле юлга чыга. Ә укучыга белем кирәклекне төшендерү иң авыры. Шуңа күрә укытучы иң элек теоретик белемнәрне үзләштерә, аннан аны гамәлдә уңышлы куллану ысулларын өйрәнә, сынап карый. Теоретик белем уңышның нигезе булып тора.

Белгәнебезчә, функциональ грамоталылык күпкырлы төшенчә. Ул уку грамоталылыгын, математик грамоталылыкны, табигый-фәнни грамоталылыкны, финанс грамоталылыгын, глобаль компетенцияләр, креатив фикерләүне үз эченә ала.

Шуларның берсенә – уку грамоталылыгына тирәнрәк тукталып китәм. Бүгенге цифрлаштыру гасырында укучыларда уку грамоталылыгын үстерү аеруча әһәмияткә ия дип уйлыйм. Белем бирүнең нинди генә предмет өлкәсен алсак та, беренче чиратта, аңлап уку, укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аера белү сәләте кирәк. Боларны исәпкә алып, без – башлангыч сыйныф укытучылары алдында да яңа бурычлар килеп туа. Иң беренче чиратта, укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыру әһәмиятле. Уку грамоталылыгы — язма текстларны аңлау һәм аларның эчтәлеген үз максатларына ирешү, белем һәм мөмкинлекләр үстерү, җәмгыять тормышында актив катнашу сәләте. Уку грамоталылыгы -функциональ грамоталылыкның төп компоненты.

Хәзерге заман мәктәбе укучыга белем бирү генә түгел, ә укучының мөһим 4 сәләтен дә ачарга тиеш:

- Яңа белем бирү;
- Алган белемнәрне практикада куллану;
- Үзеңнең белү-белмәвеңне ачыклау;
- Тагын да югарырак үрләргә омтылу.

Функциональ грамоталылыкны үстерүдә түбәндәге метод һәм алымнар ярдәм итә:
-группада эш;
-Уеннар;
-иҗади эшләр
-практик эшләр
-рольле һәм эшлекле уеннар;
- тикшеренү эшчәнлеге.

Әлифба кеше тормышында әһәмиятле урын алып тора. Әлифба ярдәмендә бала хәреф танып , укырга, язарга өйрәнә.Ул бала үзлегеннән укый торган иң беренче уку китабы. Әлифба шулай ук балаларны уку, язу кагыйдәләре белән таныштыра, авазларны белеп, сүзләрне дөрес әйтергә өйрәтә, укучыларның сүз запасларын баета, иҗади һәм танып-белү сәләтләрен үстерә.

Хәзерге заман әлифбасы һәр бала аңлый ала торган гади, аңлаешлы телдә язылган. Дәреслектә бирелгән рәсемнәр, иллюстрациялщр укучыларга материалны җиңелрәк аңларга ярдәм итә. Әлифбада катлаулы булган бирем һәм күнегүләрне әкренләп арттыра бара. Анда җиңелрәк аваз һәм хәрефләр башта бирелеп җиңелдән катлаулыга күчә. Мондый күчү авыр материал белән балага авырлык китермичә, балада уку һәм язу күнекмәләрен үстерергә ярдәм итә.

Хәзерге заман әлифбасы белем бирү стандартлары һәм таләпләренә җавап бирерлек итеп төзелгән. Анда актуаль материаллар һәм биремнәр урын алган, бу балада уку һәм язу күнекмәләрен үстерергә, әйләнә-тирә дөньяны танырга ярдәм итә. Хәзерге заман әлифбасында балалар өчен кызыклы һәм мавыктыргыч булган биремнәр, башваткычлар, табышмаклар урын алган.

“Монда нинди сүз яшерелгән?” биреме. Укучылар “Сания”, Алмаз” һәм башка сүзләрдән яңа сүзләр ясыйлар.Бу балада уйлау, фикерли белү эшчәнлеген тагын да арттыра.

“Сорау -җавап”. Текстны укыганнан соң балага сораулар биреп, тулы, төгәл җавап бирергә өйрәтү.

“Баш миенә штурм”. Фикерләүне формалаштырырга , проблеманы чишәргә, балаларны тагын да активлаштырырга ярдәм итә.

“Почмаклар” уены геройларга характеристика биргәндә кулланыла. Сыйныфтагы укучылар икегә бүленәләр. 1 төркем геройның яхшы сыйфатларын, 2 нче төркем начар сыйфатларны атый.

“Иҗади эшләр” . Рәсем буенча җөмләләр, хикәяләр төзетү. Шулай ук бирелгән хикәяне үзең уйлап дәвам итү. Бу эшчәнлек төре укучыларның сәләтләренә карап үткәрелә.

“Сүзләр ясa”. Хәрефләрдән сүзләр , җөмләләр төзү. Әлеге уен төре дөрес язарга ярдәм итә.

“Логик чылбыр”. Текст укыганнан соң вакыйгаларны эзлекле тәртиптә урнаштыру. Әлеге уен төре зуррак текстларны эзлекле рәвештә сөйләргә өйрәнергә ярдәм итә.

Укучыларның сүз байлыгын,фикерләү сәләтен үстерү, әсәрне аңлап укуын тикшерү максатыннан “Уйлап тап!” уены бик үзенчәлекле.Иң элек тактага бирелгән хәрефләр җыелмасы языла. Мәсәлән: **Ура (**ул дәрестә узылачак тема белән дә бәйле була ала)

Укучыларга сораулар тәкдим ителә,алар шул сораулар аша тиешле сүзне уйлап табарга тиешләр.

Гомумән алганда, укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыру максатында кулланыла торган алымнар бихисап. Шулай итеп, текст яки мәгълумат белән эшләү, уку процессы структурасында мөһим урын тора тора. Дәрестә генә түгел, дәрестән тыш чараларда да текст белән эшләүнең мөмкинлекләре күп. Алардан уңышлы файдалану – һәр заман укытучысының изге бурычы.

Креатив фикер йөртергә,уйларга өйрәнгән бала күбрәк иҗатка тартыла,андый баланың башына күбрәк матур фикер килә башлый.Әгәр балага бер генә китапның, бер генә әсәрнең матурлыгын,фикер тирәнлеген күрсәтә алсаң, аны мәңгегә китап укуны яратырлык, китап дөньясында йөзәрлек итеп тәрбияләргә мөмкин.Китап укыган баланың язу һәм сөйләм теле дә камил,эзлекле,тирән була.

Без, укытучылар, барыбыз да иҗат итәбез. Баланың ак кәгазьдәй саф күңеленә ак нур белән эзләр салабыз. Шул эзләрнең якты, мәгънәле булуы өчен гомеребез буена тырышырга, эзләнергә тиешбез. .

Варина Т.Р.
МБОУ «Татарско -Ямалинская основная общеобразовательная школа»
Актанышского муниципального района РТ,
учитель начальных классов

ӘЛИФБА. ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫК

Аннотация. Алифба... Самая священная книга, которую многие из нас, переступив порог школы, одними из первых взяли в руки.
Одной из важнейших задач современной школы является создание в системе образования условий, способствующих развитию ребенка, раскрытию его творческого потенциала.
Сегодня функциональная грамотность является важным индикатором общественного благосостояния, а функциональная грамотность учащихся – важным показателем качества образования.
Одно из направлений функциональной грамотности – читательская грамотность.

Ключевые слова: Алифба. Функциональная грамотность. Читательская грамотность.

Әлифба... Күпләребезнең, мәктәп бусагасын атлап кергәч, иң беренчеләрдән булып кулларына алган иң изге китабы. Еллар дәвамында әле күпләребез бу дәреслекне хаман да саклый торгандыр әле. Андыйлар рәтендә мин үзем дә бар. Беренче сыйныфны тәмамлаганыма 36 ел булуга карамастан “Әлифба”м эле миндә саклана. Ул ничектер, минем иң кадерле китабым. Ул күпләрне укырга, сөйләргә өйрәткән, әле алай гына түгел, Туган илебезне, телебезне яратырга, үзебездә матур сыйфатлар тәрбияләргә өйрәткән дәреслек. Аның текстлары да бик гади, беркатлы, рәсемнәре дә сабыйлар өчен ясалган кебек тоелса да,аларда тирән мәгънә, чынбарлык ята. Юкка гына бит “Әлифба”ны барлык фәннәрнең башлангычы димәгәннәр.

Һәр халыкның элек тә, хәзер дә үз “Әлифба”сы булган һәм бар. “Әлифба” ул һәр сабыйның дөньяга булган карашын үзгәрткән, үзгәртүче, дөньяны танып белүдәге әһәмиятле чарасы булып тора. Алай гына да түгел, “Әлифба” милли бердәйлеккә ирешү чарасы, ягъни милләтләр арасындагы дуслыкны ныгытуны барлыкка китерүдә зур роль уйнаган дәреслек ул.

Татар халкының 200 еллык тарихы булган “Әлифба” китабы бар. Әйе, тышлыгы, форматы, авторлары үзгә булса да, бүгенгесе көнне дә “Әлифба” үзен югалтмаган зур басма дәреслек. Бүгенгесе көнне дә, безнең сабыйларыбыз, укырга кергәндә шушы дәреслек белән “белем иле” нә аяк басалар. Кулларына алган шушы дәреслек аларны, әле укый да белмәгән сабыйларны, хәрефләр, сүзләр, җөмләләр, рәсемнәр,шигырьләр, текстлар, хикәяләр дөньясына алып керә.

Татарларда мәктәпләрдә белем бирү системасының шактый зур тарихы бар. Ул гасырлар буе формалашкан. Ә инде үз туган телебездә белем бирү үсеп килүче буынга әхлакый тәрбия бирүнең төп нигезе дип саналган, һәм санала да. Татар “Әлифба” сының да озын һәм катлаулы тарихы бар. Бугенге “Әлифба” барлыкка килгәнчегә кадәр ул бик катлаулы, кытыршы юллар уза. Әмма дә ләкин, безнең кулыбызда бүгенгесе көнне дә “Әлифба”. Ул нинди генә юллар кичермәсен, безнең балаларыбыз белем иленә беренче баскычын “Әлифба”дан башлыйлар.

Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитова төзегән “Әлифба” инде бик күп еллар дәвамында гел нәшер ителеп килә. Өч буын татарстанлы алар төзегән “Әлифба” дәреслегеннән башлангыч белем алдылар.”Әлифба” ның тышлыгы гына да өч тапкыр үзгәртелә. Әмма тормыш алга бара, дөньябыз зур үзгәрешләр кичерә. “Әлифба” быз да үз чиратында бер урында гына таптанып торган басма түгел хәзер. Кайсы гына басманы алмыйк ул үзгәреш кичерә, заманга иярә, заманча дәреслек булып басыла башлый. Дәреслекләрнең авторы гына түгел, аның эчтәлекләре дә, эчтәлектәге рәсемнәр, текстлар, хикәяләр башкача хәзер.

Яңа “Әлифба”да “укучы берничә дәрестән соң ук мөмкин кадәр күбрәк текстларны укый алсын” дигән принциптан чыгып эшләнелә. Күп бала, мәктәпкә укырга кергәнче, инде укый - яза белә. Бу максаттан чыгып яңа “Әлифба”да хәрефләр башка билгеле бер эзлеклелектә тәкъдим ителәләр.

Яңа «Әлифба» дәреслегендә [к] һәм [қ], [г] һәм [ғ], [в] һәм [w] авазларының дөрес әйтелешенә игътибар бирелә. Сузыкларның калын/нечкә, тартыкларның

яңгырау/саңгырау икәнлеге өйрәтелә. Бу үзенчәлекләр төсләр һәм шартлы тамгалар белән аерып күрсәтелә. Һәр дәрес тыңлап аңлау күнекмәсен булдырудан башлана. Укытучы үзе тәкъдим ителгән текстны укый яисә электрон дәреслектәге аудиоязмадан тыңлата. Текст белән бәйле этәргеч сораулар бирү укучыларны игътибар белән тыңларга, тыңлаган материалны истә калдырырга өйрәтә. Шул текстка таянып, укучылар теге яки бу авазның дөрес әйтелешенә ирешергә тиеш. Аннан шул авазның язудагы тамгасына – хәрефкә игътибар иттерелә. Алга таба хәрефләрдән иҗекләр, сүзләр төзү, җөмләләр һәм текстлар уку кебек эш төрләре тәкъдим ителә. Һәр дәрестә көчле укучылар өчен тоташ текстлар да урын алган. Күргәнебезчә,
уку – укыту системасы да елдан – ел яңа үзгәрешләр кичереп тора.

”Минем укучыларым яңаны миннән белмәячәк. Алар бу яңаны үзләре ачачаклар. Минем бурычым - аларга үз идеяларын ачарга һәм үстерергә ярдәм итү”.(И.Г.Песталоци). Әйе, бу сүзләрдә хаклык бар. Бүгенге заман укытучысының бурычы балаларга юнәлеш бирү һәм аларның үз идеяларын ачарга һәм үстерергә ярдәм итү.

Хәзерге мәктәпнең мөһим бурычларының берсе - укыту системасында баланың үсешенә, аның иҗади потенциалын ачуга ярдәм итә торган шартлар булдыру. Без укучыларга әзер белем бирү белән шөгыльләнмичә, белемне укучыларның үзләреннән таптырту алымнарын күздә тотып эшләргә, алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтергә тиеш. Шул очракта гына безнең укучылар яңа тормыш шартларына яраклашкан, гомуми мәдәни үсешкә ирешкән, үз фикере булган һәм җәмгыятькә файдалы шәхесләр булып үсәчәкләр.*“Кешегә бетмәс –төкәмәс иҗат чыганагы салынган. Менә шул чыганакны ачарга, иреккә чыгарырга, кешегә иҗтимагый тормышта урынын табарга булышырга, аңа үсү өчен тиешле шартлар тудырырга кирәк “,*- дип язган моннан күп еллар элек Л.Н.Толстой. Бүгенгесе көндә дә бу фикерләр белән килешми мөмкин түгел. Яңача укыту технологиясенең нигезендә укучы һәм укытучы арасында яңача мөнәсәбәт тора. Дәрес балага авырлык китермәскә, киресенчә, шатлык – бәхет алып килергә, дәрестән бала ниндидер ләззәт, канәгатьләнү хисе алып чыгарга тиеш. Ә иң мөһиме – укучылар дәреснең һәр этабында логик яки иҗади фикер йөртсен өчен шартлар тудырырга кирәк.

Бу бурычларны башлангыч сыйныф укытучысы нинди юллар белән тормышка ашыра ала соң? Педагогика фәнендә укыту-тәрбия процессы сыйфатын үстерүгә булышлык итүче технологияләр шактый. Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, укытуның һәр этабы өчен уку материалын үзләштерүнең иң уңышлы вариантын кулланып эшләү, укучыларга алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтү.

Заманча мәктәпнең иң мөһим бурычларыннан берсе - функциональ белемле шәхес формалаштыру. Стандарт таләпләре шундый: традицион «грамоталылык» төшенчәсе белән беррәттән «функциональ грамоталылык» төшенчәсе барлыкка килә. Бүгенге көндә гомуми белем алган укучылар аралашу һәм социаль мөнәсәбәтләрнең киң диапазонын хәл итү өчен кирәкле белем күнекмәләргә ия

булырга тиеш. Бу максатка ирешү өчен без балаларда функциональ грамоталылык формалаштырырга тиешбез.

Нәрсә ул "Функциональ грамоталылык"?

Функциональ грамоталылык терминына килгәндә, совет һәм Россия лингвисты, психолог А.А. Леонтьев түбәндәге билгеләмәне бирә: *«Функциональ грамоталылык – тормыш бурычларын хәл итү өчен, кешенең гомер дәвамында алган белемнәрен эшчәнлекнең төрле даирәләрендә, аралашуда һәм социаль мөнәсәбәтләрдә куллана белү сәләте ул».*

Кешегә нинди осталык һәм сыйфатлар кирәк соң?

Функциональ грамоталылык - социаль мөнәсәбәтләр системасында шәхеснең нормаль эшләвен тәэмин итүче белем, күнекмәләр һәм күнекмәләрнең билгеле бер дәрәҗәсе, ягъни аның мәгънәсе белем бирү эшчәнлеген тормышка якынайтудан гыйбарәт.Функциональ грамоталылыкның асылы шәхеснең уку эшчәнлеген мөстәкыйль алып бару һәм Кеше эшчәнлегенең, аралашуның һәм социаль мөнәсәбәтләрнең төрле өлкәләрендә тормыш мәсьәләләрен хәл итү өчен алган белемнәрен, күнекмәләрен куллану сәләтеннән гыйбарәт.

Функциональ грамоталылык үз эченә түбәндәгеләрне ала:

1) уку грамоталылыгы;
2) табигый - фәнни грамоталылык;
3) математик грамоталылык;
4) финанс грамоталылыгы;
5) глобаль компетенцияләр,
6) креатив фикерләү грамоталылыгы;

Функциональ яктан белемле шәхес - ул: – дөньяда ориентлашкан һәм иҗтимагый кыйммәтләргә һәм мәнфәгатьләргә туры китереп эшли торган, аерым алганда, үз гамәлләрен башка кешеләрнең гамәлләре белән яраштыра һәм координацияли белүче кеше; – сайлау һәм карарлар кабул итү ситуациясендә мөстәкыйль булырга сәләтле кеше.

Функциональ грамоталылык нигезләре башлангыч мәктәптә салына, анда сөйләм эшчәнлегенең төрле төрләренә – язуга, укуга, сөйләшүгә һәм тыңлауга интенсив өйрәтү бара.

Функциональ грамоталылыкның бер юнәлеше - уку грамоталылыгы.

Бу кешенең язма текстларны аңлау һәм куллану, алар турында уйлану һәм уку белән шөгыльләнү, үз максатларына ирешү, белемнәрен һәм мөмкинлекләрен киңәйтү , социаль тормышта катнашу сәләте.

Укытучы уку техникасын һәм текстны турыдан-туры аңлауны түгел, ә текстны аңлауны һәм рефлексияне, укыган материалны тормыш максатларын тормышка ашыру өчен куллана белүне бәяләргә тиеш, чөнки уку социаль тәҗрибәнең колоссаль мәдәни ресурсын тәшкил итә, укучының үз тәҗрибәсен формалаштыруның нәтиҗәле ысулы булып тора. Сухомлинский башлангыч сыйныфларда яхшы куелган уку балаларның фикерләүләрен, күзаллауларын, сөйләмен үстерүче иҗади эшләрен башкару өчен ныклы нигез булдыра, балаларны тиз, рациональ һәм аңлы рәвештә укырга өйрәтә дип саный.

Уку – коммуникатив танып белү эшчәнлегенең иң мөһим төрләренең берсе, аның нигезендә фикерләү эшчәнлеге ята. Уку күнекмәләре бик мөһим, чөнки көндәлек тормышта без еш кына язу үрнәкләре белән хәл итәбез: китаплар, матбугат басмалары укыйбыз, интернет челтәрләрендә төрле мәгълүмат эзлибез. Уку кешенең культурасын үстерә, аны шәхес буларак тәрбияли.

Текст өстендә эш вакытында укучыларда универсаль уку гамәлләре формалаша: танып белү, коммуникатив, регулятив, шәхси. Текст өстендә эшнең 3 этабы бар: 1. укуга кадәр, 2. уку вакыты, 3. укудан соң.

Бүгенге көндә функциональ белемлелек иҗтимагый иминлекнең мөһим индикаторы булып тора, ә укучыларның функциональ грамоталылыгы – белем бирү сыйфатының мөһим күрсәткече.

Беренче сыйныфтан ук уку дәресләре балаларда китапка кызыксыну, укуга мәхәббәт уятсын, аларга яшәү һәм алга таба уку өчен файдалы күнекмәләр сеңдерсен өчен, әлифба чорында да, әлифбадан соңгы чорда да дәресләрдә күнегүләр һәм иҗади характердагы биремнәр кулланырга кирәк. Бу күнегүләр һәм иҗади характердагы биремнәр һәр балада сүзне үзләштерү, сүзне аңлау, аны төрле яклардан (фонетик, морфема, сүз төзелеше) карау,
тел закончалыкларын практик аңлау сәләтен үстерә, балага интеллектуаль эзләнүне һәм интеллектуаль хезмәтне яратырга мөмкинлек бирә. Иҗади характердагы биремнәр системасы укуга кызыксынуны арттыруга, мөстәкыйль эш күнекмәләрен формалаштыруга, сүзлек запасын баетуга, иҗади фикерләүне һәм күзаллауны үстерүгә юнәлдерелгән булырга тиеш.

Шулай итеп, беренче сыйныф укучыларының функциональ грамоталылыгын формалаштыру процессында, минемчә, иң мөһиме - балаларны кечкенә булса да, үз ачышларын ясарга өйрәтү, үз-үзләрен табу һәм ачышлар аша белемнән белемгә кадәр бару. Чөнки функциональ грамоталылыкны формалаштыру өчен әзер нәтиҗә генә түгел, ә аның гипотезалары, хаталары, төрле идеяләрне чагыштырулары, бәяләмәләре һәм ачышлары белән чишү процессы үзе файдалы. Яңа "Әлифба" да бирелгән хәрефләрдән иҗекләр, сүзләр төзү, җөмләләр һәм текстлар уку кебек эш төрләренең күп булуы, һәм дәреслектә көчле укучылар өчен тоташ текстларның да урын алуы, бүгенгесе көнне заман укучысына беренче чиратта функциональ грамоталылыкны үстерүгә ярдәм итәләр, фикерләүне, игътибарны, хәтерне, уку нәтиҗәсе белән кызыксынуны активлаштыралар, сүзлек запасын баеталар, балаларның танып белү активлыгын үстерәләр, орфографик уткенлекне үстерүгә юнәлдереләләр, укуда мөстәкыйльлекне һәм инициативаны үстерәләр, укуга һәм туган телгә аңлы кызыксыну формалаштыралар.

Галлямова Г.М.
учитель начальных классов, МБОУ “Бугадинская ООШ”
Актанышского муниципального района Республики Татарстан

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНЫҢ УКУ ГРАМОТАЛЫЛЫГЫН ФОРМАЛАШТЫРУ ӨЧЕН БИРЕМНӘР

Аннотация. Читательская грамотность сегодня рассматривается как один из самых важных параметров готовности к жизни в современном обществе. Особое место среди метапредметных универсальных учебных действий занимает чтение и работа с информацией. Успешное обучение в общеобразовательной школе невозможно без сформированности у обучающихся читательской грамотности. Задача развития читательской грамотности является новой областью для современной школы, решающей задачи реализации требований федерального государственного стандарта.

Ключевые слова: читательская грамотность, задача, школа, задания.

Abstract in English. Reading literacy is considered today as one of the most important parameters of readiness for life in modern society. A special place among metasubject universal educational activities is occupied by reading and working with information. Successful education in a comprehensive school is impossible without the formation of students' reading literacy. The task of developing reading literacy is a new area for a modern school that solves the tasks of implementing the requirements of the federal state standard.
Key words: reader's literacy, task, school, tasks.

Уку грамоталылыгын формалаштыру- хәзерге заман мәгарифенең актуаль проблемаларының берсе. Безнең гасырда телевидение, компьютерлар, видеоуеннар өстенлек итә, балалар укуга кызыксынуларын югалталар. Балаларны дөрес, аңлаешлы укырга өйрәтү, ә иң мөһиме китап укуга мәхәббәт уяту – башлангыч белем бирүнең төп бурычларының берсе.

Башлангыч мәктәптә эшләүче укытучылар түбәндәге проблемалар белән очрашалар:

- балаларның уку тизлеге түбән;
- еш кына сүзләрне дөрес укымаганлыктан, укыганның мәгънәсен аңламыйлар;
-китап укымаганлыктан укучыларның сөйләме ярлы һәм примитив;
- кыскача эчәлекне авырлык белән сөйлиләр;
- тәкъдим ителгән тексттан кирәкле мәгълүматны ала алмыйлар.

Җитди каршылык барлыкка килә: бер яктан, хәзерге дөнья безгә бик күп мәгълүмат яудыра, икенче яктан, безнең балалар аз укый һәм уку грамоталылыгына ия түгел. Ә ничек баланы укырга, кирәкле мәгълүматны табарга, текст белән эшләргә өйрәтергә? Ничек укуга уңай караш булдырырга?

Хәзерге заман мәктәбенең төп бурычларының берсе- функциональ грамоталы шәхес тәрбияләү. Функциональ грамоталылык- мәктәптә алган белемнәрне дөрес итеп куллана белү. Аның берничә компоненты бар. Уку грамоталылыгы- функциональ грамоталылыкның төп компоненты. Уку грамоталылыгын формалаштыруда текст белән эшли белүгә игътибар итәргә кирәк, чөнки текст уку ул – белем бирү генә түгел, тәрбияви бурычлар үтәүне дә үз эченә ала. Шәхеснең рухи-әхлакый сыйфатларын формалаштыруда текст белән эшләүнең роле зур. Дәрестә текст белән эшләүне укучыларга кызыклы да, аңлаешлы да булырлык итеп оештырырга кирәк.

Укучыларда уку грамоталылыгын формалаштыру, балада белем алуга кызыксыну уяту, фикерләү сәләтен үстерү өчен дәрестә төрле грамматик уеннар, мавыктыргыч күнегүләр, башваткычлар, иҗади биремнәр кулланырга мөмкин. Без, башлангыч сыйныф укытучылары, үзебезнең эшчәнлегебездә С.Г.Вагыйзов, Р.Г.Вәлитова хезмәтләренә таянып эшлибез. Шундый хезмәтләрнең берсе- “Кызыклы грамматика китабы”. Әлеге китапта грамматик уеннар, мавыктыргыч күнегүләр, табышмак, башваткыч, әкият һәм мәзәкләрне, дәресләрдә, дәрестән тыш эшчәнлектә бик теләп файдаланабыз. Бередәге биремнәр дәресләрне җанлы , кызыклы итә, балаларның дөрес сөйләм һәм язу күнекмәләрен җиңел үзләштерергә булыша, туган телебезгә кызыксыну уята. Башлангыч сыйныф укучылары өчен уку грамоталылыгын үстерүгә юнәлтелгән биремнәр туплаганда мин әлеге хезмәткә таяндым.

1 нче сыйныф укучылары белән түбәндәге эш төрләрен файдаланырга мөмкин

1. А хәрефенә башланган 6 сүзне табып укыгыз.

Алмалкабагарбарпагач

2. К хәрефенә башланган 7 сүзне табып укыгыз.

Кадакабакалакакараказыкүк

3. Тизәйткечләрне тыныч, кычкырып, пышылдап, тавышсыз (эчтән) уку.

А)Абагага бага-бага,
башым бәрдем баганага.

Б)Чыпчык, чыпчык, чык, чыпчык,
Чык-чык, кошчык, очып чык!

4. Хәрефләрдән сүзләр төзибез.

агмачла	мукас
абйаб	набага
кәтпәм	анач
актип	үлбмә

5. Ә хәрефен өстәп сүзләрне укы:

снк мктп ччк
тб кҗ бр
ткй нкй тч
җй чй бй зй

6. А хәрефен өстәп сүзләрне укы:

кбк тдк крк клк нрт

лм рб рк лк

тб кр рм бл дг

7.“Адашкан хәрефләр” . Хәрефләрнең урыннарын алыштырып яңа сүзләр яса**.** Табынга нәрсәләр куелган ?

Уйлап яз.

Вынка_______________

Ләчиквек_____________

Ләнпип______________

Камйок______________

8. “Менә сезгә сүзләр”

-Менә сезгә сүзләр: ага, яга, ачык, кара, кура, атна. Аларның уртасына ба яки ла иҗекләрен куеп, яңа сүзләр китереп чыгарырга кирәк.- Хәзер эшлибез аны,- диде Муса.

- Менә шундый яңа сүзләр килеп чыга... ___________________________

- Нинди сүзләр килеп чыккан?

9.Һәрбер юлдан 6 сүзне табып укы:

кәниәтирсәбирбабайңюапаҗабый

мәктәпдоручкайюядәфтәръёакбуриитактачщсумка

агачалмачәчәккабакүлән

10.Текстны игътибар белән укы һәм сорауларга җавап бир:

Куян.

Көз көне куян соры йонын коя. Ул ак тун кия. Аның туны бик җылы. Тун куянны салкыннан һәм аучыдан саклый. Кар да, куян да ак. Куян агач ботакларын, ачы кайрыларны кимерә. Ул җылы җәйне ярата. Җәй көне рәхәт, азык күп була.

Бу текст нәрсә турында?

Куян кайчан соры йонын коя?

Ак тун куянны нәрсәләрдән саклый?

Куян нәрсәләр белән туклана?

Ни өчен куянга җәй көне рәхәт?

Икенче сыйныф укучылар өчен биремнәрне яшь үзенчәлекләренә һәм теманы үзләштерү дәрәҗәсенә карап бераз катлауландырырга мөмкин.

2 нче сыйныф укучылары өчен түбәндәге биремнәрне файдаланырга мөмкин.

1. Җөмләләрне киресенчә уңнан сулга укы:

:наглубечәтәекиңенибәреб

Аракесечнекиәкаесреб

2. Мәкальләрне дөрес итеп укы:

Агач эше белән, кеше җимеше белән матур.

Кем ашамый, шул эшләми.

Җиде тапкыр кис, бер тапкыр үлчә.

Аз эшлә дә күп сөйлә.

Беләге юан меңне егар, белеме булган берне егар.

3. Бер хәреф мәкальнең эчтәлеген үзгәрткән, хатаны табып дөрес итеп укы:

Батыр якасыз булмас.

Эше барның аты бар.

Теш ташны эретә.

4. Җөмләләрне капма каршы мәгънәле сүзләр белән тәмамла һәм мәгънәсен аңлат.

Яхшылыкны истә тот, ә ....оныт.

Тырышлык зурлык, ...хурлык.

Аз сөйлә,..... эшлә.

Яхшы сүз көн кебек, ... сүз ....кебек.

Батыр бер үләр,.... мең үләр.

Эшләгән үлмәс,.... көн күрмәс.

Тырышлык – зур бәхет, ...хурлык.

5. “Мин башлыйм, син тәмамла”. Мәкальләрнең икенче өлешен әйтеп бетер.

1)Эш үткәч,(. ....).

2) Азрак сөйләсәң, (.........).

3) Кешенең үзенә карама, (.......).

4) Телең белән узма, (. ......).

5) Кыңгыр эш (.......).

6) Бер яхшы эш (.......).

7) Яхшы гадәт адәм итәр, (.......).

8) Ачуның даруы- (........)

9) Эше барның- (.......).

10) Белмәү гаеп түгел, (. ....).

6. Төшеп калган сыйфатларны куеп шигырьне укы.

Песи, песи, пескәем,
.... синең төскәең.
...... синең йоннарың,
..... синең туннарың.
«Мияу, мияу!» бар сүзең,
..... да әле үзең.
Белмим инде, ни өчен
Бернигә китми исең? (Р.Миңнуллин)

7. Төшеп калган сүзләрне куеп, шигырьне укы. Рифмага иътибар ит.

Агач ботагы ашый
Олы мөгезле .... .
Кыш көне кар өстендә
Ял итү аңа ..... .

8. Текстны дөрес итеп укы.
МенәкыштаүтепкиттеСалкынкөннәр,ачыбураннаркүптәнбеттеиндеКояшешракк арыйКөннәрҗылытаЯңгырларявабашладыКүмәкхуҗалыкэшчәннәреязгыэшләр небашлапҗибәрделәрАлармулуңышалуөченкөрәшә.

9. Текстны укы.

Без бөтен гаиләбез белән паркта йөри идек. Кинәт кенә юл өстенә җирән төстәге җәнлек сикереп чыкты.

Бу кулга өйрәтелгән тиен иде.Без аңа чикләвек һәм печенье бирдек. Ул печеньены тиз генә эләктереп алды да имән куышына алып менеп китте. Аннары чикләвекне алды һәм нарат төбенә күмеп куйды.

Менә шулай итеп тиен үзенә кышка запас әзерли.

-Бу җирән җәнлек нинди җәнлек ? ____________________________________

-Тектска исем куй____

-Бу хикәяләү текстымы , әллә тасвирлау текстымы? Исбатла.

-Төп өлешне күчереп яз.

Дәрестә уку грамоталылыгн үстерү өчен төрле алымнар, биремнәр кулланганда, түбәндәге нәтиҗәләргә ирешергә мөмкин:

- укучылар бер-берсен тыңларга өйрәнәләр;
- укучыларның интеллектуаль потенциалы арта, аларның сүзлек запасы киңәя;
- бергәләп мәгълүмат белән тулы текстны яхшырак аңларга ярдәм итә;
- кызыксынучанлык, күзәтүчәнлек көчәя;
- актив тыңлауны үстерә;
- үз-үзеңне бәяләү арта.

Болар барысы да укучыларның белем дәрәҗәсен күтәрүгә һәм башлангыч сыйныф укучыларының уку грамоталылыгын формалаштыруга ярдәм итә.

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. С.Г.Вагыйзов. Кызыклы грамматика: Укытучылар өчен кулланма.- Тулыл. 3 нче басма.- Казан: Мәгариф, 2002.-207б.
2. М.Ф.Буряк, С.А.Шайкина. Функциональная грамотность . Тренажер для школьников. – Издательство “Планета”, 2021.
3. Русский язык и читательская грамотность.– Ташкент: Республиканский центр образования, 2021. – С 120

Гарафиева Г.М.,
МБОУ «Куркачинская СОШ»
Высокогорского муниципального района РТ
учитель начальных классов

БУКВАРЬ - ОСНОВНОЙ ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ.

Аннотация: В статье освещается значимость формирования функциональной грамотности учащихся первого класса. Подчеркивается важность одного из его компонентов - читательской грамотности. Характеризуются группы, используемые в процессе обучения грамоте. Приводятся примеры упражнений, представленных в букварях.

Ключевые слова: функциональная грамотность, букварь, зрительное восприятие, слуховое восприятие, понимание прочитанного.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется развитию функциональной грамотности. Одним из важных инструментов для первоклассников в этом процессе является современный букварь. В данной статье мы рассмотрим суть и роль современного букваря в развитии функциональной грамотности, а также основные группы упражнений ля развития читательской грамотности.

Букварь имеет чрезвычайно важное значение в жизни человека. Часто он является первой книгой, которую маленький ребенок начинает самостоятельно изучать. Ребенок с помощью букваря учится читать и писать, тем самым, поднимаясь в своем знании родного языка на новую, более высокую ступень. Именно занятия с букварем позволяют ребенку ясно и окончательно осознать свою принадлежность к родному языку и родной культуре. Букварь развивает логическое мышление ребенка, что существенно повышает уровень его интеллекта и является значительным шагом в формировании его индивидуальности, способствует развитию эстетических взглядов ребенка, помогает ему правильно воспринимать окружающий мир во всей его многообразной красоте. В этом букварь находить отклик с функциональной грамотностью, который включает в себя овладение определенным уровнем знаний, умений и навыков, обеспечивающих нормальное функционирование личности в системе социальных отношений**,** то есть ее смысл состоит в приближении образовательной деятельности к жизни.

Одним из компонентов функциональной грамотности является читательская грамотность. Это способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Чтобы уроки чтения с первого класса развивали у детей интерес к книге, любовь к чтению, прививали им полезные для жизни и дальнейшей учебы умения и навыки , можно упражнения, используемые на уроках, разделить на три вида. В статье хочу отметить творческие упражнения, включенные в «Азбуку» по серии «школа России» под авторством В.Г. Горецкого, В.А. Кирюшкина, Л.А. Виноградской, М.В. Бойкиной. Эти задания помогают практически осмысливать закономерности языка, дают ребёнку возможность полюбить интеллектуальный поиск и интеллектуальный труд. В первую очередь они способствуют развитию функциональной грамотности, активизируют мышление, внимание, память, интерес к результату обучения, обогащают словарный запас, развивают познавательную активность детей, направлены на развитие орфографической зоркости, развивают самостоятельность и инициативу в обучении, формируют сознательный интерес к чтению и русскому языку.

Хочется выделить первую группу упражнений, связанных со зрительным восприятием, направленных на выработку правильности чтения, на воспитание внимания к зрительному образу слова, на совершенствование способа и темпа чтения.

Для воспитания у учащихся зоркости к буквенной стороне используются следующие материалы:

- при изучении «ы», в стихотворениях Е. Благининой и С. Маршака выделена данная буква и привлекает внимание учащихся (1.стр.32)
- при изучении буквы «Кк»,после приобретения детьми навыка быстрого «схватывания» одного-двух слогов, выделяются слова ко-ни, ки-но, обращается внимание на гласные (1стр.49)
- при изучении буквы «Сс», проводится сравнение слов «сук-сын-сон», делается упор не только на зрительный образ слов, но лексическое значение (1 стр.51)
- при изучении буквы «Лл», привлекает внимание игра – превращение слов, основанное на порядок букв в слове (1.стр.61)
- При изучении буквы «Тт», наблюдение ведется над омонимами (1.стр.55)

Вторая группа упражнений направлена на совершенствование произношения и восприятия звуков на слух. Здесь проводится работа над дикцией и постановкой дыхания. Упражнения над дикцией включают в себя тренировку артикуляционного аппарата, отработку гласных и согласных звуков, упражнения на сочетание тренируемого звука с гласным; чтение чистоговорок, скороговорок; упражнения на узнавание звука по артикуляции (угадай, какой звук я произношу). При знакомстве со звуками, используется соотнесение звуков речи со звуками окружающего мира. У - гудит паровоз, А - плачет Аленка, Р - рычит собака и т. д. Для формирования звукобуквенной связи, для усвоения зрительного образа букв используются занимательные стихотворные тексты, которые помогают соотнести звук или букву с предметами окружающего мира.

Третья группа направлена на понимание прочитанного. В статье хочется направить внимание на отбор и построение содержания материала букваря. В букваре заложен значительный воспитательный потенциал, направленный на формирование основ российской гражданской идентичности младшего школьника, усвоение базовых национальных ценностей, получение детьми родиноведческих и краеведческих знаний, а также поликультурность, отражающая единство и многообразие культур народов России:

- патриотизм – любовь к России, к своему народу, к своей малой родине, служение Отечеству: изучение тем «Край родной, навек любимый» (1. с. 14-15)
- социальная солидарность – доверие к людям, институтам государства и гражданского общества, справедливость, милосердие, честь, достоинство: «Не делай другим того, чего себе не пожелаешь» (1.с. 118).

- гражданственность – служение Отечеству, правовое государство, гражданское общество, закон и правопорядок, поликультурный мир: изучение тем «Жить – Родине служить» (1. ч. II, с. 34),
- семья – любовь и верность, здоровье, достаток, уважение к родителям, забота о старших и младших: изучение темы «Не нужен и клад, когда в семье лад» (ч. I, с. 10)
- труд и творчество – уважение к труду, творчество и созидание, целеустремленность и настойчивость: изучение тем «Кто любит трудиться, тому без дела не сидится» (1. с. 6-7
- природа – родная земля, заповедная природа, планета Земля, экологическое сознание: изучение тем «О братьях наших меньших» (ч. I, с. 90-95).

Таким образом, в процессе формирования функциональной грамотности первоклассников, важную роль играет букварь. Уроки являются начальной ступенью развития читательской грамотности. На доступном учебном материале дети учатся: понимать содержание и главную мысль произведения; понимать поступки и мотивы поведения героев, выражать свое отношение к ним; извлекать из текстов интересную и полезную для себя информацию. И я думаю, что самое главное, важное научить детей самостоятельно совершать открытия, даже самые маленькие, и проходить свой собственный путь открытий и находок от незнания к знанию. Ведь для формирования функциональной грамотности полезнее процесс решений проблем, включающий гипотезы, ошибки, сравнение разных способов мышления, оценки и открытия, чем готовый результат.

Список использованных источников

1. В.Г. Горецкий, В.А. Кирюшкин, Л.А. Виноградская, М.В. Бойкина «Азбукау» по серии «школа России»: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 2023 год
2. В.Г. Горецкий, Н.М.Белянкова. Методическое пособие с поурочными разработками.Обучение грамоте: Учебное пособие.-М.Просвещение. 2017г.
3. В.Г. Горецкий, Н.А.Федосова. Прописи к азбуке: Учебное пособие.-М.:Просвещение. 2022 г.

Гимадиева Г.Н.,
МБОУ «Качелинская ООШ» Арского муниципального района РТ
учитель русского языка и литературы

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация: Букварь имеет чрезвычайно важное значение в жизни человека. Часто он является первой книгой, которую маленький ребенок начинает самостоятельно изучать. Ребенок с помощью букваря учится читать и писать, тем

самым, поднимаясь в своем знании родного языка на новую, более высокую ступень. Именно занятия с букварем позволяют ребенку ясно и окончательно осознать свою принадлежность к родному языку и родной культуре. Букварь развивает логическое мышление ребенка, что существенно повышает уровень его интеллекта и является значительным шагом в формировании его индивидуальности, способствует развитию эстетических взглядов ребенка, помогает ему правильно воспринимать окружающий мир во всей его многообразной красоте.

Ключевые слова: букварь, азбука, «Алифба», роль букваря, функциональная грамотность.

Букварь также незаменим для духовного воспитания маленького человека, формирования морально- нравственных и гражданских качеств личности. Букварь существенно расширяет эрудицию ребенка, дает начало многим знаниям, которые и выводят ребенка на дорогу, ведущую к взрослой, самостоятельной жизни. Кроме того, букварь – это не только средство образования и обучения подрастающего поколения, но и документ материальной культуры, научного и исторического значения. Ведь, букварь, в специфичной, только ему присущей сжатой и ограниченной по размеру форме отражает главные стороны жизни страны на определенном этапе времени. Изучая букварь, можно ясно увидеть основные идейно-политические взгляды общества, состояние его духовного и нравственного здоровья, положение различных слоев населения, отражение повседневной жизни и быта народа, его этнографических особенностей, развитие национального языка и литературы, сведения по истории национального книгоиздания. Таким образом, букварь является существеннейшим источником культурных, научных и исторических сведений о человеке, обществе, государстве. Обучение учащихся по азбуке является обязательной составляющей современного учебного процесса, отвечающего требованиям ФГОС. Существуют различные подходы и методики, касающиеся способов изучения букв, последовательности обращения к ним и особенностей заучивания. В последнее время наблюдается тенденция к изучению букв в азбуках и букварях, которая определяется принципом частотности, который диктует порядок расположения букв в учебниках, зависящий от частоты употребления той или иной буквы. Следование этому принципу позволяет быстро расширить объем чтения и письма, который доступен ребенку. Однако практическая цель букваря, который построен с учетом данного принципа, не может открыть младшему школьнику общих языковых закономерностей, препятствует решению лингвистических задач, которые развивают его мышление и выводят на новый уровень его языковое сознание.

Современный букварь – неотъемлемый компонент обучения элементарному чтению, который основывается на принципах разнообразия упражнений, визуальной привлекательности и активного вовлечения ученика, обеспечивая преимущества в усвоении материала и формировании навыков чтения.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется развитию навыков чтения у детей. Одним из важных инструментов в этом процессе является современный букварь.

Роль современного букваря в обучении элементарному чтению

Современный букварь играет важную роль в процессе обучения элементарному чтению. Он является первым учебным пособием, с которым сталкиваются дети в начале своего образовательного пути. Букварь помогает детям освоить алфавит, научиться распознавать и читать буквы, формировать навыки чтения и письма.

Основная задача современного букваря – научить детей читать и писать с помощью систематического и пошагового подхода. Он предлагает разнообразные упражнения и задания, которые помогают развивать навыки звукового анализа, синтеза и сопоставления звуков и букв. Букварь также знакомит детей с основными правилами чтения и письма, помогает им узнать и запомнить звуки и буквы, а также формирует у них интерес к чтению.

Современный букварь также учит детей правильно произносить звуки и слова, развивает их словарный запас и способности к анализу и синтезу звуков. Он предлагает разнообразные игры и упражнения, которые помогают детям улучшить свои навыки чтения и письма, а также развивают их познавательные и творческие способности.

Современный букварь также учит детей правильно произносить звуки и слова, развивает их словарный запас и способности к анализу и синтезу звуков. Он предлагает разнообразные игры и упражнения, которые помогают детям улучшить свои навыки чтения и письма, а также развивают их познавательные и творческие способности.

Основные принципы разработки современного букваря

Разработка современного букваря основана на следующих принципах:

Принцип доступности и понятности

Современный букварь должен быть доступным и понятным для детей. Он должен использовать простой и понятный язык, а также наглядные иллюстрации, чтобы помочь детям легко усваивать материал.

Принцип систематичности и последовательности

Букварь должен представлять материал систематично и последовательно. Он должен начинаться с простых звуков и букв, постепенно переходя к более сложным. Такой подход помогает детям постепенно усваивать и укреплять свои навыки чтения и письма.

Принцип активности и интерактивности

Современный букварь должен быть активным и интерактивным. Он должен предлагать детям разнообразные игры, упражнения и задания, которые помогают им активно участвовать в процессе обучения. Такой подход стимулирует интерес и мотивацию детей к изучению чтения и письма.

Принцип индивидуализации и дифференциации

Современный букварь должен учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка и предлагать дифференцированный подход к обучению. Он должен

предлагать разнообразные уровни сложности и дополнительные материалы для тех детей, которые быстро усваивают материал, а также дополнительную поддержку и помощь для тех, кто испытывает трудности.

Принцип разнообразия и креативности

Современный букварь должен предлагать разнообразные и креативные задания и упражнения. Он должен стимулировать творческое мышление детей и развивать их познавательные способности. Такой подход помогает детям не только усвоить навыки чтения и письма, но и развить свою фантазию и творческий потенциал.

Особенности современного букваря

Современный букварь – это учебное пособие, которое разработано с учетом современных педагогических и психологических подходов к обучению элементарному чтению. Он отличается от традиционных букварей следующими особенностями:

Игровой подход

Современный букварь использует игровые элементы и задания, чтобы сделать процесс обучения более интересным и привлекательным для детей. Он предлагает различные игры, головоломки и задачи, которые помогают детям усвоить буквы и звуки через игру и развлечение.

Визуальная поддержка

Современный букварь обеспечивает визуальную поддержку для детей, используя яркие и привлекательные иллюстрации. Он предлагает изображения, которые помогают детям связать буквы с конкретными предметами или объектами, что облегчает процесс запоминания и усвоения материала.

Постепенное увеличение сложности

Современный букварь предлагает постепенное увеличение сложности заданий и упражнений. Он начинает с простых букв и звуков, постепенно переходя к более сложным комбинациям и словам. Такой подход позволяет детям постепенно развивать свои навыки чтения и письма, не перегружая их слишком сложным материалом.

Индивидуальный подход

Современный букварь предлагает индивидуальный подход к каждому ребенку. Он учитывает разные темпы обучения и потребности детей, предлагая дополнительные задания и упражнения для тех, кто быстро усваивает материал, а также дополнительную поддержку и помощь для тех, кто испытывает трудности.

Принцип разнообразия и креативности

Современный букварь должен предлагать разнообразные и креативные задания и упражнения. Он должен стимулировать творческое мышление детей и развивать их познавательные способности. Такой подход помогает детям не только усвоить навыки чтения и письма, но и развить свою фантазию и творческий потенциал.

Преимущества использования современного букваря в обучении

Актуальность и соответствие современным требованиям

Современный букварь разработан с учетом современных требований и стандартов образования. Он содержит актуальные материалы и задания, которые помогают детям развивать навыки чтения и письма, а также усваивать знания о мире вокруг них.

Интерактивность и привлекательность

Современный букварь предлагает интерактивные задания и упражнения, которые делают процесс обучения более привлекательным и увлекательным для детей. Он использует различные игры, головоломки, картинки и другие визуальные материалы, которые помогают детям лучше запоминать и усваивать информацию.

Подход к различным типам обучающихся

Современный букварь учитывает различные типы обучающихся и предлагает разнообразные методы и подходы к обучению. Он помогает детям с разными уровнями способностей и интересами успешно освоить навыки чтения и письма.

Поддержка и дифференциация

Современный букварь предлагает дифференцированные задания и упражнения, которые позволяют детям работать на своем уровне и прогрессировать в своем обучении. Он также предоставляет дополнительные материалы и подсказки для тех, кто испытывает трудности, а также дополнительную поддержку и помощь для тех, кто быстро усваивает материал.

Развитие творческого мышления

Современный букварь предлагает разнообразные и креативные задания и упражнения. Он стимулирует творческое мышление детей и развивает их познавательные способности. Такой подход помогает детям не только усвоить навыки чтения и письма, но и развить свою фантазию и творческий потенциал.

Критика и проблемы современного букваря

Однообразность и стандартизация

Одной из основных критик современного букваря является его однообразность и стандартизация. В некоторых случаях, буквари предлагают один и тот же набор упражнений и заданий для всех детей, не учитывая их индивидуальные особенности и потребности. Это может привести к тому, что некоторые дети будут скучать и терять интерес к обучению, а другие могут испытывать трудности и не справляться с материалом.

Недостаток интерактивности

Еще одной проблемой современного букваря является его недостаток интерактивности. В современном мире, где дети привыкли к интерактивным играм и приложениям, традиционные буквари могут показаться скучными и неинтересными. Отсутствие интерактивности может затруднить процесс обучения и усвоения материала.

Ограниченность материала

Некоторые критики современного букваря отмечают его ограниченность в представлении материала. Буквари могут сосредоточиться только на основных навыках чтения и письма, оставляя за рамками другие важные аспекты обучения, такие как развитие речи, логическое мышление и творческие способности. Это

может привести к неполноценному обучению и недостаточному развитию у детей.

Недостаток индивидуального подхода

Еще одной проблемой современного букваря является его недостаток индивидуального подхода. Буквари часто предлагают универсальные задания и упражнения, не учитывая индивидуальные особенности и потребности каждого ребенка. Это может затруднить процесс обучения и привести к недостаточному усвоению материала.

Отсутствие актуальности и современности

Некоторые критики отмечают, что современные буквари не всегда отражают современные реалии и актуальные темы. Они могут быть устаревшими и не соответствовать интересам и потребностям современных детей. Это может привести к потере интереса к обучению и недостаточному мотивации у детей.

В целом, несмотря на критику и проблемы, современные буквари все же являются важным инструментом в обучении элементарному чтению. Они предлагают структурированный и систематический подход к обучению, помогают детям освоить навыки чтения и письма, и развивают их познавательные способности. Однако, для достижения наилучших результатов, важно выбирать буквари, которые учитывают индивидуальные особенности и потребности каждого ребенка, и дополнять их другими материалами и методами обучения.

Рекомендации по выбору и использованию современного букваря

При выборе современного букваря важно учитывать возраст и уровень развития ребенка. Для младших дошкольников подойдут буквари с большими и яркими картинками, простыми и понятными текстами. Для старших дошкольников и младших школьников можно выбирать буквари с более сложными текстами и заданиями.

Каждый современный букварь может использовать разные методики обучения. Некоторые буквари используют фонетический подход, где дети учатся распознавать звуки и связывать их с буквами. Другие буквари могут использовать методику зрительного запоминания, где дети учатся узнавать буквы по их внешнему виду. Выберите методику, которая наиболее подходит вашему ребенку и его индивидуальным особенностям.

При выборе современного букваря важно оценить его качество и содержание. Букварь должен содержать достаточное количество упражнений и заданий для практики чтения и письма. Тексты и иллюстрации соответствуют возрасту и интересам ребенка. Также нужно обратить внимание на наличие дополнительных материалов, таких как аудио-диски или интерактивные задания, которые могут помочь усвоить материал более эффективно.

Современный букварь является важным инструментом в обучении, но он не должен быть единственным. Для достижения наилучших результатов можно использовать букварь в сочетании с другими материалами и методами обучения. Например, можно дополнить обучение чтению и письму играми, песнями, флэш-

картами и другими образовательными игрушками. Это поможет разнообразить уроки и сделать их более интересными и эффективными.

Каждый ребенок уникален и имеет свои индивидуальные особенности и потребности. При выборе и использовании современного букваря, необходимо учитывать эти особенности и потребности. Некоторым детям может потребоваться больше времени и практики для освоения навыков чтения и письма, в то время как другие могут быстро продвигаться вперед. Нужно подстраиваться под ребенка, поддерживать его и помогать ему преодолевать трудности.

Сравнительный анализ современных букварей

«Азбука» В.Г. Горецкого, В.А. Кирюшкина и Л.А. Виноградской предусматривает работу по развитию всех видов речевой деятельности, но не предполагает системного обучения младших школьников слушанию. Учащиеся должны уметь определять тему и основную мысль текста, составлять план (простой) исходного текста, подробно, выборочно и сжато излагать повествовательные тексты. Многие из представленных умений определяют умение слушать, но развивать их необходимо в условиях устной речи, когда необходимая информация воспринимается учащимися на слух. Реальная же практика показывает, что учащиеся обычно имеют дело с текстами учебников, что развивает умение эффективно читать, но не слушать. В «Азбуке» нет упражнений по обучению умениям восприятия информации (как нужно слушать, приемы слушания). В учебнике есть упражнения, развивающие некоторые умения глобального слушания, такие, как анализ предложенных заголовков, определение предметного содержания текста (темы), умение «схватывать» смысл сказанного, выделять главное и второстепенное, оценить услышанное. Упражнения на развитие других умений глобального слушания в учебниках не представлены. В учебниках есть небольшое количество упражнений, направленных на развитие умений критического слушания (выразить свое отношение к воспринятой информации), развитие других умений этого вида не найдено.

В азбуке Н.Г. Агарковой и Ю.А. Агаркова нетрадиционным для большинства букварей способом решается вопрос о русском слогоразделе. Известно, что большинство лингвистов склоняются к мнению о том, что слог в русском языке строится по закону восходящей звучности и при этом стремится быть открытым. Из этого следует, что в группах интервокальных согласных «шумный + шумный», «шумный + сонорный», «сонорный + сонорный» оба звука отходят к последующему слогу (ша-пка, ве-сна, во-лна). Именно такой слогораздел последовательно проводится в «Азбуке» и на фонетическом, и на графическом уровне. Азбука ориентирована на детей, только начинающих учиться читать, что проявляется в отборе и расположении материала, в том числе в порядке изучения букв. Одновременно букварь создает условия, во-первых, для успешного продвижения учащихся, имеющих разный уровень дошкольной читательской подготовки, а во-вторых, для организации на уроке дифференцированной работы с разными группами учеников.

Важнейшей задачей букваря Л.Е. Журовой и А.О.Евдокимовой является формирование у первоклассников действий звукового анализа, т. е. умения называть звуки слова в той последовательности, в которой они в нем находятся, дать качественную характеристику каждому звуку (гласный, согласный, твердый, мягкий, звонкий, глухой). Звуковой анализ закладывает основы лингвистического образования и будущего грамотного письма, предупреждая возможности пропуска букв, их перестановки и т. д. звуковой анализ помогает также осознать первоклассникам основные принципы русской графики, что способствует формированию слогового чтения. Работа по формированию навыка чтения строится не только на отработке механизма чтения, но и прежде всего на осмыслении текста с учетом речевого опыта ребенка как носителя языка. Одним из важнейших методов обучения на уроках обучения грамоте являются специально разработанные для этого курса дидактические игры, в которых учебная задача по нахождению, выделению, характеристике языковых единиц (предложений, слов, звуков, слогов, букв) точно совпадает с игровой задачей. Такая организация курса способствует плавному переходу от игровой деятельности дошкольника к ведущей для младшего школьника учебной деятельности. Отличительной стороной исследуемого букваря выступает его многоплановость. Авторы предлагают психолого-педагогические условия, пути и средства развития речи младших школьников и предлагают разработки уроков. Они заверяют, что урок должен быть построен не только на одном виде деятельности (например, только чтении или только письме), методика поступления материала должна быть дробной, и это приводит к тому, что внимание ребенка, сосредоточенное на такой методике не даст ему заскучать и отвлекаться во время урока. Таким образом, по мнению авторов, задания необходимо преподносить «вперемешку». Анализируемый букварь содержит в себе все современные методические требования, в том числе и требование личностно-ориентированного обучения. При знакомстве с представленными букварем и азбуками, их анализе у нас сложилось неоднозначное впечатление. Безусловно, каждый из составителей закладывает свою идею в основу методики изучения букв алфавита, использует различные приемы, методы и упражнения для младших школьников, подбирает самые рациональные и уместные задания и иллюстрации. При этом нельзя с полной определенностью заявлять, что среди подходов есть как эффективные, так и нерезультативные, ввиду их специфики. При сравнении основной акцент делался нами именно на порядке букв в каждом учебнике. Расхождения в учебниках по исследуемому вопросу можно расценивать как положительно, так и отрицательно. В первом случае это иллюстрирует разнообразие подходов к обучению, наличие выбора наиболее предпочтительных методик, позволяет учитывать специфику образовательного процесса в каждом отдельном случае. Также учитываются предпочтения детей и родителей, так как все программы находятся в свободном доступе. С другой, отрицательной стороны, наличие того же самого выбора лишает весь образовательный процесс единства и целостности, что, по нашему мнению, негативно сказывается на нем. Объясню, почему я так считаю. Для работы с

каждым из представленных букварей нужно знание определенной методики, которая положена в основу каждого учебника и сугубо индивидуальна. Это может вызывать определенные трудности, в последнее время возникнет необходимость учителям учиться работать по разным методикам, что может вызвать определенные неоправданные энергозатраты, затраты времени, материальные трудности. Отсюда возникает потребность в создании такого букваря, в котором расположение букв было бы одинаковым, несмотря на различные УМК, подходы и принципы.

Заключение

Современный букварь играет важную роль в обучении элементарному чтению. Он разработан с учетом основных принципов, которые помогают детям легче и эффективнее осваивать навыки чтения. Современные буквари имеют свои особенности, которые делают их более привлекательными и интересными для детей. Использование современного букваря в обучении имеет множество преимуществ, однако существуют и критика и проблемы, которые нужно учитывать. При выборе и использовании современного букваря следует руководствоваться рекомендациями, чтобы обеспечить наилучшие результаты обучения.

З. Г. Касыймова,
ТР Арча муниципаль районы
"Утар-Аты төп гомуми белем мәктәбе"нең
туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы.

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНЫҢ УКУ ГРАМОТАЛЫЛЫГЫН КҮТӘРҮДӘ “ӘЛИФБА”НЫҢ РОЛЕ

Кешелек дөньясы яңа меңьеллыкка – XXI гасырга аяк басты. Хәзерге чорда дөньякүләм мәсьәләләр хакында фикер йөртерлек шәхес тәрбияләү аеруча әһәмиятле.

«Укытучының һөнәри үсеше» дигән милли система нигезендә укучыларның белем дәрәҗәсен күрсәтүче фактор булып, мәктәп укытучысының һөнәри сыйфатлары һәм осталыгы тора. Укытучының һөнәри осталыгы, эшчәнлек нәтиҗәләре закон нигезендә, хокукый документлар буенча таләпләрдә, «Мәгариф» проектында, 2025нче елга кадәр «Мәгарифне үстерү» дәүләт программасында билгеләнде.

Укучыларның функциональ грамоталылыгын үстерү мәгариф системасында бүген актуаль проблема. Педагогик хезмәткәрләр, җитәкчеләр, белем бирү оешмалары алдында укучыларның белем сыйфатын күтәрү, укытучының һөнәри осталыгын үстерү, укучыларны халыкара тикшерүләргә әзерләү бурычы куелды. Белем бирүнең нинди генә предмет өлкәсен алсак та,

беренче чиратта, аңлап уку, укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аера белү сәләте кирәк.

Функциональ грамоталылык күпкырлы төшенчә. Ул уку грамоталылыгын, математик грамоталылыкны, табигый-фәнни грамоталылыкны, финанс грамоталылыгын, глобаль компетенцияләр, креатив фикерләүне үз эченә ала. Шуларның берсенә – уку грамоталылыгына тирәнрәк тукталып китәсем килә.

Укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыруда аңлап уку, укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аера белү-беренче адым булып тора. Төп максатларның берсе – укучыларның алган белемнәрен тормышта кулланырга өйрәтү. Уку грамоталылыгын формалаштыруда текст белән эшли белүгә игътибар итәргә кирәк, чөнки текст уку ул – белем бирү генә түгел, тәрбияви бурычлар үтәүне дә үз эченә ала. Шәхеснең рухи-әхлакый сыйфатларын формалаштыруда текст белән эшләүнең роле зур.

“Әлифба”-укучыны серле белем иленә алып керүче беренче китап. Һәрбер кеше күңеленә беренче “Әлифба”сы мәңгелеккә кереп калгандыр. Безнең буын өчен ул Вәгыйзов Сәләй Гататович төзегән “Әлифба” булса, бүген инде “Әлифба”лар башка төрле. Мин югары сыйныфларда татар теле һәм әдәбияты укытам. 5 нче сыйныфка килеп керү белән бала зур текстлар белән танышып, аларны анализлый башлый. Ә бу эшчәнлеккә нигез башлангыч классларда ук салына. Уку грамоталылыгына өйрәтү өчен, бүгенге “Әлифба”лар ничек төзелгән соң? Алар беренче сыйныф укучыларын уку грамоталылыгына ничек алып килә икән? Шушы сорауларыма җавап алу максатыннан, И. Х. Миассарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шәмсетдинова тарафыннан төзелгән “Әлифба”га мөрәҗәгать иттем. Әлеге дәреслек белән безнең беренче сыйныф укучылары тәүге белемнәрен алалар.

Шуны әйтеп китәсем килә: авыл җирендә күп укучы хәреф танымыйча беренче сыйныфка килә. Бу башлангыч класс укытучысының эшен катлауландыра. Сәгать саны киму сәбәпле, укырга өйрәнү өчен вакытлары җитми. Бер дәрескә икешәр хәреф өйрәнергә кирәк була. Текстлар уку өчен вакыт та кысанрак кала. И. Х. Миассарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шәмсетдинова тарафыннан төзелгән “Әлифба” китабы шартлы билгеләр белән башланып китә. Аларны өйрәнеп китү бик мөһим. Димәк, иң беренче уку грамоталылыгына өйрәнү дә баланың шушы билгеләрне тануыннан башлана.

“Әлифба” китабында чираттагы бит татар халык экиятләренә ясалган рәсемнәр җыелмасыннан тора. Беренче сыйныф укучылары рәсемгә карап, экиятне сөйли алырмы? Алар бу экият белән танышмы? Монда инде укучының уку грамоталылыгы тулаем күренәчәк. Рәсемгә карап, укучы нәрсәләрне күз алдына китерә, ул аны үзенчә сөйләп тә бирә. Рәсем аша сөйләү-укучының танып-белү компетентлыгын күрсәтүче төп чара булып тора.

Китапның алдагы битләрендә икмәккә хөрмәт уятучы фоторәсемнәрнең урнаштырылуы бик отышлы булган дип саныйм. Укучы, алардан карап, икмәкнең нинди зур хезмәт аша өстәлгә килгәнен күрә. Төсле турыпочмаклыклар укучыларга предметнымы, хәрәкәтнеме, билгенеме әйтәсен кисәтеп тора.

Укытучы укыган текстны тыңлап, укучы рәсемнәр күзәтә. Хәзер үзе телдән рәсемгә туры килә торган җөмләләр төзи. Яшелчәләрне, җиләк-җимешләрне аерырга өйрәнә.

"Әлифба"да һәр хәрефкә аерым бит бирелгән. Ул төсле рәсемнәр белән бизәлгән. Укучыларга сузык, тартык авазларны өйрәнеп бару өчен дә шартлы билгеләр бар. Шулай ук калын сузыклар, нечкә сузыклар да аерым билгеләр ярдәмендә күрсәтелә. Хәрефләр күбрәк өйрәнелгән саен, биремнәр дә катлаулылыкка таба үсә бара. 1 нче сыйныф укучысы иҗекләр аерырга, аларны үз билгеләре белән күрсәтергә өйрәнә. Текстлар да күләме буенча арта бара. Бу очракта укытучыга дәрестә текст белән эшләүне кызыклы да, аңлаешлы да булырлык итеп оештыру мөһим. Текстлар белән эшләгәндә дәресләрдә түбәндәге эш алымнары кулланыла:

– текстның исеменә игътибар итү, «Ни өчен текст шулай дип аталган?» соравына җавап эзләү, темасын билгеләү;

– төп сүзләрне аерып алу;

– текстган ачыктан-ачык бирелгән мәгълүматны яки фактларны таба белү, аларны тормыштан алынган мисаллар белән ныгыту;

– текст нигезендә зур булмаган монологик яки диалогик сөйләм төзү;

– укылган текст эчтәлеге буенча укучылардан сорау.

"Әлифба" китабының укучыларда уку грамоталылыгын күтәрү буенча фикерләрен белү өчен, башлангыч класс укытучылары арасында сораштыру да уздырдым. Күп укытучы китап турында уңай фикерләрен җиткерде. Шулай ук сорау тудырган урыннарын да искәрттеләр.

Уку грамоталылыгын күтәрүдә укытучының компетентлыгы да зур роль уйный. Укытучы функциональ грамоталылыкны формалаштыруның теоретик-методологик нигезләрен өйрәнеп барырга, кирәкле хокукый документларны төгәл үзләштерергә бурычлы. Функциональ грамоталылык төшенчәсен ачканда, функциональ грамоталылык һәм метапредмет нәтиҗәләр арасындагы аермалы үзенчәлекләрне билгелибез. Туган телендә укучыларның уку грамоталылын күтәрүнең төрле алымнар табарга, өйрәнергә, эзләнергә тырышабыз. Укучы үзендә белем алу процессында алган күнекмәләрне теләсә нинди предмет материалы белән эшләгәндә иркен куллансын өчен, без гомуми алымнарга, техникаларга, схемаларга, фикерләү эшчәнлеге үрнәкләренә өйрәтергә тиешбез. Ул күнекмәләрне формалаштыру мөһим, чөнки метапредмет нәтиҗәләре югары предмет нәтиҗәләренә ирешү мөмкинлеге тудыра. Шулай ук функциональ грамоталылыкны формалаштырганда, төрле типтагы белемнәрне гуманитар фәннәрдә кулланырга өйрәнеп, практикага белемнәргә өстенлек бирү кирәк.

Язмамны педагог-гуманист И. Г. Песталоцци сүзләре белән тәмамлыйсым килә: "Минем укучыларым яңалыкны үзләре ачачак. Минем бурыч - аларга үз идеяләрен ачарга һәм үстерергә ярдәм итү".

Маняпова Л.В., Гарифуллина М.Ф.
с.Высокая Гора МБОУ “Выскогорская СОШ№3”
учителя татарского языка и литературы

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНЫҢ ӘЛИФБА ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫКЛАРЫН ФОРМАЛАШТЫРУ

Аннотация: в статье рассматривается определение понятия «функциональная грамотность», формы и методы формирования функциональной грамотности у младших школьников начиная с 1 класса, роль в этом современного букваря (“Алифба”, авторы И.Х. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шамсетдинова)
Abstract: the article discusses the definition of the concept of "functional literacy", forms and methods of formation of functional literacy in younger schoolchildren starting from grade 1, the role of the modern primer in this ("Alifba", authors I.H. Miyassarova, F. S. Garifullina, R. R. Shamsetdinova)
Ключевые слова: функциональная грамотность, букварь. азбука, алифба, современная азбука, младшие школьники.

Мәктәпләрдә дистәләрчә еллар дәвамында беренче сыйныф балалары Сәләй Вәгыйзов һәм Рәмзия Вәлитованың «Әлифба»сы буенча укыдылар. Бу дәреслек ярдәмендә без укырга өйрәндек, зур белем дөньясына юл ачтык. Без бу бөек авторлар алдында баш иябез.Чит илләрдә яшәүче татар балалары әле бүген дә нәкъ менә шушы Әлифбаны кулланалар икән. Бездә дә күп әти-әни, әби-бабай балаларын, онакларын татар телендә укырга өйрәтү өчен әлеге Әлифбаны куллана, укырга өйрәнү өчен иң яхшы дәреслек дип саныйлар.Алар, билгеле, хаклы.

Тормыш дәвам итә, икенче планда булган сораулар беренче актуаль урынга килеп баса. Хәзерге балаларны уку белән ничек кызыксындырырга? Үз телеңдә сөйләшергә, телебезне яратырга ничек өйрәтергә? Дәреслекләр генә түгел, ә укыту-методик комплекслар эшләү кирәклеге барлыкка килә. Функциональ грамоталылык темасы актуаль урынга куела.

Функциональ грамоталылык - ул телне төрле аралашу өлкәләрендә нәтиҗәле кулланырга мөмкинлек бирүче күнекмәләр комплексы. Татар теле, әдәби уку дәресләрендә әлеге күнекмәне үстерү компетентлы һәм грамоталы тел кулланучы кешеләр тәрбияләүдә мөһим роль уйный. Татар теле һәм әдәби уку дәресләренең төп максатларының берсе - аралашу күнекмәләрен формалаштыру. Моңа И.Х. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шәмсетдинова әлифбалары ярдәм итә, укучыларның функциональ грамоталылыкларын үстерүдә беренче адымнар ясарга булыша.

Әлифбаның иң беренче битләрендә “Өч кыз” әкияте бирелә. Балаларда сюжетлы рәсем буенча сөйли, тыңлый белү, уз фикерләрен әйтергә өйрәнү кебек кунекмәләр формалаштырыла. Әниләргә хөрмәт, мәрхәмәлелек хисләре тәрбияләнә. Укучылар үз фикерләрен ачыкларга, сорауларга җавап бирергә, бәхәсләр алып барырга һәм һәрвакыт дәрес процессында катнашырга өйрәнәләр. Бу күнекмәләр аларга телне үзләштерүдә генә түгел, ә көндәлек тормышта да

ярдәм итә. Татар теле һәм әдәби уку дәресләрендә функциональ грамоталылыкны үстерү төп коммуникатив күнекмәләрне үзләштерүдән башлана. Укучылар гади тел дәрәҗәсендә аралашырга, үз ихтыяҗларын белдерергә, ризасызлыкларын һәм үз хисләрен белдерергә өйрәнәләр.

Тора-бара биремнәрнең катлаулылыгы арта, һәм укучылар катлаулырак коммуникатив ситуацияләрне хәл итәргә өйрәнә. Мәсәлән, [ө] авазы һәм Ө,ө хәрефләрен өйрәнгәндә, Р.Бәшәрнең “Төш” шигырен уку укучыларны бер төрле язылып, төрле мәгънә белдерүче сүзләр белән таныштыра. Төш сүзенең нинди мәгънәләр белдерүе ачыклана. Укучылар белән омоним сүзләргә мисаллар уйлап, җөмләләр төзелә.

Укучылар әлифбада төрле фәнни текстлар белән дә танышалар. Белем дәрәҗәсен киңәйтәләр, фәнни мәгълүматка ия була башлыйлар. Мисал өчен, «Ё» хәрефен үткәндә, Казандагы самолет, вертолет төзү заводлары турында текст бирелә, укучылар фәнни текстлар белән эшләү кунекмәләрен үзләштерә башлыйлар.

Беренче сыйныфларда, И.Х. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шәмсетдинова әлифбаларына нигезләнеп, без рольле уеннар һәм диалогларны актив кулланабыз. Алар укучыларга контекстлы аралашу күнекмәләрен үстерергә һәм татар телендә аралашуның реаль ситуацияләренә әзерләнергә ярдәм итә. Укучылар алган белемнәрен чын тормышта куллана алсын өчен, без аралашу ситуацияләрен булдырырга тырышабыз. Дәресләрдә парларда яки төркемнәрдә эшләүне кулланабыз. 51-52 нче битләрдәге “Гаилә”, “Дусларым” темаларын үзара сөйләшеп, диалоглар төзеп уздырыла. Сөйләмдә итагатьле сүзләр,этикет нормаларын кулланырга өйрәтү кебек эшләр булдырыла.

Функциональ грамоталылык үсешенең мөһим аспекты булып дәресләрдә заманча мәгълүмати-коммуникацион технологияләрне куллану тора. Укучылар интернет-ресурсларны куллана, татар телендә видео карый, аудиоязмалар тыңлый һәм татар телендә текстлар укый ала. Бу аларга сүз байлыгын үстерергә, сөйләмне ишетүне яхшыртырга, уку һәм язу күнекмәләрен киңәйтергә ярдәм итә. Укучылар татар телендәге фильмнардагы мәкаләләр, хикәяләр, җырлар яки диалоглар кебек реаль чыганаклардан текстлар өйрәнәләр.

Функциональ грамоталылыкны үстерүдә өстәмә сәбәп булып татар телен дәрестән тыш актив куллану тора. Укучыларга аралашу күнекмәләрен кулланырга һәм конкрет ситуацияләрдә татар телен кулланырга мөмкинлек бирелә. Моның өчен тематик конкурслар, татар телендә спорт ярышлары һәм татар халкының мәдәниятенә багышланган бәйрәмнәр кебек төрле вакыйгалар оештыру яхшы. Мәсәлән, «Әлифба бәйрәме» – 1 сыйныф укучыларының тәүге дәреслеге – әлифба тәмамлануга багышлана. Бу бәйрәм укучыларның әлифбаны өйрәнгәндә алган белемнәрен гомумиләштерергә, укучыларның талантларын ачуга, балалар коллективын берләштерүгә ярдәм итә, китапка, укуга кызыксыну тәрбияли.

Татар теле һәм әдәби уку дәресләрендә функциональ грамоталылыкны нәтиҗәле үстерү өчен төрле ысуллар һәм алымнар куллану мөһим. Укучылар

аралашу күнекмәләрен куллана алсын өчен уеннар, рольле ситуацияләр, проект эшләре һәм башка интерактив укыту ысулларын куллана алалар.

Проект эшләренә килгәндә, 1 нче сыйныф укучылары белән без “Яшелчә бакчасында” исемле күмәк проект эшен башкардык. Бу эшкә безне 78 нче биттәге “Яшелчә бакчасы” дигән текст этәрде. Проект эше нәтиҗәдә укучыларның яшелчәләр турындагы белемнәрен арттыру, яшелчәләрнең кеше сәламәтлеге өчен әһәмиятен ачыклау, укучыларның иҗади-эзләнү мөмкинлекләрен үстерү кебек максатлар ирештерүдә зур әһәмият бирде.

Моннан тыш, функциональ грамоталылыкны үстерү шулай ук татар халкының мәдәни мирасын саклауга һәм үстерүгә ярдәм итә. Укучылар телне генә түгел, татар халкының гореф-гадәтләрен, тарихын һәм мәдәният үзенчәлекләрен дә өйрәнәләр. Бу темаларның берсен ачыклап 66 нчы биттәге “Болында” текстын мисал итеп күрсәтергә була, текст Сабантуй бәйрәме турында. Дәрестә өйрәнелгән лексиканы сөйләмдә һәм язуда уңышлы итеп куллана белергә өйрәтү, балаларда татар халкының милли бәйрәмнәренә кызыксыну һәм аларга мәхәббәт тәрбияләү эшләре алып барыла.

Нәтиҗәдә, дәресләрдә заманча әлифбалар функциональ грамоталылыкны үстерүдә, белем бирүдә мөһим компонент булып тора, ул грамоталы һәм коммуникатив кешеләрне формалаштыруга ярдәм итә. Функциональ грамоталылык күнекмәләрен үзләштергән укучылар татар телен тормышның төрле ситуацияләрендә, аралашуда һәм телне фән буларак өйрәнүдә уңышлы куллана алачак.

Кулланылган әдәбият

1. И.Х. Мияссарова, Ф. Ш. Гарифуллина, Р. Р. Шәмсетдинова “Әлифба”, татар телендә башлангыч гомуми белем бирү мәктәбенең 1 нче сыйныфы өчен дәреслек. -Казан “Мәгариф- вакыт” нәшрияты, 2012 ел.
2. Ф. Ш. Гарифуллина, И.Х. Мияссарова “Әлифба. Методик әсбап”.- Казан “Мәгариф- вакыт” нәшрияты, 2014 ел.
3. З.И.Җамалетдинова “Татар теле һәм әдәби уку дәресләрендә башлангыч сыйныф укучыларының функциональ грамоталылыкларын формалаштыру үзенчәлекләре : методик тәкъдимнәр”- Казан: ТРМҮИ, 2021
4. «Функциональ грамоталык» мәкалә clck.ru/368Z67

Нуриева Г.Р.
Актанышский муниципальный район,
МБОУ «Бугадинская ООШ»,
учитель начальных классов

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация: Базовым навыком функциональной грамотности является читательская грамотность. Предметом для формирования читательской

грамотности являются уроки литературного чтения, на которых можно решать не только узкопредметные задачи, но и общие для всех предметов задачи развития младшего школьника. В 1 классе большое место отводится азбуке.

«Азбука», составленная С.Г. Вагизовым и Р.Г. Валитовой, уже много лет постоянно издается. Теперь времена изменились. Новую «азбуку» под редакцией Р.К. Сагдиевой и К.Ф. Файзрахмановой разработали исходя из принципа «чтобы читатель уже после нескольких уроков мог прочитать как можно больше текстов». Многие дети к моменту поступления в школу уже умеют читать и писать. С этой целью буквы предлагали в другой определенной последовательности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, читательская грамотность, азбука

Annotation: The basic skill of functional literacy is reading literacy. The basic humanitarian subject for the formation of reading literacy is literary reading lessons, which can be used to solve not only narrow-subject tasks, but also common for all subjects of the tasks of the development of the younger student. In the 1st grade, a large place is given to the alphabet.

The ABC, compiled by Vagizov and Valitova, has been continuously published for many years. Now times have changed. The new "abc" edited by R.K. Sagdieva and K.F. Fayzrakhmanova was developed based on the principle "so that the reader could read as many texts as possible after several lessons". Many children already know how to read and write by the time they enter school. For this purpose, the letters were offered in a different specific sequence.

Keywords: functional literacy, reader's literacy, ABC

Һәр чорда да укытучылар алдында укучыларның иҗади фикерләү сәләтен үстерү бурычы торды. Икенче буын ФДБС буенча да укучыларны төрле эшкә җәлеп итү аша, аларның фикерләвен, сөйләмен, рухи үсешен тәэмин итү бурычы билгеләнде. Без укучыларга әзер белем бирү белән шөгыльләнмичә, белемне укучыларның үзләреннән таптырту алымнарын күздә тотып эшләргә, алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтергә тиеш. Шул очракта гына безнең укучылар яңа тормыш шартларына яраклашкан, гомуми мәдәни үсешкә ирешкән, үз фикере булган һәм җәмгыятькә файдалы шәхесләр булып үсәчәкләр. Гомуми белем бирү системасында функциональ грамоталылыкны формалаштыру өстенлекле максатларның берсе булып тора. Функциональ грамоталылык терминына килгәндә, совет һәм Россия лингвисты, психолог А.А.Леонтьев түбәндәге билгеләмәне бирә: «Функциональ грамоталылык – тормыш бурычларын хәл итү өчен, кешенең гомер дәвамында алган белемнәрен эшчәнлекнең төрле даирәләрендә, аралашуда һәм социаль мөнәсәбәтләрдә куллана белү сәләте ул». Ул уку грамоталылыгын, математик грамоталылыкны, табигый-фәнни грамоталылыкны, финанс грамоталылыгын, глобаль компетенцияләр, креатив фикерләүне үз эченә ала. Бүгенге цифрлаштыру

гасырында укучыларда уку грамоталылыгын үстерү аеруча әһәмияткә ия дип уйлыйм. Белем бирүнең нинди генә предмет өлкәсен алсак та, беренче чиратта, аңлап уку, укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аера белү сәләте кирәк. Боларны исәпкә алып, без – башлангыч класс укытучылары алдында да яңа бурычлар килеп туа. Иң беренче чиратта, укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыру әһәмиятле.

Баланың иң беренче уку китабы –әлифба. Һәркем үзенең беренче уку китабын зур ихтирам белән искә ала. Мин үзем С.Г.Вәгыйзов һәм Р.Г.Вәлитова төзегән "Әлифба" китабын укыдым. Безнең буын укытучылар инде күп еллар И.Х.Мияссарова, Ф.Ш.Гарифуллина,Р.Р.Шәмсетдинова төзегән "Әлифба" китабыннан укырга өйрәттек. Ә менә бу уку елыннан без 1 класс укучыларым белән Р.К. Сәгъдиева, К.Ф.Фәйзрахманова төзегән "Әлифба" китабы буенча хәрефләр танып укырга өйрәнәбез.

Яңа "Әлифба"ны укучы берничә дәрестән соң ук мөмкин кадәр күбрәк текстларны укый алсын дигән принциптан чыгып эшләнгән. Күп бала мәктәпкә укырга кергәнче инде укый-яза белә. Бу максаттан хәрефләр башка билгеле бер эзлеклелектә тәкъдим ителгән. Яңа «Әлифба» дәреслегендә [к] һәм [к], [г] һәм [ғ], [в] һәм [w] авазларының дөрес әйтелешенә игътибар бирелә.

Сузыкларның калын-нечкә, тартыкларның яңгырау-саңгырау икәнлеген өйрәтәбез. Бу үзенчәлекләрне төсләр һәм шартлы тамгалар белән аерып күрсәтәбез. Һәр дәрес тыңлап аңлау күнекмәсен булдырудан башлана. Укытучы үзе тәкъдим ителгән текстны укый яисә электрон дәреслектәге аудиоязмадан тыңлата.

Текст белән бәйле этәргеч сораулар бирү укучыларны игътибар белән тыңларга, тыңлаган материалны истә калдырырга өйрәтә дип саныйм.

Шул текстка таянып, укучылар теге яки бу авазның дөрес әйтелешенә ирешергә тиеш. Аннан шул авазның язудагы тамгасына – хәрефкә игътибар иттерелә. Алга таба хәрефләрдән иҗекләр, сүзләр төзү, җөмләләр һәм текстлар уку кебек эш төрләре тәкъдим ителә. Һәр дәрестә көчле укучылар өчен тоташ текстлар да урын алган.

Минемчә, күпьеллык педагогик стажы булган һәр укытучы үзенә генә хас булган эш алымнарын кулланып, иҗади рәвештә эшли. Педагогик технологияләрнең төрлесен кулланып карыйбыз, аларга үзгәрешләр кертәбез, кечкенә генә ачышлар ясыйбыз. Шулар нәтиҗәсендә, һәрберебезнең "үз технологиясе" туа. Нинди генә чаралар куллансак та без, укытучылар, иҗади фикер йөртүче шәхес тәрбияләү максатын күздә тотарга тиешбез. Асылда без ,укытучылар, барыбыз да иҗат итәбез. Баланың ак кәгазьдәй саф күңеленә ак нур белән эзләр салабыз. Шул эзләрнең якты, мәгънәле булуы өчен гомеребез буена тырышырга, эзләнергә тиешбез.

Кулланылган әдәбият

1.Акушева, Н. Г. Развитие функциональной грамотности чтения / Н. Г.Акушева, М. Б. Лойк, Л. А. Скороделова // Наука, образование, общество: тенденции и

перспективы развития : сборник материалов XVII Международной научно-практической конференции. - 2020. - С. 49-51.

2.Жумабаева, А. Е. Проблемы формирования функциональной грамотности учащихся начальных классов и пути их решения

3.А. Е. Жумабаева, А. Б. Ы. Ы. Тоқан // Образование в XXI веке : сборник материалов III Международной научно-практической конференции. – Москва, 2020. - С. 351-356.

4.Богданец, О. А. Характеристика понятия языковой функциональной грамотности младших школьников / О. А. Богданец // Современная наука и образование: новые подходы и актуальные исследования : материалы Всероссийской научно-практической конференции. - 2020. - С. 127-133.

5.Козлова, М. И. Повышение функциональной грамотности как необходимость современного образования / М. И. Козлова // Сборник статей II Международного учебно-исследовательского конкурса.- Петрозаводск, 2020. - С. 116-125.

Челнокова Н.А.,
МБОУ «Ульянковская основная общеобразовательная школа
Кайбицкого муниципального района РТ»,
директор школы, учитель русского языка и литературы

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В РАМКАХ ПОДГОТОВКИ К PISA

(ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)

Функциональная грамотность – это способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач по 6 направлениям: ЧГ, МГ, ЕНГ, финансовая грамотность, креативное мышление, глобальные компетенции.

PISA (Programme for International Student Assessment) – крупнейшая международная программа по оценке учебных достижений, которая реализуется под эгидой Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Оценка по модели PISA позволяет проводить оценку качества общего образования и получать результаты по международной шкале PISA вне циклов и расписания оригинального исследования.

Результаты PISA наряду с итогами сравнительных международных исследований PIRLS и TIMSS лежат в основе расчета показателя вхождения России в десятку лучших стран мира по качеству общего образования. С 2019 года ежегодно проводится общероссийская оценка по модели PISA с целью отслеживания динамики этих результатов.

Функциональная грамотность, PISA, 15-летние обучающиеся, оценка качества образования.

Международная программа по оценке качества обучения PISA (Programme for International Student Assessment) проводится 1 раз в 3 года, начиная с 2000 г., и проходит под патронажем Организации экономического сотрудничества и развития. Цель этого масштабного тестирования — провести оценку грамотности 15-летних школьников в разных видах учебной деятельности.

Когда нам сообщили, что наша Ульянковская школа методом случайной выборки попала в международное исследование в составе всего лишь 8 школ со всей РТ, в первую очередь мы проинформировали родителей о международном исследовании PISA, где наши 15-летние обучающиеся (их у нас на тот момент было шестеро: 5 девятиклассников и одна восьмиклассница) должны были принять участие. Мы определили ответственных за подготовку к международному исследованию, была организована работа по формированию функциональной грамотности обучающихся 8, 9 классов с использованием инструментария PISA с введением в уроки, внеурочную деятельность разбора заданий на сайтах: РЭШ, ИСРО, ФИОКО, ФИПИ.

Еженедельно специалисты МОиН РТ проводили ВКС с руководителями школ и начальниками отделов образования; методическую и информационную помощь по подготовке обучающихся к международному исследованию оказывали преподаватели Приволжского межрегионального центра повышения квалификации и профессиональной переподготовки работников образования, Института развития образования Республики Татарстан, Центра оценки профессионального мастерства и квалификации педагогов; специалисты Москвы проводили еженедельные вебинары по направлениям функциональной грамотности. Мы с 6 учениками этого возраста и педагогами, их обучающими, около трех месяцев скрупулезно готовились к этому исследованию. Кто только к нам не приезжал из Казани, так как все отделы Министерства образования и науки РТ, Министерства Просвещения РФ, вплоть до Президента были заинтересованы в положительных результатах на международном уровне.

Но в связи с санкциями участие Российской Федераций отменили в данном тестировании. С одной стороны, мы вздохнули с облегчением, но…ненадолго. Так как С 12 по 19 октября 2022 года 15-летние обучающиеся все тех же 8 школ Татарстана приняли участие уже в общероссийской оценке качества общего образования по модели PISA. Согласно репрезентативной выборке в этом исследовании в прошлом году участвовали 4 городские школы, 2 районных, 2 сельских, одна из которых средняя и мы, основная школа.

12 октября 2022 года уже только один на тот момент 15-летний ученик 9 класса нашей школы Кормаенков Максим принял участие в общероссийской оценке качества так же по модели PISA. Он показал хорошие результаты: ЧГ - 4 уровень, ЕНГ – 3 уровень, МГ – 2 уровень, но которые мы узнали буквально только недавно, в сентябре 2023 года.

Проведение общероссийской оценки по модели PISA основано на технологиях и решениях проекта «PISA для школ», в данном исследовании проверяется читательская, математическая и естественнонаучная грамотность.

Актуализируя материалы стратегических сессий по развитию функциональной грамотности, мы обсуждаем затруднения учителей в процессе подготовки к PISA; с педагогами анализируем структуру урока и методические рекомендации в контексте подготовки к исследованию, а также интегрируем тренировочные упражнения РЭШ, ИСРО, «докрученные» материала учебника в уроки; в рамках внеурочной деятельности специалисты отдела образования провели квест-игру "Путешествие по функциональной грамотности".

Функциональная грамотность показывает, насколько человек может использовать полученные знания, умения и навыки в реальных жизненных ситуациях, она фиксирует необходимый уровень готовности личности для осуществления ее деятельности. Для формирования и оценки функциональной грамотности в международной практике используют специальный формат заданий. Структура и содержание таких заданий значительно отличаются от традиционных учебно-познавательных задач.

Осмысление педагогами этих принципиальных отличий создает условия для отбора и самостоятельного конструирования заданий для развития каждого вида функциональной грамотности, что позволит готовому к переменам учителю выходить на новое качество образования.

В исследование PISA включены задания разного типа. Почти половину из них составляют вопросы, предполагающие свободные ответы. А есть вопросы с определённым, нерасширяемым списком ответов. Это значит, что ученик должен выдать самостоятельный ответ, который будет ограничен конкретными словами или числами. Почти треть всех заданий в тесте составляют вопросы с готовыми вариантами ответов. Главное отличие программы PISA от ЕГЭ, ОГЭ и других российских тестов заключается в том, что она, в первую очередь, оценивает возможность школьников руководствоваться логикой при выполнении нестандартных задач. В этом отношении можно сказать, что PISA следует современным образовательным трендам, ведь способность учеников применять школьные знания в жизни — это важнейший аспект функциональной грамотности и навыков XXI века.

Читательская грамотность — один из важнейших метапредметных результатов в требованиях федеральных государственных образовательных стандартов общего образования и составляющая оценки функциональной грамотности школьника. Предметом измерения читательской грамотности является чтение как сложноорганизованная деятельность по восприятию, пониманию и использованию текстов.

Грамотность чтения способность человека к пониманию письменных текстов и рефлексии на них, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей для активного участия в жизни общества.Таким образом, термин "грамотность чтения" имеет широкий смысл. Не предполагается в явном виде проверять технику чтения. Цели

исследования отражают современное представление об умении "грамотно читать". Согласно этому представлению, выпускник школы должен понимать тексты, размышлять над их содержанием, оценивать их смысл и значение и излагать свои мысли о прочитанном. Основное внимание уделяется проверке умения"грамотно читать вразличных ситуациях. Обучающимся предлагаются тексты разных жанров: отрывки из художественных произведений, биографии, тексты различного характера, личные письма, документы статьи из газет и журналов инструкции, рекламные объявления, географические карты и др. В них используются разные формы представления информации: диаграммы, рисунки, карты, таблицы и графики.

Оценка грамотности чтения должна учитывать следующие его пять аспектов, овладение которыми свидетельствует о полном понимании текста: общая ориентация в содержании текста и понимание его целостного смысла; выявление информации; интерпретация текста; рефлексия на содержание текста; рефлексия на форму текста.

Полное понимание текста предполагает определенный уровень компетентности обучающегося по каждому из аспектов. Уровень этот выявляется с помощью вопросов и указаний к выполнению заданий. Также предусмотрены грамматические задания, которые можно видоизменять, в зависимости от темы урока.

В «Оценке по модели PISA», как и в оригинальном исследовании PISA, выделяют шесть уровней для каждого вида грамотности, где пятый и шестой уровни – самые высокие, их достижение указывает на высокие компетенции; второй уровень – пороговый, его недостижение свидетельствует о недостаточно развитых базовых умениях об учебной неуспешности.

Согласно концепции PISA, грамотное чтение в современном мире требует сложных стратегий обработки информации, умения работать одновременно с несколькими источниками информации и интерпретировать полученную информацию. Другими словами, читательская грамотность подразумевает три умения: находить информацию (как нужную информацию в рамках одного текста, так и умение находить и выбирать релевантный текст); понимать значение написанного и делать выводы; оценивать качество и достоверность информации, разделять форму и содержание, выявлять противоречия.

В исследовании PISA задания читательской грамотности построены таким образом, чтобы выявлять качественный уровень, на котором обучающийся может работатьс информацией.

И сейчас в нашей школе продолжается работа по формированию уровня функциональной грамотности обучающихся с использованием инструментария PISA с введением в уроки, внеурочную деятельность разбора заданий на сайтах: РЭШ, ФИОКО, ФИПИ.

Список использованных источников:

1. Сайт ФГБУ «ФИОКО» https://fioco.ru

2. Результаты общероссийской оценки по модели PISA-2022
3. Сайт ИСРО: http://skiv.instrao.ru/
4. Платформа Российской электронной школы: https://fg.resh.edu.ru/
5. Сайт ФИПИ; https://fipi.ru/otkrytyy-bank-zadaniy-dlya-otsenki-yestestvennonauchnoy-gramotnosti.

А.С. Шигаева,
г. Елабуга, ОШ «Университетская» ЕИ КФУ

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация: Наличие функциональной грамотности, важное качество для современного человека, поэтому мы начинаем говорить о ее развитии с первого класса. Для начала нужно разобраться в понятии функциональная грамотность. Сможем ли мы сказать, что наличие современных учебников в том числе «Азбуки» позволяет нам построить процесс обучения эффективно? Как учебники влияют на развитие функциональной грамотности?

Ключевые слова: функциональная грамотность, азбука, ФГОС, ученики.

Abstract: Having functional literacy is an important quality for a modern person, so we begin to talk about its development from the first grade. First you need to understand the concept of functional literacy. Can we say that the availability of modern textbooks, including ABC, allows us to build the learning process effectively? How do textbooks influence the development of functional literacy?

Key words: functional literacy, alphabet, Federal State Educational Standard, students.

С внедрением федерального образовательного стандарта нового поколения, в образовательной системе появляются новые понятия, которые на сегодняшний день уже у всех на слуху. Одно из них это понятие о функциональной грамотности.

Функциональная грамотность — это умение эффективно действовать в нестандартных жизненных ситуациях. Ее можно определить, как «повседневную мудрость», способность решать задачи за пределами парты, грамотно строить свою жизнь и не теряться в ней. Функциональная грамотность сформирована через формат международного исследования PISA.

На сегодняшний день, каждый учитель использует данный термин и простыми словами, это означает ни просто дать ребенку знания, а научить их пользоваться полученными в школе знаниями в обычной жизни. Одной из основных задач современного учителя, является воспитать функционально развитую личность- это личность свободно ориентирующаяся в окружающем мире, действующая в соответствии с ценностями , интересами, ожиданиями общества. Такой человек должен быть инициативным, решительным, способен

принимать нестандартные решения, готов постоянно учиться и развиваться. Именно эти качества должен воспитывать педагог, начиная с 1 класса. Функциональная грамотность состоит из нескольких аспектов: развитие читательской, естественнонаучной, математической, компьютерной, финансовой, юридической грамотности, а так же грамотность в вопросах здоровья, в семейно-бытовых вопросах, творческое мышление. Все перечисленные грани мы развиваем на протяжении всей своей жизни, но как функциональная грамотность связана с периодом начала чтения, а именно с современным учебником азбуки. Базовым качеством в начальной школе является читательская грамотность - это умение человека понимать и использовать письменные тексты, анализировать, изучать их для решения своих жизненных задач. Те сведения, которые читатель получает из текста, должны расширять его знания и возможности в жизни.

Рассмотрим этапы работы с текстом в начальной школе:

1 класс. Учитель обучает детей читать и понимать смысл прочитанного текста.

2 класс. Учитель обучает детей работать с текстом - пересказывать, делить на части, составлять план, выделять опорные слова, определять героев, давать характеристику их личностям и поступкам.

3-4 классы. Учитель обучает детей находить информацию, давать собственную оценку прочитанному, выделять главную и второстепенную мысль в тексте, сопоставлять свои убеждения с жизненными позициями персонажей, прогнозировать содержание, самостоятельно формулировать вопросы, сравнивать тексты разных жанров с похожим содержанием.

Первый класс любого школьника начинается с изучения букв. Затем чтения слогов, и только потом чтения текста и его осмысление. Можем ли мы развивать функциональную грамотность в это время? Ответ очевиден. Для этого нам нужно рассмотреть современные учебники русского языка «Азбука».

В перечне разрешенных учебников в рамках ФГОС на 2023-2024 учебный год, для первых классов имеются следующие учебные пособия:

1. Русский язык. Азбука: 1-й класс: учебник: в 2 частях авторы; Горецкий В.Г., Кирюшкин В.А., Виноградская Л.А., Бойкина М.В, «Издательство «Просвещение».
2. Азбука: 1-й класс: учебник для общеобразовательных организаций, реализующих адаптированные основные общеобразовательные программы : в 2 частях (для слабослышащих обучающихся) авторы: Головчиц Л.А., Красильникова О.А., Андреева Е.Л. и др. «Издательство «Просвещение».

Проанализируем содержательную часть учебных пособий для выявления содержательных заданий, направленных на развитие функциональной грамотности.

Первые части учебников с первых страниц имеют большое количество красочных иллюстраций, которые не покидают до последней страницы учебника. Они содержат вопросы, на которые ученик отвечает. Работая с

иллюстрационным материалом, мы учим ребенка рассуждать, рассказывать, понимать смысл увиденного на страницах учебника. На страницах «Букваря», мы замечаем пословицы и поговорки, которые нужно понять и запомнить, что расширяет кругозор современного первоклассника. Не стоит забывать и о текстах читаемых учителем во время урока, который нужно не просто прослушать, а предлагается ответить на поставленный вопрос, высказать свою точку зрения по смыслу текста, с которым он познакомился. Также он должен выбрать одну из пословиц, раскрывающих смысл рассказа, и доказать, почему подходит именно она. Еще одно интересное задание - палитра чувств. С помощью этого метода ребенок сможет проанализировать, как изменялось состояние героя, в какой последовательности и почему одно чувство сменялось другим. Рассказ ученика на основе одного предложения из ранее изученного произведения, нужно либо продолжить рассказ, либо восстановить события, которые были до. Здесь мы видим как работу с текстом, поскольку ребенку необходимо вспомнить, о чем шла речь в рассказе, так и развитие читательского воображения. Работая со второй частью учебников, ребята уже умеют читать, и добавляется новый вид работы. Работа с новыми (неизвестными ранее) словами Ребенку необходимо прочитать устаревшие словосочетания, определить их значение и закрасить смысловые пары соответствующим цветом. Что позволяет развивать читательскую, естественнонаучную грамотность, а так же творческое мышление уже с первых дней нахождения в школе.

Исходя из выше сказанного, мы видим, что развитие функциональной грамотности начинается уже с первых дней обучения в школе. И не имеет значение, в какой школе обучается ученик, для своей работы мы рассмотрели учебники для общеобразовательной школы, а так же адаптированные варианты. Большую роль в начале формирования функциональной грамотности сыграли учебники «Азбуки-Букваря». Современные учебники построены таким образом, что бы развитие ребенка не прерывалось ни на шаг. С каждым уроком мы развиваем потенциал наших учеников и на выходе из школы получаем функционально развитую личность.

Список использованных источников

1. Федеральный перечень учебников. URL: https://fpu.edu.ru/ (Дата обращения: 11.10.2023)

2. Русский язык. Азбука: 1-й класс: учебник: в 2 частях авторы; Горецкий В.Г., Кирюшкин В.А., Виноградская Л.А., Бойкина М.В, «Издательство «Просвещение».
3. Азбука: 1-й класс: учебник для общеобразовательных организаций, реализующих адаптированные основные общеобразовательные программы : в 2 частях (для слабослышащих обучающихся) авторы: Головчиц Л.А., Красильникова О.А., Андреева Е.Л. и др. «Издательство «Просвещение».

СЕКЦИЯ 5. ЦЕННОСТИ ВЕЛИКИХ МЕТОДИСТОВ (ВАГИЗОВА С.Г. И ВАЛИТОВОЙ Р.Г.) В СОВРЕМЕННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

5 НЧЕ СЕКЦИЯ ХӘЗЕРГЕ МИЛЛИ МӘГАРИФ СИСТЕМАСЫНДА ТАНЫЛГАН МЕТОДИСТЛАРНЫҢ (ВАГЫЙЗОВА С.Г. ҺӘМ ВАЛИТОВА Р. Г.) РОЛЕ

Ахмадиева Г.Н., Ахметова Г.М.,
Гимадеева Р.Р., Калимуллина А.И.
МБОУ «Иске – Казанская ООШ
Высокогорского муниципального района РТ»,
учителя начальных классов

ЦЕННОСТИ ВЕЛИКИХ МЕТОДИСТОВ С.Г.ВАГИЗОВА И Р.Г.ВАЛИТОВОЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Вы помните свой букварь? Если увидите – непременно узнаете его и волна тёплых детских воспоминаний вернёт вас в первый класс. Сейчас у первоклашек буквари другие. Потому что этот вид учебника, оказывается, в зависимости от перемен в общественной и политической жизни страны менялся каждые 20–30 лет. А вот появившийся в 1965 году татарский букварь – алифба – живёт более 50 лет. Его разработали супруги-педагоги Салей Вагизов и Рамзия Валитова. Судьба этой семьи настолько трагична, что поневоле удивляешься, как после всех потрясений, выпавших на её долю, появился такой светлый, понятный и ставший родным для детей разных поколений учебник.

Ключевые слова: С.Г.Вагизов, Р.Г.Валитова, “Әлифба”, учебник, родной язык.

Человек с незапамятных времен обучал детей родному языку, уделяя особое внимание совершенствованию языка, пополнению словарного запаса, умелому использованию его при разговоре и письме.

"Әлифба", то есть татарская азбука под авторством Рамзии Валитовой и Салея Вагизова является настоящим учебником-долгожителем.

Салей Вагизов и Рамзия Валитова - первые авторы азбуки для детей для изучения татарского языка. Книга изменялась и дополнялась 42 раза, по ней учились 3 поколения татарстанцев. До сих пор именно по ней продолжают знакомство с татарским языком в мире.

За все это время книга сменила обложку лишь трижды и каждая из них - это отражение истории страны и республики. Авторы были удостоены многочисленных премий, в том числе они стали лауреатами премии Каюма Насыйри.

Это та самая старая-добрая, самая популярная “Әлифба” в советское и постсоветское время, которая была напечатана 1965 году.

Салей Вагизов и его жена Рамзия Валитова работали над учебником пять лет, в его создании использовали все имеющиеся в истории татарского образования наработки и опыт родственных народов. В деревне Татарский Байтуган в 2016 году – спустя 11 лет после смерти ученого – открыли его музей, в Арске, где Салей Вагизов проработал всю жизнь, создан музей «Әлифбы».

Успех первого учебника вдохновил ученых к созданию новых работ: в 1986 году выходит еще одна татарская азбука «Алифба» для детей-шестилеток, а в 1997 году Рамзия Гилязовна и Саляй Гататович создают «Алифбу» на латинском шрифте. Далее выходит методическое пособие для учителей «Преподавание татарского языка в начальных классах», которое получает высокую оценку – было удостоено номинацией «Крупное достижение лингводидактики», этот капитальный труд получил высокую оценку именитых ученых-филологов и педагогов. Творческий дуэт ученых в целом создал более 40 учебных и методических пособий, и все они стали признанными в методической науке страны. Многочисленные статьи на страницах журнала «Магариф», «Совет мәктәбе», лекции для учителей в Институте развития образования позволили Валитовой Р.Г. и Вагизову С.Г. поднять преподавание татарского языка на высокий уровень. Учебники и учебные пособия «Татарский язык» для 1 класса, «Письмо и чтение», «Алифба в картинках», «Интересная грамматика» до сих пор являются главным методическим подспорьем учителей для преподавания татарского языка.

Удивительно, но факт: «синяя» Әлифба стала, по существу, «главным татарским букварем на протяжении последнего полувека, и не было в XX столетии другого такого татарского букваря – долгожителя.» Она продолжает издаваться и сегодня, и многие учителя татарского языка считают её лучшим татарским букварем.

В учебнике использованы методические приемы, которые и сейчас актуальны при преподавании татарского языка.

Классические принципы преподавания такие, как

-доступность;

-последовательность;

-системность;

-дифференцированный подход;

-актуальность.

Иллюстрации учебника дает возможность учителю провести воспитательную беседу, расширяет кругозор, Воспитывает уважение к сельской жизни, учит труду, учит любить Родину, родной язык.

Без прошлого не может быть будущего. Поэтому сохранить имена знаменитых авторов, память о былых событиях и передать их своим потомкам – наш долг.

Список использованных источников

Сальникова А.А. Татарская «Алифба»: история и современность. 2016. - 253 с.

Ибраева Рәсимә, Арча 2 нче урта мәктәбенең
"Яшь журналист" түгәрәге җитәкчесе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Сәләй Гататдин улы Вагыйзов хөрмәтенә
акрошигырь*

С амар өлкәсендә туган егет
Ә лифбалы итте дөньяны.
Л ектор иде, Сәләй ага,
Ә ңгәмәдәш иде кызыклы.
Й өрәгендә булган гыйлемне,
Г раммтиканы кызыклы итеп,
А ңардан да оста җиткерүче
Т уган телне, татар телен
А на телен йөрәкләргә
Т агын бармы күчерүче?
Д аны китте еракларга "Әлифба"ның,
И лне яклап озак көрәште.
Н амус белән яшәп гомер итте,
У ку китапларын өләште.
Л аек иде бөек исемнәргә,
Ы шанычлы ныклы дус иде.
В өҗданына тугры калмаганнар
А ның өчен бер дә юк иде.
Г аделлекне өлге итеп,
Ы к – мык итми генә
Й өген тартты җиңел итеп.
З урлый аны бүген АРЧА,
О лылап хөрмәт итә
В арислары туган халкымның!

Мукимова Н.А.
г. Стерлитамак, ФГБОУ ВО Уфимский университет науки и технологий,
доцент кафедры татарской и чувашской филологии

УКЫТУЧЫ ҺӘМ ГАЛИМӘ РӘМЗИЯ ВӘЛИТОВАНЫҢ НӘСЕЛ ТАМЫРЛАРЫ ТУРЫНДА ЯҢА ФАКТЛАР

Аннотация: В научно-методической литературе, в энциклопедиях и справочниках имеется очень небольшой объем информации относительно биографии Рамзии Валитовой – соавтора легендарного букваря по татарскому языку. Данная статья посвящена анализу и сопоставлению, дополнению имеющейся информации, а также описанию новых фактов на основе архивных

документов по родословной педагога. Рамзия Валитова – является уроженкой города Стерлитамака, дочерью рода татарских купцов третьей гильдии.
Ключевые слова: Рамзия Валитова, биография, Стерлитамак, купцы.

Abstract: In the scientific and methodological literature, in encyclopedias and reference books, there is a very small amount of information regarding the biography of Ramzia Valitova, the author of the legendary primer on the Tatar language. This article is devoted to the analysis and comparison, addition of available information, as well as the description of new facts based on archival documents on the pedigree of the teacher. Ramzia Valitova is a native of the city of Sterlitamak, the daughter of a Tatar family of merchants of the third guild.
Key words: Ramzia Valitova, biography, Sterlitamak, merchants.

Фәнни-методик әдәбиятта, матбугатта якташыбыз, укытучы һәм галимә Рәмзия Вәлитованың тормыш юлы турында кыска гына фактологик һәм сентименталь мәгълүмат, педагогик эшчәнлегенә карата гомуми күзаллау характерында материалларның барлыгын билгеләргә була. Мәсәлән, “Татар педагогик фикере антологиясе”ндә Рәмзия Вәлитова турында бары 9 юлга гына сыйдырышлы белешмә бирелгән [7: 190]. Бу инде, әлбәттә, әлеге хезмәтнең үзенчәлеге белән дә бәйле.

Якташыбызның тормыш юлына, нәсел-ыруына кагылышлы булган материаллар да сораулар тудырды. Беренчедән, Рәмзия апаның әнисе турында мәгълүматларга тукталыйк. Язучы Айдар Хәлимнең “Минем түгәрәк имәнем” публицистик китабында биографик фактлар эмоционль-экспрессив характерда тасвирлана. Әйтергә кирәк, вакытлы матбугатта һәм интернет сәхифәләрендә әлеге чыганакка таянып тәкъдим ителгән язмалар шактый. Автор Рәхимколовлар нәселенә караган мөгаллимә һәм галимә Мәдинә Фәтхетдин кызы Рәхимкуловадан “Әлифба” авторы Рәмзия Вәлитованың аларга кардәш булулары турында белүен әйтеп үтә. Без, бу нәселнең Миякә районы Олы Кәркәле авылыннан икәнен белгәч, элекке тарих укытучысы Вафин Илфак Газиз улына мөрәҗәгать иттек, һәм ул Мәдинә ханымның русча язылган истәлекләре кулъязмасы белән уртаклашты. Әлеге чыганакларда сорау тударган фактлар булса да, Мәдинә, Рәмзия апаларның һәм Айдар абыйның кардәшлеге турында түбәндәгеләрне билгеләргә мөмкин:

1) Рәмзия Вәлитованың әнисе – Зөһрә, Галләметдин кызы, икенче хатыныннан. “К пожилому возрасту, уже имея многих взрослых детей и даже внуков, он решил вторично жениться, хотя бабушка “Гаффа” была жива. Мотвировал он свое желание жениться тем, что бабушка “Гаффа” не любила разъезжать в гости, она была очень домовитая. Так, от второй жены дедушки у него было две дочери, Зухра (она жила в Стерлитамаке) и Рахима (она жила в дер. Зильдар ныне Миякинский район)”. Һәм этисенең энесе турында язганда “Накануне свадьбы Камали абый по дороге в Бурзян остановился ночеватьу неродной сестры (дочери нашего дедушки от 2 жены Зухры апай) в Стерлитамаке, – дип яза Мәдинә Рәхмкулова. Айдар Хәлим Зөһрәнең әнисе

тумышы белән Мулла-Гөлем авылыннан, ә Рәхимәне Шатман авылында яшәгән дип күрсәтә [11: 424].

2) Мәдинәнең әтисе Фәттәхетдин Галләметдиннең беренче хатыны Гафифәдән, ягъни Рәмзиянең әнисе Зөһрә белән Мәдинәнең әтисе Фәттәхетдин – аталары бер (Галләметдин балалары), аналары башка бертуганнар.

3) Айдар аганың карт әнисе Гайнекамал – Фәррәхетдиннең кызы. Шәҗәрә рәсемендә Фәррәхетдин Галләметдиннең улы дип күрсәтелә [11: 431], ә Мәдинә Рәхимкулова Галләметдиннең балалары исемлегендә бер дә аны күрсәтми. Галләметдин белән Фәррәхетдин бертуган булырга тиешле дип фаразлыйбыз. Моны яшәү елларының тәңгәллеге белән расларга мөмкин.

4) Мәдинә, Рәмзия, Нәҗметдин (Айдар Хәлимнең әтисе) – өчтуганнар.

5) Аларның туганлыгын түбәндәге тәртиптә билгеләргә була:

Галләметдин: Фәтхетдин (1870–1937): Мәдинә (1916–2004): Динә, Диләрә, Рәшит

Галләметдин: Зөһрә (1877 – 1920): Рәмзия (1914 – 2002): Римма, Камил: Луиза, Адилә, Аида

Фәррәхетдин: Гайнекамал: Нәҗметдин (1909 – 1945): Айдар (1942)

Инде Рәмзия апаның әтисе турында мәгълүматларны барлыйк. “1910 елда Олы Кәркәледә туй ясап, Зөһрәне Рәмиевләргә туган кеше, Стәрлетамак укытучылар училещесын тәмамлаган мөгаллим Гыйләҗ Баязитовка кияүгә бирәләр”, дип яза Айдар Хәлим [11: 424]. Мәдинә Рәхимкулова истәлекләренә караганда, “После смерти Галляметдина молодая жена со своими двумя дочерями (Зухрой и Рахимой) уехали из Каркали в соседнюю деревню Гулюм”. Туйның урыны да, елы да сорау тудыра, чөнки, беренчедән, 1910 ел булса, Зөһрәгә 33 яшь була. Бу инде ул заман өчен бик соң, икенчедән, Рәмзиягә кадәр ике ир бала булган, Рәмзия апа 1914 елда туган, димәк 4 ел эчендә 3 бала табу мөмкин түгелдер.

Айдар абый язганча, Рәмзиягә 4 яшь булганда энесе, шуннан әтисе, 6 яшь тулганда әнисе үлеп китә һәм “Стәрлетамак комсомол канткомының беренче секретаре булып эшләгәндә Казанга Татар Коммунистик университетта укырга җибәрелгән олы абыйсы Кадыйр, әниләренең җиназасына кайтып, сеңлесе Рәмзия белән энесе Кәримне балалар йортына урнаштырып китә. “Сыйнфый” саклыктан чыгып, “байлар нәселе” дигән ләкаптән качып, абыйлары әле Стәрлетамак комсомолында эшләгән чорында ук фамилияләрен Баязитовтан Вәлитовка күчергән була” [11: 424].

Безнең тарафтан архив материалларын өйрәнү барышында Гыйләҗетдин һәм Зөһрә, Рәмзия һәм Кадыйр Баязитовлар дигән исем-фамилияләр белән эзләү нәтиҗә бирмәде. Ниһаять, 1917 елда уздырылган Бөтенроссия шәһәр халкының санын алу документында 2 нче милиция участогына караган, 56 кварталда, Большая Татарская урамында Гилязтдин Мазитович Валитов 45 яшь, Зугира хатыны 40 яшь, уллары Абдулкадыр 13 яшь, Абдулкарим 10 яшь, Мостафа 6 айлык, кызлары Рәмзия 4 яшь дип теркәлгән [10]. Әйе, Рәмзия апаның туган елы 1914 булса, аңа 3 яшь дип күрсәтелгән булырга тиеш, шулай да калган фактлар хак дип уйлыйбыз. Димәк, аларның фамилиясе үзгәртелмәгән, фамилияләре

Вәлитов булган, ә Гыйләҗетдин якынча 1872 елгы, Зөһрә 1877 елгы, Әбделкадыйр 1904, Әбделкәрим 1907, Мостафа 1916/17) елгы булганнар.

1914 елда Уфа губерниясе Стәрлетамак шәһәренең йорт хуҗаларының исемлеге төзелгән документта да Большая Татарская урамында “Валитовъ Гилязитдинъ” теркәлгән (№ 23) [8].

Рәмзия апаның туган йорты Стәрлетамак шәһәренең кайсы урынында булырга мөмкин дигән сорауга җавапны карталардан эзләдек. 1858, 1890 нчы еллардагы карталарда күрсәтелгән 56 квартал Большая Татарская урамына карамый, ике картада ике җирдә, димәк, кварталларның нумерациясе үзгәреп торган. 1917 ел тирәсендәге карталарны әлегә тапмадык. Әлеге урам бүгенге көндә 7 ноябрь урамы исемендә, анда бүгенге көндә дә иске йортлар бар. Бәлкем, алдагы көндә ачыклап та булыр. Шулай ук Рәмзия апа тәрбияләнгән балалар йорты, ул укыган татар мәктәбенә кагылышлы тарихи материалларны әле эзләргә кирәк. Ә менә ул укыган Стәрлетамак педтехникумы бүгенге көндә Ходайбирдин урамындагы (картада Мечетная дип аталган) ташландык хәлдәге 15 нче йорт [3]. Әйткәндәй, ул 1926 елда ачылган, димәк Гыйләҗетдиннең анда укуы турында әйтелү дөреслеккә тап килмидер. Архив документлар нигезендә Вәлитовлар нәселенең тагын да тирәнрәк тамырларын һәм 10 буынын барладык: 1. Әбҗәлил – 2. Вәлит (1762 – 1829) – 3. Хисаметдин (1893 – 1848) – 4. Сәйфетдин (1832) – 5. Мәҗит (фаразлыйбыз) – 6. Гыйләҗетдин (1872 – 1918 (?)) – 7. Рәмзия (1914 – 2002) – 8. Камил (1941 – 2020) – 9. Луиза, Адель, Аида (1987) – 10. Василиса (2022) [4, 5, 6, 8, 9, 10].

Айдар Хәлим Гыйләҗетдин нәселенең Рәмиевләр белән туганлыгы турында әйтеп үтә. Билгеле алтынчылар Шакир һәм Закир Рәмиевләрнең нәсел агачы күпләр тарафыннан өйрәнелгән һәм матбугатта тәкъдим ителгән. Шулар арасыннан “Бертуган Рәмиевләр” дигән фәнни-биографик җыентыкта (2002) Лирон Хәмидуллин тарафыннан Рәмиевләрнең нәсел шәҗәрәсен тасвирлап: “Чынлыкта исә Җиргән, Эстәрлетамак төбәгендә яшәүче Рәмиевләр белән Юлык төбәге Рәмиевләре арасында туганлык элемтәләре бик күптән өзелгән” [1: 53] дип язса да, 2022 елда гына басылган “Татар мулласы Мөхәммәтгариф Рәмиев көндәлеге”ндә (Мөхәммәтгариф Рәмиев Стәрлетамакның беренче мәхәллә мәчетендә 1891 елның 28 гыйнварыннан 1929 елның 1 августына кадәр имам-мөдәррис булып торган) Рәмиевләр нәселе турында бик тәфсилләп бирелгән, һәм мондый мәгълүмат бар: “Габделлатыйф җизнәнең (Мөхәммәтгарифнең әтисе Бәхетгәрәй белән бертуган Газизәнең) Гыйззеназ исемле кызы Эстәрлетамак сәүдәгәре Бәһаветдин Вәлидовка никахланмыш иде <...> Әсфәндияр, Искәндәр, Шәрәфетдин исемле угыллары, Лотфыкамал исемле кызы бар иде. Әсфәндиярның Габдрахман, Хәбибрахман исемле ике угылы булып, әлхаль Эстәрлетамакталар. Искәндәрнең Шәрифулла, Лотфулла исемле, Шәрәфетдиннең Зариф, Гариф, Гайфулла исемле угыллары булып, карьядә торалар. Лотфыкамал Орски өязе Юлык карьясендә Габделлатыйф Габбасов никахында булды” [2: 27].

Вәлитовлар нәселен Ревизская сказкалар буенча барлаганда, 1850 елгы документта Хисаметдиннең өченче племяннигы Баһаветдин Сәйфелмөлекнең

улы (31 яшь), икенче хатыны Гыйззеназ Габделлатыфова (23), уллары Әсфәндияр (5 яшь), Искәндәр (2 яшь) дип күрсәтелгән [5].

Димәк, көндәлектә тулы итеп бирелгән мәгълүмат рәсми документлар белән дә раслана, ягъни Шакир, Закир Рәмиевләрнең ике туганы яки туганнан туганы Гыйззеназ Рәмзиянең Хисаметдин бабасының абыйсы Сәйфелмөлекнең улы Баһаветдингә кияүгә чыккан була.

Шулай итеп, Рәмзия Вәлитованың биографиясе буенча билгеле булган мәгълүматларның бер өлеше дөреслеккә рас килә, кайсыларын әле ачыклап бетерәсе бар.

Файдаланылган чыганаклар

1. Бертуган Рәмиевләр: Фәнни-биографик җыентык. – Казан: Рухият, 2002. – 368 б.
2. Дневник татарского муллы Мухамметгарифа Рамеева – Татар мулласы Мөхәммәтгариф Рәмиев көндәлеге / Сост. Р.Ф. Масагутов, пер. А.М. Гайнутдинов. – Казань: Грумант, 2022. – 180 с.
3. Литературная карта Башкортостана. Стерлитамакский пед. техникум. URL: http://libmap.bashnl.ru/node/488?ysclid=loj2o968je537156947 (дата обращения 02.11.2023 г.)
4. НА РБ д. 408, л. 623 - 624 об. Ревизская сказка 1834 года апреля 17 дня, Оренбургской губернии города Стерлитамка о состоящих мужского и женского полов 3й гильдии купцах.
5. НА РБ д. 651, л. 28 - 29 об. Ревизская сказка 1850 года октября 30 дня, Оренбургской губернии города Стерлитамка о состоящих мужского и женского пола купцах.
6. НА РБ Ф.И 138 оп. 2 д. 105, л. 16. Ревизская сказка 1811 года сенября 22 дня, Оренбургской губернии города Стерлитамака о купцах.
7. Татар педагогик фикере антологиясе: ике томда. 2 т. (XX гасыр – XXI гасыр башы). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2016. – 486 б.
8. ФИ.132, оп. 1, д. 1346. Список домовладельцев г. Стерлитамака Уфимской губернии. 1914 г.
9. Фонд 38, оп. 2, д. 4. Л. 361. ГА Об. респ. Ревизская сказка 1795 года. Оренбургская казенная палата.
10. ФР. 473, оп.1, д. 317. Подворная карточка переписи городского населения Стерлитамака, октябрь 1917 г.
11. Хәлим А. Минем Түгәрәк Имәнем. – Уфа: Вместе, 1990. – 760 б.

Хәбибуллина Р.Р., Ибраһимова Л.Ф.,
Арча районы “Г.Тукай исемендәге Ашытбаш урта гомуми белем мәктәбе"
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе
башлангыч класс укытучылары

БЕЛЕМ СЫЙФАТЫН КҮТӘРҮДӘ БӨЕК МЕТОДИСТЛАРНЫҢ (ВАГЫЙЗОВ С.Г.ҺӘМ ВӘЛИТОВА Р.Г.) РОЛЕ

Аннотация: Система образования в России имеет свою особенность. Она представляет собой совокупность взаимосвязанных элементов функционирующих как единое целое. Охватывает различные стороны сложного объекта: строение, состав, способ существования. Характеризуется свойствами целостности, сложности, организованности.

Ключевые слова: “Веселая грамматика”, татарская “Алифба”, ценности великих методистов, функциональная грамотность

Һәр чорда да укытучылар алдында укучыларның иҗади фикерләү сәләтен үстерү бурычы торды. Икенче буын ФДБС буенча да укучыларны төрле эшкә җәлеп итү аша, аларның фикерләвен, сөйләмен, рухи үсешен тәэмин итү бурычы билгеләнде. Без укучыларга әзер белем бирү белән шөгыльләнмичә, белемне укучыларның үзләреннән таптырту алымнарын күздә тотып эшләргә, алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтергә тиеш. Шул очракта гына безнең укучылар яңа тормыш шартларына яраклашкан, гомуми мәдәни үсешкә ирешкән, үз фикере булган һәм җәмгыятькә файдалы шәхесләр булып үсәчәкләр.

“Кешегә бетмәс – төкәмәс иҗат чыганагы салынган. Менә шул чыганакны ачарга, иреккә чыгарырга, кешегә иҗтимагый тормышта урынын табарга булышырга, аңа үсү өчен тиешле шартлар тудырырга кирәк “, - дип язган моннан күп еллар элек Л.Н.Толстой. Бүгенгесе көндә дә бу фикерләр белән килешми мөмкин түгел. Яңача укыту технологиясенең нигезендә укучы һәм укытучы арасында яңача мөнәсәбәт тора. Дәрес балага авырлык китермәскә, киресенчә, шатлык – бәхет алып килергә, дәрестән бала ниндидер ләззәт, канәгатьләнү хисе алып чыгарга тиеш. Ә иң мөһиме – укучылар дәреснең һәр этабында логик яки иҗади фикер йөртсен өчен шартлар тудырырга кирәк.

Педагогика фәнендә укыту-тәрбия процессы сыйфатын үстерүгә булышлык итүче технологияләр шактый. Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, укытуның һәр этабы өчен уку материалын үзләштерүнең иң уңышлы вариантын кулланып эшләү, укучыларга алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтү.

Заманча мәктәпнең иң мөһим бурычларыннан берсе - функциональ белемле шәхес формалаштыру. Нәрсә соң ул “функциональ грамоталылык”?

Функциональ грамоталылык терминына килгәндә, совет һәм Россия лингвисты, психолог А.А.Леонтьев түбәндәге билгеләмәне бирә: «Функциональ грамоталылык – тормыш бурычларын хәл итү өчен, кешенең гомер дәвамында

алган белемнәрен эшчәнлекнең төрле даирәләрендә, аралашуда һәм социаль мөнәсәбәтләрдә куллана белү сәләте ул». Әлеге билгеләмәне гадиләштерсәк, функциональ грамоталылык – кешенең тышкы мохит белән мөнәсәбәтләргә керү, тиз җайлашу һәм анда эшләү сәләте

Белгәнебезчә, функциональ грамоталылык күпкырлы төшенчә. Ул үз эченә:

- уку грамоталылыгын,
- математик грамоталылыкны,
- табигый-фәнни грамоталылыкны,
- финанс грамоталылыгын,
- глобаль компетенцияләр,
- креатив фикерләүне ала.

Функциональ грамоталылык нигезләре башлангыч мәктәптә салына, анда сөйләм эшчәнлегенең төрле төрләренә – язуга, укуга, сөйләшүгә һәм тыңлауга интенсив өйрәтү бара.

Төп максатларыбызның берсе – укучыларның алган белемнәрен тормышта кулланырга өйрәтү. Уку грамоталылыгын формалаштыруда текст белән эшли белүгә игътибар итәргә кирәк, чөнки текст уку ул – белем бирү генә түгел, тәрбияви бурычлар үтәүне дә үз эченә ала. Шәхеснең рухи-әхлакый сыйфатларын формалаштыруда текст белән эшләүнең роле зур. Дәрестә текст белән эшләүне укучыларга кызыклы да, аңлаешлы да булырлык итеп оештырырга кирәк. Язма текстлар белән эшләгәндә дәресләрдә түбәндәге эш алымнары кулланыла:

- текстның исеменә игътибар итү, «Ни өчен текст шулай дип аталган?» соравына җавап эзләү, темасын билгеләү;
- төп сүзләрне аерып алу һәм язып кую;
- тексттан ачыктан-ачык бирелгән мәгълүматны яки фактларны таба белү, аларны тормыштан алынган мисаллар белән ныгыту;
- текстны кисәкләргә бүлү, планын төзү;
- тексттан төп вакыйгаларны аерып ала белү;
- тәкъдим ителгән рәсем һәм иллюстрацияләрнең текстның кайсы өлешен ачу өчен кулланылуын әйтү;
- текст нигезендә зур булмаган монологик яки диалогик сөйләм төзү;
- укылган текст эчтәлеге буенча дискуссияләр, дебатлар оештыру һ.б.

Критик фикерләү технологиясе элементларын куллану укучыларда уку грамоталылыгын формалаштыруның өстенлекле бер алымы булып тора. Фикерләү күнекмәсе укучыларга уку дәверендә генә түгел, алдагы тормышларында кирәк булачак (килеп туган мәсьәләне дөрес чишү юлларын табу, күпсанлы мәгълүмат белән эшләү, анализлау).

Кеше борын заманнан ук балаларны ана теленә өйрәткән, аның телен шомартуга, сүзлек хәзинәсен арттыруга, сөйләгәндә һәм язганда, аннан оста файдалануга бик нык игътибар иткән.

Ана, баласына “тел ачкычы” бирү өчен, бишек җыры җырлаган, сүзле уеннар оештырган: үсә төшкәч, такмаклар, тизәйткечләр, санамышлар, табышмаклар өйрәткән, бәетләр әйткән, әкиятләр сөйләгән.

1960 елда Сәләй Вәгыйзов белән Рәмзия Вәлитова беренче «Әлифба» китабын төзи башлыйлар, ул 1965 елда гына дөнья күрә. Татарстан АССР мәгариф министрлыгы уздырган бәйгедә Сәләй Вәгыйзов белән Рәмзия Вәлитованың зәңгәр тышлы «Әлифба»сы икенче урынны ала. Беренче урын бирелми. Шуннан соң «Әлифба»ларга «юл ачыла». 1986 елда 6 яшьлек балалар өчен тагын бер «Әлифба», 1997 елда латин шрифтында яңа «Әлифба» төзиләр. Аларның «Башлангыч сыйныфта татар телен укыту методикасы» дәреслеге «Лингводидактиканың ин зур казанышы» дигән бәя ала. Рәмзия Вәлитова Сәләй Вәгыйзов белән берлектә 40 тан артык исемдә дәреслек һәм уку-укыту ярдәмлеге төзи. «Совет мәктәбе» (*«Мәгариф»*) журналында, республика матбугатында педагогика темасына әледән-әле мәкаләләр бастыра. Татарстан укытучылар белемен күтәрү институтында лекцияләр укый. Беренче сыйныф өчен «Татар теле», «Туган тел» дәреслекләре, «Язу һәм уку», «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика» һ. б. китаплары, методик кулланмалары хәзерге көнгә кадәр кулланыла.

Әлифба авторы Сәләй Вагыйзов әлифбадан тыш яңадан кырыктан артык китап һәм дәреслек язган. Күбесен Рәмзия Вәлитова белән берлектә. “Кызыклы грамматика” дигән китабы үз авторлыгында басылган. Сәләй Вагыйзов балага белем һәм тәрбиянең аеруча үтемле итеп уен аркылы бирелгәнлеген яхшы аңлаган. Уйнаган вакытта бала күп нәрсә таный, күнекмәләр ала.

Балалар белән сүз төзү уеннарын бик күп кулланырга була. Сәләй Вагыйзовның “Кызыклы грамматика” китабында алар бихисап.

Бу бәяләп бетергесез хезмәткә тупланган грамматик уеннар, мавыктыргыч күнегүләр, табышмак, башваткыч, әкият һәм мәзәкләрне татар теле дәресләрендә бик уңышлы кулланып була. Бүгенге көн укучыларына ныклы белем бирү һәм аларда мөстәкыйльлек, ихтыяр көче, зирәклек, максатка ирешү, бергәләп эшләргә өйрәнү кебек сыйфатларны тәрбияләүдә күренекле галим-педагогларыбызның хезмәтләре үз дәрәҗәләрен бер дә югалтмыйлар.

Күп укыган бала тиз укый. Шуңа күрә башлангыч сыйныфларда китап укуга һәвәслек тәрбияләү, әдәбиятны сүз сәнгате буларак кабул итәргә өйрәтү мөһим мәсьәлә булып тора. Уку күнекмәләре укуга һәвәслек белән бергә генә үсеш алырга мөмкин.

Сәнгатьле уку - әсәрне аңлату ысулы. Ул - әсәрне (геройларның халәтен, аларның кичерешләрен, авторның темага, эчтәлеккә мөнәсәбәтен, язылганның матурлыгын) тирәнтен аңлау нәтиҗәсе. Башта сәнгатьле укырга балалар укытучыга охшатып кабатлап өйрәнәләр, соңыннан кайбер әсәрләрне мөстәкыйль рәвештә сәнгатьле укый алалар.

Балалар китабы белән эшләү укучыларда йөгерек, аңлы, сәнгатьле уку, текст, дәреслек белән эшләү күнекмәләре булдыру өчен гаять кирәкле нәтиҗәле чара-алымнарның берсе булып тора. Мавыктыргыч китаплар нәниләргә укый-яза белергә өйрәтү чорында тәрбия, белем бирү процессын җиңеләйтә, аларда

кызыксыну уята, омтылыш, уңай хисләр, күңел күтәренкелеген булдыра, кыскасы, нәниләрне күңел кичерешләре аша ачышлар ясарга, алар белән шатланырга, гаҗәпләнергә өйрәтә, иҗади шәхес тәрбияләргә ярдәм итә.

Әлифба – татарча белем бирү системасында иң зур баскыч. Һәр бала мәктәпкә кадәр дә һәм мәктәп бусагасын атлап кергәч тә укырга, язарга һәм туган телебезнең хәзинәләрен өйрәнергә шушы тиңсез дәреслек буенча эшен башлап җибәрә. “Әлифба – белем чишмәсе”, “Әлифба – баланың беренче уку китабы” – дип истә калдырабыз.

Укытучылар “Әлифба” авторлары Сәләй Гататдин улы Вагыйзов һәм Рәмзия Гыйләҗ кызы Вәлитоваларның фәнни-методик мирасын даими өйрәнеп, иҗади кулланалар. Аларның хезмәтләре балаларга ана телебезне өйрәтүгә, шомартуга, сүзлек күләмен арттыруга, сөйләгәндә һәм язганда дөрес кулланыш табарга ярдәм итә.

Укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыру максатында кулланыла торган алымнар бихисап. Шулай итеп, текст яки мәгълүмат белән эшләү уку процессы структурасында мөһим урын алып тора. Дәрестә генә түгел, дәрестән тыш чараларда да текст белән эшләүнең мөмкинлекләре күп.

Функциональ грамоталылыкны формалаштыру – катлаулы, күпкырлы, озак вакытлы процесс. Төрле заманча белем бирү технологияләрен кулланып кирәкле нәтиҗәләргә ирешергә була.

Кулланылган әдәбият

1. Вагыйзов С. Г. Кызыклы грамматика : Укытучылар өчен кулланма / С.Г.Вагыйзов. – 3 нче басма. – Казан : Мәгариф, 2002. – 207 б.

2. Акушева, Н. Г. Развитие функциональной грамотности чтения / Н.Г.Акушева, М. Б. Лойк, Л. А. Скороделова // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития: сборник материалов XVII Международной научно-практической конференции. – 2020. – с. 49-51.

СЕКЦИЯ 6. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В КОНТЕКСТЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА
6 НЧЫ СЕКЦИЯ. МУЗЕЙ ЭШЕ КОНТЕКСТЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ

Багаутдинова Ландыш Шамилевна
МБДОУ «Десткий сад общеразвивающего вида №7 «Детство» г.Арск
Музыкальный руководитель

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДОУ

Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду.

Результативность реализации технологии музейной педагогики в условиях ДОУ:

-Ребенок проявляет интерес к настоящему и прошлому в мире

-Дети, полюбив и освоив музейное пространство, станут в старшем возрасте наиболее благодарными и восприимчивыми посетителями музейных выставок и культурных событий, приобретут познавательный интерес к «настоящему» музею.

-Ребенок проявляет любознательность по отношению к истории

Музейная педагогика использует разные формы работы. Многие из них пришли непосредственно из классической педагогики, а другие — это специфические наработки, применяемые только в данной дисциплине.

На первый план выдвигается задача помочь ребёнку увидеть «музей» вокруг себя, т.е. раскрыть перед ним историко-культурный контекст обыкновенных вещей, окружающих его в повседневной жизни, научить самостоятельно, анализировать, сопоставлять, делать выводы. Включение музеев в образовательный процесс – дело не такое простое, как может показаться на первый взгляд.

Чтобы воспользоваться музейной педагогикой, необходимо следовать определённым правилам.

Правило первое. К посещению музея необходимо серьёзно, целенаправленно готовиться, а потом закрепить полученные знания и впечатления. Ребёнок не подготовлен к восприятию сложного символического языка музея. Задача педагога состоит в том, чтобы помочь маленькому человечку в этой непростой и очень важной познавательной деятельности.

Правило второе. Необходимо четко осознавать конечную задачу своей деятельности – формирование творческой личности, способной заинтересованно воспринимать культурное наследие и сознавать свою ответственность не только за его сохранение, но и за приумножение и передачу этого наследия другим поколениям

В настоящее время проявляется всё больший интерес к традициям, истории, культуре своей малой родины. В ДОУ решаются задачи по раннему приобщению детей к народной культуре, познанию прошлого. Одна из форм ознакомления детей с родным краем – организация в детских садах мини-музеев.

В условиях систематической работы и методически правильной организации педагогического процесса не только возможно, но и необходимо начинать обучение музейному восприятию с раннего возраста. При этом неоценимо велика роль музея, его огромные возможности для приобщения к миру музейных ценностей.

Чтобы донести до сознания дошкольников, что они являются носителями народной культуры, воспитать ребят в национальных традициях, необходимо обратиться к истокам народной культуры и, в первую очередь, к народной кукле.

Создание мини-музея «Народные куклы» в образовательном пространстве значительно обогащает развивающую среду группы. Выполняя свою педагогическую функцию, мини-музей народной куклы открывает для детей возможность узнать культуру, историю страны, родного края, для формирования основ патриотического воспитания.

Мини-музей «Народные куклы» позволяет приобщать детей к истокам народной и национальной культуры, способствует сохранению народных традиций, воспитанию чувства патриотизма и духовности, позволяет развивать у дошкольников способности к эстетическому созерцанию и сопереживанию, потребность и способность самостоятельно осваивать окружающий мир.

Причиной создания мини-музея «Народные куклы» в детском саду стало то, что народные игрушки незаметно исчезли из жизни наших детей. Народная игрушка в наши дни стремительно превращается в сувенирную продукцию, не предназначенную для ребенка и не требующую педагогического сопровождения. В основном ребята играют с персонажами иностранных кукол и мультфильмов (куклы Барби, Винкс, Человеки-пауки и др.), которые не несут никакой педагогической ценности.

Таким образом, создание музейной среды в дошкольной организации с помощью детей и их родителей, социальных партнеров предоставляет редкую возможность приобщения к природным, материальным и внутренним богатствам общества в процессе интересной деятельности. Музейная педагогика научит детей, и не только их, дорожить и оберегать наследие предшествующих поколений и умело ими воспользоваться. Это даст ощущение почвенности и будет содействовать формированию единства картины мира и исторического процесса.

Вәлиева З.Җ.
Арча шәһәре, Арчаның 11 номерлы балалар бакчасы тәрбиячесе

БАЛАЛАРГА ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ӘҺӘМИЯТЕ

Туган тел – туган җир, Туган ил төшенчәләренең төп мәгънәсен бала аңына җиткерүче иң мөһим чара. Балаларга патриотик тәрбия бирү туган телдән башка мөмкин түгел. Баланың аңы үсү, белеме арту, чынбарлыкны танып-белүе һәм чын кеше булып тәрбияләнүе аның туган телен – ана телен белүенә бәйле.

Милләтебезгә карата олы ихтирам хисләре тәрбияләгәндә, татар халкының милли мирасыннан файдалануга җитди игътибар ителергә тиеш, шунда гына мәктәпкәчә яшьтәге балаларның туган телне яхшы үзләштерүләренә, аны ана теле итеп кабул итүләренә ирешергә мөмкин.

Патриотик тәрбия бирү төшенчәсе киң мәгънәне аңлата, ягъни ул бала күңелендә Туган илнең табигатенә, туган йортына, туган авылына яки шәһәренә, халкының тарихына, аның мәдәниятенә мәхәббәт уятудан гыйбәрәт.

Әхлакый-патриотик тәрбиянең кирәкле шарты булып әти-әниләр белән үзара тыгыз элемтә тора. Үз гаиләсенең тарихына кагылу балада көчле эмоцияләр барлыкка китерә. “Сезнең гаиләдә һәм сезнең кул астында булачак гражданин үсә… Илдә нәрсә генә булса да, сезнең күңелегез һәм сезнең фикерегез аша ул балаларга барып ирешергә тиеш”, – дип яза күренекле рус педагогы А.С.Макаренко. Укыту-тәрбия бирү процессында патриотик тәрбия бирү бакчада мөһим урын алып тора.

Кешенең мәктәпкәчә балалык чоры – аның әхлак йөзе үсешендә бик мөһим этап. Бу елларда тирә-якны иң беренче күзаллау, патриотик хисләр формалаша, әхлак нигезе салына. Галимнәр фикеренчә, нәкъ менә мәктәпкәчә яшьтә балаларның акыл үсеше югары темпта була. Балалар бакчасындагы балалар шактый зур күләмле белемгә ия. Алар бүгенге көн белән генә түгел, үткәннәр белән дә кызыксына. Балаларның кызыксынуларын, яшь үзенчәлекләрен искә алып, мин балаларны туган якның тарихы белән таныштыра башладым. Һәм түбәндәге бурычларны куйдым:

– балаларда үз гаиләсенә, өенә, балалар бакчасына, урамга, шәһәргә мәхәббәт тәрбияләү;

– туган як табигате белән кызыксыну уяту;

– туган як тарихы, гореф-гадәтләр, матур йолалар, борынгы бәйрәмнәр, халык авыз иҗаты белән таныштыру;

– музей турында аңлатма биреп, күзаллауларын киңәйтү, танып-белүне үстерү, белгәннәрен көнкүрештә куллану;

– туган якның күренекле шәхесләре белән таныштыру.

Бакчабызда борынгы татар халкының тормышын күрсәткән мини-музей бар.Ул “Әбием сандыгы “дип атала. Анда төрле экспонатлар урнаштырылган: олы мич, чүлмәк, табагач, чиккән сөлгеләр, бала бишеге, урын-җирләр, сандык, сандык эчендә милли ирләр һәм хатын-кызлар киемнәре һ.б. Балаларны шул

әйберләр белән таныштырабыз, алар бик кызыксынып һәрбер әйберне игътибар белән карыйлар.

Яшь буынга патриотик тәрбия бирүдә музейларны “җанлы тарих” дип йөртәләр. Балалар бакчасы музейларының сабыйларны туган илебезне сөюче чын гражданнар итеп тәрбияләүдә булган мөмкинчелекләре искиткеч зур.

Музей... Монда нәрсә генә юк! Балалар әти-әниләр белән бергәлектә музейны тулыландыру максатыннан аерым кешеләрдән, шәхси коллекционерлардан тарихи әйберләр, истәлекле язмалар җыйганнар. Күптөрле һәм эчтәлекле экспозицияләр укучыларга туган төбәкнең үткәнен өйрәнергә; халкыбызның гореф-гадәтләренә, матур традицияләренә ихтирам тәрбияләүдә, тарихның төрле чорларында туган төбәгебез үсешенә зур хезмәт куйган шәхесләребез, Бөек Ватан сугышы каһарманнары, оешмалар турында күбрәк белергә ярдәм итәләр.

Музейның һәр экспонаты , экскурсоводларның мавыктыргыч сөйләме бала күңеленә үтеп кереп, тирән эз калдыра. Музей эшчәнлеге аша балалар күңелендә туган якты хисләр, һичшиксез, аларны чын патриотлар итә. Музейны бизәгәндә аның эстетик зәвыклыгына зур игътибар бирелгән. Һәр бүлектәге стендлар, стенага ясалган рәсемнәр эчтәлеге һәм матурлыгы белән балаларны үзенә җәлеп итә. Күргәзмәләрдәге әби-бабалардан буыннан-буынга күчеп килгән әйберләрнең кадерләп саклануын күреп, без туган төбәгебезгә һәм аның халкына тагын да зур хөрмәт белән карыйбыз.

Әлеге музейны без татар халкының яшәеше, милли үзенчәлекләре белән укучыларны якыннанрак таныштыруны күздә тотып оештырган идек.Ул татар өе рәвешендә күрсәтелде. Биредә милләтебезнең милли йөзен билгеләүче, халкыбызның үткәнен, гореф – гадәтләрен, хезмәтен чагылдыручы материаллар тупланган. Шәһәребездә яшәүче татарларның күбесенең руслашкан татарлар булуын искә алсак, кайбер балаларның мондый әйберләрне әлегә кадәр бөтенләй дә күргәне булмавын аңларга була. Милли йөзебез авылларда яшәүче өлкән буын кешеләрендә сакланган дип әйтсәк тә, кайбер предметларны инде авылларда да бик сирәк күрәсең. Шуңа күрә дә сәке, чабагач, гөбе, күмер үтүге кебек әйберләр балаларда зур кызыксыну уята. Һәрберсенең кайда һәм ничек кулланылуы турында беләселәре килә. Шул максат белән музейда әледән – әле экскурсияләр оештырыла. Аеруча кызыксынган балалар арасыннан экскурсоводлар төркеме оештырылып, алар музейга килүчеләр өчен кызыклы әңгәмәләр оештыралар. Бу - бик җаваплы эш. Чөнки һәрбер экспонат турында тулы мәгълүматлы булу белән бергә, дөрес һәм матур итеп сөйли белергә дә, кеше алдында үзеңне тота белергә дә кирәк. Шуңа күрә бу эш мәктәпкә әзерлек төркеме балалары белән башланып китә. Озак вакытлар үтеп, зур тырышлык куйганнан соң гына, алар конкурсларда катнаша алырлык дәрәҗәгә җитәләрһәм теләсә кем алдында сөйли алалар.

Шулай ук шөгыльләрдән тыш уздырыла торган чараларда да музей экспонатларыннан еш файдаланабыз. Әби – бабаларыбызның гореф – гадәтләрен, йолаларын, бәйрәмнәрен балаларга җиткерүдә төрле кичәләрнең роле зур. Бакчабызда даими рәвештә уздырылып килә торган “Сөмбелә”,

“Нәүрүз”, “Әбием сандыгы”, “Аулак өй” кебек кичәләр вакытында да музей материалларыннан файдаланабыз.

Бакчабызда төрле төбәкләрдән килгән кунаклар да еш була. Музейда булу аларда зур тәэсирләр калдыра. Балаларыбызның халкыбыз тарихы, мәдәнияте, гореф – гадәтләре белән кызыксынуы һәм белүе кунакларда соклану тудыра. Читтән килгән кунакларны музейда милли ризыгыбыз – чәкчәк белән сыйлау да матур бер традициягә әйләнеп китте. Кунакларыбыз белән музейда татар халык уеннарын да бергәләп уйнап алабыз.Аеруча килгән кунакларыбыз “Капкалы”, “Зәңгәр чәчәк” уеннарын яратып уйныйлар.

Үткәнен белмәгәннең киләчәге юк”, - ди халкыбыз. Тарихыбызның гыйбрәтле һәм сокландыргыч сәхифәләренең, халкыбызның рухи мирасының бәяләп бетергесез кыйммәткә ия булуын аңлаганда гына күңелдә милләтең өчен горурлык хисе туарга мөмкин. Балаларда туган ягыбыз, аның халкы белән горурлану хисе тәрбияләү максатыннан, бер төркем балалар белән районыбызның “Казан арты музее”на да экскурсия оештырдык. Арчабыз элек-электән үзенең осталары, тырыш һөнәрчеләре белән дан тоткан. Алтын куллы һөнәрчеләребез читекләр теккәннәр, чыпта сукканнар, агачтан төрле җиһазлар ясаганнар. Район халкы, заманча технологияләр кулланып, бу традицияләрне бүген дә дәвам итә. Әлеге тарих белән балалар музейга куелган күпсанлы экспонатлар аша таныштылар.Музей хезмәткәрләре балаларны мавыктыргыч итеп Арчаның үткәне һәм бүгенге яшәеше, яңалыклары белән таныштырдылар.

Йомгаклап шуны әйтәсе килә: үзенең үткәненә һәм тарихына хөрмәт белән караган халыкның гына киләчәге бар. Шуңа күрә без олы шәхесләребез, күркәм затларыбыз, халкыбыз үткән олы тарихыбыз, гүзәл туган җиребез белән горурланырга, алар рухы белән яшәргә, илебезнең чын патриотлары булырга һәм укучыларыбызда да шушы сыйфатларны тәрбияләргә тиешбез. Патриотлар булып тумыйлар, патриотлар булып формалашалар. Музей эшчәнлеге белән кайнап үскән буын исә киләчәктә, һичшиксез, үз иленә лаеклы гражданин булуы белән горурланачак!

Кулланылган әдәбият чыганаклары

1.https://nsportal.ru/detskiy-sad/materialy-dlya-roditeley/2022/09/26//(Дата обращения:12.10.2023)

2.http://магариф.рф/(Дата обращения:12.10.2023)

3. http://teachersalliance.ru/index.php/biblioteka/klassnyj-rukovoditel/1936/(Дата обращения:12.10.2023)

4.Гера, Р. Воспитание патриотизма средствами краеведения / Р. Гера // Воспитание школьников. – 2005. - № 10. – С. 6-8.

5.Золотова Н. Музей и дети. Взаимосвязь эстетического и этического воспитания //Искусство в школе. - 2009. - N 4. - С. 58-59.

6.Зурабова К. Воспитать уважение к культуре // Дошкольное воспитание. – 2005. - N 4. - С. 82-90.

7.Скобликова Т. Музейные технологии приобщения к национальной культуре //Искусство в школе. – 2007. - N 2. - С. 30-31.

Ганиева Р.З., Сафиулина Н.Х.
г. Арск, МБДОУ «Арский детский сад №2»,воспитатели

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДЕТСКОМ САДУ

Аннотация - Статья посвящена становлению и развитию нравственных и патриотических чувств молодого поколения через музейную педагогику. Музейная педагогика рассматривается как интегративная и качественно новая сфера образовательной деятельности и как инновационная педагогическая технология.

Ключевые слова- музейная педагогика, мини-музей, экспонаты, педагогические технологии.

Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду. Музейная педагогика в последние десятилетия приобретает большую популярность в системе дошкольного образования и воспитания — создаются музейные программы, выходят книги, разрабатываются методические рекомендации (это работы М. Ю. Коваль, О. В. Дыбиной).Понятие «музейная педагогика» появилось в начале 80-х гг. и было заимствовано из немецкой терминологии. За это короткое время сам термин и обозначаемая им деятельность прочно вошли в педагогическую практику, об этом свидетельствуют музейно-образовательные программы для воспитанников образовательных учреждений. Понятие «музейная педагогика» было сформировано и введено в научный оборот в начале XX века в Германии.

Немецкий учёный Г. Фройденталь сформулировал совокупность требований кпроведению занятий в музее, актуальных и сегодня:

- каждое посещение музея – это занятие, и оно должно иметь конкретную (учебную, воспитательную, развивающую) цель;
- воспитатель и дети должны осознавать, что посещение музея – не развлечение, а серьёзная работа, а поэтому нужно готовиться к нему;
- посещать музей нужно после предварительной подготовки и в процессе занятий, когда дети не устали и готовы к восприятию;
- следует отказаться от обзорных экскурсий, «как безумно тяжёлых не только для сознания ребёнка, но и взрослого»;
- отбирать экспонаты для экскурсионного показа нужно на основе возрастных интересов ребёнка;
- итогом посещения музея должно быть самостоятельное творчество детей (рисунок, сочинение на тему увиденного, создание моделей и т.д.).

Основной целью музейной педагогики является: приобщение к музеям подрастающего поколения, творческое развитие личности. Поэтому на сегодняшний день музейную педагогику рассматривают как инновационную педагогическую технологию.

Результативность реализации технологии музейной педагогики в условиях ДОУ. Но Что же такое музей? И вообще понятие музейная педагогика?

«Музей – это смесь искусства и истории, документа и романа, которая посылает нам через многие годы луч света и доносит уникальные по ценности опыт и знания»

«Музейная педагогика – область науки, изучающая историю, особенности культурной образовательной деятельности музеев, методы воздействия музеев на различные категории посетителей, взаимодействие музеев с образовательными учреждениями».

Музейная педагогика в детском саду является одним из компонентов подготовки ребенка к дальнейшему обучению в школе. Важная особенность мини-музеев ДОУ — участие в их создании детей и родителей (законных представителей). Дошкольники чувствуют свою причастность к созданию мини-музея. Они могут: участвовать в обсуждении его тематики, приносить из дома экспонаты, ребята из старших групп проводить экскурсии для младших дошкольников, пополнять их своими рисунками. Заключается в следующем:

- У ребенка появляется шанс стать интеллигентным человеком, с детства приобщенным к культуре и к одному из ее замечательных проявлений - музею.
- Дети, полюбив и освоив музейное пространство, станут в старшем возрасте наиболее благодарными и восприимчивыми посетителями музейных выставок и культурных событий, приобретут познавательный интерес к «настоящему» музею.
- У детей формируется ценностное отношение к истории, появляется интерес к музеям и выставкам, развивается эмоциональный отклик. «Ребенок должен покидать музей с ощущением уверенности подъема «еще на одну ступеньку».

Задача педагога заключается в том, чтобы научить ребёнка распознавать эти скрытые в предметах смыслы.

Решившись на этот шаг, необходимо осознать и сформулировать **ближайшие задачи:**

* учить ребёнка видеть историко-культурный контекст окружающих вещей, т.е. оценивать его с точки зрения развития истории и культуры;

* формировать понимание взаимосвязи исторических эпох и своей причастности к иному времени, другой культуре посредством общения с памятниками истории и культуры;

* развивать способность к эстетическому созерцанию и сопереживанию;

* вызывать уважение к другим культурам;

*развивать способность и потребность самостоятельно осваивать окружающий мир путём изучения культурного наследия разных эпох и народов.

На первый план выдвигается задача помочь ребёнку увидеть «музей» вокруг себя, т.е. раскрыть перед ним историко-культурный контекст обыкновенных вещей, окружающих его в повседневной жизни, научить самостоятельно, анализировать, сопоставлять, делать выводы. Включение музеев в образовательный процесс – дело не такое простое, как может показаться

на первый взгляд. Чтобы воспользоваться музейной педагогикой, необходимо следовать определённым правилам.

Правило первое. К посещению музея необходимо серьёзно, целенаправленно готовиться, а потом закрепить полученные знания и впечатления. Ребёнок не подготовлен к восприятию сложного символического языка музея. Задача педагога состоит в том, чтобы помочь маленькому человечку в этой непростой и очень важной познавательной деятельности.

Правило второе. В настоящих музеях трогать ничего нельзя, а в мини-музеях не только можно, но и нужно! Их можно посещать каждый день, самому переставлять экспонаты, брать их в руки и рассматривать. В обычном музее ребенок — лишь пассивный созерцатель, а здесь он — соавтор, творец экспозиции. Причем не только он сам, но и его семья. Каждый мини-музей — результат общения, совместной работы воспитателя, детей и их семей. Мини-музеи постоянно пополняются новыми экспонатами. Здесь же размещаются детские работы, выполненные совместно со взрослыми.

Экскурсионная работа с детьми решает следующие основные задачи:
-Выявление творческих способностей детей;
- Расширение представлений о содержании музейной культуры;
- Развитие начальных навыков восприятия музейного языка;
-Создание условий для творческого общения и сотрудничества. Методические формы экскурсионной работы с детьми дошкольного возраста в условиях музея достаточно разнообразные: проведение обзорных и тематических экскурсий, познавательных бесед и мероприятий, организация выставок, викторины, дидактические игры, творческие задания.

Методические принципы экскурсионной работы четко определяются такими важными факторами, как развивающая направленность обучения, психологические особенности личности и возрастные особенности музейного восприятия.

Особенности организации мини-музеев в дошкольном образовательном учреждении.

Под мини-музеем в детском саду понимается не просто организация экспозиций или выставок, а многообразные формы деятельности, включающие в себя поиск и сбор материалов, встречи с интересными людьми, их рассказы, проведение досугов и праздников, исследовательская и проектная деятельность.

Конечно, в условиях детского сада невозможно создать экспозиции, соответствующие требованиям музейного дела. Поэтому назвали их «мини-музеями». Часть слова «мини» в данном случае отражает и возраст детей, для которых они предназначены, и размеры экспозиции, и определенную ограниченность тематики. Мини-музеи в детском саду актуальны и эффективны. Они дают ребенку возможность экспериментировать, синтезировать полученные знания, развивать творческие способности и коммуникативные навыки

Для разработки технологии использования музейной педагогики как инновационной в процессе воспитания нравственности дошкольников выделены следующие принципы:

- Последовательность ознакомления детей с музейными коллекциями.
-Кратковременность экскурсий.
- Поощрение детских вопросов и фантазий при восприятии.
-Доступность.
-Наглядность.
-Содержательность.
- Гуманизм.
- Подвижность структуры занятий-экскурсий (четкий сценарий, но возможность импровизации).

Алгоритм по созданию мини-музеев в группах:
1) выбор темы мини-музея
2) определение места размещения мини-музея
3) планирование экспозиций
4) выбор дизайна оформления мини-музея
5) подбор экспонатов
6) оформление визитной карточки и паспорта мини-музея
7) разработка форм работы с экспозициями мини-музеев
8) разработка ознакомительной экскурсии в мини-музей
9) разработка конспектов занятий с использованием экспозиций мини- музея
10) планирование организации поисково-познавательной деятельности в мини-музеях ДОУ.

Размещение мини-музеев.

Для расположения мини-музеев можно использовать различные части групповых комнат, «раздевалок», спальных комнат, стены у входа в группу и т.п. Даже картонная ширма – раскладушка, расположенная в раздевалке, поможет выделить место для маленького передвижного музея. Экспонаты могут располагаться на полках, стеллажах, прикрепляться к стенам, стоять на полу. Внимание детей дошкольного возраста еще недостаточно сформировано. Оно отличается кратковременностью, неустойчивостью. Поэтому эффективность всей работы в мини - музее будет в немалой степени зависеть и от того, насколько удачно расположены экспонаты, от степени их привлекательности для ребенка.

Схема описания экспонатов в каталоге.

Краткая информация об экспонате: (Где встречается, почему имеет такое название, особенности: например, листья, цветки, плоды у растений; цвет, форма у камней; как используется человеком; проблемы охраны; связи с другими компонентами природы — например, кто питается этим растением, животным, из каких растений сделано гнездо.)

Как использовать в работе с детьми: (При изучении каких блоков программы используется экспонат; на что обратить внимание при работе с детьми; какие виды деятельности можно использовать (экспериментирование, рисование, моделирование). *Дополнительная литература:* (Перечисляется литература для педагогов; литература для детей, в которой описывается этот объект, энциклопедии, справочники, в которых есть иллюстрации с его изображением и с изображением мест его обитания.) Мини-музей играет большую

познавательную и воспитательную роль для дошкольников, а также способствует укреплению сотрудничества детского сада и семьи. Создание мини-музеев способствует возникновению интереса, как у детей, так и у взрослых, желания узнать больше.Экспонаты музея используются для развития речи, воображения, интеллекта, эмоциональной сферы ребенка. Старшие дошкольники могут выступать в мини-музее в роли экскурсоводов.

Список использованной литературы:

1. *Столяров Б.А.* Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие. М., 2004.
2. *Воронович В.М.* Внедрение авторской программы воспитания учащихся средствами музейной педагогики: методические рекомендации. 3. Музей. Образование. Культура. Процессы интеграции. М., 2009.
4. *Троянская С.Л.* Музейная педагогика и её образовательные возможности в развитии общекультурной компетентности: Учебное пособие. 2007

Гарифуллина Р.Х.
Арча шәһәре, Арча 10 нчы балалар
бакчасының татар теле тәрбиячесе

БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ

Аннотация: Мәкалә мәктәпкәчә яшьтәге балаларга белем һәм тәрбия бирүдә музейларның ролен ачыклый, “ балалар бакчасы- музей” бердәмлеген булдыруда музей педагогикасының мөмкинлекләрен күрсәтә. Эшемнең максаты: бакчабызда эшләп килүче татар халкы тормышына багышланган музей-почмакның мәктәпкәчә яшьтәге балаларга белем һәм тәрбия бирүдә уңай тәэсирен күрсәтү. Бурычлар

- Музей педагогикасын гамәлгә ашырганда нәтиҗәле эш алымнарын ачыклау;
- Арчаның 10 нчы номерлы балалар бакчасының белем һәм тәрбия бирү эшчәнлеге тәҗрибәсе белән уртаклашу;
- Тема буенча фәнни- методик әдәбиятны барлау.

Ачкыч сүзләр: музей педагогикасы, музей почмак, экспонантлар, гореф-гадәтләр.

Музей педагогикасы соңгы унъеллыкта мәктәпкәчә белем һәм тәрбия бирү өлкәсендә аеруча популярлашып килә. Шушы юнәлештә махсус методик киңәшләр җыелмалары, методик әсбаплар, программалар басыла.

Музей педагогикасының төп максаты: үсеп килүче буынны музейларга тарту, шәхесне иҗади яктан үстерү. Балаларның күзаллауларын киңәйтү өчен, танып-белүгә кызыксынучанлыгын һәрдаим үстереп торырга кирәк. Бу эш төрле-

төрле алымнар һәм методикалар куллануны сорый.Шуңа да бүгенге көндә музей педагогикасы белем һәм тәрбия бирүдә инновацион технология булып санала.

“ Музей педагогикасы” төшенчәсе немец терминологиясеннән 80 нче еллар башында керә һәм тиз арада педагогик эшчәнлектә кулланыла башлый. Немец галиме Г. Фройнденталь тарафыннан музейда үткәрелүче шөгыльләрьгә карата куелган таләпләр бүген дә актуаль:

- Музейда булу- ул аерым бер шөгыль, шуңа күрә анда барыр алдыннан үзалдыңа өч бурычны кую мөһим: белем бирү, тәрбия бирү, үстерү бурычлары;
- Музейда булу- ул күңел ачу чарасы түгел, шуңа күрә анда барыр алдыннан якынча әзерлек эшен уздыру кирәк;
- Бала аңы, кабул итүе өчен авыр экскурсияләрдән саклану мөһим;
- Балаларның яшь үзенчәлекләренә туры килә торган экспонантларны сайлау;
- Музейга баруның нәтиҗәсе булып торучы мөстәкыйль иҗат оештырылу. Мәсәлән, рәсем ясау.

Белем һәм тәрбия бирүдә музей педагогикасын актив куллану халкыбызның культурасы, үткәне белән таныштырырга ярдәм итә. Үткәннәрне белмичә, тарихны өйрәнмичә, хәзерге тормышны аңлап, яңаны төзеп булмый. Чөнки бүгенге тормыш ул – узган меңнәрчә елларның җимеше, нәтиҗәсе.

Музей тирәлегендә бала һәм олы кешенең үзара аралашуы, балаларның эзләнүен, иҗат итүен һәм тәрбия-белем бирүен эшчәнлеген үстерүгә ярдәм итә. Шул максаттан чыгып, безнең балалар бакчасында музей почмак (мини-музей) оештырылды. Ул татар өе рәвешендә күрсәтелде. Биредә милләтебезнең милли йөзен билгеләүче, халкыбызның үткәнен, гореф – гадәтләрен, хезмәтләрен чагылдыручы материаллар тупланган. Шәһәребездә яшәүче татарларның күбесенең руслашкан татарлар булуын искә алсак, кайбер балаларның мондый әйберләрне әлегә кадәр бөтенләй дә күргәне булмавын аңларга була. Милли почмакны булдырганда түбәндәге мксатлар куелды:

- Балаларны туган ягыбыз тарихы үткәне,гореф-гадәтләре,йола-бәйрәмнәре белән таныштыру.
- Балаларда туган илгә,туган телгә мәхәббәт,әдәплелек, инсафлылык, кешелеклелек һәм башка әхлакый сыйфатлар тәрбияләү.
- Балаларны музей эшенә тарту.

Балалар бакчаларында мини- музейлар оештыруның төп үзенчәлеге- аларны булдыруга әти-әниләрне һәм балаларны тарту. Алар өйләреннән экспонантлар алып киләләр, зуррак төркем балалары кечерекләргә экскурсия үткәрә ала.

Музей педагогикасына мөрәҗәгать иткәндә түбәндәге кагыйдәләрне онытмау мөһим: чын музейларда экспонантларга кагылу тыела, ә мини-музейларда моны эшләү рөхсәт ителә. Гадәти музейда бала пассив тыңлаучы булса, мондый музейда ул автордаш кебек. Ул гаиләсеннән экспонантны алып килә һәм аның нәрсә, кемнеке, аның ничек кулланылуы турында сөйләп бирә ала.

Балалар бакчасында музей төзү турында уйлагач, без ата-аналар белән анкета үткәрдек. Анкеталардан күренгәнчә, балалар бакчасында тәрбияләнүче нәниләрнең күбесенең музейларда булмаганлыгы ачыкланды. Сәбәпләре дә төрле булып чыкты:

- кайбер ата-аналарның вакытлары җитмәү;
- күбесенең балаларын яшь дип санаулары.

Билгеле, балалар бакчаларында музей эше таләпләренә тулысынча җавап бирерлек экспозицияләр тудырып булмый. Шуңа да алар почмак, мини сүзе белән йөртелә. Бу очракта мини сүзе әле балаларның кече яшьтә булуын да аңлата.

Музей почмаклар халкыбызның милли йола, гореф- гадәтләрен өйрәнү өчен дә уңай мохит. Чиккән сөлгеләр, карават япмалары, тәрәзә челтәрләре турында балалар ишетеп кенә калмыйча, күреп, тотып карап, яңа мәгълүмат туплыйлар. Әби-бабаларыбызның кул эшләренә алар белән бергә сокланабыз, түземле, сабыр булуларына таң калабыз. Бары түземнәр генә төннәр буе ай яктысында чигү чигеп, бәйләп утыра алган. Шуның өстенә алар оста куллы, сәнгатькә гашыйк та булганнар. Кулланыш өчен агачтан ясалган эш кораллары, талдан үрелгән бишекләр һәм башка әйберләр бүгенге көндә берәүне дә битараф калдыра алмый. Болар барысы да халкыбызның эшчәнлеге, уңганлыгы турында сөйли. Әлбәттә, моны безнең балаларыбыз белеп, матурлыкка сокланып һәм эшкә тартылып, үткәннәребезгә хөрмәт хисе белән тәрбияләнеп үсәргә тиешләр.

Экскурсияләр үткәргәндә, кайбер балалар: «Безнең әбинең дә шундый әйберләре бар», - диләр. Мәсәлән, көянтә, урак турында сөйләгәндә балалар төрле сораулар яудыра. Балаларның кызыксынуына, биргән сорауларына мин рәхәтләнеп җавап кайтарам һәм уйлап куям: димәк, хезмәт бушка китми, милләтебез яшәячәк. Ә балалар күңелендә милли үзаң, милли хисләр уяту искиткеч авыр хезмәт.

Мин бакчада татар теле тәрбиячесе булып эшлим. “ Әбиемнең сандыгы” кебек шөгыльләрне музей почмакта үткәрү гаять кызыклы. “Аулак өй”, “ Каз өмәсе”, “ Орчык бәйрәме”, “ Мич котлау” милли бәйрәм, йолаларны сәхнәләштергәндә, музейларда саклаучы экспонантлардан башка булмый. Милли бәйрәмнәрнең һәркайсында халкыбызның күркәм гореф-гадәтләре, матур йолалары, җыр-бию,уен-көлке чагыла. Милләтебезнең байлыгы булган татар халык фольклоры-бишек җырлары, такмаклар, такмазалар,әйтемнәр, санамышлар, сынамышлар сөйләм телен үстерүдә дә ярдәм итәләр.

Шөгыльләрдә әсәрләрне өйрәнгәндә, әңгәмәләр вакытында, төрле чараларга әзерләнгәндә, халкыбызның тормышы – көнкүрешенә караган төшенчәләр, әйберләр турында аңлатканда, экспонатлардан файдалану бик тә уңай. Аңлашыла да, истә дә кала. Әйтик, бала итәкле күлмәк, калфак, каба, ипи көрәге, кызыл башлы сөлгеләр турында сүз барганда, аларның һәрберсен күреп кенә калмыйча, тотып карарга мөмкинлек була. Рус балаларында татар телен өйрәнүгә кызыксыну тудыру чарасы буларак та музейның әһәмияте зур. Татарларның яшәү рәвеше, милли киемнәре, милли ашлары, һөнәрчелек үсеше турында мәгълүмат биргәндә, шулай ук шушы экспонатларга мөрәҗәгать итәбез.

Милли сәнгать әсәрләрен өйрәнү дә шушы әйберләр аша алып барыла.Әйтергә кирәк, алар татарларның тырыш та, пөхтә дә, уңган да, мәдәниятле булуларын искәртәләр.

Берничә ел элек төшерелгән видеоны сезгә тәкъдим итәсем килә. Музей почмакта төшерелгән әлеге видеокүренеш “ Әминәнең туган көне” дип исемләнде. Без анда татар, рус, мари халкы балаларының аралашып, дустанә мөнәсәбәттә яшәүләрен, бер-берсенең мәдәниятын теләп өйрәнүләрен чагылдырырга тырыштык (видеоматериал).

Музей педагогикасын кулланып эшләү балаларның белемен киңәйтергә, системалаштырырга, туган якка мәхәббәт, аның тарихи үткәне белән кызыксынырга, ана телендә сөйләмне үстерергә мөмкинлек бирә.

Кулланылган әдәбият

Татар балалар фольклоры.Р.Ягъфәров “Раннур” нәшрияты 1999 ел.Уеннар, экиятләр, такмаклар,җырлар.

Гаиләдә һәм балалар бакчасында әхлак тәрбиясе.К.В.Закирова, Р.Ә.Кадыйрова, Р.А.Низамова Казан”Мәгариф”нәшрияты 1999ел.Дәресләр

Балаларга үгет-нәсыйхәт.Н.Ибраһимов,К.Бикчәнтәев, Ә.Мәдияров, А.Низамиев.Казан “Дом печати” нәшрияты 2001ел.Әңгәмәләр.

Гәрәева Л.Ә.
Баулы шәһәре, Баулы муниципаль районы
“1 нче санлы төп гомуми белем мәктәбе” МБГББУ,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

ПОЛИМӘДӘНИ ТӘРБИЯ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ
МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ

Аннотация: В последние годы мы стали больше говорить о развитии национального самосознания людей, приобщении к этнокультуре, сохранении и уважении культурного многообразия. Поликультурное воспитание и создает условия для конструктивного взаимодействия на основе развития мировоззрения личности. Поэтому считаю значение музейной педагогики неизменным, так как именно она обеспечивает связь времён и создаёт условия, обеспечивающие развитие личности в поликультурном пространстве. Литературный музей Рафаэля Мустафина в первой школе Бавлинского муниципального района является одним из важнейших средств обучения и воспитания молодежи.

Ключевые слова: музейная педагогика, поликультурное воспитание.

Глобаль цифрлаштыру, техник прогресс ярдәмендә тормышыбыз тагын бер баскычка югары күтәрелгән чорда җәмгыятькә эшлекле кешеләр генә түгел, гомумкешелек мәдәнияте хәзинәләрен аңлый торган белгечләр дә кирәк. Шуңа күрә соңгы елларда кешеләрнең милли узаңы үсү, этномәдәнияткә тартылуы,

мәдәни күптөрлелекне саклау һәм хөрмәт итү, белем һәм тәрбия алуга тигез хокуклы булу, гомуммилләт сәяси, икътисадый, рухи кыйммәтләр формалаштыру турында ныграк сөйли башладык. Мәктәптә белем алган чагында бала шәхесенең гражданлык позициясе формалаша, шуңа күрә мәгарифнең бурычы: баланы үз милләте мәдәнияте өстенлегендә үзе яши торган төбәктәге башка халык мәдәниятләре үрнәгендә тәрбияләү. Икенче төрле әйткәндә, полимәдәни тәрбия бирү. Бу төшенчә бүгенге көндә бик вакытлы, бик актуаль яңгырый, чөнки ул шәхеснең дөньяга карашын үстерү нигезендә конструктив хезмәттәшлек итү өчен шартлар тудыра. Моннан тыш, полимәдәни тәрбия дистә еллар дәвамында безнең янәшәбездә яшәгән Идел буе халыкларның гореф – гадәтләрен, мәдәниятләрен, тарихларын хөрмәт итүне күздә тота.

Безнең Татарстаныбыз – гуманлылык тәрбияләү мәсьәләләре өстен куелган республика. Биредә 170 тән артык милләт һәм этник төркем вәкилләре яши. Шәһәрләрдә һәм авылларда татарлар, руслар, чувашлар, марилар, удмуртлар, башкортлар, украиннар, әзербайҗанлылар һәм башкалар бәйрәмнәрне уртак итәләр. Туган телләр һәм халыклар бердәмлеге елында полимәдәни тәрбияләү мәсьәләсе аеруча актуаль. Үзеңне кече Ватаныңда – үз шәһәреңдә, үз урамыңда яшәүче кешеләрнең берсе буларак тоймыйча, илнең чын гражданины булу мөмкин түгел. Шуңа күрә полимәдәни тәрбия бирүдә музей педагогикасының әһәмияте алыштыргысыз дип саныйм. Кешеләр һәм вакыйгалар турында мәгълүмат чыганагы буларак музей гаиләнең социум белән хезмәттәшлегенә ярдәм итәргә, балаларда бердәмлек хисе тудырырга, тарихи һәм мәдәни мираска җәлеп итәргә, гражданлык бурычы җаваплылыгы, әхлакый кыйммәтләр һәм толерантлык тәрбияләргә сәләтле. Ә толерантлык ул – үзеңнең уникальлегеңне аңлау һәм шул ук вакытта башкаларның динен, карашын саклау хокукын тану. Мәктәп музее укучыларның шундый аңы формалашуга ярдәм итә дә. Яңартылган федераль дәүләт белем бирү кысаларында мәктәп музее – укытуда системалы-эшчәнлекле якын килүне гамәлгә ашыручы дәрестән тыш эшчәнлек мәйданчыгы да әле. Биредә эшне оештыручылар да, аның төп “кулланучылары” да – укытучылар һәм укучылар үзләре. Музейны тулыландыруда, үстерүдә, бизәүдә, музей материалларын кулланып, фәнни-тикшеренү, хәрби-патриотик, иҗтимагый проектларда катнашканда балалар үз эшчәнлекләренең нәтиҗәләрен күрәләр, шул рәвешле җәмгыятькә файда китерергә өйрәнәләр. Татар теленең аңлатмалы сүзлегендә: “Музей – сәнгать әсәрләрен, техник, тарихи, фәнни-табигый экспонатларны җыеп саклый һәм күргәзмәгә куеп тота торган оешма” диелсә дә, мәктәп музейларының эчтәлеге күпкә тирәнрәк.

Безнең мәктәптә, Баулы шәһәренең 1 нче санлы төп мәктәбендә, ике музей бар: Туган якны өйрәнү һәм Рафаэль Мостафинның әдәби музейлары. Беренчесе мәктәпнең үзе кебек 92 ел эшләсә, икенчесе – яшьрәк. Ул якташыбыз, язучы-эзләнүче, әдәбият галиме, тәнкыйтьче, журналист, Татарстан Республикасының Габдулла Тукай һәм Муса Җәлил исемендәге дәүләт премияләре лауреаты, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, “Почёт билгесе” ордены иясе, 50 елга якын Муса Җәлилнең тормышын һәм иҗатын фәнни тикшергән, халыкка бу герой-шагыйрьнең намуслы исемен кайтарырга, аны дөньяга танытырга

булышкан Рафаэль Мостафинга багышлана. Мондый музей дөньяда берәү генә. Ни өчен соң ул нәкъ менә бездә ачылды? Чөнки Рафаэль ага үзенең эшчәнлеген шушы мәктәптә тарих укытучысы булып башлап җибәргән, аның туган нигезе дә мәктәп янында гына.

Бишенче ел мәктәбебезнең укучылар һәм укытучылар коллективы, шушы әдәби музей белән рухланып, “Тормышка мәхәббәт һәм хакыйкатькә тугърылык” дип аталган проект өстендә эшлиләр. Әлеге тема һәр эшебездә чагыла. Ә балаларның хезмәтләре – музейның түрендә. Аларның тематикасы төрле: “Рафаэль Мостафинның “Өзелгән җыр эзеннән” әсәренең стиль үзенчәлекләре”, “Рафаэль Мостафин музееның тәрбияви әһәмияте”, “Рафаэль Мостафин иҗатында репрессияләр темасы”, “Тема добра и зла в произведении Р.А.Мустафина “Санта Барбара по-казански”, “Тема экологии и природы в творчестве Р.А. Мустафина”, “Журналисткая деятельность Р.А.Мустафина” һәм башкалар. Бу эшләр барысы да район, республика, төбәкара, ил күләмендә үткәрелә торган конкурсларда һәм фәнни-гамәли конференцияләрдә җиңүче урыннарны яулаган.

Моннан тыш мәктәптә ел саен рәсемнәр, иншалар конкурслары, сугыш һәм хезмәт ветераннары, язучылар белән очрашулар, Җиңү көненә багышланган Батырлык дәресләре һәм башка төрле хәйрия акцияләре, әлбәттә, Рафаэль Мостафинга багышланган әдәби-музыкаль кичәләр үткәрелә.

Замана таләбе буенча без музейның мобиль вариантын да ясадык. Ягъни баннер, альбом, фотосурәтләр, алып чыгарга яраган экспонатлар ярдәмендә район күләмендә оештырыла торган семинарларда, бәйрәмнәрдә һәм күргәзмәләрдә катнашабыз. Шулай ук интернет-сылтамага кереп, музейга виртуаль сәяхәт тә ясап була.

Йомгаклап шуны әйтергә кирәк, мәктәп музее, асылда, тикшеренү учреждениесе, иҗтимагый берләшмә, балалар клубы, иҗади остаханә функцияләрен үз эченә алган универсаль иҗтимагый институт. Ул заманнар бәйләнешен тәэмин итә – безгә кадәр яшәгән буынның фән, мәдәният, мәгариф өлкәсендәге тәҗрибәсеннән визуаль һәм практик файдалану мөмкинлеген бирә. Нәтиҗәдә, полимәдәни яссылыкта шәхеснең үсешен тәэмин итә торган шартлар тудырыла. Димәк, мәктәп музейларын хәзерге заман яшьләренә белем һәм тәрбия бирүнең мөһим бер чарасы буларак карау бик дөрес булыр.

Кулланылган әдәбият

1. Джуринский А.Н. Поликультурное воспитание в современном мире/М.: Прометей, 2012.

2. Макаев В.В., Малькова З.А., Супронова Л.В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы /Педагогика, Москва, 2009. №3.

3. Музейная педагогика: Из опыта методической работы /Под ред. А.Н. Морозовой, О.В. Мельниковой. – М.: Творческий центр, Москва, 2018г.

4. Павлова И.Ю. Этнокультура тюркских и финно-угорских народов Татарстана, Казань: Татар.кн.изд-во, 2012.

5. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. Казан, “Матбугат йорты” нәшрияты, 2005.

6. Таушканова А.О., Шанц Е.А. Роль музея в образовательном процессе школы//Теория и практика образования в современном мире: материалы II Междунар. науч. конф. – СПб., 2012.

Гәрәева Л.Ә.
Баулы шәһәре, Баулы муниципаль районы
“1 нче санлы төп гомуми белем мәктәбе” МБГББУ,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

ПОЛИМӘДӘНИ ТӘРБИЯ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ
МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ

Аннотация: В последние годы мы стали больше говорить о развитии национального самосознания людей, приобщении к этнокультуре, сохранении и уважении культурного многообразия. Поликультурное воспитание и создает условия для конструктивного взаимодействия на основе развития мировоззрения личности. Поэтому считаю значение музейной педагогики неизменным, так как именно она обеспечивает связь времён и создаёт условия, обеспечивающие развитие личности в поликультурном пространстве. Литературный музей Рафаэля Мустафина в первой школе Бавлинского муниципального района является одним из важнейших средств обучения и воспитания молодежи.

Ключевые слова: музейная педагогика, поликультурное воспитание.

Глобаль цифрлаштыру, техник прогресс ярдәмендә тормышыбыз тагын бер баскычка югары күтәрелгән чорда җәмгыятькә эшлекле кешеләр генә түгел, гомумкешелек мәдәнияте хәзинәләрен аңлый торган белгечләр дә кирәк. Шуңа күрә соңгы елларда кешеләрнең милли узаңы үсү, этномәдәниятка тартылуы, мәдәни күптөрлелекне саклау һәм хөрмәт итү, белем һәм тәрбия алуга тигез хокуклы булу, гомуммиллэт сәяси, икътисадый, рухи кыйммәтләр формалаштыру турында ныграк сөйли башладык. Мәктәптә белем алган чагында бала шәхесенең гражданлык позициясе формалаша, шуңа күрә мәгарифнең бурычы: баланы үз милләте мәдәнияте өстенлегендә үзе яши торган төбәктәге башка халык мәдәниятләре үрнәгендә тәрбияләү. Икенче төрле әйткәндә, полимәдәни тәрбия бирү. Бу төшенчә бүгенге көндә бик вакытлы, бик актуаль янгырый, чөнки ул шәхеснең дөньяга карашын үстерү нигезендә конструктив хезмәттәшлек итү өчен шартлар тудыра. Моннан тыш, полимәдәни тәрбия дистә еллар дәвамында безнең янәшәбездә яшәгән Идел буе халыкларның гореф – гадәтләрен, мәдәниятләрен, тарихларын хөрмәт итүне күздә тота.

Безнең Татарстаныбыз – гуманлылык тәрбияләү мәсьәләләре өстен куелган республика. Биредә 170 тән артык милләт һәм этник төркем вәкилләре яши.

Шәһәрләрдә һәм авылларда татарлар, руслар, чувашлар, марилар, удмуртлар, башкортлар, украиннар, әзербайҗанлылар һәм башкалар бәйрәмнәрне уртак итәләр. Туган телләр һәм халыклар бердәмлеге елында полимәдәни тәрбияләү мәсьәләсе аеруча актуаль. Үзеңне кече Ватаныңда – үз шәһәреңдә, үз урамыңда яшәүче кешеләрнең берсе буларак тоймыйча, илнең чын гражданины булу мөмкин түгел. Шуңа күрә полимәдәни тәрбия бирүдә музей педагогикасының әһәмияте алыштыргысыз дип саныйм. Кешеләр һәм вакыйгалар турында мәгълүмат чыганагы буларак музей гаиләнең социум белән хезмәттәшлегенә ярдәм итәргә, балаларда бердәмлек хисе тудырырга, тарихи һәм мәдәни мираска җәлеп итәргә, гражданлык бурычы җаваплылыгы, әхлакый кыйммәтләр һәм толерантлык тәрбияләргә сәләтле. Ә толерантлык ул – үзеңнең уникальлегеңне аңлау һәм шул ук вакытта башкаларның динен, карашын саклау хокукын тану. Мәктәп музее укучыларның шундый аңы формалашуга ярдәм итә дә. Яңартылган федераль дәүләт белем бирү кысаларында мәктәп музее – укытуда системалы-эшчәнлекле якын килүне гамәлгә ашыручы дәрестән тыш эшчәнлек мәйданчыгы да әле. Биредә эшне оештыручылар да, аның төп “кулланучылары” да – укытучылар һәм укучылар үзләре. Музейны тулыландыруда, үстерүдә, бизәүдә, музей материалларын кулланып, фәнни-тикшеренү, хәрби-патриотик, иҗтимагый проектларда катнашканда балалар үз эшчәнлекләренең нәтиҗәләрен күрәләр, шул рәвешле җәмгыятькә файда китерергә өйрәнәләр. Татар теленең аңлатмалы сүзлегендә: “Музей – сәнгать әсәрләрен, техник, тарихи, фәнни-табигый экспонатларны җыеп саклый һәм күргәзмәгә куеп тота торган оешма” диелсә дә, мәктәп музейларының эчтәлеге күпкә тирәнрәк.

Безнең мәктәптә, Баулы шәһәренең 1 нче санлы төп мәктәбендә, ике музей бар: Туган якны өйрәнү һәм Рафаэль Мостафинның әдәби музейлары. Беренчесе мәктәпнең үзе кебек 92 ел эшләсә, икенчесе – яшьрәк. Ул якташыбыз, язучы-эзләнүче, әдәбият галиме, тәнкыйтьче, журналист, Татарстан Республикасының Габдулла Тукай һәм Муса Җәлил исемендәге дәүләт премияләре лауреаты, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, “Почёт билгесе” ордены иясе, 50 елга якын Муса Җәлилнең тормышын һәм иҗатын фәнни тикшергән, халыкка бу герой-шагыйрьнең намуслы исемен кайтарырга, аны дөньяга танытырга булышкан Рафаэль Мостафинга багышлана. Мондый музей дөньяда берәү генә. Ни өчен соң ул нәкъ менә бездә ачылды? Чөнки Рафаэль ага үзенең эшчәнлеген шушы мәктәптә тарих укытучысы булып башлап җибәргән, аның туган нигезе дә мәктәп янында гына.

Бишенче ел мәктәбебезнең укучылар һәм укытучылар коллективы, шушы әдәби музей белән рухланып, “Тормышка мәхәббәт һәм хакыйкатькә тугърылык” дип аталган проект өстендә эшлиләр. Әлеге тема һәр эшебездә чагыла. Ә балаларның хезмәтләре – музейның түрендә. Аларның тематикасы төрле: “Рафаэль Мостафинның “Өзелгән җыр эзеннән” әсәренең стиль үзенчәлекләре”, “Рафаэль Мостафин музееның тәрбияви әһәмияте”, “Рафаэль Мостафин иҗатында репрессияләр темасы”, “Тема добра и зла в произведении Р.А.Мустафина “Санта Барбара по-казански”, “Тема экологии и природы в творчестве Р.А. Мустафина”, “Журналистская деятельность Р.А.Мустафина” һәм

башкалар. Бу эшләр барысы да район, республика, төбәкара, ил күләмендә үткәрелә торган конкурсларда һәм фәнни-гамәли конференцияләрдә җиңүче урыннарны яулаган.

Моннан тыш мәктәптә ел саен рәсемнәр, иншалар конкурслары, сугыш һәм хезмәт ветераннары, язучылар белән очрашулар, Җиңү көненә багышланган Батырлык дәресләре һәм башка төрле хәйрия акцияләре, әлбәттә, Рафаэль Мостафинга багышланган әдәби-музыкаль кичәләр үткәрелә.

Замана таләбе буенча без музейның мобиль вариантын да ясадык. Ягъни баннер, альбом, фотосурәтләр, алып чыгарга яраган экспонатлар ярдәмендә район күләмендә оештырыла торган семинарларда, бәйрәмнәрдә һәм күргәзмәләрдә катнашабыз. Шулай ук интернет-сылтамага кереп, музейга виртуаль сәяхәт тә ясап була.

Йомгаклап шуны әйтергә кирәк, мәктәп музее, асылда, тикшеренү учреждениесе, иҗтимагый берләшмә, балалар клубы, иҗади остаханә функцияләрен үз эченә алган универсаль иҗтимагый институт. Ул заманнар бәйләнешен тәэмин итә – безгә кадәр яшәгән буынның фән, мәдәният, мәгариф өлкәсендәге тәҗрибәсеннән визуаль һәм практик файдалану мөмкинлеген бирә. Нәтиҗәдә, полимәдәни яссылыкта шәхеснең үсешен тәэмин итә торган шартлар тудырыла. Димәк, мәктәп музейларын хәзерге заман яшьләренә белем һәм тәрбия бирүнең мөһим бер чарасы буларак карау бик дөрес булыр.

Кулланылган әдәбият

1. Джуринский А.Н. Поликультурное воспитание в современном мире/М.: Прометей, 2012.

2. Макаев В.В., Малькова З.А., Супронова Л.В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы /Педагогика, Москва, 2009. №3.

3. Музейная педагогика: Из опыта методической работы /Под ред. А.Н. Морозовой, О.В. Мельниковой. – М.: Творческий центр, Москва, 2018г.

4. Павлова И.Ю. Этнокультура тюркских и финно-угорских народов Татарстана, Казань: Татар.кн.изд-во, 2012.

Гильфанова Р.Н,
Балтасинский муниципальный район МБОУ “Нуринерская СОШ”,
учитель татарского языка и литературы;
Сабирова Ф. Т.,
методист МКУ “Управление образования Балтасинского районного испонительного комитета”

МУЗЕЙ – ТӘРБИЯ УЧАГЫ

Аннотация: В это смутное время необходимо своевременно вносить семена воспитания в душу ребенка. Это очень важно, потому что воспитание, которое сегодня получают наши ученики, завтра – будущее нашего государства. Мы считаем, что литературный туризм - один из эффективных способов

воспитания у учащихся патриотизма. Как учителя языка и литературы, мы часто пользуемся этим методом. Музеи, которые есть в нашем районе, являются для нас большой опорой в нашем сложном труде.

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, любовь к Родине, семье, национальная культура и традиции.

Бала кайсы чорда гына яшәсә дә, җәмгыять күптөрле үсеш юлларының кайсын сайласа да, кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләрне көйләүдә төп рольне әхлак нормалары үти. Бу болгавыр заманда бала күңеленә тәрбия орлыкларын вакытында салырга кирәк. Бу бик әһәмиятле, чөнки укучыларыбызның бүген алган тәрбиясе – иртәгә дәүләтебезнең киләчәге. Укучыларда патриотизм тәрбияләүдә әдәби туризм - отышлы алымнарның берсе дип саныйбыз. Тел һәм әдәбияты укытучысы буларак, без бу алымнан еш файдаланабыз. Төбәгебездә булган музейлар безгә катлаулы хезмәтебездә зур ярдәмче булып торалар. Шодада урнашкан "Мирхәйдәр Фәйзи", Карадуган авылында урнашкан "Себер тракты һәм Муса Җәлил", Чепья авылында урнашкан "Халыклар дуслыгы" музейларында еш кунак без. Ә мәктәп каршында эшләп килүче "Кәшифә Тумашева исемендәге музей" – күп мөгалимнәрнең ныклы ярдәмчесе.

Һәр төбәк үзенең мәдәният - сәнгатькә сәләтле, мәгърифәтле кешеләре белән билгеле. Нөнәгәр авылы да шундыйлардан дип әйтү ялгыш булмас. Татарлардан беренче хатын - кыз режиссер Кәшифә Тумашеваның тамырлары безнең авылга килеп тоташа. ***Теманың актуальлеге***: 2023нче ел – Татарстанда милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләр елы дип игълан ителде. ***Максат:*** туып үскән төбәгем Нөнәгәр авылы белән нык бәйләнгән беренче профессиональ татар хатын-кыз режиссеры Кәшифә Тумашева истәлекләрен ачыклау, аның эшчәнлеген өйрәнү аша музейларның тәрбияви әһәмиятен ачыклау. Максатка ирешү өчен алдыбызга түбәндәге **бурычларны** куйдык: Кәшифә апаны белгән шәхесләрнең истәлекләрен барлау, алар белән танышу максатыннан, миниэкспедицияләр оештыру; «Туган якны өйрәнү» музеендагы материаллар белән танышу; төбәк музейларында кунакта булу; музейларның тәрбияви әһәмиятен исбатлау. ***Өйрәнү объекты:*** «Туган якны өйрәнү» музеендагы материаллар; Кәшифә апаның кызы Зөммәрә апа һәм аны белгән кешеләрнең истәлекләре. Туган як тарихын өйрәнү үткәннәрне исән чыгармаска, киләчәкне күзалларга ярдәм итә. "Үткәнен белмәгәннең киләчәге юк" ди татар халык мәкале. Үз туган җиренең тарихын белергә омтылмаган кеше - ваемсыз, дәвамына кешелек кыйммәтен бирә алмаучы мескен кешедер. Авылыбызның мең елдан артык булган тарихы – халык байлыгы. Безгә үз тарихыбызны, телебезне, мәдәниятыбызны сакларга, ныклап өйрәнергә кирәк. «Тарихыбызны ни өчен белергә кирәк?» дигән сорауга без түбәндәгечә җавап бирер идек: һәркемгә тормыш агышында югалмыйча, үз урынын белү, билгеләү өчен; туган туфрагың, ата-бабаң нигезен хөрмәтләү, Ватаныңны ярату өчен; хәзерге буыннан соң дөньяда тормыш дәвам итәчәген һәм киләсе буыннарга якты истәлек калсын өчен. Моны музейларга сәяхәт аша тормышка ирештерә алабыз.

Мәктәп музейларының специфик үзенчәлеге бар. Беренчедән, алар - укыту-тәрбия учагы, чөнки барлык җыелган материал укучыларның һәм

укытучыларның үз куллары белән эшләнгән һәм алар дәресләрдә кызыклы күрсәтмәлелелек ролен үтиләр. Мәктәптәге күп чаралар музейда үтә. Икенчедән, музей эшчәнлеге үзе үк укучылар үзидарәсен эшләтә, укучыларны эзләнү-тикшеренү эшчәнлегенә тарта. Өченчедән, мәктәп музее ул - җыелган кыйммәтле әйберләр җыю урыны гына түгел, ә фәнни-педагогик эшчәнлек алып бару урыны да. Музеебыз экскурсоводлары – мәктәп укучылары. Алар туган як тарихы белән башкаларны да таныштыра. Мәктәпкә килгән кунаклар да музейга чакырыла. Алар үз чиратларында авыл тарихы, аның үткәне, киләчәге турындагы уй-фикерләрен, теләкләрен әйтәләр; музейдагы дәфтәргә экскурсия турындагы фикерләрен язалар. Кайчандыр шушы мәктәпне бетереп киткән күренекле шәхесләрнең язмаларын укып, укучыларда туган якларына карата зур горурлык хисләре уяна. Бу тәрбия түгелмени?! Нинди генә тәрбия әле.

Музей ишеген ачып керүгә, йөрәкләрне җилкендереп, туган авылыбыз табигате, картасы һәм туган авылымның матур урыннары төшерелгән картиналар галереясы каршы ала. Шулай ук бу бүлектә колхоз тарихына караган альбомнар, авылыбызның хезмәт алдынгылары турында газета материаллары, күп санда фоторәсемнәр тупланган. Аларны караганда, балалар үз әби-бабаларын танып, алар өчен горурлану хисләре кичерәләр. Хезмәт тәрбиясенә, профориентациягә багышланган сыйныф сәгатьләренә бу материаллар - үзе бетмәс хәзинә. Укучыларда туган авыл белән горурлану хисләре туа. Бу хис икенче залга узганда да озата бара. Түрдә зур ак мич. Янында сәке, агач өстәл, урындыклар. Өстәл өстендә, кукыраеп, җиз самавыр утыра. Шулай ук элеккеге авыл тормышын гәүдәләндергән бик күп экспонатлар тезелеп киткән. Ирексездән күңел мич артыннан чыгучы табагач тоткан Акъәбине көтә. Әхлак тәрбиясе шул түгелмени?! Өлкән яшьтәге апалар күзләрен бетереп, йөрәк җылыларын биреп чиккән сөлгеләрен, намазлыкларын да алып килеп, шушы музейга бирәләр, чөнки аларның аны куярга өйләрендә урыннары юк. Хәзерге яшьләрнең дизайнга булган мөнәсәбәтләре башка, аларга чиккән сөлгеләр кирәк түгел. Димәк, музей бик кирәкле ядькәрләр җыела торган урын да булып тора.

“Мәктәбем-горурлыгым” бүлегендә мәктәпнең бер гасырлык тарихы тупланган. Пионер тарихына караган экспонатлар-галстуклар, значоклар, байраклар, укучы формасы бар. Совет чорын гәүдәләндергән бу почмак – шулай ук тәрбия чарасы. Музейда “Беркем дә, бернәрсә дә онытылмый!“ дигән почмак урнаштырылган. Бу почмакта Бөек Ватан сугышында катнашкан авылдашларыбыз турында бай мәгълүмат тупланган. Уртада - репрессия корбаннарына багышланган стенд. Язучы Ибраһим Сәләховның авылдашыбыз Алкин Разит Рияз улына язган хатлары, алар турында истәлекләр тупланган. Укучыларда патриотик хисләр тәрбияләр өчен бар нәрсә үз урынында.

Тарих битләрен актарганда, халыкның горурлыгы булган, эшләгән эшләре, ирешкән уңышлары белән ил күгендә якты эз калдырган шәхесләр белән танышасың. Чын мәгънәсендә олы тормыш юлы узган бу затлар. Кайда туып ускән, яшәүгә көч, илһам каян алган икән дип куясың. Кешеләрне, тормышны яратып, хезмәтен, иҗатын халыкка багышлаган шәхесләр арасында безнең туган төбәгебездә туып үскән кешеләр дә бик күп. Димәк, игелекле туган туфрагыбыз

аларга яшәү көче биргән, сайлаган кыйблаларына тугрылыклы калырлык ныклык өстәгән. Яшәү кыйбласын, тормышын театр, сәнгать дөньясы белән аерылгысыз дип исәпләгән Кәшифә Җамалетдин кызы Тумашева - әнә шундыйларның берсе. Аның өчен бәхет - сәхнә, спектакльләр, сәнгать, газиз халкына хезмәт итү була. Юкка гына музей һәм аның иң зур залы бу олы шәхескә багышланмагандыр.

“Театр яктылыкка-нурга илтә, Кире юлга жибәрми уңга илтә,” – дип язган бөек шагыйребез Г.Тукай халык мәдәниятендә бик зур әһәмияткә ия булган сәхнә турында. Чыннан да, яшь буынны тәрбияләү өлкәсендә драма әсәрләрен өйрәнү бик файдалы дип уйлыйм. Укучылар башлап зур драма әсәрләре белән 5 нче сыйныфта таныша башлыйлар. Бу – Нәкый Исәнбәтнең “Хуҗа Насретдин”ы. Бишенче сыйныф укучылары өчен нинди кызыклы һәм мавыктыргыч әсәр ул. Тик аның сәхнәгә куелышы турында дәреслектә мәгълүмат бирелми. Заманында Мәскәүдә үткән татар сәнгате һәм әдәбияты декадасында югары бәя алган бу әсәрне сәхнәгә куючы режиссер безнең авылдашыбыз, татар хатын-кызлары арасында беренче һәм бүгенге көнгә кадәр бердәнбер махсус югары белемгә ия булган Кәшифә Җамалетдин кызы Тумашева була. Бала чагы гаять үзенчәлекле булган Кәшифә хезмәт юлын “Зауральская” дигән сәхнә ләкабе белән башлап җибәрә. Рус драма театры каршында татар театры оеша. Режиссеры – Р. Тумашев, баш рольләрне башкаручы – К. Тумашева. Крестьян кызы үзен талантлы артистка итеп таныта. Чын артистка булып китүенә ире Рәхим абыйның һәм сәнгать эшләре җитәкчесе Леонид Баскойның роле зур була. Аны бу гына канәгатьләндерми: режиссер булу теләге тынгылык бирми. 1923нче елның җәендә Тумашевлар Казанга кайталар. Шул елны Казан театр техникумына укырга керә. Аны техникумның 2нче курсына кабул итәләр. 1926нчы елда тәмамлап, режиссер-педагог итеп шунда калдырыла. 1927нче елда Казанда радиостанциядә диктор һәм режиссер булып эшли башлый. Балалар өчен спектакль куюны да Кәшифә Тумашева башлый. Академия театрында 15 ел эшләү дәверендә утызга якын спектакль чыгара. Махсус югары белем алган режиссер диплом спектакле итеп студент-медик Хәбиб Фәтхуллинның “Күзләр” драмасын сайлый. Салих ага Сәйдәшев әсәргә тетрәндергеч көй яза... Кәшифә апа гаҗәеп эшчән һәм кешелекле була. Ул һәрчак башкалар өчен борчылып, башкаларны кайгыртып яши. Бу бигрәк тә Сара апа белән бәйле вакыйгада ачыла. Режиссер М. Фәйзинең “Ак калфак”әсәрен сәхнәләштерергә җыена. Әсәргә музыка яздырырга кирәк. Сәхнә әсәрләренә бер тапкыр да музыка язмаган Сара апаны музыка язарга күндерә. Бу Сара апаның драма әсәрләренә музыка язуга ышанычлы беренче адымнары була. Үзен талантлы режиссер итеп таныткан остазны 1955нче елда Республика күчмә театрының баш режиссеры итеп билгелиләр. Театр сәхнәсе өчен хатын-кыз режиссер сирәк күренеш булса да, ул үз хыялына тугры кала. Кәшифә Тумашеваның тынгысыз хезмәте югары бәяләнә. 1956нчы елда аңа Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе дигән мактаулы исем бирелә.

Музей укытучылар, ата-аналар, авыл халкы белән тыгыз элемтәдә тора. Укытучылар музейда дәрес-экскурсияләр, тәрбия сәгатьләре үткәрәләр, музей

материалларын файдаланып, төрле конкурсларда катнашалар. Музейга экспонатлар туплауда, туган як, туган халкыбызның тарихын өйрәнүдә, төрле чаралар һәм конкурсларда катнашуда ата-аналарның да роле зур. Укучылар үз гаиләләренең тарихын, һөнәр-шөгыльләрен өйрәнеп, нәсел шәҗәрәләрен төзеде. Балаларга алдагы буыннарның бай тормыш тәҗрибәсен өйрәтү, тарихы, гореф-гадәтләре, йолалары белән таныштыру кебек төп максатларга ирешү өчен музей материаллары чиксез бай хәзинә. Җәмгыять, милләт, халык тарихы да онытылырга тиеш түгел. Аның эчендә меңнәр, миллионнар язмышы...

Файдаланылган әдәбият

1. Балтач энциклопедиясе - Казань: 2010.
2. Кәшифә Тумашева исемендәге музей хезмәткәрләре. “Мирас”, 2013.
3. Х. Әюпов. “Сабыр савытлары”. Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1992

Закирова Р.М., Шарафетдинова Л.Р.
г. Арск МБДОУ «Арский детский сад №10»,
воспитатели

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В КОНТЕКСТЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА

Аннотация: С самого раннего возраста дети начинают интересоваться предметным миром. Познание осуществляется путём накопления чувственных впечатлений от окружающих ребёнка вещей. Музей же способен обогатить впечатлениями от подачи совершенно новых, незнакомых предметов, которые ребёнок никогда не мог встретить в доступной ему деятельности. Это необычайно расширяет кругозор и представление о мире, поэтому педагоги образовательных учреждений и сотрудники музея стремятся к более раннему приобщению детей к искусству. Музеи – это древнейшее хранилище общечеловеческого опыта и ценностей. Но сокровища, чтобы не таять, а приумножаться, должны работать. Мы можем
выступить хранителями ценностей человечества, а главное, выполнить свою миссию и передать их следующим поколениям.

Ключевое слово: накопления, впечатлениями, кругозор, хранилище, ценностей.

На современном этапе развития человечества, формирование духовной культуры становится важной задачей развития личности. Значимую роль в этом может сыграть музей, который в отличии от других образовательных центров более демократичен и обладает способностью к воспитательному воздействию на все возрастные категории населения. Обратимся к понятию «музей». Это научное, научно-просветительское учреждение, которое осуществляет комплектование, хранение, изучение и популяризацию памятников естественной

истории, материальной и духовной культуры – первоисточников знаний о развитии природы и человечества. Ведущими учеными, специалистами-музееведами был выделен педагогический потенциал музея как компонента социокультурной среды (Н.Ф.Федоров, Н.Б.Крылова, Н.Г.Макарова и др.), обусловлены направления педагогической работы в условиях музея (А,Г.Бойко, Е.Г.Ванслова, Н.Л.Кульчинская, Б.А.Столяров), разработаны вопросы содержания образования ребенка в музейной среде (Е.Г. Ванслова, М.А.Волчкова, Т.Н.Панкратова, Т.В.Чумалова).

Как писал Р. Маркузе в своей статье «Меняющиеся музеи в меняющемся мире»: «Целью посещения музеев перестало быть запоминание имен, дат, событий; экскурсия представляет собой развитие умения видеть и понимать те особенные черты, которые различают искусство одной эпохи, страны от другой, и это становится уникальным вкладом музея в систему образования и может быть применено к любой возрастной группе и любому исходному уровню образования» Обществом все четче стали осмысливаться положения о потребности приумножения и широкого использования духовных культурных ценностей, всемерного поощрения и развития профессионального и народного декоративно-прикладного искусства с учетом специфических особенностей музейных средств. Музеи являются социальными институтами, в работе которых должно осуществляться и реализовываться воспитательное воздействие на подрастающее поколение независимо от возраста и образования.

Рассмотрим плюсы обучения и воспитания дошкольников на базе экспозиции музеев: • Во-первых, сосредоточивание в музеях многообразного систематизированного редкого материала, который способствует превращению его в подлинные очаги художественной культуры. • Во-вторых, обучение и воспитание дошкольников на базе музея подразумевает информирование детей об истории и культуре на основании оригинальных экспонатов, сконцентрировав основное внимание на тенденциях развития тех или иных сторон музейного дела. Именно подлинность, уникальность, ценность музейных экспонатов придает знаниям дошкольников особую убедительность, наглядность и достоверность. Обращаясь к уникальности музея можно сказать, что опыт личного соприкосновения с реальностью истории и культуры - то основополагающее, без чего нельзя обеспечить другие институты цивилизации.

Музей являющийся символом культуры, а так же как образовательное учреждение призван исполнить важную роль в формировании целостной личности, развитии ее общекультурной компетентности. Крупнейшим специалистом в области формирования личности дошкольника средствами музея считается выдающийся педагог А.В. Бакушинский. Анализируя образовательную работу музея в педагогике, он считал необходимым строго соблюдать возрастную специфику посетителя, который является не «объектом воздействия», а, прежде всего, партнером. На основании выдвинутых идей он считал, что педагог оказывает большое значение в развитии личности дошкольника. В связи с этим были установлены три неотъемлемых условия в работе специалиста дошкольного образования: - суметь лично прочувствовать

произведение искусства; - знать историко-искусствоведческую основу произведения; - психологически подходить к каждому ребенку.

Помимо А.В. Бакушинского теоретическое определение, музейной педагогике дали основатели экскурсионной школы, Н.А. Гейнике, И.М. Гревс; приверженцы обширного применения в целях образования педагогических, школьных и детских музеев М.В. Новорусский, М.С. Страховой, Н.Д. Бартрам, А.У. Зеленко. Рассмотрим музейную педагогику на современном этапе ее развития. Она ориентирована на приобщение подрастающего поколения к музейному пространству и его культуре с самого раннего возраста, активизацию творческих возможностей личности, формирование многоступенчатой системы музейного образования. М. В. Соколова определяет музейную педагогику как фактор развития социального опыта дошкольников: искусство дает возможность для обогащения жизненного опыта, музей в свою очередь содействует формированию этого опыта и умений у обучаемых. Т. В. Чумалова изучает развитие ценностного отношения к культурно-историческому прошлому у дошкольников средствами музейной педагогики.

Современная музейная педагогика помимо традиционных форм выделяет, новые инновационные технологии работы с детьми старшего дошкольного возраста. Основываясь на проведенных исследованиях, можно сказать, что посещение музея дошкольниками в настоящее время зависит, непосредственно, от стремления и желания педагога, уровня его специальной художественно-эстетической подготовки. Академик Д. С. Лихачев акцентировал внимание, на том, что культура держится на трех китах: музеях, архивах, библиотеках. Художественно-эстетическое воспитание средствами музейной педагогики не должно сводиться только к наглядным показом экспонатов.

Одной из самых важных задач сегодняшнего музея считается его просветительское образовательно-воспитательное влияние на самые обширные массы, в особенности на молодежь, и в частности дошкольников. Поэтому, разрабатывая систему мероприятий в рамках музейной педагогики, нужно обратить внимание на проблему взаимосвязи музея с системой художественного образования и, в частности, на музее как средстве формирования художественно-эстетической культуры дошкольников.

Дошкольный возраст - сложный и драматический период жизни (как, впрочем, и любой другой). Маленький человек начинает открывать для себя окружающий мир, делает первые шаги на пути познания себя и другого, близкого и далекого. Интерес к окружающей действительности пробуждается у ребенка в раннем возрасте, когда рамки этой действительности ограничиваются стенами дома, самыми близкими людьми, привычными предметами, установившимися правилами и нормами поведения в семье. Далее этот интерес возрастает и крепнет. Юный исследователь начинает задавать многочисленные вопросы («Как появилась жизнь на Земле?», «Всегда ли человек был таким, как сегодня?»), бесстрашно отправляется в путешествие в неведомый мир тайн и открытий.

Очень важно, чтобы в этот момент рядом оказались люди, готовые прийти на помощь, вооруженные необходимыми знаниями и умениями, способные

поддержать возникший интерес, озадачивая маленького философа вечными вопросами: «Что такое искусство, как и почему оно возникло?», «В чем секрет красоты?», «Почему все люди и народы на планете Земля разные?» и т.п.

На практике эта удачная встреча происходит отнюдь не часто. Обычно крайне мало внимания уделяется постановке и разъяснению подобных проблем. Бытует точка зрения, согласно которой беседовать с детьми дошкольного возраста на такие «взрослые» темы еще рано. Известно, что о сложном говорить простым, доступным, ясным языком трудно. А в результате зародившийся огонек любопытства гаснет, и неизвестно, разговорится ли он вновь, когда, по мнению взрослых и мудрых, ему настанет пора. Кстати, задача наставника отнюдь не в том, чтобы дать однозначные ответы на подобные вопросы (это невозможно), а в том, чтобы совместно с ребенком искать пути их решения или просто поставить их, чтобы решать потом всю жизнь. Порой важнее поставить вопрос, чем дать на него ответ, подчас весьма субъективный или поверхностный. И тут на помощь взрослым наставникам приходит музейная педагогика со своими методами, средствами, программами. Но, чтобы воспользоваться ее помощью, необходимо следовать неким правилам и постулатам.

Особых усилий в период дошкольного детства требует процесс активного воспитания путем действенного познания. Белинский В.Г. утверждал: «Давайте детям больше и больше созерцания общего человеческого, мирового, но и преимущественно старайтесь знакомить их с этим через родные и национальные явления».

Решение практической задачи воспитания детей представляется возможным средствами музейной педагогики. С целью этого создаются условия для проявления активности детей, реализуется принцип интерактивности - приобретение опыта личного соприкосновения с реальностью истории и культуры через предметный мир. Такой подход в развитии дошкольников соответствует одному из принципов личностно-ориентированной дидактики - принципу синтеза интеллекта, эмоций и действия.

Основные принципы музейной педагогики

Термин «музейная педагогика» пришел из Германии, где он появился на рубеже XIX - XX вв. С этого времени музей начал осознаваться как учреждение, одной из главных функций которого стала образовательно-воспитательная. Важно отметить, что центральное место в музейно-образовательной деятельности отводилось учителю, воспитателю, педагогу как участнику и организатору музейно-педагогического процесса. Эта тенденция, успешно развиваемая и в России в 20-30-х годах XX столетия, к сожалению, на сегодняшний день практически утрачена[25,45]

Музейная педагогика - это научно-практическая дисциплина на стыке музееведения, педагогики и психологии, рассматривающая музей как образовательную систему и направленная на оптимизацию взаимодействия музея и посетителя. Исходя из этого предметом музейной педагогики является музейная коммуникация. Однако на сегодняшний день существует несколько подходов к этому новому педагогическому направлению. Одни утверждают, что

музейная педагогика - это область научно-практической деятельности современного музея, ориентированная на передачу культурного (художественного) опыта через педагогический процесс, организуемый в условиях музейной среды. Другие усматривают в данном понятии неоправданное сужение возможностей музейно-педагогической деятельности и отводят ему иную роль в образовательно-воспитательном процессе. Под музейной педагогикой в этом случае понимается область образовательно-воспитательной деятельности, направленная на формирование у ребенка ценностного отношения к действительности посредством раскрытия историко-культурных контекстов материальный и нематериальных реалий окружающего мира вне зависимости от их местоположения. При таком подходе музейно-педагогическая деятельность может осуществляться как в условиях музейной среды, так и в любом другом пространстве - детском саду, школе, учреждении дополнительного образования, дома, на улице, среди живой природы и т.д. И тогда не только музей приходит на помощь педагогу, но и сама предметная среда окружающего мира, обладающая глубокими историко-культурными смыслами, начинает играть роль Учителя и Воспитателя. Задача дошкольного педагога заключается в том, чтобы научить ребенка распознавать эти скрытые в предметах смыслы. Иными словами, речь идет об «о музеивании» образования или об «образовании культурой» [25,46].

Включение музеев в образовательно-воспитательный процесс - дело не такое простое, как может показаться на первый взгляд. Педагоги, воспитатели, родители, осознавшие великое и незаменимое значение музея как воспитательного и образовательного феномена, выражают порой недоумение: водят своих воспитанников в музеи, а ожидаемый результат все не достигается. Дети продолжают скучать, не могут сосредоточиться, не ведут себя положительным образом, а нередко отказываются от очередного посещения музея. Словом, количество никак не переходит в качество.

Дело вовсе не в частоте посещений, а в степени подготовленности ребенка к восприятию предметного, условного музейного языка. Необходима «прививка» музейной культуры. Привести детей в музей и ожидать от них полноценного восприятия музейной информации (эмоциональной реакции, выявление главной идеи экспозиции или экспозиционного комплекса, эстетического наслаждения и т.д.) - дело наивное и безнадежное. Это все равно что надеяться на то, что человек впервые взявший в руки скрипку, кисть, глину, начнет создавать шедевры.

Музейной педагог (воспитатель) должен отдавать себе отчет в том, что ребенок не подготовлен к восприятию сложного символического языка музея, к постижению скрытого смысла окружающих его вещей. Задача состоит в том, чтобы помочь маленькому человеку в этой непростой и очень важной познавательной деятельности. Открытие окружающего мира начинается с малого. Если малыш научиться в простом, обыденном видеть важное, интересное, он сумеет распознать скрытые смыслы в отдаленных и сложных явлениях и фактах культуры. Мир обыкновенных вещей более доступен и близок детям. Педагогу в сфере культурологического образования и эстетического

восприятия отводится роль проводника в этот мир. Вооружившись методами музейной педагогики, он может повести начинающих следопытов дорогами познания к бесчисленным открытиям.

На предваряющих музейное посещение занятиях педагог должен раскрыть своим воспитанникам смысл такого феномена, которым является музей, познакомить со скрытыми смыслами и значениями предметов из окружающего мира как знаков культуры. «Говорящий» предмет помогает раскрыть сущность абстрактного культурологического или философского понятия («время», «культура», «музей», «памятник», «реликвия» и т.д.), объяснить сложные закономерности. В стенах музея маленькие посетители вместе с музейным педагогом продолжают начатый разговор, опираясь на материал музейной экспозиции.

«Бабушкины чердаки и сундуки», семейные альбомы и реликвии - незаменимые помощники в изучении истории и культуры. К тому же в распоряжении педагога имеется большой выбор видеоматериалов и других иллюстративных материалов, открывающий богатейший мир коллекций российских и зарубежных музеев.

В основе развивающих методик музейной педагогики лежит и постулат выдающегося русского психолога: «В основу воспитания должна быть положена личная деятельность ученика, и все искусство воспитателя должно сводиться только к тому, чтобы направлять и регулировать эту деятельность», и постоянное обращение к опыту зарубежных психологов и педагогов, в частности американского философа, психолога и педагога Джона Дьюи: «Никакое число наглядных уроков не может заменить соприкосновения с природой и знакомства с подлинными вещами и материалами, с фактическим изготовлением предметов», и рекомендации выдающихся швейцарских ученых - психолога Жана Пиаже «Понятие вырабатывается у ребенка только в результате самостоятельного действия с предметом» и педагога Иоганна Генриха Песталоцци «В процессе обучения должны быть задействованы ум, сердце и руки ребенка».

Уникален опыт психолого-педагогической деятельности известного итальянского педагога Марии Монтессори, свидетельствующий: основа обучения и воспитания детей - сенсорное воспитание. Под воспитанием органов чувств Монтессори понимала умение различать цвет, форму и различные качества предметов, а утончение чувств, развитие внимания, способности к собственному суждению о предмете. Важно и интересно для музейной педагогики предлагаемое Монтессори широкое использование чувства осязания, которым оно часто заменяет зрение, учить видеть руками. И ныне музейные педагоги действуют согласно этому принципу, когда вместе со своими воспитанниками с трепетом касаются старинных предметов, памятников архитектуры… Этот важнейший принцип освоения ребенком окружающей действительности дополняется другим: «Помоги ему сделать это самостоятельно». Когда речь идет о таких сложных и тонких материях, как познание себя, других, окружающего мира, пагубным может оказаться любое

насилие, давление, авторитарное суждение, которым подчас грешат и педагоги, и воспитатели: «Делай, как я. Люби то, что близко мне». Музейная педагогика призывает дать ребенку возможность самому манипулировать предметами, извлекать заложенную в них информацию, делать выводы и осуществлять свой выбор.

Изучив эти и другие исследования, отечественные специалисты в области музейного образования сделали для себя единственный вывод: лишь апеллируя к эмоциональной сфере детей, мы вправе говорить о решении сложней психолого-педагогической задачи - включении общечеловеческих ценностей во внутренний духовный мир каждого ребенка. Иными словами, главный методический принцип музейной педагогики совпадает с главным принципом ценностного освоения действительности: «Ценностям нельзя научить, ценности необходимо пережить».

На практике принцип включения ребенка в активный познавательный процесс в пространстве музея воплощается в заявленном девизе детских музеев и специализированных экспозиций для детей - «знание через руки». В большинстве зарубежных музеев знакомство с экспозицией, как правило, заканчивается творческой работой детей в музейных классах и мастерских. Здесь непосредственно закрепляются полученные знания, которые тем самым становятся личным приобретением каждого ребенка.

Изучение и анализ практической и теоретической деятельности отечественных и зарубежных ученых, опыта работы музейных педагогов позволили предложить следующие методы, наиболее точно отвечающие психолого-педагогическим установкам. Речь идет о социальных ролях, создании игровых ситуаций, практическом манипулировании предметами, об использовании ассоциативных связей, о театрализации, самостоятельной поисково-исследовательской деятельности.

Широкий спектр методов определяет неограниченный набор всевозможных приемов и форм работы: викторины, кроссворды, шарады, ребусы, командные соревнования. Они тесно взаимосвязаны между собой, поэтому их можно применять в разнообразных комбинациях. Отсюда творческие задания, выполняемые как в дошкольном учреждении, так и на музейных экспозициях, а так же праздники, театральные постановки и т.п. Эффективны и наибольшие самостоятельные исследования, например в рамках тем «Моя родословная», «Памятник в моем доме», «Культуры, которые живут в моем доме».

Ведущий метод в работе с детьми дошкольного возраста, как известно, игра. Именно в игре, моделируя разнообразные ситуации, ребенок познает окружающий мир, овладевает необходимыми навыками, приобретает собственный опыт. Воображение и фантазия, максимально развитые в детском возрасте, помогают ребенку проникнуться духом иного исторического времени, а значит, осваивать, преобразовывать и присваивать накопленные историко-культурные ценности. В процессе игры решаются и обратные задачи:

развивается память, творческая фантазия, воображение, образное мышление, расширяются ассоциативные связи, формируется речь.

Формирование у ребенка целостной картины мира, стимулирование его творческих способностей и интереса к окружающему миру возможны на основе специальных занятий в музеях разного профиля, снабженных соответствующими творческими заданиями, маршрутными листами и т.д., на основе специальных музейно-образовательных программ, в которые включены музеи разного профиля. К таким программам относятся: «Музей и культура», «Предметный мир и культура», «Музей и окружающий мир» и др.

Тогда исторические и культурологические факты, великие имена, стиль, вкусовые ориентиры эпохи - то, что составляет понятие «чувство времени», - останутся не только в сознании, но и в сердцах детей навсегда.

Заляева Р.К., Хакимова Р.А,
г.Арск, МБОУ «Арская СОШ №1 им.В.Ф.Ежкова с УИОП»,
учителя русского языка и литературы

ВИРТУАЛЬНЫЙ МУЗЕЙ В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Виртуальные туры по домам-музеям, музеям-усадьбам, музеям-заповедникам, мемориальным музеям – это уникальная для обучающихся возможность посетить литературные места, связанные с жизнью и творчеством великих русских писателей и поэтов, прямо на уроке, не выходя из-за своих парт. Ученики начинают незабываемое путешествие, открывая для себя интереснейшие подробности из жизни и быта великих художников слова.

Ключевые слова: виртуальные экскурсии по музеям, урок литературы, дома-музеи.

Где, как не в школе, может человек получить начала эстетического воспитания, на всю жизнь приобрести чувство прекрасного, умение понимать и ценить произведения искусства, приобщаться к художественному слову? Обращаясь на уроках литературы к творчеству самых разных мастеров, учитель стремится привить эстетическую культуру - одно из проявлений духовного богатства всесторонне развитой личности.

Известно, что визуальное (зрительное) восприятие является одним из важнейших условий успешной жизнедеятельности человека. Психологами установлено, что посредством зрения человек получает свыше 90% информации, на основе которой он строит оптимальную стратегию взаимодействия с окружающим миром. Поэтому при изучении биографий писателей на уроках литературы в средней школе важно максимально использовать возможности виртуальных музеев. Оказавшись на литературной экскурсии, ученик становится настоящим исследователем, занимающим активную поисковую позицию. А в процессе поиска ответов на интересующие вопросы возникает потребность в

общении, приводящая к обмену рациональной и эмоциональной информацией, опытом, выработке взаимодействия, восприятия и понимания другого человека.

Виртуальной экскурсии, как и обычной, присущи определенные признаки, при отсутствии которых ее нельзя считать таковой. Выделяют шесть обязательных признаков экскурсии: четко определенная тема, являющаяся «стержнем» осмотра, диктующая его направление; протяженность по времени, обычно от академического часа до нескольких часов; наличие экскурсионной группы (15 – 30 человек); наличие квалифицированного специалиста-экскурсовода; осмотр экскурсионных объектов, первичность зрительных впечатлений. Но главным признаком экскурсии является обязательное использование при ее проведении экскурсионного метода, то есть единства показа и рассказа, при первичной и определяющей роли показа.

Огромную роль в активизации деятельности учащихся во время виртуальных экскурсий играет поисковый метод. Ученики не просто знакомятся с материалами экспозиций, но и занимаются активным поиском информации. Это достигается путём постановки проблемных вопросов перед экскурсией либо получением определённых творческих заданий. Во время проведения экскурсии учащиеся могут записывать тезисы в тетрадь, копировать материалы с сайта в свои папки, делать пометки.

Заканчивается экскурсия итоговой беседой, в ходе которой учитель совместно с учащимися обобщает, систематизирует увиденное и услышанное, выделяет самое существенное, выявляет впечатления и предварительные оценки учащихся; намечает творческие задания для них: написать сочинение, подготовить доклады, составить альбомы.

Кроме фронтальной виртуальной экскурсии на уроках литературы можно организовать индивидуальную и групповую работу учащихся по подготовке и проведению виртуальных экскурсий. В этом случае учащиеся, создавая проекты виртуальных экскурсий по тем или иным темам, углубляют знания, полученные на уроках литературы, осваивают приемы и методы исследовательской деятельности. Подготовка виртуальной экскурсии включает в себя несколько этапов: диагностический, подготовительный, исполнительский, заключительный, аналитический.

Особое внимание следует обратить на организацию диагностического этапа, на котором выявляются интересы учащихся, мотивы, которыми они руководствуются, приступая к работе, степень их самостоятельности и ответственности за свои действия. На основе проведенной диагностики для учащихся (групп учащихся) разрабатывается «индивидуальный маршрут» деятельности: объединяются в рабочие группы, члены которых могут выполнять разные функции («исследователи», «художники», «фотографы», «аниматоры», «редакторы», «экскурсоводы»).

В настоящее время многие сайты музеев русских писателей позволяют совершить виртуальный тур и рассмотреть усадьбы, мельчайшие детали внешнего и внутреннего убранства домов-музеев. Вот некоторые из них:

1. http://biblio-ast.ru/ – Библиотека-музей В.П. Астафьева,

2. http://www.voronezh-foto.ru/virtual-tours/bunin – Дом-музей Ивана Бунина,
3. http://www.domgogolya.ru/ – Дом Гоголя. Мемориальный музей и научная библиотека,
4. http://grinworld.org/index.htm – Романтический мир Гринландии. Феодосийский литературно-мемориальный музей А.С. Грина,
5. http://www.museum-esenin.ru/aboutmuseum/virtualnyj-muzej – Государственный музей-заповедник С.А. Есенина,
6. http://culture.ru/atlas/object/519 – Государственный Лермонтовский музей-заповедник «Тарханы»,
7. http://www.музей-тургенева.рф/leskov_p_1.html – Дом-музей Н.С. Лескова,
8. http://vmkor.ru/ – Виртуальный музей В.Г. Короленко,
9. http://karabiha-museum.ru/ – Государственный литературно-мемориальный музей-заповедник Н.А. Некрасова «Карабиха»,
10. http://www.prishvin.ru/o_prishvine/hunt.htm **– Музей-усадьба М.М. Пришвина,**
11. http://www.pushkinmuseum.ru/ – Государственный музей А.С. Пушкина,
12. http://pushkin.ellink.ru/vtour/titlem.asp – Виртуальные прогулки по Пушкинскому Заповеднику (Михайловское, Тригорское, Петровское, Святогорский монастырь),
13. http://culture.ru/atlas/object/219 – Музей-усадьба «Ясная Поляна»,
14. http://www.turgenev.org.ru/museum/spasskoe.htm – Музей-заповедник "Спасское-Лутовиново"

Важно учесть, что сегодня большинство наших соотечественников работают над своим развитием: много путешествуют. Ребята имеют возможность вместе со своими родителями посетить настоящие музеи, а затем, благодаря полученным знаниям, фото- и видеоматериалам создать свой виртуальный музей и провести по нему экскурсию.

Основным каналом передачи информации на уроке литературы, конечно же, является слово, но виртуальные экскурсии позволяют расширить диапазон восприятия учебного материала через виртуальный, зрительный ряд, способствуя повышению эффективности усвоения учебного материала.

Таким образом, использование виртуальных экскурсий на уроках литературы позволяет преподавателю приблизиться к выполнению «золотого правила» дидактики, сформулированного Яном Амосом Коменским: «…всё должно быть представлено внешним чувствам, насколько это возможно, именно: видимое – зрению, слышимое – слуху, обоняемое – обонянию, вкушаемое – вкусу, осязаемое – осязанию, если же что-нибудь может быть одновременно воспринято несколькими чувствами, то и представлять этот предмет одновременно нескольким чувствам».

Список использованных источников:

1. Бордовской Н.В.: Современные образовательные технологии. - М.: КНОРУС, 2010. - 322 с.
2. Давкаева Ф.М. Современные образовательные технологии на уроках русского языка и литературы. https://www.metod-kopilka.ru/muzeynaya_pedagogika_na_urokah_russkogo_yazyka_i_literatury-37697.htm (Дата обращения: 09.10.2023)
3. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии. Активное обучение. - М.: Издательский центр «Академия», 2009 - 192с.
4. Токарева А.Н. Применение виртуальных экскурсий на уроках литературы. http://psychology.snauka.ru/2016/02/6445 (Дата обращения: 09.10.2023)
5. Виртуальны музеи. https://www.sites.google.com/site/oljsamarova/kommerceskoe-predlozenie/virtualnye-muzei-pisatelej (Дата обращения: 09.10.2023)

Зямилова Р.Г.
с. Аккузово, МБОУ «Аккузовская ООШ»
Актанышского муниципального района РТ,
учитель истории и обществознания

МУЗЕЙ – ХРАНИТЕЛЬ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ

Аннотация: Статья посвящена роли и значению школьного музея. Любой здравомыслящий человек должен понимать важность музеев в нашей жизни. Музей занимает особое место в изучении истории зарождения, развития культуры, в обогащении содержания и форм образовательной деятельности. Школьный музей созданный с участием учеников, учителей, родителей, бабушек, дедушек нужен для того, чтобы связать прошлое и настоящее поколение.

Ключевые слова: Аккузовская основная общеобразовательная школа Актанышского района, школьный музей, история родины, патриотизм, нравственное воспитание

Наша страна во все времена преследовала цель воспитать духовно-нравственного человека — идеального гражданина. Задачей современной образовательной системы так же является духовно - нравственное развитие и воспитание учащихся и представляют собой важный компонент социального заказа для образования. Если проводить опрос подростков, давно ли они были в музее, скорее они останутся в затруднении. Тем более, если они ученики сельской школы?!

Роль музеев в сохранении историко – культурного наследия человечества трудно переоценить. Музеи - это хранители социальной памяти, они дают нам возможность изучить прошлое, задуматься о настоящем и заглянуть в

будущее. Сегодня, как никогда важно укреплять национальное достоинство, патриотизм. В этом смысле, музей занимает особое место в изучении истории зарождения, развития культуры, в обогащении содержания и форм образовательной деятельности. Музеи все более становится не только культурным, но и *образовательным пространством.*

Каждый учитель, творчески работающий, старается использовать для обогащения содержания своих уроков, внеклассных мероприятий все, что сохраняет национальность своего народа. Здесь на помощь приходит школьный музей. Нет лучшего места для изучения прошлого своего народа. Ведь богатый материал школьного музея всегда можно использовать в учебном процессе. Не выходя из школы соприкоснуться с историей родного края, с образом жизни и быта, с традициями и обычаями своего народа. Также готовый материал для уроков у тебя под рукой. Есть еще одна важная вещь: некоторые ученики вовлечены в деятельность школьных музеев. Ведь это расширяет кругозор в этой области, воспитывает компетентную личность.

В МБОУ «Аккузовская ООШ» Актанышского муниципального района РТ 17 октября 2023 года состоялось торжественное открытие музея родного края. Целью создания и деятельности школьного музея является всемерное содействие развитию коммуникативных компетенций, навыков исследовательской работы учащихся, поддержке творческих способностей детей, формированию интереса к отечественной культуре и уважительного отношения к нравственным ценностям прошлых поколений.

Школьный музей состоит из несколько отделов.

В отделе «Этнография». Татарский народ издавна славится своими трудолюбивыми и гостеприимными качествами. Свидетельством этому являются орудия труда и посуда в нашем музее. Наши бабушки и дедушки с жатвой жали зерно на полях, размалывали зерно на мельничном камне. Мужчины обрабатывали дерево топорами. Из длинных, толстых бревен строили большие, красивые дома. Коран - священная книга мусульман и классический памятник арабской литературы. В нашем музее также хранятся некоторые Суры и аяты из Корана.

Основное место в музее занимают труды, посвященные выходцам из родного края, событиям, организации колхоза. Здесь представлен стенд, посвященный Ахметясави Хусиновичу Хусаинову - председателю колхоза «Чишма» села Аккузово, награжденному орденами Трудового Красного Знамени, Октябрьской революции, заслуженному зоотехнику Татарской АССР, отличнику просвещения РСФСР, в 1963-1984 годах. Также был представлен стенд Сахабетдинову Рафику Вагизовичу - руководителю хозяйства, который много лет помогал школе, был ее опорой, способствовал пополнению школьного музея.

В музее есть раздел «Односельчане в годы Великой Отечественной войны». На Великую Отечественную войну из села Аккузово ушел 331 человек. Благополучно вернуться оттуда удалось лишь 230 жителям поселения. За подвиги в Великой Отечественной войне 25 мужчин были награждены орденами

и медалями. В школьном музее из личного вещего ветерана Великой Отечественной войны Галлямова Газиззяна Газизовича хранятся Саратовская гармонь, костюм, медали.

В разделе музея, посвященном истории школы, собраны материалы, отражающие 100-летнюю историю школы. Также здесь действует пионерский отдел, имеющий 100-летнюю историю.

Каждая вещь в музее имеет историческое значение. Ведь в каждом экспонате хранится душевное тепло наших предков, их дух, святые воспоминания.

На базе музея работает отряд «ЮНАРМИЯ». Деятельность отряда включает в себя такие направления деятельности как: социально-патриотическое, героико-патриотическое, спортивно-патриотическое, историко-краеведческое, гражданско-патриотическое, духовно-нравственное.

Школьном музее можно реализовать различные виды музейной деятельности: проводить экскурсии и семинары, квесты, создать виртуальный музей, что будет «близко» для современного подростка. В музее школы, учащиеся занимаются поиском, хранением, изучением и систематизацией подлинных памятников истории, культуры, родного края, различных предметов и документов.

Одно из направлений работы школьного музея связано с экскурсионно-краеведческой работой и заключается в поездках по родному краю. Ребята нашей школы, активисты школьного музея, посетили многие замечательные места: побывали на родине Каюма Насыри в селе Малые Шырданы, в г. Казани также посетили музеи г. Елабуги, с. Актаныш, посетили исторический парк г. Казани и др.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что использование воспитательного потенциала школьного музея послужит благодатной почвой для саморазвития учащихся и для создания условий *воспитания духовности,* в частности, формирования патриотизма и гражданского самосознания подростков и дает надежду на возрождение высоко духовного российского общества.

Список использованных источников

1. Туманов В.Е. Школьные музеи. Методическое пособие./ В.Е. Туманов. - М.: 2002
2. Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика– М.: Высшая школа, 2004

Искандарова В.В., Хасанова А.Д.
г.Арск, МБДОУ «Арский детский сад №10»,
воспитатель

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДЕТСКОМ САДУ

Аннотация: Музей – это особое, специальное организованное пространство ДОУ, способствующее расширению кругозора и ребёнка, и взрослого, повышению образованности, воспитанности, приобщению к вечным ценностям.

Ключевые слова: «Музею принадлежит право открывать публике бесконечный запас, накопленных историей идей, точек зрения, наконец, тайн»

Abstract: The museum is a special, specially organized space of the preschool educational institution, contributing to the expansion of the horizons of both children and adults, increasing education, upbringing, familiarization with eternal values.

Keywords: "The museum has the right to open to the public an endless supply of ideas accumulated by history, points of view, and finally secrets"

Музейная педагогика сегодня является значимым компонентом коммуникационной деятельности музея, определяющим его социальную миссию, инструментом реализации его культурно-образовательного потенциала. Появившись сравнительно недавно, данная область научно- практической деятельности, является не только показателем институциональной зрелости музея, но и демонстрирует наибольшую подверженность к изменчивости. Музейная педагогика чутко реагирует на социальные вызовы времени. Динамика и векторы ее развития зависят от целого ряда факторов социокультурного характера, определяющими из которых является состояние общества и культуры, влекущие за собой трансформацию музейной аудитории, которая, в свою очередь, проявляется в развитии коммуникативных практик и появлении новых технологий взаимодействия с посетителем.

Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду.

Музейная педагогика в последние десятилетия приобретает большую популярность в системе дошкольного образования и воспитания — создаются музейные программы, выходят книги, разрабатываются методические рекомендации (это работы М. Ю. Коваль, О. В. Дыбиной). Сегодня мы ищем в музее партнера по решению задач, связанных с воспитанием и образованием детей, через осуществление музейно-педагогической деятельности, как в условиях музейной среды, так и в условиях детского сада. В этом случае сама предметная среда окружающего мира играет роль учителя и воспитателя.

Понятие «музейная педагогика» появилось в начале 80-х гг. и было заимствовано из немецкой терминологии. За это короткое время сам термин и обозначаемая им деятельность прочно вошли в педагогическую практику, об этом свидетельствуют музейно-образовательные программы для воспитанников образовательных учреждений.

Основной целью музейной педагогики является: приобщение к музеям подрастающего поколения, творческое развитие личности. Поэтому на сегодняшний день музейную педагогику рассматривают как инновационную педагогическую технологию.

Конечно, в условиях детского сада невозможно создать экспозиции, соответствующие требованиям музейного дела. Поэтому и называются эти экспозиции «мини-музеями». Часть слова «мини» отражает возраст детей, для которых они предназначены, размеры экспозиции и четко определенную тематику такого музея. Назначение создаваемых мини-музеев — вовлечь детей в деятельность и общение, воздействовать на их эмоциональную сферу.

Психологические исследования позволили увидеть, что у детей, занимающихся в музейно-образовательном пространстве определенным образом модифицируется мыслительная деятельность детей, дети более свободно оперируют образами.

Результативность реализации технологии музейной педагогики в условиях ДОУ.

Заключается в следующем:

- У ребенка появляется шанс стать интеллигентным человеком, с детства приобщенным к культуре и к одному из ее замечательных проявлений - музею.
- Дети, полюбив и освоив музейное пространство, станут в старшем возрасте наиболее благодарными и восприимчивыми посетителями музейных выставок и культурных событий, приобретут познавательный интерес к «настоящему» музею.
- У детей формируется ценностное отношение к истории, появляется интерес к музеям и выставкам, развивается эмоциональный отклик. «Ребенок должен покидать музей с ощущением уверенности подъема «еще на одну ступеньку».

Задача педагога заключается в том, чтобы научить ребёнка распознавать эти скрытые в предметах смыслы. Решившись на этот шаг, необходимо осознать и сформулировать ближайшие задачи:

* учить ребёнка видеть историко-культурный контекст окружающих вещей, т.е. оценивать его с точки зрения развития истории и культуры;

* формировать понимание взаимосвязи исторических эпох и своей причастности к иному времени, другой культуре посредством общения с памятниками истории и культуры;

* формировать способность к воссозданию образа соответствующей эпохи на основе общения с культурным наследием, т.е. к художественному восприятию действительности;

* развивать способность к эстетическому созерцанию и сопереживанию;

* вызывать уважение к другим культурам;

*развивать способность и потребность самостоятельно осваивать окружающий мир путём изучения культурного наследия разных эпох и народов.

На первый план выдвигается задача помочь ребёнку увидеть «музей» вокруг себя, т.е. раскрыть перед ним историко-культурный контекст обыкновенных вещей, окружающих его в повседневной жизни, научить самостоятельно, анализировать, сопоставлять, делать выводы. Включение музеев в образовательный процесс – дело не такое простое, как может показаться на первый взгляд.

Как передать культурное наследие наших предков сегодняшним поколениям?

В этом нам могут помочь музейные занятия. Для формирования у воспитанников ДОУ нравственных качеств патриота, гражданина одних занятий явно недостаточно. Пришли дети с другим миропониманием, с другим мироощущением. Они не понимают многих слов, привычных для нашего поколения – веретено, коромысло, сундук и т. д. Как объяснить им то, что мне кажется естественным и простым? Как не дать прерваться памяти поколений?

Необходимость обновления методов и форм образовательного процесса привела к активному внедрению средств музейной педагогики в дошкольное образование. На мой взгляд, именно музейная педагогика помогает решать многие проблемы в воспитании и обучении детей.

Это направление играет большую роль в формировании системы ценностей ребенка, в его приобщи историческому, культурному, природному наследию; способствует воспитанию толерантности, познавательному, творческому и эмоциональному развитию. Кроме того, музейная педагогика обеспечивает наглядность образовательного процесса, способствует взаимодействию дошкольного учреждения с семьей и социумом.

Особенно эффективна в музейной педагогике технология коллективных творческих дел, а именно создание музейных экспозиций.

Музей – это научно-просветительское учреждение, осуществляющее комплектование, хранение и изучение памятников естественной истории, материальной и духовной культуры – первоисточников знаний о развитии природы и человеческого общества.

В условиях детского сада невозможно создать экспозиции, соответствующие требованиям музейного дела. Поэтому музей в детском саду называют «мини – музей». Часть слова «мини» в нашем случае отражает и возраст детей, для которых они предназначены, и размеры экспозиции, и определённую ограниченность тематики.

Мини-музей и образовательный процесс»

- Мини-музей – это познавательный центр, тематический уголок, зона удивления, любования, в шаговой доступности;

- Мини-музей – часть развивающей предметно-пространственной среды, которая может быть использована для организации сюжетно-ролевых игр («Мы в музее», «Я - экскурсовод» и др.);

- Мини-музей – уголок для опытно-исследовательской деятельности, уголок самостоятельной деятельности, уединения.

- Мини-музей – как центр при проведении тематического вечера, праздничного мероприятия

- Мини-музей в ДОУ – это особый вид детского музея, это своего рода проектная деятельность. Одна из основоположников отечественного дошкольного образования XX века Е. И. Тихеева отмечала, что для дошкольников гораздо полезнее, когда музей сам приходит в гости к ребенку. Давайте перечислим, какие основные преимущества, на ваш взгляд, существуют при создании мини-музеев в ДОУ?

Особенность мини – музея:

• В настоящих музеях трогать ничего нельзя, а вот в мини-музеях не только можно, но и нужно!

• Их можно посещать каждый день, самому менять, переставлять экспонаты, брать их в руки и рассматривать.

• В обычном музее ребёнок – лишь пассивный созерцатель, а здесь он – соавтор творец экспозиции. Причём не только он сам, но и его родители.

• Каждый мини – музей – результат общения, совместной работы воспитателя, детей и их семей.

Основа мини-музея состоит в необходимости передачи информации о том или ином явлении, предмете в виде интересного и необычного рассказа, чтобы у посетителей мини-музея появился интерес и желание узнать, откуда это берется.

В детском саду есть музей, а в группах мини-музеи. В нашей группе тоже имеется такой уголок, которую мы назвали «Мишка-друг детства».

Список использованных источников

1. Байдина Е.А. Мини-музей в ДОУ как средство патриотического воспитания» //Справочник старшего воспитателя. – 2013. - № 2. - С. 32-37.

2. Малюшова, Н. Здравствуй, музей [Текст] / Н. Малюшова // Дошкольное воспитание. -2009. - N11. - С. 24-29

3. Рыжова Н., Логинова Л., Данюкова А. Мини-музей в детском саду. М: Линка-Пресс, 2008

Калимуллина Р.Р.,
г.Казань, МАОУ «Гимназия №139-ЦО»
учитель высшей кв.кат.

ЭКСКУРСИОННЫЙ МАРШРУТА «ПО СЛЕДАМ ТАТАРСКОГО МУСУЛЬМАНСКОГО БОГОСЛОВА Ш.МАРДЖАНИ»

Аннотация: Туризм – это путешествие, в которое отправляется человек, ставя перед собой различные задачи: или отдохнуть и получить удовольствие, или узнать новое и расширить свой кругозор. В статье осуществляется проектирование автобусного экскурсионного тура «По следам татарского мусульманского богослова Ш. Марджани», дана характеристика основных туристических объектов по маршруту, выявлены объекты, которые необходимо реставрировать.
Ключевые слова: Экскурсионный маршрут, татарский богослов, просветитель Ш.Марджани, татарский поэт С.Хаким, село Большая Атня, Салей Вагизов, древнее городище, древнейшая каменная мечеть.
Annototion: The tourism has got a lot of directions and forms , one of which is a couch tour ,that gives a chance to rise both the profibility of the out put of the veicle and the use of it for tours. In this article there is a prospect of a couch tour around the track of the Tatar muslim divine Sh. Margzhani. Here you can trace the main touristic tracks of his tour. Some monuments should be restored
Key words: An Excurtion track, a Tatar divine, an enligtener Sh.Mardzhani, a Tatar poet S.Khakim, the village Big Atnya,S.Vagizov, ancient stone mosque , the restoration is needed.

Автобусный туризм становиться популярным среди туристов, так как дает возможность за короткое время посетить различные достопримечательности, в том числе и родного края. Поэтому проектирование автобусного экскурсионного тура «По следам татарского мусульманского богослова Марджани» очень актуально. Во время продвижения по данному маршруту участники побывали в музеях известных педагогов и более подробно знакомились с жизнью и творчеством известных педагогов Ш.Марджани, С.Вагизова, С.Хакима.

Данный экскурсионный тур дал возможность подробно ознакомиться с историей, культурой, традициями татарского народа, жившего за Казанью в рамках посещения музеев по данному маршруту. В представленном туре все объекты туристского показа объединены общей исторической тематикой, поэтому данный маршрут очень информативен и познавателен.

Данный экскурсионный тур рассчитан на группу из 15-20 человек. Потенциальный потребитель проектируемого экскурсионного маршрута – это человек активный, который стремиться к познанию истории родного края, к самообразованию и самосовершенствованию и ими были студенты 3 курса КФУ. 16 июня 2023г я провела экскурсию по данному маршруту. В рамках экскурсии

были посещены музеи в деревнях Коморгузя, Кулли-Кими, с.Б.Атня, Нижняя Береске. Именно экскурсии в музеи дали более обширную информацию по жизни и творчеству известных педагогов. Поэтому предлагаю провести экскурсии для учащихся 8-11 классов различных учебных учреждений, а также для студентов. Данную поездку следует проводить в летнее время, так как некоторые объекты туристического показа не доступны в зимний период. Экскурсионный автобусный тур проходил по следующему маршруту: г.Казань – д.Коморгузя - д.Кулли-Кими – с.Б.Атня – Ашиязское городище – д.Нижняя Береске-Казань.

Составлена технологическая карта посещений достопримечательностей (Таблица 1). По всему маршруту запланировано посещение музеев с экскурсией и поэтому я считаю, что изучение достопримечательностей родного края через посещение музеев очень актуально на сегодняшний день.

Дорога из Казани до села Б. Атня – это старинный сухопутный путь из европейской части России в Сибирь. Этой дорогой ходил известный татарский мусульманский богослов, просветитель, философ, реформатор, этнограф, археограф, историк, востоковед, педагог с мировым именем **Шигабутдин Марджани** (настоящее имя Шигабутдин бин Багаутдин аль-Казани) Благодаря фундаментальному труду «Мустафад аль-ахбар фи ахваль Казан ва Булгар» Шигабутдин Марджани стал основоположником национальной исторической науки. Он очень много сделал для образования мусульман, изучая этногенез татарского народа. Марджани был первым, кто начал обучать татар русскому языку и светским наукам. Именно он написал историю татарского народа с древнейших времен до XIX века. Востоковед изучал наследие античной и арабской философии. Его неспроста называют «татарским Геродотом», написавшим 28 работ, которые известны в Турции, Ираке, Сирии, Египте и Индии. Просветитель долгое время жил и работал в Казани и был похоронен в 1889г. на Ново-Татарском кладбище Казани.

По данному экскурсионному маршруту можно встретить села: Ябынчи, Коморгузя и Марьян. Они связаны с детством просветителя Ш.Марджани.

В селе Ябынчи (Епанчино) в 1818г. он родился. На месте фундамента родового дома установлена доска с указанием исторического объекта, а 5 лет назад был установлен памятник просветителю Ш.Марджани.

В деревне Коморгузя Атнинского района имя **Шигабутдина Марджани** носит школа. В ней открыт музей памяти востоковеда: здесь можно увидеть предметы быта, рассказывающие о жизни и деятельности просветителя, архивные документы и свидетельства людей, знающих философа.

Деревню Марьян (Мәрҗән) основал прадед Марджани Габделькутдус. В данной деревне на деньги деда Марджани – Гаделкарима ал-Марджани – была построена мечеть, в которой в 1936 - 1970 годах располагалась сельская школа, а с 1971 года находился сельский клуб. Огорчает, что древняя мечеть не выполняла свою основную функцию.

Свой псевдоним Марджани взял именно от названия селения Марьян **(Мәрҗән)**. Мусульманский богослов Шигабутдин Марджани почти 40 лет был

имамом Соборной мечети Казани (ныне мечеть Аль-Марджани на ул. К.Насыйри, д.17), где руководил медресе.

Одной из остановок экскурсионного маршрута является литературный музей известного татарского народного поэта, публициста, общественного деятеля Сибгата Хакима. В его родной **деревне Кулли-Кими** и расположен музей. Он работает с 1981 года**.** В музее несколько экспозиций: личные вещи поэта; выставка, посвященная поэтессе Лене Шакирзян и ее сестре Лауре, заслуженной артистке РТ; материалы о выпускниках сельской школы (в том числе посвященные известной личности Татарстан Асгату Сафарову).

Сибгат Тазеевич Хакимов родился в деревне Кулли-Кими 4 декабря 1911 году (умер в 1986г.). Окончил сельскую школу, получил высшее образование и долгое время работал в Таткнигоиздательстве. В годы Великой Отечественной войны он храбро сражался и был награжден орденом Красной Звезды, орденом Отечественной войны II степени. За написанные им поэмы, стихи, сборники поэзии стал лауреатом премии РТ им.Тукая и РФ им. М.Горького, награжден орденом Октябрьской Революции, орденом Трудового Красного Знамени.

Значительная часть экскурсии предполагается в селе **Большая Атня**, которое является центром Атнинского района РТ. Этот населенный пункт, основанный в период Казанского ханства, расположен на реке Атня, в 65 км к северу от Казани с населением 3352 человек (на 1 января 2023г). Раньше через село проходила древняя Алатская торговая и почтовая дорога, соединяющая Казань с Вяткой и Малмыжем. Основными достопримечательностями села являются как исторические , так и современные места.

Новое здание **Атнинского государственного драматического театра им. Габдуллы Тукая** на 264 места было построено в селе Большая Атня в 2010 году.

Атнинский театр – единственный в Татарстане сельский театр, имеющий статус государственного (с 2011г). Он имеет богатую историю: первая постановка состоялась в декабре 1918 года с постановки спектакля «Птица счастья».

Сельская начальная 4-х летняя школа была открыта в 1924 году. На данный момент - это **МБОУ "Большеатнинская СОШ"**, в которой 37 учителей учат 450 учащихся. Новое здание школы было построено совсем недавно. Школа имеет богатую историю. В ней учились все жители села Большая Атня.

Самое интересное, что в этой школе, еще в старом здании работали известные авторы учебников татарского языка: Салей Вагизов и Рамзия Валитова. Они работали над учебником «Татар теле» пять лет, два года из них - в селе Б. Атня.

Салей Вагизов — заслуженный учитель Татарстана, отличник народного образования РФ, лауреат премии имени К. Насыри РТ, награжден медалью Ушинского. Умер в 2005 году в Арске в возрасте 96 лет.

На долю ученого выпало много испытаний: рано осиротел, война, фашистский плен и лагеря ГУЛАГа, запрет на работу и признание заслуг. Сулейман (так звали его в детстве) в шесть месяцев остался без отца. Мать не смогла воспитывать своего сына, так как родители мужа отдали своего внука на

воспитание бездетной семье. В этой семье подлинное имя Сулейман сократилось до имени Салей, а фамилия Халиуллин была заменена на фамилию приемного отца – Вагизов.

Когда Салею исполнилось 13 лет, он теряет приемного отца, Гататдина, и остается жить с мачехой. Вагизов, окончив в Казанский پединститут, уезжает работать в Арск.

Во время Великой Отечественной войны он ушел на фронт и попал в окружение, где был взят в плен. А поскольку из плена Вагизова вызволили американские войска, на родине его посчитали изменником и отправили в лагеря ГУЛАГа на 10 лет. После освобождения он продолжил педагогическую деятельность. В 1960-х годах вместе с супругой Рамзией Валитовой начал работу над методическими пособиями по татарскому языку, книгами для чтения, учебниками по татарскому языку, пособиями «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика». Салей Вагизов в соавторстве с женой издал 40 учебников и пособий, которыми пользуются и по сей день в национальном образовании.

В честь авторов татарской азбуки в Арском педагогическом колледже был создан музей «Әлифба».

Атнинский краеведческий музей Дом купца Даутова, построенный в 1895году, сохранился до наших дней, хотя раньше в этом здании располагался военкомат, позже - общежитие. Усадьба купца второй гильдии Гатауллы Даутова состоит из двухэтажного жилого дома, сарая, кладовых, бани, забора, двух ворот и каменного магазина, так как он торговал товарами бакалеи и мануфактуры. Сейчас музей находится на реставрации.

Более **древний памятник археологии федерального значения** I тыс. н.э. - Ашиязское городище (Номер объекта: 1600255000). Оно известно со времен Волжской Булгарии, Золотой Орды и Казанского ханства, расположено недалеко от деревень Айшияз и Кубянь. Городище находится на горе Кала тау на высоком берегу старого русла реки Ашит. Местное население, связывая это место с правителями Волжской Булгарии X века, называет его «Ханским кладбищем». При раскопках были обнаружены материалы, на основании которых ученые предполагают, что городище еще в IV–VII веках местное языческое население использовало в качестве убежища, а позднее, в период Золотой Орды и Казанского ханства, это место являлось одним из северных форпостов татарского государства. Об этом, в частности, писал «татарский Геродот» Шигабутдин Марджани.

Старейшая в Татарстане каменная мечеть 1769г. расположена в деревне Нижние Береске. Она построена на деньги уроженца деревни Ибрагима Бурнаева, который получил разрешение на строительство у Екатерины II. Ибрагим Бурнаев — крупный торговец, землевладелец, благотворитель, основатель купеческой династии Бурнаевых. Он, говоря словами Ш.Марджани, являлся «…богатейшим предпринимателем, благотворителем, построившим множество мечетей и медресе…». В 1774 году И. Бурнаев подарил одной из мечетей Казани древний почитаемый рукописный Коран. На северо-западной окраине села Н.Береске обнаружены 7 надгробий, датируемых XVI веком и

остатки мавзолея семьи купцов Бурнаевых, которые необходимо восстановить. На нижнем этаже мечети имеется этнографический музей, где находятся фотографии и предметы, связанные с историей мечети и династии Бурнаевых.

В данный экскурсионный маршрут, который был проведен необходимо внести посещение музея «Алифба», который находиться в г.Арск, но это планируется провести следующим летом.

Данный экскурсионный маршрут положил начало изучению родного края через музеи, которые посещаются не часто жителями и гостями столицы Татарстана. Считаю, что через музейную педагогику мы воспитываем подрастающее поколение в уважении к истории своего народа. Этот метод предоставления информации через экскурсии в музеи является действенным методом изучения истории для современной молодежи. Тем более, что в каждом музее предполагается интерактивная часть.

Путешествуя по данному маршруту хотелось отметить, что в данный момент три музея (Ш.Марджани, С.Хакима, в древнейшей мечете в с.Н.Береске) находятся в очень хорошем, отреставрированном состоянии и там работают специалисты высокого класса, владеющие материалом. Для того чтобы данный экскурсионный маршрут пользовался успехом, необходимо закончить реставрационные работы в краеведческом музее села Большая Атня.

Историко-культурное наследие России – это музеи и это важнейшее конкурентное преимущество туристской отрасли страны, которое необходимо развивать.

Список литературы

1.Знаменательные люди о Казани и Казанском крае//Составители, авторы биографии и комментариев А.В.Гарзавина, И.А. Новицкая – Казань, издательство “Жиен”, 2005.-с. 175-176.

2.История Казани. Книга 1.- Казань: Татарское кн.изд-во.- 1988.-352с:ил.[227-228]

3.Мортазин М.Г.150 атаклы татар турында. Кызык та, кызганыч та: Публицистик язмалар. Казан.«Мәгариф-Вакыт”нәшр, 2002.2384б:фото-рәсемнәр белән.

4.Салихов Р.Р., Хайрутдинов Р.Р..Республика Татарстан: Памятники истории и культуры татарского народа (конец XVIII– начало XX веков).-Казань:изд-во “Фест”,1994-с.71-72,170-172

5.[Электронный ресурс] Сайт Википедия http//atnya.tatarstan.ru/rus about. htm (дата обращения 14.01.2023)

6. .[Электронный ресурс] Большая Атня/Команда кочующие и Марийские Лесхозы.komanda-k.ru (дата обращения 18.01.2023)

7. .[Электронный ресурс] Большая Атня.: Татарская энциклопедия Tatarica tatarica.org (дата обращения 18.01.2023)

8. .[Электронный ресурс] История района.atnya.tatarstan.ru(дата обращения 04.02.2023)

9. .[Электронный ресурс] История села Большая Атня.nailtimler.com (дата обращения 08.02.2023)

Камалетдинова Р.Г.
г. Арск, МБДОУ «Арский детский сад №5»,
воспитатель

БЕЛЕМ ДӨНЬЯСЫНЫҢ ЧИШМӘ БАШЫ – "ӘЛИФБА"

Аннотация: В статье покзано, что “Алифба” является первым помощником в обучении детей чтению на родном языке и источником нравственного воспитания детей и формирования личности человека. “Алифба”, созданная педагогами С. Г. Вагизовым и Р. Г. Валитовой, является культурным наследием татарского напрода, что подверждается богатым материалом, собранным в музее “Алифба” . Посещение музея зарубежными гостями свидетельствует о большом интересе к трудам С. Г. Вагизова и Р. Г. Валитовой.

Ключевые слова: С. Г. Вагизов, Арча педагогия көллияте, музей, “Әлифба”, экспонатлар, белем.

Abstract: The article states that “Alifba” is the first assistant in teaching children to read in their native language and a source of moral education of children and the formation of a person's personality. "Alifba", created by teachers S. G. Vagizov and R. G. Valitova, is the cultural heritage of the Tatar people, which is confirmed by the rich material collected in the museum “Alifba”. Visiting the museum by foreign guests indicates a great interest in the works of S. G. Vagizov and R. G. Valitova.

Key words: S. G. Vagizova, Arsky Pedagogical College, museum, “ABC", exhibits, knowledge.

Әлифба", "Әлифба",
Син - минем юл башым.
Син-белем илендә,
Иң якты кояшым.

Разил Вәлиев

Мәкаләне атаклы татар язучысы, җәмгыять эшлеклесе Разил Вәлиев сүзләре белән башлап җибәрергә уйладым. Чөнки, күңелдә туган фикерләрне, уй-кичерешләрне бөтен тирәнлеге белән, аңлаешлы итеп әйтеп бирүдә туган телебезнең мөмкинчелеге чиксез. Ана телендә әкиятләр тыңлап, шигырьләр сөйләп үскән һәр баланың теләге - укырга, язарга өйрәнү. Ә туган телендә укырга, язарга өйрәтүдә беренче ярдәмче ул - Әлифба - һәр бала кулында кадерле китап.

1960 нчы елларда яңа дәреслекләр төзү ихтыяҗы туа. Мәгариф министрлыгы яңа дәреслекләр төзү буенча конкурс игълан итә. Арча педагогия көллиятенең татар теле һәм әдәбияты укытучылары С.Г.Вәгыйзов, аның тормыш иптәше Р.Г.Вәлитова конкурсантлар исемлегенә керәләр. Аларның "Әлифба" китабы иң яхшы дип табыла һәм дәреслек итеп бастыруга тәкъдим ителә. Шул көннән башлап бу фидакәр укытучылар дәреслекләр төзү белән шөгыльләнә башлыйлар. Беренче "Әлифба" лары 1965нче елда басылып чыга. Шуннан

башлап "Әлифба" ел саен меңәрләгән тираж белән чыга, тулылана, төзәтмәләр керә, камилләшә бара. Алар 6 яшьлекләр, өчьелык, дүртьеллык башлангыч мәктәпләр өчен "Әлифба", "Рәсемле Әлифба"лар язалар. Аларның иҗаты башлангыч класслар өчен дәреслекләр һәм методик күрсәтмәләр, китаплар язу белән давам итә. С.Г. Вагыйзов үзе болай дип сөйләгән: "Шушы бәрәкәтле гомеребезне, дан-шөһрәт, дәрәҗә, байлык артыннан кумыйча, игелекле хезмәткә - халык мәгарифе эшенә, дәреслекләр, "Әлифба" язуга багышладык. Кыйблабыз бер булды. Милләтебез яшәсен, халыкка файда китерик, дип без яхшы дәреслекләр язарга тырыштык. Дәреслек – иң кирәкле китап ул. Дәреслек булганда - китап яши, китап булса - милләт яши."

Татарстанның мәгариф министры булып эшләгән Харисов Ф.Ф теләге һәм күрсәтмәсе нигезендә Арча педагогия колледжда "Әлифба" музее төзү башлана. Моның төп нигезе һәм кирәклеге бу колледжда эшләгән һәм Арчада яшәүче татарларның хәзерге чор "Әлифба" авторларының зур иҗат нәтиҗәләре булды.

Аларның иҗаты һәм дөнья халыкларының әлифбалары коллекциясенә таянып "Әлифба" музеена нигез салына. Вагыйзов С.Г.ның 90 еллык юбилее 1998 елның 20 октябрендә билгеләп үтелә. Ә инде 1999 елның 6 октябрендә "Әлифба" музеен ачу тантанасы үтә.

Арча педагогия көллияте бинасында урнашкан дөньяда бердәнбер уникаль "Әлифба" музеенда "Әлифба" китабы төп урынны алып тора. Бу музей үзләренең бөтен гомерләрен халыкка, хезмәткә багышлаган, 40 елдан артык Арча педагогия көллиятендә эшләп, меңнәрчә укытучылар хәзерләшкән, К.Д.Ушинский исемендәге премия (С.В.Вагыйзов), Каюм Насыйри исемендәге премия лауреатлары, Татарстанның атказанган укытучылары, Россия Федерациясенең халык мәгариф отличниклары, Һ.Максуди, М.Корбангалиев, Һ.Сафиуллинарның традицияләрен дәвам иттереп, кеше тормышында иң изге китап "Әлифба" һәм 40 тан артык методик,фәнни хезмәтләр авторлары С.Г.Вәгыйзов һәм Р.Г.Вәлитоваларның якты истәлегенә багышлана.

"Әлифба" музее күп экспонатлар белән баетылган. Монда 210 милләтнең 1 класс дәреслеге - "Әлифба"лар җыелган.

Аеруча зур игътибар татар "Әлифба"лары тарихына бирелә. Татарлар мең ел буена "Иман шарты" белән укыйлар. (1000 ел - IX гасырлардан 1928 елга кадәр). "Иман шарты - әллепи - әлифба" уку-язуга өйрәтү генә түгел, ә әхлак кагыйдәләрен үзләштерүдә, XY1П-X1X гасырларда татар язуы һәм әлифбалары яңарыш кичерә: гарәп алфавиты галдиләштерелә, укыту ысуллары үзгәрә. Бу авторлар арасында Сагыйт Хәлфин, К.Насыйри, Х.Вәдыйгов, Х.Максуди, Ш.Тахири һ.б. Иң күренекле авторларның берсе Х.Максуди, аның "Әлифба"сы бүген дә мәдрәсәләрдә тәп дәреслек булып тора.

Музейның үзәк экспонатларыннан Әхмәтһади Максудиның "Татарстан әлифбасы": "Мөгаллим әүвәл". Бу кулъязма Ә.Максудиның үз кулы белән төзелеп, тел галиме Х.Курбатов тарафыннан "Бөек зат Һади Максудиның бу кулъязмасы бүгеннән Рәмзия ханым белән Сәләй туган милкенә күчә. Хәлиф

Курбатов. Казан. 1997 ел 12 март" дигән язу белән соңгы 40 ел эчендә татар әлифбаларын төзүчеләр Р.Вәлитова С.Вагыйзовларга тапшырыла.

1928 елда гарәп графикасыннан "Яңалиф"кә күчү була. "Яңалиф" латин алфавитына нигезләнә. Ә инде 1938 елда безнең "Әлифба" рус графикасына нигезләнә.

Ә "Әлифба" музееның төп өлешен Сәләй Гата улы Вәгыйзов һәм Рәмзия Гыйләж кызы Вәлитованың педагогик һәм иҗат эшләре тәшкил итә. "Әлифба" музее язу тарихына да шактый урын бирә. Монда идеографик язудан аваз хәрефләренә күчү күрсәтелә. Грек, латин, рус, татар, алфавитларының килеп чыгу юллары ачыклана. Музейда 400 гә якын дөнья халыкларының әлифбалары бар. Беренче алфавитларның килеп чыгышы турында кызыклы мәгълүмәтләр дә тупланган һәм төрле халыкларның идеографик язу үрнәкләре дә бирелгән монда. Кайсы телдә ничә хәреф барлыгын белү дә кызыклы. Латин графикасында 26, грекларда 28, Индонезиядә яшәүче бер кабилә өчен 12 хәреф тә җитеп ашкан. Кытайда исә 25 меңнән артые иероглиф бар, урта мәктәптә аларның 300 генә өйрәнелә икән.

Музейда Төркиядән, Финляндиядән, Америкадан, Англиядән, Германиядән, Франциядән, Кытайдан, Кореядан, Белоруссиядән, Украинадан, Башкортстаннан, Кыргызстаннан, Кырымнан, Ингушетиядән һәм башка илләрдән килгән туристлар һәм делегацияләр булдылар. Чит илдән килүчеләрдә музей бик нык кызыксыну тудыра. Музей заллары ел әйләнәсе буш тормый. Музей диварларына хәтта милләте буенча татар булмаган АКШ кунаклары да килде. Әлифба авторларының шәкертләре дә музейның еш кунаклары. Чыгарылыш сыйныф укучылары һәм студентлар белән очрашулар да оештырыла монда. Алар укытучылар турында истәлекләре белән уртаклашалар. Музей хезмәткәрләре мәктәпкәчә яшьтәге балаларны да шатланып каршы алалар. Балаларның игътибарын җәлеп итә торган экспонатлар бик күп бирелдә. Кечкенә булсалар да аларның һәркайсы кадерле, кирәкле икәнлеген аңлый балалар. Аңлаешлы телдә музей хакында кызыклы мәгълүмәтләр бирәләр.

Гомумән "Әлифба" музее зур рухи байлык чыганагы булып тора һәм татар халкының рухи потенциалын нигезли…

Бүгенге көндә яңа, көн таләпләренә туры килә торган әлифбалар язылып тора. Ул шулай булырга тиеш тә. Әмма, ярты гасырга якын балаларда әхлак сыйфатлары тәрбияләүнең, кеше шәхесенең формалашуының чишмә башы булып торган Сәләй Гата улы Вагыйзов һәм Рәмзия Гыйлаж кызы Вәлитова язган "Әлифба" китабы үзенең әһәмиятен беркайчан да югалтмас. Педагогия көллияте каршында "Әлифба"га куелган һәйкәл моңа дәлил булып тора.

Мин халыкның ихтирамын казанган һәм рәхмәтен яулаган бу изге, олуг затларның рухлары тыныч һәм шат булсын дип, һәйкәл алдында баш иям.

Еллар үтте, үсеп җиттек,

Ерабыз без тормыш сукмагын.

Тик һаман да таба алмадым мин

"Әлифба"дай тормыш китабын.

Кулланылган чыганак
1. Камалетдинова С.С. “Мәгариф маяклары"- Арча педагогия көллияте, 2005, 46 бит.
2. Сәгъдиев И. А. "Мәгариф” журналы, 1998.
3. Сибгатуллина Рәсимә “Мәдәни җомга” 2000. Интернет ресурс: https://arsk.tatarstan.ru/index.htm/news/1604028.htm (Мөрәҗәгать итү датасы: 13.10.2023)

Камалова Г.И.
МБОУ “Старочурилинская средняя общеобразовательная школа”,
учитель начальных классов

БЕРДӘНБЕР “ӘЛИФБА” МУЗЕЕ

Аннотация: В статье специального корреспондента газеты “Ватаным Татарстан” Александр Филипов рассказывает об истории создания музея “Алифба”, посвященного его открытию.Автор статьи пишет о том, что первые учебники носили название (Иман шарты).В конце 19 в начале 20 веков Каюм Насыри вводит изменения арабскому алфавиту, используя закономерности татарского языка. До появления учебника “Алифба”С.Вагизова и Р.Валитовой были учебники, написанные латинской графикой. В 1965 году эти авторы внесли огромный вклад в образовательный процесс татарского языка, издав в учебник “Алифба” для начальных классов. Также Р.Валитова и С.Вагизов разработали методические пособия для учителей начальных классов. В музее “Алифба” мы можем увидеть образцы “Алифба”, написанные на арабском, латинском и других языках.

Ключевые слова: “Музей Алифба”, авторы учебника С.Вагизов, Р.Валитова,Арский педагогический колледж, методические пособия.

Арча педагогия көллиятендә Татарстан һәм Россиядә генә тугел, ә дөньяда беренче тапкыр “Әлифба” музее ачылды. Дөресрәге, моны дөнья халыклары хәреф сәнгате музее дип эйтергә дә мөмкин булыр иде. Анда әле хәзергә элекке СССР территориясендә яшәгән 102 халыкның төрле чорларда бастырып чыгарылган 500 дән артык “Әлифба” китабы (әлбәттә, алар төрле телдә төрлечә атала) тупланган. Музей ачылу уңаеннан көллияттә бәйрәм тантанасы булды. Аны педагогия көллияте директоры Илдус Сәгъдиев башлап җибәрде. Аның чыгышыннан аңлашылганча, Татарстан Мәгариф министрлыгының “Әлифба” музеен нәкъ менә Арча педагогия көллиятендә оештыру турында беренче сүз моннан бер ел элек Арчада “Мәгариф музее” ачуга республика мәгариф министры Фарис Харисов килгәч булган икән. Хакимият башлыгы Илһам Сабиров та, көллият укытучылары да, бу башлангычны күтәреп алып, зур эшкә керешәләр. Ә мондый музей оештыру идеясенең сәбәпчеләре биредә 40 елга

якын татар балаларын белем дөньясына алып кергән “Әлифба” авторлары – ирле-хатынлы Рәмзия Вәлитова һәм Сәләй Вәгыйзов.

Татарстан мәгариф министры Фарис Харисов та музейны ачканда ясаган чыгышында тантанада катнашучы “Әлифба” авторларына иң җылы сүзләрен җиткерде. “Әлифба” авторлары безнең алда утыра, - диде ул. Алар 60 елдан артык инде татар мәгарифен үстерүгә хезмәт итәләр. Бу, бер яктан, Сәләй ага белән Рәмзия апаның хезмәтләрен мәңгеләштерүнең күркәм күренеше булса, икенче яктан, “Әлифба” белән эшләүче укытучылар өчен зур методик үзәк тә булып торачак.

Яңа музей ачылганда район хакимияте башлыгы Илһам Сабиров та үзенең дулкынлануын яшермәде.

-Арча ягы үзенең бөек мәгърифәтчеләре, күренекле язучылары, сәнгать эшлеклеләре, тырыш һәм эш сөючән мәгърифәтле халкы белән данлыклы, - диде ул. –Арчаның 1000 еллык тарихы һәм үзенә генә хас йөзе бар. Арчалылар үз тарихларын онытмыйлар. Бөек якташыбыз Габдулла Тукай үзенең чагылышын Кушлавыч авылындагы музей – йортында һәм Яңа Кырлай авылындагы мемориальүзәктә тапты. Бөек мәгърифәтче Шәмсетдин Күлтәсигә багышланган музей Күлтәс авылында әле яңа гына эшли башлады. Гөберчәк авылында якташыбыз Мөхәммәт Мәһдиевкә музей әзләнеп бетеп ята. Узган ел Арчада беренчеләрдән булып мәгърифәт музее ачылды. Татарстанда бердәнбер әдәбият һәм сәнгатьмузее да Арчада эшли.

Ветеран укытучы, “Әлифба” авторы Сәләй ага Вәгыйзов белем ачкычы булган беренче китапны зурлап музей оештыручыларга үзенең иң җылы рәхмәтләрен җиткерә.

Музейга керү юлына сузылган ал тасманы Татарстан мәгариф министры Фарис Харисов, район хакимият башлыгы Илһам сабиров һәм көллият директоры Илдус Сәгьдиев кисте. Тамашачыны икенче каттагы музейга менеп җиткәнче татар халкына 1000 ел буе мәгърифәт нуры иңдергән, Көнчыгыш бизәкләре белән эшләнгән гарәп графикасы хәрефләре озатып бара.

Бүгенге көнгә кадәр килеп җиткән иң беренче әлифбалар “Иман шарты” дип йөртелгән. Ул озак гасырлар буе үзгәрешсез кулланылган. Биредә аның узган гасырларда кулланышта йөргән нөсхәсе урнаштырылган. “Иман шарты”, әлифба булудан тыш, иманга, намуска, әхлакка өйрәтү китабы да булган.

XIX гасыр ахырында һәм XX гасыр башында татар мәгарифендә яңарыш проөессы башлана. Шунлыктан гарәп алфавитын татар теле закончалыкларына туры китереп эшкәртү кереп китә. Аның иң беренчеләрдән булып Каюм Насыйри башлый һәм 1895 елда басылган “Әнмүзәҗ” дигән китабында, аваздан хәрефкә барып, татар телендә 10 сузык аваз булуын ачыклый һәм аларны белдерү өчен хәрефләр тәкъдим итә. “Әлифба” музеенда бу да чагылыш тапкан.

Музейда Әхмәтһади Максуди (1867- 1941) иҗаты зур урын алып тора. Ул татар имлясын камилләштерүгә зур өлеш керткән. Биредә аның үз кулы белән язылган “Татарстан әлифбасы” : “Мөгаллим әүвәл” урнаштырылган. Бу кульязма Ә.Максудиның үз кулы белән төзелеп, тел галиме Х.Курбатов тарафыннан “Бөек зат Һади Максудиның бу кульязмасы бүгеннән Рәмзия ханым белән Сәләй туган

милкенә күчә. Хәлиф Курбатов. Казан. 1997 ел,12 март”дигән язу белән татар әлифбаларын төзүчеләр Р. Вәлитова һәм С. Вәгыйзовка тапшырыла. Шулай итеп, бу кыйммәтле кулъязма музей экспонатына әверелә. Әхмәтһади Максуди әлифбаларының 50 дән артык басмасы бар.

XX гасыр башында гарәп язуы нигезендә Х. Зәбири, Г.Нугайбәк, Г.Әхмәров, Г.Алпаров, Н.Думави,Х.Гали, Г.Ибраһимов әлифбалары да дөнья күрә. 1928 елда бу әлифбаны камилләштерү процессы тукталып, латин графикасы унъеллыгы башлана. Латин графикасы нигезендәге беренче әлифбаны Г.Нугайбәк белән М.Корбангалиев төзи. Ул елларда балалар, өлкәннәр, эшчеләр, крестьяннар өчен аерым- аерым әлифбалар эшләнә.

1939 елда татар язуын кириллицага күчергәч, беренче татар әлифбасын Мөхетдин Корбангалиев һәм Габбас Сәйфуллин төзи. Бу әлифба 1964 елга кадәр хезмәт итә.

1965 елдан Рәмзия Вәлитова һәм Сәләй Вәгыйзов чоры башлана. Бу әлифба бүген дә үз эшен башкара. Алар бу чор эчендә башлангыч сыйныфлар өчен 40 тан артык методик хезмәт төзеп, бастырып чыгаралар.

Татар әлифбасының XIX гасыр азагы һәм XX гасыр чорын чагылдырган бүлмәсендә бер почмакта данлыклы Кышкар авылы мәдрәсәсе, икенче почмактаилленче еллар мәктәбенең башлангыч сыйныф, ә өченче почмакта Рәмзия Вәлитова һәм Сәләй Вәгыйзовның эш бүлмәсе күренешләре бирелгән. Чал чәчле “Әлифба” авторлары, үзләренең музейга күчерелгән эш өстәле янындагы урындыкларга утырып, көллияттә үткән елларын, әлифба төзү, методик материаллар язу мәшәкатьләрен искә төшерделәр.

Икенче бер бүлмәдә дөньяхалыклары әлифбалары һәм язу үрнәкләре тупланган.Алар арасында Иван Федоровның 1574 елда эшләп бастырган букваре “Азбука”да бар.Бу, әлбәттә, аның күчермәсе. Төп нөсхәсе Американың Гарвард университетында саклана икән.

Шулай итеп, Арча педагогия көллиятендә оештырылган музейда без борынгы идиографик язмалардан башлап безнең эрага кадәр X гасырда кулланышта булган грек, латин, гарәп һәм башка күп төрле алфавитлар белән дә таныша алабыз.

Музейга тупланган бай материалны җыюда һәм урнаштыруда көллиятнең тарих укытучысы Хөсәен Хәйруллин, Татарстан Берләштерелгән дәүләт музее фәнни хезмәткәрләре Р.Абзалина һәм О.Гасыймов күп көч куйганнар.

Мухаметшина Э.Г.
Ахметзянова Э.Г.
МБОУ «Качелинская ООШ»

МИЛЛИ МӘКТӘПТӘ УКЫТУ-ТӘРБИЯ ЭШЧӘНЛЕГЕНДӘ “ТУГАН ЯК”МУЗЕЕНЫҢ РОЛЕ

Аннотация: В статье рассматриваются история становления и развития музейной педагогики, проблемы её современного состояния. Характеризуются формы взаимодействия музея и школы, организуемые в рамках музейно-педагогического процесса.

Ключевые слова: культурно-образовательная среда, музейная педагогика, музейно-педагогическая программа, формы взаимодействия музея и школы, музейно-педагогический процесс.

Гадәттә, музейларны кешелек тарихының бәяләп бетергесез кыйммәтле ярдкарьләре тупланган серле сандык белән чагыштыралар. Бәлки, монда билгеле дәрәҗәдә хаклык та бардыр. Чөнки безнең әби-бабаларыбыз да үз нәселләре өчен истәлекле, кадерле, борынгы әйберләрен сандыкта саклаган. Аны һәр буын үзенчә яңартып, тулыландырып торган. Әби-бабайлар, еллар үткәч, әлеге сандыкны ачып, оныкларына бик үзенчәлекле тәрбия дәресләре үткәргән, сандыктагы әйберләрне җанлы образ буларак сурәтләгән, тарихлары белән таныштырган. Мондый “дәрес”тән соң кайсы гына бала борынгы бабалары белән горурланмас икән? Озак еллар дәвамында музей залларына тупланган экспонатлар белән танышкач та, шундый ук халәт кичерәсең. Туган төбәкнең борынгы тарихы, аның гүзәл табигате искиткеч талантлы, кызыклы язмышлы кешеләре, табигый байлыклары сине үзенә әсир итә.

Музейларны мәдәни һәйкәлләрнең бәя биреп бетергесез келәте дип атаучылар да бар. Әлбәттә инде, биредә төп геройлар – экспонатлар. Әмма экспонатлар «терелсен», төрле чорларның кызыклы вакыйгалары белән бирегә килүчеләрне таныштыра алсын өчен музей хезмәткәрләренә күп көч куярга туры килә.

Гадәттә, без музейларга теге яки бу тармак буенча белем хәзинәбезне арттыру, тулыландыру, күбрәк белү, нәрсәнедер ачыклау, кешелек дөньясы тудырган казанышлар белән якыннан танышу өчен киләбез. Музей – тарихи җәүһәрләрне барлау, аларның иң мөһимнәрен сайлау, туплау, киләсе буыннар өчен югалтмыйча саклау урыны да. Музей ул – һәрберебезнең дөньяга карашын формалаштыруга, баетуга ярдәм итә торган үзенчәлекле дөнья.

Музейлар элек-электән яшь буынга рухи, патриотик, эстетик һәм хезмәт тәрбиясе бирү вазифасын да үти. Киң карашлы, үз эшенә нык бирелгән педагоглар укучыларын музейга еш алып киләләр. Балаларны халкыбыз тарихы, рухи казанышлары, милли үзенчәлекләре, йолалары, тормыш-көнкүрешенә

кагылышлы экспонатлар белән таныштыралар. Мондый чаралар еш кына чын мәгънәсендә тормыш дәресләренә, дөньяны танып белү дәресләренә әверелә, хәтергә берегеп кала.

Кунаклар да, яңа урынга аяк басуга, музейларга кереп чыгу, бу төбәккә кагылышлы экспонатлар белән танышу мөмкинлеген кулдан ычкындырмаска тырыша. Чөнки шушы бер бинада булу гына да җирле халыкның тарихын, бүгенгесен ачыграк аңлау өчен искиткеч бай мәгълүмат бирә.

Музейлар барлыкка килгәндә, аларның максатын тарихыбызга бәйле мирасны саклау һәм халыкка күрсәтү дип аңлаганнар. Әлбәттә, тормышның һәр тарихи этабында күп нәрсә, шул исәптән, максатлар да алмашына. Әмма музейларның әһәмияте, тоткан юнәлеше үзгәрми. Төп игътибар һаман да үткәннәребезнең кадерле ядкарьләре булган рухи мирасны саклау, халыкка күрсәтүгә юнәлдерелә. Фондка тупланган экспонатларны музейга килүчеләргә алар аңларлык, белем дә, мәгълүмат та табарлык, кирәк икән, хезмәтләрендә кулланырлык, хәтта кәефләрен күтәреп җибәрерлек итеп күрсәтү мөһим. Әйтик, сәнгать музейларына килүчеләр андагы экспозицияләрне ләззәтләнеп карап йөри, шул ук вакытта аларга соклана, шатлана, кайвакыт нәфрәтләнә дә.

Гражданнарның мәдәният учреждениеләреннән файдалану һәм мәдәни кыйммәтләр белән танышуга Конституция биргән хокукларын тәэмин итү бүген дә музейлар һәм музей тыюлыклар эшчәнлегенең төп бурычы булып тора. Әлеге учреждениеләр гражданнарны патриотик тәрбияләү, милли мәдәниятләрне саклау, үстерү вазифаларын да башкара.

Татарстанда бүгенге көндә йөздән артык дәүләт һәм муниципаль музей эшли. Аларда 1,5 миллион чамасы экспонат саклана, диләр. Музейлар челтәре, фондларның гомуми күләме буенча Татарстан Россиядә иң алдынгы саналган Мәскәү шәһәре, Ленинград һәм Свердловск өлкәләреннән генә калыша. Идел буе федераль округында ул иң алдынгы булып исәпләнә. Бер ел эчендә генә дә республика музейларын 1 миллион 628 мең кеше караган.

Тарихтан күренгәнчә, музейларны оештыруда меценатлык зур роль уйнаган. 2015 елның 5 апрелендә үзенең 120 еллыгын билгеләп үткән Татарстан Милли музеен оештыруга да Казан коллекционеры Андрей Фёдорович Лихачёв тупламасы нигез булып тора. 1890 елда абыйсы үлгәч, энесе вице-адмирал Иван Фёдорович аның хатыныннан барлык коллекцияне сатып ала һәм шәһәргә бүләк итә. Коллекциядә 20 меңләп вак акча һәм медальләр була. Тарих фәннәре докторы, Татарстан Милли музее генераль директоры Гөлчәчәк Нәҗипованың әйтүенә караганда, хәтер мәгарәсенә уникаль экспонатлар китерүчеләр бүген дә бар икән. Әле күптән түгел генә бер татар егете 1847 елгы рәсемнәрне Боратынский музеена алып килгән. Ул аларны, антиквариат кибетендә күреп, үз акчасына сатып алган булган. Бу ядкарьләр яңа экспозициядә күрсәтеләчәк. Андый рәсемнәр башка бер генә музейда да юк икән. Танылган галим Марсель Әхмәтҗанов 1000 данәгә якын тарихи материаллар алып килеп, бушлай тапшырган. Шундый кешеләр бик күп икән.

Татарстан Республикасының һөнәрчеләр академиясе төбәк иҗтимагый оешмасы идарәсе рәисе Дамир Гыйбадуллин карашынча, соңгы вакытта

эшкуарлар борынгы технологияләрне торгызу буенча музейлар белән эшли башлаган. Һөнәрчеләр теге яки бу товарны җитештерүнең борынгы технологиясен өйрәнәләр, аларны сувенирлар җитештерүдә киң кулланалар. Андый сувенирлар туристларның игътибарын күбрәк җәлеп итә.

Чыннан да, безнең Арча районы – музейлар ягы. Районда республиканың бердәнбер Әдәбият һәм сәнгать музее, Габдулла Тукайның мемориаль комплексы, Тукаевлар гаиләсенең Кушлавыч авылындагы музей-усадьбасы, дөньядагы бердәнбер Әлифба музее, язучы Мөхәммәт Мәһдиевнең туган җире Гөберчәктәге музее, Арчада Халык мәгарифе музее эшли. Райондагы тагын ике музей игътибарны җәлеп итә: Үрнәк бистәсендәге Табигать музее, кайберәүләр аны Агач әйберләр музее дип тә йөртә. Аның рәсми исеме – Арча урман хуҗалыгының тарих музее. Икенчесе – Сунар урманчылыгындагы урман җәнлекләре һәм үсемлекләре музее. Мәктәпләр каршындагы туган якны өйрәнү, күренекле якташларыбызга багышланган музейларга да халык бик яратып йөри. Алар районның һәр авылында диярлек бар. Кайберләрендә хәтта дәүләт музейлары хезмәткәрләрендә кызыксыну уятырлык экспонатларны очратырга була.

Безнең Кәче төп гомумбелем мәктәбендә дә бик бай “Туган якны өйрәнү” музее эшләп килә. Һәр мәктәптә диярлек туган төбәкне өйрәнү музейлары бар. Алар укучыларда ватанпәрвәрлек хисләре, туган як тарихына, тормыш-көнкүрешенә кызыксыну, халыкның үткәненә, гореф-гадәтләренә хөрмәт уятуга этәргеч булып тора.

Музей... Монда нәрсә генә юк! Укучылар музейны тулыландыру максатыннан аерым кешеләрдән, шәхси коллекционерлардан тарихи әйберләр, истәлекле язмалар җыйдылар. Күптөрле һәм эчтәлекле экспозицияләр укучыларга туган төбәкнең үткәнен өйрәнергә; халкыбызның гореф-гадәтләренә, матур традицияләренә ихтирам тәрбияләүдә, тарихның төрле чорларында туган төбәгебез үсешенә зур хезмәт куйган шәхесләребез, Бөек Ватан сугышы каһарманнары, оешмалар турында күбрәк белергә ярдәм итәләр.

Музей эшчәнлегендә туган ил тарихын өйрәнүгә зур игътибар бирелә. Укучылар өчен музейда үткәрелгән класс сәгатьләре балаларга бай тарихи мәгълүмат бирә, тарихи вакыйгаларны аңларга ярдәм итә, илебез тарихына кызыксыну уята. Татар халкы тарихын өйрәнүдә музейда саклаучы иске кулъязмалар, болгар чоры тарихын чагылдырган экспонатлар, фоторәсемнәр, китаплар белем һәм тәрбия бирүдә зур әһәмияткә ия.

Музей үз эшчәнлеген күпкырлы юнәлештә алып бара, 5 бүлектән тора:

1. Кәче авылы тарихы.
2. Авылдашлар Бөек Ватан сугышы чорында.
3. Этнография.
4. Мәктәп тарихы.
5. Махсус хәрби операциядә катнашкан авылдашларыбызга багышланган почмак.

Музейның беренче бүлегендә төп урынны туган төбәгебездән чыккан шәхесләребезгә, вакыйгаларга, колхоз оешмасына багышлаган хезмәтләр алып

тора. Стендларда туган ягыбызның тарихын чагылдырган фотосурәтләр, язмалар чагыла.

Этнография бүлегендә 19 гасыр ахырында яшәгән авыл кешесенең тормышы күрсәтелә. Нәрсә генә юк монда: иске патефон, агачтан ясалган бала арбасы, чигелгән, тегелгән күлмәк-сөлгеләр, әби-бабаларыбыз кулланган эш кораллары, көмештән эшләнгән алка-беләзекләр, иске язу машиналары, авыл тарихын яктыртучы язма-документаль мәкаләләр, материаллар, тимер һәм кәгазь акчалар, иске бизмән, күкеле сәгать, самовар, чуен үтүк, чабаталар.

Музейның мәктәп тарихына багышланган бүлегендә мәктәпнең 91 еллык тарихын чагылдырган материаллар тупланган. Монда без күп кенә альбомнар белән таныша алабыз.

Музейда патриотик тәрбия юнәлеше

Хәзерге заманда үз илен, туган телен, үз туган ягын яратучы яшьләр азаеп бара. Һәр кеше үзен генә кайгыртып яши. Кайда яши, янәшәдә кемнәр бар, алар нишлиләр – монысы аны борчымый. Яшь буынга “монысы - яхшы, ә монысы - начар” дип кенә бернәрсә дә аңлатып булмый. Алар үз күзләре белән күрергә, анализларга тиештер, мөгаен. Патриотик тәрбия дигәндә мин үзем Туган җирне, Туган илеңне, эти-әниеңне ярату хисе, дип аңлыйм. Мәктәпләрдә тормыш иминлеге нигезләре дәресләре аша укучыларга патриотик тәрбия бирелә. Моның өчен белем учакларында тиешле шартлар тудырылган, укулар үзе үк тәрбиягә юнәлтелгән. Әмма хәзерге буын яшьләрнең Ватанга, өлкән буынга карата карашлары сүлпән диясем килә. Патриотик хис туган туфрак, агач, үлән, чишмә буйларыннан, эти-әниең, гаиләңнән башлана һәм ул бала туган көннән башлап гаиләдә тәрбияләнә. Үзен яраттыра алган ата-ана баласында да туган теленә, туган иленә карата да хөрмәт тәрбияли ала. Бала укырга кергәч, ул мәктәптә дәвам итә.

Туган тел! Туган ил! Бу сузләр эчендә әйтеп бетергесез мәгънә ята. Алар һәрбер кеше тарафыннан зур горурлану белән әйтелә. Туган илеңә, Ватаныңа хезмәт итү, буыннар арасындагы бәйләнеш, үткәндәге батырлыкларның киләчәк белән ялгануы, бүгенге көндә дә безнең иминлегебез өчен кайгырту... Бу сүзләр бүген дә бик актуаль яңгырый. Туган илебезнең иреген көрәшләрдә яклаган бабаларыбызга, Бөек Ватан сугышында катнашучыларга һәм хәрби көчләр, ветераннарга мәңгелек дан җырлана. Алар җиребезне генә түгел, ә Ватаныбыз традицияләрен, бабаларыбыз васыятен, тугрылык һәм югары әхлакый кануннарны саклап калдылар. Халкыбыз Бөек Ватан сугышы ветераннарына, Әфганстан дәһшәте аша үткәннәргә, кайнар нокталарда булып, зур сынау юлы узганнарга, һәм бүгенге көндә дә махсус хәрби операция хезмәтендә безнең иминлегебез сагында торучыларга ихлас соклана.

Яшь буынга патриотик тәрбия бирүдә музейларны “җанлы тарих” дип йөртәләр. Мәктәп музейларының балаларны туган илебезне сөюче чын гражданнар итеп тәрбияләүдә булган мөмкинчелекләре искиткеч зур.

Музейның һәр бүлеге һәм андагы һәр экспонат, экскурсоводларның мавыктыргыч сөйләме бала күңеленә үтеп кереп, тирән эз калдыра. Музей

эшчәнлеге аша балалар күңелендә туган якты хисләр, һичшиксез, аларны чын патриотлар итә.

Мәктәп музеен бизәгәндә аның эстетик зәвыклыгына зур игътибар бирелгән. Һәр бүлектәге стендлар, стенага ясалган рәсемнәр эчтәлеге һәм матурлыгы белән балаларны үзенә җәлеп итә. Күргәзмәләрдәге әби-бабалардан буыннан-буынга күчеп килгән әйберләрнең кадерләп саклануын күреп, без туган төбәгебезгә һәм аның халкына тагын да зур хөрмәт белән карыйбыз.

Балаларга патриотик тәрбия бирүдә музейның “Авыл Бөек Ватан сугышы елларында” дип исемләнгән бүлеге бигрәк кадерле. Музейның бу бүлегендә куп кенә экспонатлар тупланган. Алар арасында фронттан килгән солдат хатлары, сугыш еллары фоторәсемнәре һәм иң кадерлесе – фронтовик якташларыбызның хатирәләре саклана.

Музейда уздырылган һәр чара (экскурсия, дәрес, батырлык дәресләре, сугыш ветераннары белән уздырылган кичәләр) зур тәрбияви һәм танып-белү үзенчәлегенә ия. Шуңа күрә укучылар бу бүлектә уздырылган һәрбер чараны йотлыгып тыңлыйлар. Җиңү бәйрәме кичәләренә әзерләнгәндә укучылар үзләре теләп катнашалар.

Музейларның әһәмияте нидә соң? Бу сорауга җавапны ерактан эзлисе юк. Мәктәп музее тик тормый, ул һаман саен үзенең байлыгы белән уртаклаша. Дәресләрдә, класс сәгатьләрендә музей экспонатлары киң кулланыш таба. Укучылар музейдагы сугыш һәм эш коралларын, милли киемнәрне, өй җиһазларын, бизәнү-ясану, көнкүреш һ.б. әйберләрне үз күзләре белән күрәләр һәм, куллары белән тотып карап, хәтерләрендә калдыралар, бабаларыбызның, әбиләребезнең тырышлыгына, осталыгына сокланалар. Туган як тарихын, мәдәниятен тирәнтен белергә теләгән укучылар өчен, түгәрәк эшли. Түгәрәк членнары предприятия-оешмалар турында, якташларыбызның хезмәт һәм сугыш батырлыкларын, тормыш сәхифәләрен өйрәнәләр, материаллар туплыйлар, альбомнар төзиләр, кызыклы очрашулар уздыралар. Мондый эш башкару укучыларда патриотлык хисе тәрбияли, туган як тарихы, халкы белән кызыксыну уята.

Туган якны өйрәнүдә IT- технологияләр куллану, укучыларны кызыксындыру, музей экспонатлары белән тирәнтен таныштыру максатыннан музейның үз сайты булдырылды. Һәр экспонатка беркетелгән куар-кодлар аша экспонат белән якыннанрак танышырга мөмкин. Музей экспонатларын куар-кодлаштыру туган якны өйрәтүдә заманча адымнарның берсе булып тора.

Укучылар өчен, мәктәптә узган район укытучылары семинарлары, очрашулар вакытында экскурсоводларның музейдагы экспозицияләр, анда тупланган экспонатлар, материаллар турында чыгышлары тыңлаучыларда туган төбәк – Кәче тарихына кызыксынуны көчәйтә, үз халкы белән горурлану хисе тәрбияли. Мондый чаралар балаларда туган ягының хезмәт сөючән халкына хөрмәт һәм ихтирам тәрбияли.

Музейда кичәләр, чаралар да үздырыла. Аларның һәркайсы халкыбызның гореф–гадәтләрен, йолаларын, буыннан-буынга күчеп килгән гүзәл

сыйфатларын үстерүгә юнәлтелгән, сыйныфтан тыш чаралар әби-бабаларыбызның гореф-гадәтләренә нигезләнгән.

Музеебыз көннән-көн үсә, матурая, тарихи экспонатларга байый. Авыл халкы, укучылар бүген дә музейны истәлекле әйберләр белән тулыландырып торалар.

Музей материаллары - укучылар өчен үзе бер хәзинә. Төрле конкурслар, бәйгеләр үткәрелсә, укучылар музей материиалларын кулланалар, чөнки монда бай материал табып була. Музей материаллары кулланып эшләгән эшләр район, республика күләмендә призлы урыннар яуламый калмый. Укучылар тарих белән кызыксына икән, димәк, музейларның киләчәге бар!

Халкыбызның рухи мирасын, аның тарихын өйрәнүдә балаларга чын мәгънәсендә әхлак тәрбиясе бирүдә туган як музее эшчәнлеге әйтеп бетергесез әһәмияткә ия.

Кулланылган әдәбият

1.Мөлекова Ф.Р. Музей – тәрбия учагы. Ачык дәрес. Сентябрь,2020.
2. Җирле чыганаклар.
3.Закиров Ф.Д. ”Кәче тарихы” 2023
4. “Мәгариф” журналы. 2021-2022 еллар

Набиуллина Л.З.,
МБОУ Терсинская средняя общеобразовательная школ
Агрызского муниципального района Республики Татарстан,
учитель родного (татарского) языка и литературы и
МБУ ДО «Дом детского творчества «Радуга талантов»
Агрызского муниципального района РТ,
педагог дополнительного образования

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ШКОЛЕ

Аннотация: История страны в каждом школьном музее. Музейные предметы - неиссякаемый источник патриотического воспитания детей и сохранения исторической памяти. Бумага хрупкий материал. Цель нашего музея: сохранить документы, содержащиеся в фондах школьного музея, перевести их в цифровой формат и опубликовать в Интернете (сайт школы https://edu.tatar.ru/agryz/tersi/sch/page2888863.htm) и в виде издательских проектов. Ключевые слова: МБОУ Терсинская СОШ Агрызского муниципального района РТ, школьный музей, хранитель памяти, краеведение.
Музейная педагогика в школе

«Музей – память человечества». Именно музеям принадлежит неоценимая роль передачи интеллектуального и духовного опыта от одного поколения к другому. Я хочу отметить школьные краеведческие музее, главной задачей

которых является воспитание патриотизма, любви к своей земле. А эти чувства, в свою очередь, служат основой формирования таких нравственных качеств, как гордость за свой край, уважение к предкам и согражданам, сопричастность к судьбе своей Родины и понимания бережного отношения к её природному и культурному наследию.

В МБОУ Терсинской СОШ Агрызского муниципального района РТ функционирует «Музей краеведения». В музее два выставочных зала. В первом выставочной комнате размещены материалы историко-краеведческого цикла истории школы, во второй комнате - предметы быта и этнографии. В рекреациях школы оформлен Зал Боевой Славы: «История села и его знаменитые люди» и «Никто не забыт, ничто не забыто».

Использованию основ музейной педагогики способствуют основные направления деятельности школы:

- гражданско-патриотическое воспитание учащихся средствами музейной педагогики и системы дополнительного образования;
- развитие инициативы учащихся через органы ученического самоуправления;
- создание условий для укрепления и развития здоровья учащихся, применение здоровьесберегающих технологий в образовательном процессе.

Музейная педагогика оказывает неоценимую помощь в процессе воспитания, помогает ребенку стать творческой личностью. Школьный музей призван помочь детям открыть многообразие способов освоения культуры, сформировать устойчивую потребность общения с ее ценностями. Он позволяет использовать образовательный и воспитательный потенциал, положив в основу проектный и исследовательский методы обучения и воспитания. Здесь учащиеся занимаются поиском, хранением, изучением и систематизацией подлинных памятников истории, культуры, природы родного края, различных предметов и документов. Она стала средством творческой самореализации, является маленьким исследовательским центром по сохранению, возрождению и развитию культурноисторических традиций, участвует в диалоге поколений и культур.

Музей обладает большим образовательным потенциалом, производя отбор событий, фактов, людских судеб через функцию документирования, особенно если этой деятельностью занимаются не только взрослые, но и учащиеся 1–11-х классов. Музейные предметы – вещи, ценности – выступают в качестве источника информации о людях и событиях, способны воздействовать эмоционально, вызывать чувство сопричастности, так как позволяют проникнуть в дух прошлого, в мир творца. Так прокладывается мостик к сердцу ребенка, так формируются правильные жизненные ориентиры, происходит приобщение к вечным ценностям жизни. В этом суть музейной педагогики. Кроме того, сегодня музей становится средством приобщения человека к культурной среде и выступает противоположностью миру компьютерных технологий. Продолжая оставаться местом хранения реликвий, музей становится базой для общения, формирования нравственных ориентиров, воспитания человека высокой культуры.

Школьный музей включен в учебный процесс для осуществления наглядного метода преподавание, знакомство с действительностью, с требованиями окружающей жизни. Ведь важнейшей функцией музея наряду со сбором, изучением и хранением тематических экспонатов является деятельность, направленная на просвещение населения и популяризацию наследия, хранимого в музеях.

Самая большая ценность нашего школьного музея альбом «Хатлар ни сөйли?» (“О чем рассказывают письма”) и рукопись Сайфи Амирова **«**Рождение и краткая история Агрызской организации РКСМ**». Первое** - это архив фотографий, фронтовых писем, воспоминания фронтовиков Великой Отечественной войны, их письма пионерам нашей школы 1970-1980 годах, где воспоминание о боях, подвигах и гибели однополчан, газетные вырезки о фронтовиках. Письма еще раз заставляют вспомнить о лихолетье, заставляют переживать и задумываться об итогах и уроках былой войны… А второе, история комсомольской организации района. С 1972 года Сайфи Амиров публиковал свои статьи в районной газете «Путь победы» (“Җиңү юлы”) об истории комсомола и пионерии Агрызского района. Работа «Рождение и краткая история Агрызской организации РКСМ» хранится в нашем школьном музеи. Все материалы его исследований, являются достоверными, взятыми из архивов и периодической печати.

Музейный урок – форма музейной работы, предусматривающая коллективное углубленное изучение материала и предполагающая проверку его усвоения.Благодаря музейным урокам, обучающиеся нашей школы используют материалы для написания исследовательских работ для конкурсов и конференции : например, X Республиканская конференция исследовательских краеведческих работ «Жить, помня о корнях своих…», Республиканская научно-практическая конференция «Хроники Великой Победы»,

Межрегиональный конкурс краеведческих работ "К Звёздам!", в которых наши ученики стали призерами и финалистами. Особое воспитательное значение имеют материалы стендов, относящихся к истории Великой Отечественной войны.

Музейная среда не только стимулирует познавательные интересы учащихся, но и способствует всестороннему их развитию, а наличие подлинных музейных предметов побуждает к самостоятельному поиску информации.

Музейная педагогика, как одно из направлений деятельности музея, становится все более востребованной в практике духовно-нравственного, гражданско-патриотического, историко-краеведческого воспитания личности в едином образовательном процессе. Стремление к гуманитарному обновлению образования, ориентированному на сотрудничество музея и школы, составляет основу новой образовательной парадигмы XXI века.

В эпоху массового снижения нравственных ценностей необходимо воспитывать духовность, гражданственность и патриотизм через приобщение школьников к нетленным ценностям, которые хранит музей. Музейная педагогика как область научного знания, возникающая на стыке педагогики,

психологии, музееведения, искусства и краеведения, осуществляет связь прошлого с настоящим и будущим, несет в мир то лучшее, что накопило человечество.

Музейная среда стимулирует не только познавательные интересы школьников, но и способствует их всестороннему развитию, а наличие незнакомых предметов вызывает чувство удивления, побуждает к самостоятельным поискам информации. Музейная работа представляет большие возможности для того, чтобы сделать процесс обучения и воспитания школьника активным, содержательным, насыщенным познавательной деятельностью и тем самым превращает его в существенный фактор развития личности.

Активное использование музейной педагогики в образовательном процессе школы предполагает приобщить обучающихся к истокам народной национальной культуры. Способствует сохранению народных традиций.

В школе создаются все условия, способствующие всестороннему духовному, нравственному и интеллектуальному развитию детей. Воспитанию патриотизма и гражданственности, а также уважения к памятникам защитников отечества и старшему поколению.

Подводя итог, следует отметить, что на сегодняшний день музейная педагогика в образовательных организациях рассматривается как одно из важнейших средств образования, выполняет функции дополнительного образования и осуществляет их в специфической форме – символическом акте встречи прошлого и настоящего, в диалоге музея и учащегося, обладающего правом выбора и интерпретации увиденного и услышанного. Музейно-образовательная среда обеспечивает у обучающихся деятельность образовательную, нравственные и духовные идеалы, гражданскую позицию, гражданский долг.

Список использованных источников

Митриковская М.С. Музейная педагогика в школе/ Молодой ученый.- 2016.№9(113)

Нуриева Миләүшә Әмир кызы,
Арча шәһәре, Г. Тукай исемендәге Арча педагогия көллияте

УКЫТУ-ТӘРБИЯ ПРОЦЕССЫНДА МУЗЕЙ МӨМКИНЛЕКЛӘРЕННӘН ФАЙДАЛАНУ

Бүген без катлаулы, шул ук вакытта тынгысыз заманда яшибез. Ләкин кайдадыр йөрәкнең бер почмагында киләчәккә ышаныч, җәмгыятебезнең уңай якка үзгәрүенә өмет чаткысы бар. Бу чаткыны тормышка ашыручылар - кешелекле, миһербанлы, шәфкатьле яшь буын булырга тиеш. Яшь буынны дөрес, тиешенчә, җәмгыятькә файдалы шәхесләр итеп тәрбияләгән очракта гына киләчәктә матур, тыныч, якты тормышка өметләнеп була.

Укучыларда туган илгә мәхәббәт, халкыбызның үткәндәге истәлекләрен хөрмәт итү, хәзерге казанышларына ихтирам һәм горурлык хисләре, милли аң тәрбияләүдә, патриотик тәрбия бирүдә музейлар зур әһәмияткә ия.

Музейларда ФГОС таләпләренә җавап биргән дәресләр үткәрү; укучыларның танып белү күнекмәләрен, кызыксынуларын үстерү; үз халкына, тарихына, гореф-гадәтләренә, мәдәниятенә карата кызыксыну уяту аеруча отышка ия.

Бүген республикабызда барлыгы ничә музей эшләвен тәгаен генә әйтеп тә булмыйдыр. Халкыбызга фидакарьләрчә хезмәт итүче милләт җанлы кешеләр көче белән яңа мәдәни учаклар тергезелә. Ватаныбызның, туган ягыбызның тарихын белмичә һәм өйрәнмичә алга карап яшәү мөмкин түгеллекне тормыш һәрвакыт безнең исебезгә төшереп тора. Илдә барган үзгәрешләр музейлар эшчәнлегендә дә чагылыш таба. Тарихка, шәхесләргә булган караш үзгәрә, тарихи исемнәр әйләнеп кайта, яңалары ачыклана тора. Шул үзгәрешләрнең дәвамы булып яңа музейлар ачыла. Музейлар үз халкының данлы тарихы, даһи шәхесләре, бөек мәдәнияте белән горурлана. Музейларда бөтен бер халыкның тарихы, әдәбияты, сәнгате. Музей – ул хәтер хәзинәсе. Халкыбызда кадерләп сандыкларда сакланган яки ваемсызлыкка очрап чәчелеп – аунап яткан ядкарьләрне эзләп табып кире халыкка кайтарган, тарихыбызны барлап, милли хәтеребезне яңарткан хәлдә генә, без милләт булып сакланып кала алабыз.

Үткәнен белмәгән халыкның киләчәге юк, диләр. Соңгы елларда Арча районында тарихыбызны тулырак күзаллау, халкыбызның данлы үткәнен кадерләп, киләчәк буыннар өчен мөмкин кадәр тулырак саклау юнәлешендә күп эшләр башкарыла, яңа музейлар сафка баса. Музейлар белән укучыларны якыннан таныштыру - татар теле һәм әдәбият укытучыларына дәресләрне тагын да кызыклырак, мавыктыргыч итеп үткәрергә мөмкинлек бирә.

Дөньядагы бердәнбер “**Әлифба” музее** 1999 нчы елда Арча педагогия көллиятендә ачыла. Аеруча мөһим экспонатлар арасында дөнья халыклары әлифбалары коллекциясе (265 саклау берәмлеге), С.Г. Вагыйзов һәм Р.Г. Вәлитованың шәхси әйберләре, дәреслекләре бар.

2009 елның 8 декабрендә ачылган “Казан арты” Арча тарих-этнография музее да районыбызның бай музейларының берсе. Биредә музей хезмәткәрләре, фәнни-гамәли конференцияләр, төбәктән чыккан шәхесләргә багышланган әдәби кичәләр уздыра. Укучылар да бу чараларда бик теләп катнашалар.

Әдәбият дәресләрендә язучыларыбызның тормыш юлын, иҗатын өйрәтүдә Мөхәммәт Мәһдиев музее да зур роль уйный. Ул язучының туган йорты урынында салынган. Музей коллекциясендә язучының туган йорты, үз әсәрләрен иҗат иткән Казан фатирындагы эш бүлмәсе күренешләре, әти-әнисе язмышына бәйле материаллар укучыларда зур кызыксыну уята.

Бер акыл иясе әйткәнчә, милләтне бары бер кеше, бер даһи да тотып тора һәм саклый ала. Безнең өчен ул, әлбәттә – Габдулла Тукай.

Бүген бөек Тукаебыз мирасын Арчабызның Кушлавыч һәм Яңа Кырлай авылларында урнашкан музейлар саклый һәм укучыларга җиткерә.

Кушлавыч авылы һәм аның тирә-як табигате шагыйрьнең шигырьләрендә һәм истәлекләрендә бу урынга багышланган юлларны хәтердә яңарталар. Музей

экспозициясендә шагыйрьнең ата-анасы йортын, аның ул замандагы эчке күренеше күрсәтелгән. Витринада шагыйрьнең әнисенең шәхси әйберләре куелган.

Бүгенге көндә Тукаевларның музей-йорты Г.Тукай әдәби-мемориаль музей комплексы филиалы булып тора.

“Габдулла Тукай дәүләт әдәби-мемориаль музей комплексы” республика статусына ия. Бүген музей комплексы карамагында парк, күл, төп биналардан тыш Сәгъди абзый, Бай йортлары, Шүрәлеләр паркы ансамбле, фонд бинасы, китапханә, келәтләр, лапас, амбар, кое, ярдәмче корылмалар бар. Видеосалон ачык. Шагыйрь турында фильмнар карарга мөмкин. Укучыларга бөек әдип, әдәбият, мәдәният, тел турында дәресләр үткәрү өчен бик яхшы мөмкинлекләр тудырылган. Музей белем арттыру, мирасны саклау, дөньяга карашны киңәйтү мәркәзе, ял итү урыны. Димәк, алда әйтеп үтелгән музейларда укытучылар укучылар белән дәрес-экскурсияләр, тәрбия сәгатьләре үткәрә алалар.

Музейлар җанга рухи дәва бирүче туган як табигате, аның сихри көчкә ия булган чишмәләре, сабый чакта йөгереп узган яшел хәтфә чирәмле тугайлары аша да туган илгә мәхәббәт тәрбияли. Халкыбызның бай мирасы ярдәмендә үсеп килүче яшь буынның күңеленә изге орлыклар салу – тәрбия эшенең төп максаты.

Халкыбызның милли байлыклары, сәнгатебезнең һәм әдәбиятыбызның милли ядкәрләре озын гомерле, кадерле булсын дисәк, мәктәпләрдә музейлар булдыру, аларның эшенә укучыларны тарту, милли байлыгыбызны өйрәнүгә һәм саклауга кызыксыну уяту-безнең изге бурычыбыз.

Ә музейлар - үткән белән бүгенгене тоташтыручы күпер ул.

Прыткова Н.Ф.
г. Арск, МБОУ «Арская СОШ №2»,
учитель истории и обществознания

ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ – КАК ИННОВАЦИОННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО ШКОЛЫ

Аннотация: Современный образовательный процесс трудно представить без такой его составляющей, как музейная педагогика. Музейная педагогика решает вопрос, – каким быть человеку в этом постоянно меняющемся мире. Роль школьных музеев стала значительно возрастать. Во многом это связано с тем, что направления работы школьных музеев обширны, что позволяет активно включать его в образовательное пространство школы.

Ключевые слова: Музейная педагогика, исследовательская деятельность, инновационные технологии, школа.

В Законе РФ «Об образовании» определены требования к образовательной деятельности, где среди важнейших задач является формирование культурно - исторических ценностей, патриотического воспитания, воспитание

гражданственности, трудолюбия, уважения к правам и свободам человека, любви к окружающей природе.

Современный образовательный процесс трудно представить без такой его составляющей, как музейная педагогика. Музейная педагогика решает вопрос, – каким быть человеку в этом постоянно меняющемся мире.

Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду.

Понятие «музейная педагогика» появилось в начале 80-х гг. XX века. За это короткое время сам термин и обозначаемая им деятельность прочно вошли в педагогическую практику.

В настоящее время наше общество начинает осознавать, что будущее России и судьбы новых поколений зависят от того, удастся ли нам сохранить и приумножить богатейшее наследие национальной культуры.

Роль школьных музеев стала значительно возрастать. Во многом это связано с тем, что направления работы школьных музеев обширны, что позволяет активно включать его в образовательное пространство школы.

Целью создания и деятельности школьного музея является содействие развитию коммуникативных компетенций, навыков исследовательской работы учащихся, поддержке творческих способностей детей, формированию интереса к отечественной культуре и уважительного отношения к нравственным ценностям прошлых поколений.

Задачи школьного музея следующие:

–совершенствование образовательного процесса в школе;

–сохранение традиций;

– участие в научно-исследовательской деятельности;

– проведение внеклассных мероприятий среди учащихся

Школа является одним из источников формирования гражданско-патриотического воспитания. В МБОУ «АСОШ №2», работа в музее дает возможность учащимся постигать прошлое, изучать традиции своего народа. На уроках истории, мы широко используем школьный музей. По материалам музея ученики пишут проектные работы, делают сообщения на уроках, проводят познавательные, интересные экскурсии и мероприятия.

Школьный музей можно разделить на три направления:

1. Исследовательская деятельность
2. Экскурсия
3. Внеклассные занятия.

Исследовательская деятельность.

Исследовательская деятельность формирует у обучающихся умения и навыки практического применения теоретических знаний, развивает критическое мышление, логику, учит постановке целей, задач и поиску способов их достижения, требует освоения различных методов. Поскольку это приобретается на основе собственного опыта, что приводит к более глубокому осмыслению.

Одним из направлений патриотической работы музея школы является связь с участниками локальных конфликтов. Участники локальных конфликтов (Афганистан) являются постоянными гостями школы, приходя на различные встречи, мероприятия. Живой пример пробуждает интерес учащихся к исследовательской деятельности.

Исследовательской деятельностью охвачены учащиеся 5-11 классов. Обучающиеся работают над исследовательскими работами по тематике: Великая Отечественная война, история семьи в истории страны, история школы, книга посвященная М. Лотфуллину, которая была выпущена в нескольких экземплярах на двух языках. В школе прошла презентация книги.

В «Исследовательской деятельности» совместно с учащимися были созданы следующие проекты:

1. «Директора школы»;
2. «Марат Лотфуллин. Путь в бессмертие»;
3. «История школы МБОУ АСОШ №2»,
4. «Учителями славится Россия»

Мы продолжаем традиции выпускников школы, которые на протяжении многих лет сохранили нить, связывающую молодое и старшее поколения. Коллектив учителей и учеников ведут активную работу с ветеранами ВОВ, трудового фронта, участниками локальных войн – выпускниками нашей школы, отцами, братьями, дедами наших учеников.

Экскурсии.

Преимущество экскурсии в школьном музее перед другими образовательными формами заключается в том, что объекты восприятия можно увидеть, рассмотреть, а в некоторых случаях даже взять в руки. На базе музея работает кружок «Живая нить времен». В основе деятельности кружка лежит поиск, систематизация и оформление материалов по истории родного города, МБОУ Арской СОШ, а также материалов, связанных с историей Великой Отечественной войны. Ученики с хорошей дикцией, творческими способностями привлекаются к экскурсионной деятельности и помогают в оформлении материалов. Ученики знакомятся с экспонатами, представленные в музее, проводят экскурсии для учащихся 1-11 классов на татарском и русском языках.

Центральное место в нашем музее занимает экспозиция, посвященная выпускнику нашей школы, воину – афганцу Марату Лотфуллину. Экскурсоводы рассказывают историю школы о ее педагогическом коллективе и директорах, которые были ценны и незаменимы по-своему в определенный момент истории школы.

В коллективе нашей школы в разные годы работали прославленные учителя. Среди них отличники народного образования РСФСР, заслуженные учителя РТ, ветераны труда; заслуженные учителя Российской Федерации, почетные работники общего образования РФ.

Внеклассные занятия.

Школьный музей является базой для патриотического воспитания. В музее проходят интересные классные часы и уроки мужества. В урочной и внеурочной деятельности мы стремимся воспитывать в ребятах любознательность, глубоко почитать своих предков, гордиться прошлым своего народа – в этом основа деятельности школьных музеев.

На сегодняшний день, задача школьного музея заключается в развитии интереса учащихся к изучению и приобщению исторического прошлого к национальным и культурным традициям нашего народа.

Таким образом роль школьного музея в образовательном процессе очень большая. Во –первых это развитие познавательных интересов, а во-вторых воспитание творческой и общественной активности учащихся.

Список использованных источников

1. Соловьева, М. Ф. Музейная педагогика как новая отрасль педагогической науки. Музейная педагогика: учеб. пособ. – хрестоматия / под ред. М. Ф. Соловьевой. – Киров: Изд-во ВятГГУ, 2005.
2. https://cyberleninka.ru/article/n/shkolnyy-muzey-kak-komponent-obrazovatelnogo-prostranstva-shkoly?ysclid=lnxj1jqcg1564054033
3. Музей. Образование. Культура. Процессы интеграции. М.,1999 г. ИПРИКТ, Каф. Музейного дела.

Рамазанова Л.Ф.
Арский район, МБДОУ «Урнякский детский сад»,
воспитатель

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ПО МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКЕ В ДЕТСКОМ САДУ

Аннотация: В данной статье рассматривается организация работы музейной педагогики в детском саду. Сотрудничество при создании мини- музея сотрудников детского сада и родителей. Приобщение детей к культуре своего народа, к традициям, к своим родословным корням.

Ключевые слова: музейная педагогика, мини-музей, предметно-пространственная среда, инновационная технология, реликвия, традиция, аксессуары, *эстетические ценности.*

Abstract: This article discusses the organization of museum pedagogy in kindergarten. Cooperation in the creation of a mini-museum of kindergarten staff and parents. Introducing children to the culture of their people, to traditions, to their ancestral roots.

Key words: museum pedagogy, mini-museum, subject-spatial environment, innovative technology, relic, tradition, accessories, spiritual and moral values.

Музейная педагогика — молодая отрасль педагогической науки, инновационная технология в сфере образования и воспитания детей, создающая условия для погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду; способствует зарождению интереса и уважения к семейным реликвиям и традициям.

Работа педагогов в современных условиях требует инновационных подходов, поэтому использование музейной педагогики на занятиях и в режимных моментах диктуется временем. Основными направлениями культурно-образовательной деятельности в музее являются обучение, информирование, развитие творческих начал, отдых, общение. Такие подходы в совокупности дают возможность шире и доступнее преподнести новый материал детям.

Музей в детском саду – это место, где ребёнок погружается в интересный и неизведанный для него мир.

Музейную педагогику мы взяли в основу своей деятельности в целях приобщения детей дошкольного возраста к культуре, традициям родного краяи воспитания уважения, любви к родному языку.

Музей нашего детского сада создан совместными усилиями сотрудников и родителей. Сама работа по сбору экспонатов и их систематизации оказалась настолько увлекательной и интересной, что родители ездили в другие районы нашей республики и даже в другую республику, в частности, Марий Эл, к бабушкам и дедушкам. Экспонаты собирали по всему поселку. Общая идея сплотила сотрудников, родителей и детей. Работа оказалась сложной, так как старинные предметы быта давно стали лишними в красивых, благоустроенных, современных домах.

В настоящее время музей функционирует, пополняется. Составлен каталог.

В музее собраны старинные аксессуары, предметы быта, рукоделия. Присутствуют подлинные экспонаты, такие как: коромысло, ухват, чугунки, прялка, кочерга, зольник, колыбель, вышитые занавески, тканые дорожки, самотканые полотенца, лапти, деревянный чемодан, чёски, садник, ночва, сундук, деревянная ступа, примус, керосиновая плитка, мужской и женский костюмы, украшения и. т.д.

Экспонаты музея систематизированы. Представлены фрагменты деревенского дома: печь с чугунком, заслонкой, ухватом, кочергой. Тюбетейка, калфак, ичиги, читек, камзол, платье, фартук, нагрудники, и другие предметы одежды составляют комплект национального татарского костюма. Уголок старинной посуды и кухонной утвари, место отдыха и работы в избе позволяют ребёнку представить полную картину интерьера и обустройства дома в старину.

Музей стал частью воспитательно-образовательной системы нашего учреждения. С его помощью воспитанники знакомятся не только с бытом татарского народа, его традициями и обычаями, но и с историей, народным искусством, татарской и русской литературой. Используются разные формы работы: тематические дни, занятия в рамках педагогических проектов,

образовательная деятельность по ознакомлению с окружающим миром, использование в образовательной деятельности экспонатов музея. Педагоги посещают музей с детьми или приносят на занятия экспонаты, с которыми ребенок может работать, непосредственно взяв их в руки.

Существенной особенностью детского восприятия является то, что дети лучше усваивают материал через осязание. Тактильное чувство обогащает и дополняет зрительную информацию.

Музейная среда черезвычайно насыщена и маленький ребенок быстро устает от избытка информации. Количество демонстрируемых предметов следует ограничить семью – десятью экспонатами. Желательно вносить элементы игры. Именно в игре дети больше запоминают, лучше сосредотачиваются.

Дети в силу возраста воспринимают информацию только первые пятнадцать-двадцать минут, после чего внимание снижается:им очень трудно стоять на одном месте. Время остановки у одной витрины – не более одной- трех минут.В этот момент я вношу элементы игры, творческой работы детей или двигательной активности.Движение связано с осмотром экспоната:они обходят его, заглядывают внутрь, приседают, наклоняются.

Воспитание у дошкольников уважения к своей национальности, искреннего интереса ксвоим родословным корням в нашем учреждении идет в тесной связи с музейной педагогикой. Воспитание любви к культуре своего народа начинаем с изучения родного края.

Все увиденное, услышанное легче усваивается детьми любого возраста. Так мы строим работу перед конкретными мероприятиями, занятиями.

В нашем поселке есть музей Арского лесничества, куда мы с воспитанниками систематически ходим на экскурсию. В музее богато представлен материал по видовому разнообразию животных, птиц, семян растений, инструментов и техники лесообработки. Тема для нас и наших детей актуальна, знакома, близка, поскольку родители наших воспитанников в большинстве своем работают в лесном хозяйстве, что воспитывает заботливое отношение к родному краю.

Экскурсия и работа в музее стали предварительным этапом подготовки и показа детьми старшей группы представления «Урманның көйле тормышы» для родителей и детей младшей группы. В этой театрализованной постановке участвовали дети всей группы. В сказке освещалась жизнь насекомых, животных нашего края. Экологические сказки в детях воспитывают бережное отношение к живому, развивают познавательный интерес к природе. Маленьким слушателям важно узнать о проблемах дикой природы из уст самих ее обитателей, услышать их голос.

Таким же образом наши дети подготовили сказку «Күл буена килсәгез», участвовали в республиканском экологическом конкурсе сценического творчества и стали победителями.

Мы часто пользуемся экспонатами из нашего музея на открытых занятиях, таких как «Әбиемнең серле сандыгы», музыкальных мероприятиях, театрализованных постановках.

Дети с большим удовольствием играют татарские народные игры: «Түбәтәй», «Бег с коромыслом», «Разбивание горшка», «Зәңгәр чәчәк». Помощь в ознакомлении с атрибутами игр оказывают музейные экспонаты.

Прежде чем учить с ребенком песню, танец или стихотворение, воспитатель начинает свою работу в музее. Ребенок видит, рассматривает предмет, трогает, ощупывает, слушает рассказ воспитателя о его истории и только тогда у него складывается полноценное представление об этом предмете. Дальнейшее изучениепесни, танца или стихотворения становится осмысленным, понятным. Так мы разучиваем песни«Кәләпүшем, калфагым», «Шәл бәйләдем», «Оркестр с ложками». Обучению песни с девочками «Бишекҗыры» предшествовало знакомство с колыбелью в музее.

Будучи взрослыми, мы знаем историю, окружающий мир, культурные ценности. Дети с такими знаниями не рождаются. Об этом имвпервые объясняем мы, взрослые. Наша задача - показать, рассказать и воспитать уважение к истории своего народа. Так мы разучиваем стихотворения «Энҗе мәрҗән калфагым», «Татар түбәтәе»,«Әнием самавары».

В нашем детском саду вошло в традицию празднование таких полузабытых, национальных праздников, как «Җимчәчәк», «Орчыкөмәсе», «Аулак ой», «Чәк-чәк бәйрәме». Знакомство с историей этих праздников также начинается знакомством с прошлым наших бабушек и дедушек. Атрибуты любимого детьми национального праздника«Сабантуй» в том виде, в котором он зарождался- с вышитыми полотенцами, платками- ребенок может увидеть в нашем музее. Песню «Сабантуй» дети с удовольствием исполняют на нашем ежегодном, традиционном празднике татарских народных игр.

Соприкасаясь с настоящими старинными предметами, дети чувствуют свою принадлежность к истории. Предметы старины, которыми пользовались его далёкие предки, наводят ребёнка на мысли о жизни в далёком прошлом.

Каждому человекуприсуща творческая активность. Именно в дошкольный период необходимо прививать детям чувство прекрасного, доброго. Очень важно в этот период создать вокруг ребенка одухотворенную среду, прививать духовно-нравственные и эстетические ценности, подготовить дошкольника эмоционально и информационно к восприятию произведений искусства.

Список использованных источников

1.Н.А.Рыжова «Мини-музей в детском саду», Москва-2008г.

2.А.Н.Морозова, О.В.Мельникова «Музейная педагогика», Москва 2008г.

3.Источники из интернета

Сафина Рамзия Фатыховна
МБОУ «Качелинская ООШ»

ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ

Аннотация: Музей хранит, изучает и показывает все, чем живёт время. Людьми созданы различные музеи, непохожие друг на друга: исторические музеи, художественные, краеведческие, мемориальные, экологические, этнографические, научно-технические и т.д. Особое место в этом ряду занимают школьные музеи. Школьный музей - широкое поле творчества и сотрудничества учащихся и педагогов, родителей.
Ключевые слова: воспитательная работа, школьный музей

Воспитание учащихся – это сложный, многофакторный процесс, так как на личность человека оказывают влияние и семья, и школа, и различные коллективы, с которыми он связан в своей жизни, и среда товарищей, и различные средства общественно-политической идеологии.

Школьный музей сегодня является эффективным средством воспитания подрастающего поколения. Он становится средством творческой самореализации, инициирует личностно ориентированное воспитание и образование, является маленьким исследовательским центром по сохранению, возрождению и развитию локальных культурно-исторических традиций, участвует в диалоге поколений и культур.

Школьный музей рассчитан на детей. Дети - будущее нашего общества. Если мы хотим вырастить достойных граждан, патриотов отечества, мы должны воспитать в наших детях духовно-нравственный стержень. Сегодня как никогда ясно, что без воспитания патриотизма, гражданственности, духовности у подрастающего поколения ни в экономике, ни в культуре, ни в образовании мы не сможем уверенно двигаться вперед. С раннего возраста человек начинает осознавать себя частицей своей семьи, своей нации, своей Родины.

Наш школьный музей «Моя малая Родина» был открыт в 2011 учебном году.

Музей в образовательном учреждении создаётся «в целях воспитания, обучения и социализации обучающихся». Школьный музей призван формировать устойчивый интерес к приобретению новых знаний по истории родного края, воспитывать желание и готовность к самостоятельному изучению истории родного края, формировать умения исследовательской работы с краеведческой литературой, архивными материалами, письменными и устными источниками. Только музей оказывает эмоциональное, информационное воздействие и может приобщить учащихся к материальным, культурным, духовным ценностям родного края, осуществить патриотическое воспитание на примерах героической борьбы, подвигов, служения стране.

Только в музее исторические знания смогут преобразоваться в убеждения. В музее информация приобретает наглядность, образность и активизирует

визуальное мышление, становящееся эффективным средством преемственности культуры.

Наш музей существует 12 лет. За это время собрано достаточно много краеведческого материала, который очень активно используется при проведении уроков истории, внеклассных мероприятий. Воспитательный потенциал школьного музея велик. Школьный музей - это не просто собирание памятников, это не только создание экспозиций (хотя без них музей немыслим), а это еще и многогранная деятельность, направленная на повышение образования, нравственное воспитание и формирование исторического сознания, что может быть достигнуто с помощью различных форм музейной деятельности, в том числе массовой научно-просветительной работы.

В музее открыты постоянные экспозиции: «Наша родная деревня» (посвящена истории села и ее людям). «Они сражались за Родину» (посвящена Великой Отечественной войне) «Наши герои» (посвящена участникам СВО)

При реализации задач воспитания личности школьника средствами музея нами используются разные формы работы: создание экспозиций и выставок на основе фондов музея; опрос населения; уроки мужества, встречи с интересными людьми; выставки творчества учащихся; краеведческие викторины, смотр-конкурсы; выставки , исследовательская и поисковая деятельность;вечера, олимпиады, викторины, встречи с участниками и свидетелями исторических событий, исторические и краеведческие игры, конференции, лекции, поездки по другим музеям и городам; экскурсия; музейные уроки; консультация; научные чтения; кружки; клубы; исторические и литературные вечера; праздники; концерты и т. Д.

Многие учителя в своей урочной и во внеурочной деятельности всё чаще обращаются к проблеме использования краеведческого материала с целью формирования знаний, умений и ценностных ориентаций, развитию творческих способностей, воспитания уважения к культуре и истории родного края.

Экспозиции музея помогают при проведении музейных уроков, но и уроков истории, литературы, географии, внеклассных мероприятий. Музей является центром творческого общения, развития и досуга, краеведческим центром школы и села, поэтому при подготовке Дня Победы, юбилея района, республики и других общих мероприятий используются материалы данных экспозиций.

Часто ведь можно услышать слова о том, что история нашего села ничем не примечательна, и живут здесь совсем обычные люди, так что и гордиться – то особенно нечем. Подготовка экскурсий, бесед помогает убедиться в обратном. Учащимися подготовлены и проводятся экскурсии

Через исследовательскую работу по изучению прошлого своего края, села, школы, своей семьи формируется осознание ребенком себя частью страны, осознание своей способности повлиять на ее развитие. В исследовательской работе ребенок полностью отходит от зубрежки, он осознанно впитывает в себя все лучшее, что связано с нашей историей. Она выводит учащихся за рамки урока, за пределы школы, в мир окружающей действительности, расширяет

наблюдательность и учит вдумчиво относиться к общественным явлениям. Используя исследовательский метод в краеведении, школьники учатся раскрывать взаимосвязь общеисторического и местного материала, становятся не потребителями готовой информации, а соучастниками творческого процесса.

Ребенок в музее не должен быть пассивным слушателем и зрителем. Формы активности детей могут быть различны: от простой возможности потрогать старинный предмет до ролевой игры, в ходе которой ребенок на практике осваивает определенные социальные функции и роли.

Музей занимает важное место в жизни учащихся и выпускников школы. Сюда приходят первоклассники вначале важного шага - учебы, отсюда выходят выпускники и уносят в памяти самое лучшее в жизни.

Активные помощники - ветераны педагогического труда, те, кто стояли у истоков создания музея, те, кто сами создавали историю школы – теперь наши незаменимые друзья и помощники. Они проводят уроки истории школы, участвуют в краеведческих чтениях, помогают собирать и систематизировать поисковый материал, принимают участие в организации и проведении встреч выпускников.

Музей образовательного учреждения сегодня – не отдельно стоящий институт, а одно из ключевых звеньев образовательной и воспитательной работы в школе. Деятельность музея разнопланова: она реализует целый комплекс форм, методов и приемов работы. В музее также происходит обучение и воспитание; пропаганда знаний о природе и обществе, истории и культуре страны и области ведется на основе подлинных памятников материальной и духовной культуры народов. Именно подлинность музейной информации придает полученным здесь знаниям особую убедительность и достоверность.

Образовательно-воспитательный процесс происходит в особой, эстетически значимой и информационно насыщенной предметно-пространственной среде, где школьник ощущает свою сопричастность к предметам, фактам, конкретным людским судьбам, нередко при возможности диалога с этими людьми. Все это, в конечном счете, способствуют успешной реализации образовательно-воспитательных функций школьного музея.

Список использованных источников

1. Персин А.И. Краеведение и школьные музеи. Учебно-методическое пособие. М.: ФЦДЮТиК, 2006. С. 10

2. Персин, А. Школьный музей : из века XX – в XXI / Анатолий Персин // Музей. – 2010. - № 7. – С. 70-73.

3. Персин, А. И. Краеведческая работа в школьных музеях / А. И. Персин // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2009. - № 10. – С. 42-47.

4. Туманов, В.Е. Школьный музей: методическое пособие / В.Е. Туманов.- изд. 2-е, исправл. – Москва: ЦДЮТиК, 2003. - 154 с.

5. Туманов, В.Е. Школьный музей – хранитель народной памяти. – М.: 2006.– 78 с.
6. Шляхтина, Л.М. Основы музейного дела: учебное пособие / Л.М. Шляхтина. – Москва : Высшая школа, 2005. - 183 с.: ил.
7. Решетников Н.И. Школьный музей и комплектование его собрания: Учебно-методическое пособие. М.: ФЦДЮТиК, 2005. 160 с.
8. Озеров А.Г. Историко-этнографические исследования учащихся. Учебно-методическое издание. М.: ФЦДЮТиК, 2007 – 160 с.
9. Шмидт С.О. Краеведение и документальные памятники. – Тверь: МП Алтай, 1992. – 86 с.
10.Гаркуша, И.И. Здравствуй, музей!: интерактивные музейные занятия /И.М. Гаркуша. – Москва : Агентство "Мегаполис", 2014. - 247 с.: цв. фото.

Сибгатуллина Гульшат Наилевна
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Книнская основная общеобразовательная школа имени Героя Советского Союза Б.С.Рахимова» Балтасинского муниципального района РТ
Учитель истории и обществознания

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В УЧРЕЖДЕНИИ

Гордиться славою своих предков не только можно, но и должно;
не уважать оной есть постыдное малодушие. А.С.Пушкин.

Аннотация: Наша жизнь появилась не только сегодня. У него есть прошлое, древняя история. На страницах газет, а на экранах телевидения часто показывают интересные передачи о красивых местах. В нашем Татарстанском таких мест много. Мы их просто недооцениваем. Если взглянуть на страницы истории, то увидим, что наш народ из поколения в поколение передавал исторические источники, национальные обряды. Конечно, большую роль в их передаче будущим поколениям занимают музеи.

В этой работе я решил остановиться на музеях, т.к .являюсь руководителем школьного музея в Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Книнская основная общеобразовательная школа имени Героя Советского Союза Б.С.Рахимова» Балтасинского муниципального района Республики Татарстан.

Думаю, что место музеев в жизни человека очень большое , потому что, попав именно в музей, ты чувствуешь себя как будто в прошлом. Какой бы музей ни был, там люди сталкиваются с новыми, незнакомыми для себя вещами.

В каждой школе есть музейные углы. Наша школа не исключение. Там отражена история, украшения, письма военных лет, бывшая мебель.

Понятие «музейная педагогика» появилось в начале 80-х гг. и было заимствовано из немецкой терминологии. За это короткое время сам термин и

обозначаемая им деятельность прочно вошли в педагогическую практику, об этом свидетельствуют музейно-образовательные программы для воспитанников образовательных учреждений.

Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду. В последние десятилетия приобретает большую популярность в системе школьного образования и воспитания — создаются музейные программы, выходят книги, разрабатываются методические рекомендации. Сегодня мы ищем в музее партнера по решению задач, связанных с воспитанием и образованием детей, через осуществление музейно-педагогической деятельности, как в условиях музейной среды, так и в условиях школы. В этом случае сама предметная среда окружающего мира играет роль учителя и воспитателя.

Основной целью музейной педагогики является: **приобщение к музеям подрастающего поколения, творческое развитие личности**. Поэтому на сегодняшний день **музейную педагогику рассматривают как инновационную педагогическую технологию.**

Современная музейная педагогика, направленная на развитие творческого потенциала личности, реализуется через культурно-образовательную деятельность музея в своих специальных формах.

Формы взаимодействия музейной педагогики различаются следующим образом:

– музеи взаимодействуют с образовательными учреждениями (школами, вузами, дошкольными учреждениями); нередко в музеях организовываются специальные отделы и центры по работе с детьми и молодежью;

– образовательные учреждения устанавливают отношения сотрудничества с различными музеями:

1) по принципу территориальной близости (нередко музей начинает объединять вокруг себя несколько школ, а они в свою очередь проводят совместные мероприятия, основываясь на тематике музея);

2) исходя из основной проблематики (например, все школы в тукаевских местах так или иначе связаны с данной проблематикой и музеями);

3) основываясь на общности интересов руководителя-педагога и обучающихся

4) следуя одной теме, посещают музеи в разных местах (напри- мер, посещение музеев в разных городах);

– образовательные учреждения организуют собственные музеи, однако в большинстве случаев эта работа строится на взаимодействии с музеями. Организация собственных музеев в настоящее время принимает все более широкий характер. При всех формах взаимодействия и сотрудничества в настоящее время активно применяются информационные технологии. В связи с развитием информационных технологий, улучшением электронного ресурсного обеспечения музеев особенно активно развиваются новые формы экспонирования, экскурсии на электронной основе. Так многие школьные музеи были занесены в реестр школьных музеев.

Музеи - не только память человечества, народа, нации. Это и средство воспитания, педагогического воздействия на людей. Это впечатление происходит как через рассказ экскурсовода, так и через написанный на пленку текст, через самостоятельное мышление человека, знакомящегося с экспозицией. Несмотря на то, что в современном мире широко распространены компьютеры и информационные технологии и многие их положительные качества, людей отталкиваются от культурных ценностей, которые показывают его исторический путь. Поэтому музеи являются мерой напоминания о необходимости обратить внимание людей на эти настоящие ценности и богатства, их сохранения и развития. Слово «музей» взято с греческого языка, на русский переводится как «храм муз».

Результативность музейной педагогики -воспитание учащихся духовно-насыщенной, творчески одаренной, высококультурно развитой личностью. Музей - очаг воспитания. Огромное значение имеют музеи в сохранении духовного богатства народа, молодого поколения. Они не только имеют материальное и духовное наследие, но и помогают в учебно-воспитательной работе. Изучение нашей культуры сегодня имеет особое значение, потому что в современных условиях исчезают наши традиции. А сохранение и изучение наших древних традиций считается важным не только в научном, но и в практическом отношении эстетического воспитания нашего подрастающего поколения:

* формировать понимание взаимосвязи исторических эпох и своей причастности к иному времени, другой культуре посредством общения с памятниками истории и культуры;

* формировать способность к воссозданию образа соответствующей эпохи на основе общения с культурным наследием, т.е. к художественному восприятию действительности;

* развивать способность к эстетическому созерцанию и сопереживанию;

* вызывать уважение к другим культурам;

*развивать способность и потребность самостоятельно осваивать окружающий мир путём изучения культурного наследия разных эпох и народов.

В настоящее время проявляется всё больший интерес к традициям, истории, культуре своей малой родины.

Создание музея – трудоёмкая работа, которая состоит из нескольких этапов.

1 этап. Постановка целей и задач

2 этап. Создание нормативно-правовой базы.

3 этап. Формирование тематики экспозиций. Сбор экспонатов и регистрация их в каталоге. Необходимо учитывать количество посетителей и экспонатов.

4 этап. Оформление музейной комнаты и вспомогательного фонда, которое требует соблюдения ряда условий:

- оформление комнаты (уголка) с учётом эстетических норм;
- соблюдение правил безопасности, гигиенических норм.

5 этап. Разработка тематики и содержания экскурсий и занятий для ознакомления детей с экспонатами.
6 этап. Разработка перспективно-тематического плана работы, в котором предусматривались не только занятии с детьми, но и мероприятия для родителей, а также конкурсы и выставки. Также материалы для проведения анкетирования, диагностики.
7 этап. Подготовка экскурсоводов и режима работы музея.
Ими могут быть педагоги, старшие дошкольники или родители.
8 этап. Открытие мини - музея .
Музеи Балтасинского района
Музей истории Сибирского тракта и Мусы Джалиля
Музей Дружба Народов
Музей-усадьба Мирхайдара Файзи в селе Шуда Балтасинского района Музей просвещения В центральной мечети Балтасинского района "Мәгариф мәркәзе".
Паспорт музея МБОУ «Книнская ООШ им. Б.С.Рахимова»
Название музея: «Туган якны өйрәнү»,
МБОУ "Книнская ООШ им. Б.С.Рахимова".
Документация музея:
Книга учета основного и вспомогательного фондов (инвентарнаякнига)
Свидетельство № 127 от 29.10.2013 г. о присвоении звания Музей образовательного учреждения (школьный музей)
Положение о школьном музее
Приказ о назначении руководителя школьного музея
План работы школьного музея
Экспозиции:

1. Ветераны ВОВ
2. История колхоза
3. Природа родного края
4. История школы
5. Быт, культурное наследие и традиции народа

4.Фонды музея: В состав основного фонда входит: вещественные памятники: орудия труда, промышленное оборудлование и детали, материал нумизматики, предметы быта, домашняя утварь, одежда, украшения, мебель, детали жилища., Письменные матерниалы: печатные и рукописные документы, книги, газеты, журналы, письма. Изобразительные материалы: произведения искусства, фотографии, планы, карты.
6. Итог. Значение музея сегодня.

В чем же значение музеев? Ответа на этот вопрос нет. Школьный музей но он все еще делится своим богатством. На уроках, классных часах экспонаты музея находят широкое применение. Учащиеся своими глазами видят и, держась за руки, вспоминают боевые и орудия труда, национальную одежду, предметы домашнего обихода, украшения, предметы быта и т.д. В музее, восхищаются мастерством и трудолюбием наших дедов, бабушек и дедушек.

Для учащихся, желающих углубленно узнать историю, культуру родного края, работает кружок. Члены кружка изучают предприятия и организации, трудовые и военные подвиги наших земляков, страницы их жизни, собирают материалы, составляют альбомы, проводят интересные встречи. Такая работа воспитывает у учащихся чувство патриотизма, вызывает интерес к истории родного края, к народу.

Выступления экскурсоводов о экспозициях музея, собранных в нем экспонатах, материалах для учащихся, семинарах, встречах учителей района, проходивших в школе, усиливают интерес слушателей к истории родного края - Дубьязов, воспитывают чувство гордости за свой народ. Такие мероприятия воспитывают у детей уважение и уважение к трудолюбивому народу родного края.

В музее проводятся вечера и мероприятия. Каждая из них направлена на развитие традиций, обычаев, передающихся из поколения в поколение, внеклассные мероприятия основаны на традициях наших предков.

С каждым днем наш музей растет, красится, обогащается историческими экспонатами. Жители села, учащиеся и сегодня пополняют музей памятными вещами.

Материалы Музея-своеобразная сокровищница для школьников. При проведении различных конкурсов, конкурсов учащиеся используют музейные материалы, так как здесь можно найти богатый материал. Работы, выполненные с использованием музейных материалов, занимают призовые места в районном, республиканском масштабе. Если школьники интересуются историей, значит, у музеев есть будущее!

Неоценимое значение в деле нравственного воспитания детей имеет деятельность краеведческого музея в изучении духовного наследия нашего народа, его истории.

Литература:

1. Шляхтина, Л. М. Ш70 Музейная педагогика : учебно-методическое / Л. М. Шляхтина ; М-во культуры РФ, С.-Петерб. гос. ин-т культуры, фак. мировой культуры, каф. музеологии и культурного наследия. – Санкт Петербург : СПбГИК, 2021. – 60 с.

Тимергалиева Р.Ф.
Кайбицкий муниципальный район,
МБОУ «Федоровская средняяя общеобразовательная школа имени Е.Г.Тутаева Кайбицкого муниципального района Республики Татарстан»,
учитель родного (татарского) языка и литературы

УКУЧЫЛАРДА БЕЛЕМ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ

Аннотация : Музейная педагогика является инновационной технологией в сфере личностного воспитания детей, создающая условия погружения личности в специально организованную предметно-пространственную среду.

Музейная педагогика в последние десятилетия приобретает большую популярность в системе дошкольного образования и воспитания — создаются музейные программы, выходят книги, разрабатываются методические рекомендации (это работы М. Ю. Коваль, О. В. Дыбиной). Сегодня мы ищем в музее партнера по решению задач, связанных с воспитанием и образованием детей, через осуществление музейно-педагогической деятельности, как в условиях музейной среды, так и в условиях детского сада. В этом случае сама предметная среда окружающего мира играет роль учителя.

Понятие «музейная педагогика» появилось в начале 80-х гг. и было заимствовано из немецкой терминологии. За это короткое время сам термин и обозначаемая им деятельность прочно вошли в педагогическую практику, об этом свидетельствуют музейно-образовательные программы для обучающихся образовательных учреждений.

Основной целью музейной педагогики является: приобщение к музеям подрастающего поколения, творческое развитие личности. Поэтому на сегодняшний день музейную педагогику рассматривают как инновационную педагогическую технологию.

Музей педагогикасы-балаларны шәхси тәрбияләү өлкәсендә инновацион технология, ул шәхесне махсус оештырылган предмет-киңлек мохиткә чуму шартларын тудыра.

Музей педагогикасы соңгы дистә елларда мәктәптә белем бирү һәм тәрбия системасында зур популярлык ала музей программалары булдырыла, китаплар чыга, методик киңәшләр эшләнә (бу м.Ю. Коваль, О. В. Дыбина эшләре). Бүген без музейда балаларны тәрбияләү һәм укыту белән бәйле мәсьәләләрне хәл итү буенча партнер эзлибез, музей мохите шартларында да, мәктәптә укыту шартларында да музей-педагогик эшчәнлекне гамәлгә ашыру аша. Бу очракта әйләнә-тирә дөньяның предметлы мохите укытучы ролен уйный.

«Музей педагогикасы» төшенчәсе 80-нче еллар башында барлыкка килә һәм немец терминологиясеннән алынган. Бу кыска вакыт эчендә термин үзе һәм ул билгеләгән эшчәнлек педагогик практикага ныклы керде, моның турында мәгариф учреждениеләре тәрбияләнүчеләре өчен Музей-белем бирү программалары шаһитлык бирә.

Музей педагогикасының төп максаты: үсеп килүче буынны музейларга җәлеп итү, шәхеснең иҗади үсеше. Шуңа күрә бүгенге көндә музей педагогикасын инновацион педагогик технология буларак карыйлар. Әлбәттә, мәктәп шартларында музей эше таләпләренә туры килгән экспозицияләр булдыру авыррак. Шуңа күрә бу экспозицияләр «мини-музейлар»дип атала.
«Мини» сүзенең бер өлеше алар өчен билгеләнгән балаларның яшен, экспозициянең зурлыгын һәм мондый музейның төгәл билгеләнгән тематикасын чагылдыра. Мини-музейларның максаты-балаларны эшчәнлеккә һәм аралашуга җәлеп итү, аларның эмоциональ өлкәсенә тәэсир итү.

Психологик тикшеренүләр Музей-белем бирү киңлегендә шөгыльләнүче балаларда балаларның фикерләү эшчәнлеге билгеле бер рәвештә үзгәртелә, балалар образлар белән иреклерәк эшли.
Музей педагогикасы технологиясенмәктәптә укыту шартларында гамәлгә ашыру нәтиҗәлелеге.
Бу түбәндәгечә:

- Баланың балачактан ук мәдәнияткә һәм аның искиткеч күренешләренең берсенә - музейга кушылган интеллигент кеше булу мөмкинлеге туа.
- Балалар, музей киңлеген яратып һәм үзләштергәннән соң, өлкән яшьтә музей күргәзмәләренә һәм мәдәни вакыйгаларга иң рәхмәтле һәм сизгер кунаклар булачак, «чын» музейга танып белү кызыксынуын алачак.
- Балаларда тарихка кыйммәт мөнәсәбәте формалаша, музейларга һәм күргәзмәләргә кызыксыну барлыкка килә, эмоциональ җавап үсә. "Бала музейдан «тагын бер баскычка»күтәрелү ышанычын тоеп китәргә тиеш.

Укытучының бурычы-баланы предметларда яшеренгән бу мәгънәләрне танырга өйрәтү. Бу адымга баргач, якын бурычларны аңларга һәм формалаштырырга кирәк:

- баланы тирә-юньдәге әйберләрнең тарихи-мәдәни контекстын күрергә өйрәтү, ягъни аны тарих һәм мәдәният үсеше күзлегеннән бәяләү;
- тарих һәм мәдәният һәйкәлләре белән аралашу аша тарихи чорларның үзара бәйләнешен һәм башка вакытка, башка мәдәнияткә катнашын аңлауны формалаштыру;
- мәдәни мирас белән аралашу нигезендә тиешле чор образын яңарту сәләтен формалаштыру, ягъни чынбарлыкны сәнгатьчә кабул итү;
- эстетик күзәтү һәм кызгану сәләтен үстерү;
- башка культураларга хөрмәт уяту;
- төрле чорларның һәм халыкларның мәдәни мирасын өйрәнеп, әйләнә-тирә дөньяны үзләштерү сәләтен һәм ихтыяҗын үстерү.

Беренче планга балага «музей» ны үз тирәсендә күрергә ярдәм итү, ягъни аның алдында көндәлек тормышта аны чолгап алган гадәти әйберләрнең тарихи-мәдәни контекстын ачу, мөстәкыйль рәвештә анализларга, чагыштырырга, нәтиҗәләр ясарга өйрәтү бурычы куела. Музейларны белем бирү процессына кертү беренче карашка күренгәнчә гади эш түгел. Музей педагогикасыннан файдалану өчен билгеле бер кагыйдәләрне үтәргә кирәк.

Беренче кагыйдә. Музейга җитди, максатчан әзерләнергә, ә аннары алган белемнәрен һәм тәэсирләрен ныгытырга кирәк. Бала музейның катлаулы символик телен кабул итәргә әзер түгел. Укытучының бурычы-кечкенә кешегә бу авыр һәм бик мөһим танып белү эшчәнлегендә ярдәм итү.

Икенче кагыйдә. Үз эшчәнлегеңнең ахыргы бурычын ачык аңларга кирәк мәдәни мирасны кызыксынып кабул итә һәм аны саклау өчен генә түгел, ә бу мирасны арттыру һәм башка буыннарга тапшыру өчен дә үз җаваплылыгын аңлый алган иҗади шәхес формалаштыру.

Мәктәптә мини-музей оештыру. Хәзерге вакытта үз Ватанының традицияләренә, тарихына, мәдәниятенә кызыксыну арта бара.Укучыларны

халык мәдәнияте, үткәнне танып белү буенча мәсьәләләр хәл ителә. Балаларны туган яклары белән таныштыру формаларының берсе –этнографик бүлмәләр, мини-музейлар оештыру. Музей-бу махсус, махсус оештырылган мәктәп киңлеге, ул баланың да, өлкәннәрнең дә күзаллауларын киңәйтергә, белемлелекне, тәрбияне арттырырга, мәңгелек кыйммәтләргә кушылырга ярдәм итә. Мини-музейны булдыру-күп вакыт таләп итә торган эш, ул берничә этаптан тора.

Безнең мәктәбебезнең “Туган якны өйрәнү”музее инде күп еллар эшләп килә. Мәктәбебебнең быел 155 еллыгын билгеләп үттек. Бик күп еллар буена җыелган материал, экспонатлар музей фондына нигез булдылар. Еллар узган саен фондыбыз тулылана гына бара. Мәктәп музееның төп бурычы – туган якның тарихын, материалларын саклау гына түгел, ә бәлки, укыту-тәрбия эшен нәтиҗәле оештыру, гуманлы укучы шәхесен формалаштыру процессына өлеш кертү. Мәктәп музее - ул мәктәпнең дәвамы, чөнки укучылар музейда тарих, әдәбият, география һәм башка дәресләрдә ишеткәннәре турында фикер йөртүне дәвам итәләр. Мәктәп һәм музей укучыларда патриотизм тәрбияләүдә бербөтен тәрбия үзәге булып тора. Бу аның күп юнәлешләрдә эш алып баруы белән бәйле. Ул исә, үз чиратында, музей материалларын укыту-тәрбия процессында куллану, яшьләргә патриотик тәрбия бирү буенча дәүләт программасын гамәлгә ашыру мөмкинлеге бирә.

Шулай ук безнең Кайбыч районында “Туган якны өйрәнү”музее, “Галия Кайбицкая”музее киң колач алып эшли. Районыбыз мәктәбендәге укучылар бик теләп әлеге музейга йөриләр. Пушкин картасы аша экскурсияләргә барабыз. Музейда уздырылган һәр чара: экскурсия, дәрес, батырлык дәресләре, сугыш ветераннары белән уздырылган кичәләр зур тәрбияви һәм танып-белү үзенчәлегенә ия. Музей эшендә экскурсияләр (дәресләр экскурсияләр) бик мөһим урын алып торырга тиеш. Һәм бу бик законлы, чөнки музей экспозициясе һәм экскурсия ысулы үзара бәйле. Балалар белән экскурсия эше түбәндәге төп бурычларны хәл итә:

- балаларның иҗади сәләтләрен ачыклау;
- музей мәдәнияте эчтәлеге турында күзаллауларны киңәйтү;
- музей телен кабул итүнең башлангыч күнекмәләрен үстерү;
- иҗади аралашу һәм хезмәттәшлек өчен шартлар тудыру.

Музей шартларында укучылар белән экскурсия эшенең методик формалары шактый төрле: күзәтү һәм тематик экскурсияләр үткәрү, танып белү әңгәмәләре һәм чаралары үткәрү, күргәзмәләр оештыру. Исемдә китерелгән ысуллар балалар белән экскурсоводның төрле эш формаларында тормышка ашырыла: викториналар һәм табышмаклар, шарадлар һәм ребуслар, дидактик уеннар, иҗади биремнәр. Экскурсия эшенең методик принциплары укытуның үсеш юнәлеше, шәхеснең психологик үзенчәлекләре һәм музей кабул итүенең яшь үзенчәлекләре кебек мөһим факторлар белән ачык билгеләнә. Эстетик үсеш процессы катлаулы, акрын бара, ул баланың шәхесенә системалы, озак вакытлы йогынты ясауны таләп итә.

Йомгаклап шуны әйтәсе килә: туган җиребезгә , халкыбызның үткәненә мәхәббәт һәм хөрмәт тәрбияләүдә мәктәп музей педагогикасы зур роль уйный. Системалы эш һәм педагогик процессны методик яктан дөрес оештыру шартларында музейны кечкенәдән кабул итүгә өйрәтү мөмкин генә түгел, ә кирәк тә. Шул ук вакытта музейның роле бәяләп бетергесез зур, аның музей кыйммәтләре дөньясына керү өчен зур мөмкинлекләре бар.

Титова Любовь Петровна,
МБОУ «Шуманская ООШ Высокогорского
муниципального района РТ»,
учитель начальных классов

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Неоценимую помощь в решении многих образовательно-воспитательных задач может оказать педагогическое направление - музейная педагогика, предусматривающая как обучение и воспитание учащихся на музейном материале, так и их теоретическое осмысление.

Цель музейной педагогики заключается в создании условий для развития личности путём включения её в многообразную деятельность музея.

На современном этапе развития школьного образования интеграция музейной педагогики в образовательный процесс чрезвычайно актуальна и перспективна, так как организация совместной деятельности детей и взрослых в рамках музейной педагогики - это наиболее эффективный и естественный контексты развития личности в период детства.

Младшим школьникам трудно усвоить новую информацию без опоры на зрительное восприятие. Именно в начальной школе одним из факторов наилучшего восприятия любой информации был и остаётся наглядный материал - это экспонаты школьного краеведческого музея. Они позволяют учителю сделать уроки более наглядными, интересными и увлекательными, вызывать положительные эмоции у детей.

Предметы литературное чтение и родной язык являются основой гуманитарного образования в начальной школе, определяющие уровень интеллектуального, эмоционально-нравственного развития школьника, его культуры, его способности владеть родным языком, искусством речи и мышления.

Изучая эти предметы, школьник приобретает не только опыт понимания, этического и эстетического самоопределения, творческого самовыражения, но и сведения о развитии литературного языка и умение пользоваться им как важнейшим инструментом сознания. Именно в младшем школьном возрасте начинает формироваться навык грамотной, правильной, выразительной, образной речи.

Детство - это самое благоприятное время для начала погружения детей в истоки родного языка. Мы все должны знать свои корни, то место, в котором мы живем, свое прошлое. Ведь без прошлого нет будущего.

Так, на уроке литературного чтения по теме «Устное народное творчество» я столкнулась с ситуацией, когда дети не смогли отгадать знакомые всем с детства загадки: «Расписное коромысло над рекой повисло», «Золотое решето черных домиков полно». Оказалось, не все дети понимают значение слов «коромысло», «решето». Ушли из нашего обихода эти предметы, стерлись из активного словаря и слова обозначающие их. Тогда-то и пришла в голову мысль: «А почему бы не проводить уроки литературного чтения, русского языка, родного языка с привлечением ресурсов школьного музея.

Уже во время первых посещений школьного музея, рассматривая экспозицию «Родная старина», посвященную быту, традициям крестьян конца XVIII — начала XIX вв. дети познакомились с такими предметами старины, как ухват, кочерга, сковородник, ступа, пест.

Экспозиция «Родная старина» позволяет не только увидеть, но и попробовать в деле некоторые вещи: веретено, коромысло, прялку.

Еще один прием - театрализация - распространенный вид детского творчества. Такие уроки привлекательны тем, что наполнены атмосферой праздника, позволяют ребятам проявить свою инициативу, способствуют выработке у них коммуникативных умений. И здесь на помощь приходят экспонаты школьного музея.

Эффективно использовать интегрированные уроки. Они позволяют экономить время, т.к. дают возможность не дублировать материал на разных предметах; повышают качество знаний учащихся; развивают творческую фантазию школьников; обогащают их речь; повышают эрудицию и познание; воспитывают музейную культуру и эстетический вкус.

Используя в образовательном процессе элементы музейной педагогики: экскурсии, работу с музейными предметами, хорошие результаты даёт метод «погружения в прошлое». Так, проводя урок по литературному чтению по теме «Устное народное творчество», мы побывали «В гостях у бабушки Лукерье». Первый предмет, с которым познакомились ребята, попадая в «гости» - керосиновая лампа, мерцающий фитилёк, специфический запах керосина, малознакомый современным детям). Ведущим экспонатом на уроке стал старый сундук, на нём лежала основная смысловая нагрузка. Через него бабушка делится с внуками мудростью прожитых лет, передаёт им свой жизненный опыт. Перебирая такие же старенькие, как она сама, вещи, рассказывает о каждой из них и даёт детям в руки. Такие уроки повышают мотивацию обучения, познавательную активность; развивают желание приобретать знания самостоятельно.

Родной язык как учебный предмет в начальной школе имеет большое значение в решении задач не только обучения, но и воспитания. На этих уроках учащиеся знакомятся с художественными произведениями, способствующими формированию духовно-нравственного воспитания и развития, учатся

пониманию художественного произведения как особого вида искусства, развивают умение сравнивать искусство слова с другими видами искусства – живописью и музыкой. Для эффективности усвоения материала мной разработана серия презентаций к курсу родного русского языка с фотографиями экспонатов музея (на уроке используются экспонаты).

Особенное звучание в школьном музее приобретает военная лирика. На стендах, посвященных участникам Великой Отечественной войны, дети видят фамилии своих уже прапрадедушек и прапрабабушек. Тогда история страны становится неразрывной с историей села, семьи, и чтение стихотворений становится более проникновенным. Кроме того, в школьном музее хранятся альбомы, вырезки газет, письма-треугольники периода войны.

К особенностям уроков с использованием музейной педагогики относится также самостоятельная исследовательская работа учеников по предварительному заданию учителя.

Уроки литературного чтения открывают большие возможности для проявления творческих способностей учеников. Это могут быть собственные сочинения стихов, рассказов, загадок; иллюстрирование произведения или его отрывков, краткосрочные учебные проекты.

В рамках уроков родного языка были созданы совместные проекты: «Моя родословная», «История малой родины», «Шуманы - село родное», «Фотографии из семейного альбома». На своих уроках я стремлюсь воспитывать в детях любознательность, уважение к своей Родине. Важно научить ребят почитать своих предков, интересоваться их жизнью, делами. Знать об их проблемах и тревогах, радостях и праздниках. Гордиться подвигами своего народа – в этом основа деятельности музеев. Необходимо заинтересовать учащихся изучением истории своей малой родины: быта народа, среди которого они живут, узнать его историю, национальные и культурные традиции.

Метод использования школьного музейного материала позволяет мне вести учащихся от близких, доступных непосредственному наблюдению фактов и явлений к глубоким выводам и обобщениям. При этом процесс обучения проходит наиболее естественным и доступным путем.

Музейная педагогика - это активно развивающееся направление деятельности, которое все чаще включается в современный учебный процесс.

Список литературы

1. *Столяров Б.А.* Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие. М., 2004.

2. *Воронович В.М.* Внедрение авторской программы воспитания учащихся средствами музейной педагогики: методические рекомендации. URL: www.pdffactory.com

3. Музей. Образование. Культура. Процессы интеграции. М., 2009.

Фәйзиева Гөлназ Мөнир кызы
Спас муниципаль районы Иске Рәҗәп урта гомуми белем бирү
мәктәбенең туган (татар) тел һәм әдәбият укытучысы

МУЗЕЙ ЭШЕ КОНТЕКСТЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ

Хәзерге җәмгыятьтә яшүсмерләргә рухи-әхлакый тәрбия бирү традицияләреннән аз файдаланылуы, балаларга мәдәни һәм тормыш кыйммәтләрен тапшыруда гаилә функциясе югалуы күзәтелә.Гомуми белем бирү кысаларында Россия гражданины рухи-әхлакый үсеше укучылар тарафыннан аңлаешлы итеп кабул итү һәм аңлап кабул итү процессында тормышка ашырыла: гаилә традицияләрен саклау - үз халкыңның мәдәнияте ул.

Шулай итеп, хәзерге мәктәп укучыларда туган авылы, шәһәре, районы, өлкәсе, төбәгенең мәдәни-тарихи традицияләрен үстерергә тиеш. Беренче планга «кече Ватан», «Ватан», «Туган җир», « Минем гаиләм», «Минем йортым»төшенчәләре чыга. Гомуми белем бирү мәктәбендә укыту һәм тәрбия бирүнең беренче чираттагы бурычы - Россия гражданины шәхесен формалаштыру һәм рухи-әхлакый тәрбияне үстерү. Аны хәл итү өчен педагогик коллективның гражданлык позициясе кирәк. Тәрбия эшләре Россия халыкларының фольклорын, үз халкының гореф-гадәтләрен өйрәнү, үз гаиләсенең тарихын, нәселен өйрәнү пунктларының берсе булып тора. Аз комплектлы авыл мәктәбендәукыту шартларында бу компетенцияләрне бары тик вакытында гына формалаштыру шактый катлаулы.

Мәктәптә укучыларның рухи - әхлакый нигезләрен формалаштыруга һәм үстерүгә, ата-аналарның белем бирү процессына җәлеп ителүенә, шулай ук җирле халык арасында мәктәпнең абруен күтәрүгә ярдәм итүче мондый белем бирү киңлеген оештыруда проблемалар килеп чыга. Безнең фикеребезчә, бу бурычны мәктәп музее эше аша хәл итеп була, ул укучыларның патриотик һәм гражданлык хисләрен тәрбияләүгә, халык традицияләрен саклауга һәм яңадан торгызуга, шулай ук Кече Ватан тарихын тирәнрәк өйрәнүгә һәм җирле җәмәгатьчелек белән элемтәгә юнәлдерелгән. Безнең проект үз алдына максат куя: авыл мәктәбендә балаларның иҗади үсеше өчен шартлар тудыру, аларны музей технологияләре, туган якны өйрәнү һәм проектта актив катнашу, укучылар, аларның әти-әниләре һәм авыл халкы ярдәмендә тикшеренү һәм эзләнү эшчәнлегенә җәлеп итү. Бурычлары: балалар һәм яшьләрнең барлык яшь төркемнәре өчен музей-белем бирү технологияләрен эшләү,авыл мәктәбе балаларының иҗади үсеше өчен шартлар тудыру процессы,

мәктәп укучыларының тикшеренү, эзләнү һәм иҗади эшчәнлеге өчен музей методикалары һәм технологияләре. Авыл мәктәбендә балаларның һәм педагогларның иҗади үсеше өчен шартлар тудыру, аларны музей технологиясе аша тикшеренү һәм эзләнү эшчәнлегенә җәлеп итү һәм анда барлык катнашучыларның да актив катнашуы, укучыларга туган авылы рухи тормышының мәдәни-тарихи традицияләрен аңлату. Болгар һәм Иске Рәҗәп авылының тарихи һәм мәдәни мирасына кызыксыну формалаштыру; кече

Ватан турында тарихи, мәдәни һәм туган якны өйрәнү материалын, халык һөнәрләрен, агач архитектурасын, Иске Рәҗәп авылының һәм якын-тирә авылларның традицияләрен, гореф-гадәтләрен өйрәнү; балалар һәм үсмерләрнең барлык яшь төркемнәре өчен Музей-белем бирү технологияләрен эшләү; музей өчен экспонатлар җыярга һәм мәктәп музеенда экспозицияләр ясарга; мультимедиа энциклопедияләре банкын, альманахлар, буклетлар булдыру.

Иң мөһим кыйммәтләрнең берсе булып гаилә традицияләре, патриотизм, Россиягә ышаныч тора. Бу- безнең кыйммәтләр, җәмгыятебезнең нигезләре. «Мәгариф турында» гы законда Россия гражданнарының рухи-әхлакый үсеше заманча мәгариф системасының беренчел бурычы булып тора.

Традицион әхлак чыганаклары булып патриотизм (Россиягә, үз халкыңа, үз Ватаныңа мәхәббәт, Ватанга хезмәт итү). Россия укучыларын рухи-әхлакый тәрбияләү концепциясендә билгеләп үтелгәнчә « " укучыларны тәрбияләү һәм социальләштерү эшчәнлекнең барлык төп төрләрен интеграцияли: - дәрестән тыш (мәдәни практика). Төп кыйммәтләр дәрестән тыш тәрбия чаралары эчтәлегендә чагылырга тиеш. Төп педагогик берәмлек булып педагоглар һәм тәрбияләнүчеләр оештыра торган мәдәни вакыйга булып тора, аларның конструктив, белемле, иҗади үз-үзләрен тотышы тәҗрибәсен киңәйтә.

Спас муниципаль районының Иске Рәҗәп урта гомуми белем бирү мәктәбендә укучыларның рухи-әхлакый кыйммәтләрен формалаштыру өчен шартлар тудыруга юнәлдерелгән. Аның максаты-авыл мәктәбендә балаларның иҗади үсеше өчен шартлар тудыру, аларны музей аша тикшеренү һәм эзләнү эшчәнлегенә җәлеп итү

Болгар шәһәре һәм Спас районы гаять зур матди һәм рухи мәдәният байлыгы белән дан тота. Күп кенә торак пунктларда мәктәпләр һәм мәдәният йортлары базасында Туган якны өйрәнү музейлары булдырылды. Безнең мәктәпнең тарихы инде 100 елдан артык. Мәктәп музеебыз эшли, анда әледән әле кунаклар: язучылар, шагыйрьләр, журналистлар килеп тора. Безнең мәктәп базасында район һәм республика семинарлары узып тора. Әле күптән түгел генә Татарстан Республикасының Милли музее, “Содружество» оешмасының вәкилләре һәм район укытучылары белән берлектә зур семинар утте.

Мәктәп музее эшенең төп принцибы- балалар кулы белән балалар өчен төзелгән музей. Мәктәп музее эшчәнлегенең төп юнәлешләре: мәгърифәтчелек эшчәнлеге, тикшеренү эшчәнлеге, Эзләнү эшчәнлеге, проект эшчәнлеге, рәсмиләштерү эшчәнлеге, иҗади эшчәнлек.

Мәгърифәтчелек эшчәнлеге: экскурсия, лектор эше, сменалы экспозицияләр һәм күргәзмәләр әзерләү. Музей технологияләре ярдәмендә интеграцияләнгән дәресләр (музыка, халык мәдәнияте, әдәбият, сынлы сәнгать) үткәрү.

Тикшеренү эшчәнлеге: музей предметлары тарихын, аларның яшәү вакытын һәм урынын тикшерү, инвентарь китабы алып бару; " Иске Рәҗәп авылында обелиск тарихы»тикшеренү проектлары; " Иске Рәҗәп авылының агач архитектурасы», “Авылның югалган исеме», “ Шәмсуар истәлекләре”, “Болгар музей-заповеднигы»

Рәсмиләштерү эшчәнлеге: «Музей үз кулларың белән»балалар иҗаты күргәзмәләрен бизәү һәм үткәрү. Стендларны, экспозицияләрне бизәү. Халык бәйрәмнәрен, фольклор программаларын рәсмиләштерү.

Эзләнү эшчәнлеге: мәктәп музее өчен экспонатлар җыю; педагоглар, мәктәп укучылары, ата-аналар, авыл халкының уртак эше.

Булдырылган төркемнәр эшләрне тәмамлау вакытын һәм мәгълүматны вакытында эшкәртү өчен арадаш консультацияләр вакытын үзләре билгели. Параллель рәвештә проектта катнашучыларга педагогик ярдәм күрсәтү буенча иҗади төркемнәр һәм балалар проектлары җитәкчеләре белән эш алып барыла. Шәхси яки төркем балалар тикшеренү, эзләнү, проект эшләрен тәкъдир итү төрле дәрәҗәдәге чараларда үткәрелә: мәктәп, округ, район фәнни-гамәли конференцияләре, район экскурсоводлары конкурслары, туган якны өйрәнү конференцияләре һ. б. Ата-аналар проектта катнашучы ролен башкаралар: гаилә тарихы, туганнары турында материаллар туплауда ярдәм итәләр, музей өчен экспонатлар җыюда булышалар, стендлар, экспозицияләр әзерләүдә ярдәм итәләр, тәрбия һәм белем бирү вакыйгаларын (экскурсияләр, бәйрәмнәр, истәлекле даталар, кызыклы кешеләр белән очрашулар һ. б.) әзерләүдә һәм үткәрүдә актив катнашалар.

Иске Рәҗәп авылында яшәүчеләр музей фондын кыйммәтле материаллар (туган якны өйрәнү, тарихи, гаилә) белән тулыландыралар, авылның тарихы, традицияләре, кешеләре турында истәлекләре белән уртаклашалар, халык бәйрәмнәрен, истәлекле вакыйгалар үткәрүдә катнашалар, мәдәни вакыйгалар (бәйрәмнәр, истәлекле даталар, кызыклы кешеләр белән очрашулар, авыл бәйрәмнәре һ.б.) оештыруда һәм үткәрүдә катнашалар; музей фондын кызыклы мәгълүмат белән тулыландыралар, мәктәп музеена кулдан килгәнчә матди ярдәм күрсәтәләр. Әлеге проектны тормышка ашыру нәтиҗәсе булып, музей технологиясе элементларын кулланып, туган якны өйрәнү буенча уку дәресләрен эшләү тора.

Дәресләр уен-сәяхәт, уен – эзләү, уен – фантазияләр, аукцион һ. б. формасында үткәрелә. Укучылар « Мин музейга киләм...», «Нигә без үткәнебезне өйрәнәбез», «Ата-бабаларыбызның нинди эшләрен дәвам итәбез?». Мондый дәресләр балаларны үстерүгә һәм тәрбияләүгә ярдәм итә. Музей технологиясе төрле эшчәнлек төрләре белән тәкъдим ителә: тикшеренү, эзләнү, экскурсоводлык. Дөнья сәнгате, халык мәдәнияте, сынлы сәнгать, музыка, әдәбият, тарих дәресләре өчен «Мин сине музейга алып барам» интерактив технологиясе кулланыла. Әлеге технология укучыларны Болгар, Сувар музейлары эше белән таныштыруныда күздә тота. Укучылар музей һәм музей эше тарихы белән танышалар, музей экспонатларын булдыру буенча күнекмәләр алалар. Дәресләр үткәрү өчен мультимедиа презентацияләре тудыралар. Интернет ярдәмендәукучылардөнья музейлары белән виртуаль танышалар. Шул ук вакытта дәресләрдә төрле формалар кулланыла: экскурсия, видео, практикумнар, түгәрәкөстәлләр. «Җанлы экспозиция»тибы буенча иҗади төркемнәрбулдыру.Туган якка мәхәббәт тәрбияләү һәм тарихка туган якны өйрәнүгә карата кызыксыну формалаштыруга зур әһәмият бирелә. Дәресләр

халык көнкүрешенең чын предметлары, хезмәт кораллары, савыт-саба белән үткәрелә, бу балаларга үзләренең Кече Ватанының һәм үз халкының тере тарихына кагылырга мөмкинлек бирә.

“Ватан –кешеләрнең хөрмәте һәм һәркем хозурында тора торган кадерле бер мактанычыдыр...Шуның өчен малыгызны кызганмагыз, көчләрегезне аямагыз,Ватан хакына болай фидакяр булмаган кеше анда яшәргә лаек түгелдер” – дип язган Ризаэтдин Фәхретдин.

Хуҗина Г.Р.
Әгерҗе муниципаль районы
МБГУ Исәнбай урта гомуми белем бирү мәктәбе,
туган (татар) тел һәм әдәбияты укытучысы

БУЫННАР ХӘТЕРЕН САКЛЫЙК

Аннотация: В данной статье на примере музея школы говорится о роли музейной педагогики на уроках татарского языка, литературы, во внеклассной деятельности. Музейная педагогика способна решать образовательную, развивающую, просветительскую и воспитательную задачи. Она является инновационной технологией и дает учителю возможность осуществлять нетрадиционный подход к образованию.

Ключевые слова: музейная педагогика, технологии, память, патриотизм, экскурсия

Abstrakt:This article uses the example of the school museum to talk about the role of museum pedagogy in the lessons of the Tatar language, literature, and extracurricular activities. It is an innovative technology and gives the teacher the opportunity to implement an unconventional approach to education.

Key words: museum pedagogy, technology, memory, patriotism, excursion

“Хәтер һәм үткәннәр хакында белү рухи дөньяны тулыландыра, аны кызыклы, мәгънәле һәм җанлы итә. Хәтер –намус һәм әхлак нигезе. Менә шуңа күрә дә хәтернең әхлакый мохите: гаилә хәтерендә, халык хәтерендә, мәдәни хәтердә тәрбияләнү мөһим”,-дип яза Д. С. Лихачев.[1, 199-200]

Әйе, хәтерне һәм буыннар бәйләнешен сакларга, яңартырга музей ярдәм итә. Бүгенге көндә белем һәм тәрбия бирү процессында музей педагогикасын куллану зур әһәмияткә ия. Музей педагогикасы ул- музей материалларын киңкырлы кулллануга нигезләнгән белем һәм тәрбия процессының практик букбөтенлеге. Музей педагогикасы – ул музейларның белем бирү учаклары белән үзара килешеп эшләү үзенчәлекләрен өйрәнүче фән тармагы һәм инновацион педагогик технология.

Мәктәбебездә эшләп килүче “Исәнбай авылы тарихы музее”- бүгенге көндә белем һәм тәрбия процессының бер үзенчәлекле субъекты ул.

Музей Татарстанның атказанган укытучысы Зарипова Фәтхия Нази кызы тарафыннан 1985 нче елда оештырыла. Укучылар һәм укытучылар зур кызыксыну белән музей өчен материаллар туплыйлар. Мәктәп музеен оештыруда элеккеге директор М. И. Даутовның материаллары Һәм Казан, Сарапул, Киров, Ижау Дәүләт архивларында максатчан рәвештә Исәнбай авылы тарихын өйрәнгән Корбангалин Ниязи Хафизетдин улының кулъязмалары, тарихи документлары зур ярдәм була.

Бүгенге көндә музей үзенең икенче яшәешен кичерә, экспозиция яңартыла. Ул түбәндәге бүлекләрне үз эченә ала: этнографик бүлек, “Исәнбай 1917-1920нче елларда”, “Исәнбай күмәкләштерү елларында”, Исәнбай Бөек Ватан сугышы елларында”, “Исәнбай сугыштан соңгы елларда”, “Исәнбай 1960-2000 елларда”, “Исәнбай мәктәбе тарихы”. Музей фондларында 600 дән артык экспонат саклана һәм шуларның яртысыннан артыгы төп нөсхә.

Музей үз эшчәнлегендә турыдан-туры катнашу аша укучыларда үзбилгеләнүгә, социальләшүгә шартлар тудыруга булышлык итә. Шуңа күрә дә “Хәтер - безнең вөжданыбыз!” дигән сүзләр музейның девизына әйләнә.

Музей материаллары уку-укыту һәм класстан тыш эшчәнлектә кулланыла. Тел һәм әдәбият дәресләрендә без туган якны өйрәнүче Ниязи Корбангалин материалларыннан еш файдаланабыз. Укучыларның яшь үзенчәлекләрен искә алып, чыганак материал итеп, беренче концентрда - тарихи фактларның иллюстрацияләрен, икенче концентрда – фактларны аерып алуны, аларны чагыштыру-тиңләштерү анализын, эзләнү-тикшеренү компетенцияләре формалаштыруны кулланабыз.

Мәсәлән, татар әдәбиятыннан 30 нчы еллар әдәбиятын, Һ. Такташның “Киләчәккә хатлар” поэмасын өйрәнгәндә укучыларның бер төркеме, Корбангалин Ниязиның архив материаллары һәм фотоматериалларга нигезләнеп, “Исәнбай күмәкләштеру елларында” дигән презентация әзерлиләр, ә икенче төркем “Хәтер китабы” (19 том) нигезендә Исәнбайда мөлкәтсез калдырылган, сөргенгә сөрелгән гаиләләр, өлкәннәр һәм балалар санын исәплиләр, анализ нәтиҗәләрен презентациядә күрсәтәләр.

XX гасыр башы татар әдәбиятына күзәтү ясаганда, илнең үсеш дәрәҗәсенә характеристика бирү өчен, укучылар музейның этнографик бүлегендәге материаллар белән танышалар. Аеруча көнкүреш кирәк-яраклары һәм дүртеллык рус-башкорт башлангыч өяз училищесы үсеше турындагы мәгълүматлар укучыларда зур кызыксыну уята һәм фактик материалар аша бу чор турында күзаллау мөмкинлеге бирә.

Әдәбият дәресләренең күбесе музей материалларына таянып үткәрелә. Класстан тыш уку дәресендә 10 сыйныфта Г. Ахуновның “Чикләвек төше” повестен укучылар яратып өйрәнә. Әсәрнең төп герое Халикъ Саматовның прототибы Халит Хайруллин 1950 нче елларда Исәнбайда колхоз председателе булып эшли . Әсәрне өйрәнгәндә, укучылар Саматов образын тагын да тулырак ачу өчен, музей материалларына таянып, Х. Хайруллин турында төпле

мәгълүматлар алалар, һәм ул материаллар төп геройны характерлау, чор вакыйгаларын күзаллау өчен җирлек булып тора.

Экскурсия - музей эшенең төп формасы. Экскурсоводлар, укытучы җитәкчелегендә, музей материалларын, аларның тарихи әһәмиятен җентекләп өйрәнәләр, экскурсия тексты төзиләр. Музейның төп кунаклары булып, мәктәп укучыларыннан тыш, балалар бакчасында тәрбияләнүчеләр, авыл халкы, кунаклар һәм авыл тарихы белән кызыксынучылар, райондашлар тора.

Музей туган як тарихын өйрәнүчеләр өчен методик үзәк тә ул. Мәктәптә үткәрелгән күптөрле район һәм республика киңәшмәләре, конференцияләрендә катнашкан һәркем музей эшчәнлеге белән танышмыйча калмый.

Экскурсияләр арасында үзәк урынны Бөек Ватан сугышы һәм Сугышчан хәрби бурыч темалары алып тора. Ел саен "Алар Ватанны сакладылар", "Мәктәп Бөек Ватан сугышы елларында", "Барысы да фронт өчен, барысы да Җиңү өчен", "Фронт хатларын укыганда", "Интернациональ бурыч үтәгәндә", "Авылдашларыбыз Чечня сугышында" дигән темаларга эксурсияләр үткәрелә. Экскурсия барышында Г. Кәримов, Б. Вагапов, С. Тютеевләрнең фронт хатлары, 1943 елда фронтта комсомолга кабул ителгән Г. Халиковның комсомол билеты; фашист илбасарлары тарафыннан җимерелгән мәктәпләрне торгызу фондына 20000 сум акча җыеп тапшырган өчен 1944 елда СССР хөкүмәте һәм И.В. Сталиннан мәктәп коллективына рәхмәт белдергән телефонограмма, элеккеге мәктәп директоры М.Я.Танашевның солдат котелогы һәм аңа Үзәк башкомандующий тарафыннан бирелгән Рәхмәт хатлары зур кызыксыну уята.

Муса Җәлил иҗатын өйрәнгәндә, укучылар авылдашыбыз Латыпов Садыйк язмышы белән танышалар, ул язмыш беркемне дә битараф калдырмый Җәлил иҗатына да кысыксыну арта. Сугышның беренче көннәрендә үк әсирлеккә эләккән Садыйк Латыпов 1943 елда Вустрау концлагеренда була. Безнең уйлавыбызча, ул Муса Җәлил белән очрашкандыр, чөнки Г. Кашшафның "Муса Җәлил турында истәлекләр" китабында С.Аникинның хаты моңа нигез булып тора. Садыйк абый немецларның хәрби заводына эшкә җибәрелә, һәм ул, үзенең өч иптәше белән, аннан качу бәхетенә ирешә. Польша гражданнары Фидлер Александр һәм Станислава Майхшановска аларга чик аша үтәргә булышалар. Бу хакта 1980 елларда гына С. Майхшановсканың Советлар Союзының Халыкара Кызыл Хач һәм Кызыл Ай Җәмгыятенә язган мөрәҗәгать хатыннан билгеле була. Латыпов С. 1945 елның 20нче апрелендә Польшаны азат иткәндә батырларча һәлак була. Ул Коло шәһәрендә җирләнгән.

Музей материаллары эзләнү-тикшеренү эшләрен оештыруда укучыларга алыштыргысыз ярдәм күрсәтәләр. Авыл тарихы аерым гаиләләр тарихыннан башлана. Гаилә эзләнү проектлары түбәндәге юнәлешләр буенча бара: гаилә шәҗәрәсен төзү, гаилә ядкарьләрен өйрәнү, ил, авыл тарихында гаилә язмышы, гаилә архивы һ.б. Бу юнәлештәге эшчәнлек мәктәбебез укытучылары Г.Зәйнуллина, Г.Хуҗина, Э. Латыповалар төзегән факультатив курс "Нәсел-ыру, халык –милләт, Ил- ватан бердәмлеге" дигән авторлык программасына һәм иҗади эшләр дәфтәренә нигезләнеп алып барыла. Шактый еллар "Мәгариф" журналы тарафыннан оештырылган шәҗәрәләргә багышланган конкурсларда

укучыларыбыз актив катнаштылар. Бу конкурсларда Хабиров Р. Гран –прига, Гыйльфановлар 3 урынга лаек булдылар.

Укытучыларыбыз Г.Хуҗина, Г.Зәйнуллина авторлыгында 120 еллык мәктәп тарихы турында “Исәнбайга нур өстәүче бер ялкын син, мәктәбем” исемле китап чыгарылды.

Районыбызда үткәрелеп килгән Мәгърифәтче Бубыйлар истәлегенә багышланган укучыларның төбәкара укулары эзләнү эшләрен тагын да җәелдереп җибәрде. Иж-Бубый мәдрәсәсенә бәйле материалларны өйрәнеп, эзләнү эшләре башкарганнан соң без исәнбайлыларның, бигрәк тә Корбангалин Хафизетдинның, мәгариф үсешенә керткән өлешләре шактый икәнлеген белдек. Бу укуларда укучыларыбызның “Исәнбай авылы тарихында Буби мәдрәсәсе эзләре”(А. Мукашева), “Иж-Буби мәдрәсәсе тарихын өйрәнүдә Исәнбай мәктәп музееның роле” (А.Гобәйдуллина), “Хафизетдин Корбангалин –халык укытучысы”, “Онытылган исемнәр: Гаяз Ризванов” (З.Хуҗина) дигән хезмәтләре комиссия тарафыннан югары бәяләнеп, Җиңү яуладылар.

Массакүләм оештыру эшләре патриотик характердагы “Батырлык дәресләре”, “Билгесез солдат көне”, “Ватан Геройлары көне” кебек чаралар, хәрби-патриотик айлыклар, “Ветеранны котла”, “Россия армиясе солдатын котла”, “Хәтер маршы”, “Үлемсез полк” акцияләре, төрле күргәзмәләр аша алып барыла. Бу эшләрнең башында “Хәтер” эзләнү отряды тора.

Музей авыл халкын бергә туплауда күпер хезмәтен үти. Соңгы елларда традициягә кергән “Үлемсез полк” акциясе Җиңү көненең иң тетрәндергеч мизгелләренә әйләнде. Сугышта катнашкан авылдашларыбыз портретларын тоткан укучылар, укытучылар колоннасына авыл халкы да бик теләп кушыла. Әби-бабайлар исә капка төпләрендә, күз яшьләренә буылып, аларны озатып кала. Мемориаль комплекс янына килеп туктаган колонна һәлак булган авылдашларыбызның бәйрәм тантанасына чыгып басуларын хәтерләтә, ди авыл халкы.

22 июнь – Хәтер һәм кайгы көне иртәнге сәгать 4 тә – сугыш башланган сәгатьтә - авыл яшьләре һәм мәктәп укучыларының мәдәният йорты каршындагы солдат һәйкәленә чәчәкләр кую белән башланып китә. Аннары чара мәктәп музеенда дәвам итә. Көн буена экскурсовод кызлар авыл халкына экскурсия уздыралар, кунакларны “Мәңге сүнми торган хәтер” әдәби –музыкаль кичәгә чакыралар.

Заманча мәгълүмати технологияләр үсеше заманында яшь буынны музей культурасына өйрәтүдә виртуаль музейларның нәтиҗәле ролен истә тотып, без дә үзебезнең виртуаль музейны булдыру буенча эшне җәелдереп җибәрдек. https://tatfrontu.ru/tt/node/829822

Музей эшчәнлеге, музей педагогикасы укучыларга патриотик тәрбия бирүдә, Ватанга, гаиләгә ихтирам хисләре тәрбияләүдә, милли гореф-гадәтләребезгә сак караш формалаштыруда, буыннар арасындагы бәйләнешне ныгытуда, хәтерне саклауда - рухи-әхлакый тәрбия бирүнең бер алымы ул. Музей педагогикасы технологиясен кулланып үтә торган дәресләрнең белем бирү потенциалы зур, чөнки мондый дәресләргә әзерләнгән чакта әллә никадәр

тарихи мәгълүматлар, кешеләр язмышы барлана. Укытучы укучы белән әңгәмә, диалог кора, аларда үзаллы иҗади эзләнүгә теләк уята, шарт тудыра. Укучының позициясе исә – күзәтче генә түгел, ә иҗатчы.

Исәнбай мәктәбе музееның 2014 елда мәктәп музейлары республика конкурсында Җиңү яулавы һәм I Дәрәҗә Диплом белән бүләкләнүен, ә 2015 елда исә Бөтенроссия сугыш һәм хезмәт ветераннары оешмасының Почет китабына кертелүен эшебезгә бирелгән зур бәя дип кабул иттек. Әйе, укучыларыбызның белем сыйфаты күрсәткечләренең югары булуы да, төрле дәрәҗәдәге фән олимпиадалары, фәнни-гамәли конференцияләр, конкурслар җиңүчеләре, призерлары булулары да; имтиханнарны югары балларга тапшырып, үзләре теләгән югары уку йортларының бюджет урыннарында белем алулары да, мәктәптә хокук бозуларның булмавы, егетләребезнең армия сафларында уңышлы хезмәте турында командирларыннан Рәхмәт хатлары килеп торуы да – эшебезнең нәтиҗәле булуына ачык мисал ул.

Хәтер – безнең вөҗданыбыз. Чыннан да, Д.С. Лихачевның “Хәтерне саклау, хәтерне яклау ул – безнең үзебез алдыбыздагы һәм киләчәк буыннар каршындагы әхлакый бурычыбыз”, - дигән сүзләре белән килешмичә һич тә мөмкин түгел.[1, 200-201]

Әдәбият исемлеге

1. Лихачев Д.С. Письма о добром и прекрасном. –М: Детская литература, 1988.
2. Шляхтина Л.М. Музейная педагогика: учебно-методическое пособие. – Санкт-Петербург : СПб ГИК, 2021. – 60 с.

Шамсиева М.Н.,
г. Арск, ГАПОУ «Арский педагогический колледж им. Г.Тукая»
преподаватель истории

МУЗЕЙНАЯ СИСТЕМА КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ РЕСУРС СПО.

Аннотация: Статья посвящена анализу роли и места музейной педагогики как научной дисциплины в образовательной системе. подчеркивается, что музейная педагогика как интегративная и качественно новая сфера образовательной деятельности может быть рассмотрена как инновационная педагогическая технология. В качестве вывода отмечается, что музеи всех профилей решают важные педагогические задачи, будучи наиболее доступными учреждениями культуры для обучающихся.

Ключевые слова: образовательные возможности музея, музейная педагогика, культурно-образовательное пространство музея, компоненты музейного пространства, активные формы обучения.

Основополагающей идеей культурной политики России является духовное возрождение общества. В этой связи важнейшей составляющей выступает гуманизация и гуманитаризация образования.

Вопросы воспитания культурной личности, которая может не только знать определенную информацию и понимать культурные формы поведения, но еще самостоятельно выполнять роль в обществе становятся достаточно актуальными.

Музей как символ культуры и как образовательное учреждение играет важную роль в воспитании молодых людей. Имея своей целью сохранение и трансляцию материальных свидетельств опыта творческой деятельности, культурных эталонов, музей, создав уникальное художественно-временное пространство, «погружает» воспитуемого в культуру прошлого. Правильное использование музейного потенциала помогает сохранять актуальность не только для сегодняшних дней, но и в будущем дает возможность обучения новому. Это пространство не только дает почувствовать прилив эмоций, но и погружает в историю, что редко встречается среди других образовательных учреждений. Ведь это уникальное место. В нем можно ощутить себя частью культуры.

Музейные предметы могут оказывать разнообразное воздействие на личность, а именно, удивлять, устрашать, заинтересовывать, веселить, вызывать сочувствие, познавательный интерес, желания, например, сохранить, запомнить и т. д.

Музеи играют важную и значительную роль в формировании личности. Это находит свое выражение в следующем:

- во-первых, они, являясь центром хранения историко-культурного наследия, способствуют формированию у подрастающего поколения интереса и любви к национальной истории, литературе, искусству, чувства общности, эмоционального тяготения к своей этнокультурной, социальной и религиозной среде, ее обычаям, взглядам, традициям;
- во-вторых, они содействуют профилактике и преодолению духовного кризиса общества, сохраняя и транслируя в форме музейных предметов духовное наследие общества;
- в-третьих, они выводят индивид из жестких границ социума в мир общечеловеческих ценностей, в мир культуры, и способствуют эстетическому развитию населения;
- в-четвертых, образовательная среда музея не только расширяет кругозор и дает определенные знания молодежи, но и является местом, где создаются условия для самообучения и саморазвития личности, способствуя формированию убеждений и личного опыта в отношении истории и культуры.

Формирование культурного опыта общества происходит через участие в социальных процессах; требует осознанных усилий, специально организованной деятельности, а Музей - идеальная среда.

Культура играет большую роль в социальном становлении детей и подростков. В этом контексте не случайно известный отечественный педагог С. Шацкий, говоря о важности музея для социального развития молодежи, уделил особое внимание именно ему.

Он исходил из того, что на формирование личности ребенка влияют две

силы. Первая - это сила культуры, находящая свое выражение в школах, картинных галереях, театрах, концертах. Вторая - это сила невежества, необразованности, темноты, тормозящая работу первой и, в противоположность ей, действующая всюду, днем и ночью. Изолировать ребенка от «уродливых проявлений общества», привить ко «всему хорошему, что может дать культурная жизнь», С.Т.Шацкий считает, может труд, детское творчество, созидающая деятельность и соответствующая среда. А более глубокое соприкосновение и связь с прошлым и настоящим дает посещение музеев и картинных галерей. Следовательно, для С.Т.Шацкого музеи играют, прежде всего «огромное общеобразовательное значение».

Организованная деятельность по формированию музейной культуры, культурного опыта в культурно-социальных условиях музея может обеспечить успех данного процесса.

Это использование наряду с традиционными различных форм, методов работы с музейной аудиторией (экскурсии, лекции, музейные занятия, праздники, встречи с интересными людьми и т.д.). Традиционно рассматриваемая как форма, дополняющая обучение подрастающего поколения, экскурсия, тем не менее, является наиболее эффективным средством социокультурного становления личности, способствуя социальному воспитанию. Но, тогда экскурсия должна быть организована как событие, а ее главная цель - социально-педагогическая, предполагающая формирование социальной компетентности, нравственного саморазвития. Так, поскольку значительная часть экскурсии строится на объяснение и показе, то важно активное включение в этот процесс участников экскурсии, чтобы она не превратилась в лекцию или бессознательное созерцание. Немаловажно, чтобы появилась собственная оценка события или явления на основе уже сформированных ценностных ориентации, убеждений. В этом поможет специально подготовленный музейный педагог, который не только информирован о содержание экспозиции, но способен наладить диалог в пространстве музея, заставить активно участвовать в восприятие, анализировать, делать личный выбор, собственно этим он и отличается от экскурсовода. Рассматривая экскурсию как форму воспитания, выделим несколько характеризующих ее функций:

- Социально-информационную, включающую те изменения в социальной грамотности, которые происходят у подростков после участия в экскурсии;
- Социально-мобильную, отражающую изменения в уровне готовности подростков к социальному выбору;
- Социально-коррекционную, отражающую изменения в готовности подростков к самосовершенствованию в отношениях с окружающими.

Музейная культура предполагает воспитание ряда важных качеств личности музейными средствами:

- Развитие нравственной культуры;

- Воспитание исторического и национального самосознания;
- Формирование эстетической культуры (художественное воспитание);
- Становление духовности личности.

Интересной будет и проведение интерактивных форм экскурсионной деятельности (виртуальные экскурсии).

Список использованных источников

1. Ахунов В. М. Музейная педагогика как научная дисциплина: к истории становления / В. М. Ахунов // Вестник Московского университета. - 2008. – Сер. 20: Педагогическое образование. - № 4. – С. 36-44. – Библигр.: с. 44.
2. Гашук Е. А. Технология музейной педагогики. – Волгоград: Учитель, 2018. – 181 с.
3. Лукашева Т. Я. Музейная педагогика – средство формирования духовных ценностей учащихся / Т. Я. Лукашева // Начальная школа. – 2007. - № 9. – С. 29-31

Шамсутдинова Л.Ф., Фатыхова Э.И.
г.Арск, МБДОУ «Арский детский сад №10»
воспитатели

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Аннотация: статья посвящена актуальному вопросу реализации музейной педагогики в ДОУ с целью развития музейной культуры детей, в статье изложены определения понятий «музейная педагогика», «музей», «экспонат», обоснована актуальность внедрения мини-музеев в детские образовательные учреждения.

Ключевые слова: музейная педагогика, ребенок, детский сад, музей, педагогический процесс, предмет, творческая деятельность, экспонат.

Музейная педагогика в последнее время приобретает большую популярность в системе дошкольного образования и воспитания. Появилось много книг по этой теме, создаются музейные программы.

Понятие «музейная педагогика» возникло ещё в начале 80 гг., оно заимствовано из немецкой терминологии. Что означает слово «музей»? Музей это — «учреждение, занимающееся собиранием, изучением, хранением и экспонированием предметов — памятников естественной истории, материальной и духовной культуры, а также просветительской и популяризаторской деятельностью.

Нужен ли музей современному ребёнку, и как он влияет на его познавательно-речевое развитие? Современные дети живут в эпоху развития информационных технологий, они любознательны, пытливы, активно познают

окружающий мир посредством компьютера, но он не даёт в полном объёме представления о предметах, явлениях окружающей действительности и не способствует речевому развитию дошкольников. И здесь основным средством развития познавательной сферы дошкольника выступает музей, организованный в ДОУ в рамках музейной педагогики.

Музейная педагогика призывает дать ребенку самому манипулировать с предметами, самому извлекать из них информацию, самому делать выводы. На практике ребенок включается в активный познавательный процесс, идет процесс получения «знаний через руки». Полученные знания становятся личным приобретением каждого ребенка. В музее ребенок знакомится с новыми, незнакомыми предметами, которые он до этого не встречал. Это расширяет его кругозор, представления об окружающем его мире. Музейная педагогическая деятельность может осуществляться не только в условиях музейной среды, но и в детском саду, школе, учреждениях дополнительного образования, дома, на улице и т. д.

В детских садах создаются собственные музеи, они конечно небольшие, и называются «мини — музеи». Они приобрели большую популярность и теперь уже почти в каждом дошкольном учреждении мини — музеи — неотъемлемая часть развивающей среды.

Цели мини-музея:

– Расширение кругозора дошкольников. – Обогащение предметно-развивающей среды ДОУ.

– Обогащение воспитательно-образовательного пространства новыми формами. – Развитие познавательных способностей и познавательной деятельности.

– Развитие творческого и логического мышления.

– Формирование проектно-исследовательских умений и навыков.

– Формирование у дошкольников представлений о музее.

Тематика мини-музеев может быть различной. Это могут быть картинные галереи, фольклорные избы, горницы; это может быть мини-музей одной или разных игрушек, транспорта, часов, пуговиц, магнитов и т. д.

Почему дети с огромным желанием идут в мини-музей? В обычном музее ребенок лишь пассивный созерцатель, а здесь он — соавтор, творец экспозиции. Он знает, что в этом музее многое сделано его руками, руками его родителей, пап, мам, бабушек, дедушек. Каждый мини-музей — это совместная работа воспитателя, родителей и воспитанников. Ему здесь разрешается переставлять экспонаты, брать их в руки, рассматривать, то есть прикоснуться к истории. Задача воспитателя заключается в том, чтобы научить ребенка распознавать скрытый в предметах — экспонатах мини — музея смысл. Изучив и воспользовавшись методами музейной педагогики, воспитатель будет проводником для детей в мир открытий.

Мини-музей в детском саду это не просто организация экспозиций или выставок, а различные формы деятельности, включающие в себя поиск и сбор материалов, проведение праздников и досугов, исследовательская и проектная

деятельность. Музейная педагогика облегчает ребенку погружение в мир традиционной культуры, историко-художественного наследия, помогает постичь всю глубину и красоту русской культуры. В мини-музее проводятся тематические занятия, посвящённые памятным датам и событиям, помогающие прививать детям чувство любви к природным и культурным ценностям родного края, чувство патриотизма, привязанности к своей малой и большой Родине. Важно в ребенке развить чувство прекрасного, способность чувствовать и понимать красоту окружающего мира, развить умение обладать собственным мнением, высказывать свое суждение. Образовательная деятельность в рамках музейной педагогики является эффективным средством по развитию у ребенка мыслительной деятельности, способствуют прогрессу отдельных сторон творческого мышления — оригинальности и сложности, дети более свободно оперируют образами.

Деятельность с экспонатом и в экспозиции является основным способом получения знаний детьми, которое происходит в свободной форме, или в совместной деятельности, или самостоятельно. Планируя, в любое занятие можно включить отдельные музейные экспонаты, или, наоборот, на основе музейного экспоната провести занятие. Например, при составлении описательного рассказа также можно использовать музейные экспонаты музея ДОУ или мини-музея любой группы.

Привлечение родителей к участию в создании в ДОУ мини — музеев является показателем эффективного сотрудничества педагогов с семьями воспитанников, в итоге: родители от наблюдателей педагогического процесса постепенно переходят к позиции инициаторов и активных участников. Таким образом, музейно-педагогическая работа в детском саду — это симбиоз творческой деятельности всех участников педагогического процесса. Он направлен на ознакомление с окружающим миром, приобщение к системе общечеловеческих ценностей, на обогащение эстетических представлений и формирование художественного вкуса.

Музейная педагогика должна служить комплексному развитию, воспитанию патриотизма, гражданственности и духовности дошкольников. На сегодня к нам возвращается национальная память, и мы должны научить детей по-новому относиться к традициям, в которых народ оставил все ценное, что было в прошлом.

Список использованных источников

1. Столяров Б. Педагогическая деятельность музея / Б.Столяров — Дошкольное воспитание, 2002, № 11. стр.66
2. Лашкина Н. Дети в музее / Н. Лашкина — Дошкольное воспитание, 2005, № 2. стр.72
3. Чумалова Т. Историческое познание и музей / Т.Чумалова — Дошкольное воспитание, 2008, № 5. стр.61

4. Нестеренко Н. Мини-музеи в ДОУ/ Н. Нестеренко — Обруч, № 6, 2000. стр.30–31.
5. Попова И. А. О диалоге музейной и семейной педагогики в практике дополнительного образования дошкольников / И. А. Попова — Управление ДОУ, 2006, № 5. стр.84.
6. Секреты музейной педагогики / М. Трунова — Дошкольное воспитание, 2006, № 4. стр.38
7. Цепина Т. Музей в детском саду / Т. Цепина — Дошкольное воспитание, 2007, № 5. стр.124.

Юнысова М.М.
МБГББУ "ТР Буа шәһәре М.М. Вахитов исемендәге гимназия"нең туган (татар) тел һәм әдәбият укытучысы

ГИМНАЗИЯ МУЗЕЕ ЭШЧӘНЛЕГЕ

"Хәзерге мәктәпнең вазифасы - безнең киләчәк буыныбызны аңлы, укымышлы, тәрбияле бер татар ясап чыгарудыр", - дип яза Г. Исхакый. Милләтпәрвәр язучының моннан бер гасыр элек әйткән бу сүзләре хәзер дә актуаль яңгырый. Бүгенге XXI гасыр мәктәбендә педагогик процессның нәтиҗәлелеген арттыру бурычы шактый кискен тора. Һәрбер укытучы үз укучысының яхшы укуын, теләк белән мәктәптә шөгыльләнүләрен тели. Укучыларның әти-әниләре дә моның белән кызыксына. Укуга мотивация булдыруның уңышлы юлы дәрестән тыш эшчәнлек аша тормышка ашырыла. Ул укучы һәм сыйныф җитәкчесе арасында шәхесара мөнәсәбәтләр урнаштыруның бик үтемле юлы булып тора.

Бала үзе эшчәнлеккә катнашканда гына, материалны күзләре белән күреп, куллары белән тотып караганда гына, үзе өчен ачышлар ясый, белгәннәрен бүтәннәргә дә җиткерә ала. Үзендә сәләт, белеп эшләү сыйфатын үстерә, башкарган эшенең нәтиҗәсе белән кызыксына. Эчке мотив, ягъни танып-белү мотивы шулай тормышка ашырыла.

Үсеп килүче яшь буынны үзе белем алган уку йорты тарихы белән таныштыру максатыннан Буа шәһәренең М. Вахитов исемендәге гимназиясе шактый зур эш башкара. "Музей эше" түгәрәге алып барган эшчәнлек районда гына түгел, мәгълүмати-коммуникатив чаралар аша республикада да мәгълүм.

Уку йорты 1922 нче елның 10 нчы октябрендә 17 бала белән эшен башлап җибәрә. 1923 нче елда халкыбызның каһарман улы Мулланур Муллаҗан улы Вахитов исемен йөртә башлый. Биредә, исеме районда гына түгел, республикада да билгеле мөгаллимнәр эшли: Ш.Н. Шәмсетдинов, Р.З. Ибраһимова, Ф.М. Галиуллин, Р.С. Галиуллина, Б.В. Фәхретдинова, Г.Г. Сүлтиева, М.М. Мәрдәнов, Р.С. Мәрдәнова, С.В.Габитова һәм башкалар. Шул көннән алып, мәктәп сигез меңнән артык укучыга белем бирә, аларны зур тормыш юлына озата.

Бер гасырлык үткәне булган М.М. Вахитов исемендәге гимназия – зур тарихлы уку йорты. Аны өйрәнү һәм башкаларга җиткерү - безнең төп бурыч. “Музей эше” түгәрәгенә йөрүче укучылар бу эшне бик теләп башкаралар. Балалар, экскурсоводлар буларак, музейга килүчеләрне уку йортының тарихы, данлыклы шәхесләре белән таныштыралар, очрашулар, кичәләр оештыралар; конкурсларда, конференцияләрдә катнашалар, акцияләр үткәрәләр.

Түгәрәккә йөрүче укучылар гимназиянең 100 еллык юбилее уңаеннан күп эш башкарды. Мәктәп тарихын өйрәнеп, татар һәм рус телләрендә кыска сценарийлар яздылар. Шуның нигезендә “Юбилееӊ белән, гимназия!” исемле видеофильмнар циклы төшерелде.

Юбилей уңаеннан уку йортында “Гимназия үз укучыларын барлый” акциясе үткәрелде. Түгәрәктә шөгыльләнүче эзтабарлар төркеме Сталинград янындагы каты сугышларда катнашкан 102 яшьлек Бөек Ватан сугышы ветераны Рәүф Ибраһим улы Төхфәтуллинның өендә булды, ветеранның сугышчан юлы белән якыннан танышты. Укучылар Рәүф абый истәлек итеп биргән фотокарточкаларны музейга урнаштырдылар, экскурсия үткәрделәр.

“Гимназия үз укучыларын барлый” акциясе кысаларында 70 ел укытучылык хезмәтенә тугры калган Хава Шакирҗан кызы Җәләлованың тормышы да өйрәнелде. Күренекле драматург Ш. Хөсәеновның сабакташы буларак, Хава Җәләлова музейга кыйммәтле экспонатлар биреп, матур истәлекләр сөйләп калдырды. Кызганычка кршы, узган елның 20 нче октябрендә, табигатьнең тыныч кына кышкы йокыга әзерләнеп йөргән мәлендә, Хава Шакирҗан кызы мәңгелек йортына китеп барды.

2023 нче ел - милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләр елы. Шул уңайдан түгәрәккә йөрүче укучылар шактый эш башкардылар. Буа районы ветераннар советы белән берлектә үткәрелгән “Татарстан халыклары мирасы” район фестивалендә чыгыш ясау; музейдагы тормыш-көнкүреш әйберләрен кулланып, “Күңел кыллары – бәхет гөлләре” исемле төбәкара семинарда аулак өй күренешен күрсәтү; Казан, Болгар шәһәренә экскурсияләр оештыру; республикакүләм проект - «Аулак өй-баттл» бәйгесендә, район сабан туенда катнашу – шул эшләрнең матур дәлиле.

18 нче май - Халыкара музейлар көне. Быел ул укытучы һәм остаз елы кысаларында үтте. Шул уңайдан гимназиядә шагыйрә, язучы, җырлар авторы, Р. Сагдиев исемендәге мәктәптә шагыйрь Р. Харис исемендәге “Сәнгатьне күрү” музеен оештыручы, Татарстанның атказанган укытучысы, Россия Федерациясенең мәгариф отличнигы, Гомәр Толымбай һәм Каюм Насыйри исемендәге премияләр лауреаты Гөлнур Хәлил кызы Айзатуллова катнашында “Яшәү яме” исемле әдәби-музыкаль кичә узды. Укучылар шагыйрәнең шигырьләрен өйрәнделәр, кунакка музейда экскурсия үткәрделәр; Гөлнур Хәлил кызының файдалы киңәшләрен тыңладылар.

“Музей эше” түгәрәгенә йөреп, укучылар сөйләм телләрен баеталар, аудитория алдында үзеңне ничек иркен тотарга, куркып калмаска өйрәнәләр, күренекле шәхесләр белән аралашалар, танышалар.

Әйе, гимназиядә үткәрелгән һәр зур чара музейга экскурсия ясаудан башлана. Халык шагыйре Ренат Харис, Г. Тукай бүләге иясе Ленар Җамалетдинов, “Ак калфак” оешмасы рәисе Кадрия Идрисова һ.б. бик күпләр бездә кунак булды. “Ватаным Татарстан” газетасы, Буа телевидениесе, Туган якны өйрәнү музее, ветераннар советы белән хезмәттәшлек итәбез. Бөек Җиңүнең 75 еллыгы уңаеннан башкарган эшләребез өчен, Татарстан Республикасы Ветераннар советының Рәхмәт хаты белән бүләкләндек. Милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләр елы уңаеннан “Музей эше” түгәрәге эшчәнлеге Буа районы ветераннар советы Дипломына лаек булды.

“Музей – кешенең горурлыгын тәрбияләүче институтларның берсе” – дип язып калдырды Р. Харис. Ә горурлык милли рухны, традицияләрне саклап кала алганда гына камилләшә. Киләчәктә дә гимназия, үзе сайлаган юлдан тайпылмыйча, милләтебез сакчысы булырдай шәхесләр тәрбияләр, уңышларга ирешер дип уйлыйм.

Кулланылган әдәбият

1. Бакулина Г. Укучыларның интеллектуаль сәләтләрен үстерү. - Казан, Мәгариф нәшр., 2001
2. Внеурочная деятельность: содержание и технологии реализации: Методическое пособие/ науч.ред. Муштавинская И.В., Т.С. Кузнецова Т.С. – Санкт-Петербург:КАРО, 2016, 256с.
3. Гулевич И.И. Проектирование внеурочной деятельности// Методист. - №2, 2013, 16-22с.
4. Семейные ценности в контексте этнопедагогики / Г.Ф. Биктагирова, Р.А. Валеева, А.А. Валеев, В.Г. Закирова, З.Г. Нигматов, Г.И. Ильдарханова-Балчиклы, Г.Г. Парфилова, Р.Б. Уленгова. - Казань: ТГГПУ, 2009. – 136 с.
5. Сергеева В.П. Проектно - организаторская компетентность учителя в воспитательной деятельности. М. 2005.
6. Федераль дәүләт белем стандартлары кысаларында дәрестән тыш эшчәнлек шөгыльләрен модельләштерү. Методик җыентык. - Казан, Казан шәһәре мәгариф идарәсе, 2020, 84 б.
7. Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Педагогика.- Казан, Матбугат йорты нәшр., 2012.
8. Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Заманча уку-укыту технологияләре: югары һәм махсус урта уку йортлары өчен лекцияләр курсы. – Казан: КФУ, 2015, 367 б.

Юнысова С.Ф.,
“ТР Биектау муниципаль районы башкарма комитеты мәгариф бүлеге” муниципаль казна учреждениесе,
методист

БЕЛЕМ БИРҮ ОЕШМАЛАРЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ ЮНӘЛЕШЕ

Заманча мәктәп федераль белем бирү стандартларын гамәлгә ашыру шартларында чыгарылыш укучысына югары таләпләр куя. Шуңа бәйле рәвештә укучыларда төп милли кыйммәтләрне формалаштыруны һәм үстерүне тәэмин

итә торган белем бирү эчтәлеген, ысулларын, формаларын һәм алымнарын сайлап алуга аерым игътибар кирәк.

Музей педагогикасы - инновацион педагогик метод, ул балаларда һәм өлкәннәрдә гуманистик кыйммәтләр һәм табигатькә, дөньяга, башка кешеләргә ихтирамлы мөнәсәбәт формалаштырырга ярдәм итә. Музей белеме, педагогика һәм психология фәннәре белән тыгыз бәйле дисциплина.

Музей педагогикасының **максаты** - өлкәннәр һәм балалар арасында музей киңлегендә грамоталы диалог төзү һәм укучыларның тикшеренү, танып белү һәм иҗади омтылышларны үстерүдә ярдәм итү.

Мондый җаваплы максатка ирешү өчен түбәндәге **бурычлар** хәл ителергә тиеш:

- музей, аның функцияләре һәм мөмкинлекләре турында күзаллау формалаштыру;
- укучыларның иҗади сәләтен үстерү;
- визуаль культураны үстерү өчен шартлар тудыру;
- танып белү формаларын арттыру;
- белем һәм дөнья турында күзаллауны һәм киңәйтү;
- әйләнә-тирә дөньяны танып белүгә кызыксыну формалаштыру;
- фәнни-тикшеренү эшчәнлеген үстерү;
- кызыксыну, тормышка мәхәббәт һәм актив булырга омтылырга өйрәтү.

Музей педагогикасының **төп функцияләре**:

- мәдәни агарту;
- яңа белемнәр бирү;
- шәхес тәрбияләү;
- күпкырлы үсеш бирү;
- чаралар оештыру һәм төрле төркем кешеләрне берләштерү;
- эффектив методология.

Илебездә музей педагогикасы тарихы XIX гасыр ахырыннан башлануы билгеле.

Ни өчен мәгариф оешмаларында музей педагогикасына зур әһәмият бирелә? Сәбәпләре шактый: яшь буынга әхлакый һәм патриотик тәрбия бирү катлаулана бара, музей педагогикасы, укучыларны тарих үрнәкләрендә тәрбияләү укыту-тәрбия процессына зур ярдәм күрсәтә. В.Старцевның «Музей педагогикасы турында» китабында «Музей — кешелек, халык, милләт хәтере генә түгел, ә музейга килүчеләргә педагогик йогынты ясау чарасы да» дигән юллар китерелә. Мәктәп музейларының үзенчәлеге: биредәге материаллар укучыларның һәм укытучыларның үз куллары белән җыелып тәртипкә китерелә, кадерле, кызыклы күрсәтмәлелелек ролен үти; укучыларны эзләнү-тикшеренү эшчәнлеге белән кызыксындыру мөмкинлеге булу.

Мәктәп музее профиле һәрвакыт диярлек тарих белән бәйле, үз эченә туган якны өйрәнү һәм этнографик экспозицияләрне ала, Сугышчан Дан, мәктәп тарихы һәм көнкүреш почмаклары. Районыбыз мәктәпләрендә туган якны өйрәнү һәм Сугышча Дан музейлары, музей-почмаклары эшләп килә. 8 музей федераль исемлеккә кертелде. Туган якны өйрәнү музейлары яшь буынны

халкыбызның рухи һәм матди хәзинәләренә, буыннан-буынга күчеп килгән акыл тәҗрибәсенә таянып, тарихны файдаланып, бай көнкүреш мирасын кулланып тәрбияли. Халкыбызның мәдәниятен, гореф-гадәт, традицияләрен хөрмәт итәргә өйрәтә. Сугышчан Дан музейлары – хәтер һәм тәрбия үзәге. Биредәге кадерле экспонатлар аша балалар тыныч тормышның кадерен белергә өйрәнә.

Яңа вакыт яңа эш алымнары таләп итә. Шуңа күрә музей педагогикасына «тере» уен форматы һәм укучыларга актив аралашырга ярдәм итүче интерактив технологияләр үтеп керә, кызыклы эш формалары кулланыла. Аларның күбесе классик педагогикадан килгән, ә кайберләре бу дисциплинада гына кулланыла торган үзенчәлекле эшләнмәләр.

Категорияләр буенча эш формалары	**Эш төрләре буенча эш формалары**		
Педагоглар белән эш	консультация	гамәли дәрес	сәяхәт
Әти-әниләр белән эш	семинар-практикум	тематик әңгәмә	музей экспонатлары белән эш
Укучылар белән эш	иҗади бәйге	экскурсия	танылган геройга әверелү
	дәрес үткәрү буенча тәкъдимнәр	интеллектуаль викторина	театральләштерелгән спектакль
	хезмәттәшлек	Квест	уен ситуацияләре

Шуны истә тоту мөһим: балаларга кызыклы бирем тәкъдим итү генә түгел, ә аларны актив катнашырга тырышу кирәк. Моның өчен гаҗәеп факт сөйләргә, укучыларга кызыклы бурыч куярга яки барысы бергә хәл итәргә тиеш булган проблеманы яңгыратырга мөмкин.

Музей педагогикасы аркылы укытучы өчен яңа мөмкинлекләр:

- балаларның кызыксынуына һәм тикшеренү эшчәнлегенә нигезләнгән традицион булмаган алымнар куллану;
- укучыларга эмоциональ һәм интеллектуаль йогынты ясау;
- өйрәнелә торган материалның әһәмиятен һәм гамәли мәгънәсен ачу;
- катлаулы материалны гади һәм ачык мисаллар белән аңлату;
- мәктәп музеенда тикшеренү эше аркылы кызыклы дәресләр һәм сыйныфтан тыш дәресләр,чаралар оештыру.

Музей педагогикасын үстерү принциплары

Башка фәнни дисциплиналар кебек үк, музей педагогикасы да үзеннән-үзе үсеш ала алмый. Моның өчен билгеле бер принципларны һәм шартларны үтәргә кирәк. Алар арасында:

- аудиториянең танып белү мөмкинлеген канәгатьләндерү;
- системалылык;
- эзлеклелекне саклау;
- гуманистик кыйммәтләргә юнәлү;
- белемнәрне берләштерү һәм интегральләштерү;

- балалар һәм өлкәннәр аралашуын диалог һәм эшчәнлек аша алып бару;
- мәдәни компонентка басым ясау.

Туган якны өйрәнү оешмалары, архив бүлекләре, җирле музей белгечләре белән хезмәттәшлек мәктәп музееның мөмкинлекләрен тагы да киңәйтә.

Кулланылган чыганаклар исемлеге:

1. https://zaochnik.ru/blog/muzejnaja-pedagogika-tseli-zadachi-formy-obrazovanija/
2. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА КАК ОСНОВА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЕВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ Г. КАЗАНИ). Суслов Алексей Юрьевич1,д-р ист. наук, доцент, e-mail: fsgtkstu@yandex.ru, Обособленное подразделение ГНБУ «Академия наук Республики Татарстан», Институт татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ, г. Казань, Россия https://infourok.ru/mktpt-ukututrbiya-eshend-mktp-muzeylarini-role-patriotik-trbiya-charalari-2129557.html

СЕКЦИЯ 7. РОДНОЙ ЯЗЫК В ДЕТСКОМ САДУ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ ВАГИЗОВА С.Г.)
7 НЧЕ СЕКЦИЯ. БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА ТУГАН ТЕЛ: БАЛАНЫ БЕЛЕМ БИРҮ ПРОЦЕССЫНА ҖӘЛЕП ИТҮ ӨЧЕН ШАРТЛАР ТУДЫРУ (С.Г. ВАГЫЙЗОВ ХЕЗМӘТЛӘРЕ НИГЕЗЕНДӘ)

Алеева Л.Х.
г. Арск, МБДОУ «Арский детский сад №8»
музыкальный руководитель

РЕАЛИЗАЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА МУЗЫКАЛЬНЫМ РУКОВОДИТЕЛЕМ ДОУ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЁНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С.Г.ВАГИЗОВА)

Как известно, важнейшим условием полноценного развития народа является сохранение своего родного языка. Язык – одно из самых глубинных, внутренне присущих человеку свойств, определяющих его этническую, национальную принадлежность. Как не привести слова татарского поэта Г.Тукая:

И туган тел, и матур тел!
Әткәм-әнкәмнен теле!
Дөньяда күп нәрсә белдем
Син туган тел аркылы!

И туган тел, хәрвакытта
Ярдәмен белән синен!
Кечкенәдән, аңлашылган
Шатлыгым, кайгым минем!

Выдающиеся педагоги Вагизов Салей Гататович и Валитова Рамзия Гилязетдиновна, авторы татарской Алифбы, начали заботиться о процветании, развитии татарского языка. Мы, в свою очередь, работники ДОО, учитывая, что всё закладывается именно в дошкольном возрасте, обязаны продолжить начатое дело этих замечательных людей: внедрять татарский язык, обучать ему именно с детства, в стенах детского сада.

В настоящее время возникает необходимость в том, чтобы ребёнок почувствовал уникальность своего народа, знал его культуру, пришёл к пониманию и осознанию собственной неповторимости и значимости каждого человека, живущего на земле. Приобщение дошкольников к национальной культуре становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности.

Овладение родным языком, развитие речи являются одними из самых важных приобретений ребёнка в дошкольном детстве, и в современном дошкольном образовании рассматриваются как общая основа воспитания и

обучения детей. Поэтому так важно с детства создавать представление о том, что язык – это главное сокровище народа, воспитывать любовь и бережное отношение к родному языку. Родной язык необходим не только как средство общения и познания окружающей действительности, но и как средство фиксации, сохранения национальных культурных традиций.

Наш детский сад посещает 123 ребёнка, из них детей-татар 99. К сожалению, детей, знающих свой родной татарский язык, очень мало. В основном на родном языке говорят бабушки, дедушки и совсем немного родителей современного общества владеют родным языком.

Перед нами встала проблема: как возродить, привести к процветанию родной татарский язык? Решение данной проблемы мы видим в изучении родного языка в детском саду. Чем раньше это обучение произойдёт, тем лучше будет результат.

Но хорошего результата можно добиться лишь при взаимодействии ДОО, семей воспитанников, социальных партнёров.

Большую помощь нам оказала региональная образовательная программа дошкольного образования «Сөенеч» («Радость познания»), разработанная в соответствии с Федеральным законом «Об образовании в Российской Федерации» №273 от 29.12.2012, Законом РТ от 22 июля 2013 года №68-ЗРТ «Об образовании» (ред. от 06.07.2016), законом РТ «О государственных языках Республики Татарстан и других языках в Республике Татарстан» № 1560-XII от 08.07.1992 (ред. от 12.06.2014) и Федеральным государственным образовательным стандартом дошкольного образования, утверждённым Приказом Минобрнауки РФ № 1155 от 17.10.2013 (далее - ФГОС ДО). Целью данной программы, выступает проектирование социальных ситуаций развития русскоязычного ребенка с использованием средств национальной культуры, обеспечивающих успешную социализацию, мотивацию и поддержку индивидуальности детей через общение на языке татарского народа, взаимоотношение с представителями других национальностей, народную игру, познание родного края и другие формы активности. При составлении рабочей программы по музыке используются ФОП и региональная «Сөенеч».

На занятиях по музыке детям предлагаются для прослушивания произведения, песни татарских композиторов. С интересом и желанием воспитанники слушают отрывки из балета «Шурале» («Выход Шурале», «Танец птиц и Сююмбике»), «Песню кошки» из оперы «Коварная кошка». С целью развития чувства гражданства и патриотизма слушаем и узнаём мелодию Государственного гимна РТ. Дети знакомятся с татарскими терминами определения характера музыки. Благодаря музыкально-дидактической игре «Назови композитора», могут легко запоминать таких композиторов, как С.Сайдашев, Ф.Яруллин, Л.Батыр-Булгари, Дж.Файзи, З.Хабибуллин, Р.Яхин, А.Ключарёв, Л. Хайрутдинова.

Воспитанники с удовольствием воспринимают и выполняют ритмические упражнения под звуки татарской музыки, разучивают татарские пляски, расширяют объём основных танцевальных движений («прыжковая цепочка»,

«борма», «бишек», «ход с каблука» и.т.д.), придумывают свои танцы под татарские народные плясовые мелодии, особенно им нравится выступать в народных костюмах.

Продолжаем работу над формированием певческих навыков детей на основе национального репертуара. На всех утренниках, развлечениях и других мероприятиях, проводимых в нашем ДОУ, звучат татарские песни в исполнении воспитанников.

Особое место занимают игры с пением. Мы поём и играем в такие игры, как «Түбәтәй», «Әлчи-бәлчи», «Мәликә», «Чума үрдәк, чума каз», «Капкалы», «Качышлы». Успешно использую на занятиях комплекты компакт-дисков с татарскими народными танцевальными мелодиями для детей с 3-7 лет «Шома бас» и с татарскими народными песнями, песнями в детском исполнении, музыкальными произведениями татарских композиторов и т.д.

Немаловажное значение в этой сложной и интересной деятельности имеет работа с родителями. Для них организуются тематические выставки папок-передвижек («Поём татарские песни под караоке», «Как слушать татарскую музыку», «Татарские народные праздники», «Говорим по-татарски, играем по-татарски»), даются рекомендации по разучиванию татарских танцевальных движений, проводятся семинары-практикумы на родительских собраниях, индивидуальные беседы. Родители всегда готовы внести свой вклад в совместную деятельность, заинтересованы в улучшении результатов.

Социальные партнёры «Арская централизованная библиотечная система» и городская библиотека-филиал №1, Историко-этнографический музей «Заказанье», ОГИБДД отдела МВД России по Арскому району, Северное территориальное управление МЭ и ПР РТ и ГКПЗ «Ашит», Арский военкомат и ДОССАФ РТ по Арскому району, Первичное отделение ТРО ВДПО РТ также вносят свой вклад в приобщение дошкольников к национальной культуре, родному языку. В нашем детском саду успешно проходят мероприятия: встреча с писателями Арского района «Талантларга бай син, Арчам!»; музыкально-литературные слушания, посвящённые татарским писателям Фанису Яруллину «Җан жылысы кирэк кешегә», Мусе Джалилю «Муса Җәлил- герой шагыйрь», праздник «Нәүрүз», экологическое развлечение «Карга боткасы», «День родного языка», «Арча читекләре», «Тукай дөньясына сәяхәт» (квест игра), «Зәлидә» уены.

Считаю, что педагог тоже должен развиваться. Для успешной работы в этом направлении я использую один из самых наиболее ярких, развивающих, интересных и значимых методов – это проектная деятельность.

Мной разработаны и проведены такие проекты, как «В мире татарской музыки», «Татарские композиторы - прошлое и настоящее», «Татарские национальные музыкальные игры», «Приобщение детей дошкольного возраста к культуре и традициям татарского народа», «Татар халык гөреф-гадәтләре».

Основной целью проектов является:

Приобщение детей к культуре татарского народа, его истокам, языку; познание быта и традиций предков, постижение своих родословных корней; формирование интеллектуальной, нравственно-эстетической культуры, формирование творческой личности ребенка через развитие его музыкальных способностей с помощью слушания и воспроизведения татарской музыки; воспитание искреннего интереса к родной культуре, патриотических чувств любви к родному краю.

Как видим, дошкольное обучение родному языку направлено на активное усвоение языка, пользование им в процессе общения детей между собой и дома с родителями.

Конечно, нельзя сказать, что дети все быстро усваивают, но есть дети, у которых отличное произношение звуков татарской речи. Думаем, что у детей всё ещё впереди. Мы очень рады, что за столь короткий срок родители наших воспитанников стали нашими единомышленниками, они понимают важность изучения татарского языка, возрождения культурных традиций. Надеемся, что родители и педагоги приложат к этому все усилия.

Список использованных источников

1. Р. К. Шаехова, Р. Ф. Шайхелисламова, Г. Х. Манюрова. Радость познания-региональоная образовательная программа дошкольного образования.-2016.-210 с.
2. Интернет ресурсы.

Архипова А.В.
МБОУ “Иштуганская СОШ Сабинского муниципального района Республики Татарстан”, учитель начальных классов

ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ

Заманча технологияләрне белү, алар ярдәмендә дәресләр оештыру югары нәтиҗәләргә ирешүгә юнәлдерелгән уку процессын яңача кору, укучыларны актив эшчәнлеккә җәлеп итү, заманча таләпләргә җавап бирүче шәхес тәрбияләү өчен кирәк.

Бүгенге көндә уку эшчәнлеген заманча технологияләрсез күз алдына китерү мөмкин түгел. Әгәр татар теленә, әдәби әсәрләргә кызыксыну бәләкәй яшьтән, балалар бакчасыннан, гаиләдән башлана икән, ныклы эшчәнлек башлангыч сыйныфлардан башлана.

Бу чорда укытучы беренче сыйныф укучыларында укуга кызыксыну уятырга һәм аларның базасын булдырырга, үз эшчәнлегендә бу максатка ирешү ысулларын һәм алымнарын өйрәнергә тиеш. Әлбәттә, бу эш бүгенге көн таләпләренә туры китереп һәм яңа технологияләр кулланып алып барыла.

Без заман белән бергә барырга, тормыштагы барлык яңалыклардан хәбәрдар булырга, яңа технологияләрне яхшы белергә, аларны тирәнтен өйрәнергә, яңа буын балаларына төпле белем һәм тәрбия бирү, татар телен өйрәнүгә кызыксындыру арттыру өчен үз эшчәнлегебездә актив кулланырга тиешбез.

Уку процессында заманча технологияләрне куллану-белем сыйфатын яхшырту өчен бик эффектив чара. Чөнки алар укуга кызыксыну уята, уку материалын тирәнрәк үзләштерү теләге уята, укучыларның иҗади сәләтләрен үстерү мөмкинлеге бирә. Бары тик теләк белән башкарылган эш кенә истә кала, баланың сәләтләрен һәм аңын үстерә. Әгәр дә материалны үзләштерү авыр булса, укучының күңеле суынырга һәм телне өйрәнү теләге бөтенләй сүнәргә мөмкин.

Татар теле дәресләрендә компьютер техникасын кулланганда телне өйрәнүгә кызыксыну барлыкка килә. Балалар мәктәптә укытыла торган башка фәннәр арасында татар теле дәресләрен компьютер, Интернет ярдәмендә өйрәнергә мөмкин икәнен күрәләр. Бу, үз чиратында, телнең абруен күтәрү өчен зур стимул булып тора.

Башлангыч сыйныфларда куллану өчен мультимедия тавышы белән интерактив "Бала" китапханәсе бик файдалы. Монда татар телендә мультфильмнар карарга мөмкин. Аларның саны даими үсә. "Бала" китапханәсендә мультикларны караганнан соң төрле кызыклы биремнәрне үтәү мөмкинлеге дә бар.

Шулай ук укытучылар өчен интерактив уеннар чыганагы булып SuperKid Online платформа - конструкторы бик актуаль. Әлеге платформа дәресләрне мөмкин кадәр мавыктыргыч һәм кызыклы итеп алып барырга булыша.

Платформадагы шаблон төрләре: төркемнәргә бүл,викторина, сүз куй, кроссворд, космик математика, карточкалар, парын тап, анаграмма, кубиклар, тәрәзәне ач, элементларны бәйлә, җавап яз, әйе/юк, хәрефне куй.

Бу платформада ничек эшләргә соң?

1 Адым: SuperKid сылтамасы буенча сайтка керәсе

2 адым: үзегезгә ошаган Шаблонны сайлыйсы

3 адым: форманы тутырып, фонны сайлыйсы

Һәм безнең интерактив уеныбыз әзер!

Дәресләргә әзерлек беркайчан да тиз һәм җиңел булмаган! Сайтта бушлай тариф бар, шуңа күрә сез интерактив уеннар һәм биремнәр ясауның җиңел юлларын карый аласыз.

Шулай ук киң кулланышта булган,дәресләрдә яратып куллана торган тагын бер сайт белән таныштырып китәсем килә – Festisite (фэстайзит).

Әлеге сайттагы биремнәр татар теле, әдәби уку дәресләрендә уку тизлеген арттыру өчен бик яхшы дип саныйм.

“Текстның макеты” бүлегенә кереп, төрле мавыктыргыч, кызыклы һәм шул ук вакытта өйрәтүчән уеннар төзеп була.

Мәсәлән: үзең теләгән текстны

1. Лабиринт формасында
2. Спираль формасында

3. Йөрәк формасында

4. Дулкыннар формасында ясап, балаларга укырга тәкъдим итергә мөмкин.

Бу төр күнегүләр уку тизлеген генә арттырып калмый, ә укуга мәхәббәт тә уята.

Яңа стандартлар белем бирү процессында электрон белем бирүнең төрле формаларын да куллануны таләп итә. Шундыйларның тагын бер берсе - LearningApps.org сервисы. Бу сервис төрле дидактик биремнәр (уеннар) тәшкил итә. Биремнәрне әзер килеш алып кулланырга да мөмкин, укытучы үзе теркәлеп, узенчәлекле викториналар, пазллар җыю, парын табу, кроссворд чишү кебек уеннарны да төзи ала.

LearningApps.org миңа дәресләрне күңелле, нәтиҗәле итеп үткәрергә ярдәм итә. Укучыларда фәнни фикерләү тибын формалаштыра. Бу сервис дәрес һәм дәрестән тыш эшчәнлек өчен бик уңайлы инернет ресурс булып тора.

LearningApps.org кече яшьтәге мәктәп укучыларының белем бирү өлешен киңәйтү мөмкинлеге бирә. Балалар һәм аларның ата-аналары белән үткәрелгән күзәтүләр, әңгәмәләр нәтиҗәсендә, балаларга өйдә һәм тәкъдим ителгән ресурслы мәктәптә эшләү бик ошый, аларга бу кызыклы. Димәк, уку эшчәнлеген мотивацияләү арта һәм, нәтиҗә буларак, сыйныф укучыларының белем дәрәҗәсе арта.

Минемчә, татар теле дәресләрендә балаларның белемнәрен актуальләштергәндә, яңа тема өйрәнгәндә һәм ныгытканда, LearningApps.org сервисын куллану бик нәтиҗәле кушымта булып тора.

Моннан тыш, татар теле буенча электрон дәреслекләр, алынган белемнәрне тикшерү өчен тестлар җыелмалары, кирәкле материаллар белән төрле сайтлар, электрон сүзлекләр укучыларга теге яки бу тема буенча мәгълүмат эзләү, кроссворд төзү кебек биремнәрне рәхәтләнеп башкарырга мөмкинлек бирә.

Мисал итеп ,әйдәгез бергәләшеп, “Сайланма диктант” күнегүен төзеп карыйк .

1.“Новое упражнение”- “Яңа күнегү” төймәсенә басабыз

2. Тәкъдим ителгән макетлар арасыннар “Простой порядок” - “Гади тәртип”дигәнен сайлыйбыз

3. “Создать новое приложение” – “Яңа кушымта төзү” төймәсенә басып , күнегүне эшли башлыйбыз

4. “Постановка задачи ” - “Бурычлар кую” өлешендә күнегүнең биремен язабыз (мәсәлән , “Текстны 1 -2 минут эчендә кара. Бирелгән җөмләләрне тексттагы тәртип буенча төзеп куй”)

5. “Карта 1” өлешендә “текст” төймәсенә басып , текстның беренче җөмләсен язабыз.

6. “Добавить следующий элемент” – “Киләсе элементны өстә” төймәсе ярдәмендә текстның һәрбер җөмләсен тутырып язабыз.

Мин тәкъдим иткән текстта 5 җөмлә.

Кешеләр пошины кулга иянләштерергә күптән тырышалар. Кострома өлкәсендәге поши фермасы бар. Поши – чыдам, салкынга бирешми торган хайван. Пошилар калын карда да, язгы пычракта да җиңел йөриләр. Азыклары – агач кайрысы, нарат, чыршы һәм усак ботаклары.

7.“Обратная связь” – “Кире элемтә” өлешендә күнегү дөресс эшләнгән очракта, мактау сүзләре өчен сүзләр языла. (Афәрин!!! Булдырдың!! Шәп!)

8. “Помощь” – “Ярдәм ” өлешендә текстны беркетергә мөмкин. Текст төзүдә авырлыклар туып , бик озакка сузылса , укучы ,сул якта өске почмакка кирәкле төймәгә басып, текстны карап алырга мөмкин.

9. “Установить и показать в предварительном просмотре” – “Беренчел карау” төймәсенә басып эшләнгән күнегүне эшләп карыйбыз , өстәмәләр кертәсе булмаса , саклап куябыз “Сохранить приложение ” – “Кушымтаны саклау”

Күнегү эшләве кыенлык тудырса, тәкъдим ителгән күнегүләр арасыннан охшаганын сайлап, үзгәртергә була. Моның өчен уңышлы дип табылган күнегүне ачып, “Создать подобное приложение” – “Охшаш кушымта төзү” төймәсенә басабыз. Әзер мисалны үзебезгә ничек кирәк, шулай үзгәртәбез.

LearningApps.org программасында интерактив күнегүләрне эшләп өйрәнү, эш тәҗрибәсендә куллану дәресләрне тагын да кызыклырак, файдалы, заманча үткәрүгә бер адым булыр дип ышанам.

Йомгаклап әйткәндә, уку-тәрбия процессын нәтиҗәле оештыруга юнәлдерелгән күп кенә заманча технологияләр бар. Аларны безнең дәресләрдә дөрес һәм урынлы куллана белү генә кирәк. Заманча технологияләр укытучылар алдында торган төрле мәсьәләләрне хәл итәргә мөмкинлек бирә: уку материалын аңлаешлырак итәргә, белемнәрне системалаштырырга, укучыларның иҗади үсешен тәэмин итәргә, укытуны яхшыртырга, яңа теманы җиңелрәк үзләштерергә мөмкинлек бирә. Уку процессын компьютерлаштыруның өстенлекләре турында күпме генә сөйләшсәк тә, укытучының тере сөйләмен бернәрсә дә алыштыра алмый. Дәрестә компьютер куллану укытучы һәм укучы арасында аралашу белән бергә булырга тиеш.

Файдаланылган әдәбият

1. Вәлиев Р. Информационное обеспечение процессов образования/Р. Вәлиев // Мәгариф.−2005.−№ 6.
2. Минһаҗев А. Дәресләрдә компьютер куллану/А.Минһаҗев // Мәгариф.−2006.−№ 7.
3. Нигъмәтуллин Х. Тестларны компьютер ярдәмендә чишү/Х.Нигъмәтуллин //Мәгариф.−2007.−№ 8.
4. http://www.balarf.ru/
5. https://superkid.online/
6. https://learningapps.org/

Асхадуллина А.Г.
г.Арск, МБДОУ «Арский детский сад №11 общеразвивающего вида»,
воспитатель

РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

Аннотация: Как известно, важнейшим условием полноценного развития народа является сохранение своего родного языка. Язык – одно из самых глубинных, внутренне присущих человеку свойств, определяющих его этническую, национальную принадлежность..
Ключевые слова:

«Родной язык – святой язык, отца и матери язык,
Как ты прекрасен! Целый мир в твоем богатстве я постиг!
Качая колыбель, тебя мне в песне открывала мать,
А сказки бабушки потом я научился понимать.
Родной язык, родной язык, с тобою смело шел я вдаль,
Ты радость возвышал мою, ты просветлял мою печаль.
Родной язык, с тобой вдвоем я в первый раз молил творца:

Это прекрасные строки из стихотворения Габдуллы Тукая, который вошел в историю татарской литературы как великий народный поэт, заложивший основу национальной поэзии и создавший ее классический стиль. Признание и уважение всех языков, является ключом к сохранению мира. Каждый язык неповторим. Он имеет собственные выражения, которые отражают менталитет и обычаи народа. Подобно нашему имени, мы обретаем родной язык от нашей матери в детстве. Он формирует наше сознание, пропитывает заложенной в нем культурой. Родная речь - это живой воды родник, питающий страницы лучших книг. И тем ценней святой её глоток, что травят, загрязняют наш исток.

В настоящее время возникает необходимость в том, чтобы ребенок почувствовал уникальность своего народа, знал его культуру, пришел к пониманию и осознанию собственной неповторимости и значимости каждого человека, живущего на земле.Приобщение дошкольников к национальной культуре становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности.

Овладение родным языком, развитие речи являются одними из самых важных приобретений ребенка в дошкольном детстве и в современном

дошкольном образовании рассматриваются как общая основа воспитания и обучения детей. Поэтому так важно с детства создавать представление о том, что язык –это главное сокровище народа; воспитывать любовь и бережное отношение к родному языку. Родной язык необходим не только как средство общения и познания окружающей действительности, но и как средство фиксации, сохранения национальных культурных традиций.

В наш детский сад посещает 120 детей. Из них татароязычные, русские-2.К сожалению, детей знающих свой родной язык становится все меньше и меньше. И перед нами встала проблема: как возродить татарский язык? Решение данной проблемы мы видим в изучении родного языка в детском саду. Чем раньше это обучение произойдет, тем лучше будет результат. Но главное состоит в том, что в раннем возрасте ребенок овладевает умение, которое существенным образом влияет на его последующее поведенческое, интеллектуальное и личностное развитие, а именно – способность понимать язык и активно пользоваться им в общении. Через речь, которой ребенок овладевает в эти годы, он получает прямой доступ к важнейшим достижениям человеческой материальной и духовной культуры. Также ребенок открывает для себя назначение многих предметов и начинает не просто манипулировать ими, а действует с ними по-человечески. У ребенка формируется предметная деятельность. Ребенок воспроизводит действия взрослых с предметами, у него проявляются предметные игры-подражания. Они представляют собой первые шаги к символизации, связанной с усвоением норм и форм поведения взрослых, а далее- с формированием у ребенка определенных личностных качеств. Позднее появляется сюжетно-ролевая игра, в которой ребенок копирует способы обращения людей с предметами и общения друг с другом в различных ситуациях. Именно в этом возрасте дети легко могут освоить 2 языка: русский и татарский.

Русскоязычный ребенок начинает обучаться родному языку со сформировавшейся под влиянием семьи, окружающих его взрослых потребности научиться говорить на родном языке. Это безусловно, является большой побудительной силой. Но малого дитя все-таки невозможно учить родному языку, опираясь только на этот мотив. Его необходимо подкрепить мотивацией, заложенной в самом образовательном процессе, построенном с учетом возраста, интересов и потребностей детей. Все начинается с языка, а в языке со слова, ибо «В начале было Слово». Поэтому представляется необходимым остановиться на проблеме создания условий для вовлечения ребенка в образовательный процесс. Первичное обучение родному языку может начинаться с 2- летнего возраста, если позволяет благоприятная языковая ситуация. Но в некоторых смешанных семьях вообще отсутствует среда общения на родном языке.

В настоящее время вступает в силу ФОП. В нем учитывается приобщение детей к социокультурным нормам, традициям семьи, общества и государства;

формирование познавательных интересов и познавательных действий ребенка в различных видах деятельности; учет этнокультурной ситуации развития детей.

В связи с этим был разработан и составлен учебно-методический комплект « Туган телдә сөйләшәбез”. Предложенный УМК включает в себя методические пособия по обучению родному (татарскому) языку и развитии речи детей дошкольного возраста, рабочие тетради, начиная со средней группы,аудиозаписи,серии картин. Основная цель УМК – формирование правильной устной речи детей дошкольного возраста. Главной задачей для программы является обучение детей правильно и красиво говорить. Он предусматривает совместную работу с детьми педагогов ДОУ, родителей в различных видах деятельности и в семье.

Работая в детском саду, накапливается опыт по обучению детей языку. А для этого, в первую очередь должно быть предусмотрено учебно-методическое, кадровое, материально-техническое, правовое обеспечение. Материальную основу всего учебно-воспитательного процесса современного детского сада составляют программы, наглядные пособия, методическая литература, технические средства обучения. Основное содержание программы воспитания в детском учреждении составляет национальный региональный компонент. Дети дошкольного возраста воспитываются в среде с национальным колоритом, знакомятся со сказками, стихами, загадками слушают народные песни, играют, учатся исполнять национальные танцы. По-моему мнению, в этом нужен комплексный подход. Учитывая возрастные особенности детей и руководствуясь Госстандартом по образованию и воспитанию мною проводятся занятия по изучению татарского языка с русско-язычными детьми. При подготовке к занятиям, ставятся следующие задачи: воспитывать у детей любовь к родному краю, к её природе и бережное отношение к ней; воспитывать патриотические чувства у детей, гордость и уважение к прошлому и настоящему родного края; познакомить детей с интересными историческими событиями, трудовой деятельностью, культурой, бытом и праздниками татарского народа.

Все эти задачи осуществляются не только на занятии по обучению родному языку, но и реализуются в изобразительной деятельности, самостоятельной художественной деятельности. Огромная роль принадлежит декоративно-прикладному искусству, музыке, ознакомлению с народными обычаями, традициями. Важнейшее значение имеет проведение татарских праздников.

Основным направлением обучения татарском языку в дошкольном учреждении является формирование и развитие у детей простейших умений и навыков овладения татарской речью в устной форме. В исследованиях А.Ш. Асадуллина, С.Г.Вагизова, Р.Г.Валитовой, Ф.Ф. Харисова, Ч.М. Харисовой и др. подчеркивается , что дети старшего дошкольного возраста не только понимают значения слов татарского языка, но и умеют пользоваться словами и

словосочетаниями для построения собственных высказываний и через словари знакомятся с богатством родного языка, с обычаями и традициями своего народа.

К концу подготовительной группы, дети должны уметь воспринимать татарскую речь на слух и вести несложный разговор (диалог), составлять небольшое описание предмета, рассказать о детском саде, о своей семье, о себе, о друзьях и т.д., в пределах доступной их возрасту тематике; усвоенных слов, грамматических форм, синтаксических конструкций и типов предложений.

Важнейшим моментом, по-моему мнению, является учет их психологических особенностей.Формирование и развитие умений и навыков татарской устной речи проводится в игровых и учебных ситуациях по темам всего, что их окружает(игрушки, предметы одежды, обуви, продукты питания, посуда ,овощи, фрукты, семья, детский сад и т.д.)Программа обучения детей татарскому языку в группах с различными категориями детей ,должна раскрывать уровень речевого развития, состав и последовательность работы по усвоению звуковой системы языка, его лексики и грамматического строя.

На практике я убедилась, что основной формой работы с детьми дошкольного возраста и ведущим видом деятельности для них является игра. Именно поэтому занятия в основном представляют собой разговорные упражнения, про проведении которых детям прививаются первоначальные умения в диалоге, монологической речи на татарском языке, чтение стихотворений, прослушивание аудио сказок. В работе по воспитанию у детей дошкольного возраста любви и уважения к национальным традициям татарского народа мною используется татарский фольклор и детская национальная литература. Дошкольники младшего и среднего возраста лучше воспринимают потешки, песенки, народные игры. В этих группах не ставим целью запоминание национальной принадлежности фольклорного материала. Как воспитатель, работающий с современными детьми, стараемся использовать мультимедийные ресурсы нового поколения .Используем различные презентации, просмотр мультфильмов, прослушивание аудиосказок.

При изучении родного языка, стараемся постепенно включать в свою речь новые слова, формы слов, типы предложений, образцы связной речи.

Прилагая все усилия, чтобы изученные слова регулярно использовались в речи детей. Опыт работы показал, что изучение татарского языка в дошкольном учреждении может быть успешно реализовано в том случае, если язык будет выступать не только в качестве предмета изучения, но, и будет регулярно, активно использоваться детьми в их повседневной жизни и деятельности.

Дети очень любят сказки. Татарские народные сказки раскрывают традиции народа, его устои: глубокую почтительность и отзывчивость, сострадание к ближнему. Знакомлю детей с бытовыми сказками и сказками о животных: «Саран и юмарт», «Хвосты», «Три дочери» и т.д.; с замечательными сказками основоположника татарской детской литературы Г.Тукая «Шурале», «

Водяная» , «Сказка о козе и баран». Художественная литература дает богатый материал для нравственного воспитания, заставляет ярче и глубже переживать нравственные поступки, чувства героев.

Таким образом, основным компонентом национальной культуры выступает национальный язык. Именно благодаря нему сохраняется нация, правильное понятие о древних традициях и культуре, знания о своей религии. В образовательной деятельности при обучении татарскому языку дошкольники получают не только новые знания о родной земле, о национальностях, проживающих на территории республики, а тем самым создаются условия для формирования нравственных чувств.

Язык - это такой символ культуры, который ничем не заменить. Это богатство. И чем больше языков знает человек, тем он духовно богаче! А для этого нам нужно уметь искать, собирать знания по крупицам и быть упорными в приобретении знаний. Именно этому мы должны учить детей.

Воспитывать любовь к чтению, знаниям. И делать это будет намного эффективнее в тесном сотрудничестве с родителями. В результате своих размышлений, мы пришли к выводу, что ничто другое так не оказывает влияния на душу ребенка, как личный пример взрослого. А значит, впереди нас ждет большой и упорный труд, который непременно принесет свои плоды!!!

Список использованной литературы:

1. Бурганова Р.А., Хисамова Ф.М. Малыши изучают татарский язык. Пособие для воспитателей детских садов. На татарском языке.- Казань: Магариф, 2005.-207с.
2. Муяссарова И.Х. Отдохнем чуть-чуть: Физкультминутки и сссюжетные игры (на татарском языке).- Казан, 1998.-60с.
3. Программа по обучению детей татарскому языку в детском саду.- Казань: Школа,2004.-84с.
4. https\\edu.tatar.ru\nkamsk\dou68\umk\u
5. Харисова Ч.М. Методика обучения татарскому произношению.=Казань: Магариф, 2000.-167с.

Ахметшина Н.Р., Миннебаева Г.М.
МБДОУ “Арский детский сад №9”

БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА ТУГАН ТЕЛ: БАЛАНЫ БЕЛЕМ БИРҮ ПРОЦЕССЫНА ҖӘЛЕП ИТҮ ӨЧЕН ШАРТЛАР ТУДЫРУ

Мәктәпкәчә яшь ул-шәхеснең үсешендә иң мөһим чор. Бу чорда бала үзен чолгап алган тирәлек, кешеләр, табигать дөньясы белән таныша, аралаша башлый. Сабыйның дөньяны танып белүе гамәлгә ашырыла,үзен

кызыксындырган сорауларга җавап эзли, җавап таптыра. Нәкъ менә шушы чорда нәни кешенең шәхес булып формалаша башлавында беренче адымнар ясала да инде.

Ләкин,бүгенге көндә балаларның сөйләм теле бик түбән дәрәҗәдә. Бик күпләрнең теле озак һәм авыр ачыла. Мин моның сәбәбен бала белән аралашу җитмәүдә күрәм. Ата-ананың бала белән сөйләшергә, төрле уеннар уйнарга вакыты да, теләге дә юк. Бала күбрәк компьютерда утыра, телевизор карый. Шул сәбәпле тел озак һәм авыр ачыла. Хәзерге чорда компьютерның үтеп кергән, техниканың алга киткән вакытында туган тел югала башлый. Сөйләмгә чит ил сүзләре үтеп керә, ә компьтер теле әдәби матурлыктан мәхрүм. Шуңа күрә дә балаларны кечкенәдән үк үз туган телендә сөйләшергә, аралашырга өйрәтү, туган телебезне ярату, аңа карата ихтирам тәрбияләү бүгенге көндә иң мөһим мәсьәләләрнең берсе булып тора. Балаларның авазларны дөрес әйтеп, җөмләләрне дөрес төзеп ,үзләренең уй-фикерләрен тиешле эзлеклелектә, ашыкмыйча сөйли белүләренә ирешү өчен, сөйләм үстерү юнәлешендә даими эш алып барылырга тиеш. Бу очракта халык авыз иҗаты әсәрләое ярдәмгә килә.

Татар халык авыз иҗаты аша бала туган телне өйрәнеп кенә калмый, ә аның матурлыгына төшенә, гореф – гадәтләре турында беренчел күзаллаулар барлыкка килә. Мәктәпкәчә яшьтәге балаларны халык авыз иҗаты әсәрләре белән тел үстерү чаралары вакытында да, уйнаганда да таныштырырга була. Җанлы һәм тапкыр сүзле мәкаль-әйтемнәр, санамыш, такмак, табышмак, экиятләр балаларда тел матурлыгын тоемлау тәрбиялиләр, танып белү эшчәнлеген, сөйләм телен үстерәләр. Халык авыз иҗаты әсәрләренең тәрбияви әһәмияте дә аеруча зур.

Мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләрнең төп бурычы - балаларны рухи яктан бай, физик яктан сәламәт итеп үстерү. Алар төрле юллар белән тормышка ашырыла. Ә шулар арасында иң әһәмиятлесе- уеннар. Бала тормышын уеннарсыз күз алдына китереп булмый. Ул уйный-уйный тормышны өйрәнә. Уен ярдәмендә балаларда зирәклек, оешканлык, коллективта үзеңне тота белү, җитезлек кебек сыйфатлар тәрбиләнә. Уен – шөгыльдә алынган белемнәрне ныгыту чарасы да ул. Уен мәктәпкәчә яшьтәге баланың танып белү эшчәнлеген, иҗади фикерләвен һәм сөйләмен үстерә, уенда бала үзе белмәгәнне өйрәнергә, аны эшләргә омтыла. Сөйләмне үстерү – балаларның бәйләнешле сөйләмен (диалогик, монологик) һәм сөйләмнең грамматик төзелешен формалаштыру, камилләштерү, сүзлеген баету бит инде ул. Бу әйткәнемчә, безнең балалар белән бердәм эшчәнлектә төрле уеннар: дидактик, сүзле, хәрәкәтле, җырлы-биюле, устерелешле уеннар, бармак уеннары, сюжлы-рольле уеннар аша тормышка ашырыла.

Уеннарның максаты сөйләм үстерү күнекмәләре бирү генә түгел, ә баланың мөмкинлекләренә игътибарлылык, күзаллау, фикерләү, хәтер үсешен тәэмин итүче буларак та бәяләнә

Заман уку-укыту эшчәнлегенең барлык тармагына да үзгәрешләр кертә, безгә, тәрбиячеләргә дә, яңа таләпләр куя. Сыйфатлы белем бирү өчен, мәгариф өлкәсендә модернизацияләү кирәклеген аңлап, без дә дәресләребездә инновацион технологияләр кулланып эшләргә тиеш. Балалар бакчасында тәрбия эше эчтәлеген яңарта бару, инновацион технологияләрне куллану — тормыш таләбе. Яңа педагогик технологияләрне куллануның төп максаты - белемле, тәрбияле, тормышта үз юлын табарга әзер булган, яхшыны яманнан аера, тиешле карар кабул итә белгән шәхес тәрбияләү.Укыту процессында инновацион технологияләр куллану балаларда татар телен тагын да ныграк белергә кызыксыну уята.

Информацион технологияләрне куллану формалары:

- Әзер электрон продуктларны куллану. Белем бирүнең сыйфатын яхшырта, күрсәтмәлелек принцибын ачык итеп тормышка ашырырга ярдәм итә.
- Мультимедиалы презентацияләр куллану. Уку материалын тиешле бер эзлеклелектә биреп, материалны ассоциатив рәвештә истә калдырырга булыша.
- Интернет челтәре ресурслары куллану. Белем алуга кирәкле информацияне таба белергә һәм системага салырга ярдәм итә.

Бүген мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләрендә эшләүче татар теле тәрбиячеләре алдында торган бурычларның берсе – рус телле балаларга татар теле өйрәтү, аларны халкыбызның тарихы, матур йола, гореф-гадәтләре, милли бәйрәмнәре, мәдәнияте белән таныштыру. Бу эш бездән бик зур җаваплылык, түземлелек һәм осталык сорый. Бу эштә безгә укыту- методик комплектлары зур ярдәм итә. Бу комплектлар балаларны ике дәүләт теленә өйрәтү, шул телләрдә сөйләшү, аралашу бурычларын үз эченә ала. Балалар белән эшчәнлекнең төп максаты инфомацион-коммуникатив технологияләр, уен-ситуацияләр, күргәзмәлелек кулланып тел өйрәтү, аралашу теләге тудыру. Чынлап та, бу комплектлар һәрбер эшчәнлекне оештыру өчен төсле матур күргәзмә, таратма рәсемнәр, битлекләр, аудиоязмалар, бармак театрын үз эченә ала.

Укыту-методик комплектларның төп компонентларыннан берсе –эш дәфтәрләре. Алар балаларга сүзләрне истә калдырырга, аларны сүзтезмәләрдә һәм җөмләләрдә дөрес кулланырга бик нык ярдәм итә, шулай ук сүзләргә аваз анализы ясаганда булышлык итә. Шулай ук тәрбиячегә дә материалны ныгытырга, эшчәнлеккә кызыксыну уяту вакытында баланың хаталарын төзәтергә мөмкинлек бирә. Болар барысы да балаларның сүз байлыгын, сүзләрне отып калу аша хәтерен, зиһенен үстерә һәм иң дә отышлысы, гади диалогта катнаша белү күнекмәсен үстерә.

Икетеллелекне ныгыту максатыннан, бакчабызда музей оештыру бик отышлы булды. Бүгенге көндә музей педагогикасын эшебездә уңышлы кулланабыз. Шулай ук бакчабызның күрке булган татар йорты почмагы да шуның бер үрнәге. Балаларны халкыбызның милли киемнәре, милли ризыклары, савыт-сабалары, бизәнү әйберләре, көнкүреш кирәк-яраклары, уенчыклары, эш

кораллары, китап-журналларын күрсәтеп таныштыру- максатыбызга ирешүдә зур этәргеч булып тора.

Балалар бакчасында татар төркемнәре булуга карамастан, рус мохите хөкем сөрә. Тәрбиячеләр татар булса да, бөтен бала аңласын өчен русча сөйләшергә мәҗбүр. Балалар да үзара рус телендә аралаша. Чөнки күпчелек әти-әни гаиләдә туган телдә сөйләшми, шуңа да бакчага рус телле балалар килә. Минемчә, өйдә татарча аралашкан бала ана телен онытмый. Шулай ук ата-ананың телгә мөнәсәбәте нинди, баланыкы да шундый. Балам үз ана телен белергә тиешдигән фикердәге ата-аналар, кызганыч ки, еш очрамый. Тәрбияченең үзенә генә баланы татарча яхшы итеп сөйләшү дәрәҗәсенә җиткерү мөмкин түгел, моңа гаиләнең дә ярдәме кирәк. Балаларны дәүләт телләренә өйрәтүдә безнең иң якын ярдәмчеләребез - төркем тәрбиячеләре һәм ата-аналар.

Ата аналарны үзебезнең эшкә җәлеп итү өчен балаларны дәүләт телләренә өйрәтү чаралары, алымнары, татар халык бәйрәмнәре, татар язучыларының юбилейларына багышланган материаллар, гомумән, мәгариф өлкәсендәге яңалыклар белән таныштыру өчен информацион-күрсәтмәматериаллар булдырдык. Һәр төркемнең чишенү бүлмәсендә төркем балаларының яшь үзенчәлекләрен исәпкә алып,ата-аналар өчен «Татарча сөйләшәбез» дип аталган папкалар ясалды. УМК кергән мультфильмнарны өйдә карарга биреп җибәрәбез. Балалар бакчасында өйрәнгән шигырьләрне ныгыту өчен өйгә алырга тәкъдим итәбез. Әти-әниләр өчен “Уйный-уйный өйрәник...”, “Уйнаганда өйрәник”, “Туган тел саекмас чишмә” темаларына консультацияләр тәкъдим итәбез. Уеннарның уйнау тәртибен әти-әниләргә аңлатырга, өйрәтергә тырышабыз. Бергәләп эшләсәк , зуррак нәтиҗәләргә ирешербез дип өметләнәбез.

Гарәпшина Рузия Миннехан кызы
Арча ш., ДАҺБУ “Г.Тукай исемендәге
Арча педагогия көллияте”,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРДА ТУГАН ТЕЛГӘ КЫЗЫКСЫНДЫРУ УЯТУ ЮЛЛАРЫ

Аннотация: Статья посвящена одной из важных проблем современной системы дошкольного образования. Она отражает содержание, особенности национально-регионального компонента в дошкольном образовании.

Ключевые слова: национальное образование, обучение, родной язык, воспитание детей, обучение грамоте.

Abstract: The article is devoted to one of the important problems of the modern system of preschool education. It reflects the content and features of the national-regional component in preschool education.

Keywords: national education, education, native language, parenting, literacy training.

Хәтердән башка йолалар, тәрбиядән башка рухи хәзинә, рухи хәзинәдән башка шәхес тә, халык та тарихсыз“. Рухи хәзинә, рухи байлык – ул бик киң төшенчә. Аңа сәнгатьнең барлык төрләре, халкыбызның гасырлар буе яшәп килгән гореф-гадәтләре, әхлак кагыйдәләре, тормышның һәр өлкәсендә тупланган халык акылы, аның тормыш тәҗрибәсе керә. Милли рухи байлык аерым халыкның гына түгел, ул – гомум кешелек кыйммәтләренең нигезе. Димәк, балаларны кечкенәдән үк үз халкының , үз туган җиренең үзенчәлекләре белән таныштыру гомум кешелек кыйммәтләре белән таныштыруның башлангычы булып тора. Ләкин үз халкыңның бу байлыгын бөтен нечкәлеге белән аңлау һәм үзләштерү тел белүдән башка мөмкин түгел. Шуңа күрә олы фикер ияләре ана телен халыкның бөек тәрбиячесе дип атыйлар һәм баланың акыл сәләте дөрес юнәлештә үссен өчен иң элек үз телен яхшы үзләштерергә тиешлеген ассызыклыйлар. Бөек педагоглар Ян Амос Коменский һәм К.Д. Ушинский да башта ана телен, аннан соң гына башка телләрне өйрәтә башларга кирәклеген әйткәннәр.

Ләкин бүгенге мохит безне бүтән шартларга куя, үз таләпләренә яраклашырга мәҗбүр итә. Икетеллелек, тигезсез икетеллелек дип әйтергә кирәк, шартларында татар авылларында, татар гаиләсендә туып-үскән балаларның да русча сөйләшкәненә инде гаҗәпләнми дә башладык. Бездә ике дәүләт теле дисәк тә, һәр җирдә берсенең өстенлек алуын күрәбез. Бала ике телне ишетсә дә, кызганычка каршы бер телдә генә аралаша. Балалар күбесе русча аралаша. Моның сәбәпләре күптөрле: тәүлеккә 24 сәг. эшли торган телевизион каналлар, интернет челтәре, балалар кулында уенчык ролен башкаручы телефон, үз туган телен кирәксезгә санап, белсә-белмәсә русча сөйләшеп, баланың бер телне дә тиешенчә үзләштерә алмавына сәбәпче булган әти-әни, әби-бабайлар. Димәк, бала өйдә дә туган телен ишетми , аралашмый дигән сүз. Шул сәбәпле, мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында яшь буынга туган телләрендә белем һәм тәрбия бирү эшенә зур игътибар бирү бурычы куела. Ә бурыч түбәндәгедән гыйбарәт: үткән буыннар туплаган рухи байлыкны саклап, баетып, аның иң кыйммәтле үрнәкләрен балаларга җиткерү аша үз туган телен өйрәтү.

Татар телен өйрәтүдә бик күп төрле алымнар, әсбаплар кулланыла. Моңа мисал итеп, татар теле шөгыльләрендә кулланырга мөмкин булган электрон ресурсларны, “Бала.РФ” дип аталучы интерактив мультимедияле, тавышлы китапханә, Күңелле әлифба» проектының видеоларын китерергә мөмкин. Болар чынлап та, татар теленә кызыксыну уята торган чаралар.Еш куллана башлагач, балаларның мондый чараларга да исе китми башлый.

Шул сәбәпле татар теле шөгыльләрендә үзләрен пассив тоталар. Ничек итеп һәм нинди юллар аша балаларда татар теленә карата уңай мөнәсәбәт тәрбияләргә соң? Татар теле шөгыльләрен ничек кызыклы һәм мавыктыргыч итеп үткәрергә? Шөгыльдән тыш вакытларда ничек итеп татарча сөйләштерергә?

Бу максаттан төрле сюжетлы-рольле уеннар, экиятләрне сәхнәләштерү кебек чаралар уңай нәтиҗә бирүен барыбыз да яхшы беләбез.

Шуларның иң нәтиҗәлесе халкыбызның сәнгате, гореф-гадәтләре, бәйрәмнәре, йолалары, милли әдәбияты белән таныштыру. Сезнең һәрберегез халык авыз иҗаты әсәрләрен көндәлек хезмәтендә киң куллана.

Җор телле әби-бабаларыбыз иҗат иткән табышмаклар, санамышлар, такмаклар, тел көрмәкләндергечләр, мәкаль-әйтемнәр, экиятләр, бишек җырлары – тел өйрәнүдә иң бай чыганак. Татар халкының яшь буынны тормышка әзерләү тәҗрибәсе, гореф-гадәтләр, традицияләр, бәйрәмнәр, буыннан буынга тапшырылып камилләшә барганнар. Милли бәйрәмнәр һәм гореф-гадәтләр, балаларыбызны халык культурасы белән таныштыруда да зур урын алып тора.

Һәр халыкның традицияләре, йолалары үзенчәлекле. Милләтләр арасында толерантлык тәрбияләү ягыннан бу бигрәк тә актуаль булып тора. Халык сәнгате, традицияләре белән якыннан танышу, бәйрәмнәрендә катнашу, балаларны рухи яктан баета, сөйләм үсешенә уңай йогынты ясый, аралашу теләген көчәйтә,үзенең халкы өчен горулану хисләре тәрбияли һәм аның тарихына, мәдәниятенә кызыксыну уята. Халык бәйрәмнәре – ул халыкны милләт итеп берләштерә торган чараларның берсе. Һәр милләтнең үзенә генә хас бәйрәмнәре була.Татар халкының Нәүрүз, Сөмбелә, Сабантуй, Нардуган, каз өмәсе бәйрәмнәре елдан-ел камилләшә, кызыклы итеп оештырыла башлады.

Халык җәүһәрләрен балалар җиңел, табигый кабул итәләр. Ни өчен дип уйлыйсыз? Чөнки алар хәрәкәтле, җырлы-биюле халык уеннары белән үрелеп бара. Бу уеннарда һәр бала нинди дә булса бер роль башкара,үзен җаваплы, кирәкле кеше итеп тоя.

Уеннар тәрбия чыганагы да, баланың төрле яктан үсүенә дә йогынты ясый. Аларда катнашу баланың физик көче, җыр-биюгә осталыгын, сүз байлыгын арттырырга ярдәм итә. Күмәк эшләү, ярдәмләшү кебек уңай сыйфатларны үстерә. Ләкин бәйрәмнәрне көн дә үткәреп булмый. Аларны үткәрү зур хәзерлек һәм бик күп көч таләп итә. Ә теге яки бу бәйрәм турында белгәннәре балаларның хәтерендә ныгып калсын өчен соңгы вакытларда телгә өйрәтү максатында кулланылышка кереп баручы өстәл уеннары да сөйләм үстерүдә нәтиҗәле алым дип әйтә алам.

“Хәрәкәт”, “Сабантуй”, “Хәзинә” кебек өстәл уеннарын безнең студентлар да дөньяларын онытып уйныйлар. Бу уеннарны гадиләштереп балалар бакчаларында да кулланырга мөмкин. Менә бүгенге тема белән бәйләнгән берсен сезгә тәкъдим итәм. “Сабантуй” бәйрәме. Моны эшләүнең бер кыенлыгы да юк.

Халык тарафыннан кертелгән гореф-гадәтләр – шул халыкны милләт итеп берләштерә торган чараларның берсе. Алар халыкның милли горурлыгын, милли аңын, хисләрен, рухын, көчен тәрбияләргә, формалаштырырга ярдәм итеп кенә калмый, ә шул хисләрне кичергән кешеләрдә рухи канәгатьләнү тудыра. Үз милләтен хөрмәтләүче кеше тәрбияләүне халык педагогикасына таянып эш итү зарур.

Кулланылган әдәбият

1. Туган телем – бөек анам теле: татар балаларын ана теленә өйрәтү өчен тәрбиячеләргә методик кулланма – Яр Чаллы, 2004. – 127 б.
2. Хәзрәтова Ф.В., Шәрәфетдинова З.Г., Хәбибулина И.Җ. Туган телдә сөйләшәбез. Методик кулланма. – Казан: Фолиант, 2013. – 224 б.

Гарипова Ч.Р.
МБДОУ “Арский детский сад №9”

МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРНЫ ТУГАН ТЕЛГӘ ӨЙРӘТҮ НИГЕЗЛӘРЕ

Туган телгә өйрәтү шөгыльләренең үзенчәлеге шунда: алар башкалардан төп эшчәнлек булган сөйләүгә корылуы белән аерыла. Сөйләү эшчәнлеге акыл эшчәнлеге, акыл активлыгыбелән бәйле. Биредә балалар тыңлыйлар, уйлыйлар, сорауларга җавап бирәләр, үзләре сорау бирәләр, чагыштыралар, гомумиләштерүләр, нәтиҗәләр ясыйлар. Ягъни биредә бала үз фикерен сүздә җиткерергә өйрәнә. Балалар эчке яктан актив булалар. Мондый шөгыльләрнең нәтиҗәлелеге тәрбияченең ни дәрәҗәдә куелган максат һәм бурычларны тормышка ашыруда активлык күрсәтүенә һәм эшчәнлекне баланың сөйләм осталыгын үстерүгә юнәлдерүенә бәйле.

Туган тел шөгыленең төрләре.

Алар түбәндәгечә классификацияләнә.

1. Төп бурычларга бәйле рәвештә: сүзлек формалаштыру шөгыле, телнең грамматик төзелешенә өйрәтү шөгыле, сөйләмдә аваз культурасы тәрбияләү шөгыле, бәйләнешле сөйләмгә өйрәтү шөгыле, сөйләмгә анализ ясарга өйрәтүне формалаштыру шөгыле, матур әдәбият белән таныштыру шөгыле.
2. Күрсәтмә материал куллануга бәйле рәвештә.

а) табигый, чынбарлык предметлары кулланылучы;

б) уенчыклар, сәнгатьле сурәтләү чаралары кулланып;

в) күрсәтмәлелек кулланмыйча, сүз ярдәмендә генә узучы шөгыльләр.

3. Этапларга бәйле рәвештә:

– яңа күнекмәләр формалаштыручы;
– белемнәрне ныгыту шөгыле;
– белемнәрне гомумиләштерү шөгыле;
– гомумиләштерү, тикшерүшөгыле;
–катнаш шөгыль.

4. Телгә өйрәтүдә комплекслы шөгыльләрдә киң таралган. Улфикерләү һәм сөйләм үстерүдә төрле бурычларны берьюлы тормышка ашыруга корыла. Биредә балаларның телгә ия булуы гомум тел берәмлегеннән чыгып карала. Ягъни баланы берьюлы аваз культурасына да, бәйләнешле сөйләмгә дә, грамматик осталыкка да һ.б.ларга да өйрәтү карала.
5. Интегратив шөгыльләр дә игътибарга лаек. Биредә берничә шөгыль максатчан берләштерелә. Әйтик, сөйләмгә өйрәткәндә кошлар турында шигырь укып, кошларның яшәеше белән таныштырыла, рәсем ясарга яки җыр өйрәнергә мөмкин һ.б.лар.
6. Катнашучылар санышнан чыгып, шөгыльләр фронталь, группалы, индивидуаль була.

Сөйләм үстерү шөгыльләре түбәндәге дидактик таләпләргә җавап бирергә тиеш.

1. Шөгыльгә алдан ныклы әзерлек.
2. Материалның яшь үзенчәлекләренә туры килүе.
3. Шөгыльнең тәрбияви характерда булуы.
4. Эмоциональ характер да булу.
5. Шөгыльнең төзелеше төгәл булу.
6. Коллектив һәм индивидальэшләрнең чиратлашуы.
7. Шөгыльне дөрес оештыру.
8. Шөгыльнең алдагы башка сөйләм үстерү эшләре белән бәйле булуы.

Төрле яшь төркемнәренә карап та шөгыльләрнең эчтәлеге аерыла.

Кечкенәләр төркемендәге балалар коллективта шөгыльләнә белмиләр, бер-берсен тыңлыйсылары килми. Боларда шөгыльләр, нигездә, эмоциональ, уен характерында (сюрприз өлешләр булса да яхшы), күрсәтмәлелеккә бай булырга тиеш. Шөгыль нигездә, гади, подгруппалап, яки индивидуаль характерда. Тәрбиянченең соравына теләгән кеше генә җавап бирә.

Уртанчылар төркемендә тәрбия эшчәнлеге аерыла. Балалар үз сөйләмнәренә игътибарлы була башлыйлар. Эмоциональ сөйләмгә өйрәнәләр. Белем бирү бурычлары билгеләнә. Яңа төр шөгыльләр: экскурсия, сөйләргә өйрәтү, шигырь ятлау һ.б.лар кертелә. Шөгыль вакыты 20 минутка кадәр сузыла.

Зурлар һәм мәктәпкә әзерлек төркемендә шөгыльләрнең характеры үзгәрә. Сөйләү характерындагы шөгыльләр арта. Балалар сорау-җавап бирергә, сөйләргә, үзләре сорау бирергә өйрәнәләр. Күрсәтмәлелекнең роле, эчтәлеге байый, картиналар, лексик күнегүләр, сүзле уеннар арта. Тәрбиянченең роле үзгәрә. Ул хәзер шөгыль белән идарә итүче һәм балаларны сөйләмгә җәлеп итүче.

Катнаш төркемендә балалар белән эшләү бергә алып барыла. Кечкенәләр белән зурракларның бурычлары бер-берсеннән аерыла. Кечкенәләр алданрак китә. Алар булганда гади эшләр башкарыла. Сорауларга зурраклар җавап бирә. Әмма тәрбияче балаларның яшен конкрет белергә тиеш.

Озак еллар педагогикада махсус сөйләмгә өйрәтү шөгыльләре кирәк түгел дигән бәхәсләр барды. Әмма бары бу төр шөгыльләрдә генә конкрет сөйләмгә өйрәтү осталыгына, бәйләнешле сөйләмгә өйрәтү тормышка ашырыла. Балалар бакчасы педагогы гомумдидактик, методик принципларга тәңгәл килгән шөгыльләрне алып бару методикасы белән яхшы таныш булырга, балаларга тәсир итү осталыгына ия булырга тиеш.

Гатиятова Л.Л.
пгт. Васильево, МБДОУ "Детский сад общеразвивающего вида №36 "Сосенка" Зеленодольского муниципального района РТ", воспитатель по обучению татарскому языку

СПОСОБЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕСС ИЗУЧЕНИЯ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Раннее овладение языком имеет большое значение для развития детей. Детский сад играет важную роль в формировании языковых навыков и погружении в культуру. Важно создать комфортное языковое окружение с разнообразными материалами на татарском языке. Одно из таких пособий для обучения - «Алифба», которая помогает детям усваивать материал

с помощью иллюстраций и загадок, формирует национальные ценности, а в условиях межкультурного взаимодействия воспитывает у подрастающего поколения чувство толерантности по отношению к представителям других культур. В общении и игре также важно использовать родной язык, чтобы активно развивать владение им. Обучение детей татарскому языку в детском саду является неотъемлемой частью национального образования и важным шагом на пути сохранения татарской культуры. Оно дает возможность детям с самого раннего возраста овладеть вторым языком, что поможет им в будущем как в личной, так и в профессиональной жизни.

Ключевые слова: языковое окружение, «Алифба», татарский язык, ценности, билингвизм.

В современном обществе большое значение придается овладению ребенком родным языком с самого раннего возраста. Детский сад играет непосредственную роль в формировании языковых навыков и способностей детей, так как первые годы жизни ребенка – это время, когда его мозг активно принимает информацию и быстро обучается. Программа обучения татарскому языку в детском саду разработана с учетом их психологических и возрастных особенностей. В рамках этой программы дети не только учатся говорить и понимать татарский язык, но и погружаются в культуру татарского народа, знакомятся с его традициями, обычаями и историей. Поэтому создание условий, способствующих вовлечению ребенка в образовательный процесс на родном языке, становится важной задачей для педагогов и родителей.

Одним из ключевых аспектов является создание комфортного языкового окружения. В детском саду следует обеспечить наличие разнообразных

материалов на родном языке: книги, плакаты, игры и игрушки с языковыми элементами. Это поможет создать непринужденную атмосферу, в которой ребенок будет чувствовать себя уверенно и заинтересованно в изучении языка.

Одним из таких учебно-развлекательных пособий для занятий с дошкольниками может служить «Алифба» Вагизова С.Г. и Валитовой Р.Г..
«Алифба» является учебным пособием, предназначенным для начального обучения грамоте. Он представляет собой некий нарратив с уникальными чертами и характеристиками народа. Одновременно, учебник нацелен на расширение коммуникативных практик и обогащение культурного опыта. Преимуществом использования «Алифбы» в обучении детей дошкольного возраста является большое количество наглядного материала, иллюстраций, загадок, что, безусловно, помогает в усвоении материала детьми.

Так как жизненный опыт ребенка невелик, ему сложнее воссоздать в своем воображении то, о чем повествует писатель. Иллюстрация способствует пониманию ребенком текста, формирует представление о его теме, идее, персонажах, содержит в себе оценку событий и героев литературного действия. Для самых маленьких детей рисунок играет роль основного материала, является той действительностью, которую нельзя заменить словесным описанием. Значительная часть иллюстрации отражает культуру татарского народа: на картинках изображены персонажи в национальных костюмах, символика Республики Татарстан, национальные блюда. Все это формирует национальные ценности, вызывает интерес к своеобразию и самобытности культуры, а в условиях межкультурного взаимодействия воспитывает у подрастающего поколения чувство толерантности по отношению к носителям других языков.

Загадки обогащают словарный запас детей за счет многозначности слов, формируют представления о переносном значении. Они помогают усвоить звуковой и грамматический строй речи, заставляя сосредоточиться на языковой форме и анализировать ее.

Особое внимание в «Алифбе» уделено произношению букв, слогов. Для детей значительно удобнее читать по слогам длинные слова, которые им пока неизвестны. Также детям проще писать и копировать слова, диктовать себе по слогам, чем по буквам, слоги проще запоминаются, они легче воспринимаются как часть целого слова.

Помимо языкового окружения, необходимо активно привлекать ребенка к использованию татарского языка в общении и игре. Создавая для него ситуации, в которых татарский язык является основным средством общения, мы помогаем ему не только активно учиться и развиваться, но и создаем базу для дальнейшего овладения языком. От простых игр-головоломок до интерактивных приключений, существует множество возможностей использования игр для улучшения навыков языка. Игра не только делает процесс обучения более занимательным, но и обеспечивает активное вовлечение учащихся. Стимулируя их к самостоятельным действиям, подход через игру воздействует на различные типы обучения, такие как зрительное, слуховое и подвижное обучение. Дети

непринужденно осваивают татарские слова, фразы и предложения, даже не осознавая своего обучения. Благодаря этому, они легче осваивают правильное произношение особенных звуков татарского языка. Ребенок получает удовольствие от самых игровых действий и стремится играть снова и снова. - Дидактические игры для обучения татарскому языку помогают создать позитивное отношение к языку, улучшают общую работоспособность и позволяют закрепить пройденный материал разнообразными способами. Благодаря играм, учащиеся становятся более свободными и уверенными в использовании татарского языка, что открывает для них новые возможности культурного обмена и понимания окружающего мира. Поэтому игра является идеальным инструментом для освоения татарского языка в увлекательной и эффективной форме.

Обучение детей татарскому языку в детском саду является неотъемлемой частью национального образования и важным шагом на пути сохранения татарской культуры. Оно дает возможность детям с самого раннего возраста овладеть вторым языком, что поможет им в будущем как в личной, так и в профессиональной жизни. Ведь как известно, у человека, который с детства привык говорить на двух языках, формируется особая когнитивная способность: он может легче ориентироваться в меняющейся ситуации, быстрее принимать решения. Владение двумя языками благоприятно влияет на мозг: билингвизм делает ум гибче, развивает креативное мышление и память.

Список использованных источников

1. Иллюстрации в детской книге, ее особенности и роль в развитии ребенка дошкольного возраста | Статья: | Образовательная социальная сеть (nsportal.ru) (дата обращения: 12.10.2023).
2. Кучурина, М. А. Формирование национальных ценностей в учебно-воспитательном процессе (на примере национального костюма) / М. А. Кучурина. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 19 (78). — С. 569-571. — URL: https://moluch.ru/archive/78/13646/ (дата обращения: 14.10.2023).

Загафарова Г.Ф.
МБОУ” Сизинская ООШ”
Арского муниципального района РТ,
учитель начальных классов

РУС ТЕЛЛЕ БАЛАЛАРНЫ ТАТАР СӨЙЛӘМЕНӘ ӨЙРӘТҮ

Аннотация: В статье поднимается тема использования коммуникативных технологий, дидактических заданий при обучении татарскому языку. Такие технологии решают проблему понимания национальной культуры и мотивации детей к урокам. В учебно-воспитательном процессе, в первую очередь, большую роль играет отношение между учителем и учеником. Дети, изучая новый

материал, общаются между собой и учителем, глубже усваивают заданную тему. В процессе преподавания ставится цель, чтобы развить познавательную работоспособность и самостоятельность каждого ученика, сделать урок проведенный запоминающимся.

Ключевые слова: коммуникативный, компетенция, технология,общение, национальная; коммуникативные технологии, дидактические игры, познавательные навыки, учебно-воспитательный процесс, родной язык, татарский язык.

Abstract: The article raises the topic of the use of communicative technologies, didactic tasks in teaching the native language. Such technologies solve the problem of understanding the national culture and motivating children to lessons. The article raises the topic of the use of communicative technologies, didactic tasks in teaching the native language. Such technologies solve the problem of understanding the national culture and motivating children to lessons. In the educational process, first of all, an important role is played by the relationship between teacher and student. Children, learning new material, communicate with each other and the teacher, deeper assimilate a given topic. In the process of teaching, the goal is to develop cognitive performance and independence of each student, to make the lesson memorable.

Key words: communicative, competence, technology, communication, national; communicative technologies, didactic games, cognitive skills, educational process, native language.

Мин 33 ел инде башлангыч сыйныфлар укытучысы булып эшлим. Үземнең хезмәтемдә Сәләй Гататдин улы Вагыйзовның һәм Рәмзия Гыйләҗетдин кызы Вәлитованың “Башлангыч сыйныфларда татар телен укыту методикасы” китабын һәм уку-укыту ярдәмлекләрен еш кулланам. Аларга мондый бай хәзинә калдырганнары өчен рәхмәтем һәм хөрмәтем чиксез.

Мин авыл мәктәбендә укытам. Авылда балалар саны елдан-ел кими бара. Булганнарының да күпчелеген күченеп килгән чит милләт вәкилләре тәшкил итә. Алар рус телендә аралашалар. Хәзер авылда да татар балалары рус телендә сөйләшә. Бу проблема балалар бакчаларына төрле милләт балаларының йөрүе һәм аларның рус телендә аралашуыннан килеп чыгадыр дип уйлыйм мин. Балалар бакчасында русча аралашкан бала өйгә кайткач та, ни өчендер, әти-әнисе белән русча сөйләшә башлый. Әти-әни дә кисәтү ясамый, балага кушылып русча җавап бирә. Бүгенге көндә татар баласын татарчага өйрәтү проблемасы да килеп туа. Дәресләрдә балалар сүзнең русчасын белә, татарчасын белми. Кызганыч, татар балаларын да чит милләт балалары белән бергә үз теленә өйрәтергә туры килә.

Татарстан Республикасында гомуми белем бирү системасының төп бурычы-полилингваль шәхес тәрбияләү. Билгеле булганча, рус һәм чит милләт балалары өчен татар теле икенче тел, чит тел. Ә икенче телгә өйрәтү-катлаулы

һәм үзенчәлекле эш. Рус телендә сөйләшүче укучыларга татар телен укытуның төп максаты- коммуникатив компетенция (аралашу осталыгы) булдыру, телне аралашу чарасы буларак үзләштерүне тәэмин итү, көндәлек тормышта, полиэтник җәмгыятьтә үзара аңлашу һәм хезмәттәшлек итү күнекмәләрен формалаштыру. Татар телен дәүләт теле буларак укыту укучыларны рухи һәм әхлакый яктан тәрбияләү, аларның аралашу культурасын формалаштыру чарасы, башка халыкларга карата хөрмәт хисе, мәдәниара диалогка осталык кебек универсаль күнекмәләр булдыру чарасы.

Рус һәм чит милләт балаларына татар теле укытуның төп максаты – аларны бу телдә сөйләшергә, тыңлап аңларга, укырга һәм язарга, сүзләрне дөрес әйтә белергә өйрәтү, сүз байлыгын арттыру. Моның өчен тиешле шартлар булдыру – укытучының мөһим бурычы. Укучыларның татар телен тирәнтен үзләштерүе өчен укытучыларга рус һәм чит милләт балаларында да телгә кызыксыну уятырга, сөйләм телен шомартыр өчен, дәресләрне кызыклы итеп үткәрергә, төрле алымнар кулланып эшләргә кирәк. Шуңа күрә укучыларның яшь үзенчәлекләрен искә алып һәм дәрестә төрле алымнар кулланып, аларны актив сөйләмгә тартырга тырышам. Иң беренче чиратта, аларда телне өйрәнү теләге уятырга тырышам. Һәр дәресне башлар алдыннан һава торышы, укучыларның кәефләре турында әңгәмә оештырам, дежур укучы белән әңгәмә корам.

Безнең бурыч – балаларның үтелгән темаларны, өйрәнелгән материалны үзләштереп баруларына ирешү; татар теленә генә хас булган авазларны дөрес кулланып, җөмләләр төзергә өйрәтү; сорау җөмләләрне аңлап, дөрес җавап бирүләренә ирешү; җөмләдә исем, сыйфат, фигыль һ.б. сүз төркемнәрен, зат, сан, килеш кушымчаларын дөрес кулланырга өйрәтү. Моның өчен дәресләрдә сөйләгәнне тыңлап аңлау; диалог-монологлар төзү; ситуатив, коммуникатив биремнәр үтәү; текстларны укып, эчтәлеген аңлап сөйләү, тәрҗемә итү; дөрес язу күнекмәләрен булдыру; текстлар күчереп язу; диктант язу; хаталарны төзәтү; биремнәр эшләү; язма эшләр, тестлар уздыру өстендә эшләргә тиешбез. Яшь үзенчәлекләрен истә тотып, дәресне оештыруның төрле алымнарын кулланып, балаларны мөмкин кадәр активрак сөйләмгә тартырга тырышырга кирәк. Сөйләм осталыгын үстерүдә һәм дөрес итеп сөйләргә өйрәтүдә уеннар зур әһәмияткә ия. Уен барышында укучылар сүзләрне күмәк кабатлыйлар, яңа сүзләрне дөрес әйтергә өйрәнәләр, бер – берсе белән аралашалар. Дәресләрдә “Могҗизалар кыры”, “Ватык телефон”, “Дәвам ит, сүз төзе, сүз уйла” уеннары уздырам. Алар укучыларның сүзлек байлыгын арттыра. Сюжетлы рәсемнәрне, картиналарны да еш кулланам. Чөнки рәсем, картина баланың хисенә тәэсир итә, сөйләмдә образлы сүзләр кулланырга булыша. Рәсемгә карап хикәя төзү – иҗади эш. Бу безнең дәресләрдә шактый урын ала. Һәр дәрес башында фонетик күнегүләргә урын бирергә кирәк. Фонетик һәм лексик күнегүләр, авазларны, сүзләрне дөрес әйтү күнекмәләре, артикуляция өчен күнегүләр –барысы да һәр дәрестә башкарылырга тиеш. Сөйләмнең яңгырау шартларының төрлелеге (аудиоязма, радио, телевизор, музыка астында тыңлау, балаларның үзләрен тыңлау һ.б.) максатка яраклырак булачак.

Рус һәм чит телле балаларны татар теленә өйрәтүдә рольле уеннар актив кулланыла торган ысул булып торалар. Укучыларның дәрес белән кызыксынуы арта, тел һәм сөйләм материалын өйрәнү дә файдалырак була.Рольле уенда парлап һәм төркем составында да катнашырга мөмкин. Бу вакытта сөйләмгә һәм аңа бәйле булмаган хәлдә дә катнашучылар бер-берсенә йогынты ясыйлар.

Балаларда, табигый рәвештә нәрсәдер әйтү, нәрсә турында булса да сорау ихтыяҗы яки әңгәмәдәшенә җавап бирү теләге туа. Уеннар вакытында укучыларның белем һәм күнекмәләре камилләшә. Аларда бердәмлек, бер-берсенә ярдәм итү теләге туа. Балалар уен вакытында шатланырга, эшләгән эшләреннән риза, канәгать калырга тиешләр. Уен барышында укучыларның сәләтләрен үстерү өстендә дә эшләргә кирәк. Дәресләрне болай оештыру татар телен өйрәнүгә карата кызыксынуны көчәйтә, балаларның активлыгын арттыра.

Рус балаларына татар телен өйрәткәндә ике телнең дә үзенчәлеген истә тоту зарур. Мәсәлән, татар телендә рус телендәге вид, род, предлог, приставка күренешләре юк. Ә аларга тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу өйрәткәндә игътибар ителә.Укыту барышында текстларда, күнегүләрдә очрый торган яңа сүзләр аңлатыла, шул ук вакытта элек үтелгән-үзләштерелгән сүзләрнең яңа формалары да өйрәнелә.

Укучылар тема буенча җөмләләр төзеп кенә калмыйча, төрле күренешләр хакында үз фикерләрен әйтә белергә һәм аны исбатлый алырга тиеш. Дәресләрдә тәрҗемә эшләренә дә зур урын бирәм. Чөнки рус теленнән татар теленә дөрес итеп тәрҗемә итү бәйләнешле сөйләмнең барлык формаларына ия булуны сорый.

Укучыларда дәресеңә нык кызыксыну уятканда гына, аларның сөйләм телен үстерергә мөмкин. Укытуны дәрес-викторина, дәрес-ярминкә, дәрес-экскурсия, дәрес-бәйрәм, тәрҗемәчеләр конкурсы, КВН, кроссвордлар чишү-үзләре төзү кебек дәрес төрләре белән баету, әкиятләргә пантомимолар эшләү, үзлекләренннән ребуслар төзү, бирелгән сүздән яшерелгән сүзләрне эзләү кебек чаралар куллану дәреснең нәтиҗәлелеген нык арттыра. “Кем миллионер булырга тели?” уенын сүзлек өстендә эшләгәндә уйнарга була.

Дәрестә “Сабыйга”, “Салават күпере”, “Сабантуй” журналлары, “Мәгариф” журналларындагы материаллардан файдалану да отышлы.

Җырлар да дәресне төрләндереп җибәрә, балалар татарча җырларга, чараларда катнашырга бик теләп ризалашалар. Журналистлар булып, төрле темаларга интервьюлар алу да ошый аларга.

Рус, чит милләт, татар балалары белән берлектә дә, дәрестән тыш чаралар үткәрү шулай ук кызыклы. Бу бәйрәмнәрдә алар үзләренең матур итеп җырлый, бии, сәнгатьле итеп сөйли белү осталыгына ия булуларын күрсәтәләр.

Татар халык авыз иҗатына мөрәҗәгать итү, төрле йола-бәйрәмнәрне үткәрү, татар халык уеннары белән таныштыру – шулай ук бик әһәмиятле.

Сөйләмнең диалогик формасы аралашуда күбрәк очрый һәм сөйләм эшчәнлегенең башка төрләрен тулыландыруны да үз эченә ала. Балаларның тыңлап аңлау һәм монологик сөйләм күнекмәләре дә камилләшә. Һәрбер дәрес укучының сөйләм телен үстерергә тиеш. Мәсәлән, дәрес материалында диалог

бирелгән. Укучылар аны күз йөртеп яисә кычкырып укып чыгалар, бер укучы монолог итеп сөйли, аннары төп фикерне ачыклыйбыз һәм төркемнәрдә эш башлана: төп тема буенча фикер алышалар. Бу эшне тексттан соң да үткәрергә була. Укучылар үзләренең фикерләрен әйтәләр, нәтиҗәләр ясыйлар. Укыту дәверендә дәреслек һәм сүзлек белән эшләүгә аеруча зур урын бирәм. Яңа сүзләр белән җөмләләр төзетәм. Тестларга зур әһәмият бирәм.

Балаларга татар теле укыту методикасын чит ил телләрен өйрәтү ысуллары белән туры китерергә тырышам. Татар теленең аралашу өчен кирәклеген аңлатам. Татар язучыларының, шагыйрьләренең иҗатлары турында да мәгълүмат биреп торам. Районыбыз язучыларын һәм шагыйрьләрен дә онытмыйм. Алар турында мәгълүмат бирәм. Рус һәм чит телле балаларда татар теленә, сәнгатенә, мәдәниятенә, тарихына хөрмәт хисе тәрбияләү, бәйләнешле сөйләм күнекмәләрен камилләштерү максатыннан, программа нигезендә дәресләр, чаралар үткәрәм, вакытлы матбугат материаллары белән таныштырам. Укучылар үзләре дә бик теләп мәкаләләр язалар.

Йомгак итеп шуны әйтеп була, әгәр укытучы дәресләрендә тиешле алымнар кулланса, төрле уен ситуацияләре, сөйләм күнегүләре, коммуникатив технология элементларын дөрес файдалана белсә, ул, һичшиксез укучыларның татар телендә камил сөйләшүенә ирешәчәк.

Нәтиҗәдә, рус һәм чит милләт балалары татар телен яратып, дәресләрдә теләп укыйлар, актив катнашалар, татар телен өйрәнергә тырышалар. Район күләмендә уздырылган чараларда актив катнашалар.

Кулланылган әдәбият

1. Әсәдуллин А.Ш. Татар сөйләме: 5 нче с-ф: Рус телендә сөйләшүче балалар белән эшләүче укытучылар өчен. – Казан: Мәгариф, 2002. - 231 б.
2. Габдинова З. Заманча технологияләр кулланып // Мәгариф. – 2014 - № 5.
3. Харисов Ф. Татар телен чит тел буларак өйрәтүнең фәнни-методик нигезләре. – Казан, “Мәгариф” нәшр., 2002. – 267-268 б.
5. Хайдарова Р.З., Әхмәтҗанова Г.М. Федераль дәүләт белем бирү стандартларына күчү шартларында татар теле һәм әдәбиятын коммуникатив технология нигезендә укыту. – Яр Чаллы, 2015. -52б.
6.

Марданова Л.И.
Муниципаль бюджет гомумбелем бирү учреждениясе
«Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы
Иштуган урта гомумбелем бирү мәктәбе»,
башлангыч сыйныф укытучысы

ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭШ ТӨРЛӘРЕ

Аннотация: Соңгы вакытларда укытучылар алдында торган актуаль сорауларның берсе - бүгенге шартларда укучыларга татар телен ничек нәтиҗәле

итеп укытырга соң? Укытучы әйткәнне генә эшләү укучыларны ялыктыра, кызыксынуларын киметә. Гадәти булмаган алымнарның кайберләре – «Эш бите» һәм интеллект карта. «Эш бите» - укучының мөстәкыйль уку эшчәнлеген оештыруның дидактик чарасы; ничек һәм нәрсә эшләргә кирәклеге турында биремнәр язылган бит. Интеллект карта - мәгълүматны график рәвештә күрсәтү, аны истә калдыруның уникаль һәм гади ысулы. Укучылар мондый төр биремнәрне бик теләп һәм актив рәвештә башкаралар, эзләнәләр, уйланалар; болар барысы да укучыларның иҗат итү мөмкинлекләрен үстерергә ярдәм итә.

Ачкыч сүзләр: «Эш бите», интеллект карта

Безнең бистәбездә төрле милләт вәкилләре яши. Аларның гореф-гадәтләре, диннәре, телләре төрле. Ләкин алар барысы да татар телен өйрәнә. Кемдер бик теләп, күңелен биреп өйрәнә, эти-әнисе дә каршы килми. Ә кайбер баланың өйрәнәсе килми. Шуңа күрә һәр балада телгә карата мәхәббәт, хөрмәт уятырга кирәк дип саныйм мин. Укучыларымның киләчәге мине борчый. Алар киләчәктә нинди булырлар? Мин биргән белемнәр аларга тормышта кирәк булырмы? Нәрсә генә булмасын, нинди генә үзгәрешләр кертелмәсен, башка телне өйрәнү, аның серләренә төшенү, ул телдә аралаша алу – зур дәрәҗә.

Соңгы вакытларда укытучылар алдында торган актуаль сорауларның берсе - бүгенге шартларда укучыларга татар телен ничек нәтиҗәле итеп укытырга соң? Телевидение, интернет, компьютер программалары белән аралашып үскән замана баласын ничек итеп кызыксындырырга? Нинди ысуллар кулланырга?

Безнең алда бик тә җаваплы һәм әһәмиятле бурыч тора. Беренчедән, телебезне саклап калу булса; икенчедән, балаларда телне өйрәнүгә кызыксынуны бетермәү, киресенчә, кызыксынуны үстерү бурычы. Болар барысы да укытучыдан зур һөнәри осталык, түземлелек һәм югары технологияләрдән, мәгълүмати чаралардан хәбәрдар булу, иҗади эшчәнлекне, арттыруны сорый. Һәрбер баланың татарча сөйләшә алуына ирешү өчен без ана телендә мультфильмнар карыйбыз, хикәяләр, әкиятләр укыйбыз, эчтәлеген сөйлибез, сюжетлы-рольле, хәрәкәтле һәм түгәрәк уеннар уйныйбыз. Җырлар өйрәнәбез, шигырьләр ятлыйбыз. Картиналар буенча хикәяләр төзергә өйрәнәбез. Сәнгатьле сөйләм, кычкырып уку, хикәя төзеп сөйләү кебек эшләрне башкарганда авазларны дөрес әйтүне беренче урынга куябыз.

Балаларның төп эшчәнлеге уен. Балага белем һәм тәрбия уен аркылы аеруча кече яшьтән әйбәт бирелә. Уйнаган вакытта бала күп нәрсә таный, күнекмәләр ала. Шулай ук укытучы, белем һәм тәрбия бирү бурычын алда тотып, тел дәресләрендә балаларның уеннарын максатка ярашлы итеп оештырырга тиеш. Уен баланың шул фән белән кызыксынуын көчәйтә, мөстәкыйльлеген, ихтыяр көчен, акыл эшчәнлеген, зирәклеген, тапкырлыгын, фикер активлыгынһәм зиһеннәрен үстерүдә ныклы этәргеч булып тора;аны милли бердәмлек рухында тәрбияли, билгеле бер максат куеп эшләргә өйрәтә.

Дистәләгән еллар дәвамында Сәләй Вәгыйзовның татар телендә төзегән “Әлифба” сы, уку китаплары, татар теле дәреслекләре, «Рәсемле әлифба», «Кызыклы грамматика» китаплары, методик кулланмалары укытучылар тарафыннан хәзерге көндә дә киң кулланыла.Укытучыларга мирас итеп калдырган методик әсбаплары, “Кызыклы грамматика” китабындагы эш алымнары да бик күп төрле. Шундыйларның кайберләре: дидактик уеннар, грамматик уеннар, проблемалы мәсьәләләр чишү, мавыктыргыч күнегүләр, теге яки бу тел фактын тануга корылган экиятләр, мәзәкләр; башваткычлар, табышмак сораулар, мәкальләрне дәвам итү, логик, стилистик күнегүләр, метаграмма, анаграмма, логограммалар, логогрифлар, шарадалар.

Җәмгыятьтәге үзгәрешләрне уңай кабул итү өчен, укытучының заман белән бергә атлап баруы мөһим. Заман таләпләре татар телен укыту процессында да зур үзгәреш кертүне, яңа эш төрләрен куллануны таләп итә. Тәҗрибә педагогик эшчәнлекнең нигезе булса, яңалыкка омтылу - үсеш - үзгәрешне тәэмин итә. Бүген укытучы, иҗади шәхес буларак, күп укырга, әдәбият һәм сәнгать өлкәсендәге яңалыклар белән таныш булырга гына түгел, ә яңа эш төрләренең иң нәтиҗәлесен сайлап алып, үзләштереп эшли белергә дә тиеш.

Укытучы әйткәнне генә эшләү укучыларны ялыктыра, кызыксынуларын киметә. Шуңа күрә мин дәресләремдә гадәти булмаган алымнарны кулланып эшләргә тырышам. Шул алымнарның берсе – «Эш бите». «Эш бите» - нәрсә ул? Эш бите - дәрес материалын өйрәнү нәтиҗәләре буенча укучының мөстәкыйль уку эшчәнлеген оештыруның дидактик чарасы. Ул - ничек һәм нәрсә эшләргә кирәклеге турында биремнәр язылган бит, анда теоретик материал да күрсәтелә. Бу материалны аңлату барышында яки теманы өйрәнгәннән соң башкарылырга тиешле биремнәр белән укытучы тарафыннан махсус эшләнгән бит. «Эш бите» ярдәмендә һәр бала уку процессында актив катнаша. Аның төп бурычы - балага уку процессының кызыклы да була алуын күрсәтү. Эш бите ярдәмендә дәрестә уку материалы белән бергә мөстәкыйль эш оештырырга да, дәреснең теләсә кайсы этабында укучыларның эшчәнлеген активлаштырырга, кире элемтә алырга да мөмкин.Эш битендә нинди биремнәр булырга мөмкин? Эш битләре-яңа ситуацияләрдә белемнәрне анализлау, чагыштыру, куллану күнекмәләрен таләп итүче биремнәр. Белемнәрне контрольдә тотуга яки актуальләштерүгә юнәлдерелгән аерым тема яисә бүлек буенча төзелгән төрле катлаулылыктагы биремнәр була ала. Алар ярдәмендә материалның теоретик нигезләре төрле практик биремнәр мисалларында өйрәнелә. Укучылар үзләре белем дә алалар һәм үз нәтиҗәләрен дәреслек яки башка чыганаклардан алынган теоретик мәгълүматлар белән чагыштыралар да. Эш бите биремнәре дәрес материалларын тулыландырып кына калмый, үзләштерү процессын нәтиҗәлерәк итәргә дә мөмкинлек бирә. Моннан тыш, дәрес барышында ук битне тутыру теоретик белемнәрне шунда ук практик формада күзалларга ярдәм итә. Эш битенә тема турында күбрәк мәгълүмат өстәргә була, анда укучылар үзләре өчен яңа

мәгълүмат табачак, бу үз чиратында предметка кызыксынуны арттырачак һәм уңышлы укуга этәргеч була.

«Эш бите» укытучының эшендә нәтиҗәле алым да булып тора, шул ук вакытта балаларга белем бирүне җиңеләйтә һәм мавыктыргыч та итә.

Хәзерге буын укучылары белемне үзлегеннән ала белергә; аларны практикада кулланырга; төрле мәгълүмат белән эшләргә, аны анализлый һәм гомумиләштерә белергә тиеш. Дәресләрдә киң кулланылучы икенче алым – интеллект карта төзү. Әлеге алым уку һәм белешмә материаллар белән мөстәкыйль эшләргә өйрәнергә, танып белү активлыгын үстерергә ярдәм итә. Интеллект карта - мәгълүматны график рәвештә күрсәтү, аны истә калдыруның уникаль һәм гади ысулы. Дәресләрдә аларны куллану кече яшьтәге мәктәп укучыларының укыту процессын кызыклырак итәргә ярдәм итә, чөнки карта төзү белән уен күп кенә уртаклыклары булган гадәти булмаган эшчәнлек төре. Интеллект карталарны төрле темалар буенча һәм төрле дәресләрдә төзергә мөмкин. Эш барышында балалар үзләре экспериментлар ясый, карталарның төрле формаларын, шартлы билгеләрен, рәсемнәрен уйлап таба ала. Интеллект картасы агач схемасы рәвешендә ясала. Үзәк образдан барлык юнәлешләргә нурлар тарала. Нурлар өстендә ачкыч сүзләр язалар яки бер-берсенә тармакланучы сызыклар белән тоташтыручы образлар ясыйлар. Мондый язма интеллект картаны даими рәвештә тулыландырырга мөмкинлек бирә. Эшләгәндә төсле карандашлар һәм фломастерлар кулланыла. А4 бите горизонталь рәвештә урнаштырыла. Төп проблема (тема) битнең үзәгендә урнаша. Үзәктә төп тармак ясыйбыз, алар калын булырга тиеш. Һәр төп тармакның үз төсе булырга тиеш. Икенче, өченче һ.б. иярчен тармаклар төп тармаклар белән тоташалар, алар нечкәрәк итеп ясала. Аларны кыеграк итеп ясау отышлырак. Һәр тармак өстендә төп сүзләр басма хәрефләр белән языла. Истә калдыру һәм үзләштерү өчен һәр сүз турында рәсемнәр куллану яхшы.

Интеллект карталары белән дәреснең һәр этабында эшләргә мөмкин. Төп сүз теманы фаразларга һәм дәрес биремнәрен ныгытырга булыша. Яңа белем ачу дәресендә карта тикшерү процессы дәвамында тутырыла. Белемнәрне системалаштыру һәм гомумиләштерү вакытында балалар берничә төп сүз алалар, аннары аларны тутыралар. Белемнәрне контрольдә тоту этабында төрле дәрәҗәдәге индивидуаль карталар буенча эшләргә мөмкин. Уку процессында кыенлыклар кичергән балаларга ярдәмче сүзләр язылган карталар тәкъдим ителә. Карталар ярдәмендә балалар мәгълүматны җиңелрәк истә калдыралар һәм классификациялиләр.

Интеллект карта - иҗади эшләргә, мөстәкыйль фикер йөртә белергә өйрәтүдә куллану өчен отышлы алымнарның берсе. Укучылар мондый төр биремнәрне бик теләп һәм актив рәвештә башкаралар, эзләнәләр, уйланалар. Болар барысы да укучыларның иҗат итү мөмкинлекләрен үстерергә ярдәм итә.

Ялыткыч эш төрләрен һәр дәрестә кат-кат башкаруга караганда кызыклы ачышлар булганы укучының күңеленә тәэсир итә, аң-белемен киңәйтә, иҗади эзләнүгә теләк тудыра. Шуңа да укучының белем сыйфатын күтәрүдә, иҗади сәләтләрен үстерүдә яңа эш төрләрен, алымнарны өйрәнү һәм дәрестә куллану мөһим.

Кулланылган әдәбият

1. С.Г.Вагыйзов, Р.Г. Вәлитова “Башлангыч мәктәптә татар телен укыту методикасы” – Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2001 – 343 бит
2. Вагыйзов С.Г. Кызыклы грамматика: Укытучылар өчен кулланма. - Тулыл. 3нче басма. – Казан: Мәгариф, 2002. – 207 б
3. Альмиева Р. М. Ролевая игра как средство развития фантазии и творчества учащихся // Творческая активность учащихся: поиск, находки, проблемы. – Казань, 1995. – С. 164-169.
4. Саттарова Н. Шәхесне тәрбияләүдә уен // Мәгариф. – 2004. - № 2. – Б. 42-44.

Минсадыкова Рузиля Флюровна

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение “Средняя общеобразовательная школа № 33” города Набережные Челны Республики Татарстан

ВОВЛЕЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ НА ИЗУЧЕНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ЧЕРЕЗ ТВОРЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Аннотация: В статье прослеживаются основные направления творческой деятельности учащихся на уроках родного языка и литературы, во внеклассных мероприятиях. Это - формы творческих работ при изучении грамматики, при анализе литературных текстов, при организации занятий в кружках, во внеклассных мероприятиях. Практическая значимость статьи заключается в возможности применения методов работы для повышения интереса у школьников в изучении родного языка и литературы..

Ключевые слова: способы мышления, творческий потенциал, “Волшебное перо”, “Занимательная грамматика”, родной язык.

Кешелек дөньясы яралганнан бирле зур ачышлар ясала. Галәмдә планеталар табыла, химик элементлар ачыла, географик офыклар киңәя, хайван, үсемлекләр дөньясы ишәя, төрле сортлар яңартыла, техник казанышлар күбәя. Табигатьтә иң өйрәнелмәгән һәм дә ачылмаган дөнья - кеше шәхеседер, мөгаен. Кеше бу дөньяга аваз салганнан алып гомер азагына кадәр үз-үзен өйрәнү юлын кичерә. Шәхси мөмкинлекләрне ачуда иң зур бурычлы затлар – ата-аналар, алардан кала иң төп юнәлеш бирүчеләр – тәрбияче, укытучылар. Мәктәп бусагасын атлап чыгуга, кичәге укучыны тормыш дигән дөнья көтә. Тормыш корабы үзенә, бик теләп, иҗади потенциалы бай булган, фикерли белә торган

шәхесләрне утырта. Әйләнә- тирәгә яраша белмәгән, төрле ситуациядә югалып калу мөмкинлеге зур булган яшьләр тормыш дулкыннары әз генә чайкалды исә абынырга, егылырга, хәтта төшеп калырга мөмкиннәр.

Мин, замана мәктәбенең бер укытучысы буларак, шәхес үсешенә ничек йогынты ясый алам соң? Нинди иҗади алымнар белән кеше формалашуына дөрес этәргеч бирә алам? “

Кеше борын заманнан ук балаларны ана теленә өйрәткән, аның телен шомартуга, сүзлек хәзинәсен арттыруга, сөйләгәндә һәм язганда, аннан оста файдалануга бик нык игътибар иткән.

Ана, баласына “тел ачкычы” бирү өчен, бишек җыры җырлаган, сүзле уеннар оештырган: үсә төшкәч, такмаклар, тизәйткечләр, санамышлар, табышмаклар өйрәткән, бәетләр әйткән, экиятләр сөйләгән.

Баланың үзлектән тел өйрәнү буенча беренче коралы, әлбәттә, - Әлифба китабы. Минем буын - тел белгече Сәләй Вагизов әзерләгән Әлифба китабыннан укырга һәм язарга өйрәнгән буын. Шушы хезмәте өчен генә дә халкым бу галимгә бик рәхмәтле. Әмма язу, уку күнекмәләре белән коралланган балаларга алга таба тел өйрәтү серләрен дә үз хезмәтләрендә бәян итеп калдырган Сәләй Гататович.

Әлифба авторы Сәләй Вагыйзов әлифбадан тыш яңадан кырыктан артык китап һәм дәреслек язган. Күбесен Рәмзия Вәлитова белән берлектә. “Кызыклы грамматика” дигән китабы үз авторлыгында басылган. Сәләй Вагыйзов балага белем һәм тәрбиянең аеруча үтемле итеп уен аркылы бирелгәнлеген яхшы аңлаган. Уйнаган вакытта бала күп нәрсә таный, күнекмәләр ала.

Сәләй Вагыйзовның хезмәтләре балаларга туган тел һәм әдәбиятын укытуда кызыксындыру чарасы буларак әле дә актуаль.

Дөнья үсештә: сәясәт үзгәрә, фәнгә караш, эшкә таләпләр үзгәрә, укучылар үзгәрә. Әмма предмет, аның эчтәлеге әллә ни үзгәреш кичерми. Бары аны бирү юллары, чаралары гына үзгәрә. Профильле укыту оештырылгач, математик, информацион – технологик, экологик юнәлешләр өстенлек иткән мәктәптә татар теле һәм әдәбияты статусын саклау, укучыларның әлеге предметларга карата кызыксынуларын сүндермәү – төп бурычларымның берсе. Мәктәп стеналарыннан филолог, укытучы, журналист, язучы әзерләү (хыялда булса да) – беренчел максатларым түгел. Ә менә балага олы тормышта үз урынын табарга, төрле ситуацияләрдә югалып калмаска, милләтнең ышанычлы вәкиле булырга ярдәм итү – төп уем. Укучыларны туган тел һәм әдәбиятын өйрәнүгә кызыксындыру, фикерләү сәләтләрен үстерү буенча эш төрләрен өчкә бүләм.

Беренче юнәлеш. Тормышта үрнәк алырдай позитив әйберләр аз булган бу заманда әдәбият иң кулай тәрбия чарасы булып кала бирә. Төрле клублар, интернет челтәре дә, мавыктыргыч телевидение дә матаур әдәбият биргән матурлыкны алыштыра алмый. Әдәбият дәресләрендә мин, иң беренче чиратта, балага һәр предмет өчен кирәкле фикерләү ысулларын өйрәтүне максат итеп

куям. Уйлый белмәгән бала белән әдәби әсәргә анализ ясау, аның турында сүз алып бару мөмкин түгел. Төртеп күрсәткәнне уку, укыганны сөйләү – уйлау түгел. Чагыштыра, гомумиләштерә, тарката алган һәм башка фикерләү ысулларын куллана белгән укучы гына әдәби әсәрнең темасын, идеясен табу кебек нәтиҗәләргә килә ала.

Әдәбият дәресләрендә иҗат итәргә өйрәтүнең кайбер формалары:

- төрле халык музыкаларын тыңлау һәм аны рәсемгә төшерү;
- шигъри форманы сөйләм теле белән язу;
- драма әсәрен хикәя рәвешендә яки, киресенчә, хикәяне драма әсәренә әйләндереп язу;
- табышмаклар, кроссвордлар уйлап чыгару;
- бирелгән образларны шигырь калыбына салу;
- бер чор героен икенче заманга күчерү;
- әдәби әсәрне тәмамлау һәм башка бик күп чаралар.

Икенче юнәлеш. Татар теле дәресләрендә грамматика өйрәнелә. Грамматика өйрәнү мавыктыргыч булсын өчен, билгеле инде, С. Вагыйзовның “Кызыклы грамматика”сына мөрәҗәгать итәбез.

- иҗек өстәү юлы белән яңа сүзләр ясау: чын-лачын, мәк-икмәк, шәм-түшәм, су-алсу, тән-иртән, тап-китап, ай- бодай;
- иҗек урыннарын алыштыру юлы белән яңа сүзләр ясау: таба-бата, каба-бака, Куба-Баку, кесә-сәке, чабак-бакча, бая-яба, дару-руда, акбаш-башак

Ләкин иҗадилыкка да урын җитәрлек. Һәрбер дәрес иҗади эш белән тәмамланса, ягъни кабул ителгән материал тормышта кулланылса гына отышлы була. Иҗадилык таләп ителә торган кайбер эш формалары:

- VI сыйныф, сыйфат темасы – ясалышы буенча төрле сыйфатлар кулланып, төрле телдә әниләрне тәбрикләү открыткасы ясау;
- V сыйныф, фонетика – бер авазга башланган сүзләрдән хикәяләр бәйгесе;
- VIII сыйныф, диалог – җансыз предметлар бәхәсе оештыру һ. б. ;

Өченче юнәлеш. Табигатьтән әдәби сәләтле балалар белән эшне тирәнтен һәм киңрәк оештыру максатында “Тылсымлы каурый” дигән иҗат берләшмәсе оештырдым. Төп максатым – иҗади сәләте булган укучыларның эшен автор позициясе югарылыгына кую, үзләренең иҗади көчләрен чарлау. Үзе автор булып караган балада башка авторларның эшенә сак караш тәрбияләнә, һәм әдәби әсәрләрне теләп уку ихтыяҗы туа. Игътибарга лаеклы эшләр стена гәҗитендә урын ала, ярышып эшләү өчен стимул булдырыла, бәйгеләрдә катнашу өчен теләк туа. Югары сыйныф укучылары өчен татар теле һәм әдәбияты, генеология, Татарстан тарихы буенча фәнни тикшеренүләр белән шөгыльләнү берләшмәсе дә оештырдым. Аерым план нигезендә укучылар фәнни хезмәт язу нигезләрен үзләштерәләр. Шәхес, гаилә, милләт агачларын төзиләр, бөек кешеләр тамырларында төрле милләт бәйләнешләрен эзлиләр, үз тамырларын барлауда катнашалар.

Иҗади сәләтне үстерүдә түгәрәк эше белән бергә сыйныфтан тыш чараларның да роле бик зур. Чөнки бала уйлый, уйный, яңалыкка, матурлыкка омтыла. “Сөмбелә” бәйрәме, “Каз өмәсе”, “Моң чишмәсе” кебек әдәби кичәләр сәнгать әсәрләренең кыйммәтен, үзенчәлеген аңларга ярдәм итә. “Покрау”, “Нардуган” бәйрәмнәрен әзерләү үзара якынайта. Балаларның үз сценарийлары буенча куелган “Алтын алма” кичәсе, курчак театры үзләренә рухи азык бирә, мәктәп тормышын кызыклы итә.

Яңалык – онытылган искелек, дигән гыйбәрә яши. Укытуда нинди генә технологияләр белән коралланмыйк, тел галимнәренең сыналган методикалары эшебез нигезе булып калыр.

Йомгаклап, үземнең туган тел укытучысы буларак горурлануымны белдерәм. Мин балаларга анасы сеңдергән тел үзенчәлекләрен һәм шул телдә язылган әдәби байлыкларын ачарга ярдәм итәм. Мин балага анасы да бирә алмаган, кеше туганда ук ябышып килә торган “туган тел” төшенчәсе барлыгын аңларга булышам.

Список использованных источников

1. Атлас истории татарского народа – М: Издательство ДИК, 2005 г.
2. Вагыйзов С.К. Кызыклы грамматика: Укытучылар өчен кулланма – Казан: Магариф, 2002 г.
3. Мифтахов З.З., Мухамадиева Д.Ш. История Татарстана и татарского народа: Учебник – Казань: Магариф, 2007 г.
4. Султанбеков Б.Ф. История Татарстана: Учебное пособие – Казань: Тарих, 2001 г.
5. https://arskmedia.ru/news/sezne-khatlar/sly-vagyyzovny-kyzykly-grammatikasy-turynda

Низамбиева Р.Р.
с.Терси, Агрызский район, МБОУ Терсинская СОШ ,учитель татарского языка и литературы
Гимазова Ф.Г.
с.Терси,Агрызский район, МБОУ Терсинская СОШ, учитель начальных классов и географии

ТУГАН ТЕЛНЕ ӨЙРӘТҮДӘ ГРАММАТИК УЕННАР КУЛЛАНУГА ЗАМАНЧА КАРАШ (С.Г ВАГЫЙЗОВНЫҢ КЫЗЫКЛЫ ГРАММАТИКА” МЕТОДИК КУЛЛАНМАСЫ БУЕНЧА)

Аннотация: В данной статье раскрывается приёмы создания условий для вовлечения ребёнка в мир родного языка через дидактические игры на основе методической разработки С.Г.Вагизова « Занимательная грамматика».

Цель работы:повышение интереса к изучению родного языка посредством дидактических игр, обогащение словарного запаса учащихся ; показать значение использования в изучении родного языка сборника С. Г. Вагизова “ Занимательная грамматика”.

Успех учебно - воспитательной работы заключается в умении заинтересовать учащихся процессом познания, творчески мыслить, учиться самостоятельно, воспитывать духовно-нравственные качества.Следовательно , труды С.Г. Вагизова не теряют актуальности и сегодня. Нужно только уметь использовать и творчески подходить к педагогическим идеям наставника в своей деятельности.

Ключевые слова: С.Г.Вагизов, методическое пособие, « Занимательная грамматика», грамматические игры , родной язык, игровая технология, лайфхак.

Abstract: This article reveals the methods of creating conditions for involving a child in the world of his native language through didactic games based on the methodological development of S.G.Vagizov "Entertaining grammar".

Purpose of the work:increasing interest in the study of the native language through didactic games, enriching the vocabulary of students; to show the importance of using S. G. Vagizov's collection “Entertaining Grammar” in the study of the native language.

The success of educational work lies in the ability to interest students in the process of cognition, to think creatively, to learn independently, to cultivate spiritual and moral qualities.Consequently, the works of S.G. Vagizov do not lose their relevance today. You only need to be able to use and creatively approach the pedagogical ideas of the mentor in your activities.

Keywords: S.G.Vagizov, methodical manual, "Entertaining grammar", grammar games, native language, game technology, life hack.

Замана алга бара. Дөнья үзгәрә. Инновация, модернизация, яңа тенденцияләр. Әмма шулар арасында туган телебез эреп югалып бара. Чыгышың актуальлеге нидә? Телебез югалса, милләтебез юкка чыгачак. Нишләргә? Телебезне ничек яшь буынга кызыклы итеп өйрәтергә?

Чыгышыбызның максаты:

1. Укучыларның дидактик уеннар аша туган телне өйрәнүгә кызыксынуын арттыру, сүзлек хәзинәсен баету; 2. Туган телне өйрәнүдә С. Г Вагыйзовның “ Кызыклы грамматика” җыентыгы, аны куллануның әһәмиятен күрсәтү;

Проблеманы хәл итү юлларын ничек табарга? Беренчедән, укытучы үзе үзгәрергә тиеш. Икенчедән, дәрес моделен үзгәртергә. Өченчедән, укыту- уку шартларын замана белән яраклаштырырга. Телне өйрәтүдә укучыларны җәлеп итәрдәй алымнар кулланырга.

Ни өчен үзгәрергә? Чөнки без яңа буын балалары белән эшлибез. Алар кызыксынучан, мөлаем сабыйлар. Телне аңлый**,** әмма туган телендә аралаша алмый торган яңа замана балалары. Менә шундый замана балалары белән эшләүче укытучы нинди булырга тиеш соң? Сезгә хәзерге заман укытучысының инновацион портретын тәкъдим итик.

1.Укучы теләп укысын, мөстәкыйль белем алу теләге булсын өчен камфорт шартлар тудыручы; 2.Креатив 3.Үзгәрергә курыкмый торган. Яңа төшенчәләрне аңлап эш итүче(фейсбук, сторис, контент, аккаунт лайфхак...)4. Төп сыйфатлары: үз йөзе, үз сүзе, эше һәм сүзенең тәңгәл булуы, милләтпәрвәр шәхес булуы мөһим; 5.Вакытны тоя белүче. Мобиль. Дәрестә яңа заман укытучысы-укучыларны аңлы рәвештә вакыт чикләрен билгели белергә өйрәтүче дә, туган телебез ярдәмендә милли бердәмлек рухы тәрбияләүче дә.

Әдәби уку дәресендә өченче сыйныф укучылары белән Г. Моратның “ Туган тел” шигырен укыйбыз. Шагыйрь язган юллардан укучылар телебезнең әниебез кебек бер генә булуын, аны белергә, яратырга кирәклеген төшенәләр кебек. Кебек, чөнки әдәби телне хәзерге заман укучылары бик авыр аңлый, хәтта " ай",“кояш” сүзләре дә чит аларга.Сыйныфта укучыларның күбесе авазларны да дөрес әйтми. Әйтелеш бер проблема. Дөрес язу - икенче зур мәсьәлә.Сүзләрне дөрес әйтә алмаган бала туган телдә ничек дөрес итеп яза белсен инде...

Бай мирасыбыз ярдәмендә киләчәк буында әхлак сыйфатлары, милли горурлык хисе тәрбияләү дә безнең бурыч. Кызганыч, шигырьдәге “ игелекле”, “ газиз”, дога”, адашмассың” сүзләре аңа чит. Чөнки бала бу сүзләрне аңламый, өйдә, тәнәфестә, урамда –кыскасы бөтен җирдә бала русча аралаша. Сөйләм телен камилләштермәсәк, дөрес язарга өйрәтә алмыйбыз. Менә өстәл сүзенең балалар язган берничә генә варианты: стел, стель, естел...Мондый мисаллар бик күп китерергә булыр иде. “ Сез нинди кошларны беләсез?- дип сорау бирелә. Әлбәттә, укучыларның җаваплары бар. Күп кенә укучылар бу сорауга күбесенчә бертөрле итеп: “ Чыпчык”, - дип җавап бирә.

Укучыларның теле ярлы, җөмлә төзи алмый. Күп сүзләрнең мәгънәсен аңламый бала.Төрле алымнар һәм юллар белән телгә кызыксындыру юлларын эзлибез. Безгә шул вакытта С. Г. Вагыйзовның “ Кызыклы грамматика” методик кулланмасы ярдәмгә килә. Җыентыктагы грамматик уеннар, мавыктыргыч күнегүләр, табышмак, башваткыч, әкият һәм мәзәкләрне туган тел һәм әдәби уку дәресләрендә куллану әлеге мәсьәләне чишәргә ярдәм итә.Мисалга җыентыктан берничә уен.

“Җиде кош” уены. Укучылар рәсемдәге кош исемнәрен бирелгән буш шакмакларга тутыралар.Беренче хәрефләрен укыганда, җиденче кош исеме килеп чыга. Шулай итеп, укучылар әлеге уен ярдәмендә кош исемнәрен истә калдыралар.

Фонетика бүлегендә “ Сузыклар һәм тартыклар” темасын үткәндә **” Синең исемең нинди аваздан башлана”** уены үзенчәлекле.Укучылар үзләренең исемнәрен яңгыратканда, һәрвакыт горурлык хисе кичерә.” Әлеге уен ярдәмендә укучы сузык һәм тартык авазлар турында белемнәрен тирәнәйтә. Балалар үзләрен исемнәрен әйтә- әйтә, авазларны аерырга гына өйрәнеп калмыйлар, ә авазларны дөрес әйтергә өйрәнәләр. Хәзерге заман укучылары өчен ө, ү, о авазларын әйтү җиңел түгел.

Дәреснең мотивлаштыру өлешендә проблемалы ситуация тудыру өчен җыентыкка кертелгән грамматик әкиятләр, мәзәкләр ярдәмгә килә. Мәсәлән: **“Авазлар бәхәсе” әкияте** ахырында укучы алдында проблемалы ситуация

тудырыла. Сезнеңчә ничек? Кайсы авазлар әһәмиятлерәк, кирәгрәк? Сузыклармы, тартыклармы?Укучылар үзләре мөстәкыйль рәвештә проблемалы сорауга җавап эзли.

Шунысы мөһим: балаларның һәм сыйныфның яшь үзенчәлекләренә карап, җыентыкта бирелгән уеннарны сайлап алырга кирәк. Мәсәлән, малайлар күп булган сыйныфта “ Сузык авазлар” темасын ныгытканда, “ Футбол” уены бик отышлы. Сузык авазлар - футбол туплары.Дөрес урнаштырсак, гол саналачак. Бу уен укучы малайларга бик ошый. Шул ук вакытта укучыларның тел байлыгы да үстерелә.

Сүзле уеннардан “ Ялгызлык исемнәр” темасын үзләштергәндә җыентыкка кертелгән географик мәсьәләләр ярдәм итә.Бер укучы шәһәр исемен әйтә.Калганнары шул исемне өстән аска язып куйганнан соң, шул хәрефтән башланган шәһәр исемнәрен язалар. Укучылар шәһәр исемнәрен дә, бу сүзләрнең язылышын да истә калдыралар. Хәзерге заман укучыларының орфографик дөрес язу күнекмәләрен үстерү актуаль мәсьәләрнең берсе булып кала. Уеннар ярдәмендә дәрестә интеграция, предметара бәйләнеш тормышка ашырыла.(Татар теле, табигать белеме, география). Димәк, укучы грамматик уеннар ярдәмендә төрле фәннәрдән белемен тирәнәйтә ала.С. Г Вагыйзов үзенең методик кулланмаларында укучыга белем- тәрбия бирүдә уен технологиясен беренче урынга куя. Хезмәтләрендә автор уенның бала мөстәкыйльлеген, тапкырлыгын, зирәклеген һәм креатив фикерләвен үстерүдәге әһәмиятен ассызыклый.

Бүгенге укучыны тагын ничек кызыксындырырга? Нинди җайлы һәм уңайлы юл белән укучының теманы үзләштерүенә ирешергә? Бу өлкәдә безнең дә үз методик табышларыбыз бар дип уйлыйм. Туган телне укучыларга кызыксынып һәм җиңел итеп өйрәнүдә сезгә татар теленең һәр бүлеге буенча эшчәнлек барышында тупланган берничә уен-лайфхак тәкъдим итәбез.. Лайфхак-уеннар өр-яңадан нәрсәдер уйлап чыгару түгел, ә булган идеяне креатив итеп башкару.

1.Фигыль-малай” уены. Истә калдыру өчен укучы Фигыль образын булдыра.(Рәсем ясый).

-Бу Фигыль. Аның аяклары нишли?(Аяклар ярдәмендә кеше чаба, йөри, йөгерә, димәк, Фигыль хәрәкәтне белдерә).

-Кулларына игътибар итегез. Куллар нишли? (эшли, димәк, фигыль сүз төркеме эшне, хәлне, хәрәкәтне белдерә).

Укучылар Фигыльне җанландыралар, билгеләмәне истә калдыру өчен үзләре иҗади эшчәнлеккә тартылалар.

2. “Балык- Җөмлә” уены. Синтаксис бүлеге. Җөмләнең баш кисәкләре. Балык –Җөмлә моделе”. Тулыландырыгыз.

Балык- Җөмлә. Балыкның башы җөмләнең баш кисәге -Ия, койрыгы-Хәбәр.

3. «Елга буенда балык тотам» уены. Укучылар проекты. Проект “ Уңайлы юл тәкъдим итәм” .Бәйлек сүз. Бу исемнәр, бәйлек сүз булып килгәндә

икенче бер сүзгә ияреп, тартымлы юнәлеш, чыгыш, урын-вакыт килешендә булалар.

Укыту- тәрбиянең бүгенге көндәге уңышы укытучының бу процессны сыйфатлы башкаруында, укучыларны танып- белү барышы белән кызыксындыра алуында; иҗади уйларга, мөстәкыйль белем алырга өйрәнүенә, рухи-әхлакый сыйфатлар тәрбияләвенә бәйле.Бүгенге көндә укучының тыңлап утыруы гына түгел, ә үзе кызыксынып төрле эшчәнлектә катнашуы мөһим. Ә укытучы моңа ирешер өчен, ахыргы нәтиҗәне күзаллап, укучыларны актив эшчәнлеккә тартуның төрле ысулларын эзләргә тиеш дип уйлыйм. Димәк, Сәләй ага Вагыйзов хезмәтләре бүген дә актуальлеген югалтмый. Остазыбызның педагогик фикерләрен эшчәнлегебездә кулланырга, иҗади якын килеп, файдалана белергә генә кирәк.

Кулланылган әдәбият

1.Вагыйзов С. Г. Кызыклы грамматика.Укытучылар өчен кулланма.Казан: Мәгариф, 2002.- 207 б

2.Р. Б. Камаева. Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә яңа педагогик алымнар.КИФУ АФ нәшрияты. 2012.-137 б.

3. Р. Фәхреддин. Адабе тәгълим. – Казан.Академия познания. , 2006.-168 бит.

4.Харисова Ч. М. Татарский язык: справочник/-Казань.Татарское кн. Изд-во. 2014.-191 с.

Сайфуллина Г.Р., Гилмутдинова Н.З.
г. Арск, МБДОУ «Арский детский сад №8»,
воспитатели

РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С.Г. ВАГИЗОВА)

Родной язык – святой язык,
Отца и матери язык,
Как ты прекрасен!
Целый мир в твоем богатстве я
постиг! Г. Тукай

Аннотация: в статье рассматривается вопрос важности обучения детей дошкольного возраста родному языку и обозначены возможные пути создания условий для развития активного словаря дошкольников на татарском языке в детском саду и в семье.

Ключевые слова: родной язык, дошкольный возраст, ребенок, национальная культура, обучение, национальный региональный компонент.

Abstract: the article deals with the issue of teaching preschool children their native language and highlights the importance of creating conditions for the involvement of the child in the educational process.
Keywords: native language, preschool age, child, national culture, education, national regional component.

В настоящее время возникает необходимость в том, чтобы ребёнок почувствовал уникальность своего народа, знал его культуру, пришёл к пониманию и осознанию собственной неповторимости и значимости каждого человека, живущего на земле. Приобщение дошкольников к национальной культуре становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности.

Овладение родным языком**,** развитие речи являются одними из самых важных приобретений ребёнка в дошкольном детстве и в современном дошкольном образовании рассматриваются как общая основа воспитания и обучения детей. Поэтому так важно с детства создавать представление о том**,** что язык – это главное сокровище народа; воспитывать любовь и бережное отношение к родному языку. Родной язык необходим не только как средство общения и познания окружающей действительности, но и как средство фиксации, сохранения национальных культурных традиций.

Наш детский сад посещают дети разных национальностей. К сожалению, детей, знающих свой родной язык, мало. В основном на родном языке говорят бабушки, и совсем немного молодых людей современного общества владеют родным языком. Именно поэтому приоритетной задачей дошкольного учреждения является обучение детей татарскому родному языку и развитие у детей первоначальных умений и навыков татарской речи в устной форме, приобщение детей к татарской национальной культуре.

Дошкольный возраст – это период активного усвоения ребенком разговорного языка, становления и развития всех сторон речи. Полноценное владение родным языком в дошкольном детстве является необходимым условием решения задач умственного, эстетического и нравственного воспитания детей. Главная цель речевого воспитания состоит в том, чтобы ребенок творчески освоил нормы и правила родного языка, умел гибко их применять в конкретных ситуациях, овладел основными коммуникативными способностями.

В связи с этим в Республике Татарстан был разработан и составлен учебно-методический комплект «Туган телдә сөйләшәбез», который УМК включает в себя методические пособия по обучению родному (татарскому) языку и развитии речи детей дошкольного возраста, рабочие тетради, начиная со средней группы, аудиозаписи, серии картин. Основная цель УМК - формирование правильной устной родной речи детей дошкольного возраста. Главной задачей для программы является обучение детей правильно и красиво говорить. Он

предусматривает совместную работу с детьми педагогов ДОУ, родителей в различных видах деятельности и в семье.

Непосредственно образовательную деятельность по обучению родному языку в дошкольном учреждении проводит педагог – воспитатель по обучению татарскому языку, воспитатели групп ведут работу по закреплению изучаемого материала в режимных моментах при постоянном общении детей.

Работая в детском саду, мы накопили опыт по обучению детей родному языку. А для этого, в первую очередь, должно быть предусмотрено учебно-методическое, кадровое, материально-техническое, правовое обеспечение. Материальную основу всего учебно-воспитательного процесса современного детского сада составляют программы, наглядные пособия, методическая литература, технические средства обучения. В учреждении с приоритетным направлением необходимо предусмотреть в воспитательных планах и в сетках занятий соотношение часов на изучение родного и русского языков.

Основное содержание программы воспитания в детском учреждении составляет национальный региональный компонент. Дети дошкольного возраста воспитываются в среде с национальным колоритом, знакомятся со сказками, стихами, загадками слушают народные песни, играют, учатся исполнять национальные танцы. При подготовке к занятиям, мы ставим перед собой следующие задачи: воспитывать у детей любовь к родному краю, к её природе и бережное отношение к ней; воспитывать патриотические чувства у детей, гордость и уважение к прошлому и настоящему родного края; познакомить детей с интересными историческими событиями, трудовой деятельностью, культурой, бытом и праздниками татарского народа.

Все эти задачи осуществляются не только на занятии по обучению родному языку, но и реализуются в изобразительной деятельности, самостоятельной художественной деятельности. Огромная роль принадлежит декоративно-прикладному искусству, музыке, ознакомлению с народными обычаями, традициями. Важнейшее значение имеет проведение татарских праздников. Традициями нашего детского сада стали проведение следующих мероприятий:

- малышам очень нравится, когда такие обычаи, как «Сөмбелә», «Каз өмәсе» представляют сами педагоги, показывая тем самым, колорит татарского языка;
- в рамках празднования Международного дня родного языка организуется Фестиваль культур народов Поволжья, где по итогам проектной деятельности, воспитанники каждой группы представляют вниманию маленьких зрителей традиции и обычаи народов, проживающих в Поволжье;
- полюбились нашим воспитанникам праздник Навруз и обычай «Карга боткасы», который мы обычно организуем на свежем воздухе с привлечением родителей и постоянных гостей – экологов;
- заканчиваем каждый учебный год детским Сабантуем, где чествуем воспитанников, показавших лучшие результаты в изучении родного языка, дети в ходе праздника с удовольствием поют народные песни, участвуют в татарских народных играх, праздник завершает традиционная татарская борьба.

Основным направлением обучения родному языку в дошкольном учреждении является формирование и развитие у детей простейших умений и навыков овладения родной речью в устной форме. К концу подготовительной группы, дети должны уметь воспринимать родную речь на слух и вести несложный разговор (диалог), составлять небольшое описание предмета, рассказать о детском саде, о своей семье, о себе, о друзьях и т.д., в пределах доступной их возрасту тематике; усвоенных слов, грамматических форм, синтаксических конструкций и типов предложений. Этот возраст наиболее благоприятен для умственного развития и социальной подготовки ребенка. В исследованиях А. Ш. Асадуллина, С. Г. Вагизова, Р. Г. Валитовой, Ф. Ф. Харисова, Ч. М. Харисовой и др. подчеркивается, что дети старшего дошкольного возраста не только понимают значения слов татарского языка, но и умеют пользоваться словами и словосочетаниями для построения собственных высказываний и через словари знакомятся с богатством родного языка, с обычаями и традициями своего народа.

На практике мы убедились, что основной формой работы с детьми дошкольного возраста и ведущим видом деятельности для них является игра. Именно поэтому наши занятия в основном представляют собой разговорные упражнения, при проведении которых детям прививаются первоначальные умения в диалоге, монологической речи на родном языке, чтение стихотворений, прослушивание аудио сказок, театрализация изученных произведений. В работе по воспитанию у детей дошкольного возраста любви и уважения к национальным традициям татарского народа мною используется татарский фольклор и детская национальная литература. Дошкольники младшего и среднего возраста лучше воспринимают потешки, песенки, народные игры с речетативом. В этих группах не ставим целью запоминание национальной принадлежности фольклорного материала. Как воспитатели, работающие с современными детьми, мы стараемся использовать в своей работе мультимедийные ресурсы нового поколения. Использую различные презентации, просмотр мультфильмов, прослушивание аудиосказок.

При изучении родного языка, мы стараемся постепенно включать в свою речь новые слова, формы слов, типы предложений, образцы связной речи. Прилагаем все усилия, чтобы изученные слова регулярно использовались в речи детей. Наш опыт работы показал, что изучение родного языка в дошкольном учреждении может быть успешно реализовано в том случае, если язык будет выступать не только в качестве предмета изучения, но, и будет регулярно, активно использоваться детьми в их повседневной жизни и деятельности.

Дети очень любят сказки. Татарские народные сказки раскрывают традиции народа, его устои: глубокую почтительность и отзывчивость, сострадание к ближнему. Знакомим детей с бытовыми сказками и сказками о животных: «Саран и юмарт», «Хвосты», «Три дочери» и т.д.; с замечательными сказками основоположника татарской детской литературы Г. Тукая «Шурале», «Водяная», «Сказка о козе и баране». Художественная литература дает богатый материал для нравственного воспитания, заставляет ярче и глубже переживать

нравственные поступки, чувства героев. Ежегодно в детском саду проводим литературные вечера по творчеству татарских писателей Абдуллы Алиша, Раифса Корбана, Мусы Джалиля, Фаниса Яруллина, Габдуллы Тукая, на которых приглашаем работников библиотек района. Гордимся, что наши воспитанник могут показать свои знания, участвуя на различных конкурсах, проводимых на татарском языке, и занимают призовые места.

Таким образом, основным компонентом национальной культуры выступает национальный язык. Именно благодаря ему сохраняется нация, правильное понятие о древних традициях и культуре, знания о своей религии. В образовательной деятельности при обучении родному языку дошкольники получают не только новые знания о родной земле, о национальностях, проживающих на территории Республики, а тем самым создаются условия для формирования нравственных чувств.

Язык - это такой символ культуры, который ничем не заменить. Это богатство. И чем больше языков знает человек, тем он духовно богаче! А для этого нам нужно уметь искать, собирать знания по крупицам и быть упорными в приобретении знаний. Именно этому мы должны учить детей. И делать это будет намного эффективнее в тесном сотрудничестве с родителями. В результате своих размышлений, мы пришли к выводу, что ничто другое так не оказывает влияния на душу ребенка, как личный пример взрослого. А значит, впереди нас ждет большой и упорный труд, который непременно принесет свои плоды.

Список информационных источников

1.Алексеева, М.М. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников / М.М. Алексеева, В.И. Яшина. – 3-е изд. – М.: Академия, 2000. – 412 с.
2.Сохин, Ф.А. Основные задачи развития речи // Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников /Ф.А. Сохин. - М.: 2002. -324 с.
3.Ушакова, О.С. Методика развития речи детей дошкольного возраста / О.С. Ушакова, Е.М. Струнина. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2008. – 287 с.

Сафина Г.Н.
ТР Биектау районы Олы Битаман төп гомуми белем мәктәбе
башлангыч сыйныф укытучысы

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНА ТУГАН ТЕЛГӘ МӘҺӘББӘТ УЯТУ АЛЫМНАРЫ

Аннотация: Родной язык – основа развития интеллекта, формирование эмоциональной сферы ребёнка, его морального облика, становления творческой личности, способной создавать национальные и культурные ценности. Это наилучшее средство познания истории народа, его духа, воспитание любви и

уважения к родному народу, чувство гордости за тот вклад, который он вносит в общечеловеческую культуру. Именно поэтому педагоги нашего учреждения активно работают над решением данной проблемы.

И туган тел, и матур тел!
Әткәм-әнкәмнең теле!
Дөньяда күп нәрсә белдем
Син туган тел аркылы.
Г.Тукай

Хәерле көн хөрмәтле коллегалар! Бугенге көндә кече яшьтәге балаларның туган телдә бәйләнешле сөйләмнәре түбән булуы- хәзерге заман педагогикасында иң актуаль һәм катлаулы проблемаларның берсе булып тора**.**

Сәбәбе: Безнең гомуми компьютерлаштыру гасырында өлкәннәр балалар белән компьютер, планшетлар, телефоннар аша эш итә. Ә китап арткы планга күчә. Безгә, башлангыч сыйныф укытучыларына, баланы нәкъ менә матур әдәбият белән кызыксындыру өчен күп көч куярга туры килә. Биредә халкыбызның борынгы гореф-гадәтләре, уеннары, әкиятләре ярдәмгә килә.

Әкият бала тормышына төрлелек кертә, аңа шатлык бүләк итә һәм сөйләмне үстерүнең иң нәтиҗәле ысулларының берсе булып тора. Ул баланың сүзлек запасын киңәйтергә, шулай ук логик сөйләмне үстерергә ярдәм итә. Әкиятләр ярдәмендә сабыйның сүзе эмоциональ, образлы, матур булырга тиеш. Әкиятләрдә тасвирланган тылсымлы тарихлар аралашуга ярдәм итә, сораулар бирә, сүзләр, тәкъдимнәр һәм сүзтезмәләр төзи белүгә өйрәтә.

Бала тормышында әкияттәге иң төп моментларының берсе – аларда һәрвакыт яхшылык җиңә. Киләчәктә бу балага бик ярдәм итәчәк, аны тормыш авырлыкларын җиңәргә өйрәтәчәк. Тормыш, әлбәттә, үз төзәтмәләрен кертәчәк, тик, шуңа да карамастан, балалар аңында бернәрсә дә югалмаячак.

Шуларны истә тотып без укучылар белән төрле халык әкиятләрен, мультфильмнарын туган телебезгә тәрҗемә итәбез, геройлар өчен бергәләп костюмнар әзерлибез һәм сәхнәләштерәбез:

- “Лунтик һәм аның дуслары”
- “Карбикә” (Снежная королева)
- “Теремкәй”
- “Шалкан”
- “Алтын аламалар”
- “Чукмар белән Тукмар”
- “Буратино”
- “Алтын башак” һ.б. әкиятләрен бик яратып өйрәнделәр.

Әкиятне сәхнәләштергән вакытта балада үз-үзенә ышаныч арта, бала вакыйгаларның чынлыгына ышана, шатлана яки киресенчә борчыла. Бу нәни баланың эчке активлыгын, аның күңел көчләрен уңай якка юнәлтергә, аң һәм белем эшчәнлеген активлаштырырга ярдәм итә. Ул дөрес интонация белән, төрле хәрәкәтләр, мимикаларны кулланырга, эмоциональ һәм сәнгатьле итеп сөйләргә өйрәнә. Ягъни бу эшчәнлектә без балаларның иҗади сәләтләрен устерәбез һәм

инде явызлыкны, усаллыкны гаепли, ә гаделлекне яклый, барлык кешеләргә карата да гадел, игелекле, мәрхәмәтле булырга өйрәтәбез.

Әкиятләргә карата рәсем күргәзмәләре оештырабыз, татар мультфильмнарын карыйбыз. Билгеле бер әкият, мультфильм белән яхшылап танышып, өйрәнеп, сәхнәләштереп үзләштергәннән соң, дидактик уеннар белән ныгытабыз.

1. Интерактив дидактик уеннар. Мәсәлән, “Бу нинди әкият” уенында интерактив тактада әкияттән сюжет, өзек куябыз, бала әкиятнең исемен әйтә, өзекне сөйли. Шушы ук алымны әкият геройларына карата да кулланабыз. Балалар герой, персонажларның характерын, үз-үзен ничек тотышын сөйли, нинди әкияттән икәнлеген әйтә.

2. Өстәл уеннары. Шулай ук әкиятләрне өстәл уеннары аша да ныгытып була. Мәсәлән балаларга татар халык әкиятләре төшкән рәсемле шакмаклар бирелә. Алар шакмаклар ярдәмендә бер әкиятне сайлап, аның сюжетын төзиләр, һәм кыскача эчтәлеген сөйлиләр. Икенче вариантта шакмакларда әкиятнен бер сюҗетлы рәсеме ясалган, балалар шул шакмаклардан пазл кебек рәсем төзеп бирергә тиеш.

3. Мнемотаблица. Зурлар төркемендә мнемотаблица алымын кулланырга була. Бала таблицада бирелгән символларны танып, экиятнең эчтәлеген этап буенча сөйли ала. Бу балаларда игътибарлык, хэтер, логик фикерләү, бәйләнешле сөйләмнәрен үстерә.

4.ТРИЗ алымын кулланганда балаларга әкиятләрне үзләренчә дәвам итәргә яки яңа әкиятләр иҗат итәргә мөмкинлек бирә. Балалар иҗатын һәрвакыт хупларга, иҗатларын һәрьяклап үстерүдә ярдәм итәргә кирәк. Бу алымнар балаларның сөйләм телләрен үстерүгә зур этәргеч ясый

Өйрәнгән уен, экиятләрне, җырларны мәктәп сәхнәсендә генә уйнап калмыйча төрле конкурсларда да актив катнашып урыннар алабыз. Җиңү яулаган укучыларда әлбәттә туган телгә мәхәббәт, телне өйрәнү теләге тагын да көчәя.

Гореф-гадәтләрнең, милли уеннарның да кече яшьтәге балаларга туры килгәннәрен сайлап өйрәтергә тырышабыз. Кызыклы да, файдалы да булсын. Мәсәлән:

- “Түбәтәй”
- “Күрсәт әле үскәнем”
- “Утыр, утыр, Мәликә”
- “Ак калач”
- “Миңлебай”
- “Яулык алыш”

Бу уен күбесенчә кыз балалар тарафыннан уйнала. Кызлар бер урынга түгәрәкләнеп басалар һәм бер кеше яулык җыючы итеп сайлап куялар. Ул уртага чыгып баса да:

Талым, талым, талчыбык,
Уртасында бал чыбык,
Ал яулык, гөл яулык,

Бир син миңа бер яулык, - дип, такмаклый-такмаклый, барлык кызлардан да яулык җыеп чыга. Җыеп бетергәч, яулык хуҗаларына берәм-берәм җәза бирелә. Җәзадан соң уен тагын яңадан башлана.

- “Түбәтәй”

Балалар түгәрәкләнеп басалар. Түбәндәге җырны җырлый-җырлый, түбәтәйне бер-берсенә бирәләр:

Түбәтәеңне кигәнсең,
Бик ераклардан килгәнсең,
Төскә матурлыгың белән
Шаккатырыйм, дигәнсең.
Кушымта: Түп – түп-түбәтәй,
Түбәтәең укалы.
Чиккән матур түбәтәең
Менә кемдә тукталды.

Җыр ахырында түбәтәй кемдә калса, шуңа җәза бирелә (бии, җырлый, әтәч булып кычкыра һ.б.) Уен шулай дәвам итә.

Шулай ук тәнәфесләрдә туган телебездә шигри юллар, җыр сүзләре белән уйнаган уеннар да туган телне өйрәнүдә мөһим роль алып торалар.

Укучылар белән нинди генә чаралар уздырсак та, нәрсә генә өйрәнсәк тә, иң беренче чиратта, туган телебезгә, халкыбызга, гаиләбезгә, гореф-гадәтләребезгә, әби-бабаларыбызга хөрмәт, тугрылык хисе тәрбияләү тора. Балаларның авазларны дөрес әйтеп, үзләренең уй-фикерләрен тиешле эзлеклелектә һәм бәйләнешле итеп сөйли белүләренә ирешү, туган телнең матурлыгын, аһәңлелеген тоя-күрә белергә өйрәтү бурычлары тормышка ашыруда әдәби әсәрләр, нәфис сүз, халык авыз иҗаты әсәрләрләренең әһәмияте гаять зур.

Безнең киләчәгебез балалар кулында. Ә баланың әдәпле, кешелекле булып үсүе безнең үзебездән, ягъни гаиләдән һәм әйләнә тирә мөхиттән тора. Әгәр кеше күңеленә кечкенәдән үк матур сыйфатлар сеңдерелсә, ул инде гомерлек була.

Төхфәтуллина Әлфия Госман кызы
Арча ш., ДАҺБУ “Г.Тукай исемендәге
Арча педагогия көллияте”,

БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА МИЛЛИ ТӘРБИЯ БИРҮ МӨМКИНЛЕКЛӘРЕ

Аннотация: Статья посвящена одной из важных проблем современной системы дошкольного образования. Она отражает содержание, особенности национально-регионального компонента в дошкольном образовании.

Ключевые слова: национальное образование, обучение, родной язык, воспитание детей, обучение грамоте.

Abstract: The article is devoted to one of the important problems of the modern system of preschool education. It reflects the content and features of the national- regional component in preschool education.

Keywords: national education, education, native language, parenting, literacy training.

Галим, педагог Айдар Низамов: “Шәхес формалашу чорында аңа үз милләте турында дөрес мәгълүмат бирелсә, милләтнең язмышы һәр милләт вәкиленә бәйле булу белән аңлатылса, шәхес үз милләтенә хезмәт итү кыйбласыннан читкә китмәс”, - дигән. Чынлап та, шәхескә белем бирү, аны тәрбияләү һәм тормышка әзерләүдә күп факторлар катнаша: гаилә, балалар бакчасы, мәктәп, башка уку йортлары, тирә-юнь, урам, һәм шулар белән белән беррәттән милли-региональ үзенчәлекләр. Һәр халык, һәр милләт үзенең рухи байлыгын үзенчәлекле шартларда, үзенчәлекле юллар һәм алымнар белән туплаган. Аларның һәрберсе дөнья мәдәниятенә үзеннән сизелерлек өлеш кертә, баета. Милли рухи байлык аерым халыкның гына түгел, ул – гомум кешелек кыйммәтләренең нигезе. Димәк, балаларны кечкенәдән үк үз халкының , үз туган җиренең үзенчәлекләре белән таныштыру гомум кешелек кыйммәтләре белән таныштыруның башлангычы булып тора.

Татар мәгърифәтчеләренең хезмәтләреннән күренәгәнчә, милли тәрбия бирү заманның иң катлаулы һәм болгавыр чорларында ук алып барылган һәм иң кыйммәтле хәзинә булган. Әйтик, XX гасыр башында да милли традицияләрне, гореф-гадәтләрне, халкыбызның милли тәрбия өлкәсендәге тәҗрибәсен, кыйммәтле җәүһәрләребезне саклау буенча зур эш алып барылган. XIX гасыр азагы – XX гасыр башында барлыкка килгән «Милләт аналарын» хәрәкәте әнә шуңа ачык мисал. «Хатын-кызны тәрбияләү максаты — милләт аналарын тәрбияләү. Чөнки мәгърифәтле, белемле аналар гына милләтне тәрбияли ала», — дип язган галим Альта Хаҗиевна Мәхмүтова

«Милләт аналары» сүзе, термин буларак, беренче тапкыр Риза Фәхретдин китапларында очрый. Аныңча, тәрбия, беренче чиратта, гаиләдә бирелә. “Гаилә - кечкенә бер дәүләт кебидер”, Һәм гаиләдәге тәртип һәм тәрбия – “җөмләсе гаилә башлыгы улган хатын вазифасыдыр. Димәк, Р.Фәхретдинов сүзләренчә, милләтне тәрбияләүне әниләрдән башларга кирәк.

Беребезгә дә сер түгел, нинди генә кануннар кабул ителеп, чаралар үткәрелеп, кыйммәтле дәреслекләр нәшер ителсә дә, бала гаиләдә туган телдә аралашмаса, аны ишетмәсә, нәтиҗә бик аз булачак. Нәкъ менә гаилә туган телләрне саклау һәм үстерү чылбырында мөһим буын булып тора.

Мәктәпкәчә яшьтәге тәрбия учреждениеләре, берсүзсез, милли тәрбияне тормышка ашыруда беренче баскыч булып торалар. Туган телгә мәхәббәт тәрбияләү мәктәпкәчә чордан ук башланса, нәтиҗәләр күпкә яхшырак булачагы һәркемгә мәгълүм. Бары тик эшне дөрес оештырырга, тиешле юнәлеш кенә бирергә кирәк.

Без, педагогларның бурычы– үткән буыннар туплаган рухи байлыкны саклап, баетып, аның кешелек тарафыннан иң кыйммәтле дип табылган үрнәкләрен балаларга җиткерү.

Күп кенә белгечләр фикеренчә, милли тәрбиядә беренче чиратта гаиләгә, йола һәм гореф-гадәтләргә, әниләрне тәрбияләүгә һәм “сәламәт милләт” төшенчәсенә игътибарны юнәлтергә кирәк. Димәк, тәрбия эшендә төп игътибарны әти-әниләр белән эшләүгә юнәлтү кирәк. Минемчә, алар белән уртак проектлар, чаралар үткәрү уңай нәтиҗәләр бирәчәк. Әти-әниләргә телләр өйрәнүнең әһәмиятен, моның баланың шәхес буларак үсешенә һәм киләчәк тормышта уңышлы булуына йогынты ясавын төшендерергә кирәк. Бу өлкәдә уңышка ирешү өчен, шулай ук, балага шәхси караш булдыру шарт. Ягъни, бала белән аерым шөгыльләнү, баланы мактау, аның уңышларын күрә һәм башка балаларга да күрсәтә белү, тел өйрәнүдәге омтылышларын хуплау кебек алымнар отышлы. Һәм инде тагын бер мөһим әйбер - балаларны кызыксындыра алырлык предметлы тел мохите булдыру. Бакчадагы тирәлекнең стандарт шартларына туры килүе мөһим: ул үзгәрүчән, интерактив, балаларның кызыксынуларына, яшь һәм шәхси үзенчәлекләренә туры килергә тиеш. Татар телен өйрәтү балалар бакчасындагы тел мохите баланы кызыксындырса, өйрәнергә, үзгәртергә, ни дә булса эшләргә теләк уятса гына уңышлы була. Бернинди дә үзгәрешләр булмый торган, бертөрле генә «катып калган» тирәлек балаларның сөйләм активлыгын үстерә алмый.

Икенчесе максат балалар бакчасында татар теле шөгыльләрен үткәрүгә юнәлдерелгән. Еш кына татар теле шөгыльләре балалар һәм аларның әти-әниләре тарафыннан кирәксез һәм файдасыз бер шөгыль буларак карала. Балаларның да кайберләре нәкъ менә татар теле шөгыльләрендә үзләрен пассив тоталар. Ничек итеп һәм нинди юллар аша балаларыбызда татар теленә карата уңай мөнәсәбәт тәрбияләргә соң? Бу проблеманың Дәүләт, гаилә, җәмгыять күләмендә каралырга тиешле якларыннан тыш, без – педагогларга караган өлешләре дә шактый. Шундыйларның берсе - татар теле шөгыльләрен ничек кызыклы һәм мавыктыргыч итеп үткәрү. Без, балалар бакчасында татар теленә өйрәтү методикасы дәресләрендә һәм практик әзерләнгәндә студентларыбызга да еш кына әлеге мәсьәләне күздә тотуларын сорыйбыз. Зифа Мирхатовна Зарипова җитәкчелегендә чыгарылган “Туган телдә сөйләшәбез” УМК уңайлыклар тудырды. Әмма миңа калса, безгә андагы тематиканы үстерү, эчтәлеген һәр тәрбиячегә үз күзлегеннән чыгып киңәйтү зарур, чөнки анда темаларның кабатлануы, кайберләренең артык кыска, яисә артык зур, яки катлаулы икәнлеген күрәбез. Бәлки кайбер өлешләрне заман күзлегеннән чыгып үзгәртү кирәктер. Тәрбиячеләргә балаларның сүзлек запасы гамәлдәге УМК минимумыннан арттырып, аның кысаларыннан чыгарга вакыт. Бу максаттан төрле сюжетлы-рольле уеннар, әкиятләрне сәхнәләштерү кебек чаралар уңай нәтиҗә бирүен без инде беләбез.

Төркемнәрдә шөгыльләр һәм режим моментларында балаларның татар теле дәресләрендә алган белемнәрен ныгыту өчен, бай дидактик материал булдыру яхшы. Бала күрде, тойды һәм исендә калдырды принцибы белән эш итү

күпкә уңышлырак нәтиҗәләр бирәчәк. Шөгыльләргә күрсәтмә материаллар әзерләгәндә дә аларның балаларга тотып каралык, алар белән эш итәрлек булы күпкә отышлырак булыр иде. баланың бакчада булган бар вакытын - иртән килеп, кичен өенә кайтып киткәнче – эмоциональ яктан бизәргә, төрләндерергә, кызыклы итәргә тырышу мөһим. Ягъни тәрбия - сүздә түгел, гамәлләрдә булырга тиеш!

Милли - мәдәни юнәлештә эшләүгә милли традицияләрне өйрәнү, мәдәни чаралар, бәйгеләрдә катнашуның да роле зур. Баланың продуктив эшчәнлеге танып-белү үсеше, сөйләм үсеше, аралашу белән нык бәйләнгән. Ә мондый чараларга әзерләнгәндә аларда аралашу ихтыяҗы күпкә зуррак. Тел өйрәнүгә ихтыяҗ булмый торып, бала аның кирәклеген тоймаячак. Шул уңайда балалар бакчасы эчендә генә булса да төрле бәйгеләр үткәрү һәм аларда әти-әниләрнең үзләрен катнаштыру яхшы.

Президент тарафыннан рәсми рәвештә Милли мәдәниятләр һәм традицияләр елы дип игълан ителгәч, ул бу өлкәгә игътибарны тагын да арттырачак дигән сүз. Без игътибарга бик мохтаҗ. Чөнки вазгыять катлаулы, киеренке. Шундый вазгыятьтә үз-үзебезне саклау – бер-берсенә бәйле. Милли мәдәният, тел, милли мәгариф – бөтенесе бербөтен организм. Аларны аерып карарга карамый. Без һәрбер юнәлешкә зур игътибар бирергә тиеш."

Халык җәүһәрләрен дә балалар җиңел, табигый кабул итәләр. Аларда юмор да бар, ямансулык та, бер-береңә, иптәшләреңә, үз туганнарыңа һәм ниһаять иң мөһиме төрле милләт халкына тирән мәхәббәт ята. Шушы балаларга якын серле дөньяда алар яраткан, хәрәкәтле, җырлы-биюле, Идел буе халыклары уеннары да уйнатсак - бу алар өчен кызыклы да ,файдалы да була дип уйлыйм.

Бергә татарча мультфильмнар, ТНВ каналыннан татарча тапшырулар карарга чакырабыз, шулай ук «Ана теле» он-лайн курсларында белем алырга тәкъдим итәбез.

Менә шулай итеп эшләп, без бакчабызда тудырылган шартлар һәм белем бирү тирәлеге уңайлы һәм балаларга татар телен җиңелрәк һәм кызыклырак итеп үзләштерергә мөмкинлек бирә дигән нәтиҗәгә килдек.

Татарстан Республикасында 2030 елга кадәр милли мәгариф үсеше концепциясе расланды. Концепциянең максаты : заман шартларында милли мәдәниятне һәм телне саклау, үстерү, киләчәк буыннарга тапшыру өчен милли мәгарифне камилләштерү. Милли мәгариф системасын үстерү бүгенге көннең актуаль проблемаларының берсе булып санала. Дәүләт һәм ата-аналар алдында гаиләдә, балалар бакчасыннан алып, мәктәпкәчә ана телендә тәрбияләү һәм укыту мәсьәләсен хәл итү бурычы тора.

Соңгы вакытта татар теле шөгыльләрендә кулланырга мөмкин булган электрон ресурсларның күренә башлавы куанычлы. Аларның берсе һәм мөгаен күбебезгә таныш булган - “Бала.РФ” дип аталучы интерактив мультимедияле, тавышлы китапханә. Материалны укып өйрәнгәнгә караганда, аны күреп һәм тыңлап өйрәнү – сөйләм күнекмәләрен үстерүдә күпкә нәтиҗәле алым. Ассызыклап әйткәндә, республикабыз интернет кулланучылары өчен әлеге китапханә – әдәби әсәрләрне балага җиткерүнең яңа формасы булып тора. Әлеге

онлайн мультимедиа-китапханәгә 150 гә якын ресурс урнаштырылган. Интерактив формадагы татар әкиятләре, классик язучыларыбызның билгеле әсәрләре тупланган әлеге бүлекнең мультфильмнан өстенлеге шунда – бала аны, диафильм караган сыман, күпме тели, ничек тели, кайчан тели – шулай файдалана ала. Караоке ярдәмендә җөмләләрне, сүзләрне кабатларга мөмкинлек тудырылган. Балаларның фикерләвен үстерү өчен бирелгән тестлар игътибарны тупларга, мәгълүматны ишетеп аңларга, хәтерне ныгытырга ярдәм итсә, фикер алышу өчен тәкъдим ителгән сораулар укучыларның сөйләмен үстерә, сүзлек запасын арттыра, ә сәнгать әһелләре тарафыннан башкарыла торган әсәрләрнең теле, үрнәк әйтелеш актерлык осталыгына, сәнгатьле сөйләмгә өйрәтә.

Tatmedia junior проекты кысаларында Татарстан Президенты каршындагы Татар телен саклау һәм үстерү мәсьәләләре комиссиясе ярдәме белән«Салават күпере» һәм «Сабантуй» журналлары тарафыннан тормышка ашырылган
«Күңелле әлифба» проектын да хәрефләрне өйрәнгәндә кулланырга мөмкин. Театр актеры Алмаз Гәрәевның кызы Зөбәйдә белән төшерелгән мавыктыргыч видеоларын ютуб каналында табарга була. Ул бөтен хәрефләргә дә төшерелгән. Мондый видеолар балаларда татар теленә карата кызыксыну уятмый калмас минемчә. Видеода әти белән кызның бергәләп әлифба өйрәнүләре күрсәтелә. Сюжет буенча әлифбаның һәр хәрефе я качып киткән, я сихерләнгән. Төп геройларга аларны коткарырга кирәк була. Әлифбада 39 хәреф булганлыктан, проект та 39 тапшырудан тора. Һәр хәреф анимацияләнгән, ул сөйләшә һәм хәрәкәтләнә. Шулай итеп, әти белән кыз һәр хәреф белән сөйләшеп, танышып чыга.

2021 елдан Салават күпере» һәм «Сабантуй» журналлары кече яшьтәге балалар өчен җырлы-биюле «СалаваTik» дип аталган проект башлады. Проектның төп максаты без кечкенәдән тыңлап, җырлап үскән татарча балалар җырларын бүгенге заман балаларына аңлаешлы формада өйрәтү, таныту Видеоязмаларны YouTube каналда гына түгел, бүгенге көндә балалар арасында популяр булган Tik-Tok һәм башка социаль челтәрләргә дә табарга була.

Шулай ук Шаян тв каналы да татар телен үстерү юнәлешендә күп эш башкара. Даими конкурслар үткәреп тора, Тәүлек буенча эшләүче каналда күрсәтелгән Татарча мультфильмнар, кызыклы һәм мавыктыргыч тапшыруларны, шулай ук татар теленә өйрәтүче Бергәләп өйрәник тапшыруын интернет аша да карага мөмкин.

Әйе, тәрбия – сүздә түгел, гамәлләрдә чагылырга тиеш. “Рухи хәзинәләребез – илһам чыганагы, милләтне яңарту, яңа үсеш офыклары ачу өчен бетмәс-төкәнмәс байлык. Иң мөһиме – үз халкың хакына аңлы гамәлләр кылу һәм аңа хезмәт итү,” – дип язылган татар халкының гамәл стратегиясендә. Татар мәдәниятенең ни белән дан казаначагы, балаларыбызның бездән нинди сабак алачагы безнең һәрберебездән тора...

Кулланылган әдәбият исемлеге

3. Сафиуллина Г. Мәктәпкәчә белем бирү стандарты: таләпләр һәм мөмкинлекләр // Мәгариф. . – 2014. – № 12. – Б. 11- 14
4. Туган телем – бөек анам теле: татар балаларын ана теленә өйрәтү өчен тәрбиячеләргә методик кулланма – Яр Чаллы, 2004. – 127 б.
5. Хәзрәтова Ф.В., Шәрәфетдинова З.Г., Хәбибулина И.Җ. Туган телдә сөйләшәбез. Методик кулланма. – Казан: Фолиант, 2013. – 224 б.

Фазлиева Ильсеяр Абударовна
МБОУ «Кузякинская ООШ» Актанышского муниципального района
Республики Татарстан

ТУГАН ТЕЛЛӘРНЕ УКЫТУНЫҢ АКТУАЛЬ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Туган тел-халыкның җаны. Һәм һәр халык (ул зурмы, әллә кечкенәме) үз телен бер максат белән саклый – аны үз нәсел варисларына тапшыра.

Тумыштан ук бала туган телнең матурлыгын, тирәнлеген һәм байлыгын, көчен һәм бөеклеген ишетергә, тоярга тиеш. Бүгенге көндә безнең максат-туган телне, туган әдәбиятны һәм мәдәниятне өйрәнүгә, балаларыбызны үз халкының иң яхшы гореф-гадәтләрендә тәрбияләү, балаларны Белем белән коралландыруга, фикерләүнең мөстәкыйльлеген формалаштыруга кызыксынуны арттыру.

Балаларны туган телгә өйрәтү түбәндәге мәсьәләләрне хәл итә:
беренчедән, балаларда сүз сәләте дип аталган тумыштан килгән рухи сәләтне үстерү;

икенчедән, балаларны туган тел хәзинәләренә аңлы рәвештә ия булуга кертергә

өченчедән, балаларга бу телнең логикасын үзләштерү. Бу максатлар һәм бурычлар бер-берсеннән соң түгел, ә бергә ирешелә.

Бу максатлар һәм бурычлар үтәлсен өчен күп көч куярга кирәк. Туган тел һәм әдәбият дәресләрендә моны ничек эшләргә? Нинди яңа формалар кертергә, балаларны нәрсә кызыксындырырга?

Сүз һәртөрле акыл үсешенең һәм барлык белемнәрнең нигезе булып тора. Балаларның сөйләмен вакытында үстерү, аның чисталыгына һәм грамоталылыгына игътибар итү бик мөһим. Баланың сөйләме никадәр баерак һәм дөресрәк булса, аңа үз фикерләрен әйтү шулкадәр җиңелрәк, аның чынбарлыкны танып белү мөмкинлеге шулкадәр киңрәк, балалар һәм өлкәннәр белән мөнәсәбәтләре эчтәлекле һәм тулырак, аның психик үсеше шулкадәр активрак бара.

Туган телләрен яхшырак белгән саен, алар үз фикерләрен телдән һәм язма сөйләмдә яктырак, матуррак һәм баерак белдерәләр. Тирә-юнь дөньясы һәм кеше эшчәнлеге турында беренчел мәгълүматны балалар туган телләре аша алалар, алар өйдә, сыйныфта, урамда аралашалар. Шуңа күрә мәктәпнең иң беренче бурычы-балаларны туган телләрен яхшы белергә өйрәтү.

Туган телләрне саклау һәм үстерү бурычын мәгариф системасына гына йөкләү, аны башка тәрбия институтларыннан, аерым алганда гаиләдән, беренче чиратта ата-аналардан алу, димәк, безнең телләрне ясалма яшәүгә яки юкка чыгуга дучар итү. Ә бүген бу бурычларны нигездә уку йортлары һәм мәдәният учреждениеләре генә хәл итә. Әмма телне көч кулланып саклап булмый, аны саклап калырга мөмкин, туган телне яраталар, бу телдә сөйләшәләр, аның белән горурланалар, ә мәхәббәт хисе гаиләдә генә урнаштырыла ала.

Туган телне өйрәнү проблемалары укучыларның милли үзаңын формалаштыру мәсьәләләре белән бәйле. Аларны чишү кирәклеге бүгенге дәресләребезнең характерына тәэсир итми кала алмый дип уйлыйм.

Беренчедән, дөньяга караш белән бәйле сорау бик кискен тора. Туган тел һәм сөйләм милли тормышның аерым чынбарлыкларын тапшыра, күп гасырлык тарихы бар. Бу фольклорда һәм сүз осталарының әсәрләрендә чагылдырылган мәдәни мирас.

Икенчедән, бүгенге көннең иң үзенчәлекле омтылышы – җәмгыятьне һәм мәктәп укуын гуманизацияләү юлларын эзләү. Шуңа күрә туган телебезне өйрәнүгә кызыксыну тудыру – бу әле дә безнең фәнне укытуның көнүзәк мәсьәләләренең берсе. Туган телне камилләштерү омтылышының иң мөһим двигателе булып әкренләп формалашкан аң тора, милли тел өйрәнү предметы гына түгел, ә горурлык предметы, моңа аерым эмоциональ мөнәсәбәт. Туган телдә, Туган тел аша балалар милли тормышны өйрәнәләр, халыкның мәдәни мирасына кушылалар, уку предметы аша "туган тел" тел традицияләрен һәм закончалыкларын үзләштерәләр. Һәм шул вакытта укучыларның үз телләрендә генә түгел, ә үзләре дә үзенчәлекле, тере һәм табигый телдә сөйләшәләр дигән ышануларын үзләштерү бурычы беренче планга чыга.

Туган тел дәресләрендә якташлар һәм якташлар турында тере сүз Кече ватан дип аталганнарга кызыксыну уята, аның тарихы һәм бүгенге көн турында күзаллауны киңәйтә.

Шуңа бәйле рәвештә, уку-тәрбия процессында халыкның яшәү рәвеше, кыйммәтләре һәм психологиясе белән бәйле. Минемчә, уку һәм сыйныфтан тыш эшләрдә прогрессив халык традицияләрен системалы куллану зур һәм көтелгән нәтиҗәгә китерергә мөмкин.

Мәгариф идарәсе органнарының, мәгариф учреждениеләренең һәм фәнни учреждениеләрнең тыгыз хезмәттәшлеге; туган телләрне укытуда инновацион алымнарны кертү буенча эшне активлаштыру; туган телләрне укытуны фәнни, методик һәм психологик-педагогик тәэмин итү системасын үстерү буенча эшне дәвам итү.

Туган телләр буенча мәктәпнең матди-техник базасы ярлы булуы да актуаль булып кала. Башка дисциплиналардан аермалы буларак, бүген дидактик, методик материаллар аз чыгарыла. Туган телне үстерү белән шөгыльләнүче укытучылар контингенты бик кечкенә, туган телләрне өйрәнүнең теоретик һәм методик нигезләрен яхшы белә.

Шулай ук мультимедия программалары, УМК, сөйләм дәрәҗәсендә күрсәтелгән фәннәрне өйрәнергә мөмкинлек бирүче факультатив курслар

программалары; техник укыту чаралары, дидактик материаллар һәм күзаллау чаралары (күрү, тавыш), туган телләр һәм әдәбият буенча методик журналлар булмау, бу методик эш тәҗрибәсе белән уртаклашу, аны тарату һәм гомумиләштерү мөмкинлеген чикли.

Компьютер мәгълүматлары, видеомәгълүмат, сөйләм, музыкасы булган мультимедия продуктлары җитми яки бөтенләй юк, анда тамашачы һәм мультимедия продуктларын тыңлаучы пассив булып калмый, туган телдәге уку мәгълүматлары язма текст белән дә, сөйләм белән дә, видео сюжет һәм музыкаль озата бару белән дә бирелә ала. Санлы мәгариф ресурсларын куллану өйрәнүдә индивидуаль һәм дифференциаль алымны яхшырак кулланырга мөмкинлек бирә дип саныйм.

Туган телләрне өйрәнү проблемаларын хәл итү максатыннан, дәресләрнең сыйфат дәрәҗәсен күтәрү, дәресләрне, дәрестән тыш һәм мәктәптән тыш чараларны төрлеләштерү; предметлар арасындагы элемтәләрне, бигрәк тә тарих, сынлы сәнгать, музыка, театр белән оста алып бара.

Безнең өчен мөһим проблема-мәктәп китапханәләрендә җитәрлек сүзлекләр булмау, сыйныфтан тыш әдәбият яңартылмавы, өстәмә уку материаллары, уку-күрсәтү әсбаплары аз. Без мультфильмнар кулланабыз, ләкин алар да бик аз.

Әгәр дә без балаларыбызның туган телләрен яхшырак белүләрен телибез икән, аларның статусын күтәрергә.

Туган телне яхшырак үзләштерүдә, аны өйрәнүгә кызыксынуны стимуллаштыруда конкурслар, олимпиадалар, түгәрәк өстәлләр, семинарлар, фәнни-гамәли конференцияләр зур роль уйный.

Төп юнәлешләрнең берсе буларак сәләтле балалар белән эшләүне тәкъдим итәсем килә. Талантлы яшьләргә ярдәм итү сәләтле балаларны ачыклау һәм аларга ярдәм итү һәм һәр баланың сәләтләрен күрсәтү һәм үстерү өчен мохит формалаштыру буенча махсус система булдыруны күздә тота.

Без укытучыларны һәм укучыларны өстәмә грамоталар, Рәхмәт хатлары белән стимуллаштырырга тырышабыз.

Югарыда әйтелгән шартларны, һәм факторларны шартлы рәвештә түбәндәгечә гомумиләштерергә мөмкин:

* Дәреслекләр, сүзлекләр, сыйныфтан тыш әдәбият һәм шул исәптән милли халык әкиятләре (бигрәк тә төсле иллюстрацияле), нәфис әсәрләр, уку-методик, уку-күрсәтү материаллары бик аз.

* туган телләрдә мультфильмнар яңартылмый.

* Күпчелек ата-аналарның балаларының туган телләрен өйрәнүгә пассив мөнәсәбәте.

* Җәмәгать эшчәнлегенең төрле өлкәләрендә туган телләрнең гамәли ихтыяҗы җитәрлек түгел.

Мәдәниятебезне, туган җиребезне, бай тарихы һәм кабатланмас традицияләре булган телебезне саклыйк!

Хурамшина Айсылу Масхут кызы
Арча муниципаль районы
«Югары - Аты балалар бакчасы» муниципаль
бюджет мәктәпкәчә белем бирү учреждениясе
тәрбиячесе

МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРНЫ ГРАМОТАГА ӘЗЕРЛӘҮНЕҢ АСЫЛЫ

Аннотация: В данной статье рассматривается опыт работы по обучению грамоте детей дошкольного возраста. Звуковая культура речи – основа подготовки детей к обучению грамоте. Чтобы сделать обучение грамоте в школе более успешным, необходимо часть умений формировать в детском саду.

Ключевые слова: речь, дошкольник, грамотность, обучение, воспитание, культура речи.

Abstract: This article discusses the experience of teaching literacy to preschool children. The sound culture of speech is the basis for preparing children for literacy. To make literacy training at school more successful, it is necessary to form part of the skills in kindergarten.

Keywords: speech, preschooler, literacy, education, upbringing, culture of speech.

Грамотага өйрәтүнең төп бурычы – баланы укый һәм яза белергә өйрәтү.

Грамотлык – текстлар уку һәм яза белү, үз фикереңне язма рәвештә башкаларга җиткерү.Грамотага өйрәтү өчен нигез булып балаларның гомуми үсеше тора. Шуңа күрә грамотага әзерлек вакытында балалар бакчасында сөйләм телен, сүзлек, сөйләмнең грамматик ягын үстерү, сөйләм культурасын тәрбияләү мөһим. Баланы грамотага өйрәтү сөйләм эшчәнлеге белән бергә алып барыла.

Грамотага ия булу – катлаулы акыл эшчәнлеге. Ул баланың күп кенә психик функцияләренең җитлеккән булуыын таләп итә. Мәктәптә грамота алу өчен һәр бала өлкән мәктәпкәчә яшьтә булырга тиеш, билгеле бер дәрәҗәдә когнитив, мотор, тел, шәхси үзлекләр формалашу шарт. 6-7 яшьлек балаларның сөйләм үсеше бүлекләренең берсе “грамотага әзерлек” булып тора. Ул төрле юнәлешләрдә тормышка ашырыла төрле эшчәнлек төрләре, шул исәптән грамотага өйрәтү дәресләрендә дә.

Билгеле, грамотага өйрәтү баланың гомумсөйләм үсешенә нигезләнә. Шуңа күрә укырга өйрәтергә әзерләнгәндә баланың барлык сөйләм процессы мөһим роль уйный: бәйләнешле сөйләм үсеше, сүзлек байлыгы, сөйләменең грамматик төзелеше, авазларның дөрес әйтелеше. Педагоглар фикеренчә, сөйләм үсеше камил булган балалар грамматиканы һәм башка предметларны тиз һәм уңышлы үзләштерәләр.

Сөйләм рефлекциясе, ирекле сөйләм формалаштыру да язма сөйләм формалаштыруда әһәмиятле аспект. Бу үзенчәлек баланың мәктәпкә психологик әзерлегенең төп өлешен тәшкил итә. Сөйләмне ирекле һәм аңлы төзү язма сөйләмнең психологик характерын билгели.

Сөйләм осталыгы һәм күнекмәләре формалаштыру, тел һәм сөйләм күренешләрен тану – сөйләм үсешенең бәйләнешле яклары. Максатчан рәвештә грамотага өйрәтү, сөйләм турында элементар белемнәр сөйләмне ирекле һәм аңлы кулланырга өйрәтә. Ә бу исә баланың бәйләнешле сөйләм үсешенә тәэсир итә. Шулай итеп балалар бакчасында сөйләм үсеше һәм грамотага өйрәтү арасында ике яклы бәйләнеш хасил була.

Механик уку һәм язу хәзерге психологиядә кодлаштыру (кодирование) һәм кодлаштыру алды (декодирование) процессы дип карала. Телдән сөйләмдә һәр сүзнең мәгънәсе аерым авазлар комплексында кодлаштырылган. Ә язма сөйләмдә телдән сөйләмгә яраклаштырылган аерым код (хәрефләр). Бер кодтан икенчесенә күчү яңадан кодлаштыру дип атала. Уку – хәрефләр кодын аваз яңгырашына, ә язуны телдән сөйләмгә кодлаштыру ул.

Д.Б. Эльконин күрсәткәнчә, уку механикасы теге яки бу телнең язу системасы белән билгеләнә.

Рус графикасына нигезләнгән хәзерге татар язуындагы хәрефләр авазларны белдерсәләр дә, сүздәге авазлар белән хәрефләр арасында тулы тәңгәллек юк. Укырга-язарга керешкән бала иң элек сөйләм авазларын хәрефләр белән күрсәтә белергә (сүз төзергә яки язарга) һәм хәрефләр буенча җанлы сөйләм авазларын сөйләткәндәгечә әйтергә (укырга) өйрәнә. Шуңа күрә грамотага өйрәнүче бала башта аваз белән хәрефне аера белергә тиеш.

Өлкән мәктәпкәчә яшьтәге балаларны мәктәпкә әзерлек буенча укыту грамотасына түбәндәгеләр кирә:

- балаларны сүз белән таныштыру, сүз ачыклау. Аны мөстәкыйль мәгънә бирәмлегеннән сөйләм агымына кертеп җибәрү;
- яңа материалны үзләштерү, дәреслек, сүзлек белән эш итә белү, танып белү активлыгын үстерү, уку эшчәнлеген оештыра белү;
- сүзләрнең аваз төзелеше белән танышу;
- хәрефләр белән танышу.

Бу эштә иң мөһиме – сәләтне формалаштыру

Алда әйтелгәннәрдән чыгып, балалар бакчасы педагоглары алдында мәктәпкәчә яшьтәге балаларны китап укуга өйрәтү бурычы куела. Бу күнекмәләрне аларга мәктәптә, шул ук вакытта балалар бакчасында да үзләштерергә туры киләчәк.

Кулланылган әдәбият

6. Алексеева М.М. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников /М.М.Алексеева, В.И.Яшина. – М.: 2020. – 400 с.
7. Сафиуллина Г. Мәктәпкәчә белем бирү стандарты: таләпләр һәм мөмкинлекләр // Мәгариф. . – 2014. – № 12. – Б. 11- 14
8. Театр уйнап үсәбез: балалар бакчасында эшләүче тәрбиячеләр өчен ярдәмлек /Төз.: А.Т.Хуҗина. – Яр Чаллы, 2009. – 58 б.

СЕКЦИЯ 8. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

8 НЧЕ СЕКЦИЯ. ЯШЬ БЕЛГЕЧЛӘРГӘ ЭФФЕКТИВ ЯРДӘМ ФОРМАСЫ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК

Абдуллина Ю.И.
МБДОУ «Арский детский сад №2» Арского муниципального района РТ,
музыкальный руководитель

НАСТАВНИЧЕСТВО, КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ СТАНОВЛЕНИЯ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА

Работа, связанная с преподаванием, всегда считалась одним из наиболее сложных и в то же время почетных занятий.

Преподавательская деятельность – это сложный и последовательный труд от организации студентов до написания исследовательских работ. Преподавателю необходимо знать технологические приёмы работы по профилю своей специальности, основы педагогики, психологии, а также законодательные документы по вопросам образования. Поэтому и спрос с преподавателей особый. Человек, решивший стать преподавателем, должен быть готов к тому, что ему придется преодолевать множество трудностей и, несмотря на это, двигаться вперед.

Современный педагог – это активная, компетентная личность, отличающаяся мобильностью, постоянно совершенствующая свой профессиональный уровень. Но в самом начале педагогической деятельности молодой преподаватель испытывает различные трудности в профессиональном становлении.

Начиная свою педагогическую деятельность, обычно молодой педагог теряется. Даже при достаточных знаниях предмета молодому преподавателю не хватает педагогического опыта. Он сталкивается с различными трудностями. Основные проблемы, с которыми сталкивались молодые преподаватели нашего техникума, - это сложность в ведении документации, рассчитать время на занятии и неуверенность во время выступления перед большой аудиторией. Что помогло молодым специалистам адаптироваться к новым условиям работы? Ответ был практически у всех один: помощь и советы коллег.

Молодой преподаватель должен чувствовать постоянную поддержку старших, опытных наставников: администрации, преподавателей-коллег, кураторов. Ведь все они могут помочь новичку в календарно-тематическом планировании, рассказать о специфике работы со студентами и поделиться

опытом многими другими способами. Ведь каждый из них - мастер своего дела. Молодому специалисту необходима постоянная товарищеская помощь.

Наставничество - процесс передачи опыта и знаний от старших к младшим членам общества; форма взаимоотношений между учителем и учеником. Наставничество в широком смысле присуще всем формам обучения и системам образования. В отечественной практике получило развитие массовое движение наставничества в системе профессионально-технического образования и производственного обучения.

Педагогическое наставничество – форма передачи педагогического опыта, в ходе которой начинающий педагог практически осваивает профессиональные приемы под непосредственным руководством педагога-мастера.

Наставничество – это двусторонний процесс, при этом системно организованное наставничество предполагает передачу педагогического опыта и одновременно открывает возможности для самообразования и повышения квалификации самого наставника.

Наставник – высококвалифицированный специалист или опытный работник, у которого другие работники могут получать совет и поддержку.

Наставничество — одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации молодых учителей, способствующая закреплению педагогических кадров. Задача наставника — помочь молодому преподавателю реализовать себя в профессии.

Особенностью труда начинающих педагогов является то, что они с первого дня работы имеют те же самые обязанности и несут ту же ответственность, что и опытные коллеги, а обучающиеся, сотрудники, руководство ожидают от них столь же безупречного профессионализма. Решение задач профессионального становления молодого специалиста, полного освоения педагогической профессии, адаптации в трудовом коллективе, налаживания педагогических контактов возможно через создание системы наставничества в рамках образовательного учреждения.

Основными категориями процесса наставничества являются развитие, воспитание и профессиональная адаптация человека в трудовой производственной деятельности. Под развитием человека понимается процесс становления его личности под влиянием внешних и внутренних, управляемых и неуправляемых социальных и природных факторов. Под воспитанием – целенаправленный процесс формирования интеллекта, физических и духовных сил личности, подготовки ее к жизни, активному участию в трудовой деятельности. Под профессиональной адаптацией понимается процесс приспособления (привыкания) человека к содержанию, условиям, организации и режиму труда, к коллективу. Успешная профессиональная адаптация является одним из показателей обоснованности выбора профессии и способствует развитию положительного отношения работника к своей деятельности, сближению общественной и личной мотивации трудовой деятельности .

Для молодого специалиста вхождение в новую деятельность сопровождается высоким эмоциональным напряжением, требующим

мобилизации всех внутренних ресурсов. Решить эту стратегическую задачу поможет создание гибкой и мобильной системы наставничества. В этой системе отражена жизненная необходимость молодого специалиста получить поддержку опытного педагога-наставника, который готов оказать ему практическую и теоретическую помощь на рабочем месте и повысить его профессиональную компетентность. Задача наставника – помочь молодому специалисту реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения.

Таким образом, профессиональная адаптация личности напрямую зависит от уровня педагогического мастерства, опыта и знаний наставника.

Но при назначении наставника мы стараемся учитывать обоюдное согласие наставника и молодого специалиста в совместной работе.

Основное содержание педагогического наставничества заключается в оказании помощи молодым специалистам при изучении нормативно-правовых документов; изучении и внедрении в практику образовательной организации передового педагогического опыта; совершенствовании теоретических знаний и практических умений, педагогического мастерства; ознакомлении с новыми достижениями психолого-педагогических наук и методики преподавания предмета; овладении учебным материалом и организации собственного учебно-познавательного процесса; овладении новыми формами и методами оценивания учебных достижений обучающихся; изучении индивидуальных особенностей студентов.

Наставничество – это постоянный диалог, межличностная коммуникация, следовательно, наставник прежде всего должен быть терпеливым и целеустремленным.

Молодые и малоопытные преподаватели получают поддержку наставника, который способен предложить практическую и теоретическую помощь на рабочем месте. При этом используются разнообразные формы взаимодействия друг с другом, например: совместное планирование будущего рабочего дня и подведение итогов предыдущего; помощь наставника при составлении подробного конспекта занятия помогает выбрать оптимальные методы и приемы, которые будут наиболее приемлемы в данное время.

Одна из главных целей моей работы – оказание помощи в организации педагогического процесса, пополнению багажа теоретических знаний молодых педагогов, развитию навыков практического применения полученных знаний. Поэтому с помощью диагностики, анализа, выводов и рекомендаций оказываю методическую помощь молодым специалистам. Наставник должен быть максимально тактичным в своих высказываниях, особенно если они носят критический характер. Здесь я руководствуюсь принципом Теодора Рузвельта: "Не ошибается лишь тот, кто ничего не делает. Не бойтесь ошибаться – бойтесь повторять ошибки". Молодой преподаватель испытывает потребность в своевременной положительной оценке своего труда, поэтому заметив его педагогические успехи, непременно отмечаем их на заседаниях цикловых комиссий, педагогических советах. Ведь похвала поднимает настроение, стимулирует, вселяет уверенность, повышает интерес к делу. В таких условиях

начинающий преподаватель быстро и безболезненно входит в педагогический коллектив.

Мои основные задачи в рамках наставничества:

- способствовать формированию потребности заниматься самоанализом результатов своей профессиональной деятельности;

- показывать собственный положительный пример в поиске научных знаний, в готовности передавать их подрастающему поколению;

- способствовать формированию приемов педагогического контроля и самоконтроля молодого специалиста;

- ориентировать начинающего преподавателя на творческое использование передового педагогического опыта в своей педагогической деятельности;

- привить молодому специалисту интерес к педагогической деятельности;

- ускорить процесс профессионального становления преподавателя и развитие способности самостоятельно и качественно выполнять возложенные на него обязанности по занимаемой должности.

Литература

Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. — М., 2002. С. 162.

1. И. Круглова «Наставничество в повышении профессиональной компетентности молодого учителя»/ Журнал «Народное образование» № 9, 2009г.
2. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации. М.: ИНФРА-М, 2003.
3. Мороз А. Г. Адаптация молодого учителя. Киев, 1990.
4. Педагогика: Большая современная энциклопедия [Текст] /сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: «Соврем. Слово», 2005. – 720 с.
5. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 2 е изд., испр. М.: ИНФРА М. 479 с.

Ахмадуллина Г.И.
МБОУ “Смак-Корсинская СОШ”
Арского района , учитель начальных классов

ЯШЬ БЕЛГЕЧЛӘРГӘ ЯРДӘМ ИТҮНЕҢ НӘТИҖӘЛЕ ФОРМАСЫ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК

Аннотация: В настоящее время тема наставничества в образовании является одной из центральных в нацпроекте «Образование». Наставничество в образовании — важнейшее условие в профессиональном становлении молодого учителя, инструмент в развитии профессиональных компетенций педагога, в повышении его педагогического мастерства. В самом общем виде наставничество можно определить, как способ передачи знаний, навыков и установок от более опытного человека – менее опытному. Традиционно в образовательных организациях распространена такая практика наставничества,

как работа с начинающими, вновь прибывшими педагогами. Опыт организации наставничества в нашей школе показывает, что наставническая среда может и должна охватывать не только молодых специалистов, а в идеале, всех участников образовательного процесса.

Ключевые слова: остаз, киңәш, тәкъдим, критерийлар, күрсәткечләр.

" Үзең өйрәнүгә караганда башканы өйрәтер өчен, күбрәк акыл кирәк" М. Монтень

2023 ел педагог һәм остаз елы итеп билгеләнде. Шуңа бәйле рәвештә остазлык темасы Мәгариф өлкәсендә төп темаларның берсе булып тора.

Россиядә мәгариф системасын модернизацияләү шартларында остазлык системасы белем бирү сыйфатын арттыру коралы һәм яшь педагогларны адаптацияләү механизмы буларак тора. Остазлык системасы ул - буыннар дәвамлылыгы формасы, һөнәри тәҗрибә тапшыру процессын гамәлгә ашыручы социаль институт. Бу һөнәри адаптациянең иң нәтиҗәле формаларының берсе, ул һөнәри компетентлыкны арттыруга һәм педагогик кадрларны ныгытуга ярдәм итә.

Остазлык - тәҗрибәле яки белемлерәк кеше тәҗрибәсезрәк яки белемсезрәк кешегә билгеле бер компетенцияләрне үзләштерергә ярдәм итә торган мөнәсәбәтләр.

Остазлык - мәгариф учреждениеләрендә педагогик эшчәнлектә хезмәт стажы булмаган яшь белгечләр белән яки алар эш тәҗрибәсе булмаган вазифага билгеләнгән белгечләр белән шәхси тәрбия эше.

Остазлыкның максаты - яшь белгечләргә һөнәри формалашуда ярдәм күрсәтү, яшь белгечне хезмәт процессына һәм иҗтимагый тормышка тыгыз җәлеп итү, башлангыч педагогның һөнәри компетенциясен арттыру. Яшь белгечкә тәҗрибәле педагог – укытучы ягыннан ярдәм кирәк, ул аңа практик ярдәм күрсәтә, аның теоретик һәм һөнәри компетентлыгын арттыра ала. Остаз өчен яшь белгеч белән эшләү - үз-үзеңне тормышка ашыру ысулы, квалификация күтәрү, һөнәри компетенциянең югарырак дәрәҗәсенә чыгу.

Максат: яшь белгечләр өчен үз-үзләрен тормышка ашыру буенча шартлар тудыру, педагогик эшчәнлек өчен кирәкле гамәли күнекмәләр алу, яшь белгечләрне коллективта ныгыту.

Бурычлар: педагогик коллективта яшь педагогларга ярдәм атмосферасы булдыру, практик эшчәнлек күнекмәләрен үзләштерүдә, уку эшчәнлеген планлаштыруда һәм оештыруда ярдәм күрсәтү.

Төп принциплар:

Кешегә хөрмәт һәм ышаныч принцибы.
Бөтенлек принцибы.
Хезмәттәшлек принцибы.
Индивидуальлек принцибы

Эшнең төп юнәлешләре:

Предмет буенча эшне планлаштыру һәм оештыру.
Тәрбия эшен планлаштыру һәм оештыру.
Документлар белән эшләү.

Үз-үзеңне укыту эше.
Яшь белгечнең эшчәнлеген контрольдә тоту һәм җитәкчелек итү.
Психологик-педагогик ярдәм.

Яшь белгеч белән эшләү этаплары

1 этап - адаптацион
2 этап - төп проектлау
3 этап - контроль-бәяләү

Остазлыкның көтелгән нәтиҗәләренә түбәндәгеләр керә: яшь белгечләрне белем бирү оешмасы коллективына беркетү, яшь белгечләрдә белем алу ихтыяҗын формалаштыру.

Яшь педагог белән аралашу конструктив булсын һәм кирәкле нәтиҗәләр китерсен өчен, педагог – укытучыга аралашуның кайбер кагыйдәләрен истә тотарга кирәк: боерык бирмәскә («сез тиеш»), вәгазьләмәскә («сезнең өстегездә җаваплылык ята»), үгетләмәскә («әгәр сез мине тыңласагыз»). Укытучы яшь педагогка профессиональ ярдәм процессын стимуллаштырырга тиеш. Тәрбияләнүченең шәхси җиңүе-остазның уңышы һәм, ахыр чиктә, бөтен мәгариф системасының уңышы. Шәхес һәм һөнәри шәхес очкынын тапкан һәм кабызган яшь кешенең эшчәнлеге мәгарифнең прогрессив үсешенә ярдәм итә. *"Укытучы укыганда яши, әгәр ул укуын туктатса үлә».* Бөек педагог Константин Ушинскийның бу сүзләре остаз һәм яшь педагогның лейтмотивы

Остазларны сайлап алу критерийлары һәм күрсәткечләре :

Укытучыларның гомуми һәм мәҗбүри критерийлары булып:
- остаз, куратор булырга шәхси теләк булу (хәтта аны администрация яки коллектив тәкъдим иткән очракта да);
- төп компетенцияләрнең югары үсеш дәрәҗәсе:
• башкаларны үстерү сәләте,
• тирә-юньдәгеләр белән мөнәсәбәтләр төзү сәләте,
• җаваплылык,
• нәтиҗәгә юнәлеш,
• башкаларны дәртләндерә һәм рухландыра белү,
• үзендә профессиональ һәм шәхси үсеш сәләте булу.

Остазлар булып югары һөнәри сыйфатларга , эштә тотрыклы күрсәткечләргә , югары яки урта махсус белемгә ия, педагогик эш стажы 5 елдан да ким булмаган укытучылар тора ала.

Тәрбияче булырга мөмкин:

Эш тәҗрибәсе аз булган яшь белгеч , уку процессын оештыруда, укучылар, педагоглар яки администрация белән үзара хезмәттәшлектә кыенлыклар кичергән. яңа эш урынында адаптация процессында булган белгеч, эмоциональ яну, хроник арыганлык хәлендә булган педагог.

Остаз эше өчен кирәкле документлар:

«Яшь белгеч белән эшне оештыру турында»боерык.
Остазлык турында нигезләмә.
Яшь белгечләр белән эшләү планы.
Остазга методик киңәшләр.

Яшь укытучының адаптациясен контрольдә тотуның аналитик документациясе.

Остазның башкарылган эш турында хисаплары: предмет-цикл комиссиясе утырышы, методик совет утырышында карала.

Остазларга киңәшләр һәм тәкъдимнәр :

Остазга тәкъдимнәр:

1. Тәҗрибәне бушлай, үгет-нәсыйхәтсез, игелекле итеп уртаклашу.
2. Сабыр булып, үз вакытында, ныклап ярдәм итү. Эштә уңай якларны билгеләргә беркайчан да онытмаска кирәк.
3. Яшь укытучының дәресләренә йөрү, анализлау, уңай динамиканы билгеләү, аны үз дәресләренә чакыру, бергәләп фикер алышу.
4. Яшь белгеч белән ярышып эшләү. Дәресләргә әзерләнүдә, бигрәк тә беренчеләренә ярдәм күрсәтү. Иң авыр темаларны бергә эшләү. Яшь укытучыга иң катлаулы темаларны методик рәвештә ачу мөмкинлеге бирү өчен, материалны берничә дәрескә алдарак өйрәнергә тырышу.
5. Яшь белгеч белән уку программаларын һәм аларга аңлатма язуларын җентекләп анализлау. Һәр чирек ахырында, уку елы ахырында, уку курсы ахырында фәннәр буенча белем бирү программасын үзләштерүнең предмет нәтиҗәләрен анализлау.
6. Дидактик материалны, күрсәтмә әсбапларны, бирем текстларын, күнегүләрне, контроль эшләрне ничек әзерләргә һәм сайларга икәнен күрсәтү.
7. Үз-үзеңне укыту планын (айлык план-график) төзергә һәм үз-үзеңне укыту өчен методик әдәбият сайларга ярдәм итү.

Укытучылар өчен киңәшләр "Ничек уңышлы остаз булырга?"

1. Шәкертләреңә остаз бул. Укучының шәхесен үстерүдә диагност һәм ярдәмче бул.
2. Үз шәкертләреңнең хәтта кечкенә уңышларына да шатлана һәм аларның уңышсызлыкларына теләктәшлек күрсәтә бел.
3. Авторитар булма: иҗат, хезмәттәшлек һәм уңай энергия үз җимешләрен бирәчәк.
4. Гомер буе өйрәнергә һәм үз өстеңдә эшләргә әзер бул.
5. Дәресләр шаблонлы һәм стандарт булмасын өчен тырыш (күңелсез): балага дәрестә кызык булырга тиеш.
6. Сезнең һәр дәрес кечкенә булса да, алга таба бер адым булырга тиеш. Укучыларыңны яңа казанышларга этәр.
7. Үз шәкертләреңне үз алдыңа лаеклы максатлар куярга һәм эшне логик ахырына җиткерергә өйрәт. Шәкертләрең өчен эзлекле бул.
8. Балага ышаныгыз. Аңа канатлар бир. Аңа өмет бир. Үзеңне уку процессында актив катнашучы итеп хис ит.
9. Берәр сорауны белмәвеңне таныырга курыкма. Балалар белән бергә эзләгез.
10. Шәкертләреңнең абруен төшермә: аларның һәрберсе шәхес.

Кулланылган әдәбият исемлеге

Интернет ресурслар:

https://infourok.ru/razrabotka-na-temu-praktika-nastavnichestva-v-obrazovatelnoj-organizaciii-6128814.html
https://multiurok.ru/files/nastavnichestvo-kak-effektivnyi-metod-professional.html
https://infourok.ru/pamyatki_sovety_molodomu_uchitelyu-317002.htm

Багавиева Н.С.
РТ, Высокогорский район,
учитель начальных классов
МБОУ «Большебитаманской ООШ»

АВТОМАТИЗАЦИЯ СЛОГОСЛИЯНИЯ

Цель: Научить правильно, быстро собирать слоги на начальном этапе обучения.

Аннотация: В букварный период на уроках обучения грамоте основные усилия сосредоточиваю на формировании и автоматизации навыков слогослияния или чтения целыми словами, поскольку слогослияние представляет для детей наибольшую трудность. При простом знакомстве с буквой ребенок связывает с ней только одно типовое звучание. В процессе же чтения слогов или слов этой букве соответствуют различные звучания в зависимости от последующих звуков. Звук в потоке речи редуцируется и произносится нетождественно изолированному.

На начальном этапе овладения чтением, когда алфавит усвоен, основные усилия сосредоточивается на формировании и автоматизации навыков слогослияния или чтения целыми словами. Анализ результатов показывает, что при своевременном начале работы (1-2-йкласс) положительного эффекта удается достичь в 60-70% .

1. Дети, не владеющие слогослиянием, пытаются угадывать нужный слог, опираясь на смысловой и звуковой контекст. Это порождает большое количество ошибок и тормозит перестройку навыка чтения. Чтобы избежать этого, целесообразно на начальном этапе использовать слоговой материал. В этом случае угадывание становится невозможным. Ребенок вынужден опираться при выполнении задания только на навык слогослияния. Для этого используется слоговые таблицы.

МА	ОК	ИМ
УМ	МИ	ГО
КО	АМ	МУ

БА	СО	АП	ЕЛ
ЛЕ	ИЛ	СА	ПУ
БУ	ЛИ	БЕ	ЗО
БУ	ЛИ	БЕ	ЗО
ОС	БИ	ПА	АС

МЕ	АШ	РИ	АМ	КУ	ЛЕ
ОМ	СУ	ВЕ	СИ	ОК	ПИ
ТУ	ОР	ИМ	ЛЯ	УС	ДО
ТУ	ОР	ИМ	ЛЯ	УС	ДО
ШИ	УК	РУ	ВЕ	ИЛ	ЧУ
ХА	ДИ	ИК	ЛИ	ИР	СО
СЕ	ПО	ША	РО	МИ	УТ

Педагог в случайном порядке называет слоги таблицы и предлагает ребенку максимально быстро указать соответствующий слог в таблице и прочитать его. При этом слитно прочтение найденного слога облегчает предшествующим называнием его преподавателем. Требование быстро найти слог понуждает ребенка к глобальному его опознанию, что намного ускоряет поиск по сравнению с побуквенным прочтением каждого слога. В каждой таблице должен присутствовать как прямые, так и обратные слоги тоже буквенного состава (н-р:МОиОМ), с мягкими и твердыми согласными следует исключить , т. к. при произнесении они оглушаются

Контроль выработки автоматизации осуществляется по показателю динамики времени затраченного на одну таблицу. В процессе ежедневной работы с парой таблиц время поиска постепенно сокращается, а затем стабилизируется. Н-р:1-й день -5 мин.,9-й день -4 мин. 20 сек., 15-й день -4 мин., 25-й день-3,5 мин., 27-й день -3 мин, 28 –й день -3мин. С 29 дня уже можно переходить к новой паре таблиц аналогичной сложности, но другого слогового состава. Таблицы одного и того же уровня сложности даются на занятиях до тех пор, пока время поиска не оказывается близким к 3 минутам. Это будет означать, что данный тип слогов автоматизирован и можно перейти к тренировке более комплексных слогов.

ШОЛ	ВИТ	ЧОП	ГАМ	РИЧ	ФУМ
СИЛ	КАР	ДЫР	ПУТ	СИР	ЛАШ
ЖЕМ	ПАЧ	СЕТ	ВАН	ЛОМ	ТАК
ПИТ	КИМ	ФЕТ	РУМ	СИС	МУФ
МАЛ	ПОЧ	ДИС	БЕЛ	ЛАП	ЧИХ
ТЕС	КАТ	МИХ	РОЧ	ФАШ	РЕТ

ЛОМ	КЕТ	РАС	ПИМ	РУК	МОЛ
КОЧ	БАН	ДЕЛ	ВЫР	ПИТ	ТЕК
САР	МАП	КУР	ЛИЧ	ШАТ	ДИМ
ЧИЛ	ТИП	САП	ВУЛ	ГОМ	МЕК

ГОР	ЦЫК	ТАШ	ЛИС	ШУК	ЛИЦ
ХОМ	КЕМ	ЛИЧ	ТАС	ФЕХ	ЩАТ

Подобные упражнения дают хороший эффект при регулярном применении (6-7 раз в неделю). Ежедневно работая с подобными материалом, ребенок непроизвольно запоминает слоги, входящие в таблицы. Как только ребенок начинает справляться с очередной таблицей достаточно быстро и без ошибок, следует переходить к следующей с новым составом слогов.

Далее последовательно отрабатываются открытые слоги со стечением согласных. Таблица со словами используется так же.

куст кран стол брак звон клен
брань плот мост мрак полк сорт
кровь свет дождь пасть бант винт
плоть борт кисть болт шанс горсть
кость пирс кольт стан враг тост
торт слет стул бинт факт лесть

Следующий прием создает условия для целостного опознания кратковременной словесной памяти. Материал для занятий включает текст и таблицу, составленную из слов, входящих в этот текст, но расположенных в случайном порядке. Преподаватель читает текст вслух по одному предложению, а ребенок должен отыскать в таблице слова, входящие в прочитанное предложение в соответствующей последовательности и закрасить их. Второе предложение закрашивается другим цветом.

Тексты:

Несла Жучка кость через мост. Видит, в воде ее тень. Решила Жучка, что в воде не тень, а Жучка и кость. Она и пусти свою кость, чтобы ту отнять. Ту не забрала, а своя ко дну пошла.

Хотела галка пить. На дворе стоял кувшин с водой, а в кувшине была вода только на дне. Галке нельзя было достать. Она начала кидать в кувшин камушки и столько накидала, что вода поднялась, и можно было пить.

Таблица:

и видит она столько в Жучка	пить отнять через не мост её вода
воде пусти тень свою водой	хотела нельзя она забрала свою
решила кость что кувшине дне	пошла дворе галка было начала и
галке чтобы ту ко достать дну а	и стоял на с а что камушки была а
несла Жучка ее кувшин было	кидать поднялась накидала ту кость
в воде кувшин не тень на	можно только Жучка ввода кость
не дну ту пить	

Список использованных источников

Бобровская// Начальная школа – 2002-№:6.- С.76- 80

Бобровская Г.В.Активизация словаря младших школьников/ Г.В.Бобровская // Начальная школа – 2003- № 4- С.47- 52.
Начальная школа – 2013- №1 С. 45-47

Вагизова Г. Н.
г. Набережные Челны, МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №41»,
учитель татарского языка и литературы

НАСТАВНИЧЕСТВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

Аннотация: в статье поднимается вопрос о необходимости организации работы Центра наставничества «Первый шаг», где бы наставники смогли в любой момент оказать помощь нашим молодым специалистам. Наставничество достойно самого пристального внимания, потому что в нем заключается жизненная необходимость молодого педагога получить поддержку профессионала, который может предложить теоретическую и практическую помощь на рабочем месте.

Ключевые слова: наставничество, Центр наставничества «Первый шаг», молодой педагог, адаптация, компетентность.

Abstract: the article raises the question of the neccesity to organize the work of the Mentoring Center "The First Step", where mentors could help our young specialists at any time. Mentoring is worth paying great attention, because it is the vital need of a young teacher to receive the support of a professional colleague who can offer theoretical and practical assistance in the workplace.

Keywords: mentoring, Mentoring Center "The First step", young teacher, adaptation, competence.

2023 год назначен Годом Педагога и Наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования. Я, учитель татарского языка и литературы высшей квалификационной категории, имею стаж в данной должности 25 лет. За годы работы у меня сложилась собственная методическая система наставничества, она эффективно работает и востребована профессиональным сообществом. В 2016, 2017 г. я выиграла грант «Учитель – наставник», была наставником 9 молодых учителей и 3 старших учителей. Так как программа была разработана эффективно, наш совместный труд дал хорошие результаты: устойчивая мотивация на преобразование и постоянное совершенствование педагогической деятельности, повышение активности в подготовке и принятии управленческих решений, повышение уровня

информационной культуры, владение компьютерными технологиями, удовлетворенность степенью самореализации и взаимоотношениями в коллективе. Являясь наставником у молодых учителей, разъясняла требования к организации учебного процесса, к ведению школьной документации, обсуждали формы и методы организации внеурочной работы и досуга учеников, направляла по работе над темой самообразования, посещала уроки и мероприятия с последующим анализом работы. В настоящее время мне бы хотелось организовать работу Центра наставничества «Первый шаг» в городе Набережные Челны, где бы наставники смогли в любой момент оказать помощь нашим молодым специалистам (ссылка на проект Центра наставничества «Первый шаг» https://cloud.mail.ru/public/xuUm/kYsiRdatc).

В условиях модернизации системы образования в России система наставничества выступает как инструмент повышения качества образования и механизм адаптации молодых педагогов. Система наставничества представляет собой форму преемственности поколений, социальный институт, осуществляющий процесс передачи профессионального опыта. Это одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Для меня работа с молодым специалистом - способ самореализации, повышение квалификации, выход на более высокий уровень профессиональной компетенции. В данный момент, являюсь заместителем директора по учебной работе, и курирую молодых педагогов (их в нашей школе -13) , работает «Школа молодого педагога». Молодому специалисту необходима помощь со стороны опытного педагога – наставника, способного оказать ему практическую помощь, повысить его теоретическую и профессиональную компетентность.

Цель - формирование профессиональных навыков молодых педагогов, соответствующих федеральному стандарту и способствующих их психологической адаптации и закреплению в школе.

Задачи:

1) организовать группу специалистов для реализации программы;

2) организовать встречу со специалистом управления образования города Набережные Челны, занимающегося молодыми специалистами, для решения вопроса реализации программы для молодых учителей города;

3) информировать молодых специалистов города Набережные Челны о возможности принять участие в программе;

4) провести занятия для молодых учителей города Набережные Челны;

5) организовать семинар молодых учителей и студентов, прошедших обучение с целью обмена опытом.

Механизм реализации: для молодых специалистов организовывается программа в формате тренингов, мастер классов и дискуссионных площадок. После обучения каждый участник получает пост-тренинговое сопровождение и копилку разработанных по изученным темам мероприятий и уроков. В конце

программы пройдет семинар молодых учителей для обмена полученным опытом.

Качественные показатели: повышение психологической готовности молодых учителей к работе в школе; повышение уровня обладания необходимыми профессиональными знаниями, умениями и навыками; повышение уровня компетенций молодых учителей, соответствующих профессиональному стандарту педагога; улучшение коммуникации в профессиональном сообществе молодых учителей. Основные принципы (4П):

- принцип уважения и доверия к человеку.
- принцип целостности.
- принцип сотрудничества.
- принцип индивидуализации

Основные направления работы:

- планирование и организация работы по предмету;
- планирование и организация воспитательной работы;
- работа с документацией;
- работа по самообразованию;
- контроль и руководство за деятельностью молодого специалиста;
- психолого - педагогическая поддержка.

Этапы работы с молодым специалистом:

1 этап – адаптационный;

2 этап - основной проектировочный;

3 этап - контрольно-оценочный.

Центр наставничества «Первый шаг» – площадка для молодых учителей, где они могут получить всю необходимую информацию, знания и навыки, необходимые для работы в школе. Для каждого из молодых учителей должна разрабатываться адаптационная программа, которая будет включать в себя 7 основных блоков, раскрывающих в себе наиболее актуальные проблемы, с которыми молодой педагог встречается на первых шагах своей деятельности: работа с техническим оборудованием и документацией, особенности возрастной психологии учащихся, особенности поведения поколения Y и Z в современных реалиях, работа с особыми группами детей, работа с родителями, креативные подходы в системе образования, методы привлечения и удержания внимания учащихся, правильное поведение педагога в классе, современная компьютерная презентация, как визуализационная опора.

В центре наставничества «Первый шаг» могут работать несколько площадок: «Волшебный чемодан» (работа с техническим оборудованием и документацией), «Активное поколение» (методы и приемы работы с учащимися), «Современные подходы в обучении», «Памятка»(индивидуальная программа профессионального роста начинающего учителя).

Я считаю, что могу быть учителем - наставником, так как есть и личные результаты: являюсь победителем муниципального этапа Республиканского конкурса «Мастер класс», «Учитель года»; победителем гранта «Наш лучший

учитель»; победителем Всероссийского конкурса программ внеурочной деятельности за авторскую программу «Секреты речи»; победителем Республиканского конкурса «Ведущий консультант»; победителем международного фестиваля работников образования «Лучшая методическая разработка». За заслуги в образовании получила Почётную грамоту МО и Н РТ. Имеется Почетная грамота МО и Н РТ за подготовку призеров республиканской олимпиады школьников по татарскому языку, 2016, 2020, 2021, 2022, 2023 г. Также награждена нагрудным знаком "За заслуги в образовании" РТ, 2022 г. Имею стабильные результаты освоения обучающимися образовательных программ и показатели динамики их достижений выше средних по Республике Татарстан. Мои ученики являются победителями муниципального и призерами Республиканского этапов, три года подряд Иванова Н. победитель Международной олимпиады по татарскому языку. Свой педагогический опыт обобщаю и распространяю: на семинарах, педагогических советах, на родительских собраниях и конференциях педагогических работников муниципального и республиканского уровнях. Являюсь руководителем литературного кружка «Ак каурый» (Белое перо»), где учащиеся достигают высоких результатов: призеры Всероссийского конкурса молодых писателей «Илһам», регулярные публикации в Республиканской газете “Көмеш кыңгырау”, в журналах “Салават күпере”, “Сабантуй”, “Ялкын”, выпустили сборник творчества кружка. Я являюсь членом экспертной комиссии по проверке олимпиадных работ по татарскому языку и литературе, член комиссии профессионального конкурса «Учитель года» муниципального уровня. Как эксперт, ежегодно консультирую и учителей и учеников по подготовке к олимпиадам по татарскому языку и литературе.

Считаю, что программа наставничества является очень эффективной, охватывает все компетенции профессионального роста педагога. Это социальный и психологический механизм, который дает возможность развивать и совершенствовать именно те качества, компетенции, умения, которые наиболее актуальны. Это и поддержка, придающая силы и уверенность, без чего безумно сложно бывает воплощать в жизнь новые идеи. Это возможность продолжить свою наставническую деятельность с молодыми учителями, помочь хорошим людям реализовать свои идеи и общаться с коллегами, делиться опытом, развиваться самой тоже. На мой взгляд, наставничество является наиболее эффективным способом повышения квалификации, развития инновационного содержания трудовой деятельности, выхода на более высокий уровень профессиональной компетенции.

Список использованной литературы

1. Наставничество: эффективная форма обучения: информационно-метод. материалы / авт.-сост. Нугуманова Л.Н., Яковенко Т.В. - 2-е издание, доп., перераб. - Казань: ИРО РТ, 2020. - 51 с.

2. Наставничество в системе образования. Руководителям образовательных учреждений, методистам, наставникам и молодым учителям. – Красноярск: Литера-принт, 2018. – 98 с.
3. Чернявская А.П., Данилова Л.Н. Роль педагога-наставника в адаптации молодого учителя // Ярославский педагогический вестник. – 2019. - №4 (109). – С. 62-70.
4. https://infourok.ru/razrabotka-na-temu-praktika-nastavnichestva-v-obrazovatelnoj-organizaciii-6128814.html
5. https://multiurok.ru/files/nastavnichestvo-kak-effektivnyi-metod-professional.html
6. https://infourok.ru/pamyatki_sovety_molodomu_uchitelyu-317002.htm
7. https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/04/06/organizatsiya-nastavnichestva-v-obrazovatelnom

Гайфуллин Р.Ф.
Арча районы “Ташкичү төп гомуми белем мәктәбе”
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе

ОСТАЗЛЫК – ЯҢА МӨМКИНЛЕКЛӘР ТЕРРИТОРИЯСЕ

Һәр укытучы остаз була алмый,
ә остаз ул – мөгаллим дә, укытучы да!

Укытучы –иң авыр, иң катлаулы, иң кирәкле, шул ук вакытта иң гүзәл, һөнәрләрнең берсе. Укытучы һөнәрен җиһанга яктылык, җылылык иңдерүче кояш нурына тиңләр идем мин. Атаклы педагог К.Д. Ушинский да: “Укытучы һәрдаим укыганда гына укытучы булып кала”-дигән. Әйе, тырышмыйча гына укучыларга үз фәнеңне яраттырып булмый. Үзалдыңа билгеле бер максат – бурычлар куеп, шуларны тормышка ашырганда гына моңа ирешергә була.

Мәгариф өлкәсендә зур уңышка ирешкән, тормыш һәм һөнәри тәҗрибәгә ия булган укытучы яшь буын коллегаларына эш осталыгы серләрен тапшыра ала. Әлеге вакытта белем бирү өлкәсендә куллану өчен төрле ресурслар, шул исәптән укытучыларның санлы белемен үстерүгә юнәлтелгән контент та сизелерлек арта. Махсус порталлар, белем бирү программалары, стимуляция үзәкләре, педагогик технопарклар һ. б. барлыкка килә. Гомуми белем бирү оешмалары практикасында тематик санлы белем бирү ресурслары, виртуаль лабораторияләр, тематик сайтлар, социаль челтәр хезмәтләре һәм төрле тәгаенләнештәге веб-кушымталар, мессенджерлар, вебинарлар үткәрү өчен мәйданчыклар киң кулланыла. Яңа мәктәп системасына килеп кергән яшь мөгаллим информациянең күп булуы, эш күләменең зурлыгы алдында югалып калырга да мөмкин. Бу очракта нәкъ менә тәҗрибәле остаз ярдәмгә килә. 32 ел

стажлы укытучы буларак, бу һөнәрнең авырлыгын да, заманадан артта калырга ярамаганлыгын да бик яхшы аңлыйм. Шул ук вакытта, бу һөнәрне сайлап, мәктәп ситемасына килеп керүче яшьләр булуы сөендерә.

Педагогик әдәбиятта мәгариф өлкәсендә остазлык перспективалы юнәлеш, җитди һәм җаваплы процесс, педагогларны яңа шартларга яраклашу ысулы буларак карала. Шуңа күрә педагогик феномен буларак остазлыкның асылы максатлы — анда белем туплаган кеше, тәҗрибәсе азрак педагог үсешенә, нәтиҗәле эшчәнлек үрнәкләренә ярдәм итәр өчен җитәкчелек ролен тәэмин итә. Остазлыкта ике яклы мөнәсәбәтләр мөһим. Нәкъ менә шундый нәтиҗәле, конструктив хезмәттәшлектә аз тәҗрибәле хезмәттәшләр ышанычлы чыганактан бай тәҗрибә туплый, ә остаз, үз чиратында, киләчәк иҗади эшкә илһам ала. Остазлык мохитенең төп элементы — “укытучы-укытучы” системасында эшләү, ул педагогик тәҗрибә алмашуга, бурычларны хәл итү юлын бергәләп эзләүгә юнәлтелгән.

Тәҗрибә байлыгы - тузмас байлык, дигән борынгылар. Яңа гына үзенең хезмәт юлын башлап җибәргән яшь белгеч тәҗрибәсе булмаганлыктан еш кына төрле авырлыклар алдында кала. Укытучы һөнәре буенча эшләп китү башка төр һөнәр ияләре белән чагыштырганда күпкә катлаулырак. Чөнки яшь кеше махсус уку йортында белемне укытучы белгечлеге буенча алган булса да, ул тиз генә чын укытучы булып китә алмаска мөмкин. Укытучы булыр өчен аудитория программалары буенча алган белем генә җитми. Шуңа күрә укытучылар коллективында остазлык хәрәкәтен активлаштыру беренче планга чыга. Өлкән, тәҗрибәле укытучы яшь белгечкә һөнәр серләрен өйрәтә.

Остазлык – һәр укытучының һөнәри эшчәнлегенең иң югары баскычларының берсе. Остаз – ул башкаларга булмышын, үз күңеленең бер өлешен бүлеп бирә торган кеше, аның белән аралашу рухи үсешкә файда китерә. Беркем дә тиз генә, шунда ук остаз була алмый. Һәркем һәр эштә әкренләп тәҗрибә туплап, белемен тулыландыра бара, аны камилләштереп, яңа сыйфатларга ия булып, сәләтен арттырып шушы югары исемгә ия була.

Бүгенге көндә мәктәпнең бурычы – укучыларны белем җыелмасы белән коралландыру гына түгел, ә иҗади фикерли, инициатива күрсәтә белү, стандарт булмаган чишелешләр таба алу кебек сыфатлар тәрбияләү, үзара ярдәм итешеп, аралашып белем алу төп урында тора.

Минемчә, остазлык белән бергә яшь укытучы һәм тәҗрибәле укытучы арасында уңай психологик климат барлыкка килә. Остаз алдына куела торган максат – кагыйдә буларак, югары уку йортын тәмамлаган белгечне методик яктан баету. Эш урынында һөнәри адаптациядә ярдәм күрсәтергә, хезмәттәшләре белән коммуникатив элемтәләр урнаштырырга, оешма җитәкчелеге белән берәттән, яшь белгечкә беркетелгән остаз ярдәм итә ала. Остаз үзара өйрәнү процессында үзенең эшлекле сыйфатларын үстерә һәм һөнәри дәрәҗәсен күтәрә. Мәктәп шулай итеп, кадрлар әзерләүнең мәдәни һәм һөнәри дәрәҗәсен арттыра, хезмәткәрләр арасында үзара мөнәсәбәтләр яхшыра.

Хәзер безнең илдә дөнья мәгарифе тирәнлегенә керүгә юнәлтелгән яңа мәгариф системасы урнаша бара. Бу эш укыту тәрбия процессына сизелерлек үзгәрешләр кертә.Ул түбәндәгеләрдән гыйбарәт:

- белем эчтәлеге яңа күнекмәләр белән баетыла, мәгълүмат белән эш итү сәләте үстерелә, белем бирү программалары индивидуальләштерүгә юнәлтелеп, фән һәм икътисад үсеше проблемалары иҗади хәл ителә;

- укытучының укучылар белән шәхси юнәлешле аралашуы – педагогик процессның мөһим состав өлеше булып тора;

- шәхесне рухи яктан тәрбияләүгә , кешенең әхлакый йөзен формалаштыруга зур әһәмият бирелә;

- иҗтимагый белем дәрәҗәсендәге педагогик технологияләрне булдыруда фәннең әһәмияте арта бара.

Ни өчен мәктәптә физиканы өйрәнергә кирәк? Укытучының педагогик карашлары күп очракта әлеге сорауга ничек җавап бирүенә бәйле рәвештә формалаша.”Ни өчен?” соравы педагогик эшчәнлектәге әһәмиятле бурычларны билгеләүне таләп итә. Яшь мөгаллимнәргә белем бирү стандартында физика укытуга кагылышлы түбәндәге юнәлешләрне (максатларны) аерып күрсәтәсем килә:

1. Укучыларның танып - белү осталыгын , интелектуаль һәм иҗади сәләтен үстерү.
2. Табигатьне танып – белү методлары белән таныштыру.
3. Тормыш ихтыяҗларына һәм кызыксынуларга бәйле рәвештә физикадан мөстәкыйль рәвештә белем алу күнекмәләре формалаштыру.
4. Табигать турында төрле чыганаклардан алынган фәнни белемнәрне үзләштерү һәм аларга тәнкыйть күзлегеннән бәя бирү күнекмәләре булдыру.
5. Дөньяны танып-белү мөмкинлегенә ышаныч тәрбияләү.

Алда санап үтелгән максатлардан тыш,балалар укыту – тәрбия процессында физикадан үзләштергән белем һәм күнекмәләрне тормыштагы гамәли мәсьәләләрне чишүдә файдаланырга, үз – үзләрен танып белергә дә өйрәнә – бу процессны без фәнни телдә функциональ грамоталылык дип атыйбыз.

Мәктәптә алган белемнәрнең югары сыйфатлы булуы илнең гомуми культура дәрәҗәсен билгели. Белем бирүнең сыйфаты укучылар үзләштергән белем күләме белән генә түгел, ә аларны тиешле урында куллана белү белән бәяләнә.

Күп кенә танылган фикер ияләре, язучылар, философлар , музыкантлар күбесе укытучылык эшчәнлеге белән бәйле. Алар үз мәктәпләрен оештырганнар, ә укучылары остазларының эшчәнлеген дәвам итеп, аларның фикерләрен үстергәннәр һәм баетканнар . Вакытлар үзгәрсә дә, укытучы үз асылын югалтмый.Үз һөнәрен, үз фәнен һәм балаларны бар йөрәге белән яраткан укытучы гына остаз була ала.

Гайфуллина Л.Х.,
г.Арск, МБОУ «Ново-Кырлайская СОШ имени Г.Тукая»
учитель русского языка и литературы

НАСТАВНИЧЕСТВО, КАК СТРАТЕГИЯ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ

Наставничество - это страсть к навыкам и передаче знаний молодым людям.

У каждого времени есть свои приметы. Нынешнее время - время перемен. И, в первую очередь, эти перемены связаны с жизнью школы, с возросшими требованиями к процессу обучения. Если раньше образование давалось надолго и предназначалось для того, чтобы обеспечить бесперебойную профессиональную деятельность человека в какой-либо одной сфере деятельности, то теперь речь идёт о формировании принципиально новой системы образования, предполагающей постоянное обновление. А учитель - главное звено, основа и душа системы образования.

Говоря о наставничестве, мы имеем в виду индивидуальную работу с молодыми специалистами, не имеющими трудового стажа в педагогической деятельности в образовательных учреждениях или со специалистами, назначенными на должность, по которой они не имеют опыта работы. Наставниками могут быть только те педагогические работники, которые обладают высокими профессиональными качествами, имеют стабильные показатели в работе, обладают коммуникативными навыками и гибкостью в общении; имеют высшее или среднее специальное образование, стаж педагогической работы не менее 5 лет.

Для молодого специалиста вхождение в новую деятельность сопровождается высоким эмоциональным напряжением, требующим мобилизации всех внутренних ресурсов. Решить эту стратегическую задачу поможет создание гибкой и мобильной системы наставничества, способной оптимизировать процесс профессионального становления молодого учителя, сформировать у неё мотивации к самосовершенствованию, саморазвитию, самореализации.

Наставник должен помочь молодому учителю реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения, содействовать развитию общекультурного и профессионального кругозора учителя, творческих способностей и профессионального мастерства, обеспечить поддержку.

Наставническая деятельность включает 3 этапа:

1 этап – адаптационный. Наставник определяет круг обязанностей и полномочий молодого специалиста, а также выявляет недостатки в её умениях и навыках, чтобы выработать программу адаптации.

2 этап – основной (проектировочный). Наставник разрабатывает и реализует программу адаптации, осуществляет корректировку

профессиональных умений молодого учителя, помогает выстроить ей собственную программу самосовершенствования.

3 этап – контрольно-оценочный. Наставник проверяет уровень профессиональной компетентности молодого педагога, определяет степень готовности учителя к выполнению своих функциональных обязанностей.

Актуальность наставнической деятельности заключается в системном использовании всех возможностей и ресурсов (методических, информационных, технических, материальных) образовательного учреждения для становления молодого специалиста как профессионала и творческой личности, а в дальнейшем - педагога–мастера.

Важно выстроить правильный маршрут уже перед началом учебного года. Как обладатель гранта «Учитель-наставник – 2019» хочу поделиться некоторыми моментами опыта работы. В конце августа мы, например, проводим анкетирование молодого учителя, после собираемся за круглый стол, разбираем презентацию «Совершенствование педагогического мастерства учителя», https://infourok.ru/prezentaciya-k-pedsovetu-sovershenstvovanie-pedagogicheskogo-masterstva-uchiteley-shkoli-cherez-samoobrazovatelnuyu-deyatelnost-1585389.html. Тщательно просматриваем содержание образовательной программы, примерных программ, изучаем порядок ведения электронного журнала, знакомим с Интернет-ресурсами, полезными для работы педагога.

Ставим следующие задачи (примерно):

- 1. Раскрыть теоретические аспекты проблемы развития способности учителя к самоанализу и саморазвитию в процессе организации методической работы
- 2. Показать необходимость самообразовательной деятельности в процессе совершенствования профессионального мастерства учителя
- 3. Выявить факторы, препятствующие саморазвитию и факторы, стимулирующие саморазвитие педагога
- 4. Представить материалы продуктивной самообразовательной деятельности педагога.
- 5. Разработать и утвердить проект положения о самообразовании педагога
- 6. Выработать меры по совершенствованию самообразовательной деятельности.

В начале сентября мы провели зональный семинар-практикум для молодых педагогов «Современный урок в условиях ФГОС: структура и конструирование». ФГОС требует новой структуры построения урока, основанного на системно - деятельностном подходе. Ведь ученики не должны получать готовые знания, они должны добывать их самостоятельно, совершая универсальные учебные действия. Вот этим действиям их и должен научить педагог.

Также мы посещаем уникальный музей «Алифба» в Арском педагогическом колледже им. Г.Тукая. Думаю, что каждый, кто своими глазами

увидит первую азбуку, почувствует этот тяжелейший труд, искренность, любовь к детям авторов этих учебников, не останется равнодушным к профессии учителя.

Следующий этап проекта развития (октябрь) - это помощь молодому специалисту в подготовке учащихся к школьной олимпиаде. Использование заданий прошлых лет, участие в дистанционных олимпиадах, работа на учебных платформах https://uchi.ru/ , https://metaschool.ru/php/login.php , http://www.роцрт.рф/ , http://selet.biz/news/the-olympics-selet-olympus-/ , https://winkid.ru/ , https://compedu.ru/ - заметно повышает подготовленность учащихся к олимпиадам очных туров.

В ноябре оказываем помощь в приобретении опыта по освоению разнообразных современных технологий обучения и развития познавательной деятельности учащихся – это посещение специалистами уроков учителя – наставника; самоанализ урока наставником.

Среди большого числа инструментов развития профессиональных компетенций педагогов важную роль играет участие в научно-практических конференциях, конкурсах различного уровня. При этом важно рассмотреть требования к структуре, содержанию научных статей, выступлений, исследовательских работ. Учитель-наставник показывает свои готовые труды, делится опытом. Естественно, приобщение к самостоятельной научно-исследовательской деятельности и формирование ее умений и навыков - это ведущий фактор повышения педагогического мастерства. В декабре месяце проводим семинар - практикум для молодых педагогов «"Современные технологии как инструмент управления качеством образования".

Посещение конкурсов профессионального мастерства – следующий этап работы с молодым учителем. Они помогают наглядно увидеть мастерство учителей, вышедших на муниципальный этап конкурса «Учитель года». Конкурс позволяет включиться в активную инновационную деятельность, наиболее полно осуществить личностно ориентированный подход к своему профессиональному и карьерному росту.

В январе 2022 года на базе МБОУ «Ново-Кырлайская СОШ имени Г.Тукая» был организован районный семинар для молодых учителей русского языка и литературы «Традиции и новаторство в преподавании русского языка и литературы». На семинаре учитель-наставник представил новый тип урока – «урок открытия новых знаний». Совместно с молодым специалистом было организовано внеклассное мероприятие «Здравствуй, Масленица!»

В феврале мы проводим неделю русского и английского языков, где показываем открытые уроки и мероприятия.

В марте ещё раз пересматриваем методическую тему учителя, проводим мониторинг качества образования по четвертям, выявляем недочёты и указываем дальнейший маршрут. Проводим круглый стол по теме "Самообразование и ее роль в работе молодых специалистов". Готовим выступления для МО, мастер – класс для педагогического совета.

Публикация авторских материалов на образовательных порталах, журналах тоже направлена на развитие и поддержку новых технологий, обмен инновационным педагогическим опытом. С этой целью готовим материалы для публикации на сайтах и педагогических изданиях.

Обязательное участие молодого учителя в различных конкурсах с учащимися в качестве руководителя – это обязательная точка роста для педагога. Работаем по принципу «Не участие, а результат!»

В ходе наставнической работы стараюсь прививать любовь к своей профессии, делюсь опытом работы, учу основам педагогического мастерства, реализации и решению методических проблем и вопросов. Стараюсь определить правильные индикаторы и векторы развития в их начинающей педагогической деятельности, объективно оценивая их результаты работы, позитивно поддерживая во всем.

В конце апреля проводим круглый стол «Роль наставника в становлении молодого специалиста».

В течение всего учебного ведётся работа по составлению «Портфолио молодого педагога», в результате накоплен богатый материал: работы с учащимися, фотографии, видеозаписи, отчёты, анализы проведённых уроков, методические разработки, тесты, интерактивные – тренажёры и др.

Молодым педагогам была оказана помощь:

- в приобретении практических навыков, необходимых для педагогической работы;

- в выработке применять теоретические знания в практической деятельности;

- в приобретении опыта по освоению разнообразных современных технологий обучения и развития познавательной деятельности учащихся.

В начале мая проводим диагностику «Уровень сформированности мотивационно-личностной и когнитивной компетентности педагога» . Мы уверены, что современного педагога должны отличать стремление к проявлению методического мастерства в своей деятельности, ответственное отношение к своим обязанностям, умение проявлять творческий подход к решению разнообразных педагогических задач.

Главной профессиональной целью учителя считаю достижение высоких результатов педагогической деятельности. Для этого необходимо развитие и совершенствование компетенций через самообразование, саморазвитие, активную жизненную позицию, достижение системности. Благодаря упорной работе можно достичь существенных профессиональных успехов, приобрести опыт, знание инновационных педагогических технологий, расширить профессиональный кругозор. Во многом этому способствовало желание научиться самой и научить других.

Считаю, что молодой педагог, в первую очередь, должен начать свой профессиональный рост с повышения профессиональной компетентности. В этом и помогает ему педагог-наставник. Я, как учитель - наставник, создала

личный сайт и использую его для обмена опытом. А реализация проекта развития наставничества получила положительную оценку.

Быть учителем – значит посвятить свою жизнь детям. Сегодня школе необходимы учителя, способные принести в мир добро и веру, честность и благородство, стремящиеся к творческим открытиям, к вершинам профессионального мастерства. Как говорил Шалва Александрович Амонашвили «Учитель, будь солнцем, излучающим человеческое тепло, будь почвой и сей знания не только в памяти и сознании твоих учеников, но и в их душах и сердцах».

Список использованных источников

1. Волкова, Н.А. Наставничество в школе как ресурсная среда для развития компетенций обучающихся [Электронный ресурс] / Н. А. Волкова, И. В. Сычева //
Академический вестник. Вестник СПб АППО. - 2022 - №2. - С.18-21.
2. Качина, Т.В. Фестиваль практик наставничества: обмен опытом и идеями, экспертиза содержания, совместное продвижение к пониманию сути понятия и многообразия наставничества [Текст] / Т. В. Качина // Методист. - 2022 - №7. - С.2-4

Гайфуллина Э.З.
г. Арск, МБОУ «АСОШ №6»,
учитель начальных классов,
Кашшапова Л.М.
г.Арск, ГАПОУ «АПК им. Г. Тукая»
преподаватель русского языка и литературы

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

Аннотация: В настоящей работе рассмотрена организация наставничества как эффективного инструмента сопровождения молодых специалистов и начинающих учителей. Которая оптимизирована на преодоление выявленных компетентностных дефицитов, проблем и затруднений учителей с учетом специфики учебного заведения. Настоящие рекомендации могут быть использованы образовательными организациями для разработки собственных программ и нормативно-правовых документов.
Ключевые слова: наставник, этапы, спектр форм, методы, техники реализации.

Abstract: In this paper, the organization of mentoring as an effective tool for supporting young professionals and novice teachers is considered. Which is optimized to overcome the identified competence deficits, problems and difficulties of teachers, taking into account the specifics of the educational institution. These recommendations can be used by educational organizations to develop their own programs and regulatory documents.

Key words: mentor, stages, range of forms, methods, techniques of implementation.

«Чтобы научить другого, требуется больше ума,
чем чтобы научиться самому...» М. Монтень.

Определяющим условием развития и модернизации образовательной системы является обеспечение образовательных организаций квалифицированными кадрами. В связи с этим актуализируется проблема специалистов, молодых, активных и компетентных педагогов, которые смогут реализовать федеральные государственные образовательные стандарты и соответствовать профессиональному стандарту педагога. От того, насколько хорошо педагоги сумеют адаптироваться к своей профессиональной деятельности и условиям жизни, зависит качество образования.

2023 год назначен Годом Педагога и Наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования. Традиционно наставничество трактовалось как специфический социальный институт, призванный обеспечивать преемственность поколений посредством ускорения передачи социального и/или профессионального опыта. В системе образования институт наставничества практиковался с советских времен в отношении выпускников педагогических вузов и училищ, их адаптации и закреплении в школе. Преимущественно в этом ключе наставничество рассматривается и сегодня в ряде государственных документов, которые позиционируют этот социальный институт как необходимый и эффективный для решения воспитательных, дидактических и профессиональных задач.

В современном стремительно развивающемся обществе наставничеству отведена огромная роль. Молодой специалист, приходя в организацию, в новый коллектив, нуждается в помощи коллег направляющих его деятельность, в обучении трудовым навыкам. Опытный наставник сможет привить молодому работнику высокие нравственные качества, научить секретам профессии, воспитать любовь к труду, желание учиться, овладевать культурой труда и стать активным членом трудового коллектива.

Деятельность наставника - важное общественное поручение в школе. Наставником может быть работник, достигший успехов в повышении квалификации, с богатым жизненным опытом, обладающий высокими нравственными качествами и имеющий навыки воспитательной работы. Наставничество помогает обеспечить единство нравственного и трудового воспитания молодежи, успешной адаптации молодежи в школе.

Роль наставника педагогическая, сочетающая в себе воспитание и обучение.

В педагогической реальности существуют различные виды наставничества, для меня наиболее результативным является прямое индивидуальное и открытое наставничество, предполагающее непосредственный контакт с педагогом, двустороннее взаимодействие, общение в различной обстановке: как на рабочем месте, так и по телефону, через социальные сети и скайп. Обеспечить такой вид наставничества непросто, но возможно. Молодые специалисты нуждаются в общении на профессиональные темы. Порой это общение-диалог, беседа, а не нотация. Глубоко убеждена в том, что если не «подхватить» молодого педагога сразу, то после первых недель душевного подъема наступит апатия, возникнет чувство беспомощности, появятся сомнения в профессиональной и личностной компетентности.

Организация наставничества в процессе повышения профессиональной компетентности молодого педагога носит поэтапный характер и включает в себя три этапа:

1-й этап – адаптационный. Педагог-наставник определяет круг обязанностей и полномочий молодого специалиста, а также выявляет недостатки в его умениях и навыках, чтобы выработать программу адаптации. Когда молодой учитель приступает к профессиональной деятельности, он, конечно же, нуждается в поддержке. Поэтому наставнику необходимо обратить внимание молодого специалиста на: требования к организации учебного процесса; требования к ведению школьной документации; формы и методы организации внеурочной деятельности учащихся; ТСО (инструктирование по правилам пользования, технике безопасности, возможности использования в практической деятельности); механизм использования дидактического, наглядного и других материалов. Задача педагога-наставника – обеспечить поддержку молодому педагогу в области: практического и теоретического освоения основ педагогической деятельности (подготовка, проведение и анализ урока; формы, методы и приемы обучения; основы управления уроком и др.); разработки программы собственного профессионального роста; выбора приоритетной методической темы для самообразования; подготовки к первичному повышению квалификации; освоения инновационных тенденций в педагогике; подготовки к предстоящей аттестации на подтверждение или повышение квалификации. На данном этапе педагог-наставник выявляет трудности, проблемы и неудачи в деятельности молодого педагога. С этой целью проводится вводное анкетирование или собеседование, где начинающий специалист расскажет о своих трудностях, проблемах и неудачах. На данном этапе педагог-наставник должен помнить, что наставничество – это постоянный диалог, межличностная коммуникация. Таким образом, педагогу-наставнику необходимо помнить о терпении и целеустремлѐнности.

2-й этап – основной (проектировочный). Педагог-наставник вместе с молодым педагогом разрабатывают и реализуют индивидуальный план профессионального развития молодого педагога. Наставник осуществляет

корректировку профессиональных умений молодого педагога, помогает выстроить ему собственную программу самосовершенствования. Данная программа даѐт возможность: дифференцированно и целенаправленно планировать методическую работу на основе выявленных потенциальных возможностей молодого педагога; повышать профессиональный уровень педагога с учѐтом его потребностей, затруднений, достижений; развивать творческий потенциал молодого педагога, мотивировать его участие в инновационной деятельности; проследить динамику развития профессиональной деятельности педагога; повышать продуктивность работы педагога и результативность учебно-воспитательного процесса в общеобразовательном учреждении; создать условия для удовлетворения запросов по самообразованию молодого педагога. На данном этапе используются информационные и творческие методы решения задач: проблемные, инверсионные, способствующие развитию гибкого, оригинального мышления. Большую эффективность по сравнению с традиционными формами работы (беседами, консультациями, посещением и обсуждением уроков) имеют новые нетрадиционные или модернизированные формы и методы: психологические тренинги, творческие лаборатории, психолого-педагогические деловые игры, диспуты, круглые столы совместно с родителями и учениками, «мозговые штурмы», разработка и презентация моделей уроков, презентация себя как учителя, классного руководителя. Работа с молодым специалистом будет более эффективной, если педагог - наставник подготовит для него различные «Памятки»: обязанности классного руководителя; организация работы с неуспевающими учащимися; анализ и самоанализ урока; как правильно организовать работу с родителями; методические рекомендации по проведению родительского собрания, внеклассных мероприятий и др.

3-й этап – контрольно-оценочный. Педагог-наставник проверяет уровень профессиональной компетентности молодого педагога, определяет степень его готовности к выполнению своих функциональных обязанностей. Усилия педагога-наставника направлены на активизацию и закрепление мотивов деятельности молодого педагога, овладение эффективными способами преодоления трудностей, возникающих в ходе работы.

В настоящее время используется широкий спектр форм и методов сопровождения учителей: мастер-классы, тренинги, коучинг, менторинг, модерирование, супервизии, фасилитация, наставничество и др.

В исследованиях зарубежных практик наставничества предложены пять основных техник его реализации, которые носят образные названия: «сопровождение», «посев», «катализация» «показ», «сбор урожая». Их можно интерпретировать следующим образом:

− «сопровождение» – наставник обязан предоставлять наставляемому необходимую и своевременную помощь, в том числе посредством участия в развитии профессиональных умений и компетенций в процессе обучения; − «посев» – наставник содействует формированию у наставляемого знаний и

умений, которые в данный момент для него не актуальны, но приобретут ценность в недалекой перспективе, когда новая ситуация этого потребует;

– «катализация» – наставляемый погружается в среду изменений в системе образования и/или образовательном процессе, что дает импульс расширению его личностного и психолого - педагогического кругозора, трансформации профессиональных и личностных ценностей;

– «показ» – наставник на своем собственном примере демонстрирует технологии, методики, приемы обучения и воспитания как способы решения образовательных задач, которые должен решать наставляемый;

– «сбор урожая» – наставник концентрирует свое внимание и деятельность на получении обратной связи с наставляемым с целью анализа и осмысления достигнутых результатов и определения дальнейших перспектив. Для того, чтобы наставничество функционировало как развивающаяся система, совершенствовались его формы и типы, в образовательной организации может быть создан совет наставников, который по мере необходимости будет осуществлять взаимодействие с различными профессиональными сообществами и общественными советами.

Я тоже, как и все учителя, была начинающим молодым педагогом. После окончания Арского педагогического колледжа имени Г.Тукая в 2007 г. я пришла работать учителем в сельскую школу. И у меня были наставники, которые учили основным правилам дидактики и общения с детьми, родителями, коллегами. Спустя несколько лет сама ощутила себя в роли наставника. Первые дни самостоятельной работы самые трудные, волнительные, но при этом и самые радостные для педагога, ведь у него появляется возможность проявить себя. В этот момент очень важно не оставить молодого специалиста один на один с возможными трудностями, достаточно просто быть рядом и проявить внимание к его эмоциональному состоянию, интересоваться его настроением и даже самыми маленькими успехами и достижениями. С самого первого дня нужно сориентировать педагога на постоянное пополнение знаний, овладение передовыми методами и приемами в работе с детьми, постижение секретов воспитания. В своей работе с молодым педагогом я стремлюсь применять наиболее эффективные формы взаимодействия: деловые и ролевые игры, работу в «малых группах», анализ ситуаций, самоактуализацию и пр., развивающие деловую коммуникацию, личное лидерство, способность принимать решения, умение аргументированно формулировать цели, задачи, тезисы и пр.

В заключении хочется сказать, что деятельность молодого человека, который нашел и зажег в себе искру личности и профессиональной индивидуальности, способствует прогрессивному развитию образования. «Педагог живёт до тех пор, пока учится, если он перестаёт учиться – в нём умирает учитель». Эти слова великого педагога Константина Ушинского – лейтмотив наставника и молодого педагога.

Список использованных источников

1. Муниципальное бюджетное учреждение образования «Информационно-методический центр»: «Педагогический дуэт Лучшие практики сопровождения молодых педагогов»

2. Бородина Е.П., Шевелёва Е.Н.: « Методические рекомендации по организации и реализации программы «Развитие наставничества» и модели наставничества в формате «учитель-учитель»

3. https://multiurok.ru/files/doklad-na-temu-nastavnichestvo-kak-effektivnaia-fo.html

4. https://infourok.ru/doklad-na-temu-nastavnichestvo-kak-effektivnaya-forma-pomoshi-molodym-specialistam-6558923.html

Галиәхмәтова Г.Ф.
Арча шәһәре, “Арча 2 нче балалар бакчасы”
муниципаль бюджет мәктәпкәчә белем учреждениесе,
тәрбияче.

БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА ОСТАЗ ҺӘМ ЯШЬ БЕЛГЕЧНЕҢ ҮЗАРА ХЕЗМӘТТӘШЛЕГЕ

Аннотация. Статья раскрывает роль наставничества в профессиональном становлении молодого педагога в дошкольном образовательном учреждении. Содержит информацию о работе с молодыми специалистами. Раскрывает цели, задачи и формы работы наставничества.

Ключевые слова: наставничество, наставник, молодой педагог, педагогический опыт.

“Тәҗрибә байлыгы - тузмас байлык” дигән борынгылар. Педагог - ул һөнәр түгел, ул яшәү рәвеше. Педагог һөнәре буенча эшләп китү башка төр һөнәр ияләре белән чагыштырганда күпкә катлаулырак. Яңа гына үзенең хезмәт юлын башлап җибәргән яшь белгеч тәҗрибәсе булмаганлыктан еш кына төрле авырлыклар алдында кала. Чөнки яшь кеше махсус уку йортында белемне педагог белгечлеге буенча алган булса да, ул тиз генә чын тәрбияче булып китә алмаска мөмкин. Заманча тормыш ритмы аңардан өзлексез һөнәри үсешне, эшкә иҗади мөнәсәбәтне таләп итә. Шуңа күрә, коллективта остазлык хәрәкәтен активлаштыру беренче планга чыга. Өлкән, тәҗрибәле тәрбияче яшь белгечкә һөнәр серләрен өйрәтә.

Педагог-остаз яшь педагогның һөнәргә керү чорын кыенлыкларсыз узу өчен ярдәм итәргә тиеш. Яңа эшкә килгән тәрбияче профессионал булачакмы, ул мәктәпкәчә белем бирү өлкәсендә эштә калачакмы яки үзен башка эшчәнлек өлкәсендә табачакмы- болар барысы да бу чор ничек узуына бәйле. Уку йортын тәмамлаган һәм балалар бакчасына эшкә беренче тапкыр килгән яшь белгечләр белән эшләү күпкырлы һәм җаваплы. Һәм шундый сорау туа: хәзерге вакытта, интернетта һәр сорауга бик тиз генә мәгълүмат табып булу чорында остазлык

кирәкме? Әгәр кирәк икән – нигә һәм кемгә? Остазлык, минем карашка - даими диалог, шәхесара коммуникация, аның максаты яшь педагогка эш технологиясен аңларга ярдәм итү, аны гомумән тормышка, хезмәт эшчәнлегендә актив катнашуга әзерләү процессы. Монда төп шартларның берсе - остаз белән яшь педагогның уртак эшкә ике яктан да әзер булуы: остазның тәҗрибәне тапшыруга әзерлеге һәм, һичшиксез, яшь педагогның әлеге тәҗрибәне кабул итәргә әзерлеге. Чынбарлыкта педагогик остазлыкның төрле төрләре бар. Минем өчен иң нәтиҗәлесе- турыдан-туры, ачык һәм индивидуаль остазлык, ул педагог белән турыдан-туры элемтәне, ике яклы хезмәттәшлекне күздә тота. Ә үзара ышаныч "остаз- яшь педагог" мөнәсәбәтләренә нигез булып тора.

Остаз буларак эшләвемнең максаты: яшь педагогның һөнәри эшчәнлегенә уңышлы керүенә һәм адаптация проблемаларын киметүгә ярдәм итүче шартлар тудыру. Бурычлар: яшь педагогка тәрбия- белем бирү эшчәнлеген оештыру дәрәҗәсен күтәрүдә методик ярдәм күрсәтү; яшь педагогның иҗади эшчәнлегенең индивидуаль стилен формалаштыру өчен шартлар тудыру.

Остазлык буенча үз эшемне мин планлы рәвештә өч этапта төзедем.
1 этап. Яшь педагог белән танышу. Адаптация чоры. Мин яшь педагог белән якыннанрак танышам. Тәрбияче һөнәрен ни өчен сайлаулары, киләчәктә ул үзен нинди итеп күрүе, педагог нинди булырга тиешлеге, әти-әниләрне нинди итеп күрүләре һәм, әлбәттә, балалардан нәрсә көтүләре турында фикер алышабыз. Яшь тәрбияче өчен иң мөһиме нәрсә? Ә иң мөһиме - ул аның һөнәри сыйфатлары:
- белем бирү учреждениесенең заманча бурычларын аңлау;
- балаларның рухи һәм физик сәламәтлеген саклау;
- һәр балага индивидуаль караш;
- предметны үстерү мохите булдыру һәм баету;
- заманча алымнар һәм технологияләр кертү буенча инновацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру, аларның нәтиҗәлелеген бәяләү;
- үзлегеңнән белем алу сәләте.

Шуннан соң, шартлы рәвештә, педагогның кайсы төркемгә керүен билгелим:
- теоретик һәм гамәли әзерлеге түбәнрәк булган тәрбияче;
- көчле теоретик әзерлекле, әмма гамәли эш тәҗрибәсе булмаган тәрбияче;
- хезмәт мотивациясе начар үскән тәрбияче.

Анкеталаштыру һәм әңгәмәләр нәтиҗәләре буенча, яшь педагог белән төп бурычларны билгелибез һәм уртак эш планын төзибез. Шуннан соң гына икенче этапка керешергә мөмкин.

2 этап. Практик этап. Һөнәри осталыкларны үстерү процессы, тәҗрибә туплау, балалар белән эшләүнең иң яхшы ысулларын һәм алымнарын эзләү, эштә үз стилеңне формалаштыру, балалар, ата-аналар, хезмәттәшләр арасында авторитет казану этабы. Практик этап нәрсәләрне үз эченә ала соң? (Яшь педагогларның һөнәри үсеше өчен уңайлы шартлар тудыру; үзара ярдәмләшү; балаларга белем бирү һәм тәрбия бирү бурычлары нигезендә педагогларның гамәлләрен координацияләү; яшь үзенчәлекләре, ФГОС таләпләре һәм гамәлгә ашырыла торган программаларның бурычлары нигезендә балалар белән

эшләүнең перспектив планнарын эшләү; педагогик яктан максатчан ярдәмлекләр, уен һәм дидактик материал сайлау һәм алардан файдалану буенча ярдәм итү; яшь педагогның һөнәри компетентлыгы үсешенә уңай йогынты ясау). Яшь педагогларның һөнәри осталыгын күтәрү өчен, без төрле эш формаларын (эшлекле һәм рольле уеннарны, хәлләрне анализлауны, шәхси лидерлыкны үстерүче ситуацияләрне анализлау, карар кабул итү сәләтен, фикерләрне дәлилли белү) кулланабыз. Тәрбиясенең һөнәри үсеше өчен нәтиҗәле формаларыннан берсе - төрле район, республика конкурсларында катнашу. Бу - үз-үзеңне тормышка ашыру өчен стимул. Тәҗрибәлерәк педагогның һөнәри ярдәм күрсәтүе яшь белгечкә үзенең педагогик эшчәнлегенең беренче елларында ук шактый нәтиҗәләргә ирешергә мөмкинлек бирә. 2 нче этапның ахырында нәтиҗәдә түбәндәге сорауларга җавап бирәбез. Куелган максатка ирешелгәнме? Әгәр юк икән, нигә? Әгәр әйе икән, нинди дәрәҗәдә? Барлык бурычлар да хәл ителгәнме? Нинди бурычлар чишелмәгән килеш калды? Нинди профессиональ һәм шәхси тәҗрибә барлыкка килде? Киләчәк хезмәттәшлек перспективалары нинди? Шулай ук, әлеге этапта мин педагогларга киңәшләр, рекомендацияләр бирәм, педагогик гамәлләргә төзәтмәләр кертәм.

3 этап. Аналитик этап. Эш йомгакларын ясау һәм эшнең нәтиҗәлелеген анализлау этабы. Этапның эчтәлеге:

- Яшь педагогның балалар белән эшчәнлегенең нәтиҗәләрен анализлау;
- Яшь педагогның һөнәри үсеше динамикасы;
- Хезмәттәшләре арасында яшь педагогның рейтингы;
- Яшь педагогның үз эшчәнлегенә анализы;
- Яшь педагог белән алга таба эш перспективалары; нәтиҗәләр ясау.

Әлеге этапта яшь педагогның эш системасы төзелә, аның үз методик эшләнмәләре барлыкка килә, ул аларны үз эшендә куллана башлый. Үз-үзен камилләштерү, үз эш тәҗрибәсен туплау һәм гомумиләштерү бара. Яшь педагог үзенең портфолиосын булдыруга әзер, анда педагогик казанышлар кертелә. Бу остазлык эшчәнлеге процессында яшь тәрбиясенең динамикасын күрергә мөмкинлек бирә. Минемчә, остазлыкның файдасы мәгариф учреждениесендә эшләү өчен югары квалификацияле белгеч әзерләү максаты куеп, бу эшне планлы һәм системалы рәвештә алып барылганда гына күренә.

Остазлыкның уңышлы узуын ничек аңларга? Әгәр тәрбиясенең балалар бакчасында уңай эш тәҗрибәсе формалашкан һәм эшне нәкъ менә шушы учреждениедә дәвам итәргә мотивация барлыкка килгән икән, остазлык нәтиҗәсе уңышлы дип санарга мөмкин. Димәк, яшь педагог кирәкле күнекмәләрне үзләштерде, бөтен эшне мөстәкыйль рәвештә башкара башлады һәм бу эшнең нәтиҗәләре балаларны, җитәкчеләрне һәм ата-аналарны канәгатьләндерә.

Балалар бакчасы, колектив өчен остазлыкның иң сизелерлек нәтиҗәләре:

- педагогик коллективның һөнәри осталыгын күтәрү, аның бердәмлеге, гомуми белем бирү максатларына һәм мәнфәгатьләренә хезмәт итү;

- педагогик практикада ярдәм күрсәтүгә әзер торучы педагог-коллегалар арасында шәхси юнәлешле мөнәсәбәтләрне үстерү;
- учреждениедә яшь педагогларны укыту өчен җаваплылыкны үз өстенә алырга сәләтле тәҗрибәле педагогларны формалаштыру. Бу балалар бакчасы өчен иң мөһиме, чөнки үзенең кадрларын “үстерүче” мәгариф учреждениеләре педагогик эшчәнлектә иң зур нәтиҗәләргә ирешелә.

Остазлык эшчәнлеген тормышка ашыру өчен, югары квалификацияле, үзенең педагогик эшчәнлеге системасы булган тәҗрибәле педагог булу гына аз. Үзеңнең иҗади потенциалыңны үстерергә, даими рәвештә фәнни педагогик эзләнүдә булырга, эш формаларын һәм ысулларын камилләштерергә, хезмәттәшләр белән шәхесара аралашу алып барырга, чит тәҗрибәне үзләштерергә һәм үз эшләнмәләрең белән уртаклашырга кирәк.

Йомгаклап шуны әйтәсем килә: остазлык вазифасын кабул итеп, мин үземә кайбер өстенлекләрне ачтым:

- остазлык үзеңнең педагогик эшчәнлегең өлкәсендә яңа перспективалар күрергә һәм билгеләргә ярдәм итә;
- мин яшь педагог белән аралашудан канәгатьлек алам;
- мин, остаз буларак, һәрвакыт камилләшергә омтылам;
- остазлык миңа педагогик коллективта ышаныч артуга ярдәм итә;
- мин яшьрәк коллегам белән үз тәҗрибәм белән уртаклашып кына калмыйм, аннан белем алу, күнекмәләр арсеналын киңәйтү, белем бирүнең заманча технологияләрен үзләштерү һ. б. кебек нәрсәләрне дә үзләштерә алам.
- иң мөһиме - мин педагогик инновацияләр өчен ачык.

Гаптелбарова Д.М.
г.Арск,
МБОУ «Арская средняя общеобразовательная школа №6»,
учитель русского языка и литературы

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТОВ КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ НАСТАВНИЧЕСТВА

Аннотация. В статье представлен метод работы при интегрированном подходе в изучении предметов русского языка и литературы, химии, биологии на основе культуры, истории и краеведения. Ведь интеграция в системе российского образования – это не только и не столько изменение фактического содержания изучаемого в школе учебного материала, сколько существенное изменение в методах и организационных формах самого процесса обучения. А это означает, что учителям, а особенно молодым специалистам, необходимо в той или иной мере изменять методы и формы своей работы, ведь не каждый школьник может сразу осознать несколько предметов на одном уроке.

Ключевые слова: интеграция, русский язык, литература, межпредметные связи, развитие, активность, культура, история, нетрадиционным путем, мышленипе.

Педагог, ориентированный на профессиональный рост, стремится заявить о себе широкой общественности с целью повышения педагогического мастерства и распространения опыта работы. А это означает, что учителям, а особенно молодым специалистам, необходимо в той или иной мере изменять методы и формы своей работы. Поэтому молодым специалистам я предлагаю такой метод как интеграция.

Интеграция в системе российского образования – это не только и не столько изменение фактического содержания изучаемого в школе учебного материала, сколько существенное изменение в методах и организационных формах самого процесса обучения.

Содружество искусств на уроках позволяет сделать их более насыщенными, зримыми, запоминающимися. При интеграции предметов можно использовать разные методы работы: исследовательский, поисковый, изучении истории и культуры родного края, проектная работа (реклама к уроку), это нетрадиционная форма подготовки к поступлению, личностно-ориентированный, а так же разные виды деятельности, как групповая и индивидуальная.

Задача учителя, планирующего интегрированный урок,- научить ребят мыслить собственными категориями, сопоставлять обобщенные выводы с конкретными явлениями. А для этого нужно, чтобы обучающиеся пытались взглянуть на вещи, явления заново, как на непривычные для них. Мы проводим интегрированные уроки с молодыми учителями географии, химии, биологии, татарского языка, английского языка. При составлении таких уроков реализуются такие формы наставничества, как «учитель-учитель», «учитель-ученик», что позволяет молодому специалисту проявить себя, как перед учителем-наставником, так и перед учеником.

Например: на уроке русского языка и биологии «Люди доброй воли, сбережем красоту земную?!», где учитель биологии –молодой специалист, провели комплексный анализ текста Натальи Соколовой «Рябинка», после чего ребята с биологической точки зрения дали характеристику строению и происхождению рябины, определили её экологическую значимость.

Очень познавательно и интересно прошел урок литературы и химии (учитель химии молодой учитель) в 9 классе «Из химической лаборатории в творческую мастерскую», где перед обучающимися предстала целостная картина познания мира средствами химии и поэтического творчества. Каждая группа получила творческое задание: представить то или иное химическое явление в необычной форме. И ребята представляли эти явления на примерах стихотворений русских поэтов и миниатюр.

К интегрированному уроку по русскому языку и татарской литературе

«Обособленные определения в романе Г.Ахунова «Дочь Волги» ребята сами составляли рекламу: «Вы слышали о великом татарском писателе, нашем земляке Гарифе Ахунове? Подробнее вы сможете узнать о нем и о его великом романе «Идел кызы» на нашем интегрированном уроке. Мы думаем, что вы уже догадались, какие два предмета объединились!» А на интегрированном уроке

русского языка и татарской литературе «Правописание окончаний глаголов (по повести Ф.Амирхана «Хаят») ребята не только развивают связную монологическую речь с использованием краеведческого материала, воспитывают интерес к творчеству татарского писателя Ф.Амирхана, но и в конце урока приходят к выводу, что в татарском языке глаголы спрягаются, но типов спряжения нет.

К интегрированному уроку по русскому языку, литературе и английскому языку «Деепричастие, деепричастный оборот и английские причастия» в 7 классе ребята сами искали информацию про М. Цветаеву и подбирали стихи, где есть деепричастия и причастия. А потом пришли к выводу, что писатели и поэты очень часто употребляли эти части речи в своих произведениях.

Интегрированные уроки помогают углубленному, всестороннему изучению нескольких предметов, развивают интерес к изучаемой теме, помогают активизировать индивидуальные способности школьников, каждый из которых получает возможность определять качество своих знаний и сопоставлять с качеством знаний одноклассников. А у молодых специалистов после таких уроков появляется больше уверенности в своих силах и усиление творческого и педагогического потенциалов.

Гарапшин Рәдиф Миннехан улы
Арча муниципаль районы “Кәче төп гомуми белем мәктәбе”
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе

ДӘРЕСЛӘРДӘ ЭШНЕ ОЕШТЫРУ ФОРМАСЫ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК

Аннотация: в статье представлена практика наставничества, когда ученик обучает ученика, или шефство над одноклассниками. Выделены преимущества коллективного способа обучения перед традиционными формами обучения: каждый ученик самовыражается и самореализуется благодаря тому, что систематически приносит пользу другим людям; оказывает помощь и учит своих товарищей соучеников. Причем, каждый ученик не только слушает объяснения, но и сам становится «учителем» – наставником. Автором также указаны возможности продуктивного обсуждения рассматриваемых проблем.

Ключевые слова: наставничество, групповая работа, учитель, ученик-“наставник”, взаимопомощь, коммуникативные умения

Abstract: the article presents the practice of mentoring, when a student teaches a student, or patronage of classmates. The advantages of the collective way of learning over traditional forms of learning are highlighted: each student expresses himself and self-actualizes due to the fact that he systematically benefits other people; provides assistance and teaches his fellow students. Moreover, each student not only listens to explanations, but also becomes a "teacher" – mentor. The author also indicates the possibilities of a productive discussion of the problems under consideration.

Keywords: mentoring, young teacher, mentor, upbringing, experienced teacher, skill, teacher, rich life experience.

Укытучы – ул балаларны яратучы, белем алуга ихтыяҗ, кызыксыну уятучы кеше. Ә остаз – оста сүзеннән барлыкка килгән һәм үз эшенең остасы дигән мәгънәгә ия. Әйе, балалар белән эшләү, һәр баланың күңел дөньясына үтәр өчен, сабырлык та, зирәклек тә, белем дә, осталык та кирәк.

Ә кем соң ул остаз? Үзендәге белемне һәм тәҗрибәне башка кешегә тапшыручы, билгеле бер өлкәдә зур уңышка ирешкән, осталыкка һәм тәҗрибәгә ия булган кеше. Остазлык – һәр укытучының һөнәри эшчәнлегенең иң югары баскычларының берсе. Остаз – ул башкаларга булмышын, үз күңеленең бер өлешен бүлеп бирә торган кеше, аның белән аралашу рухи үсешкә файда китерә. Укытучының иң төп уңышы - аның укучылары. Әгәр алар уңышка ирешә икән ул -бәхетле.

Уку, белем алу зур түземлек, эзлекле һәм киеренке эш, ихтыяр көче таләп итә. Иң әһәмиятлесе – белемнәрне ныклап истә калырлык, тормышта файдалана алырлык итеп үзләштерүләре. Билгеле, моның өчен күп вакыт кирәк. Укучыларның еллар дәвамында акыл эшчәнлеге белән үзләштерелгән белемнәре генә озак саклана, төпле һәм файдалы була. Белемнәрне үзләштерүгә теләк, омтылыш уяту, моның өчен кирәкле шартлар тудыру- һәр педагогның бурычы.

Төрле укучылар бар: алар мөмкинлекләре, сәләтләре белән дә бер-берсеннән бик нык аерылалар, ләкин һәрберсе шәхес. Укучылар беркайчан да үзләрен башкалар белән чагыштырганны яратмыйлар. Дәрестә баланың күңеленә ачкыч табып, кечкенә генә уңышка ирешерлек мөмкинлек тудырсаң, аның иңнәренә канатлар үскәндәй була. Укытучы өчен балаларны сөендерүдән дә ләззәтлерәк, бала ышанычын аклаудан да кадерлерәк нәрсә булырга мөмкин соң?! Укучы белән укытучы арасындагы ышанычлы мөнәсәбәтнең белем алу өчен иң кирәкле шарт булуын да онытырга ярамый.

Дәрес уңышлы узсын өчен, сыйныфта уңай халәт булырга тиеш. Укытучы балаларның күңел биреп укуларын, мөстәкыйль рәвештә үзләштерүләрен камилләштерергә, аларның кызыксынуларын арттыруда төрле алым, ысулларны кулланырга, игътибарын белем алуга активлыгын үстерүгә юнәлтергә тиеш. Белемнәрне үзләштерүдә укучы активлык күрсәтмәсә, укытучы ничек кенә таләп итмәсен материалны ничек кенә тәфсилләп аңлатмасын, бала хәтерендә бернинди белем дә, күнекмә дә калмаячак.

Минемчә, шул максаттан дәресләрдә остазлык практикасын кулланырга мөмкин. Укучының укучыны өйрәтүе яки сыйныфташларның шефлык итүе укучыларны активлаштыруда үзенчәлекле алым. Тәҗрибәдән күренгәнчә, коллектив укыту ысулы традицион укыту формаларына караганда өстенрәк: укучылар белгәннәрен гамәлдә кулланып карый, үзен күрсәтә, үз-үзләрен бәяли, чөнки ул системалы рәвештә башка кешеләргә файда китерә, ярдәм күрсәтә һәм иптәшләрен өйрәтә, ягъни “укытучы – остаз” ролен башкара.

Остазлык кулланып эшләүнең төп төрләре:

Дәрес вакытында (парларда һәм төркемнәрдә эш);

Дәрестән тыш вакытта (индивидуаль эш).

Төркемнәрдә эш ысулын кулланганда, көчле укучы авырдан үзләштерүче укучыны өйрәтә. Эш төркемдәге һәркем үз көченнән килгәнчә ниндидер бирем үтәрлек итеп оештырыла, төркемдәшләре ярдәмендә катлаулырак эшне башкарырга өйрәнә, командада үз хезмәтенең дә өлеше барын тоеп, команданың уңышларына да, үз уңышларына да сөенә.

Укучы, төркемдә эшләгәндә, ярдәм сорап укытучыга гына түгел, ә сыйныфташына да мөрәҗәгать итә алуын белә. Төркемдә парлар барлыкка килергә мөмкин, алар бер-берсенә яңа белемнәрне үзләштерергә яки белемнәрен күнекмәгә әйләндерергә ярдәм итә алалар. Һәр укучыга үзе өйрәнгәнне һәм белгәннәрне иптәшенә тапшырырга мөмкинлек бирелә. Бераү күпләрне, күпләр бераүне өйрәтә. Укучылар арасында яңа элемтәләр урнаштырыла, аларның вазыйфалары һәм функцияләре, шулай ук эшчәнлек төрләре үзгәрә.

Мөстәкыйль яки контроль эшкә әзерлек максатыннан, йомгаклау дәресендә төркемнәрдә шөгыльләнү аеруча әһәмиятле. Бу очракта һәр укучыга үз кимчелекләрен ачыклау һәм аны бетерү мөмкинлеге барлыкка килә, сыйныфташларына, укытучыга ярдәм сорап мөрәҗәгать итә ала.

Укучыларның сәләтеннән, мөмкинлекләреннән чыгып, төркемнәргә укытучы бүлә. Һәр төркемгә көчле, уртача һәм авырдан үзләштерүче укучылар тигезләп бүленергә тиеш.

Төркемнәрдә эшләүнең мөмкинлекләре:

1. Аңламаганны сорарга барлык укучыларның да кыюлыгы җитмәскә мөмкин. Ә төркемнәрдә эшләгәндә, уртак эшчәнлек алып барганда, укучылар бер-берсеннән аңламаган бар нәрсәне ачыклап бетерәләр.

2. Укучылар проблемаларны үзләре күрергә һәм аларны чишү ысулларын табарга өйрәнәләр.

3. Укучыларның үз карашы формалаша, алар үз фикерен яклый.

4. Һәркем төркемнең уңышы дәреслектәге әзер мәгълүматны истә калдыруга гына түгел, ә яңа белемнәрне үзлектән өйрәнү һәм аларны конкрет биремнәрдә куллана алуга да бәйле икәнен аңлый.

5. Балалар үзара һәм укытучылар белән аралашырга өйрәнәләр, коммуникатив күнекмәләрне үзләштерәләр.

6. Дуслык, үзара ярдәмләшү хисе үсә.

Дәрес ахырында яки дәрестән тыш вакытта укучылар укытучы катнашында кайбер сорауларга ачыклык кертә алалар. Әгәр мәсьәлә хәл ителмәсә, укытучы ярдәмгә килә.

Уку эшчәнлеген болай оештырганда, педагогиканың түбәндәге проблемалары хәл ителә:

• индивидуаль якын килүне гамәлгә ашыру;

• укучыларны мотивацияләү;

• укучыларда эвристик белемнәрнең алгоритмик белемнәрдән өстенлек итү бурычы;

• уку төркемендә аралашуның һәм үзара ярдәм итешүнең социаль-педагогик киртәләрен бетерү мәсьәләләре.

Шулай итеп, уку эшчәнлеген оештырганда, төркемнәрдә эшләү ысулы һәм остазлык йомшак укучыларны активлаштырганда аеруча ачык чагылыш таба.

Укучылар, эшне фронталь формада оештырганга караганда, проблемаларны продуктив тикшерү өчен күбрәк мөмкинлекләр алалар. Практика күрсәткәнчә, авырдан үзләштерүче укучылар төркемнәрдә эшләгәндә үз фикерләрен ешрак әйтә. Алар үзләрен иркен тоталар, сөйләшергә дә, белмәгәннәрен сорарга да уңайсызланмыйлар. Бу аларның активлыгын күтәрү, белем һәм күнекмәләрне уңышлы формалаштыру мөмкинлеге бирә.

Төркемнәрдә эшләү ысулы белем бирүдә генә түгел, укучыларны тәрбияләүдә дә дә зур нәтиҗә бирә. Бер төркемгә берләшкән укучылар бергә эшләргә күнегәләр, уртак тел табарга һәм аралашу кыенлыкларын җиңәргә өйрәнәләр. Көчле укучылар үзләренең начар әзерлекле иптәшләре өчен җаваплылык тоя башлый, ә алар үзләрен яхшы яктан күрсәтергә тырышалар.

Кулланылган әдәбият:

1. Корольков А.А. Философия учительства и тьюторство [Электронный ресурс] / А.А. Корольков // Педагогика. – 2020 – №9. – С.5-17.
2.Наставничество в образовании: эффективная модель обучения. https://gb.ru/blog/nastavnichestvo-v-obrazovanii/(дата обращения15.10. 2023)
3.Подобаева О.Г. Педагогическое наставничество в системе общего образования / О.Г. Подобаева // Непрерывное образование в Санкт-Петербурге. – 2021 – №2(14). – С.15-18.

Гафарова Р.Р.
Кайбицкий район,
МБОУ «Кулангинская основная общеобразовательная школа Кайбицкого муниципального района Республики Татарстан»,
учитель родного (татарского) языка и литературы

ТӘҖРИБӘ БАЙЛЫГЫ - ТУЗМАС БАЙЛЫК

Наставничество как одна из эффективных форм работы с молодыми специалистами. Первостепенная роль наставника - оказать адресную помощь молодому специалисту в развитии способностей и уверенности в себе для самостоятельного принятия обдуманных решений, расширении собственных знаний и совершенствовании навыков преподавания и обучения. Наставничество – одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Задача наставника – помочь молодому учителю реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения.

Педагог-наставник должен всячески способствовать, в частности и личным примером, раскрытию профессионального потенциала молодого специалиста, формировать у него общественно значимые интересы, содействовать развитию общекультурного и профессионального кругозора, его творческих способностей и профессионального мастерства. Он должен воспитывать в нем потребность в самообразовании и повышении квалификации, стремление к овладению инновационными технологиями обучения и воспитания.

Молодой учитель, наставник,помощь, поддержка

Тәҗрибә байлыгы - тузмас байлык, дигән борынгылар. Яңа гына үзенең хезмәт юлын башлап җибәргән яшь белгеч тәҗрибәсе булмаганлыктан еш кына төрле авырлыклар алдында кала. Укытучы һөнәре буенча эшләп китү башка төр һөнәр иярләре белән чагыштырганда күпкә катлаулырак. Чөнки яшь кеше махсус уку йортында белемне укытучы белгечлеге буенча алган булса да, ул тиз генә чын укытучы булып китә алмаска мөмкин. Укытучы булыр өчен аудитория программалары буенча алган белем генә җитми. Шуңа күрә укытучылар коллективында остазлык хәрәкәтен активлаштыру беренче планга чыга. Тәҗрибәле укытучы яшь белгечкә һөнәр серләрен өйрәтә.

Кайбыч районы педагоглары остазлык хәрәкәтенә зур игътибар бирә. Районга килгән һәр яшь белгеч тәҗрибәле педагоглар коллективына килеп керә. Яшь укытучыга һәръяклап ярдәм күрсәтү - һәр мәктәпнең максатчан бурычы. Республикада укытучының һөнәри үсеше моделе булдырылган. Мәгариф һәм фән министрлыгы "Укытучы - остаз", "Укытучы - оста" грантларын булдырды.

Остазлык – һәр укытучының һөнәри эшчәнлегенең иң югары баскычларының берсе. Остаз – ул башкаларга булмышын, үз күңеленең бер өлешен бүлеп бирә торган кеше, аның белән аралашу рухи үсешкә файда китерә. Беркем дә тиз генә, шунда ук остаз була алмый. Һәркем һәр эштә әкренләп тәҗрибә туплап, белемен тулыландыра бара, аны камилләштереп, яңа сыйфатларга ия булып, сәләтен арттырып шушы югары исемгә ия була.

Укытучының бурычы-яшь укытучыга үзен тормышка ашырырга, шәхси сыйфатларын, коммуникатив һәм идарә итү күнекмәләрен үстерергә ярдәм итү.
Укытучылык ике яклы процесс булганлыктан, яшь белгечнең остазы тарафыннан һөнәри белемнәргә, күнекмәләргә һәм күнекмәләргә өйрәтүнең төп шарты-аның тәҗрибә тапшыруга әзерлеге.

Педагог-укытучы, аерым алганда, шәхси үрнәге белән яшь белгечнең һөнәри потенциалын ачуга, аның иҗтимагый әһәмиятле кызыксынуларын формалаштыруга, гомуми мәдәни һәм һөнәри күзаллауны, аның иҗади сәләтләрен һәм һөнәри осталыгын үстерүгә ярдәм итәргә тиеш. Ул анда үз-үзен укыту һәм квалификация күтәрү ихтыяҗын, укыту һәм тәрбияләүнең инновацион технологияләрен үзләштерү омтылышын тәрбияләргә тиеш.

Яшь укытучы профессиональ эшчәнлеккә керешкәндә, ул, әлбәттә, ярдәмгә мохтаҗ. Шуңа күрә һәр остаз яшь белгечкә игътибар итәргә тиеш:
• уку процессын оештыруга таләпләр;
• мәктәп документларын алып баруга таләпләр;

• дәрестән тыш эшчәнлекне оештыру формалары һәм ысуллары, укучыларның ялы.

Өлкәдә яшь педагогларга ярдәм күрсәтү:

• педагогик эшчәнлек нигезләрен практик һәм теоретик үзләштерү (дәрес әзерләү, үткәрү һәм анализлау; укыту формалары, ысуллары һәм алымнары; дәрес белән идарә итү нигезләре һ. б.);
• үз һөнәри үсеш программасын эшләү;
• үз-үзеңне укыту өчен өстенлекле методик тема сайлау;
• беренчел квалификация күтәрүгә әзерлек;
• инновацион тенденцияләрне үзләштерү;
• яшь педагогларны яңа педагогик технологияләр, актив укыту формалары белән таныштыру;
• методик эшнең оптималь формасы буларак методик атналар куллану;
• эш планына яшь укытучыларга яңа һәм параллель программалар һәм дәреслекләр турында мәгълүмат бирүне кертергә.

Тәҗрибәле укытучыларның һәр дәресе презентацион материаллар белән баетылган иде. Яшь белгечләр һәр дәресне зур кызыксыну белән карадылар, соңыннан фикер алыштылар, педагогларга күп санлы сораулар белән мөрәҗәгать иттеләр һәм шунда ук төпле җавап та алдылар.

Яшь педагоглар белән эшләгәндә ФГОС таләпләре буенча дәресләр эшләүгә, үткәрүгә һәм анализлауга зур урын бирә. Портфолио да әһәмияткә ия. Портфолио педагогның һөнәри дәрәҗәсен күтәрүнең үзенчәлекле паспорты, аның сәләтләре, үз-үзен оештыру, коммуникатив күнекмәләре турында сөйли, аның практик үз-үзен тормышка ашыру ихтыяҗларына җавап бирә. Моннан тыш, портфолио яшь белгечне квалификация категориясен күтәрүгә аттестациягә тулы һәм күпкырлы тәкъдим итү формасы буларак та кулланылырга мөмкин. 2-3 ел эчендә тупланган материалны кулланып, аттестация узарга була бит. Мондый документны төзү остаз эшчәнлегендә формализмнан качарга, башлангыч укытучы белән эшләү формаларын һәм ысулларын сайлап алуга максатчан һәм системалы якын килергә, һөнәри үсеш нәтиҗәләрен һәм аның һөнәри эшчәнлегендәге уңай үзгәрешләрне адекват бәяләргә мөмкинлек бирә. Мондый максатчан эш, һичшиксез, үз нәтиҗәләрен бирә.

Остазлык яшь педагогның үз-үзен камилләштерү ихтыяҗларын стимуллаштырырга, аның профессиональ һәм шәхси үз-үзен тормышка ашыруына ярдәм итәргә тиеш. Укыту системасының нәтиҗәлелеген һәрьяклап карау мәктәп җитәкчеләренә, укытучы-педагогларга яшь укытучыларның һөнәри формалашу мәсьәләләрен тиз һәм сыйфатлы хәл итәргә, аларны үз үсешен проектлауга кертергә, аларга үз-үзләрен оештыруда, үз-үзләрен анализлауда ярдәм күрсәтергә, аларның һөнәри компетентлыгын арттырырга мөмкинлек бирәчәк.

Соңгы ике елда безнең педагогик коллектив бары тик өч яшь белгеч белән генә тулыланды. Ә тәҗрибәле укытучылар лаеклы ялга китә башлады. Бүгенге

көндә һәр мәктәп коллективның яңартылуы белән мактана алмый! Шунысын да әйтергә кирәк, яшь укытучыларның теоретик әзерлеге бик яхшы.

Укытучылар профессионализмын формалаштыруга фәнни-методик эшчәнлек аеруча зур йогынты ясый. Ул төрле фәннәрне укыту өлкәсендә галимнәрнең заманча фәнни тикшеренүләре белән даими танышуны; төрле методикаларны һәм технологияләрне оештыру буенча хезмәттәшләренең прогрессив тәҗрибәсен өйрәнүне; укытуның яңа программалары һәм концепцияләре белән танышуны, аларны бәяләүне һәм практик эшчәнлеккә кертүне күздә тота. Эш тәҗрибәсен мастер-класслар һәм предмет атналары вакытында ачык дәресләр аша сынап карыйбыз.

Шулай итеп, укытучының даими эшчәнлеге буларак үз-үзеңне укыту эше билгеле бер проблема буенча фәнни-тикшеренү эшен, педсоветларда һәм семинарларда, предмет секцияләрендә катнашуны, дәресләрнең төрле формаларын, сыйныфтан тыш чараларны һәм уку материалларын теоретик эшләү һәм практик апробацияләүне һәм башка күп нәрсәне үз эченә ала. Мондый эш системасы һәр укытучыга үз һөнәри осталыгы өстендә эшләргә мөмкинлек бирә. Шуңа күрә безнең мәктәп укытучылары фәнни-тикшеренү конференцияләрендә, һөнәри конкурсларда кыюлык белән катнашалар, яхшы нәтиҗәләр күрсәтәләр.

Безнең мәктәбебездә яшь белгечләргә ярдәм итү буенча күп тәҗрибә тупланган. Яшь укытучылар өлкән педагогларга өмет белән карый, һәм, киресенчә, өлкәннәр яшьләргә ышаныч күрсәтә. Педагоглар үз тәҗрибәләрен төрле дәрәҗәдә тараталар, дәрес һәм дәрестән тыш эшчәнлектә уңышлы кулланалар. Семинарларның тематикасы укыту-тәрбия процессы проблемаларын анализлаудан чыгып билгеләнә һәм укытучыларның сорауларына турыдан-туры бәйле. Төркемнәр мәсьәләне теоретик өйрәнү өстендә эшлиләр, дидактик материаллар эшлиләр, ачык дәресләр, мастер-класслар һәм башка күп нәрсәләр үткәрәләр. Мондый алым һәр укытучыны актив позициягә куярга мөмкинлек бирә, гомуми идея кешеләрне берләштерә, үзара эш итү, үзара ярдәм кирәклеген аңлауны формалаштыра, чөнки төркем эш нәтиҗәләре һәр укытучының хезмәтенең уңышыннан тора. Үз-үзеңне укыту формаль бурыч булудан туктый, хезмәттәшлек педагогик хезмәтнең нәтиҗәлелеген һәм мотивацион нигезен арттыра.

Остазлык яшь педагогның үз-үзен камилләштерү ихтыяҗларын стимуллаштырырга, аның профессиональ һәм шәхси үз-үзен тормышка ашыруына ярдәм итәргә тиеш. Укыту системасының нәтиҗәлелеген һәрьяклап карау мәгариф учреждениеләре җитәкчеләренә, укытучы-педагогларга яшь укытучыларның һөнәри формалашу мәсьәләләрен тиз һәм сыйфатлы хәл итәргә, аларны үз үсешен проектлауга кертергә, аларга үз-үзләрен оештыруда, үз-үзләрен анализлауда ярдәм күрсәтергә, аларның һөнәри компетентлыгын арттырырга мөмкинлек бирәчәк.

Гильметдинова Г.В.
г. Арск, МБОУ «Арская средняя общеобразовательная школа №6»
учитель математики

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ НАСТАВНИЧЕСТВА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается наставничество, как профессиональная помощь молодым специалистам. Выделяются и описываются основные виды наставничества, перечисляются задачи и этапы организации работы наставника с молодым специалистом. Особый интерес вызывает выбор формы работы наставника. Так же в статье указаны направления деятельности наставника, его функции и описаны критерии определения завершения процесса адаптации молодого специалиста к педагогической деятельности.

Ключевые слова: наставничество, молодой специалист, начинающий педагог, адаптация.

Abstract: This article discusses mentoring as professional assistance to young professionals. The main types of mentoring are highlighted and described, the tasks and stages of organizing the mentor's work with a young specialist are listed. Of particular interest is the choice of the mentor's form of work. The article also indicates the areas of activity of the mentor, his functions and describes the criteria for determining the completion of the process of adaptation of a young specialist to pedagogical activity.

Key words: mentoring, young specialist, novice teacher, adaptation

Проблема профессионального становления личности приобретает всё большую значимость. Работа с молодыми специалистами сегодня является приоритетным направлением в деятельности любого образовательного учреждения. Наставничество - одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации молодых педагогов, способствующая повышению их профессиональной компетентности и закреплению в образовательном учреждении. Задача наставника - помочь начинающему педагогу реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения. Наибольшие трудности в адаптации и выработке собственной системы преподавания молодые специалисты, а так же преподаватели без педагогического опыта, испытывают на двух этапах своего профессионального развития: на предварительной стадии (1 год работы) и на стадии вхождения в профессию (2-3 года работы). Поэтому работа наставника направлена в первую очередь на развитие и саморазвитие профессиональной и индивидуальной творческой деятельности молодых педагогов через оказание систематической адресной помощи с учётом их потребностей и индивидуальных качеств.

В этом учебном году в нашу школу пришли два молодых специалиста – два учителя математики. Одна из них – моя ученица - Гульназ Илшатовна. Я

являюсь ее наставником. Свою работу с молодым специалистом я начинала с вводного анкетирования и собеседования, где она рассказывала мне о своих трудностях, проблемах, неудачах. Проанализировав анкету, побеседовав с молодым педагогом, и, посетив ее уроки, мне удалось выявить следующие проблемы:

• вопросы дисциплины и порядка на уроке;
• организация деятельности учителя;
• недостаток практических навыков в учебно-воспитательной работе;
• оформление документации.

В связи с этим мы совместно с Гульназ Илшатовной изучили программы по учебным предметам, мною были даны некоторые рекомендации, оказана практическая помощь в составлении рабочих программ, в заполнении электронного журнала, проведены инструктажи по ведению рабочих тетрадей, тетрадей для контрольных работ.

Есть еще одна серьезная проблема: у начинающего педагога много времени уходит на подготовку к уроку, соответствующего принципам ФГОС, и, как следствие, возникают перенапряжение, усталость.

С целью решения данной проблемы мною были проведены консультации, в ходе которых Гульназ Илшатовна была ознакомлена с особенностями современного урока, акцент был сделан на то, чтобы необходимый образовательный результат получить, необходимо урок направить на развитие личности учащегося.

Как результат кропотливой работы молодого специалиста качество знаний по предмету составляет примерно 40% по всем классам. Отсюда можно сделать вывод, что период адаптации молодого специалиста проходит успешно.

В течение четверти Гульназ Илшатовна посещала уроки как мои, так и других опытных преподавателей с той целью, чтобы научиться важным профессиональным качествам, таким как:

- создание учебно – познавательной атмосферы;
- деятельность учащихся на уроке;
- речь учителя и ее значение на уроке;
- воспитывающая сторона урока;
- взаимоотношение учителя и учащихся.

Сейчас можно сделать вывод, что учитель уже неплохо владеет методикой ведения урока; материалом урока; следит не только за ходом учебного процесса, но и за порядком в классе, за характером взаимоотношений учащихся в классе. Но еще необходимо обратить внимание на использование различных форм контроля и оценки знаний учащихся.

Используя в своей работе классическое наставничество, считаю, что не важно, какой методикой пользоваться, главное, чтобы эта методика создавала ситуацию успеха у молодого специалиста.

Чтобы взаимодействие с молодым учителем было конструктивным и приносило желаемый эффект, я стараюсь помнить и соблюдать следующие правила общения:

1. Не приказывать. Наставник должен помнить, что фраза, содержащая обязательство какого-либо рода, вызывает протест.

2. Не угрожать. «Если Вы не будете выполнять мои требования, то...» – подобные замечания свидетельствуют о неумении наставника аргументировать свою педагогическую позицию, об отсутствии дипломатических навыков общения.

3. Не поучать. Наставник должен помнить о том, что нет ничего хуже, чем навязывать свою собственную точку зрения собеседнику.

4. Не подсказывать решения. Наставник не должен «учить жизни» молодого учителя. «На Вашем месте я бы...» – эта и подобные ей фразы не стимулируют процесс профессиональной поддержки, поскольку произносятся чаще всего с оттенком превосходства и ущемляют, таким образом, самолюбие молодого педагога.

5. Не оправдывать и не оправдываться. Наставник потеряет значительную долю своего влияния, если будет строить свое взаимодействие с подопечными на основе этих приемов общения. «Вы организовали и провели урок не так уж плохо, как кажется на первый взгляд» – данная форма оправдания, конечно, снимает некоторое напряжение в отношениях, но делает существующую профессиональную проблему менее значимой для молодого учителя.

Каждая профессия ставит специфичные требования к личности человека. В профессиональном становлении любого учителя в современной школе имеет место наличие следующих педагогических способностей:

- дидактичные – искусство передавать знания в доступной форме;
- экспрессивные – умение в свое объяснение включить уместно юмор, доброжелательную иронию, шутку;
- коммуникативные – правильный подход к ученикам в процессе обучения и воспитания;
- способность распределять внимание – умение легко переключаться по необходимости с одного объекта на другой;
- актерские – умение в зависимости от обстановки и воспитательных задач быть то строгим, то добрым, то спокойным, но всегда объективным и справедливым;
- умение контролировать все свои слова, поступки, действия и настроение.

Я как учитель, стараюсь всегда придерживаться этих принципов и призываю к этому моего наставляемого.

Я считаю, что правильно спланированная работа педагога-наставника помогает молодому специалисту достичь гораздо больших успехов, чем можно было бы ожидать, помогает легче преодолеть трудности, связанные с адаптацией к новым условиям трудовой деятельности, помогает остаться в профессии, стать настоящим Учителем.

Да, стать мастером нелегко. Знаю одно: нельзя останавливаться на достигнутом, следует заглядывать в себя, быть самокритичной.

Учитель – это не просто профессия. Это наш образ жизни. И этот образ жизни не должен быть запрограммирован по какому-то одному образцу. Учительский труд – это постоянный поиск чего-то нового. И это любовь. Любовь

к своему делу и своим ученикам. Дети понимают и ощущают больше, чем нам кажется. Они заслуживают уважения, дружеского отношения, перед ними невозможно замаскироваться, только искренность поможет найти путь к их душам. Искренней любовью к ребенку завоевывается его доверие, и это доверие нельзя подрывать ни словом, ни поступком.

Список использованных источников

1. Сайт правительства России: официальный сайт. – Москва, 2020 − URL: http://government.ru/ (дата обращения: 17.10.2023). – Текст: электронный.
2. «Молодые профессионалы (Волдскиллс Россия)»: официальный сайт. – Москва, 2014-2020 − URL: https://worldskills.ru/ (дата обращения: 18.10.2021). – Текст: электронный.
3. Кларин, М.В. Современное наставничество: новые черты традиционной практики в организациях XXI века/ М.В. Кларин // Этап: Экономическая Теория, Анализ, Практика. − 2016. − № 1-2. С. 92−112. – Текст: непосредственный.
4. Организация наставничества в школе. [Электронный ресурс] / URL: https://www.uchportal.ru/news/2018-11-18-749 (дата обращения 18.10.2023)
5. Батышев, С.Я. Педагогические основы наставничества / С.Я. Батышев. [Текст]- Материалы теоретической конференции, ч.1. М., 2016. 324с.

Гимадиева Д.Ш, Гизатуллина Л.М.
г. Казань, Приволжский район, МАОУ «Гимназия19»,
учителя родного языка и литературы.

ЯШЬ БЕЛГЕЧЛӘРГӘ ЯРДӘМ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК

Аннотация: Наста́вничество – отношения, в которых опытный или более сведущий человек помогает менее опытному или менее сведущему усвоить определенные компетенции.

Наставничество - это индивидуальная воспитательная работа с молодыми специалистами, не имеющими трудового стажа в педагогической деятельности в образовательных учреждениях или со специалистами, назначенными на должность, по которой они не имеют опыта работы.

Ключевые слова: Остаз, остазлык, яшь белгеч, тәҗрибә.

“Укытучы үзе укыган, үзе өйрәнгән вакытта гына укыта. Укудан туктаса, ул укытучы буларак яшәүдән туктый. Дөнья бер урында гына тормый – ул үсештә, үзгәрештә һәм, билгеле инде, педагогика да даими яңаруга, үзгәрүгә дучар”, – Константин Ушинскийның әлеге сүзләре бүгенге көндә дә актуаль. Укытучы һөнәре даими рәвештә белемнәрне яңартып торуны, заманча нәтиҗәле технологияләрне һәм ысулларны файдалануны таләп итә. Аларның барысына да

бары тик өзлексез укыганда, квалификацияне күтәрү юнәлешендә эшләгәндә генә ирешергә мөмкин.

2023 ел педагог һәм остаз елы итеп билгеләнде, шуңа бәйле рәвештә остазлык темасы Мәгариф өлкәсендә төп темаларның берсе булып тора.

Россиядә мәгариф системасын үзгәртү шартларында остазлык системасы белем бирү сыйфатын арттыру коралы һәм яшь педагогларны адаптацияләү механизмы ул. Укыту системасы - буыннар дәвамлылыгы формасы, һөнәри тәҗрибә тапшыру процессын гамәлгә ашыручы социаль институт булып тора. Бу һөнәри адаптациянең иң нәтиҗәле формаларының берсе, һөнәри компетентлыкны арттыруга һәм педагогик кадрларны ныгытуга ярдәм итә.

Заман технологияләре алга киткән чорда, югары уку йортын бетереп, белем бирү учреждениеләренә эшкә килгән яшь мөгаллимнәргә югалып калмаска, ничек коллективка кереп китәргә, бу очракта остазлык ярдәмгә килә һәм бүгенге көндә аның роле арта бара. Остазлык һөнәри тәҗрибәне һәм әхлакый нормаларны тапшыру максаты белән ике буын арасында ышанычлы аралашуны барлыкка китерә. Остазлык ул - тиешле һөнәр буенча яшьләрне әзерләүдә һәм тәрбияләүдә тәҗрибәле профессионалларның эшчәнлеге. Яшьләргә профессиональ әзерлек, сәяси һәм әхлакый тәрбия бирүнең нәтиҗәле формасы.

Кем соң ул остаз, гомумән? Үзендәге белемне һәм тәҗрибәне башка кешегә тапшыручы. Димәк, билгеле бер өлкәдә зур уңышка ирешкән, осталыкка һәм тәҗрибәгә ия булган кеше. Шуңа өстәп, бар җаваплылыкны тоеп дәвамчы эзләү эшенә керешкән, тәрбияләргә зур һәм сүрелмәс теләге булган, ихтыяр көче нык булган кеше дә.Остазлык – һәр укытучының һөнәри эшчәнлегенең иң югары баскычларының берсе. Остаз – ул башкаларга булмышын, үз күңеленең бер өлешен бүлеп бирә торган кеше, аның белән аралашу рухи үсешкә файда китерә. Беркем дә тиз генә, шунда ук остаз була алмый. Һәркем һәр эштә әкренләп тәҗрибә туплап, белемен тулыландыра бара, аны камилләштереп, яңа сыйфатларга ия булып, сәләтен арттырып шушы югары исемгә ия була.

Остазлыкның максаты - яшь белгечләргә һөнәри формалашуда ярдәм күрсәтү, яшь белгечне хезмәт процессына һәм иҗтимагый тормышка җәлеп итү, яшь педагогның һөнәри компетенциясен арттыру, педагогик коллективта ярдәм атмосферасы булдыру, практик эшчәнлек күнекмәләрен үзләштерүдә, уку эшчәнлеген планлаштыруда һәм оештыруда ярдәм күрсәтү.

Эшчәнлекнең төп юнәлешләре:

Предмет буенча эшне планлаштыру һәм оештыру.

Тәрбия эшен планлаштыру һәм оештыру.

Документлар белән эшләү.

Үзүсеш эше.

Яшь белгечнең эшчәнлеген контрольдә тоту һәм җитәкчелек итү.

Психологик-педагогик ярдәм.

Остазлыкның көтелгән нәтиҗәләренә түбәндәгеләр керә: яшь белгечләрне белем бирү оешмасы коллективына беркетү, яшь белгечләрдә үз-үзеңнең белемеңне күтәрү ихтыяҗын формалаштыру.

Яшь педагог белән аралашу кирәкле нәтиҗәләр китерсен өчен, педагог – укытучыга аралашуның кайбер кагыйдәләрен истә тотарга кирәк: боерык бирмәскә («сез ... тиеш»), вәгазьләмәскә («сезнең өстегездә җаваплылык ята»), үгетләмәскә («әгәр сез мине тыңласагыз ... »). Укытучы яшь педагогка профессиональ ярдәм процессын стимуллаштырырга тиеш, аның шәхси җиңүе-остазның уңышы һәм, ахыр чиктә, мәктәп һәм гомумән мәгариф системасының уңышы булып санала. Остаз укытучы булуның мәҗбүри критерийлары булып:

• остаз, куратор булырга шәхси теләк булуы;

• төп компетенцияләрнең югары үсеш дәрәҗәсе:

- башкаларны үстерү сәләте;
- тирә - юньдәгеләр белән мөнәсәбәтләр төзи белү;
- җаваплылык;
- нәтиҗәгә юнәлеш;
- башкаларны дәртләндерә һәм рухландыра белү;
- үз профессиональ һәм шәхси үсеш сәләте.

Өйрәтүче укытучылар булып педагогик эш стажы 5 елдан да ким булмаган, югары һөнәри сыйфатларга, эштә тотрыклы күрсәткечләргә, коммуникатив күнекмәләргә һәм аралашу сәләтенә; югары яки урта махсус белемгә ия педагогик хезмәткәрләр сайлана.

Өйрәнчек укытучы булып: эш тәҗрибәсе аз булган, уку процессын оештыруда, укучылар, педагоглар яки администрация белән үзара хезмәттәшлектә кыенлыклар кичеруче яшь белгеч тора. Аңа яңа эш урынында, адаптация процессында, мәгариф оешмасының традицияләре, үзенчәлекләре, регламенты һәм принциплары турында күзаллау алырга кирәк.

Остаз эше өчен кирәкле документлар:

- «Яшь белгеч белән эшне оештыру турында» боерык;
- Остазлык турында нигезләмә;
- Яшь белгечләр белән эшләү планы;
- Өйрәнүче укытучыга методик киңәшләр;
- Яшь укытучының адаптациясен контрольдә тотуның аналитик документациясе.

Укытучы – остазлар өчен киңәшләр:

1. Шәкертләреңә остаз, аларның шәхесен үстерүдә ярдәмче бул.
2. Үз шәкертләреңнең хәтта кечкенә уңышларына да шатлана һәм аларның уңышсызлыкларына теләктәшлек күрсәтә бел.
3. Гомер буе үзеңне үстерергә һәм үз өстеңдә эшләргә әзер бул.
4. Шәкертләреңнең абруен төшермә: аларның һәрберсе шәхес.
5. Ялгышсагыз, гафу үтенергә курыкмагыз.

Нәтиҗә ясап, остазлык педагогик осталык тәҗрибәсен яшь педагогларга тапшыру формасы дип әйтергә мөмкин. Бу процесс ике яклы: бер яктан, яшь укытучыны педагогик тәҗрибә белән баету бара, ә икенче яктан, педагогның квалификациясен һәм һөнәри осталыгын күтәрү. Бөек педагог Я. А. Коменскийның: «Алда дөрес барган кешегә иярү җиңел!” дигән бөек сүзләре остазлыкның төп асылын заманча белем бирү киңлегендә төгәл чагылдыра.

Кулланылган әдәбият:

1. Журнал "Инновации в образовании", 2019 №2, " Наставничество как форма педагогического консультирования".

2. Богданова, Л.А. Наставничество в профессиональном образовании: методическое пособие.

Интернет ресурслар:

https://infourok.ru/razrabotka-na-temu-praktika-nastavnichestva-v-obrazovatelnoj-organizaciii-6128814.html

https://multiurok.ru/files/nastavnichestvo-kak-effektivnyi-metod-professional.html

https://infourok.ru/pamyatki_sovety_molodomu_uchitelyu-317002.htm

https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/04/06/organizatsiya-nastavnichestva-v-obrazovatelnom

Исмагилова А.Н.
г. Арск, МБОУ «Арская СОШ №1 им.В.Ф.Ежкова с УИОП»,
преподаватель русского языка и литературы

ПАТРИОТИЗМ КАК НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ И НРАВСТВЕННАЯ ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

В последние годы идет переосмысление сущности патриотического воспитания: идея воспитания патриотизма и гражданственности, приобретая все большее общественное значение, становится задачей государственной важности. Только на основе возвышающихся чувств патриотизма и национальных святынь укрепляется любовь к родине, появляется чувство ответственности за ее могущество, честь и независимость, сохранение материальных и духовных ценностей общества, развивается достоинство личности.

Основа патриотизма - это воспитание любви к малой и большой родине, ценностного отношения к самому себе и окружающему миру. Изначально патриотизм понимался как «принадлежащий отцам, отеческий». В переводе с греческого языка сам термин «патриотизм» означает «земля отцов», «родина».

Патриотизм предполагает гордость достижениями и культурой своей Родины, желание сохранять её характер и культурные особенности и идентификация себя с другими членами народа, стремление защищать интересы Родины и своего народа.

Патриотизм - составная часть русской национальной идеи, неотъемлемый компонент отечественной науки и культуры, выработанный веками. Он всегда расценивался как символ мужества, героизма и силы российского народа, как необходимое условие величия и могущества нашего государства.

В современной России, как никогда необходимо возрождение духовности, воспитание населения, особенно молодежи, в духе патриотизма,

любви к Отечеству, прекращение пропаганды насилия, жестокости, не свойственного нам образа жизни. За россиянами - великий разум и ратный подвиг предков, могучая культура, а мужества и стойкости, чувства ответственности перед Родиной им не занимать.

Обозначим основные принципы патриотического воспитания, являющегося важной составляющей духовно-нравственного воспитания молодежи.

Патриотическое воспитание начинается в семье.

Семья – самый главный воспитательный институт, духовно-нравственное воздействие которого человек испытывает на протяжении всей своей жизни. Родина, Отечество….В корнях этих слов близкие каждому образы: мать и отец, родители, те, кто дает жизнь новому существу. Воспитание чувства патриотизма– процесс сложный и длительный. Любовь к родной стране, родному краю играют огромную роль в становлении личности ребенка. Большое влияние на детей оказывают конкретные проявления патриотических чувств родителей в повседневной жизни. Родители листают семейный альбом и рассказывают детям о членах семьи, дедушках и бабушках, которые воевали за родную землю, вспоминают разные истории из жизни семьи. Очень важно убедить детей в том, что любовь к родине проявляется в постоянном стремлении человека делать жизнь лучше – хорошо учиться в школе, хорошо работать, помогать тому, кому нужна твоя помощь. Поддержать хорошее дело, выступить против зла и насилия – это тоже патриотизм.

Личный пример патриотизма

Патриотизм — это не просто любовь к Родине. Это — готовность преодолевать со страной любые испытания (защищать её от врагов, поднимать из руин, отстаивать честь и права государства на мировой арене), уважение к своим истории и традициям, стремление своими действиями служить интересам страны (приносить пользу, брать на себя ответственность, работать на благо Родины (двора, города, страны) для себя, близких, соседей, волгоградцев, россиян…). Патриотизм подразумевает не только чувство гордости за страну, но и готовность быть с ней в трудную минуту. Великое военное и трудовое прошлое нашей страны знает немало героев: Матросов, Паникаха, Суворов, Нахимов, Стаханов, Сахаров, Жуков, Кутузов, Ушаков и многие другие. Эти люди некогда прославляли нашу страну на мировой арене. Их героизм бессмертен. В то же время поколению, выросшему в XXI веке, следует знать, что и современность дает примеры проявления патриотизма. При воспитании подрастающего поколения не следует забывать о героях современной России. Безусловно, современная жизнь отличается от предшествующих эпох бешенным ритмом, индивидуализмом, ценностью материальных благ. И в то же время и она оставляет место подвигу. Быть патриотом или нет зависит от самого человека. Героем может стать каждый, кто совершает хорошие поступки от чистого сердца. Ведь большой героизм рождается из маленьких поступков.

К патриотизму через духовно-нравственное воспитание

Духовно-нравственное воспитание на основе православных традиций формировало ядро личности, благотворно влияя на все стороны и формы взаимоотношений человека с миром: на его этическое и эстетическое развитие, мировоззрение и формирование гражданской позиции, патриотическую и семейную ориентацию, интеллектуальный потенциал, эмоциональное состояние и общее физическое и психическое развитие.

Родина - это "духовная реальность", поэтому духовно мертвый человек не может любить свою Родину, быть патриотом;

- наличие активной гражданской позиции, готовность отстаивать интересы своей Родины, действовать во имя сохранения и развития ее благополучия;
- жертвенность, т.е. готовность пожертвовать ради Отечества своими личными интересами, в том числе и жизнью; восприятие служения Родине как одной из важных основ своего жизненного самоопределения, святого долга и первейшей обязанности;
- признание Родины в качестве высшей, главной ценности в иерархии системы ценностей личности;
- гордость за свою культуру и достижения своего народа; преклонение перед его святынями, историческим прошлым и лучшими традициями (при одновременной их взвешенной и критической оценке);
- превалирование в человеке общественных ориентаций над индивидуалистическими, классовыми или узко профессиональными интересами;
- уважение к другим народам и культурам.

Воспитание патриотизма через знание истории России

Знание истории (истории своей семьи, своего народа, села, страны) помогает определить жизненную общественную позицию. На основе знаний о прошлом развивается умение человека ориентироваться в событиях дня сегодняшнего. Прошлое, настоящее и будущее – единый процесс. Знать свою историю – значит твердо стоять на родной земле, гордиться ее героическим прошлым, быть достойным ее будущего. Так рождается любовь к Родине. Так человек осознанно становится патриотом своего Отечества.

В истории русского народа много героических поступков, которые достойны уважения, которыми можно гордиться. Это победа в Ледовом побоище в 1242 году во главе с Александром Невским. Победа на Куликовом поле в 1380 году во главе с Дмитрием Донским. Победа в борьбе с польскими захватчиками в 1612 году во главе с Мининым и Пожарским. Победоносное сражение под Полтавой в 1709 году под командованием Петра I. Изгнание Наполеона в Отечественной войне 1812 года и победа над фашистскими захватчиками в Великой Отечественной войне в 1945 году. Все эти сражения служат примером объединения народа в желании защитить Отчизну.

«Судьбы народа, - писал Иван Александрович Ильин, - сокрыты в его истории. Она таит в себе не только его прошлое, но и его будущее; она являет собою его духовное естество: и его силу, и его дар; и его задание, и его

призвание. История народа есть молчаливый глагол его духа; таинственная запись его судеб; пророческое знамение грядущего»

Истинный патриотизм-это любовь к Родине, ее прошлому и настоящему, это надежда и вера в ее будущее. Истинный патриотизм не ограничивается созерцательностью, он деятелен, слова в нем дополняются делами. Патриотизм – это не привычка, а прежде всего то главное и сокровенное, что связывает человека с историей страны, что заставляет благоговейно относиться к Отчизне. Чем глубже знания молодого человека об истории своей страны, о Великих политических деятелях, Великих подвигах ее народа, о том, какими тяжелыми событиями и неимоверными усилиями наши предки отстаивали границы государства и присоединяли новые земли, тем сильнее и крепче будет чувство патриотизма в душе и сознании молодого человека.

Патриотизм – сильная мотивационная составляющая в поведении целостной личности, имеющей здоровую и сбалансированную самооценку на базе общечеловеческих ценностных параметров. Национальные богатства в виде культурных ценностей, традиций, религии, нравственных норм, исторического подвига народа и ряда выдающихся его представителей являются главным задающим вектором в нравственно-патриотическом воспитании личности.

Список использованных источник

1. Удовиченко Е.М. К вопросу о понятии патриотизма и его проявлениях // Воспитание гражданственности и патриотизма студенческой молодежи в условиях обновленной России. Магнитогорск, 2005.
2. Платонов О. История русского патриотизма // Молодая гвардия. – 2003. - N 7/8. - С. 203-232.
3. Платонов О. История русского патриотизма // Молодая гвардия. – 2003. - N 9. - С. 134-164.
4. Покида А. Н. Специфика патриотических чувств россиян // Власть. - 2010. - N 12. - С. 124-129.

Камалова М.Н.
Актанышский район ,д.Миннярово,
МБОУ “Минняровская ООШ” Актанышского МР РТ
учитель историии

ОСТАЗЛАРДАН АЛГАН БӨЕКЛЕК

Аннотация: Сегодня, в эпоху реформы системы образования, вопрос о работе в образовательных учреждениях молодых специалистов поднимается на разных уровнях. А между тем проблема, как привлечь грамотных молодых специалистов, и что еще существеннее того, как удержать их там, существует. Молодой педагог сразу начинает работать наравне со своими опытными коллегами. В этот момент молодому специалисту необходима помощь опытного педагога, педагога-наставника. В статье подробно рассматривается феномен

наставничества, а также описывается опыт работы в качестве наставника педагога. Возможно, данный материал будет полезен педагогам, решившим быть наставником в профессиональном становлении молодого специалиста.

Картаер бер, лəкин ул кабызган
Янар тауларны сез күрерсез.
Аның гомере шул тауларда булыр,
Остазларның эше үлемсез.
Ф. Яруллин

Мөгаллим, остаз - иң беренче чиратта, балаларны яратучы, белем алуга ихтыяҗ, кызыксыну уятучы кеше. Һəр баланың - үз дөньясы. Ə ул дөньяның ишеклəрен ачып, түргə үтəр өчен, сабырлык та, зирəклек тə, əлбəттə, белем дə кирəк. Минемчə, дəрес уңышлы узсын өчен, сыйныфта уңай халəт булырга тиеш. Укучы белəн укытучы арасындагы ышанычлы мөнəсəбəтнең белем алу өчен иң кирəкле шарт булуын да онытырга ярамый.

Төрле укучылар бар: алар мөмкинлеклəре, сəлəтлəре белəн дə бер-берсеннəн бик нык аерылалар. Минем каршымда- кемнеңдер газиз баласы. Мин бит үзем дə эти: һəр ата-ана өчен үз баласыннан да сəлəтле, талантлы бала юк. Укучылар беркайчан да үзлəрен башкалар белəн чагыштырганны яратмыйлар. Дəрестə баланың күңеленə ачкыч табып, кечкенə генə уңышка ирешерлек мөмкинлек тудырсаң, аның иңнəренə канатлар үскəндəй була. Укытучы өчен балаларны сөендерүдəн дə лəззəтлерəк, бала ышанычын алудан да кадерлерəк нəрсə булырга мөмкин соң?!

Хайруллин Зəһлүл Шəрхемулла улы 1936 нчы елның 24 нче февралендə Меңнəр авылында гади колхозчы гаилəсендə туа. Сигез яше тулгач, 1942 нче ел авыр сугыш еллары вакытында, ул, күршесе Гавискə ияреп, мəктəпкə укырга китə. Беренче укытучысы Акрамова Закирə апа була.

-Уку өчен бернинди кирəк яраклар да юк иде, лəкин мин бик яхшы укыдым, гел "4" һəм "5" билгелəре генə ала идем, - ди Зəһлүл абый.

Җиде сыйныф белемне шунда ала. Актаныш мəктəбендə укуын дəвам итəргə тели. Кызганычка каршы, анда йөз илле сум акча түлəргə кирəк була, ə əтисе сугышта һəлак булган, ялгыз əнисе тəрбиясендəге малайга, каян килсен андый байлык. Ул югалып калмый, Минзəлə педучилищесына юл тота. Анда конкурс бик зур була, укырга керə алмый кире əйлəнеп кайта. Шулай беркөнне мəктəпкə укытучы булып эшкə килгəн Хəсинə апа һəм тагын бер яшь укытучы килеп керə.(күрəсең аларга квартира кирəк булгандыр). Алар үсмер егет белəн кызыксыналар һəм шунда Хəсинə апа (улы Фазуллин Наил РОНОда эшлəде) аның документларын алып, гариза яздырып, Алабуга педучилищесына илтеп тапшыра. Зəһлүл абый конкурстан да үтə һəм степендиат та була. Анда өч ел укыгач, аны армиягə алалар. Ул монда бик күп һөнəрлəр үзлəштерə, укый. хəрби авиация частенда очкычлар буенча механик, парашютчы була. (ике тапкыр сикерə). ТУ-104 очкычында оча. Хəрби хезмəтен тəмамлап кайтканда, Алабуга педучилищесы институтка əверелгəн була, шуңа күрə, ул укуын Арча педучилищесында тəмамлый. 1958 елда туган авылы Меңнəр авылына эшкə кайта. Биш куллап эшкə алалар аны, чөнки ир - ат укытучылар бөтенлəй диярлек

булмый. Яшь мөгаллим җаны-тәне белән эшкә керешә.Урта махсус белем генә аны канәгатьләндерми, ул Казан университетының тарих бүлегенә укырга керә. Шулай итеп, югары белем дә ала. Нинди генә фәннәр укытмый: тарих, физика, математика.

Авылга укытырга килгән Куян авылы кызы Лена белән гаилә кора, бер малай , ике кыз тәрбияләп үстерәләр.

1967нчеелның 1нче сентябре алдыннан хуҗалык җитәкчесе Хөсәенов Ясәви Хөсәен улы, райкомның III секретаре Фәрдиев Тимер Фәрди улы чакырып алып, Хайруллин Зәһлүл Шәрхемулла улына мәктәп директоры эшен тәкъдим итәләр.Ул - Меңнәр мәктәбен иң озак җитәкләгән директор.

"Мин башта баш тарттым, ләкин алар миңа кире чигенергә урын калдырмадылар, приказ язылган иде инде. Мин аптырап калдым, чөнки мәктәп бик иске, яңасы әле төзелә башлаган да тукталып калган, бик авыр чорлар иде ул," -дип искә ала Зәһлүл абый. Белемле, яшь, талантлы, үз эшенә мөкиббән педагогик кадрлар: Харисова Лира (Баһаутдинова Кадербикә кызы), Галиева Лена, Галиева Зилуда, Ахметдинова Рәзифә, Мансурова Розалия, Зәйнуллина Фәймә, Камалов Миннерәвис кебекләр аның кул астында эшләгән. Шулай итеп, ул җитәкче йөген үз җилкәсендә тарта башлый. Иң беренче бурычларның берсе мәктәп төзү була.

1968 елда таштан яңа, типовой мәктәпне төзеп бетереп, яңа елга укуны шунда дәвам итәләр. Бик авыр була, укучылар күп, мәктәпне җылыту бик кыен. Ул директор булып эшләгән вакытта укыту программалары яңабаштан үзгәртелә. Бигрәк тә рус теле, математика, татар теле фәннәрен укытуда зур үзгәрешләр булган. Укыту кабинет системасына күчелә, дәресләрдән соң озынайтылган көн группалары эшли башлый.

Мәктәптә эшләү дәверендә күп кенә уңышларга ирешә, бүләкләр ала.

1973 ел- "Социалистик ярышта җиңүче";

1975 ел-"Социалистик ярышта җиңүче";

1976 ел- " Халык мәгарифе отличнигы";

1984 - РСФСР мәгариф министры почет грамотасы.

Мәктәпнең дә уңышлары зур була:1968 елда ВЛКСМ оешмасы Октябрь Революциясе ордены белән бүләкләнгән, 1971 ел “Аҗаган” уены район буенча икенче урын; мәктәптә хезмәт бригадалары оештырылып, район буенча җиңүче; 1976 ел,30 январь, КПСС ның XXV съездына багышланган “Коммунистлардан үрнәк алабыз!” девизы астында пионерларның Бөтенсоюз маршы йомгаклары буенча “Уң флангчылар” булалар.Тәҗрибә участоклары буенча, җитәкчесе М.Шәйхетдинова алдынгы урынга чыгалар.Үзешчән сәнгать смотрында ел саен уңышлы чыгыш ясап баралар, алдынгы урыннар алмый калмыйлар. Шул уңышларының нәтиҗәсе: укучыларны төрле урыннарга экскурсияләргә алып бара алуы белән дә бик шатланып уртаклашты мөхтәрәм укытучы. Авылыннан да чыга алмаган балалар Казан, Ульяновск, Мәскәү калаларын күреп кайта.

-Башта мондый сәяхәтләрне оештыруы авыррак булды, соңыннан өйрәндек. Ата-аналардан чыгымнар булмасын өчен, һәр балага әти-әнисенең эш урынында профсоюз оешмаларыннан акча юллап алып чыгып китә идек,- ди Зәһлүл абый.

Балаларга "Метеор", "Ракета" дип аталучы су транспортына утыру шатлыгын сүз белән генә тасвирлау мөмкин микән?!

Укытучының иң төп уңышы - аның укучылары. Әгәр алар уңышка ирешә икән ул -бәхетле. Ә гомерен 40 ел балаларга белем һәм тәрбия бирүгә, шуның 30 елын җитәкчелеккә багышлаган Зәһлүл абыйның да мондый укучылары бихисап:подполковник –Галимов Җәүдәт Әмирҗан улы, галим, техник фәннәр докторы- Энгель Нәвап улы Фаттахов,Зайнуллина Фәймә Фазулла кызы – РФның халык мәгариф отличнигы, Татарстан Республикасының атказанган укытучысы, Акмалов Эдуард Әбелгавис улы – запастагы полковник турында аеруча горурлану хисләре белән искә ала ул. Лаеклы ялга киткәнче Меңнәр мәктәбен җитәкли. Шул гомер эчендә мәктәпнең статусы сигезьеллыктантан тугызъеллыкка үзгәртелә.

Зәһлүл Шәрхемулла улы- бик күпләрнең остазы. Үзеннән соң Меңнәр мәктәбен җитәкләгән Фәридә Дәниф кызы Галимова, Миңнерәвис Муллашәех улы Камалов - аның укучылары. Хамзина Зөһрә Фәдит кызы да беренче чыныгуны ул эшләгән вакытта ала. Шул чорларда мәктәпкә яңа килгән педагогик кадрлар: Локманова Гөлфинә, Валиева Рузилә, Камалова Миләүшәләр дә Зәһлүл Шәрхемулла улын үзләренең остазы дип таныйлар.

Ярты гасырга якын гомерен балаларга белем бирүгә, шунын чирек гасырдан артыгын мәктәп белән җитәкчелек итүгә багышлаган “Хезмәт ветераны”, олпат зат буген укучыларының хөрмәтен, ихтирамын тоеп гомер итә. Авылда гомер итүче буынның барысына диярлек Зәхлүл абый белем биргән, шуңа күрә дә аны һәркем үзенең остазы дип саный. Мәктәп төзеткән, яхшы тәҗрибә участогы булдырган, мәһабәт матур агачлар белән әйләндереп алган, мәктәп тарихына тирән эз салган, абруй казанган мәртәбәле остазыбыз турында “Алтын җирдән, галим илдән табыла дип горур әйтә алабыз, чөнки ераклардан дан шөһрәт эзләми үз туган җирендә яратып хезмәт куйган ул.

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. Актаныш туган җирем. Ф.Моратов, Й.Хуҗин. - Казань. 2010 ел.
2. Еллар шаһит. Д.Ханнанова-Актаныш нәшрияты, 2006 ел.

Котдусова Айгөл Раил кызы
"Арча 6нчы номерлы урта гомуми белем мәктәбе"нең башлангыч сыйныфлар укытучысы

СӘЛӘЙ ГАТАТОВИЧ ВӘГЫЙЗЕВ ҺӘМ РӘМЗИЯ ГЫЙЛӘҖЕВНА ВӘЛИТОВА ДӘРЕСЛЕКЛӘРЕ БҮГЕНГЕ КӨНДӘ ДӘ УКЫТУЧЫ ӨСТӘЛЕНДӘ

Баланы укырга һәм язырга өйрәтү өчен бүгенге көндә төрледән төрле ярдәмлекләр тәкъдим ителә. Ләкин үзебез укырга өйрәнгән "Әлифба" китабы иң җайлы "Әлифба" дигән фикердә мин. Беренчедән ул уңайлы, гади һәм шул ук

вакытта укучыга тирән, күпкырлы белем, тәрбия бирә. Халык авыз иҗаты белән таныштыра, матур әдәбият әсәрләрен укуга кызыксыну уята. Нәкъ шуңа күрә 22ел дәверендә зәңгәр һәм кызыл тышлы "Әлифба"китабы өстәлемнең түрендә торуын дәвам итә. Дәреснең кайсы этапларында ничек куллануымның бер күренешен тәкъдим итәм.

1 нче сыйныф татар төркемнәре өчен татар теленнән“Саңгырау тартык [т] авазыһәм Т,т хәрефләре”темасына дәрес конспекты.

Тема:Саңгырау тартык [т] авазыһәм Т,т хәрефләре

Дәрес максатлары:[т] авазын ишетеп таный белергә, дөрес әйтергә өйрәтү; Т,т хәрефләре кергән сүзләрне укырга өйрәтү;

- укучыларның фикер сәләтләрен үстерү, гомумиләштереп нәтиҗә ясый белү күнекмәләренә өйрәтү;

-Дус булу өчен үзеңдә нинди сыйфатлар тәрбияләргә кирәклегенә төшендерү. Дусларны хөрмәт итәргә өйрәтү;

Дәреслек:Ф.Ш. Гарифуллина,И.Х.Мияссарова “ Әлифба”

Дәрес барышы.

I Кереш өлеш

- Исәнмесез, балалар!

Хәерле көннәр сезгә!

Зиһен һәм тел ачкычлары

Телимен һәммәгезгә!

-Укучылар, безнең хәзер нинди дәрес?(Әлифба дәресе)

-Без дәрестә нишлибез?(Авазлар , хәрефләр, яңа сүзләр өйрәнәбез, хәрефләрне танып укырга өйрәнәбез)

- Әйдәгез , авазларны дөрес әйтү өчен күнегүләр ясыйк әле:

- Бал корты ничек безелди? (Беззз, беззз, беззз!)
- Күгәрчен ничек гөрли? (Гөлдер-гү, гөлдер-гү)
- Сәгатьничек йөри? (Келт-келт)

II Белемнәрне актуальләштерү

-Шәвәли дустыбыз алдагы дәресләрдә нинди хәрефләр алып килгән иде искә төшерик әле.

А, у, ә, ү, о, ө, и, эль, эм ,эн, эң, эр,..

-Алар буталып беткән .Шулар арасыннан сузык аваз хәрефләрен аерып алыгыз әле. (парлап эшләү)

-Тикшерик әле . Слайд (сузыклар)

- Ни өчен алар сузык дип аталалар?

-Ә калганнары нинди? (тартыклар) Слайд (тартыклар)

-Сузыкларны үзләрен генә укып буламы? (була)

-Ә тартыклар ничек укыла?(сузыклар белән генә укыла)

-Ә хәзер шул хәрефләрдән сүзләр төзегез (парлап)

-Нинди сүзләр?

-Шушы ук хәрефләр арасыннан алдагы дәрестә өйрәнгән хәрефне күрсәтегез.

-Д (слайд)

-Ул нинди аваз? (тартык, яңгырау,парлы)

Физминут
“Күрсәт әле, үскәнем” җырына хәрәкәтләр ясап җырлау
III Төп өлеш
1. Уку мәсьәләсен кую
а) –Укучылар, бу юлларда нинди җәнлек турында сүз бара ?
Үзе ялагай,
Үзе хәйләкәр.
Ул нәрсә булыр ,
Йә, әйтеп җибәр. (слайд)
б) Табышмак әйтү, җавабын таптыру.
Кортлар чүпли тукылдатып,
Урманда тырыш доктор. (слайд)
-Ни өчен аны доктор диләр?(кумәкләшеп тукран турында такмак әйтү.)
Тук,тук, тук(ы)ран,
Тукылдатып утырам,
Агачтагы кортларның
Барын ашап бетерәм. (хор белән кабатлау)
в) -Укучылар, төлке, тукран сүзләрендә яңа аваз ишетмәдегезме?
-Нинди аваз?
-Димәк, бүген безгә Шәвәли нинди аваз алып килгән?
-Ә дәресебезнең темасы: “ [т] авазы, юл һәм баш т , Т хәрефләре” (слайд)
2. Уку мәсьәләсен чишү.
а)- Бу нәрсә?(тартма) Ул ни өчен кирәк?(әйберләр тутырып куяр өчен)
-Тартма сүзенә телдән генә анализ ясыйк әле:
-иҗекләргә бүлегез, ничә иҗек
-димәк сүздә ничә сузык бар?
-беренче иҗек нинди авазга башлана?
-бу сүздә ничә [т] авазы бар?
-Ә тартма эчендә нәрсә бар икән, карыйкмы? Кил әле Камил, ач әле.
-Бу нәрсә? (түбәтәй) Аны кая кияләр? Кемнәр кия?
-Әйе, ул милли баш киеме. Борынгы бабаларыбыз да аны киеп йөргән.
-Түбәтәй сүзенә анализ.
б)-Тартма, түбәтәй сузләре нинди авазга башлана?
-[т] авазы белән таныштыру, характеристика бирү
-Берничә тапкыр кабатлагыз әле. Һава агымын нәрсә тоткарлаганын билгеләү. Димәк, ул нинди аваз? Тартыкмы, сузыкмы?
-Нинди тартык ? Колакларны каплап әйттерү. Саңгырау, [д] авазының пары
в) Басма Т,т хәрефләре белән таныштыру. Слайд (Хәреф исеме, хәреф белдергән аваз, баш хәреф, юл хәрефе)
-Бармаклар белән Т хәрефен күрсәтү
-Башка хәрефләр арасыннан таптыру
г)Дәреслек белән эш. 55 бит.
- Әлифба китабының 55 нче битен ачабыз, иҗекләрне хор белән укыйбыз .
- Берничә баладан укыту.

Күзләрне ял иттерү өчен күнегү башкару

III.Яңа теманы ныгыту. (5 мин)

-1. Тактага "Торна белән төлке" әкияте буенча рәсемнәр эленгән. Алар буенча әкиятне сөйләү.(Р.Г.Вәлитова ,С.Г.Вагыйзова "Әлифба" китабының 1996 ел, 12 битендә күрсәтелгән 3 рәсемне һәм җөмлә схемасын кулланып сөйләү)

-2.Әкиятне рольләргә кереп уйнау (2 шәр бала)

-Торна , әйдә миңа кунакка кил. Мин сине сыйлармын.

-Яхшы, Төлке дус ,килермен.

-Мин ботка пешердем ,аша кунак бул. Аша дустым үзем пешердем.

-(Торна сүзсез генә тәлинкәне чукый,ашый алмый)

-Үпкәләмә инде дустым башка сыем юк.

-Төлке, иртәгә үзең миңа кунакка кил.

- Мин борчак ашы пешердем , аша кунак бул. Аша дустым үзем пешердем.

-(Төлке чүлмәктәге ашны ашый алмый һәм үпкәләп китеп бара.

3.Әкияткә нәтиҗә ясау.Төлке белән Торнага киңәш бирү.

Балаларның җаваплары:

-Төлке белән Торнага кунакчыл булырга өйрәнергә кирәк.

- Кунакка чакыргач матур һәм тәмле итеп сыйлый белергә кирәк.

- Дус булырга,үз фикерләреңне әйтергә курыкмаска,иптәшләреңне игътибар белән тыңларга.

- Чын дуслыкның кадерен белергә, югалтмаска кирәк кебек фикерләр әйтелә.

IV Рефлексия

- Без бүген нинди аваз белән таныштык ?

-Ул нинди аваз? Нинди хәреф белән билгеләнә?Яңгыраумы, саңгыраумы?

-Укучылар, әйтегез әле, дәресне аңлавы кемгә авыр булды?

-Дәресне тылсымлы сүз белән башлаган идек, тылсымлы сүз белән бетерәбез.

-Рәхмәт сезгә укучылар! Сау булыгыз!

Һәр хәрефне шулай җентекләп өйрәнгәннән соң "Әлифба бәйрәме"үткәрелә. Кызганычка каршы бүгенге көндә еш кына "Әлифба" бәйрәмен башка заманчарак бәйрәм белән алмаштыру кебек фикерләр ишетәбез. Бу фикер белән бер дә килешеп булмый."Әлифба" бәйрәме 1 сентябрь, соңгы кыңгырау бәйрәмнәре кебек зурлап үткәрелергә тиешле чара дип саныйм. Мәктәпкә укырга кергән һәр укучының белем дөньясы "Әлифба"дан башлана. Сабыйлар кечкенә бармаклары һәр хәрефкә, һәр иҗеккә туктала-туктала укырга өйрәнәләр. Әлбәттә бу баладан бик зур көч, түземлек, тырышлык таләп итә. Юкка гына халык "Уку ул -энә белән кое казу "дип әйтмәгән.

Әлифба чоры 1 сыйныф укучыларының февраль аенда өстәмә каникулга китәр алдыннан төгәлләнә. Әгәр сабыйларны зур матур "Әлифба " бәйрәме белән каникулга озатсак бу бәйрәм укучыларның күңелендә мәңге истә калачак.

Маликова Ф.Ф.
г. Арск, МБОУ «Многопрофильный лицей им. Г.Курсави» Арского МР РТ,
заместитель директора по воспитательной работе

НАСТАВНИЧЕСТВО – ОДНА ИЗ ФОРМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ

Аннотация: Проблема профессионального становления начинающих педагогов была всегда актуальна, и в современном мире она весьма значима. Становление педагога происходит труднее, сложнее, чем у представителей других профессий потому, что педагогическое образование не гарантирует успех начинающему молодому специалисту. Для молодого специалиста вхождение в новую деятельность сопровождается высоким эмоциональным напряжением, требующим мобилизации всех внутренних ресурсов. Цель наставничества: способствовать формированию профессионально адаптированного, компетентного молодого педагога-практика. Задачи: помочь в личностной и социально-педагогической адаптации; способствовать развитию профессионального мышления и готовности к инновационным преобразованиям; предупредить наиболее типичные ошибки, противоречия и затруднения в организации учебных занятий с детьми и поиск возможных путей их преодоления; стимулировать развитие индивидуального стиля творческой деятельности; способствовать формированию уверенности в своем профессиональном росте.

Ключевые слова: наставничество, адаптация, профессионализм, специалист

Abstract: The problem of professional development of novice teachers has always been relevant, and in the modern world it is very significant. Becoming a teacher is more difficult, more difficult than representatives of other professions because pedagogical education does not guarantee success for a novice young specialist. For a young specialist, entering a new activity is accompanied by high emotional stress, requiring the mobilization of all internal resources. The purpose of mentoring: to contribute to the formation of a professionally adapted, competent young teacher-practitioner. Tasks: to help in personal and socio-pedagogical adaptation; to promote the development of professional thinking and readiness for innovative transformations; to prevent the most typical mistakes, contradictions and difficulties in organizing training sessions with children and the search for possible ways to overcome them; to stimulate the development of an individual style of creative activity; to promote the formation of

Keywords: mentoring, adaptation, professionalism, specialist

Список использованных источников:

1. Ахметова С. Г. Новые образовательные технологии в организации неформального обучения персонала компаний // Креативная экономика. – 2012. – № 7. – С. 98–104
2. Блинов В. И., Есенина Е. Ю., Сергеев И. С. Наставничество в образовании: нужен хорошо заточенный инструмент // Профессиональное образование и рынок труда. – 2019. – № 3. – С. 4–18.
3. Бондаренко Н. Пять главных приемов наставничества. Как обучать и мотивировать взрослых людей [Электронный ресурс] https://blogtrenera.ru/blog/pyat-glavnyx-priemov-nastavnichestva-kak-obuchat-imotivirovat-vzroslyx-lyudej.html
4. Кларин М.В. Современное наставничество: новые черты традиционной практики в организациях XXI века //Экономика и образование. – 2016. – С. 92-112
5. Методический инструментарий по применению наставничества на государственной гражданской службе: Министерство труда и социальной защиты Российской федерации. М., 2013[Электронный ресурс] Ministry-0-692
6. Методический инструментарий по применению наставничества на государственной гражданской службе. – Москва: Министерство труда и социальной защиты Российской Федерации, 2013. – С.5,13
7. Наставничество в школе http://ped-kopilka.ru/blogs/aleksandra-aleksevnafilina/nastavnik-v-sovremenoi-shkole-navigator-v-mire-profesionalnyhkompetencii.html

Насирова Г.Р.
Актанышский район МБОУ “Байсаровская ООШ”
учитель начальных классов

ӘДӘБИ УКУ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ УКУЧЫЛАРНЫҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТОЛЫЛЫГЫН ҮСТЕРҮ АЛЫМНАРЫ

Аннотация: Әлеге докладымда функциональ грамотололыгын үстерү өстендә алып барган эш тәҗрибәм белән уртаклашам. Укучыларымда текст, әсәрләрне аңлап уку сыйфатын үстерү максатыннан, бик күп алымнардан, технологияләрдән файдаланам.Шуларның кайберләрен генә әлеге чыгышымда атап киттем.Һәм дәрес эшкәртмәсен тәкъдим итәм.

Беркемгә дә сер түгел, бүгенге көн укучысы үзе теләгән әйберне генә эшли. Шуның өчен безнең максат: укучыларда аңлап укуга кызыксыну уяту.

Һәр чорда да укытучылар алдында укучыларның иҗади фикерләү сәләтен үстерү бурычы торды. Икенче буын ФДБС буенча да укучыларны төрле эшкә җәлеп итү аша, аларның фикерләвен, сөйләмен, рухи үсешен тәэмин итү бурычы билгеләнде. Без укучыларга әзер белем бирү белән шөгыльләнмичә, белемне укучыларның үзләреннән таптырту алымнарын күздә тотып эшләргә, алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтергә тиеш. Бүгенгесе көндә дә бу

фикерләр белән килешми мөмкин түгел.Яңача укыту технологиясенең нигезендә укучы һәм укытучы арасында яңача мөнәсәбәт тора. Дәрес балага авырлык китермәскә, киресенчә, шатлык – бәхет алып килергә, дәрестән бала нindидер ләззәт, канәгатьләнү хисе алып чыгарга тиеш. Ә иң мөһиме – укучылар дәреснең һәр этабында логик яки иҗади фикер йөртсен өчен шартлар тудырырга кирәк.

Бу бурычларны укытучы нинди юллар белән тормышка ашыра ала соң.

Минемчә, 10-15 ел педагогик стажы булган һәр укытучы үзенә генә хас булган эш алымнарын кулланып, иҗади рәвештә эшли. Педагогик технологияләрнең төрлесен кулланып карыйбыз, аларга үзгәрешләр кертәбез, кечкенә генә ачышлар ясыйбыз. Шулар нәтиҗәсендә, һәрберебезнең “үз технологиясе” туа. Нинди генә чаралар куллансак та без, укытучылар, иҗади фикер йөртүче шәхес тәрбияләү максатын күздә тотарга тиешбез.

Башлангыч класслары укытучысы буларак, мине һәрвакыт бер сорау борчыды: “Ничек итеп укучыларда әдәби әсәрне аңлап укырга өйрәтеп була?”.Укучы текстны аңлап укыган очракта гына,көтелгән нәтиҗәгә ирешеп була. Эзләнү нәтиҗәсендә мин нәтиҗәле (продуктив) уку технологиясе белән таныштым.Бу технология нигезендә текст белән эшләүне 3 этапта оештырам.

Беренчесе – укучыларны әсәрне кабул итәргә әзерләү,укучыларда теләк, мотивация булдыру. Әсәрне укыр алдыннан иң элек укучыларның игътибарын әсәрнең исеменә,язылган елына,автор яшәгән чорга юнәлтәм,яисә укылачак әсәр сюжетына туры килә торган картина тәкъдим итәм һәм шулар буенча әңгәмә оештырам.Шулай ук, укылачак әсәрнең эчтәлегеннән җыелган сүзтезмәләр биреп,шулардан телдән хикәя төздерәм. Һәрбер төркем үз хикәясен укый,авторныкына кайсы якынрак булуы әсәрне укыганнан соң чагыштырыла.

Яисә,гади генә менә шундый ысулны да кулланырга мөмкин.Укучыларга тема буенча төрле картиналар тәкъдим итәм.

Иң элек шундый сорау тәкъдим итәм :”Әлеге рәсемнәрне нәрсә берләштерә?”

Укучылар бу шигырьләрнең авторы Муса Җәлил булуын әйтергә,шигырьләренең исемнәрен атарга тиешләр. Дүртенче рәсемне күрсәтеп “Бүген нинди шигыре белән танышырбыз?” дигән сорау белән рәсем буенча фикер алышу үткәрәм.(М.Җәлил “Серле йомгак”)

Икенче этапта - текстны аңлап укуларына ирешүне тәэмин итү.

Әсәрне уку вакытында автор белән, андагы геройлар белән бәхәскә, диалогка керергә мөмкин, сүзлек эше алып барырга яисә алда нәрсә көтеләчәген укучыларның үзләреннән сорарга,фаразлатырга мөмкин. Аңлашылмаган сүзләргә, фразеологик әйтелмәләргә аңлатма бирә барырга. Төрле таблицаларны тутыра барырга да мөмкин.

Өченче этап ул - текстны укып чыкканнан соң,укучыларның белемнәрен тикшерү,әсәрне ничек итеп аңлауларын тикшерү.Әлбәттә,тикшерүнең дә бик күп юллары бар.Мәсәлән, тест уздыру, бер – береңә сорау бирү һ.б. Минем яратып куллана торган ысулым “Кая логика?” диеп атала.Укучыларга әсәр эчтәлегенә туры килгән рәсемнәр тәкъдим итәм.Алар әсәр эчтәлегенә бәйле рәвештә бирелгән рәсемнәр буенча вакыйгаларны әйтә белергә тиешләр.

Сезгә менә шушы алымнарны кулланып төзегән 4 нче класста уткәрелгән әдәби уку дәрес эшкәртмәсен тәкьдим итәсем килә

Тема:Гарфәи Хәсәнов "Аккош"…

Максат:1. Укучыларны Г.Хәсәновның "Аккош" хикәясе белән таныштыру.Әсәрнең төп фикерен чагылдыру.

2.Сәнгатьле, йөгерек, аңлап укуны үстерү.

3.Табигатьнең матурлыгын күрә белергә өйрәтү,сакчыл караш тәрбиләү

Җиһазлау: Г.Хәсәнов портреты, китапларыннан күргәзмә, такта проектор,компьютер.

Материал: И.Х. Миясарова " Татар балалар әдәбияты". Р.Г.Ягъфәрова "Уку китабы" 4 нче класс.

Предмет: Уку дәресе.

Дәрес тибы:Яңа белем һәм күнекмәләр булдыру.

Дәрес формасы: Традицион.

Сыйныф: 4.

Дәрес барышы.

I.Оештыру.

I. Оештыру.Хәерле көн ,укучылар. Хәлләрегез,кәефләрегез ничек?

Укучылар,тәрәзәгә карагыз әле,хәзер елның кайсы вакыты(Яз)Ә без яз җиткәнен нәрсәләрдән сизәбез соң?(үлән,яфракллар яра,биткә сипкел чыга)

Әйе, укучылар,мин сезнең белән килешәм бөтен дөнья яшәрә.

Игътибар иткәнсездер,сезнең өстәлләрдә яфраклар куйдым.Бүгенге дәрестә сез үзегезне нинди укучы итеп күрергә телисез шул сыйфатларны яфракка язып куегыз.(язалар)Һәрберегез сыйфатларны әйтеп алга чыгып түгәрәк ясап басасыз.Яфрак үзе генә агач була алмый,сез берләшеп агачның кәүсәләрен ясадыгыз.Ә яфраклар белән без аларны бизәдек.Мәкальдә әйтелгәнчә "Агачны яфрак, кешене хезмәте бизи.Бүгенге дәрестә мин сезнең матур хезмәтләрегезне генә күререгә теләр идем.Ә хәзер бер –берегезгә борылып басып елмаюлар бүләк итегез.Күтәренке кәефләр бн урыннарыгызга утырыгыз.

II.Актуальләштерү.

1.Гөжләп уку

Балалар,сезнең алдыгызга буталган җөмләләр ята.Сез менә шуларны дөрес төзеп укысагыз бик матур шигырь юллары килеп чыгачак.(Хәр бала укый,гөжләп укыйбыз.

Слаид 1

Гөл,чәчәкләр өзмәдек без,
Куаклар сындырмадык.
Яшел табигать аланында
Уйнадык та җырладык.
Кояшка карап елмайдык,
Җилләргә сәлам әйттек,
Һәркем өйгә алып кайтты
Бер кочак сәламәтлек. (Р. Фәйзуллин)(тактадан шаулап укыту)

- Шигырь нәрсә турында ?(табигать,ял итү турында.)

2 уен

Бик яхшы.Тактага табигатькә хас сүзләр куелган.”Чиста такта “уенын уйнап хәр сүзгә аңлатма биреп ,табигатькә мөһим якларын әйтегез.Башладык.

(кошлар,су,кояш,урман,агач,һава,елга,үсемлекләр.җәнлекләр)

2.Өй эшен тикшерү.

- Укучылар, без узган дәрестә сезнең белән Җәүдәт Дәрзәманның “Бөҗәкләр белән сөйләшү “шигыре белән танышкан идек.
- Өйгә эш итеп нәрсә бирелгән иде?(Руфинә әйтә 1 бирем шигырьне сәнгатьле укырга,шигырьдәге геройларга карата рәсем ясарга,Аккошлар турында мәглумәт)
- Әйдәгез ой эшенең беренче биремен тикшереп алыйк, шигырьне чылбырлап укып чыгыйк .
- Балалар, язучы шигырь юллары аша безгә нәрсә турында әитергә теләгән? (Табигатьне сакларга.)
- Икенче бирем буенча ясаган рәсемнәрегезне барыбыз да күрерлек итеп тактага урнаштырып куйыйк.Балалар,рәсемнәр шул хәтле матур булганнар,булдыргансыз
- .Ә ,өченче бирем аккош белән бәйле ,ирекле иде.алар турында мәгълүмат туплап килергә тиеш . идегез.(Сөмбел,Регина,Әскәр укый)

III Төп өлеш.

Слайд 2

Экранга карагыз эле.Нәрсәләр күрәсез? Бер берсе белән нәрсә бәйли микән боларны?

1.Балалар, бүген укыласы хикәбез нинди кош белән бәиле булыр дип уилыисыз?Бик дөрес,без бүген Гарәи Хәсәновның “Аккош” хикәясе бн танышырбыз.

Слайд 3.

1921 елда Казан шәһәрендә туа.

Г. Хәсәнов әдәбиятка бик яшьли килгән авторларның бесе. Ун яшендә үк үзенең нәни хикәяләрен матбугатта бастырган. Укучылар аның туган як табигате турындагы “Унике матур”, “Җирем-суым”, “Чү! Сайрар кошым оя тибә”, “Җир ул уртак йортыбыз” дигән китапларын яратып укыйлар.

Кызганычка каршы ул бүгенге көндә вафат.Әммә без аның хикәяләрен бүгенге көндә дә бик яратып укыибыз.Ул табигатьнең гүзәллеген күрә,җанландыра,төрле яктан күрсәтә белгән язучы.

Хикәядә безгә аңлашылып бетмәгән сүзләр очрар,сүзлек өстендә эшләп алыйк.

Слайд 3.

Тарафта-шул якка табан

Саллы гәүдә-авыр,зур гәүдә

Мәдхи-мактау җыры

2.Хикәя уку

Мин укый башлыйм сез игътибар белән генә тыңлагыз әле.

Укучылар хикәядә сүз кайсы ел фасылын сүрәтләү белән башланып киткән.(бик дөрес яз вакыты)

-өлешләргә бүлеп уку.

Балалар, аккошлар оя кору өчен күлне сайлап алалар икән бит.Әидәгез шул турыда бик тә кызыклы видео карап китик .

Видео кушу

Хикәяне дәвам итик.

Физкультминутка

Киек казлар очалар,

Зәнгәр күлгә төшәләр,

Рәхәтләнеп йөзәләр,

Чирәм буйлап йөриләр.

Аннан алар торалар,

Канатларын кагалар

Җилпенеп талпыналар

Бик еракка очалар.

-Балалар,сезгә хикәя ошадымы (Әие)Хикәянең соңгы җөмләсенә игътибар итегез әле.Аккошлар тынычлык, чиста су.ярата икән бит.

Ә безнең авылда бармы сон мондый күл.(Әие)

Слайд 4(күл)

Балаларның күлдә күргәннәре турында сөиләве

IVБелемнәрне ныгыту.

Укучылар, мин сезне оч өлкәдә сынап карарга тәкъдим итәм.Без өч төркемдә эш алып барачакбыз.

Экологлар рәссамнар журналистлар булырсыз

Нинди куркыныч .яный матурлык нинди мәгълүмат белдегез язарсыз

Укытып тикшерү.Бик яхшы.

Синквейн төзү яз темасына

Синквейн – ул бирелгән темага иҗади фикер йөртеп төзелгән мавыктыргыч һәм кызыклы 5 юллык шигырь. Синквейн төзүнең үз кагыйдәләре бар: (8 слайд)

1 нче юл. Теманы ачыклаучы сүз, исем.

2 нче юл. Темага туры килә торган ике сыйфат.

3 нче юл. Синквейн темасына хас булган өч фигыль.

4 нче юл. Теманың эчтәлеген ачучы фраза,   җөмлә.

Ул укучының темага мөнәсәбәтен күрсәтергә тиеш.

5 нче юл. Укучының темага карата үз фикерен бер сүз белән чагылдырган нәтиҗә. Резюме.

V.Рефлекци.

-Әйдәгез без дә менә шушы аккошларга тыныч урын әзерлик. Өстәлдә камышлар куйдым. Аккошларга хас сыйфатларны гына куегыз. Матур булдымы балалар аккошларыбыз. Аларның уртасындагы бизәк нәрсәгә охшаган соң? Йорәккә.Эле безнең аккошларыбыз ярату парлы гаилә символы да булып тора икән.

Булдырдыгыз балалар.

-Алдагы дәрескә өй эше итеп хикәянең эчтәлеген сөили өйрәнергә,ел фасылларна кагылышлы мәкальләр язып килергә.

Үзбәя.

Ә хәзер өстәлләрегездә яткан кояш рәсемнәрен күрсәтегез инде.Бүгенге хезмәт агачларыгызны нинди кояшлар белән яктырттыгыз микән?Елмаеп торучы кояшларга бишле.Арада боеграк кояшлар га дүртле булыр.

Ә инде безнең күгебездәге кояш һәрвакыт көлеп торсын.Сез үзегезнең дәрес алдында куйган максатларыгызга ирештегез. Рәхмәт балалар.

Креатив фикер йөртергә,уйларга өйрәнгән бала күбрәк иҗатка тартыла,андый баланың башына күбрәк матур фикер килә башлый.Әгәр балага бер генә китапның, бер генә әсәрнең матурлыгын,фикер тирәнлеген күрсәтә алсаң, аны мәңгегә китап укуны яратырлык,китап дөньясында йөзәрлек итеп тәрбияләргә мөмкин.Китап укыган баланың язу һәм сөйләм теле дә камил,эзлекле,тирән була.

Асылда без ,укытучылар, барыбыз да иҗат итәбез. Баланың ак кәгазьдәй саф күңеленә ак нур белән эзләр салабыз. Шул эзләрнең якты, мәгънәле булуы өчен гомеребез буена тырышырга,эзләнергә тиешбез.

Немтырева А.И.
г. Елабуга, Общеобразовательная школа «Университетская»
Елабужского института Казанского (Приволжского) Федерального Университета,
учитель начальных классов

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

Наставничество, как форма работы с молодым педагогом

«Чтобы научить другого, требуется больше ума, чем чтобы научиться самому...»

М. Монтень

Я убедился, что как бы человек успешно ни окончил педагогический вуз, как бы он не был талантлив, а если не будет учиться на опыте, то никогда не будет хорошим педагогом; я сам учился у более старых педагогов…

А. С. Макаренко

Аннотация: Указом Президента России В.В. Путиным 2023 год объявлен Годом педагога и наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования. Это признание особого статуса педагогических работников, в том числе выполняющих наставническую деятельность.

«В знак высочайшей общественной значимости профессии учителя, 2023 год, год 200-летия со дня рождения одного из основателей российской педагогики Константина Дмитриевича Ушинского, будет посвящен в нашей

стране педагогам и наставникам, будет Год учителя, Год педагога», - говорил президент.

Ключевые слова: наставничество, наставник, помощь,

В условиях модернизации системы образования в России система наставничества выступает как инструмент повышения качества образования и механизм адаптации молодых педагогов. Система наставничества одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Наставничество – это индивидуальная воспитательная работа с молодыми специалистами, не имеющими трудового стажа в педагогической деятельности в образовательных учреждениях.

Целью наставничества является оказание помощи молодым специалистам в их профессиональном становлении, тесное вовлечение молодого специалиста в трудовой процесс и общественную жизнь, повышение профессиональной компетенции начинающего педагога; создание условий, способствующих самореализации, успешной адаптации, повышению уровня профессионализма и социализации, личностному и профессиональному развитию наставляемого, а также устранению или минимизации факторов, препятствующих этому развитию.

Основной задачей наставничества является организация процесса профессионального становления, оказание помощи в профессиональной адаптации наставляемому.

Молодому специалисту необходима помощь со стороны опытного педагога – наставника, способного оказать ему практическую помощь, повысить его теоретическую и профессиональную компетентность.

При помощи более опытного педагога участие в конкурсах позволяет молодому специалисту добиться значительных результатов в своей педагогической деятельности.

Наставники помогают начинающим педагогам применять наиболее эффективные формы и методы работы, которые содействуют профессиональному становлению молодого педагога.

Наставляемый получает от наставника определённые знания, развивает навыки и умения, увеличивает свой профессиональный уровень и способности.

Основное содержание педагогического наставничества заключается в оказании психологической и методической помощи молодым педагогам в период адаптации: в изучении и внедрении в практику молодого педагога передового педагогического опыта; в совершенствовании педагогического мастерства; в освоении продуктивных технологий обучения и воспитания; в изучении и анализе учебных программ, учебников, пособий, методических рекомендаций; в организации индивидуальной образовательной траектории молодого педагога; в овладении новыми формами и методами оценивания учебных достижений учащихся и т. д. В настоящее время для многих

образовательных организаций наставничество становится неотъемлемой частью корпоративной культуры.

Чтобы осуществлять наставническую деятельность, мало быть просто опытным высококвалифицированным педагогом, со своей сложившейся системой педагогической деятельности. Необходимо развивать свой творческий потенциал, постоянно находиться в научном педагогическом поиске, совершенствовать свои формы и методы работы, осуществлять межличностное общение с коллегами (перенимать чужой опыт и делиться собственными разработками).

В нашей школе мы используем наставничество как одну из эффективных форм работы с начинающими специалистами.

У нас сложилась своя система работы с молодыми педагогами. За каждым молодым педагогом закреплен наставник. Наставники совместно с наставляемыми разработали персонализированные программы наставничества, а также план деятельности педагога-наставника с молодым воспитателем, исходя из личных качеств и интересов наставляемых.

В прошлом году в наш коллектив пришел молодой педагог на должность учителя начальных классов Гуляева Ольга Андреевна. Она учится в КФУ и опыта педагогической работы не имела. Как молодому специалисту, Ольге Андреевне была необходима помощь и поддержка в профессиональной адаптации, в овладении педагогическим мастерством (а именно: мотивация деятельности обучающихся, активизация обучающихся в обучении, формы работы с родителями), в освоении функциональных обязанностей учителя, оформлении документации и ведении ЭЖ. С целью оказания методической помощи, содействия адаптации и профессионального становления молодых педагогов приказом по школе я была назначена ее наставником.

Для успешной работы мы совместно с Ольгой Андреевной разработали персонализированную программу наставничества.

Цель программы – оказание помощи молодому педагогу в повышении уровня профессионального мастерства, квалификации и адаптации к условиям образовательной организации, оказание ей помощи на начальном этапе ее профессионального становления и к коллективу; формирование профессиональных умений и навыков для успешного применения на практике.

Задачи программы – изучить профессиональные затруднения и потребности молодого специалиста; выстроить индивидуальный маршрут, направленный на успешную адаптацию молодого специалиста; сформировать комфортные условия труда для молодого специалиста; разработать комплекс образовательных событий по демонстрации приобретенных компетенций, обеспечивающих повышение успеваемости обучающихся.

В индивидуальном плане предусматриваются:

- мероприятия по оказанию содействия в ознакомлении с правовыми актами, регламентирующими профессиональную деятельность наставляемого, иными документами и материалами, необходимыми для работы;

- мероприятия по оказанию содействия в работе по предмету, организации урочной и внеурочной деятельности, работе в качестве воспитателя, участию в методической работе, работе со школьной документацией, работе по саморазвитию, работе с родителями и др.

- мероприятия по ознакомлению наставляемого с формами и методами, многоуровневой системой оценки качества образования (ВСОКО), методикой проведения интерактивных уроков с использованием цифровых ресурсов электронной школы и др

Если у молодого педагога есть вопросы, я отвечаю на вопросы наставляемого и делюсь с ним наработками, идеями проведения занятий, методической литературой. Я выслушиваю проблемы наставляемого и даю советы, исходя из опыта, что сделать и какие мероприятия провести.

Я координирую участие наставляемого в различных мероприятиях, оказываю необходимую помощь при подготовке к урокам.

В своей работе с молодым специалистом использую портфолио, куда он вносит педагогические находки, достижения, анкеты с отзывами на проведенные уроки и т. д. Это дает возможность увидеть динамику в профессиональном становлении молодого учителя в процессе наставнической деятельности.

Оказываю помощь в составлении календарно-тематического планирования по предмету и составление поурочного плана в закрепленных классах; провожу инструктаж по оформлению электронного журнала, журналов индивидуально-групповых, факультативных и кружковых занятий, в ведении школьной документации.

Ольга Андреевна посещает уроки своих коллег, принимает участие в различных олимпиадах, в конкурсах, в школьных, региональных и всероссийских конкурсах, выступает на конференциях, как молодой специалист на уровне школы и района.

Формы работы с наставляемым:

Посещение, анализ уроков и обсуждение уроков.

Разрешение конфликтных ситуаций в ходе образовательного процесса.

Как провести родительское собрание

Знакомство с новинками педагогической, психологической и методической литературы.

Изучение и анализ учебных программ, учебников, пособий, методических рекомендаций.

Наше сотрудничество должно развиваться по принципу партнерства, уважения, понимания и доверия. В таком случае обогащаются и растут оба участника процесса. Молодой специалист зачастую лучше нас владеет современными средствами коммуникации, лучше знает и понимает запросы учеников, родителей, так как ближе к ним по возрасту, наконец, просто обладает большой энергией.

Я верю, что молодой педагог нашей школы Ольга Андреевна, действительно, профессионально растет, добиваясь намеченной цели, т.е. происходит профессиональное становление личности моего молодого педагога.

Список использованных источников

1. ФЗ РФ №273 «Об образовании в РФ»
2. Нормативно-правовые акты Российской Федерации
3. Методические рекомендации по организации наставничества в образовательной организации

Нуриева Л.Ф.
Сабинский район, МБОУ «Гимназия п.г.т. Богатые Сабы», учитель начальных классов

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ПРОЦЕСС ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННОГО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Аннотация: Настоящий учитель обладает профессиональными педагогическими умениями и навыками, владеет инновационными технологиями обучения и воспитания. Очень важную роль играют личностные качества учителя: педагогическая позиция, отношение к жизни, коллегам, детям и людям вообще. Все эти профессиональные умения и свойства характера в первую очередь присущи, учителю с многолетним опытом работы.
А как же быть молодому педагогу, только что окончившему университет, колледж? "Легко ли быть молодым учителем в современной школе?"
Молодой учитель, начинающий свою педагогическую деятельность в школе, нередко теряется, молодым учителям не хватает педагогического опыта.
Анализ школьной действительности и социально-педагогических исследований показывает, что даже при достаточно высоком уровне готовности к педагогической деятельности личностная и профессиональная адаптация может протекать длительно и сложно.

Ключевые слова: Введение в школу, зона роста, обучение стажера использованию образовательных ресурсов, способность и стремление управлять своим профессиональным развитием.

Организация наставничества в процессе повышения профессиональной компетентности молодого учителя носит поэтапный характер.
1 этап – адаптационный. Наставник определяет круг обязанностей и полномочий молодого специалиста, а также выявляет недостатки в его умениях и навыках, чтобы выработать программу адаптации.
2 этап – проектировочный. Наставник разрабатывает и реализует программу адаптации, осуществляет корректировку профессиональных умений молодого учителя, помогает выстроить ему собственную программу самосовершенствования.

3 этап – контрольно-оценочный. Наставник проверяет уровень профессиональной компетентности молодого педагога, определяет степень его готовности к выполнению своих функциональных обязанностей.

Адаптационный: разработать адаптационную программу профессионального становления молодого учителя.

Посещение наставником уроков молодого учителя, организация их самоанализа; стимулирование всех форм самостоятельности, активности в учебно-воспитательном процессе; формирование навыков самоорганизации, позитивное принятие выбранной профессии.

Методы: репродуктивные, наблюдение, анкетирование, беседа

Проектировочный: сформировать потребность у молодого учителя в проектировании своего дальнейшего профессионального роста, в совершенствовании знаний, умений и навыков, полученных в вузе.

Работа над темами самообразования, планирование методической работы, выявление индивидуального стиля деятельности, создание "Портфолио".

Методы: информационные, творческие: проблемные, инверсионные; наблюдение; беседа; анкетирование

Контрольно-оценочный: сформировать у молодого учителя способность и стремление к рефлексии собственной деятельности, умения критически оценивать процесс профессионального становления и развития, самостоятельно управлять своим профессиональным развитием.

Педагогическая рефлексия, участие в профессиональных дискуссиях, посещение и анализ открытых уроков, развитие творческого потенциала молодых учителей, мотивация участия в инновационной деятельности.

Методы: комплексные (педагогические мастерские, мастер-классы, проблемно-деловые, рефлексивно-деловые игры)

1.Стадии реализации

Введение в школу

- Информация о школе
- Знакомство со школой
- Знакомство с сотрудниками школы.
- Школьная история и достижения, традиции.
- Веб-сайт школы, сферум.
- Школьный распорядок.
- Информация о школьных собраниях, каникула.х
- Правила поведения учеников в школе.
- Ожидаемое поведение педагогов в школе.
- Правила работы с родителями (запросы, жалобы, предложения).
- Предстоящие школьные мероприятия и календарь мероприятий.
- Общешкольные тесты, конкурсы.
- Безопасность учащихся и план пожарной безопасности.
- Школьная документация.
- Обучение работы с электронным журналом.
- Ознакомление с учебным планом.

- Содержание и правила составления рабочих программ.

2.Составление плана развития молодого специалиста

Анализ профессиональных потребностей подопечного.

- Заполнение стажером анкеты на выявление потребностей молодого специалиста (анкеты прилагаются)

-Организация и посещение уроков молодых специалистов.

-Анализ уроков, проведенных молодым специалистом.

-Оценка уровня предметных знаний молодых педагогов.

Распределение ресурсов.

-На основе потребностей молодых педагогов составление плана работы наставника.

3. Реализация программы наставничества.

Зона роста

Применение ФГОС в урочной и внеурочной деятельности.

-Изучение и обсуждение того, что такое ФГОС, функциональная грамотность;

- Создавать банк заданий, отвечающих формированию функциональных грамотности обучающихся;

-Наблюдение молодым специалистом за реализацией стандартов на открытом уроке учителя-наставника. Анализ урока с точки зрения реализации ФГОС.

-Демонстрация составления технологической карты урока в рамках ФГОС.

-Использование ИКТ на уроках.

-Обучение стажера использованию образовательных ресурсов.

-Представление списка необходимых сайтов.

-Демонстрация урока наставником с использованием ИКТ, методический коучинг.

4. Методы оценивания результатов обучения учеников.

-Изучение опыта работы учителей школы: семинары для молодых учителей, призеров и дипломантов профессиональных конкурсов.

-Составление межпредметных, метапредметных диагностических работ.

- Семинары для молодых учителей

-Дифференцированный подход в работе с одаренными детьми или детьми с особыми образовательными потребностями.

-Разработать план работы с одаренными детьми или детьми с особыми образовательными потребностями.

-Посетить работу секций научно-практической конференции школьников, проводимой в школе «Шаг в будущее».

-Работа с трудными детьми, требующих повышенного внимания.

-Ознакомиться с рекомендациями работы с трудными детьми.

Научить молодого специалиста создавать ситуацию успеха.

-Разработать вариативное домашнее задание по предметам и задания творческого характера.

-Применение инновационных методов преподавания.

-Изучение научно-методической литературы.

-Внедрение проектной и исследовательской деятельности, системно-деятельностного подхода в процесс преподавания.
-Оказание помощи наставником внедрения современных технологий в образовательный процесс.

5. Проектная деятельность с учениками для углубленного изучения тем

-Ознакомить молодого учителя с основными требованиями организации проектной деятельности.
-Планирование внеклассных образовательных мероприятий для учеников - «Цветная неделя», «День открытых дверей для будущих первоклассников»
- Посещение открытых уроков учителей ШМО.
-Посещение семинаров.
-Применение игровых технологий во внеурочное время.

6. Сотрудничество с родителями учеников.

-Составление данных о родителях учащихся.
-Разработка и внедрение различных традиций родительских собраний.
-Участие в конкурсе «Секреты дружного класса».
-Участие в работе «Недели начальных классов». Открытое мероприятие молодых педагогов с участием родителей.
- Семейные экскурсии, походы.

7. Планирование собственного профессионального развития

-Подготовка молодых специалистов к профессиональным конкурсам -«Учитель года».
- Участие в конкурсах «Фестиваль педагогических идей молодых педагогов».

8. Оценка эффективности процесса наставничества, рефлексия

-Методическая выставка достижений молодого педагога.
-Подготовка и реализация молодым специалистом самостоятельных творческих продуктов в виде презентаций, сайтов, проектов, программ.
-Осуществление контрольно-оценочных процедур учителя.
-Внедрение рейтинговой оценки качества деятельности молодого специалиста.

9. Перспективы дальнейшего развития проекта

В дальнейшем выходить на сетевую связь с другими школами, провести с ними методические мероприятия, вести работу по повышению квалификации молодых учителей школ, привлечь опытных учителей школ в организации работы школы педагогического мастерства с молодыми учителями.

Рамазанова Р.Г.
Биектау районы Коркачык гомуми урта белем бирү мәктәбенең
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

ОСТАЗЛЫК – ҺӨНӘРИ ЭШЧӘНЛЕК

Аннотация: В статье представлена система наставничества в учреждениях**.** Наставник помогает молодому педагогу выстроить

профессиональный маршрут, подсказывает, как решать рабочие задачи. Также наставник берет на себя ответственность за качество педагогического процесса в группе наставляемого, координирует его педагогическую деятельность. Он вовремя реагирует на изменения в педагогическом процессе, грамотно распределяет силы, чтобы трудности не испугали молодого педагога. Профессиональная помощь опытного педагога дает возможность молодому педагогу избежать многих ошибок в работе с детьми, родителями, документами. Молодой педагог в короткие сроки развивает необходимые для педагогической деятельности навыки и умения.

Ключевые слова: *наставник, педагог, наставляемые, наставничество, опыт, пофессиональное мастерство.*

Abstract. The article presents a system of mentoring in institutions. The mentor helps the young teacher to build a professional route, suggests how to solve work tasks. Also, the mentor takes responsibility for the quality of the pedagogical process in the mentee's group, coordinates his pedagogical activities. He reacts in time to changes in the pedagogical process, competently distributes forces so that difficulties do not frighten the young teacher. The professional help of an experienced teacher makes it possible for a young teacher to avoid many mistakes in working with children, parents, and documents. A young teacher develops the skills and abilities necessary for pedagogical activity in a short time.

Key words: *mentor, teacher, mentored, mentoring, experience, professional skills.*

Заман технологияләре алга киткән чорда, югары уку йортын бетереп, белем бирү учреждениеләренә эшкә килгән мөгаллимнәргә югалып калмаска, ничек коллективка кереп китәргә, бу очракта остазлык ярдәмгә килә һәм бүгенге көндә аның роле арта бара.

Остазлык һөнәри тәҗрибәне һәм әхлакый нормаларны тапшыру максаты белән ике буын арасында ышанычлы аралашуны барлыкка китерә. Остазлык ул - тиешле һөнәр буенча яшьләрне әзерләүдә һәм тәрбияләүдә тәҗрибәле профессионалларның эшчәнлеге. Яшьләргә профессиональ әзерлек, сәяси һәм әхлакый тәрбия бирүнең нәтиҗәле формасы. Яшь белгечкә киңәш бирүче тәҗрибәле укытучы остаз була ала. Остазлык мөнәсәбәтләренең мөһим үзенчәлеге шунда, алар кагыйдә буларак, һөнәр осталыгының нечкәлекләрен генә түгел, ә яшь педагогны һөнәри мохит таләпләренә индивидуаль-психологик җайлаштыру буенча катлаулы бурычларны да хәл итәргә ярдәм итәләр. Остазлыкка нинди дә булса формалар һәм методлар бәйле түгел. Ул төрле хәлләрдә һәм төрле юллар белән тормышка ашырыла. Бу форма эшләсен өчен кимендә ике кешенең булуы шарт, аларның берсе ярдәм итәргә, икенчесе белем һәм ярдәм алырга әзер булырга тиеш. Остазлык мөнәсәбәтләре мәҗбүри булырга тиеш түгел. Остазлык шәхеснең төрле компонентларына һәм якларына кагыла. Ул танып-белү процессларын гына түгел, ә кыйммәтле-эмоциональ процессларны да колачлый.

Минемчә, бу методик эшнең аерым ысулы, остазлык белән бергә яшь укытучы һәм тәҗрибәле укытучы арасында уңай психологик климат барлыкка

килә. Остаз алдына куела торган максат – кагыйдә буларак, югары уку йортын тәмамлаган белгечне методик яктан әзерләү. Эш урынында һөнәри адаптациядә ярдәм күрсәтергә, хезмәттәшләре белән коммуникатив элемтәләр урнаштырырга, оешма җитәкчелеге белән беррәттән, яшь белгечкә беркетелгән остаз ярдәм итә ала. Остаз үзара өйрәнү процессында үзенең эшлекле сыйфатларын үстерә һәм һөнәри дәрәҗәсен күтәрә. Мәктәп шулай итеп, кадрлар әзерләүнең мәдәни һәм һөнәри дәрәҗәсен арттыра, хезмәткәрләр арасында үзара мөнәсәбәтләрне яхшырта.

Тәҗрибә байлыгы - тузмас байлык, дигән борынгылар. Яңа гына үзенең хезмәт юлын башлап җибәргән яшь белгеч тәҗрибәсе булмаганлыктан еш кына төрле авырлыклар алдында кала. Укытучы һөнәре буенча эшләп китү башка төр һөнәр ияләре белән чагыштырганда күпкә катлаулырак. Чөнки яшь кеше махсус уку йортында белемне укытучы белгечлеге буенча алган булса да, ул тиз генә чын укытучы булып китә алмаска мөмкин. Укытучы булыр өчен аудитория программалары буенча алган белем генә җитми. Шуңа күрә укытучылар коллективында остазлык хәрәкәтен активлаштыру беренче планга чыга. Өлкән, тәҗрибәле укытучы яшь белгечкә һөнәр серләрен өйрәтә.

Остаз буларак мин үземнең эшемне 3 этапка бүләм.

Беренче адаптация этабы. Яшь белгечне күзәтәм һәм бурычлар билгелим, шулай ук аның осталыгында һәм күнекмәләрендә адаптация программасын эшләү өчен кимчелекләрне ачыклыйм. Яшь белгечләргә ярдәм оештыру практикасы күрсәткәнчә, диагностикасыз нинди дә булса педагогик процессларны оптималь рәвештә идарә итәргә ярамый. Диагностика яшь белгечнең мөмкинлекләрен ачыклый һәм ул алган уку нәтиҗәләрен хәзерге педагогка куелган таләпләр белән чагыштырганда бәяләргә мөмкинлек бирә. Яшь белгечкә төрле анкеталар тәкъдим итәм.

Икенче этапта – төп (проектлаштыру) адаптация программасын эшлим һәм гамәлгә ашырам, яшь укытучының һөнәри осталыкларына төзәтмәләр кертәм, аның һөнәри формалашу һәм үсешенең индивидуаль планын эшлим, аңа үз үзеңне камилләштерү программасын төзергә ярдәм итәм.

Өченче этапта яшь педагогның һөнәри компетентлык дәрәҗәсен тикшерәм, аның функциональ бурычларын үтәүгә әзерлек дәрәҗәсен билгелим.

Укытучының бурычы-яшь укытучыга үзен тормышка ашырырга, шәхси сыйфатларын, коммуникатив һәм идарә итү күнекмәләрен үстерергә ярдәм итү.

Яшь укытучы белән сөйләшеп, мин түбәндәге мәсьәләләрне хәл итәргә омтылам:

яшь белгечнең эшендә кыенлыкларны, проблемаларны һәм аларны хәл итү юлларын ачыклау;

яшь педагогның үзбелдекле белем казанышларын өйрәнү;

яшь педагогның мәктәпнең бердәм методик темасын тормышка ашыруда катнашу дәрәҗәсен ачыклау.

Остаз укытучы буларак, яшь белгечнең һөнәри потенциалын ачуга ярдәм итәргә, аны коллективның иҗтимагый тормышында катнашуга җәлеп итәргә, аның иҗтимагый әһәмиятле кызыксынуларын формалаштырырга, гомуми

мәдәни һәм һөнәри күзаллауларын, иҗади сәләтләрен һәм һөнәри осталыгын үстерүгә ярдәм итәргә, аңарда үз-үзеңне укытуга һәм квалификация күтәрүгә ихтыяҗ тәрбияләргә, укыту һәм тәрбияләүнең инновацион технологияләрен үзләштерүгә омтылыш тәрбияләргә тырышырга кирәк. Яшь укытучы профессиональ эшчәнлеккә керешкәндә, ул, әлбәттә, ярдәмгә мохтаҗ, шуңа күрә мин яшь белгечнең игътибарын уку процессын оештыруга, мәктәп документларын алып баруга таләпләр; дәрестән тыш эшчәнлекне оештыру формалары һәм ысуллары, укучыларның ялы, педагогик эшчәнлектә төрле заманча технологияләрне куллануга юнәлтәм.

Укытучының бурычларына яшь педагогка түбәндәге эшчәнлек өлкәләрендә ярдәм итүне тәэмин итү керә:

- үз һөнәри үсеш программасын эшләүдә;
- үзеңне укыту өчен өстенлекле методик тема сайлауда;
-.беренчел квалификация күтәрүгә әзерлек;
-. инновацион технологияләрне үзләштерүдә;
-.педагогик эшчәнлек нигезләрен практик һәм теоретик үзләштерүдә.

Шулай итеп, яшь белгеч белән эшләүнең һәр формасы теге яки бу максатларга ирешүгә йогынты ясый. Яшь кадрлар белән эшләүнең сыйфатлы оештырылган системасы, педагогларның иҗади эшчәнлегенә таянып яхшы традицияләрнең өстенлеге, үз-үзеңне укыту эшчәнлеге проектлары, үз гомуммәдәни белемнәреңне арттыру омтылышы педагогның үсешенә ярдәм итә. Даими һөнәри үсеш системасы яшь педагогның коллективта, укучылар һәм аларның ата-аналары арасында теләгән һөнәри статуска һәм танылуга ирешүенә, үз-үзенә ышанычлырак булуына ярдәм итә, профессиональ карьерага йогынты ясый, педагогик һөнәрдә максималь канәгатьләнүгә ирешергә мөмкинлек бирә.

Остазлык – яшь белгечнең генә түгел, укытучының да һөнәри компетентлыгын үстерүгә алга таба бер адым. Ул аны заманча таләпләргә туры килергә, яңа педагогик технологияләргә ориентлашырга, норматив-хокукый базага ия булырга мәҗбүр итә.

Кулланылган әдәбият

1. Журнал “Инновации в образовании”, 2019 №2, “ Наставничество как форма педагогического консультирования”.
2. Богданова, Л.А. Наставничество в профессиональном образовании: методическое пособие
3. Интернет ресурсы: /Масалимова А.Р. Содержание и технологии корпоративной подготовки наставников: педагогическая составляющая: Учебно-методическое пособие./

Сабирова Л. Т.
г. Арск, ГАПОУ «Арский педагогический колледж им. Г. Тукая»,
преподаватель теории и практики внеурочной и воспитательной работы

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: в статье представлена информация о развитии наставничества педагогических кадров, являющееся эффективным инструментом профессионального роста педагогических работников образования, рассматриваются преимущества наставнического сопровождения молодого специалиста, даются рекомендации и советы для его осуществления.

Ключевые слова: наставничество, наставник, молодой специалист, образование

«Чтобы научить другого,
требуется больше ума,
чем чтобы научиться самому...»
М. Монтень

Так ли важно наставничество?

2023 год назначен Годом Педагога и Наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования.

В условиях модернизации системы образования в России система наставничества выступает как инструмент повышения качества образования и механизм адаптации молодых педагогов. Система наставничества представляет собой форму преемственности поколений, социальный институт, осуществляющий процесс передачи профессионального опыта. Это одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Наста́вничество – отношения, в которых опытный или более сведущий человек помогает менее опытному или менее сведущему усвоить определенные компетенции.

Наставничество – это индивидуальная воспитательная работа с молодыми специалистами, не имеющими трудового стажа в педагогической деятельности в образовательных учреждениях или со специалистами, назначенными на должность, по которой они не имеют опыта работы.

Целью наставничества является оказание помощи молодым специалистам в их профессиональном становлении, тесное вовлечение молодого специалиста в трудовой процесс и общественную жизнь, повышение профессиональной компетенции начинающего педагога.

Молодому специалисту необходима помощь со стороны опытного педагога – наставника, способного оказать ему практическую помощь, повысить его теоретическую и профессиональную компетентность.

Для наставника работа с молодым специалистом – способ самореализации, повышение квалификации, выход на более высокий уровень профессиональной компетенции.

Таким образом, целью наставничества является создание условий, способствующих самореализации, успешной адаптации, повышению уровня профессионализма и социализации, личностному и профессиональному развитию наставляемого, а также устранению или минимизации факторов, препятствующих этому развитию.

Как строит свою работу наставник?

✓ Документы образовательной организации, необходимые для работы наставника:

✓ Приказ о «Об организации работы с молодым специалистом»
✓ Положение о наставничестве
✓ План работы с молодыми специалистами
✓ Методические рекомендации наставнику
✓ Аналитическая документация контроля адаптации молодого учителя.

Отчеты наставника о проделанной работе представляются на заседании предметно-цикловой комиссии и/или заседании методического совета.

Основные направления работы наставника:

✓ Планирование и организация работы по предмету.
✓ Планирование и организация воспитательной работы.
✓ Работа с документацией.
✓ Работа по самообразованию.
✓ Контроль и руководство за деятельностью молодого специалиста.
✓ Психолого-педагогическая поддержка.

Этапы работы с молодым специалистом

1 этап – адаптационный
2 этап - основной проектировочный
3 этап - контрольно-оценочный

К ожидаемым результатам наставничества относятся: закрепление молодых специалистов в коллективе образовательной организации, формирование у молодых специалистов потребности в самообразовании.

Кто может стать наставником?

Общими и обязательными критериями наставников являются:

✓ наличие личного желания стать наставником, куратором (даже при условии его выдвижения администрацией или коллективом образовательной организации);
✓ высокий уровень развития ключевых компетенций,
✓ способность развивать других,
✓ способность выстраивать отношения с окружающими,
✓ ответственность,
✓ нацеленность на результат,
✓ умение мотивировать и вдохновлять других,

✓ способность к собственному профессиональному и личностному развитию.

Наставниками могут быть педагогические работники, обладающие высокими профессиональными качествами, имеющие стабильные показатели в работе, обладающие коммуникативными навыками и гибкостью в общении; имеющие высшее или среднее специальное образование, стаж педагогической работы не менее 5 лет.

Кто может стать наставляемым?

Молодой специалист, имеющий малый опыт работы – от 0 до 3 лет, испытывающий трудности в организации учебного процесса, во взаимодействии с обучающимися, другими педагогами или администрацией. Специалист, находящийся в процессе адаптации на новом месте работы, которому необходимо получить представление о традициях, особенностях, регламенте и принципах образовательной организации. Педагог, находящийся в состоянии эмоционального выгорания, хронической усталости.

Как стать успешным наставником?

Рекомендации наставникам:

✓ Делиться опытом безвозмездно, без назидания, доброжелательно.

✓ Помогать терпеливо, своевременно, настойчиво. Никогда не забывать отмечать положительные стороны в работе.

✓ Посещать уроки молодого учителя, анализировать, отмечать положительную динамику, приглашать его на свои уроки, совместно их обсуждать.

✓ Работать с молодым специалистом на опережение. Оказывать помощь в подготовке к урокам, особенно к первым. Наиболее трудные темы разрабатывать вместе. Постараться изучать материал с опережением на несколько уроков, с тем, чтобы дать молодому учителю возможность методического раскрытия наиболее сложных тем.

✓ Внимательно проанализировать учебные программы и пояснительные записки к ним с молодым специалистом. Проанализируйте предметные результаты освоения образовательной программы по предметам на конец каждой четверти, на конец учебного года, на конец учебного курса.

✓ Показать, как готовить и подбирать дидактический материал, наглядные пособия, тексты задач, упражнений, контрольных работ.

✓ Помочь составить план самообразования (ежемесячный план-график) и подобрать методическую литературу для самообразования.

Чтобы взаимодействие с молодым педагогом было конструктивным и приносило желаемые результаты, педагогу-наставнику необходимо помнить о некоторых правилах общения: не приказывать («вы должны»), не проповедовать («на вас лежит ответственность…»), не поучать («если бы вы послушали меня …»). Наставник должен стимулировать процесс профессиональной поддержки молодого педагога. Небольшая личная победа подопечного – это успех наставника и, в конечном итоге, успех всего образовательного учреждения и системы образования в целом. Деятельность молодого человека, который нашел

и зажег в себе искру личности и профессиональной индивидуальности, способствует прогрессивному развитию образования. «Педагог живёт до тех пор, пока учится, если он перестаёт учиться – в нём умирает учитель». Эти слова великого педагога Константина Ушинского – лейтмотив наставника и молодого педагога.

Как перенять опыт наставника?

Советы молодому специалисту:

✓ Доверься наставнику. Выстраивай с наставником деловые доверительные отношения. Прислушивайся к рекомендациям, замечаниям.

✓ Не жди готового, развивайся сам и перенимай опыт наставника, но не копируй слепо.

✓ Лучше приходить в кабинет раньше звонка, проверь готовность к уроку: расставку мебели, чистоту доски, работу интерактивного оборудования, наглядные пособия. Входи в класс уверенно. Организационные моменты и эмоциональный настрой важны для включения учащихся в работу.

✓ Веди урок энергично. Добивайся, чтобы каждый ученик постоянно был занят делом, помни: неуверенность, паузы, медлительность, безделье вредит дисциплине.

✓ Изучай инновационные технологии. Увлекай учащихся интересным содержанием материала, созданием проблемных ситуаций, умственным напряжением. Контролируйте темп урока, помогай слабым учащимся поверить в свои силы, а сильным двигаться вперед.

✓ Учись держать в поле зрения весь класс. Особенно следи за теми, у кого внимание неустойчивое, кто отвлекается. Предотвращай попытки нарушить рабочий порядок.

✓ Чаще обращайся с просьбами, вопросами к тем учащимся, которые могут заниматься на уроке посторонними делами.

✓ Заканчивай урок общей оценкой класса и оценкой отдельных учащихся, для того чтобы школьники испытывали удовлетворение от результатов своего труда. Постарайся заметить положительное в работе недисциплинированных ребят, но не делай это слишком часто.

✓ Заканчивай урок со звонком.

✓ Удерживайся от излишних замечаний и наставлений в адрес учащихся.

✓ Если к тебе пришли на урок, вспомни что ты актриса, лучший начинающий молодой педагог, ты самый счастливый человек.

✓ Если ты научишься, самый обычный факт подать как открытие и добиться удивления и восторга учащихся, то можно считать, что половину дела ты уже сделал.

Подводя итоги, можно сказать, что наставничество – эффективный способ передачи опыта, мастерства молодежи. При этом польза от данного способа двусторонняя: педагогическим опытом обогащаются молодые учителя и повышается квалификация и профессиональное мастерство педагога-наставника. Для школы это ценное приобретение, так как с ростом своих

педагогических кадров, образовательное учреждение повышает эффективность своей деятельности.

Список использованных источников

1. Методические рекомендации по разработке и внедрению системы (целевой модели) наставничества педагогических работников в образовательных организациях URL:https://shkolakurinskaya-r18.gosweb.gosuslugi.ru/netcat_files/149/2654/Metodicheskie_rekomendatsii_nastavnichestvo_.pdf (Дата обращения: 14.10.2023)

2. Наставничество: эффективная форма обучения: информационно-методические материалы / авторы-составители Л. Н. Нугуманова, Т. В. Яковенко. – Казань: ИРО РТ, 2020. – 51 с.

3. Наставничество как эффективный метод профессионального становления личности молодого педагога URL:https://multiurok.ru/files/nastavnichestvo-kak-effektivnyi-metod-professional.html (Дата обращения: 17.10.2023)

4. Организация наставничества в образовательном учреждении https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/04/06/organizatsiya-nastavnichestva-v-obrazovatelnom (Дата обращения: 15.10.2023)

5. Памятки, советы молодому учителю URL:https://infourok.ru/pamyatki_sovety_molodomu_uchitelyu-317002.htm (Дата обращения: 16.10.2023)

6. Практика наставничества в образовательной организациии URL:https://infourok.ru/razrabotka-na-temu-praktika-nastavnichestva-v-obrazovatelnoj-organizaciii-6128814.html (Дата обращения: 15.10.2023)

Сафина Рамзия Фатыховна
МБОУ «Качелинская ООШ»

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

«Чтобы научить другого,
требуется больше ума,
чем чтобы научиться самому...»
М. Монтень

Аннотация: 2023 год назначен Годом Педагога и Наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования.

В условиях модернизации системы образования в России система наставничества выступает как инструмент повышения качества образования и механизм адаптации молодых педагогов. Система наставничества представляет собой форму преемственности поколений, социальный институт, осуществляющий процесс передачи профессионального опыта. Это одна из

наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Ключевые слова: наставник, наставничество, молодые специалисты, самореализация, высокий уровень профессиональной компетентности.

Наста́вничество — отношения, в которых опытный или более сведущий человек помогает менее опытному или менее сведущему усвоить определенные компетенции.

Наставничество - это индивидуальная воспитательная работа с молодыми специалистами, не имеющими трудового стажа в педагогической деятельности в образовательных учреждениях или со специалистами, назначенными на должность, по которой они не имеют опыта работы.

Целью наставничества является оказание помощи молодым специалистам в их профессиональном становлении, тесное вовлечение молодого специалиста в трудовой процесс и общественную жизнь, повышение профессиональной компетенции начинающего педагога.

Молодому специалисту необходима помощь со стороны опытного педагога – наставника, способного оказать ему практическую помощь, повысить его теоретическую и профессиональную компетентность.

Для наставника работа с молодым специалистом - способ самореализации, повышение квалификации, выход на более высокий уровень профессиональной компетенции.

Цель: создание условий для молодых специалистов по самореализации, приобретения практических навыков, необходимых для педагогической деятельности, закрепления молодых специалистов в коллективе.

Задачи: создание атмосферы поддержки в педагогическом коллективе молодых педагогов, оказание помощи в приобретении навыков практической деятельности, в планировании и организации учебной деятельности.

Основные принципы:

Принцип уважения и доверия к человеку.

Принцип целостности.

Принцип сотрудничества.

Принцип индивидуализации

Основные направления работы:

Планирование и организация работы по предмету.

Планирование и организация воспитательной работы.

Работа с документацией.

Работа по самообразованию.

Контроль и руководство за деятельностью молодого специалиста.

Психолого - педагогическая поддержка.

Этапы работы с молодым специалистом

1 этап – адаптационный

2 этап - основной проектировочный

3 этап - контрольно-оценочный

К ожидаемым результатам наставничества относятся: закрепление молодых специалистов в коллективе образовательной организации, формирование у молодых специалистов потребности в самообразовании.

Чтобы взаимодействие с молодым педагогом было конструктивным и приносило желаемые результаты, педагогу – наставнику необходимо помнить о некоторых правилах общения: не приказывать («вы должны»), не проповедовать («на вас лежит ответственность…»), не поучать («если бы вы послушали меня …»). Наставник должен стимулировать процесс профессиональной поддержки молодого педагога. Небольшая личная победа подопечного – это успех наставника и, в конечном итоге, успех всего ДОУ и системы образования в целом. Деятельность молодого человека, который нашел и зажег в себе искру личности и профессиональной индивидуальности, способствует прогрессивному развитию образования. *«Педагог живёт до тех пор, пока учится, если он перестаёт учиться – в нём умирает учитель».* Эти слова великого педагога Константина Ушинского – лейтмотив наставника и молодого педагога.

Общими и обязательными критериями наставников являются:

- наличие личного желания стать наставником, куратором (даже при условии его выдвижения администрацией или коллективом ОО);
- высокий уровень развития ключевых компетенций:
  - способность развивать других,
  - способность выстраивать отношения с окружающими,
  - ответственность,
  - нацеленность на результат,
  - умение мотивировать и вдохновлять других,
  - способность к собственному профессиональному и личностному развитию.

Наставниками могут быть педагогические работники, обладающие высокими профессиональными качествами, имеющие стабильные показатели в работе, обладающие коммуникативными навыками и гибкостью в общении; имеющие высшее или среднее специальное образование, стаж педагогической работы не менее 5 лет.

Наставляемым может быть:

Молодой специалист, имеющий малый опыт работы — от 0 до 3 лет, испытывающий трудности в организации учебного процесса, во взаимодействии с обучающимися, другими педагогами или администрацией. Специалист, находящийся в процессе адаптации на новом месте работы, которому необходимо получить представление о традициях, особенностях, регламенте и принципах образовательной организации. Педагог, находящийся в состоянии эмоционального выгорания, хронической усталости.

В части оценки наставнической программы в образовательной организации подобными критериями могут быть:

– соответствие условий организации наставнической деятельности требованиям модели и программ, по которым она осуществляется;

– оценка соответствия организации наставнической деятельности принципам, заложенным в модели и программах;

– соответствие наставнической деятельности современным подходам и технологиям;

– наличие соответствующего психологического климата в образовательной организации, на базе которой организован процесс наставнической деятельности;

– логичность деятельности наставника, понимание им ситуации наставляемого и правильность выбора основного направления взаимодействия;

– положительная динамика в поступлении запросов участников на продолжение работы.

В части определения эффективности всех участников наставнической деятельности в образовательной организации:

– степень удовлетворенности всех участников наставнической деятельности;

– уровень удовлетворенности партнеров от взаимодействия в наставнической деятельности;

Относительно изменений в личности наставляемого- участника программы наставничества в образовательной организации критериями динамики развития наставляемых могут выступать:

– улучшение и позитивная динамика образовательных результатов, изменение ценностных ориентаций участников в сторону социально-значимых;

– нормализация уровня тревожности;

– оптимизация процессов общения;

– повышение уровня самооценки наставляемого;

– активность и заинтересованность наставляемых в участии в мероприятиях, связанных с наставнической деятельностью;

- степень применения наставляемыми полученных от наставника знаний, умений и опыта в профессиональной деятельности.

Организация систематического мониторинга наставнической деятельности позволяет четко отследить, какие происходят изменения во взаимодействиях наставника с наставляемым, какова динамика формирования наставляемого и удовлетворенности наставника своей деятельностью.

Мониторинг программы наставничества состоит из двух основных этапов:

1) качество реализации программы наставничества;

2) мотивационно-личностный, компетентностный, профессиональный рост участников и положительная динамика образовательных результатов.

На первом этапе мониторинга ведется изучение (оценка) качества реализуемой программы наставничества, сильных и слабых сторон, качества совместной работы в парах и группах наставник-наставляемый. Мониторинг помогает отследить важные показатели качественного изменения образовательной организации, реализующей программу наставничества,

динамику показателей социального благополучия внутри образовательной организации, профессиональное развитие педагогического коллектива в практической и научной сферах.

Первый этап мониторинга направлен на изучение (оценку) качества реализуемой программы наставничества,

сильных и слабых сторон, качества совместной работы пар/групп «наставник – наставляемый».

Мониторинг помогает отследить важные показатели качественного изменения образовательной организации, реализующей программу наставничества, динамику показателей социального благополучия внутри образовательной организации, профессиональное развитие педагогического коллектива в практической и научной сферах.

Цели и задачи:

Мониторинг процесса реализации программ наставничества направлен на две ключевые цели:

1. Оценка качества реализуемой программы наставничества.
2. Оценка эффективности и полезности программы как инструмента повышения социального и профессионального благополучия внутри учебного заведения и сотрудничающих с ним организаций/индивидов.

Среди задач, решаемых данным мониторингом, можно выделить:

- сбор обратной связи от участников и кураторов (метод анкетирования);
- обоснование требований к процессу наставничества, к личности наставника;
- контроль за процессом наставничества;
- описание особенностей взаимодействия наставника и наставляемого;
- определение условий эффективного наставничества;
- контроль показателей социального и профессионального благополучия;
- анализ динамики качественных и количественных изменений отслеживаемых показателей.

Наставничество — не дань моде и не инновация, а достаточно традиционный, но при этом эффективный метод адаптации педагогов к новым условиям.

Рекомендации наставнику:

1. Делиться опытом безвозмездно, без назидания, доброжелательно.
2. Помогать терпеливо, своевременно, настойчиво. Никогда не забывать отмечать положительные стороны в работе.
3. Посещать уроки молодого учителя, анализировать, отмечать положительную динамику, приглашать его на свои уроки, совместно их обсуждать.
4. Работать с молодым специалистом на опережение. Оказывать помощь в подготовке к урокам, особенно к первым. Наиболее трудные темы

разрабатывать вместе. Постараться изучать материал с опережением на несколько уроков, с тем, чтобы дать молодому учителю возможность методического раскрытия наиболее сложных тем.

5. Внимательно проанализировать учебные программы и пояснительные записки к ним с молодым специалистом. Проанализируйте предметные результаты освоения образовательной программы по предметам на конец каждой четверти, на конец учебного года, на конец учебного курса.

6. Показать, как готовить и подбирать дидактический материал, наглядные пособия, тексты задач, упражнений, контрольных работ.

7. Помочь составить план самообразования (ежемесячный план-график) и подобрать методическую литературу для самообразования.

1. Стань наставником для своих учеников. Будь диагностом и помощником в развитии личности ученика.

2. Умей радоваться даже незначительным успехам своих учеников и сопереживать их неудачам.

3. Не будь авторитарным: сотворчество, сотрудничество и позитивная энергия дадут свои плоды.

4. Будь готов учиться и работать над собой на протяжении жизни.

5. Постарайся, чтобы уроки не стали шаблонными и стандартными(скучными): ребенку должно быть интересно на уроке.

6. Каждый твой урок должен быть пусть маленьким, но шагом вперед. Мотивируй своих учеников на новые свершения.

7. Учи своих учеников ставить перед собой достойные цели и доводить дело до логического конца. Будь последовательным для своих учеников.

8. Верь в ребенка. Дай ему крылья. Дай ему надежду. Дай почувствовать себя активным участником учебного процесса.

9. Не бойся признаться в своем незнании какого-нибудь вопроса. Будь вместе с детьми в поиске.

10. Не унижай достоинство своих учеников: каждый из них личность.

1. Не бойся извиниться, если оказался неправ.
2. Не увлекайся отметкой «2».
3. Входи в класс с улыбкой!
4. Начинай урок энергично!
5. Не бойся признаться в своем незнании какого-нибудь вопроса. Будь вместе с детьми в поиске.
6. Не унижай достоинство своих учеников: каждый из них личность.
7. Держи в поле зрения весь класс.
8. Прекращай урок со звонком.
9. Каждая встреча с учителем для родителей должна стать полезной и результативной.

Список использованной литературы

Интернет ресурсы:

1. https://infourok.ru/razrabotka-na-temu-praktika-nastavnichestva-v-obrazovatelnoj-organizaciii-6128814.html
2. https://multiurok.ru/files/nastavnichestvo-kak-effektivnyi-metod-professional.html
3. https://infourok.ru/pamyatki_sovety_molodomu_uchitelyu-317002.htm
4. https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/04/06/organizatsiya-nastavnichestva-v-obrazovatelnom

Сунгатуллина Г.Р.
село Шемордан, МБОУ Шеморданский лицей «Рост»,
учитель английского языка

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСТАВНИЧЕСТВО – ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация: В настоящее время движение наставничества в профессиональной среде является неотъемлемой частью современной системы образования. Благодаря системе наставничества формируется коллектив высококвалифицированных преподавателей. Складывается положительное отношение к педагогической профессии. Причём польза от данного процесса двусторонняя: обогащение педагогическим опытом молодого учителя и повышение квалификации и профессионального мастерства педагога-наставника.

Ключевые слова: наставничество, образование, молодой педагог, профессиональная деятельность.

Наставничество – одна из форм передачи педагогического опыта, в ходе которой начинающий педагог практически осваивает профессиональные приемы под непосредственным руководством педагога-мастера. Суть наставничества – в передаче богатого личного опыта профессиональной деятельности молодому человеку, в ускорении его адаптации к профессиональной деятельности, оказание помощи и поддержки. Наставник – человек, осуществляющий наставничество. Наставники были уже в Древнем Риме, там так называли домашних учителей. В России эта форма начала развиваться с 30-х годов XX столетия, достигнув расцвета в 70-х годах. Смысл наставничества – провести своего подопечного (подшефного) «над пропастью», по «бездне» через самые сложные моменты профессиональной деятельности.

Период вхождения молодого педагога в профессию отличается напряжённостью, важностью для его личностного и профессионального развития. От того, как он пройдёт этот период, зависит, состоится ли новоявленный учитель как профессионал, останется ли он в сфере образования или найдёт себя в другой сфере деятельности. Необходимо помочь молодому учителю, чтобы профессиональное становление прошло «безболезненно» и «без осложнений».

Как молодому учителю, не потеряться в этом многообразии программ, методов, инноваций? Как организовать свою работу в соответствии с новыми

стандартами и требованиями? Как идти в ногу со временем, быть мобильным, гибким и преуспевающим в профессии? Ведь часто бывает, что молодые учителя, встав на путь преподавания и, не получив должной поддержки, круто меняют свою жизнь, отвернувшись от школы.

Работа с молодыми специалистами – это комплекс мероприятий, направленных на активное включение молодых специалистов в общеобразовательный процесс.

Цель наставничества: оказание помощи в создании в ОУ условий для профессионального роста молодых специалистов, способствующих снижению проблем адаптации и успешному вхождению в профессиональную деятельность молодого педагога.

Задачи:

- помочь адаптироваться учителю в коллективе
- определить уровень профессиональной подготовки
- выявить затруднения в педагогической практике и принять меры
- формировать творческую индивидуальность молодого учителя
- создать условия для развития профессиональных навыков молодых педагогов, в том числе навыков применения различных средств, форм обучения и воспитания, психологии общения со школьниками и их родителями
- развивать потребности у молодых педагогов к профессиональному самосовершенствованию и работе над собой.

Молодому учителю важно видеть перспективы своего профессионального роста, повышать квалификацию, узнавать что-то новое, не стоять на месте и развиваться. Чтобы работа не превратилась в рутину, необходимо следить за мероприятиями в педагогической сфере: участвовать в конкурсах для учителей, слушайте спикеров на конференциях и круглых столах или выступать там.

Выявляются профессиональные трудности, которые испытывает молодой специалист. Все мы когда-то были новичками и по неопытности делали ошибки, о которых сейчас смешно вспоминать. Но иногда такие ошибки могут стоить карьеры. Подчас, начинающие учителя общаются с детьми на равных, используют слэнг, не самые «педагогические» темы общения, позволяют некоторые вольности детей по отношению к учителю, разрешают такие же вольности на уроке: хождение по классу, выкрикивания, свободное посещение, свободное ведение записей и т.д. В этих «вольностях» самих по себе криминала нет, но в совокупности часто это приводит к тому, что дети перестают уважать учителя. Вернее, поначалу это имеет положительный эффект: устанавливаются отношения с детьми, начинается работа, но потом дети чувствуют себя все свободнее. Часто это приводит к плохой дисциплине и неуважению к учителю.

Вне зависимости от разницы в возрасте, учитель должен понимать, что он на уроке — главный, он — ведущий, он — ответственный и от него ожидают определенного стиля поведения.

Профессор Мельбурнского университета и глава Мельбурнского научно-исследовательского института образования Джон Хэтти на основе исследования

в сфере педагогики выделил шесть компетенций учителя, которые нужно развивать, чтобы быть успешным учителем:

- умение анализировать свои действия;
- ориентация на результат;
- способность наладить сотрудничество с коллегами для повышения учебных результатов учеников;
- побуждение учеников к развитию;
- умение искать индивидуальный подход к детям;
- умение выстраивать с учениками доверительные отношения.

Учитель может прийти в школу, испытать воодушевление и жить только работой. Из-за этого проблемы на работе станут казаться слишком глобальными и важными, отсутствие баланса между работой и личной жизнью может привести к эмоциональному и профессиональному выгоранию. Важно объяснить молодому педагогу, что кроме работы есть общение с друзьями, родными, спорт и разнообразные хобби. Важно и личное развитие учителя. С какими бы сложностями не приходилось сталкиваться, после работы нужно переключиться, соблюдая баланс между работой и личной жизнью.

Наставничество не ограничивается только передачей навыков и педагогического опыта. Наставническая деятельность – это постоянная межличностная коммуникация. Поэтому к наставнику предъявляются особые требования, связанные с его профессиональной, педагогической, методической компетентностью, а также личностными качествами. Важным условием взаимодействия является обоюдное согласие наставника и наставляемого к совместной работе, готовность наставника к передаче опыта. Можно сказать, что наставник должен быть настоящим «двигателем», при этом для самого наставника миссия наставнической деятельности служит стимулом к профессиональному росту.

Результатами успешной наставнической деятельности, можно считать повышение интереса молодого учителя к выбранной профессии, собственные высокие результаты деятельности, демонстрируемые наставляемым, развитые общие и профессиональные компетенции.

Список использованных источников:

1. Челнокова Е. А. Эволюция системы наставничества в педагогической практике.
2. Липатов С. Е. Наставничество как процесс развития и мотивации молодых специалистов и наставников // Национальные приоритеты России. 2014.
3. Бондаревская, Е. В. Педагогическая культура как общественная и личностная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999
4. Наставничество в образовании: эффективная модель обучения. https://gb.ru/blog/nastavnichestvo-v-obrazovanii/(дата обращения10.10. 2923)

Хәйруллина Г.И.
Балтач ш.т.п., Балтач урта гомуми белем мәктәбе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

УКЫТУЧЫ-ОСТАЗНЫҢ ЭШ ТӘҖРИБӘСЕННӘН

Аннотация: Наставник — человек, обладающий определенным опытом и знаниями, высоким уровнем коммуникации, стремящийся помочь молодому специалисту приобрести необходимый опыт, достаточный для овладения профессией. В настоящее время вопрос наставничества вновь стал актуальным. О роли наставника в адаптации новых сотрудников, повышении их квалификации, о значении наставничества для развития организации ведутся дискуссии на форумах, конференциях, семинарах. Наставничество осуществляется в организациях разных типов, но для нас особый интерес представляет организация наставничества в сфере образования. Современной школе нужен профессионально-компетентный, грамотный педагог, способный к реализации инновационных технологий.

Ключевые слова: наставничество, молодой педагог, наставник, воспитание, опытный педагог, умение, учитель, богатый жизненный опыт.

Abstract: A mentor is a person who has certain experience and knowledge, a high level of communication, who is eager to help the young specialist acquire the necessary experience that will help him to master the profession. Nowadays the issue of mentoring has become relevant again. The issues of the role of a mentor in the adaptation and professional developmentof new employeesand the importance of mentoring in the development of the organizationare discussed at forums, conferences, and seminars. Mentoring is carried out in various types of organizations, but the organization of mentoring in the field of education is of particular interest to us. A modern school needs a professionally competent teacher who is able to implement innovative technologies.

Key words: mentoring, young teacher, mentor, education, experienced teacher, skill, teacher, rich life experience

Яшьләрне һөнәри әзерләү һәм әхлакый тәрбияләүнең нәтиҗәле формасы буларак «остазлык» дигән төшенчә XX гасырның 60 нчы еллары уртасында ныклы кулланылышта була. Остазлар, кагыйдә буларак, абруйлы, яхшы һөнәри әзерлекле, бай тормыш тәҗрибәле кешеләр була. Бу тәҗрибә барлык һөнәри оешмаларда да була. Аннан соң инде бу профессиональ адаптация ысулы онытыла.

Соңгы елларда әлеге төшенчә безнең һөнәри өлкәдә кабат кулланыла башлады. Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан 2016-2019 нчы елларда гомуми белем оешмалары мөгаллимнәренең һөнәри үсешен билгеләү, иҗади потенциалын үстерү, иң яхшы алдынгы тәҗрибәне уртаклашу, укытучы һөнәренең дәрәҗәсен арттыру максатыннан “Укытучы-

остаз” грантына конкурс уздырылды. Мин үзем дә, 2 ел рәттән шушы грант проектында катнашып, остазлык эшчәнлегендә шактый саллы тәҗрибә тупладым. Шунысы куанычлы: яшь белгечнең һөнәри эшчәнлегенә тизрәк яраклашуын тәэмин итүнең иң яхшы ысулы буларак, бүген мәктәпләрдә остазлыкка зур әһәмият бирелә.

Остазлык –күп вакыт һәм тырышлык таләп итә торган процесс ул. Остаз булган кеше, беренче чиратта, сабыр һәм максатчан булырга тиеш. Югары уку йортын тәмамлаучының һөнәри адаптациясе элек алган һәм даими тулыландырыла торган белемнәр, күнекмәләр җыелмасы нигезендә һөнәрне тулысынча үзләштерүнең катлаулы эш процессы булып тора. Эш урынында профессиональ адаптациядә ярдәм күрсәтүдә, хезмәттәшләре, оешма җитәкчелеге белән коммуникатив элемтәләр урнаштыруда яшь белгечкә аңа беркетелгән остазы ярдәменнән башка кыен булачак.

Остазлык ике яклы процесс булып тора: бер яктан остаз эшчәнлеге булса, икенче яктан тәрбияләнүче эшчәнлеге. Бу процесс педагогик үзара тәэсир итешүнең бер төре булып тора.

Ләкин остаз күнекмәләрне тапшыру белән генә чикләнергә тиеш түгел. Остазлык – ул даими диалог, шәхесләр арасындагы аралашу. Бу аралашуны хезмәт көненең формаль кысалары белән чикләнми: бергә ял итү, экскурсияләр һәм төрле кичәләр уздыру – болар барысы да кешене яхшырак аңларга мөмкинлек бирүче чаралар. Остаз белән яшь белгеч арасында зур дистанция булса, диалог булмаячак.

Безнең мәктәптә “Остазлык” эшчәнлегенә зур игътибар бирелә. Мәктәбебез районда “Яшь укытучылар мәктәбе” өчен база мәктәп-мәйданчык булып тора. Районның яшь укытучылары өчен семинарлар, мастер-класслар, тренинглар биредә даими уздырылып килә. Үзебезнең мәктәптәге остазлык эшчәнлеге исә 2 дәрәҗәдәге юнәлеш буенча тормышка ашырыла:

1) уку йортын тәмамлап яңа гына эшкә килгән яшь педагоглар белән эшләү;

2) 6-в һәм 11-б педагогик сыйныф укучыларына һөнәри юнәлеш бирү.

Яшь педагоглар белән эшләү “Остазлык " программасы нигезендә алып барыла. Программаның максаты: яшь укытучыга һөнәри формалашуда ярдәм күрсәтү.

Программаның бурычлары:

1. Укытучы булу өчен тотрыклы һәм аңлы мотивация формалаштыру.
2. Яшь укытучы белән мәктәп эчендә фән өлкәсендә методик эш оештыру.
3. Яшь укытучы белән тәрбия эше юнәлешендә остазлык оештыру.
4. Укытучының һөнәри формалашу процессын тизләтү һәм үз вазифасы буенча йөкләнгән бурычларны мөстәкыйль һәм сыйфатлы башкару сәләтен үстерү.
5. Корпоратив мәдәниятькә яраклашу, мәктәп коллективының иң яхшы традицияләрен һәм белем бирү учреждениесендә үз-үзеңне тоту кагыйдәләрен үзләштерү, укытучы вазифаларын үтәүгә аңлы һәм иҗади мөнәсәбәт тудыру.

Яшь мөгаллимнәрнең һөнәри формалашуында иң мөһим этап булып мәктәптә беренче өч ел эшләү тора.

Бу чорда остазлыкның максаты: яшь белгечнең эшчәнлеге һәм укучыларның үсешендә, аларның гомуми мәдәниятендә, теорияне практикада куллану осталыгында чагылган нәтиҗәләр арасындагы бәйләнешне күрү һ. б.

Яшь укытучының һөнәри компетентлыгын арттыру процессында остазлыкны оештыруны өч этапта төзергә мөмкин:

1 нче этап – адаптацион. Остаз яшь белгечнең бурычларын һәм вәкаләтләрен билгели, шулай ук адаптация программасын эшләү өчен аның осталыгында һәм күнекмәләрендә кимчелекләрне ачыклый.

2 нче этап – төп (проектлау). Укытучы адаптация программасын эшли һәм гамәлгә ашыра, яшь укытучының һөнәри осталыкларын төзәтә, аңа үз-үзен камилләштерү программасын төзергә ярдәм итә.

3 нче этап – контроль-бәяләү. Укытучы яшь педагогның һөнәри компетентлык дәрәҗәсен тикшерә, аның үз функциональ бурычларын үтәүгә әзерлек дәрәҗәсен билгели.

Шушыннан чыгып, яшь укытучының да формалашуы 3 этаптан тора:

• яраклашу (адаптация) – (һөнәр нормаларын, аның кыйммәтләрен үзләштерү, коллективта үзеңне кирәкле итеп тою)

• тотрыклылык (стабилизация) – (һөнәри компетентлык, биләгән вазифасына туры килү)

• үзгәрү (инновацион эшчәнлеккә, сәләткә, уңышка, үзмаксатыңа ирешү).

Остазның бурычлары:

1) мәгариф өлкәсендәге закон таләпләрен, яшь белгечнең биләгән вазифасы буенча хокукларын һәм бурычларын билгеләүче норматив актларын белү;

2) яшь белгеч белән берлектә аның интеллектуаль үсеш дәрәҗәсен, фән буенча педагогик, методик һәм һөнәри әзерлеген исәпкә алып, һөнәри формалашу планын эшләү;

3) яшь белгечнең эшлекле һәм әхлакый сыйфатларын, аның дәресләр үткәрүгә, мәктәп коллективына, укучыларга һәм аларның ата-аналарына мөнәсәбәтен, мавыгуларын, омтылышларын, ял итү даирәсен өйрәнү;

4) яшь белгечне мәктәп, уку сыйныфлары, кабинетлар, хезмәт һәм көнкүреш биналары урнашуы белән таныштыру;

5) вазифалар: укытучыга куелган төп бурычлар, таләпләр, эчке хезмәт тәртибе, хезмәтне саклау һәм куркынычсызлык кагыйдәләре белән таныштыру);

6) яшь белгечнең дәресләрне һәм сыйныфтан тыш чараларны мөстәкыйль үткәрүен контрольдә тоту һәм бәяләү; яшь белгеч белән берлектә һөнәри формалашу планын эшләү; аларны үтәүнең билгеле бер срогы белән конкрет биремнәр бирү; эшне контрольдә тоту, кирәкле ярдәм күрсәтү;

7) яшь белгечкә педагогик һөнәрне, практик алымнарны һәм дәресләрне сыйфатлы үткәрү ысулларын үзләштерүдә шәхси ярдәм күрсәтү, хаталарны ачыклау һәм бергәләп бетерү;

8) яшь белгечнең уңай сыйфатларын үстерү, аның мәктәптә үз-үзен тотышын төзәтү, коллективның иҗтимагый тормышында катнашуга җәлеп итү, гомуми мәдәни һәм һөнәри күзаллауны үстерүгә ярдәм итү;
9) яшь белгечнең педагогик һәм иҗтимагый эшчәнлеге белән бәйле мәсьәләләрне тикшерүдә катнашу, аны дәртләндерү яки тәрбия һәм дисциплинар йогынты чараларын куллану турында тәкъдимнәр кертү; остаз эшенең көндәлеген алып бару һәм методик берләшмә җитәкчесенә яшь белгечнең адаптация процессы, аның хезмәт нәтиҗәләре турында хәбәр итү;
10) яшь белгечнең һөнәри адаптациясенә йомгак ясау, остазлык нәтиҗәләре буенча отчет төзү, адаптация үтү нәтиҗәләре турында нәтиҗә ясау, яшь белгечнең алга таба эше буенча тәкъдимнәр бирү.

Мәктәптә остазлыкның 2 нче юнәлеше – педагогик сыйныфларга кураторлык итү. 2022-2023 уку елында без педагогик сыйныф эшен оештыру буенча беренче адымнар ясадык. Биредә 18 кешедән торган универсаль профильле сыйныф укучылары катнашты. Профильле төркемнәр эшен оештыру укучыларны педагогик мәдәнияткә җәлеп итүгә, педагогик һөнәрләргә юнәлеш бирүгә, аңлы һөнәри-педагогик ориентация формалаштыруга юнәлдерелгән. “Габдулла Тукай исемендәге Арча педагогика көллияте” белән Балтач урта мәктәбе арасында психологик-педагогик сыйныфларның белем бирү эшчәнлеген методик тәэмин итү һәм белем бирү учреждениеләренең хезмәттәшлеге турында килешү төзелде. Педагогик сыйныф укучылары дәрестән тыш эшчәнлек буенча «Минем һөнәри үзбилгеләнүем – педагог» программасы буенча шөгыльләнделәр.

Быел мәктәптә үзем җитәкләгән 6-в сыйныфы педагогик сыйныф булып билгеләнде. Педагогик сыйныфның урта звенода ачылуы очраклы түгел. Нәкъ менә 9 нчы сыйныфтан соң күп кенә укучыларыбыз Арча педагогия көллиятенә укытучы яки тәрбияче булыр өчен укырга керә. Безнең максат – укучыларны әлеге һөнәрнең асылына мәктәптә укыганда ук төшендерү, үзләрен бу өлкәдә инде күпмедер сынап карауларына ирешү. Педагогик сыйныф белән без “Лидерлар мәктәбе” (“Школа лидерства”) түгәрәгендә дәрестән тыш шөгыльләнәбез. Укучылар башлангыч сыйныфның 3-а,б,в сыйныфларына шефлык итәләр. Әлеге сыйныфларда уйнатыр өчен хәрәкәтле һәм бүлмә эчендә уйнала торган уеннарны, җырларны, флэшмоблар өчен биюләрне башта үзебез бергәләшеп өйрәнәбез. Сыйныфта 32 бала, 3 нче сыйныфлар өчен эшләрне төркемләп бүленеп оештырабыз. Һәр төркемдә үзләренә якын булган, яраткан шөгыльләренә һәм мөмкинчелекләренә карап, интеллектуаль юнәлеш (олимпиада, шахмат һ.б.); спорт юнәлеше, культура юнәлеше (җыр, бию, нәфис сүз); кул эше (рәсем, әвәләү, тегү һ.б.); волонтерлар эшчәнлеге буенча җаваплы кешеләр билгеләнде. Бүгенге көндә укучылар “Көзге бал” бәйрәменә әзерлек эшләре алып баралар. Педагогик сыйныф булуның тәрбияви ягы да кыйммәтле, чөнки кечерәк сыйныфлар өчен җаваплы булу ул үзләрендә дә җаваплылыкны тудыра һәм һәр яктан аларга үрнәк буласы килү теләген арттыра. Күмәк эш исә сыйныф коллективын берләштерүдә дә зур ярдәмче булып тора.

Мәгърифәтче-галим Р.Фәхретдин: “Бала чакта алынган тәрбияне соңыннан бөтен дөнья халкы да үзгәртә алмас,” – дип яза. Белем һәм тәрбия эше буыннан-буынга – дөньяга беренче кешеләр барлыкка килгәннән алып, бүгенге көнгә кадәр актуаль проблема булып кала бирә. Димәк, без, остазлар буларак, һәрвакыт алдагы буынга үрнәк булып кала белергә тиешбез.

Список использованных источников:

1. Макарова Т. Н., Макаров В. А. Наставничество как форма повышения профессионального мастерства учителя // Завуч. Управление современной школой. М., 2007, № 6, с. 54–73.

2. Маслова Л. Помощь молодому учителю в профессиональном становлении // Методическая работа в школе. М.,2009, № 1.

3. Фахруддин Р.Р. Слово о воспитании /Р.Р. Фахруддин - Казан: “Дом печати” нәшр., 1994.- 192 с.

Хакимов И.Х.
г. Арск, МБОУ «Арская СОШ №1 им. В.Ф.Ежкова с УИОП»,
учитель математики

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Аннотация: в статье представлено наставничество, как профессиональная помощь молодым специалистам. Выделены основные принципы наставничества, перечислены цели и задачи, этапы работы педагога – наставника с наставляемым. Автором также указаны основные направления деятельности наставника, его функции, формы работы с молодым специалистом.

Ключевые слова: наставничество, наставник, наставляемый, программа наставничества.

В 2023 году тема наставничества является одной из основных в сфере образования, так как этот год – Год педагога и наставника. Система наставничества выступает как инструмент повышения качества образования и помощь в адаптации молодых педагогов. Система наставничества представляет собой форму преемственности поколений, социальный институт, осуществляющий процесс передачи профессионального опыта. Это эффективная форма профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров в учреждении.

Программа наставничества: комплекс мероприятий и формирующих их действий, направленных на организацию взаимоотношений наставника и наставляемого в конкретных формах для получения ожидаемых результатов.

Цель: создание условий для молодых специалистов по самореализации, приобретения практических навыков, необходимых для педагогической деятельности, закрепления молодых специалистов в коллективе.

Задачи: создание атмосферы поддержки в педагогическом коллективе молодых педагогов, оказание помощи в приобретении навыков практической деятельности, в планировании и организации учебной деятельности.

Основные принципы наставничества:

Принцип уважения и доверия к человеку.

Принцип целостности.

Принцип сотрудничества.

Принцип индивидуализации.

Для меня особый интерес представляет такая практика наставничества, когда ученик обучает ученика. Или шефство над одноклассниками. Преимущества коллективного способа обучения перед традиционными формами обучения: каждый ученик самовыражается и самореализуется благодаря тому, что систематически приносит пользу другим людям; оказывает помощь и учит своих товарищей соучеников. Причем, каждый ученик не только слушает объяснения, но и сам становится «учителем» - наставником.

Основные виды работы с применением наставничества:

1. В урочное время (парная и групповая работа)
2. Во внеурочное время (индивидуальная работа).

Групповым способом обучения является такая организация, при которой обучение осуществляется путём общения в группах, когда сильный ученик учит слабого ученика. Работа организуется так, чтобы в группе каждый выполнял какое-то, посильное ему задание, научился выполнять с помощью одногруппников более сложное, чувствовал частичку своего труда в команде, радовался успехам команды и своим.

Ученик, работая в группе, знает, что он может обратиться за помощью не только к учителю, но и к своему однокласснику. В группе могут складываться пары, они могут помогать друг другу усваивать новые знания или тренировать один другого. Каждый ученик получает возможность передать товарищу то, чему научился и что узнал сам. Один обучает многих, многие обучают одного. Между учениками устанавливаются новые связи, меняются их обязанности и функции, а также виды деятельности.

Ценным является итоговое групповое занятие, когда идет подготовка к самостоятельной или контрольной работе. В этом случае появляется возможность выявить каждому обучающемуся свой пробел и ликвидировать его, обратившись за помощью к одноклассникам, учителю.

Изначально состав групп определяет учитель, исходя из способностей обучающихся. Я применяла разный подход по организации групповой деятельности. Но остановилась на следующем: в группе должен быть сильный, средний и слабоуспевающий и низкомотивированный ученик.

Преимущества групповой формы учебной работы

1. Не все ученики готовы задавать вопросы учителю, если они не поняли новый или ранее изученный материал. При работе в малых группах, при совместной деятельности ученики выясняют друг у друга всё, что им не ясно.

2. Учащиеся учатся сами видеть проблемы и находить способы их решения.

3. У учащихся формируется своя точка зрения, они учатся отстаивать своё мнение.

4. Каждый понимает, что успех группы зависит не только от запоминания готовых сведений, данных в учебнике, но и от способности самостоятельно приобретать новые знания и умения применять их в конкретных заданиях.

5. Дети учатся общаться между собой, с учителями, овладевают коммуникативными умениями.

6. Развивается чувство товарищества, взаимопомощи.

Во внеурочное время в конце урока учащиеся могут ненадолго задержаться и помочь разобраться в определенных вопросах по теме в присутствии учителя. Если вопрос не решится, учитель всегда рядом.

Групповая работа – это, прежде всего игра, игра в организацию, игра в обучение. Игровые приемы помогают ученикам глубже понять учебную тему, выявить пробелы в своих знаниях.

При такой организации учебной деятельности решаются следующие проблемы педагогики:

• реализация индивидуального подхода;

• мотивация обучаемых;

• задача преобладания у учеников эвристических знаний над алгоритмическими;

• вопросы снятия социально-педагогических барьеров общения и взаимодействия в учебной группе.

Таким образом, преимущества групповой формы учебной работы и наставничества особенно ярко выступают при активизации слабых учеников, которые получают больше возможностей, чем при фронтальной форме работы, для продуктивного обсуждения рассматриваемых проблем. Практика показывает, что ученики с низкими учебными возможностями в группах высказываются чаще, чем обычно. Они не боятся говорить и спрашивать. Это говорит о повышении их активности, позволяющей успешнее формировать знания, умения и навыки. Групповая форма обучения даёт большой эффект не только в обучении, но и в воспитании учащихся. Учащиеся, объединившиеся в одну группу, привыкают работать вместе, учатся находить общий язык и преодолевать сложности общения. Сильные учащиеся начинают чувствовать ответственность за своих менее подготовленных товарищей, а те стараются показать себя в группе с лучшей стороны.

Список использованных источников

1.Быстрова, Т.Б. Пути преодоления формализма в процессе реализации программы наставничества в системе СПО [Электронный ресурс]/ Т. Б. Быстрова // Академический вестник. Вестник СПб АППО. - 2022 - №2. - С.56-60.

2. Донецкая, В.В. Наставничество - путь к успеху молодого педагога / В. В. Донецкая // Практические советы учителю. - 2020 - №1. - С.1-4.
3. Корольков, А.А. Философия учительства и тьюторство [Электронный ресурс] / А.А. Корольков // Педагогика. - 2020 - №9. - С.5-17.
4. Подобаева, О.Г. Педагогическое наставничество в системе общего образования / О. Г. Подобаева // Непрерывное образование в Санкт-Петербурге. - 2021 - №2(14). - С.15-18.

Хакимова Г.М.
г.Арск, МБДОУ «Арский детский сад №11 общеразвивающего вида»
старший воспитатель

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК СПОСОБ СОПРОВОЖДЕНИЯ И ПОДДЕРЖКИ МОЛОДЫХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: Педагог-наставник должен обладать высокими профессиональными качествами, коммуникативными способностями, пользоваться авторитетом в коллективе среди коллег, воспитанников, родителей.

Цель наставничества в ДОУ — создание условий для профессионального роста молодых специалистов, способствующих снижению проблем адаптации и успешному вхождению в профессиональную деятельность молодого педагога.

Задача наставника – помочь молодому воспитателю реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения.

Ключевые слова: наставник, наставничество, педагог, адаптация, профессионал, форма работы.

Современному миру нужен профессионально-компетентный, самостоятельно мыслящий педагог, психически и технологически способный к реализации гуманистических ценностей на практике, к осмысленному включению в инновационные процессы.

Сегодня именно наставничество заслуживает самого пристального внимания, потому что отражает жизненную необходимость молодого специалиста получить поддержку, практическую и теоретическую помощь на рабочем месте.

Наставничество – одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации, способствующая повышению профессиональной компетентности и закреплению педагогических кадров.

Педагог-наставник должен обладать высокими профессиональными качествами, коммуникативными способностями, пользоваться авторитетом в коллективе среди коллег, воспитанников, родителей.

Цель наставничества в ДОУ — создание условий для профессионального роста молодых специалистов, способствующих снижению проблем адаптации и успешному вхождению в профессиональную деятельность молодого педагога.

Задача наставника – помочь молодому воспитателю реализовать себя, развить личностные качества, коммуникативные и управленческие умения.

Задачи:

1. Обеспечить наиболее лёгкую адаптацию молодых специалистов в коллективе, в процессе адаптации поддержать педагога эмоционально, укрепить его веру в себя.

2. Использовать эффективные формы повышения профессиональной компетентности и профессионального мастерства (Кейс метод), обеспечить информационное пространство для самостоятельного овладения профессиональными знаниями.

3. Проведение анализа результативности работы молодых педагогов во всех направлениях воспитательной и образовательной деятельности.

4. Совместно планировать карьеру молодых специалистов с наставником.

5. Приобщать молодых педагогов к корпоративной культуре учреждения, объединять вокруг традиций ДОУ.

Исходя из вышеизложенного, можно сказать, что организация наставничества – эффективный и результативный способ повышения компетентности молодых педагогов. Молодой воспитатель получает от наставника определённые знания, развивает навыки и умения, повышает свой профессиональный уровень и способности. В то же время педагог -наставник, обучая и помогая молодому специалисту, развивает и свои профессиональные качества. Ведь не зря выдающийся французский писатель и философ Мишель Монтень сказал: «Чтобы научить другого, требуется больше ума, чем чтобы научиться самому».

В нашем детском саду сложилась своя система работы с молодыми кадрами: работает Школа молодого специалиста и за каждым молодым педагогом закреплен наставник. Молодые педагоги нуждаются в общении на профессиональные темы. Глубоко убеждена что, если не поддержать молодого педагога сразу, то после первых недель работы наступит апатия, возникнет чувство беспомощности, начнутся трудности в профессиональном становлении, у него могут появиться сомнения в собственной состоятельности как профессиональной, так и личностной.

В этом году в наш детский сад пришел молодой педагог и я, как старший воспитатель, назначена наставником начинающего педагога. В ДОУ я работаю 5 лет, педагогом-наставником стала, потому что есть желание поделиться опытом. Быть наставником для меня это тоже стимул к профессиональному росту, постоянному поиску инновационных форм и методов работы с молодым педагогом.

В педагогической реальности существуют различные виды наставничества, для меня наиболее результативным является прямое индивидуальное и открытое наставничество, предполагающее непосредственный контакт с педагогом, двустороннее взаимодействие, общение в различной обстановке: как на рабочем месте, так и по телефону, через социальные сети.

Основная модель моей работы с начинающим педагогом, является модель: *«Расскажи – Покажи – Сделай»*.

Этапы этой модели:

1. Я расскажу, а ты послушай.
2. Я покажу – ты учись.
3. Мы вместе сделаем, так лучше.
4. Затем один ты сотвори, а я тебе лишь подскажу: советом, делом помогу.
5. Сделай сам и расскажи, коллегам опыт покажи.

1 этап - Я расскажу, а ты послушай.

На первом этапе для меня очень важно заинтересовать начинающего педагога, вселить уверенность в себе, и помочь ему реализовать себя в педагогической деятельности.

2 этап - Я покажу – ты учись.

Второй этап включал в себя оказание помощи в профессиональном совершенствовании и коррекции затруднений. В своей работе с начинающим педагогом я стремлюсь применять наиболее эффективные формы взаимодействия, способствующие повышению его профессиональной компетенции.

Традиционные формы работы : методические консультации, беседы, тренинговые занятия, встречи с опытными педагогами, посещение НОД, взаимопосещение НОД, прохождение курсов повышения квалификации, деловые игры, мастер-классы.

Инновационные формы работы: Технология сотрудничества, Технология открытого пространства, Квик-настройка, Коучинг, Кейс-метод

3 этап - Мы вместе сделаем, так лучше.

«Учитель и ученик растут вместе», – говорил древний китайский мыслитель и философ Конфуций. Вместе мы учимся организовывать учебно-воспитательный процесс.

После просмотров открытых показов образовательной деятельности опытными педагогами, молодые специалисты вместе с наставниками готовили свои НОД.

Совместно с Алией Рамилевной мы подготовили конспекты НОД, проговаривая каждый этап и элемент. Она проводила НОД по формированию здорового образа жизни в старшей группе *«Дорожка здоровья»*, интегрированное НОД в младшей группе на тему *«Путешествие с матрешкой»*.

Мы уделяем внимание использованию здоровьесберегающих технологий. Организовали взаимопосещение утренней гимнастики и режимных моментов. Мы подобрали дидактические игры, оформили картотеку пальчиковых и подвижных игр. Провели краткосрочный проект *«Здоровье в порядке – спасибо зарядке!»*.

4 этап - Затем один ты сотвори, а я тебе лишь подскажу: советом, делом помогу.

Правильно выбранные мной формы методического сопровождения позволили начинающему педагогу раскрыть свои творческие способности, таланты, деятельностные и организаторские способности.

Алия Рамилевна начала участвовать в разных очных и заочных конкурсах различного уровня, а также конкурах ДОУ. Она стала накапливать материал для составления *«Портфолио»*.

5 этап - Сделай сам и расскажи, коллегам опыт покажи.

Используя в своей работе классическое наставничество, считаю, что не важно, какой методикой пользоваться, главное, чтобы эта методика создавала ситуацию успеха у молодого педагога.

Алия Рамилевна по своей теме самообразования провела консультацию в Школе молодого специалиста на тему *«Сенсорные коробки»*, а также мастер-класс *«Формирование сенсорной культуры детей раннего возраста»*, рассказав об опыте своей работы с детьми по теме самообразования.

Молодой педагог активно включается в методические мероприятия ДОУ. Она участвовала в педсовете с выступлением на тему: «Рекомендация для педагогов ДОУ по использованию мультипликации, как средства воспитания экологической культуры дошкольников».

Наставничество – это постоянный диалог, межличностная коммуникация. Следовательно, наставник должен быть терпеливым и целеустремленным, это энтузиаст своей профессии, творческий педагог, учитель и друг, тот, кто всегда рядом.

Я стремлюсь повысить интерес Алии Рамилевны к профессии воспитателя, помогаю совершенствовать педагогическую базу, развивать коммуникативные умения и умение управлять детским коллективом. Пытаюсь донести до молодого педагога следующие истины:

- Смысл жизни каждого человека – непрерывное развитие и самосовершенствование.

- Благополучное детство и дальнейшая судьба маленького человека во многом зависит от мудрости, терпения, заботливого внимания, творческого потенциала и профессионального мастерства воспитателя.

- Главная задача – воспитание успешной личности.

- Надо полюбить ребенка таким, какой он есть, увидеть в каждом воспитаннике что-то особенное, свое.

- Учиться быть педагогом – значит учиться любить и уважать самого себя, ведь именно от тебя будет зависеть, какие качества будут заложены в ребенке.

- Если человек полюбит свою работу, то будет успешно работать, творить, профессионально расти и добиваться хороших результатов.

Важно руководствоваться принципом, провозглашенным Теодором Рузвельтом: «Не ошибается лишь тот, кто ничего не делает. Не бойтесь ошибаться – бойтесь повторять ошибки».

«Учить и учиться» – наш девиз. Учим слушать и слышать, смотреть и видеть, думать и высказывать, а главное – чувствовать. Учимся у детей открытости, светлому взгляду на жизнь.

Польза наставничества видна, так как эта работа ведется планомерно, системно и систематически. Процесс адаптации молодого специалиста прошел успешно. Алия Рамилевна овладела необходимыми теоретическими знаниями и практическими навыками организации деятельности дошкольников.

Таким образом, использование в дошкольном учреждении системы наставничества позволяет молодым воспитателям быстро адаптироваться к работе в детском саду, почувствовать уверенность в своих силах, убедиться в правильности выбора профессии, наладить плодотворное сотрудничество с коллегами, проявить себя грамотным педагогом. Не меньше пользы приносит эта система мне как наставнику. Работа с молодыми специалистами помогает мне повысить свою профессиональную компетенцию: я стараюсь следить за новинками методической литературы, участвую в педагогических конкурсах, конференциях, использую в работе инновационные технологии. Общаясь с молодыми коллегами, приобретаю новые взгляды на развитие и воспитание детей.

Литература

1. Профессиональная педагогика/ Под ред. С.Я. Батышева. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. –с. 31-50,133-152.

2. Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. - 2-е изд., перераб. и доп. / С.Я. Батышев. - М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. - 904 с.

3. Лапина О.А., Магальник Л.А. Наставничество: Вариант управления карьерой руководителя образовательного учреждения // Школьн. технологии. 2001. - № 6.-С.39-60.

Хасанова А.В.
п.Урняк, МБОУ «Лесхозская СОШ»,
учитель русского языка и литературы

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ

Аннотация: Данная статья поможет рассмотреть проблему наставничества, так как именно наставничество заслуживает сейчас самого пристального внимания, потому что отражает жизненную необходимость молодого специалиста получить поддержку, практическую и теоретическую помощь на рабочем месте. Также подробно рассматриваются этапы работы и формы работы наставника с молодым специалистом.

Ключевые слова: наставничество, учитель-наставник, молодой специалист.

2023 год назначен Годом Педагога и Наставника, в связи с этим тема наставничества является одной из основных в сфере образования.

На современном этапе развития общества система Российского образования претерпевает существенные изменения, связанные со сменой модели культурно-исторического развития населения.

Основные требования к профессионализму педагогов предъявляют федеральные государственные образовательные стандарты общего образования и профессиональный стандарта педагога. Согласно этим документам, педагог должен быть компетентным в различных вопросах педагогики и психологии. Становление педагога – процесс достаточно сложный и кропотливый, требующий постоянной работы над собой. Современное общество с его открытиями, инновациями и движением вперед требует от педагога постоянного профессионального роста, самоотдачи и работы над собой. Все это приобретается с опытом и годами, а начинающим педагогам нужна постоянная помощь более опытного педагога, который станет для него наставником! Работа с молодыми специалистами – одно из приоритетных направлений в деятельности любого образовательного учреждения.

Сегодня именно наставничество заслуживает самого пристального внимания, потому что отражает жизненную необходимость молодого специалиста получить поддержку, практическую и теоретическую помощь на рабочем месте.

Наставничество – одна из наиболее эффективных форм профессиональной адаптации молодых педагогов, способствующая повышению их профессиональной компетентности и закреплению в образовательном учреждении. Понятие «наставничество» уходит корнями в греческую мифологию, произошло оно от имени Ментор. Так звали наставника Телемаха, сына Одиссея. С этого времени появился термин «ментор» или «наставник», то есть мудрый советчик, который пользуется всеобщим доверием, а наставничество соотносится с человеком мудрым, обладающим способностью направить, научить, часто являющимся образцом для подражания.

Основная цель работы наставника с молодым **пе**дагогом – это развитие личности, способной успешно и на высоком профессиональном уровне решать педагогические задачи, обладающей качествами, соответствующими требованиям.

Для достижения данной цели наиболее эффективными формами работы с молодыми педагогами стали:

- проведение уроков для молодого педагога;
- организация индивидуальных консультаций;
- знакомство с опытом других учителей, с молодым педагогом совместное посещение их уроков с последующим анализом урока;
- подготовка к выступлению с сообщениями, презентациями методических разработок;
- посещение уроков молодого педагога, анализ урока;
- ознакомление с новинками методической литературы;
- консультации по проведению родительских собраний, классных часов, подготовке материалов к конкурсам разного уровня.

Основные принципы:
Принцип уважения и доверия к человеку.
Принцип целостности.
Принцип сотрудничества.
Принцип индивидуализации

Организация наставничества в процессе повышения профессиональной компетентности молодого педагога носит поэтапный характер и включает в себя формирование и развитие функциональных и личностных компонентов деятельности начинающего педагога.

На адаптационном этапе идет определение обязанностей и полномочий молодого педагога, выявление недостатков в его умениях и навыках, разработка программы адаптации. Наставник проводит диагностику подопечного, определяя актуальный объем знаний и умений, чтобы выработать программу наставничества, разъясняет педагогу его права и обязанности.

На основном этапе идет реализация программы адаптации, корректировка профессиональных умений молодого педагога, построение его собственной программы самообразования. Педагог-наставник разрабатывает индивидуальный план на определенный период с конкретным содержанием, сроками исполнения и формой работы.

Контрольно-оценочный этап предполагает работу с молодым специалистом, анализ проделанной работы, выявление ошибок и недочетов, постановку задач по их устранению, определение уровня готовности молодого педагога к самостоятельному выполнению своих функциональных обязанностей. Наставник высказывает замечания, обращает внимание на ошибки и неточности в работе, контролирует работу подопечного. В течение учебного года педагог-наставник организует работу по повышению профессионального мастерства молодого специалиста, разрабатывает программу тренинговых занятий, целью которых является развитие эмоциональной устойчивости и активизация интереса молодых педагогов к своей работе. Данные таких занятий повышают уровень самосознания профессионального «Я», подготавливают к напряженным ситуациям в педагогической деятельности, учат анализировать своё поведение и поступки, оценивать их со стороны, видеть собственные недостатки и стремиться к самосовершенствованию. Для решения поставленных задач на тренинговых занятиях используются активные формы работы: деловая игра, упражнения на формирование определенных качеств, групповые рисунки, коллажи, коллективные обсуждения, краткое сообщение ведущего по теме, рефлексия и др. На данных занятиях важно увидеть удачи и достижения молодого специалиста, чем анализировать ошибки и неудачи в его работе. В течение всего учебного года молодой специалист может обратиться к наставнику за любой методической помощью, если возникают затруднения при работе с документацией, при работе с родителями и т.д. Молодым педагогам даются памятки и рекомендации наставников.

К ожидаемым результатам наставничества относятся: закрепление молодых специалистов в коллективе образовательной организации, формирование у молодых специалистов потребности в самообразовании.

Подводя итоги, можно сказать, что организация наставничества – эффективный и результативный способ повышения компетентности молодых учителей. Молодой педагог получает от наставника определённые знания, развивает навыки и умения, повышает свой профессиональный уровень и способности. В то же время учитель-наставник, обучая и помогая молодому учителю, развивает и свои профессиональные качества. Ведь не зря выдающийся французский писатель и философ Мишель Монтень сказал: «Чтобы научить другого, требуется больше ума, чем чтобы научиться самому».

Список использованных источников

1. Игнатьева Е.В., Базарнова Н.Д. Наставничество в современной школе: миф или реальность? // Вестник Мининского университета, 2018.- 140 с.
2. Нугуманова Л.Н., Яковенко Т.В. Эволюция в системе наставничества в педагогической практике. Академия, 2018. - 284 с.
3. Чернявская А.П., Данилова Л.Н. Роль педагога-наставника в адаптации молодого учителя: Ярославский педагогический вестник №4 (109), 2019. -672 с.
4. Наставничество как эффективная форма помощи молодым специалистам https://apni.ru/article/3590-nastavnichestvo-kak-effektivnaya-forma-raboti

Шайдуллина Г.Х.
г. Елабуга, МБОУ “Средняя школа №3” ЕМР РТ,
учитель родного языка и литереатуры

##ҺӨНӘРИ ШӘХЕС ФОРМАЛАШТЫРУ

Аннотация: В условиях современных перемен большое значение приобретает проблема формирования профессиональной личности во всех сферах жизни. Акцент делается на развитие системы педагогического образования, формирование профессиональной компетентности учителя общеобразовательной школы, эффективное внедрение инновационных педагогических технологий, развитие собственных знаний в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: һөнәри шәхес, яшь белгеч, осталык.

Заманча үзгәрешләр шартларында тормышның барлык өлкәләрендә һөнәри шәхес формалашу проблемасы зур әһәмияткә ия. Педагогик белем бирү системасын үстерү, гомуми белем бирү мәктәбе укытучысының һөнәри компетентлыгын формалаштыруга, инновацион педагогик технологияләрне

нәтиҗәле гамәлгә ашыруга, һөнәри эшчәнлегендә үз белемеңне үстерүгә басым ясый. Гуманитар цикл укытучыларының мәктәп методик берләшмәсе җитәкчесе булып эшләү тәҗрибәм шуны күрсәтә: яшь укытучылар үзләренең һөнәри үсешенең ике этабында: башлангыч этапта һәм һөнәргә керү этабында иң зур кыенлыкларны кичерәләр. Алар да беренче эш көненнән башлап күпьеллык стажлы укытучылар белән бер үк җаваплылыкка ия, ә укучылар, ата-аналар, хезмәттәшләре алардан шундый ук кимчелексез профессиональлек көтәләр.

Үз эшләренең беренче елында коллегаларыннан һәм администрациясеннән тиешле игътибар алмаган укытучылар үзләрен язмыш кочагына ташланганнар, чынбарлык белән бәрелешкәннәрдән шок кичерәләр. Яшь укытучы укучылар, аларның ата-аналары һәм тәҗрибәле хезмәттәшләре белән үзара бәйләнештә үз сәләтсезлегеннән курка, берәр нәрсәгә өлгермәячәге, онытачагы гел борчыла. Еш кына борчылу тотрыклы шәхес сыйфатына әверелә, курку гадәти хәлгә әйләнә. Мондый укытучы бернинди иҗатка да, инновацияләргә дә сәләтле түгел. Чынбарлык күрсәткәнчә, педагогик эшчәнлеккә җитәрлек дәрәҗәдә әзер булса да, яшь укытучының шәхси һәм профессиональ адаптациясе озак һәм катлаулы булырга мөмкин, ә моны булдырмас өчен, яшь укытучыларга максатчан рәвештә булышырга кирәк.

Барыбызга да билгеле булганча, яшь белгеч өчен яңа эшчәнлеккә керү барлык эчке ресурсларны мобилизацияләүне таләп итүче югары эмоциональ киеренкелек белән бергә бара. Яшь белгечләр белән эшләү тәҗрибәм шуны күрсәтә: башлангыч укытучыларда дәрестә тәртип һәм дисциплина мәсьәләләре, дәреснең методик аспектлары, мәктәп документларын рәсмиләштерү, укучыларның ата-аналары белән аралашуны оештыру, сыйныф җитәкчелеген гамәлгә ашыру иң зур кыенлыклар тудыра. Чөнки яшь белгечнең белеме бар, әмма җитәрлек күнекмәләре булмавы белән бәйле, чөнки аның профессиональ яктан әһәмиятле сыйфатлары әле формалашмаган. Шуңа күрә яшь белгечләргә методик ярдәм күрсәтү традицион рәвештә мәктәп эшенең иң мөһим өлешләреннән берсе булып тора.

Үземнең эшемне 3 этапка бүләм.

Беренче адаптация этабы. Яшь белгечне күзәтәм һәм бурычлар билгелим, шулай ук аның осталыгында һәм күнекмәләрендә адаптация программасын эшләү өчен кимчелекләрне ачыклыйм. Яшь белгечләргә ярдәм оештыру практикасы күрсәткәнчә, диагностикасыз нинди дә булса педагогик процессларны оптималь рәвештә идарә итәргә ярамый. Диагностика яшь белгечнең мөмкинлекләрен ачыклый һәм ул алган уку нәтиҗәләрен хәзерге педагогка куелган таләпләр белән чагыштырганда бәяләргә мөмкинлек бирә. Яшь белгечкә төрле анкеталар тәкъдим итәм.

Икенче этапта – төп (проектлаштыру) адаптация программасын эшлим һәм гамәлгә ашырам, яшь укытучының һөнәри осталыкларына төзәтмәләр кертәм, аның һөнәри формалашу һәм үсешенең индивидуаль планын эшлим, аңа үз үзеңне камилләштерү программасын төзергә ярдәм итәм.

Өченче этапта яшь педагогның һөнәри компетентлык дәрәҗәсен тикшерәм, аның функциональ бурычларын үтәүгә әзерлек дәрәҗәсен билгелим.

Укытучының бурычы-яшь укытучыга үзен тормышка ашырырга, шәхси сыйфатларын, коммуникатив һәм идарә итү күнекмәләрен үстерергә ярдәм итү.

Яшь укытучы белән сөйләшеп, мин түбәндәге мәсьәләләрне хәл итәргә омтылам:

яшь белгечнең эшендә кыенлыкларны, проблемаларны һәм аларны хәл итү юлларын ачыклау;

яшь педагогның үзбелдекле белем казанышларын өйрәнү;

яшь педагогның мәктәпнең бердәм методик темасын тормышка ашыруда катнашу дәрәҗәсен ачыклау.

Остаз укытучы буларак, яшь белгечнең һөнәри потенциалын ачуга ярдәм итәргә, аны коллективның иҗтимагый тормышында катнашуга җәлеп итәргә, аның иҗтимагый әһәмиятле кызыксынуларын формалаштырырга, гомуми мәдәни һәм һөнәри күзаллауларын, иҗади сәләтләрен һәм һөнәри осталыгын үстерүгә ярдәм итәргә, аңарда үз-үзеңне укытуга һәм квалификация күтәрүгә ихтыяҗ тәрбияләргә, укыту һәм тәрбияләүнең инновацион технологияләрен үзләштерүгә омтылыш тәрбияләргә тырышырга кирәк. Яшь укытучы профессиональ эшчәнлеккә керешкәндә, ул, әлбәттә, ярдәмгә мохтаҗ, шуңа күрә мин яшь белгечнең игътибарын уку процессын оештыруга, мәктәп документларын алып баруга таләпләр; дәрестән тыш эшчәнлекне оештыру формалары һәм ысуллары, укучыларның ялы, педагогик эшчәнлектә төрле заманча технологияләрне куллануга юнәлтәм.

Укытучының бурычларына яшь педагогка түбәндәге эшчәнлек өлкәләрендә ярдәм итүне тәэмин итү кирә:

- үз һөнәри үсеш программасын эшләүдә;
- үз-үзеңне укыту өчен өстенлекле методик тема сайлауда;
- беренчел квалификация күтәрүгә әзерлек;
- инновацион технологияләрне үзләштерүдә;
- педагогик эшчәнлек нигезләрен практик һәм теоретик үзләштерүдә.

Шулай итеп, яшь белгеч белән эшләүнең һәр формасы теге яки бу максатларга ирешүгә йогынты ясый. Яшь кадрлар белән эшләүнең сыйфатлы оештырылган системасы, педагогларның иҗади эшчәнлегенә таянып яхшы традицияләрнең өстенлеге, үз-үзеңне укыту эшчәнлеге проектлары, үз гомуммәдәни белемнәреңне арттыру омтылышы педагогның үсешенә ярдәм итә.

Даими һөнәри үсеш системасы яшь педагогның коллективта, укучылар һәм аларның ата-аналары арасында теләгән һөнәри статуска һәм танылуга ирешүенә, үз-үзенә ышанычлырак булуына ярдәм итә, профессиональ карьерага йогынты ясый, педагогик һөнәрдә максималь канәгатьләнүгә ирешергә мөмкинлек бирә.

Остазлык – яшь белгечнең генә түгел, укытучының да һөнәри компетентлыгын үстерүгә алга таба бер адым. Ул аны заманча таләпләргә туры килергә, яңа педагогик технологияләргә ориентлашырга, норматив-хокукый базага ия булырга мәҗбүр итә.

Кулланылган әдәбият

1. Заһидуллина Д.Ф., Ибраһимов М.И., Әминева В.Р. Әдәби әсәргә анализ ясау.– Казан: “Мәгариф”, 2005
2. Заһидуллина Д.Ф. Әдәбият белеме. Терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге. – Казан: “Мәгариф”, 2007

Шамсутдинова С.М.
г. Арск, ГАПОУ «Арский педагогический колледж им.Г.Тукая»,
преподаватель педагогики и психологии

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ДЕЯТЕЛЬНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА

Аннотация: Система образования нуждается в компетентном, ответственном педагоге. С целью проведения качественной работы в области наставничества и получения желаемых результатов была разработана индивидуальная программа молодого специалиста, которая определяла направления работы по сопровождению молодого учителя. Правильно выбранные формы методического сопровождения позволили начинающему учителю раскрыть свои творческие способности, деятельностные и организаторские возможности.
Ключевые слова: наставник**,** мобильность, способность к нестандартным трудовым действиям, индивидуальная программа молодого специалиста, профессионально-педагогический маршрут.
Abstract: The education system needs a competent, responsible teacher. In order to carry out high-quality work in the field of mentoring and obtain the desired results, an individual program of a young specialist was developed, which determined the directions of work to accompany a young teacher. Correctly chosen forms of methodological support allowed the novice teacher to reveal his creative abilities, activity and organizational capabilities.
Key words: mentor, mobility, ability to non-standard labor actions, individual program of a young specialist, professional and pedagogical route.

В стремительно меняющемся открытом мире главным профессиональным качеством, которое педагог должен постоянно демонстрировать своим ученикам, становится умение учиться. Готовность к переменам, мобильность, способность к нестандартным трудовым действиям, ответственность и самостоятельность в принятии решений - все эти характеристики деятельности успешного профессионала в полной мере относятся к педагогу. Система образования нуждается в компетентном, ответственном педагоге. Такого преподавателя, с готовыми качествами и умениями трудно найти.

В 2016-17 учебном году в ГАПОУ «Арский педагогический колледж им.Г. Тукая» пришел специалист Латыпова Ильвира .Рафаэлевна.-выпускник педагогического колледжа и дипломированный специалист - психолог в системе образования. Опыта работы у Ильвиры Рафаэлевны в колледже не было. Решением педагогического совета колледжа было решено назначить молодому

специалисту педагога-наставника, приказом по колледжу Шамсутдинова Сария Масхутовна была назначена наставником молодого специалиста.

С целью проведения качественной работы в области наставничества и получения желаемых результатов была разработана индивидуальная программа молодого специалиста, которая определяла направления работы по сопровождению молодого учителя. Кроме того, в программе прослеживалась работа с молодым специалистом по индивидуальному профессионально-педагогическому маршруту, составление портфолио достижений педагога, организация и проведение образовательного процесса, воспитательной работы, индивидуальное консультирование наставником молодого специалиста.

Как правило, в наставничестве более опытный сотрудник (педагог) обучает нового сотрудника (начинающего педагога) тому, что умеет сам. Это, своего рода, индивидуальное обучение на рабочем месте. При составлении пары наставник – молодой специалист учитывается следующее:

-умение мотивировать других, вдохновлять начинающего учителя на позитивное отношение к работе, содействовать в достижении цели;

-опытность, как обладание высокой профессиональной компетентностью;

-способность к обучению, как умение структурировать имеющийся опыт работы профессиональной деятельности;

-создание рефлексивной среды;

-ответственность, как заинтересованность в успехах начинающего учителя и принятие личной ответственности за неудачи своего подопечного.

Ключевой (основной) функцией наставника является помощь начинающему учителю в осмыслении и преодолении ошибок и спадов в работе. Отношения наставничества должны быть свободными от оценивания и осуждения. Это позволяет наставнику научить начинающего учителя относиться к ошибкам как к возможностям для обучения.

Процесс адаптации начинающего учителя к педагогической деятельности можно считать завершённым, если:

-учитель овладел необходимыми теоретическими знаниями и практическими навыками организации образовательной деятельности;

-проведение занятий стало привычным, работа не вызывает чувства страха и неуверенности;

-показатели образовательных результатов учащихся находятся на базовом уровне.

Правильно выбранные формы методического сопровождения позволили начинающему учителю раскрыть свои творческие способности, деятельностные и организаторские возможности. Например, в 2022 году Ильвира Рафалевна приняла участие на конкурсе психологов, стала призером (2-е место). Педагог был отмечен грамотой отдела образования .

Используя в своей работе классическое наставничество, считаю, что не важно, какой методикой пользоваться, главное, чтобы эта методика создавала ситуацию успеха у молодого специалиста.

В настоящее время Латыпова И.Р.. имеет первую квалификационную категорию, показывает высокие результаты в профессиональной деятельности на колледжном, муниципальном и республиканском уровнях.
Правильно **с**планированная работа педагога-наставника помогает молодому специалисту достичь гораздо больших успехов, преодолеть трудности, связанные с адаптацией к новым условиям трудовой деятельности, остаться в профессии, стать настоящим Преподавателем.

Список использованных источников:

1.Быстрова Т.Б**.** Пути преодоления формализма в процессе реализации программы наставничества в системе СПО / Т. Б. Быстрова // Академический вестник. Вестник СПб АППО. - 2022. - №2. - С.56-60.
2.Гафнер Ю.А**.** Опыт реализации целевой модели наставничества в форме «преподаватель-преподаватель» [Электронный ресурс] / Ю. А. Гафнер // Академический вестник. Вестник СПб АППО. - 2022. - №2. - С.71-74. URL:http://www.ido.rudn.ru/ffec/psych/ps13.html (Дата обращения: 12.10.2023)
3.Журавлева, Н.Н. Организация наставничества как необходимое условие управления качеством образования [Электронный ресурс] / Н. Н. Журавлева, И. А. Талышинская // Вестник педагогических инноваций. - 2022. - №2. - С.14-22.

Шарифзянова Г.М.
РТ, Высокогорский район,
учитель начальных классов
МБОУ «Большебитаманской ООШ»

АКТИВИЗАЦИЯ СЛОВАРЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

О необходимости развивать речь ребенка, воспитывать у него любовь к родному языку говорили лучшие педагоги и методисты. К.Д. Ушинский ратовал за развитие «дара слова», подчеркивая его значение для формирования мыслительной деятельности ребенка и для дальнейшего обучения. «Дитя, которое не привыкло вникать в смысл слова, темно понимает или совсем не понимает его настоящего значения и не получило навыка распоряжаться им свободно в изустной и письменной речи, всегда будет страдать от этого недостатка при изучении другого предмета»[7,96].

Развивать речь детей — значит систематически работать над ее содержанием, последовательно учить детей построению предложений, вдумчивому выбору подходящего слова и его формы, постоянно работать над грамотным оформлением мыслей.

Особое значение для обогащения словарного запаса учащихся приобретает словарная работа на уроках русского языка и литературного чтения, поскольку, по данным М.Р. Львова, до IV класса половина новых слов входит в словарь младших школьников через эти уроки. «Словарная работа — это не эпизод в

работе учителя, а систематическая, хорошо организованная, педагогическая целесообразно построенная работа, связанная со всеми разделами курса русского языка», — писал известный ученый-методист А.В. Текучев.

Этапы словарной работы можно представить так: 1) семантизаиия слова; 2) актуализация слова: 3) использование слова в речи.

Активизация словаря — одно из важнейших направлений словарной работы на уроках, поэтому задача учителя — помочь учащимся овладеть сочетаемостью и сферой применения пассивных слов, чтобы перевести их в активный словарный запас учащегося. Слово считается активизированным, если ученик использовал его хотя бы один раз в пересказах, рассказах. диалогах, письмах, сочинениях и т.д. Владение словом подразумевает знание его семантики, сочетаемости и сферы употребления.

В.А. Добромыслов отмечал, что школьников необходимо учить умению раскрывать «смысл слова», правильно понимать его значение, а для этого нужны знания приемов толкования.

М.Р. Львов выделил следующие способы толкования значения слова: наглядный, контекстуальный способ подстановки синонимов, логическое определение, развернутое описание, подбор антонимов, анализ морфологической структуры слова и словообразования[7, 90].

Объяснение слова — это лишь первый этап в процессе обогащения словаря учащихся. Для того чтобы слово стало для ученика «своим», т.е. вошло в активный словарь, нужна большая работа. Опыт работы по развитию речи подсказывает, что шаблон и стихийность здесь недопустимы. Нужна последовательная, гибкая, постоянная работа над словом, которая планируется на каждый урок.

Чем большим количеством анализаторов воспринимается слово, тем оно прочнее запоминается детьми. Поэтому нужно каждое слово провести через сознание школьника несколько раз и в разных контекстах, чтобы активное участие в усвоении слова принимали и зрение, и слух, и рука, и память, и, конечно, сознание.

Словарный запас младших школьников продолжает оставаться ограниченным, в частности по лексике человеческих отношений. Усвоение слов данной тематической группы имеет огромное значение в воспитании правильных норм поведения. Эта тема не случайно выбрана нами как образец работы по обогащению речи младших школьников. Известно, что для учащихся начальной школы характерна возрастная потребность стремиться к хорошему, доброму, они хотят выразить познанное в словах. Этому, однако, подчас препятствует отсутствие в лексиконе детей таких слов, как доброта, чуткий, отзывчивость. преданный и т.д. Анализ учебников русского языка для начальной школы показал, что лексика в них разнообразна по тематике: в книгах много текстов о Родине, труде, дружбе. Между тем нет таких слов, как гостеприимство. верность, милосердие, тактичный и т.д. А ведь работа с данной лексикой необходима и возможна практически на любом уроке грамматики и правописания, и учебник открывает для этого большие возможности.

В школе, как правило, педагог не использует возможности урока в нравственном просвещении учащихся, да и материал учебников построен таким образом, что решает в основном познавательные задачи.

С целью активизации словаря работу можно представить в виде следующих основных этапов.

1. Толкование слова с помощью одного или нескольких приемов:
а) контекста;
б) подбора синонима или антонима;
в) оборота, включающего в себя уже известное однокоренное слово;
г) описательного оборота.
2. Чтение и запись слова (работа над орфоэпией и орфографией).;
3. Работа над образцами употребления слова (готовыми словосочетаниями и предложениями).

Учитель знакомит детей с готовыми словосочетаниями и предложениями, включающими в себя изучаемые слова. Некоторые из них могут быть записаны под диктовку.

4. Работа над семантическими связями слова.
Упражнения, которые учат детей выделять и усваивать парадигматические связи слов, способствуют обогащению их словаря. Такие упражнения вырабатывают умения выбирать нужное слово, точно передавать смысл высказывания. понимать оттенки значения, а также развивают речь на основе объективно существующих в лексике связей между словами.

В работе над избранной тематической группой возможны два пути, ведущие к обогащению словаря младших школьников необходимой лексикой: во-первых, введение слов указанной тематической группы в упражнения учебника, во-вторых, введение дополнительных заданий с отобранной лексикой в процессе урока.

Приведем примеры некоторых заданий.
1. В каждой строчке найди однокоренные слова.
добрый, чуткий, доброта;
нежный, ласковый, нежность;
отзывчивый, душевный, сердечный:
равнодушие, равнодушный, безразличный.
Выпиши однокоренные слова, выдели корень. С любым из этих слов устно составь предложение.
2. Подбери однокоренные слова к словам уважение, вера. отзывчивый.
В толковом словарике найди значения этих слов и запомни.
1) За что можно уважать человека?
2) Каждый ли человек достоин уважения?
3. Определи, какой частью речи является каждое слово.
Верный, верить, внимание, гостеприимный, доброжелательный, насмехаться, обидеть, добродушный, бессердечность, ненавидеть. любить, дружить, равнодушный, уважение, тревожиться, добрый, честный. правда, сердечный, жестокий, гуманный.

Напиши слова в три столбика: имена существительные. имена прилагательные, глаголы. Назови положительные качества человека. Как понимать значение слов равнодушный и добродушный.

4. К слову добро подбери антоним. Назови и выпиши слева — добро, справа — зло.

5. Подбери прилагательные, противоположные по смыслу. Напиши. Подчеркни орфограммы.

Добрый человек — злой: честный поступок — ...: гуманное отношение — ...: тактичный ученик — свирепый взгляд — ....

Слова для справок: равнодушный, лживый, невежливый, добрый.

Что общего между данными прилагательными? Чем они различаются по смыслу?

Вежливый, благовоспитанный, деликатный, корректный, общительный, обязательный, тактичный.

6. Словарный диктант.

Запиши в первый столбик слова, указывающие на то, какими должны быть люди, во второй столбик слова — какими не должны быть люди.

Добрыми, злыми, лживыми, справедливыми, честными, прилежными, учтивыми, сострадательными, мстительными, терпеливыми, правдивыми, милосердными, гуманными, чуткими, равнодушными, жестокими.

С любым словом устно составь предложение.

7. Сравни значения слова верный в предложениях.

Верный товарищ никогда не оставит в беде. У Маши верный ответ.

Какие слова подходят к первому предложению, какие ко второму: надежный преданный, точный, правильный.

8. С какими из приведенных ниже существительных можно сочетать слова жестокий и жесткий'?

Человек, слова, расправа, ветер, мороз, почва, матрац, волосы, рука. поступок, сроки.

9. Спиши, вставляя пропущенные имена прилагательные.

Моя мама.

Я сплю, вижу во сне залитый солнцем луг, бабочек много-много И слышу, как ко мне прикасается .... рука матери. Я узнаю ее руку . ... мама берет меня. прижимает к себе, несет куда-то, а я плыву, плыву. II мне так радостно, так приятно. Хочется, чтобы эта минута длилась бесконечно.

Слова для справок: тёплая, материнская. нежная, заботливая, ласковая.

10. К слову дружественный подбери антонимы. Объясни, как от слова друг можно образоваться слово дружественный, а от враг — враждебный; доброжелательный?

11. Напиши слова с противоположным значением и объясни их.

жестокий — ... :

ласковый......... ;

равнодушный — ... :

внимательный ....;

вежливый — ... ;
Работа над усвоением лексики формирует у школьников умения и навыки пользоваться различными словарями: толковым, словарем иностранных слов, словарем синонимов, фразеологическим словарем и др. Это имеет большое практическое значение.

ЛИТЕРАТУРА

Архипова Е.В. Проблемы речевого развития младших школьников:— М.,1998.
Бобровская Г.В. Обогащение словаря младших школьников / Г.В. Бобровская// Начальная школа – 2002-№:6.- С.76- 80
Бобровская Г.В.Активизация словаря младших школьников/ Г.В.Бобровская // Начальная школа – 2003- № 4- С.47- 52.

Юсупова Юлдуз Фирдинантовна,
Нигеметзянова Зульфия Хайсаровна,
МБОУ «Арская средняя общеобразовательная школа №7»
«Арская начальная общеобразовательная школа №4»
учителя начальных классов филиала

ПРЕДМЕТНАЯ НЕДЕЛЯ КАК ФОРМА АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ

В современной школе в условиях введения ФГОС ООО от учителя требуется применять различные формы и методы работы не только в урочной, но и внеурочной деятельности, поскольку в ФГОС как начального, так и основного общего и среднего образования большое место отводится именно внеурочной деятельности. Внеурочная деятельность имеет большие возможности для повышения интереса учащихся к предмету. Мероприятия внеурочной части образовательного процесса позволяют учителю направить усилия на формирование личностных качеств ученика, на достижение личностных и метапредметных результатов обучения. Внеурочная деятельность направлена на реализацию следующих целей и задач:

- создание условий для развития личностных качеств каждого ученика;
- углубление знаний по предмету;
- привлечение внимания учащихся к изучаемым предметам;
- создание условий для реализации творческого и интеллектуального потенциала учащихся;
- углубление межпредметных связей, интеграция предметов гуманитарного цикла с предметами естественно - научной направленности, математического, эстетического цикла.

Внеурочная деятельность в школе организуется по следующим направлениям:

- духовно-нравственное направление;

- физкультурно-спортивное и оздоровительное направление;
- социальная деятельность;
- общекультурное направление;
- общеинтеллектуальное направление.

Естественно, что многообразие направлений подразумевает и многообразие форм организации и проведения мероприятий. Одной из эффективных форм организации внеурочной деятельности является предметная неделя. Это уже традиционная форма организации внеурочной деятельности, которая позволяет привлечь к участию в мероприятиях всех учеников школы. Одним из преимуществ предметной недели как формы внеурочной и внеклассной деятельности является то, что она позволяет вести работу сразу по нескольким направлениям: это и духовно-нравственное воспитание, и развитие интеллектуальных способностей, и социализация учащихся, и повышение их общей культуры.

В нашей школе уже достаточно давно сложилась традиция проведения предметных недель родного языка и литературы. Эта неделя может называться по-разному: Неделя языкознания, Неделя филологии, Литературная неделя. Суть от этого не меняется. Как правило, мероприятия Недели планируются таким образом, чтобы проведение предметной недели в старшей школе совпало с проведением предметных недель русского языка или литературного чтения . Возможно, в условиях большой школы такая синхронизация невозможна, но наша школа небольшая и совмещение сроков проведения предметных недель как правило не вызывает затруднений. Также непременным условием проведения предметных недель родного языка и литературы стало привлечение к участию в Неделе всего педагогического коллектива школы. Опять же с оговоркой, что наш коллектив не такой многочисленный, активный и отзывчивый, и потому затруднений в этом вопросе у нас обычно не возникает. Учителя с удовольствием откликаются на приглашение поучаствовать в том или ином мероприятии.

Начитается планирование предметной недели еще в августе, на первом заседании методического объединения учителей родного языка и литературы. Как правило, филологи проводят свою неделю в первом полугодии учебного года. Но это может быть и третья четверть. Выбирается тема Недели, направление: родной язык или литература. Хорошо, если есть возможность посвятить Неделю какой-то дате: юбилей поэта или писателя, День словарей, День родного языка. Иначе говоря, желательно, чтобы Неделя была тематической. Или хотя бы подчинена какой-то теме.

На первом заседании МО, обговаривается уже более конкретный план и сроки проведения предметной Недели. Учителя намечают мероприятия, которые будут проводиться в рамках Недели, выбирают класс и тему открытого урока (кстати, открытый урок по предмету мы стараемся обязательно дать в течение предметной недели, связав его тему с тематикой проводимой Недели). Таким образом, основной костяк мероприятий утверждается уже в августе. Далее идет работа по подготовке Недели, уточнение планов, разработка мероприятий.

За две недели до начала недели план ее проведения утверждается

директором школы, а за неделю до начала на общешкольной ежедневной линейке классы получают маршрутный лист с заданиями на предстоящую неделю. Выглядит маршрутный лист примерно так:

Начинается сама Неделя обязательно с открытия, которое проходит в понедельник, во время общешкольной линейки в актовом зале. Форма проведения открытия Недели может быть разной: небольшая театрализация, монтаж, литературно-музыкальная композиция. С планом проведения Недели все участники знакомятся тоже здесь.

Далее начинается непосредственно работа по реализации этого плана. каждый день предметной недели расписан для каждого класса. Итоги Недели тоже проводятся на линейке. Здесь обязательно вручение грамот, благодарностей и небольших сувениров участникам.

За последние годы в нашей школе были проведены недели литературы, посвященные юбилеям Г.Тукая, М.Джалиля, А.Алиш, Г.Ахунова недели, Недели языкознания, посвященные словарям, Дню родного языка.

Вот, к примеру, план проведения недели лексикологии.

Хочется несколько слов сказать о том, какие же мероприятия мы проводим в течение предметных недель родного языка и литературы.

Во-первых, это открытые уроки по предметам. Причем это не только родной язык и литература. Это и русский язык, и английский язык. Так как в нашей школе ежегодно каждый учитель проводит открытый урок в течение года, мы решили, что для учителей начальных классов будет проще, если мы проведем его в течение предметной недели.

Во-вторых, если неделя проводится в первой или второй четверти, то это школьный этап ВОШ.

В-третьих, это традиционные литературные гостиные, интеллектуальные турниры, конкурсы знатоков.

Ну и в-четвертых, это традиционные мероприятия. Что же мы к ним отнесем? В течение недели, посвященной писателю или поэту мы проводим экскурсии в музеи : очное путешествие в Арский Музей «Алифба», Арский музей литературы и искусства, ГБУК Государственный литературно-мемориальный музейный комплекс Габдуллы Тукая, Арский историко-этнографический музей «Казан арты». На неделе языкознания проводился конкурс каллиграфии, в котором приняли участие не только ученики, но и учителя школы

Помимо этого, каждый класс выпускает в течение недели или листовку, или страничку журнала по тематике недели.

Также каждый день предметной недели освещается в листовке по итогам дня. Ну и конечно проводятся конкурсы чтецов, конкурсы рисунков и иллюстраций, но их тоже мы пытаемся каким-то образом разнообразить, чтобы привлечь учеников. К примеру, это не просто конкурс рисунков по творчеству того или иного автора, а иллюстрация к книге стихов, отобранных самим учеником или к конкретному эпизоду в произведении, отгадывают ребусы и шарады, предложенные им. Если это конкурс чтецов, то к судейству в нем мы

привлекаем самих учащихся. Подводя итого вышесказанному, нужно отметить, что предметная неделя, несмотря на свою традиционность, остается очень современной и необходимой формой внеурочной деятельности, позволяющей раскрыть перед учениками всю привлекательность родного языка и литературы., конечно, это одна из необходимых форм работы учителя - предметника, помогающая в реализации требований современных стандартов образования и в формировании необходимых универсальных учебных действий.

СЕКЦИЯ 9. ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА
9 НЧЫ СЕКЦИЯ. ЦИФРЛЫ УМК ҺӘМ АЛАРНЫҢ ТУГАН ТЕЛНЕ ҮСТЕРҮДӘ ҺӘМ САКЛАУДА РОЛЕ

Ахметова Р.Т.,
МБОУ «Старочурилинская СОШ»
Учитель русского языка и литературы

ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Задача учителя-словесника - сделать каждый урок привлекательным и по-настоящему современным. Сегодня уже трудно представить работу образовательного учреждения без доступа в глобальное информационное пространство. Интернет является универсальным средством поиска информации и передачи знаний.

Ключевые слова: интернет-технологии, родной язык, ЦОР.

Знания будут тем прочнее и полнее, чем большим количеством органов чувств они воспринимаются.
К. Ушинский

Родной язык, Родина-мать - эти слова самые дорогие для каждого человека.

Для развития и сохранения родных языков, защиты Родины, мы должны воспитать наших детей в духе патриотизма и улучшить качество знаний по родным языкам. Настоящее время требует перемены мышления во многих областях жизни, внедрения в учебный процесс новых педагогических технологий на уроках родного языка и литературы. Как нет дерева без корней, так нет и человека без родного языка, который выводит в прошлое и настоящее его народа. В сложившейся не простой ситуации первостепенная задача учителя родного языка заключается в привитии интереса к изучению родного языка и литературы, в развитии гордости за свою историю, народ. Современный мир уже невозможно представить без цифровых ресурсов. Различные гаджеты, доступ в мировую сеть, а в последние несколько лет и нейросети все плотнее внедряются в нашу жизнь, становясь этаким помощником в самых различных сферах жизни.

Задача школы - не только сообщение определённой суммы знаний обучающимся, но и развитие у них познавательных интересов, творческого отношения к делу, стремления к самостоятельному «добыванию» и обогащению знаний и умений, применение их в своей практической деятельности.

Новые информационные технологии вносят существенные изменении в работу учителя. Занятия в инновационном режиме меняют мировоззрение самого педагога. Учителю - новатору становится самому интересно овладевать Интернет-технологиями и использовать их в учебно - воспитательном процессе.

Внедрение новых информационных технологий позволяет активизировать учебный процесс, реализовать идеи развивающего обучения, повысить темп урока, увеличить объем самостоятельной работы учащихся, что является результатом готовности учителя к введению и реализации ФГОС общего образования.

Все сильнее компьютерные технологии проникают и в столь важную сферу жизни как образование. В 2023 году невозможно организовывать образовательный процесс строго по бумажным учебникам, равно как и невозможно говорить с современным учеником «на одном языке». Одна из приоритетных задач современного образования – научить ребенка не только учиться по наводке учителя, но и добывать знания самостоятельно, и непосредственную помощь в этом оказывают цифровые образовательные ресурсы.

Цифровые образовательные ресурсы (ЦОР) представляют собой электронные материалы, платформы и инструменты, разработанные для обучения и образования. Они могут включать в себя:

- интерактивные учебники;
- онлайн-курсы;
- видеолекции;
- мультимедийные презентации и т.д.

Задача учителя-словесника - сделать каждый урок привлекательным и по-настоящему современным. Сегодня уже трудно представить работу образовательного учреждения без доступа в глобальное информационное пространство. Интернет является универсальным средством поиска информации и передачи знаний. Информационные технологии не только облегчают доступ к информации, открывают возможности разнообразной учебной деятельности, её индивидуализации и дифференциации, но и позволяют по-новому, на более современном уровне организовать сам процесс обучения, построить его так, чтобы ученик был бы активным и равноправным его членом.

Преподавателю родного языка необходимо сформировать прочные орфографические и пунктуационные умения и навыки, обогатить словарный запас учащихся, научить их владеть нормами литературного языка, дать детям знание лингвистических и литературоведческих терминов.

Информационно-коммуникационные технологии я применяю в урочной деятельности на всех этапах обучения: при объяснении нового материала, закреплении; повторении, контроле ЗУНов, во внеклассной работе и исследовательской деятельности. Организуя урок с использованием ИКТ, планирую как фронтальную, так и самостоятельную работу, сочетаю работу на компьютере с обсуждением и общением.

Создаю слайды с текстовым изображением по следующим разделам: словарно-орфографическая работа, подготовка докладов о жизни и деятельности известных лингвистов, писателей, изучение любого раздела языка.

Создаю слайды с графическим изображением: обобщающие таблицы, схемы, алгоритмы действий по всем разделам науки о языке, а на этапе закрепления изученного или на этапе повторения пройденного использую данные таблицы, схемы для решения учебно-познавательных задач.

Активно использую на уроках разного вида диаграммы, которые дают возможность в наглядном виде увидеть результат работы ученика по решению учебной задачи или проблемы. Например: при изучении раздела «Лексика» учащиеся знакомятся со словарным запасом слов. В предложенном тексте находят слова входящие в активный словарь, и слова, входящие в пассивный словарь: неологизмы, архаизмы, историзмы. Итог работы - диаграмма которая демонстрирует соотношение активного и пассивного словаря в данном тексте. Или провожу опрос, в ходе которого задаю вопросы, связанные с лингвистикой, обрабатываю полученную информацию, наглядно представляю в виде диаграммы.

Создаю презентации, привлекаю к этой работе и учеников. Выполнение творческих и научно-исследовательских работ, а также проектная деятельность учащихся с использованием информационно-коммуникационных технологий способствуют обучению сотрудничества, групповой работе, повышению информационной грамотности.

Презентации разных типов помогают мне при объяснении нового материала, повторении, закреплении, обобщении. Дидактические материалы в компьютерном варианте решают несколько задач:

- повышают производительность труда учителя и учащихся на уроке; увеличивают объем использования наглядности на уроке;
- экономят время учителя при подготовке к уроку.

При демонстрации слайдов деятельность учителя заключается в управлении темпом подачи материала, акцентировании внимания учащегося на наиболее важных моментах, повторении и разъяснении непонятных положений. Ученики в тетрадях делают пометки, выписки, цитаты, составляют конспект излагаемого материала. У учащегося, таким образом, формируется учебно-информационные умения и навыки. Большое внимание уделяю созданию учащимися собственных текстов. Разнообразны формы письменных работ различного уровня сложности: сочинения различных типов, изложения сжатые и подробные, изложения-миниатюры, письмо по памяти, зрительный диктант, творческий диктант.

Разнообразие учебных заданий, интересные тексты, деление упражнений по уровням позволяет не только дифференцировать обучение, но и применять групповые формы работ, что способствует формированию коммуникативной компетентности учащихся.

Использование компьютерных технологий способствует реализации ФГОС общего образования на уроках родного языка:

- повышает эффективность обучения (развитие интеллекта учащихся и навыков самостоятельной работы в поиске информации; разнообразие форм учебной деятельности учащихся на уроке);
- повышает интерес ребенка к изучению предмета и к учению в целом, улучшает качество образования, активизирует творческий потенциал ученика и учителя, включает учащихся и педагогов в современное пространство информационного общества;
- осуществляет индивидуальный и дифференцированный подходы в обучении (работа самостоятельно с оптимальной для себя скоростью);
- обеспечивает гибкость управления учебным процессом (отслеживание процесса и результата своей работы);
- улучшает организацию урока (дидактический материал всегда имеется в достаточном количестве);
- повышает качество контроля знаний учащихся и разнообразие его форм;
- расширяет объём предъявляемой учебной информации.

Использование ИКТ на каждом уроке, конечно, не реально, да и не нужно. Компьютер не может заменить учителя и учебник, поэтому эти технологии необходимо использовать в комплексе с имеющимися в распоряжении учителя другими методическими средствами. Необходимо научиться использовать компьютерную поддержку продуктивно, уместно и интересно.

Современный педагог обязательно должен научиться работать с новыми средствами обучения хотя бы для того, чтобы обеспечить одно из главнейших прав ученика - право на качественное образование.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что систематическое и целенаправленное использование ЦОР на уроках родного языка и литературы повышает заинтересованность учащихся в обучении. Следовательно, будет повышаться и качество знаний по предмету.

Таким образом, ЦОР стимулирует разнообразие творческой деятельности учащихся, дает возможность увеличения объема информации, воспитывает навыки самоконтроля, повышает интерес к предмету.

Список литературы:

1. Андасбаева, У.М. Расширение возможностей образования: повышение эффективности изучения русского языка и литературы в школах за счет интеграции искусственного интеллекта // Молодой ученый. 2023. № 34 (481). URL: https://moluch.ru/archive/481/105653/ (дата обращения: 30.08.2023).
2. Добротина И.Н. Использование цифровых инструментов в преподавании русского языка и литературы в школе. // Перспективы и приоритеты педагогического образования в эпоху трансформации, выбора и вызовов: Сборник научных трудов VI Виртуального Международного форума по педагогическому образованию. Том. Часть II, 2020. С. 253-258.

3. Савельева Ю. И. Цифровые технологии в практике учителя русского языка // Научный поиск: личность, образование, культура. 2021. № 3. С. 70–78.

Вафина Г.Ш., Сагитова Г.Г.,
Арча шәһәре, ГБМБУ “Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган В.Ф.Ежков исемендәге Арча 1 нче урта гомуми белем мәктәбе”,
татар теле һәм әдәбияты укытучылары

ӘДӘБИ КИТАПЛАР УКУДА КЫЗЫКСЫНДЫРУ ЧАРАСЫ БУЛАРАК – КИТАПНАМӘ

Аннотация: Китапнамә ул- китапка реклама ясый торган видеоролик. Китап хәзерге зваманда рекламага аеруча да мохтаҗ кебек. Китапнамәләр төзү эше укучыларда компьютер технологиясе белән берлектә, татарча креатив фикерләү сәләтен үстерә.Шулай ук сүз байлыгын арттыру өчен бик файдалы.Укучы үзен кыска метражлы фильмнар эшләүдә сыный.

Төп сүзләр: буктрейлер, китапнамә, укучы, китап

Без шундый катлаулы, авыр заманда яшибез, халкыбызның буыннан-буынга тапшырыла торган иң кадерле, иң изге мирасы-телебезгә булган караш үзгәрде. Ә туган телгә, халкыбыз тарихына, гореф-гадәтләргә ихтирам китаплар, әдәби әсәрләр аша тәрбияләнә. Роберт Миңнуллин сүзләре белән әйтсәк: “Бүгенге көндә безнең төп рухи таянычыбыз китап булырга тиеш. Китапсыз күңел-буш күңел, китапсыз йорт-нурсыз йорт, китапсыз милләт-киләчәксез милләт. Бәхетебезгә, без андыйлар түгел! Әлегә...”

Балаларыбыз китап укудан бизеп бара. Алар компьютер, интернет дөньясына кереп чумган. Кулына китап тотып укучылар саны көннән-көн кими. Китап укымаган баланың фикерләү сәләте түбән, күңеле, эчке дөньясы , шулай ук сүзлек хәзинәсе дә бик ярлы була.

Ничек итеп балаларда китап укуга кызыксыну уятырга? Бу сорау безне – укытучыларны бик борчый. Бу чыгышыбызда “Әдәби китаплар укуда кызыксындыру чарасы буларак – китапнамә” дигән теманы алдык. Бу тема бүгенге көндә бик актуаль дип саныйбыз.

Нәрсә соң ул китапнамә? (англ.booktrailer). Кыскача һәм гади итеп әйткәндә, китапка реклама ясый торган видеоролик. Әйе, китапка да реклама кирәк хәзер. Тарату өчен менә дигән канал - Интернет, ә популяр форма булып видеоформат санала.

Китап уку укучыга ни өчен кирәк?

1. Төрле китаплар укыганда, сюжет һәм геройлар белән генә танышып калмый, ә табигатьнең матурлыгын күрергә өйрәнә, герой яшәгән чорны күзаллый, фикерләү сәләте үсә.

2. Кешенең мөһим аралашу сыйфаты – аралашу сәләте, ягъни кызыклы әңгәмәдәш булуга ярдәм итә. Укучының үз фикере барлыкка килә.

3. Интеллекты үсә.

4. Ял итә. Китап-физик һәм рухи яктан ял итүнең иң җиңел ысулы

5. Уку – сәламәтлекне яхшырту ысулы, чөнки бу йөрәк тибешен акрынайта һәм мускулларны җиңеләйтә. Моннан тыш, психологлар фикеренчә, уку стрессны музыкага караганда 68% ка, ә компьютер уеннарына караганда 36% бетерергә ярдәм итә.

6. Миһербанлылык, ярдәм итү, кешелеклелек хисләре тәрбияли.

7. Карьерада үсү. Киләчәктә яхшы һәм күп китап укыган кеше генә җитәкче була ала дигән фикер яшәп килә

8. Китап уку – үз-үзеңне үстерү ысулы, чөнки ул эчке дөньяны яхшыртуга китерә.

10. Грамоталылыкны яхшырту ысулы, чөнки аңлы рәвештә укыганда хәтердә сүзнең язылышын истә калдыра. Укучы кеше азрак хаталар ясый.

11. Дикцияне яхшырту ысулы, чөнки кычкырып уку хәрефләрне, сүзләрне дөрес укырга ярдәм итә.

Ничек укучыларыбызны китап уку белән кызыксындырырга дигән сорау һәрбер укытучыны, җәмәгатьчелекне да борчый. Бу эзләнүләр китапка заманча реклама – китапнамә – буктрейлерлар ясап карауга этерде.

Билгеле булганча, хәзерге авторлар һәм нәшриятлар, китапларны рекламалау белән шөгыльләнеп, күптән инде иң яңа технологияләрне кулланалар. Әдәби иҗатны пропагандалауның иң яхшы ысулларының берсе - аңа махсус видео ясау һәм онлайнда урнаштыру. Билгеле булганча, китап трейлеры фильмнар һәм серияләр өчен охшаш роликлардан аерылып тормый. Ул әсәрнең чыгарылышын игълан итә, киң җәмәгатьчелекнең игътибарын җәлеп итә, сюжет турында хәбәр итә, укучыга нәрсә көтәргә икәнен аңлата.

Россиядә беренче китапнамәләр 2010 елда барлыкка килде. «Азбука Аттикус» нәшрияты белгечләре китапны таныту өчен, буктрейлерны беренчеләрдән булып кулланган. Иң беренче китапнамә Алексей Мавринның «Псоглавцы» китабына ясала. Бу иң кыйммәтле китапнамә булып санала: аны төзү өчен якынча 10 000 доллар тотылган.

Димәк, китапнамә әдәбиятны, визуаль сәнгатьне, электрон һәм интернет технологияләрен берләштергән реклама - иллюстратив характердагы жанр.

Китапнамәнең шартлы рәвештә төрләре :

1.Текстның визуаль гәүдәләнеше буенча:

• уен аша (китап буенча мини кино);

•уен булмаган (цитаталар, иллюстрацияләр, китап борылышлары, рәсемнәр, фотосурәтләр һ. б. белән слайдлар җыелмасы);

•анимация (китап буенча мультфильм).

2.Эчтәлек буенча:

• хикәяләү аша сюжетының нигезен тәкъдим итүче әсәрләр;

• китапның төп эчтәлеген бирү ,хисләрен белдерү;

• концептуаль яки төп (төп идеялар һәм текстның гомуми мәгънә фокусын күрсәтү .

Әлбәттә, бу бүленеш шартлы рәвештә. Лев Оборин: " Китапнамәләрдә анимация элементлары гына да, шулай ук төрле рәсемнәр җыелмасын гына да, авторның үз эше турында сөйләвен дә, язучы китап сатучы белән телефон аша сөйләшкән күренеш яки ни өчен бу китапсыз бер көн дә яши алмавыгыз турында җентекле аңлатманы да күрә аласыз,"- ди. Ике минут эчендә роман сюжетын сөйләргә тырышырга, әсәрнең башын яки аның төп моментын сәхнәләштерергә, укучыларның реакциясен төшерергә мөмкин, шулай ук бөтенләй оригиналь һәм инновацион нәрсә уйларга да мөмкин. Иң мөһиме - укучының игътибарын җәлеп итү һәм укырга дәртләндерү (яки китапнамәне ким дигәндә кабат карау). Күпчелек реклама продуктларыннан аермалы буларак, китапнамәләр минималь чыгымнар таләп итәчәк, һәм аларны өйдә, үзегез эшләп була.

Китапнамә ясау тәртибе белән танышыйк. Эшне нәрсәдән башларга? Иң беренче план төзибез.

1. Китап сайлау.

2. Китапнамә өчен сценарий төзү. Сюжетны уйларга һәм текст язарга кирәк. Сюжетны шундый итеп төзергә кирәк, укучыда кызыксыну барлыкка килсен, әсәрдәге вакыйгаларның дәвамын белү теләге тусын. Ә моны китапны укып кына белеп була.

3. Алдагы этап-сюжетка туры килерлек материал туплау.

-фото, видеоматериал;

-әсәрдән цитаталар;

-музыка;

-китап тышлыгы, язучының портреты.

4. Текстны яздыру. Алдан уйларга: текстны аудио белән бирергәме, яки слайдларда субтитрлар беләнме.

Китапнамә ясау өчен түбәндәге техник чаралардан файдаланабыз.

1. Микрофон, камера.

2. Power Point, Windows Novie Maker, киностудия L программаларында монтажларга була.

Китапнамә ясауның гомуми принциплары.

1. Ролик озын булмаска, 3 минуттан артмаска тиеш.

2. Бер төрле генә рәсемнәр куллану яхшырак: ясалган, фото яки анимацион.

3. Роликта интрига булырга тиеш. Моның өчен яхшы цитаталар, өзекләр сайлау мөһим.

4. Шрифт аңлаешлы һәм укырлык булсын.

5. Укучыларның яшь үзенчәлекләрен, нинди аудитория өчен эшләнгәнен истә тоту мөһим.

Бу тема буенча материалны өйрәнеп, без түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

1. Укучыларның китап уку проблемасы бүгенге көндә актуаль булып кала. Сораштырулардан чыгып, укучыларның уку активлыгы кимүен күрдек, алар нигездә мәктәптә өйрәнелә торган әсәрләрне генә укыйлар дигән нәтиҗә барлыкка килде.

2. Китапнамә – укучылар арасында китапны пропагандалауның эффектив ысулы. Бу китапка һәм авторга рәхмәтне белдерүнең искиткеч ысулы. Компьютер, фотоаппарат яки видеокамерасы һәм бераз буш вакыт булган һәр укучы эшләп карый ала торган алым. Китапнамә булдыру - аның иҗатын күрсәтергә, шулай ук укыган китаптан үз хисләрен белдерергә мөмкинлек бирүче кызыклы эш.

Кулланылган материал:

1. https://www.youtube.com/channel/UCpWcdpjmoTOLIL-yL7eYnSA
2. https://yandex.ru/video/preview/9374379661794845729
3. https://yandex.ru/video/preview/13822868518313720 72
4. https://yandex.ru/video/preview/16665302809342882 69

Габдрахманова Н.Р.,Нигаметзянова А. Р.,
ТР Арча муниципаль районы
“Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән
балалар өчен Яңа Кенәр мәктәп-интернаты”
дәүләт бюджет гомуми белем учреждениесе
укытучы логопедлары

КОРРЕКЦИЯ МӘКТӘБЕНДӘ ЛОГОПЕД ДӘРСЛӘРЕНДӘ ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНУНЫҢ ТУГАН ТЕЛНЕ ҮСТЕРҮДӘ ӘҺӘМИЯТЕ

Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларга белем бирү хәзерге вакытта Россия Федерациясе мәгариф системасы эшчәнлегенең иң мөһим юнәлешләреннән берсе булып тора. РФ Конституциясендә һәм “Россия Федерациясендә мәгариф турында”гы Законда физик һәм акыл үсешендә проблемалары булган балаларның белем алуга барлык хокуклары белән тигез булуы әйтелде.

Сәламәтлек мәмкинлекләре чикләнгән балаларга махсус белем алу, аларга тормышта үз юлларын табу, үзләре теләгән һөнәргә ия булып туган илләренең лаеклы гражданнары булу өчен кирәк.

Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балалар белән эшләүче һәр педагогның максаты булып укучыларның мөмкинлекләреннән чыгып, аларның психофизик үсеше һәм сәламәтлеге үзенчәлекләрен исәпкә алып, һәр укучы файдалана алырлык белем алу мохите булдыру тора.

Бу максатка ирешү өчен каршыбызда берничә бурыч тора:

-укучыларга белемне туган телләрендә бирү;

-дәресләр кызыклы һәм мавыктыргыч булсын өчен цифрлы технологяләр куллану;

- педагогларның һөнәри компетентлыгы дәрәҗәсен системалы рәвештә күтәрү.

"Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балалар өчен Яңа Кенәр мәктәп-интернаты"нда тәрбияләнүчеләрнең күпчелеге логопед ярдәменә мохтаҗ. Моның сәбәбе булып - төрле дәрәҗәдәге психофизик тайпылышлар тора.

Махсус логопедия дәресләрендә сөйләм үсешендә тупас кимчелекләр, нинди дә булса патология булган балаларны ана телендә дөрес сөйләшергә өйрәтү төп бурыч булып тора Моны һич тә тел өйрәтү белән бутарга ярамый, логопедия дәресләрендә төп максат— баланың телен ачу, баланы үз телендә аралашырга, сөйләргә өйрәтү. Билгеле, бу—ана теле, сөйләмендә патология булган баланың телен бары тик бер телдә генә ачып, төзәтеп бетерергә кирәк, шуннан соң гына икенче телне өйрәтә башларга була.

Логопедия дәресләрендә балаларның авазларны дөрес әйтүләрен генә түгел, ә телнең барлык чараларын да дөресләргә туры килә. Телне өйрәтүдә бөтен ваклыклар әһәмиятле: сулыш алу, тавыш көче, авазларны дөрес әйтә, аларны ишетеп кабул итә һәм бер-берсеннән аера алу, ана теленең грамматикасын белү дәрәҗәсе һәм, билгеле инде, баланың үз фикерен төгәл, тулы итеп әйтеп бирә алуы. Бу эш балаларның сөйләм аппаратын авазлар куюга хәзерләүдән башлана. Тел, иреннәр, тешләр торышы ныгытылганнан соң гына, авазлар куела. Бу эш сүзлекне ачыклау һәм үстерү, җөмлә конструкциясен үзләштерү, фонемаларны ишетеп кабул итү һәм аеру сәләтен үстерү, бәйләнешле сөйләм булдыру белән бергә бәйләп алып барыла.

Балаларны дөрес сөйләшергә өйрәтү алар өчен җиңел бирелми, шуңа күрә эшне һәрьяклап уйлап, уен элементларын кертеп, һәр дәресне кызыклы һәм чыннан да заманча итеп оештырыруда безгә ярдәмгә мәгълүмәти цифрлы технологияләр килә.

Мәгълүмати технологияләр төрле белем бирү эшчәнлеге, аларны индивидуальләштерү һәм дифференциацияләү өчен зур мөмкинлекләр ача, шулай ук ана телен камил рәвештә өйрәнү процессын яңа, заманча дәрәҗәдә оештырырга мөмкинлек бирә. Ләкин, практика күрсәткәнчә, укыту процессында мәгълүмәти технологияләр эзлекле рәвештә, балаларның туган телләрендә кулланганда гына яхшы нәтиҗәгә китерә. «Ананың балага биргән иң зур бүләге — тел», «Иң татлы тел — туган тел, анам сөйләп торган тел»,— дип юкка гына әйтми халык.

Мәгълүмати технологияләре сөйләмендә кимчелекләре булган балаларга ярдәм итүнең нәтиҗәле чарасы булып тора.

Интернет ресурслар куллану дәресләребезне кызыклы, мавыктыргыч итәргә мәмкинлек бирә. Безнең дәресләребездә яртып кулланган цифрлы технологияләребез:

- презентацияләр, хәзерге вакытта татар телендә үзебезнең тарафтан төзелгән 50 дән артык презентациябез бар (артикуляцион гимнастика, авазлар һәм авазлар диффренцациясенә багышланган)

- БАЛА" дип аталучы интерактив мультимедияле, тавышлы китапханә. Китапханәдә «Татар телендә мультфильмнар» һәм «Татар һәм рус телендә китапханә» дигән ике төп бүлек тәкъдим ителә. «Китапханә» бүлегендә татар язучылары һәм шагыйрьләренең иң яхшы татар экиятләре һәм әсәрләре интерактив аваз иллюстрацияләнгән формада бар.

- Learninq Apps - бушлай онлайн-сервис, анда үз биремнәреңне булдырырга, инде бастырылганнарны редакцияләргә һәм әзер программаларны кулланырга мөмкин. Интерактив режимда дәресләр үткәрү өчен бик уңайлы программа булып тора.

- Quizizz - сораулар һәм викториналар төзү өчен сервис. Бу сервисны узган темалар буенча контроль тест үткәрү өчен, шулай ук өй эшен һәм белемнәрне тикшерү өчен кулланырга мөмкин. Тестларның күпчелеге уен формасында бара.

- Quizlet - бушлай сервис, ул уку карточкалары рәвешендә күз алдына китерергә мөмкин булган теләсә кайсы мәгълүматны җиңел истә калдырырга мөмкинлек бирә.

- Qenially - блоглар һәм сайтлар өчен матур интерактив контент тудыручы онлайн-сервис. Аны барлык төр презентацияләр, интерактив уеннар, викторин һәм инфографика өчен дә кулланырга мөмкин. Әлеге сервис тәкъдим ителгән шаблоннарда гына түгел, буш биттән үзебезнекеләрне дә булдырырга мөмкинлек бирә.

Дәресләребездә мульти-медиа ресурслардан файдалануның төп өстенлекләре түбәндәгеләр:

- балаларның сөйләм җитешсезлекләрен төзәтү дәресләрендә мотивацияне арттыру;
- дәресләрдә психологик уңайлыклар тәэмин итү;
- югары психик функцияләрне үстерү;
- кулның хәрәкәт итү төгәллеген үстерү;
- сөйләмнең барлык якларын, сенсор функцияләрен, артикуляцион һәм вак моториканы үстерү;
- баланың шәхси сыйфатларын формалаштыру һәм эшкә сәләтлелеген күтәрү.

Логопед дәресләрендә без төрле компьютер ресурслары файдаланабыз. Ешрак бу әзер продуктлар да, мөстәкыйль рәвештә эшләнгән инструментарийлар да булырга мөмкин.

Әзер продуктларга компьютер логопед тренажёрлары; компьютер тестлары; өйрәтүче уеннар; китаплар, дәреслекләр һәм энциклопедияләр; электрон таратулар; логопед ресурслары керә.

Әзер продуктлар сыйфатында без мерсибо (mersib) кебек цифрлы ресурслардан файдаланабыз. Анда тест һәм өйрәнүчеләр өчен тренажерлардан тыш, вебинарларда катнашырга мөмкин, логопедлар өчен тирәнтен мастер-

классלар Мерсибо белем бирү порталы уеннары сөйләмнең барлык аспектларын үстерүгә ярдәм итә, мәсәлән: фонематик ишетү, грамматик күнекмәләр. Бу уеннар фикерләүне, игътибарны, хәтерне үстерә һәм гомумән бәйләнешле сөйләм үсешенә уңай йогынты ясый. Дәресләрдә уеннар куллану балаларның мотивациясен шактый күтәрә һәм дәресне нәтиҗәлерәк һәм кызыклырак итә. Күп кенә уеннар баланың мөмкинлекләренә карап катлаулылык дәрәҗәсен сайларга мөмкинлек бирә; логозавр (logozavr.ru), теремок (teremoc.ru) - сөйләмне һәм югары психик функцияләрне үстерү өчен компьютер уеннары да бар.

Заманча цифрлы технологияләрне логопедик практикада куллану логопед эшен укучылар өчен кызыклырак һәм мавыктыргычрак итәргә мөмкинлек бирә. Компьютер технологияләре сөйләмне дөрес итеп булдыруның һәм аның кимчелекләрен төзәтүнең тагын бер нәтиҗәле ысулы булып тора. Мәгълүмәти технологияләр куллану логопед эшенең традицион формаларын тулыландыра, логопедның укыту процессының башка катнашучылары белән үзара хезмәттәшлеген оештыру мөмкинлекләрен киңәйтә, бу коррекцион эшнең нәтиҗәлелеген сизелерлек арттырырга мөмкинлек бирә.

Кулланылган әдәбият:

1. Волосовец Т.В. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников, Творческий Центр Сфера В.Секачев Москва, 2007

2. Сергеева О. А., Шульга А. В. Анализ современного состояния проблемы общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста // Молодой ученый. — 2015. — №6. — С. 682-684. — URL https://moluch.ru/archive/86/16396/

3.https://mersibo.ru/online-games

4. https://www.logozavr.ru/

5.https://www.teremoc.ru/map.htm?ysclid=lnruv2w31821001828

Гильманова Ю.И.
г. Набережные Челны, МБОУ «Гимназия №14»,
учитель родного татарского языка и литературы

ЦИФРОВЫЕ УМК КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ И СОХРАНЕНИЯ РОДНОГО ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА.

Аннтотация: Данная статья обсуждает важность цифровых учебно-методических комплексов (Цифровых УМК) в сохранении и развитии татарского языка. Она рассматривает влияние цифровых технологий на обучение татарскому языку и выделяет их ключевые преимущества для сохранения культурного наследия и языковой идентичности татарского народа.

Ключевые слова: цифровые УМК, татарский язык, сохранение языка, развитие культуры, образование, интерактивные технологии

Abstract: This article discusses the significance of digital educational and methodological complexes (Digital UMK) in preserving and developing the Tatar

language. It examines the impact of digital technologies on teaching the Tatar language and highlights their key advantages in preserving cultural heritage and the linguistic identity of the Tatar people.

Key words: digital UMK, tatar language, language preservation, cultural development, education, interactive technologies

На сегодняшний день достаточно проблематично сформулировать у обучающихся позитивную мотивацию, любознательность и интерес к изучению родного татарского языка и литературы. Для решения данных проблем и трудностей, учителям приходится находить новые возможности, способы, ресурсы и методики.

С приходом в сферу обучения интернет технологий, с каждым годом, появляются новые, полезные ресурсы для учителей и их уроков. В сфере образования существуют множества интернет ресурсов и технологий для упрощения подготовки к урокам учителя, для захвата внимания ученика и проведения уроков с большей эффективностью. С развитием технологий и цифровизации образования появилась возможность создания динамичных интерактивных учебных материалов, способствующих эффективному обучению языку. Электронные платформы, мобильные приложения, онлайн-ресурсы и дополнительные инструменты позволяют ученикам изучать татарский язык в наглядной и доступной форме [1].

Цифровые учебно-методические комплексы (Цифровые УМК) стали частью образовательного процесса, способствуя сохранению и развитию родных языков [3]. Цифровые УМК несут большую эффективность в умелых руках учителя предоставляя современные инструменты для обучения и содействуя сохранению языковой и культурной идентичности татарского народа.

Цифровые УМК открывают новые возможности для изучения татарского языка, расширения уровней знаний и обучения обучающихся. Они предлагают интерактивные уроки, аудио- и видеоматериалы, игры и задания, способствующие не только освоению языка, но и пониманию татарской культуры и традиций.

Плюсы Цифровых УМК для уроков родного татарского языка.

- Доступность: Цифровые ресурсы позволяют обучаться в любое удобное время и место.
- Интерактивность: Игровые методики и интерактивные задания делают процесс изучения увлекательным.
- Разнообразие: Мультимедийные материалы обогащают обучение, делают его более интересным и эффективным.

Рассматривая цифровые УМК как средство для развития и сохранения родного татарского языка, учителя обращаются к интернету в поисках тех, самых УМК. Ведь в сети есть огромное количество сайтов, ресурсов и страниц, которые помог в реализации основной проблемы данной статьи.

Рассмотрим сайты и платформы которые являются цифровыми УМК и выступают средство для развития и сохранения родного татарского языка

1. на сайте Learning apps можно найти и создать различного типа задания и упражнения по родному татарскому языку и литературе.
2. на сайтах Quizlet, Wizer, Padlet можно создавать интеллект карты и использовать их для изучения или закрепления знаний родного татарского языка.
3. на платформе pixton.com можно создавать комиксы, тем самым делая изучения татарских литературных произведений интереснее.
4. Платформа time.graphics поможет в изучении исторических событий и биографий татарских личностей, так-так здесь можно рассматривать всё в виде временной ленты, хронологической стрелы.
5. Сайт ТатарСкул является большой находкой, так-как содержит в себе сборник онлайн учебников, заданий и методических сборников для изучения татарского языка.
6. Ресурс ТатарХистори содержит в себе много исторических материалов, связанных с татарским народом.
7. Сайты 500 слов, Бала РФ, Аваз бала РФ содержат в себе много интересного, интерактивного материала для изучения татарского языка. Особенно они будут интересны и полезны для детей, младших и средних школьников.
8. Платформа Сэлэм Татар имеет очень удобный интерфейс и интересные темы, разделённые по классам. Имеет учебник, рабочую тетрадь и интерактивные игры, упражнения.
9. EF Ана теле самый популярный ресурс для изучения татарского языка. Здесь собраны видео-файлы, задания и разные интересные материалы.
10. На сайте Азатлык можно найти интересные материалы и информацию про всё, что связано с татарским языком и его изучением.

Существует много ютуб каналов и сообществ Вконтакте, имеющие связь с изучением, развитием и сохранением родного татарского языка.

Цифровые учебно-методические комплексы открывают возможности для создания более широкого и разнообразного контента, включая аудио- и видеоматериалы, интерактивные уроки и онлайн-платформы, способствующие глубокому погружению в язык и культуру. Они разработали персонализированные методики обучения, которые позволяют учащимся повысить эффективность процесса обучения татарскому языку[2]. Кроме того, благодаря цифровым технологиям, обучающиеся имеют возможность учиться с использованием современных инструментов, что делает процесс исследования более привлекательным и соответствующим современному уровню образования. Все эти факторы совместно способствуют удержанию интереса к языку, его активному изучению и, таким образом, сохранению татарского языка в динамичном и современном обществе.

Цифровые УМК играют решающую роль в сохранении и развитии татарского языка, предоставляя современные и инновационные средства для его

изучения. Эти технологии способствуют не только освоению языка, но и сохранению богатой культурной и языковой традиции татарского народа.

Список использованных источников:

1. Дышеков М. В. , Кушхов Х.Л., Маздогова З. З. Использование цифровых технологий в образовании, Научно практический журнал, 2023.-274с.
2. Ибрагимова Г. Ш. Использование инновационных технологий на. Уроках татарского языка и литературы, Научно практический журнал, 2022.-293с.
3. Тукаева Р.Н., Катекина А.А. Роль цифровых образовательных ресурсов в процессе овладения языком, Проблемы современного педагогического образования, 2021.-359с.

Җәләева Ә.М., Сафиуллина Г.Н.,
Арча шәһәре, ГБМБУ “Аерым фәннәр тирәнтен өйрәнелә торган В.Ф.Ежков исемендәге Арча 1 нче урта гомуми белем мәктәбе”,
татар теле һәм әдәбияты укытучылары

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭЛЕКТРОН КУШЫМТАЛАР КУЛЛАНУ

Аннотация: Хәзерге вакытта әйләнә-тирәдәге цифрлы мохит бала тормышының аерылгысыз өлешенә әверелде. Эшне заманча оештыру өчен белем бирү эшчәнлеген цифрлаштыру зарурлыгы килеп басты. Дәрестә кулланыла торган иң отышлы заманча технологияләрнең берсе булып электрон дәреслекләр һәм ярдәмлекләр санала. Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә информацион технологияләрне куллануның өстенлекле яклары күп. Дәресләрдә укытучы укучыларны мөстәкыйль эшчәнлеккә тарта ала икән, татар телен өйрәнүгә кызыксыну уята икән, димәк ул дөрес юлда.
Төп сүзләр: электрон дәреслекләр, заманча технологияләр, цифрлы мохит, укучылар,

Яхшы белү генә җитми, иң кирәклесе –
белгәнне дөрес итеп куллану.
(Р.Декарт)

Бүгенге җиһан тиз үзгәрүчән. Шуның белән бәйле рәвештә, заман таләпләре дә уку-укыту процессында югары технологияләрдән, мәгълүмати чаралардан хәбәрдар булу, иҗади эшчәнлекне куллана белүне сорый. Информацион технологияләрнең зур тизлек белән үсүе, яшь буынның белемле булуын таләп итә.

Җәмгыять алга барган саен, белем бирү системасы да зур үзгәрешләр кертүне, яңача фикерләүгә игътибар бирүне таләп итә. Татар теле укытучысы да замана белән атлап барырга, яңалыклар ташкыны алдында югалып калмаска тиеш. “Укытучы заман таләбеннән артта кала алмый. Гомерен әлеге һөнәргә багышлаган кеше, үзе тәрбияләгән балаларда күрергә теләгән барлык

сыйфатларга да иң беренче чиратта үзе ия булырга тиеш. Яңа кеше бары тик яңа кеше тарафыннан гына тәрбияләнә ала", - дип яза күренекле педагог Ш.А.Амонашвили .

Хәзерге вакытта әйләнә-тирәдәге цифрлы мохит бала тормышының аерылгысыз өлешенә әверелде. Компьютер чаралары танып-белү, тикшеренү, уен эшчәнлеге процесслары замана балалары өчен көндәлек, кызыклы шөгыль, яңа белемнәр һәм тәэсирләр алу өчен кулай ысул булып тора. Шуларне истә тотып, белем бирү процессын компьютерлаштыру – мәгариф үсешендә өстенлекле юнәлешләрнең берсе булып саналды.

Эшне заманча оештыру өчен белем бирү эшчәнлеген цифрлаштыру зарурлыгы килеп басты. Цифрлы педагогика үз эченә төрле цифрлы технологияләрне (компьютерлар, гаджетлар, программалар белән тәэмин итү һ.б.) ала һәм шуның нәтиҗәсендә белем бирүнең югары сыйфатын тәэмин итә.

Россия Федерациясенең «Мәгариф турында»-гы канунында (29 декабрь, 2012 ел) электрон ресурсларга аерым игътибар бирелүен күрәбез. Укыту программаларын тормышка ашыруда куллануга тәкъдим ителгән дәреслекләрнең 2014-2015 елда кабул ителгән федераль исемлегенә дә һәр дәреслек электрон кушымтасы белән кертелгән, чөнки әлеге исемлеккә керү өчен бу мәҗбүри таләп булып тора. 2015 елдан башлап, дәреслекнең электрон формасы булу таләп ителә.

Электрон дәреслекләр концепциясе, аларны төзү, куллану мәсьәләләре С.В. Тевелева, В.Н. Лаврентьев, Л.Х. Зайнутдинова һ.б. галимнәрнең тикшерү объекты булып тора.

Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә информацион технологияләрне кулланунның өстенлекле яклары күп: дәрес материалы югары күрсәтмәле дәрәҗәдә була, укучының шәхси сыйфатын ачыкларга мөмкинлек бар, контроль һәм үзконтроль дәрәҗәсе югары, төрле дәресләрнең үзара бәйләнешен булдыру, дәрес укыту формаларын һәм ысулларын төрләндерү дәрес эчтәлеген баерак һәм кызыграк итә. Болар барысы да компьютер технологияләрен кулланганда укытучы өчен алыштыргысыз ярдәм итүче сыйфатлар. Бу инде, һичшиксез татар теле һәм әдәбиятының эчтәлеген безнең әйләнә-тирәбездәге чынбарлыкка бәйләргә, шул мохитта шәхеснең үзенең урынын билгеләргә ярдәм итә.

Заманча технологияләр файдаланып белем бирү түбәндәге мөһим бурычларны үтәргә ярдәм итә:

-укучыда телгә кызыксыну уята;

- аның танып белү активлыгын үстерә;

-укучыларның иҗади мөмкинлекләрен камилләштерә;

-белемнәрне тирәнәйтә.

Дәрестә кулланыла торган иң отышлы заманча технологияләрнең берсе электрон дәреслекләр һәм ярдәмлекләр. Аларны компьютер һәм видеопроектор ярдәмендә эшләп, укучыларга зур күләмдә мәгълүмат бирергә мөмкин. Бүгенгесе көндә CD-дискларга яздырылган электрон белешмәләр, "Татар телле заман", "Мин татарча сөйләшәм" һ.б. компакт-дисклар бар. Шулар арасыннан "Сәләт" фонды чыгарган TATAR TELLE ZAMAN электрон дәреслекне аерып әйтергә

була. Анда 50 темага 2000 сүз, 2500 рәсем, фотографияләр, 3 төрле дәрәҗәдәге күнегүләр, диалоглар, уеннар тупланган. Татар телен рус телле балаларга укытуда, укучыларның эшчәнлеген активлаштыруда бу чыганаклар укытучылар өчен зур хәзинә. Шулай ук дәресләрдә Хайдарова Р.З. Галиева Н.Г җитәкчелегендә чыккан "Күңелле татар теле" электрон дәреслекләрен, кушымталарны бик уңышлы кулланыла. Әлеге дәреслекләр һәм ярдәмлекләрдәге материаллар укучыда тел өйрәнүгә кызыксыну тудыра. Аларның зәвыклы бизәлеше, биремнәр һәм текстларның сәнгатьчә бизәлеше, бизәлештә төсләрне булуы зур игътибарга лаек. Тәкъдим ителгән текстларның һәм өзекләрнең балалар өчен кызыклы булуы, яшь үзенчәлекләренә туры килүе, биремнәр һәм сорауларның укучы башкарып чыга алырлык катлаулылыкта булуы, аудирование өлешләре булу да яхшы.

Дәресне кызыграк һәм балаларга аңлаешлырак итү өчен мультимедияле "Бала" китапханәсен куллану отышлы. Анда татар теле дәреслекләре (1-4 нче сыйныф) өчен мультимедияле кушымталар бар. Электрон ресурслар ярдәмендә әдәби уку дәресләрендә балалар өчен төрле татар мультфильмнары күрсәтеп була.

Татар теле һәм әдәбияты дәресләредә кулланырга мөмкин булган интернет ресурлар:

http://www.tatknigafund.ru/
http://www.belem.ru/
http://www.openclass.ru/
http://www.tatarlar.narod.ru/Татарский интернет портал
http://www.kitap.net.ru/Татарская электрон китапханәсе.
http://www.adiplar.ru/Татар әдипләре.
http: // www.nowa.cc/showthread.ru/php татар теле өйрәнүчеләргә
http://www.forum.ru/виртуаль дәресләр.
http://www.openclass.ru/dig_Татар теле дәресләре.

Татар теле дәресләрендә дә мәгълүмати технологияләрне куллануның өстенлеге бәхәссез. Барыннан да элек, әлеге технология – шәхескә юнәлтелгән, ныклы һәм вариатив булуы белән аерылып тора.

Шул рәвешле, заманча технологияләрне куллану татар телен укыту процессын тагын да нәтиҗәлерәк итә. Балаларның эшчәнлеген активлаштыру максатында татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә инновацияле технологияләрне куллануның өстенлеге бәхәссез. Бу –чынбарлык һәм замана таләбе. Балалар мәктәптә укытылган башка фәннәр арасында татар теле дәресләренең дә компьютер, Интернет кулланып өйрәнергә мөмкин икәнлеген күрәләр. Бу исә телнең абруен күтәрүдә зур этәргеч булып тора.

Алда язылганнардан нәтиҗә ясап, шуны әйтергә була: хәзерге шартларда цифрлаштыру кирәклеге бәхәссез. Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш алу, укытучының һәр этабы өчен уку материалын аңлатуның иң уңышлы вариантын табу. «Шәкертләрне гыйлем

белән тәрбияләү, изге шәригатьтә аңлатылган күркәм холыклар белән таныштыру һәм гадәтләндерү – укытучының беренче эше булыр,» – дигән Р. Фәхреддин. Дәресләрдә укытучы укучыларны мөстәкыйль эшчәнлеккә тарта ала икән, татар телен өйрәнүгә кызыксыну уята икән, димәк ул дөрес юлда.

Файдаланылган әдәбият:

1. Шәмсетдинова Р.Р., Башарова А.А., Татар теле дәреслекләренә электрон кушымталар: методик ярдәмлек. – Казан: ТРМҮИ, 2015. – 68 б

2. Об образовании в Российской Федерации [Электронный ресурс] : федер. закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ: (в ред. от 31 декабря 2014 с изм. от 06.04.2015 г.

3. Әсәдуллин А.Ш., Юсупов Р.А. Рус телендә сөйләшүче балаларга татар телен укыту методикасы нигезләре. – Казан: Мәгариф, 1998. – 151 б.

4. http://abi_shevaalena.ru/?page_id=2954

5. https://magarif-uku.ru/tt/balalar-bakchalarynda-cifrlashtyrunyn/

6. https://valievalf.ucoz.ru/ehlektron_kushymtalar..pdf

Мурзина Г.Ф.
г.Агрыз, МБОУ гимназия №1 г. Агрыз
Агрызского муниципального района РТ,
учитель родного языка и литературы

ЯКУБ ХӘЛИЛИНЕҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ

Аннотация: В данной статье автор знакомит педагогическим наследием Якуба Халили, основоположником журнала «Сююмбика». На основе собранных материалов создана интерактивная книга, отражающая жизненный путь и творчество журналиста и педагога.

Ключевые слова: мәгърифәтне үстерү, интерактив китап, педагогик эшчәнлек, цифрлаштыру заманы

Abstract. In this article, the author introduces the pedagogical heritage of Yakub Khalili, the founder of the magazine "Syuyumbika". Based on the collected materials, an interactive book has been created reflecting the life and work of a journalist and teacher.

Keywords: development of education, interactive book, pedagogical activity, the era of digitalization

Татар халкының тарих сәхифәләрен актарганда үзләренең исемнәрен мәңгелек данга күмгән шәхесләрне очратасың. Арча төбәгенең данын без педагог, галим, 40 тан артык дәреслек авторы, фәнни хезмәтләр, методик ярдәмлекләр авторы Вагыйзов С.Г. хезмәтләре аша беләбез. Безнең Әгерҗе районында да андыйлар бар. Милләтебезнең азатлыгы өчен көрәшкән, халкыбызны белемле, мәдәниятле итеп күрергә теләгән якташларыбыз

Габдулла, Гобәйдулла һәм Мөхлисә Бубилар. Аларның татар мәгърифәтен үстерүгә керткән өлешләрен бәяләп бетерү мөмкин түгел. Мөхлисә Бубиның бер гасыр элек безгә әйтеп калдырган бер васыяте бар. “Хатын-кызның беренче бурычы – үзебезнең гадәтләребезне вә бәйрәм – йолаларыбызны саклау. Хатын – кызның икенче бурычы- телне саклау”. Менә нинди акыллы сүзләр әйткән Мөхлисә Буби! Иң мөһиме - ул бүгенге көндә бик тә актуаль. Бу сүзләре аның безгә – бүгенге көн укытучыларына, яшь әниләргә әйткән васыяте. Мин бу васыятне үтәргә тиеш, чөнки Мин - Мөхлисә Бубый күрсәткән юлдан алга таба атлап баручы замана укытучысы. Үз эшемдә яңа технологияләрне кулланып, балаларны кызыксындырып, аларны телгә өйрәтергә бурычлымын.

Цифрлы укыту-методик комплектлары - эшчәнлегемдә яратып куллана торган бер чара. Миңа калса, телгә өйрәтүдә замана баласының игътибарын җәлеп итү өчен бик кулай алым. Үзем дә бу юнәлештән читкә тайпылмыйча, интерактив китап төзү эше белән мавыктым һәм укучыларымны да бу эшкә тарттым. Ни өчен интерактив китап? Бу китап газета-журнал, китап укырга теләмәгән укучыларны күз алдында тотып эшләнде. Бу эштә миңа www.storyjumper.com конструкторы ярдәмгә килде. Интерактив китап – проектлар төзү өчен менә дигән шәп ысул. Укучылар үзләре төзегән китапны төрле рәсемнәр һәм мәгълүматлар белән баета алалар.Иң мөһиме: материал бер урында тупланган һәм аны даими тулыландырып була.

Укучым Камалов Аяз белән берлектә төзегән интерактив китап Иж-Буби мәдрәсәсе шәкерте Якуб Хәлилигә багышланган, ул “Сиңа гына, халкым, хезмәтем” дип атала. Күпме генә эзләсәм дә, мин Якуб Хәлили турында китапханәдә дә, Интернет челтәрендә дә бер генә дә китап таба алмадым. Әгерҗе районыннан чыккан шундый күпкырлы шәхесне безнең балалар белергә, аның белән горурланырга тиешләр дип саныйм. Мин әлеге бөек шәхес турында интерактив китап төзегәндә шушы максатларны күз алдында тоттым.

Ни өчен интерактив китап әлеге шәхескә багышланган соң? Чөнки Якуб Хәлилинең бер канаты иҗади эшчәнлек булса, икенче канаты мәгърифәтчелеккә килеп тоташа. Бу китапта Якуп Хәлилинең иҗаты һәм татар мәгърифәтен үстерүгә керткән өлеше турында барлык мәгълүмат тупланган. Китап өч өлештән тора. Беренче өлештә аның тормыш юлы, гаиләсе турында әйтелә, балаларының фотолары бирелә. Икенче өлеш ул чыгарган, нигез салган “Сөембикә”журналын тасвирлауга багышлана, өченче өлештә исә Якуб Хәлилинең педагогик эшчәнлегенә басым ясала. Үзенең мөгаллимнәре Габдулла һәм Гөбәйдулла Бубилар үрнәгендә Якуб Хәлилинең укыту һәм тәрбия мәсьәләләре буенча шактый күп хезмәтләр авторы булуы мәгълүм. Бу хезмәтләрендә мәгърифәтче балаларга белем бирүнең яңа ысулларын алга сөрә. Редактор буларак, журнал битләрендә җәдиди мәктәпләр ачылу турында мәгълүмат бирә (Маһруй Мозаффарова “Авылларда кызлар мәктәбе”, 1915 ел). Җәдиди һәм кадими укыту методларын тикшерә (Мәрьям Якупова, 1914 ел, №6). Педагогик кадрлар хәзерләү мәсъәләсен күтәрә (1914,№1).Фәнни хезмәтләр белән беррәттән дәреслекләр дә яза. Үзенең унбиш китап һәм татар мәктәпләре өчен "Тәгълим әс-сариф" (1909), Гыйлеме хәл"(“Фәннәр дөньясында”) (1910),

"Иң яңа әлифба" (1910), "Мәсаил хисап" (1910), "Әнбия тарихы" (1913), "Ислам тарихы" (1917) исемле уку кулланмаларын бастырып чыгара. Җәмәгатьчелек тарафыннан алар югары бәяләнә. Кызганычка каршы, бу хезмәтләр турында мәгълүматлар бик аз. Бүгенге чорда татар педагогик фикерен өйрәнүдә иң төп принципларның берсе – аз өйрәнелгән, педагогика белеме киңлегеннән төшеп калган исемнәрне фәнни әйләнешкә кертүдән гыйбарәт. Моңарчы аз билгеле булган, төрле сәбәпләр (нигездә сәяси) аркасында күләгәдә кала килгән, онытылуга дучар ителгән татар педагоглары шактый. Тикшеренүчеләр алдында торган төп бурычларның берсе – XIX–XX гасыр башында яшәгән һәм татар милләтенә хезмәт иткән, китаплары һәм мәкаләләре фәнни әйләнешкә кермәгән, репрессияләр чорында хезмәтләре юк ителгән педагог-галимнәрнең, укытучыларның педагогик мирасын бүгенге заман укучысына җиткерү.

Нәтиҗә ясап әйтсәк, нинди генә чорда яшәсәк тә, бигрәк тә цифрлаштыру заманында бай тарихыбызны, үткәнебезне онытырга хакыбыз юк. Киләчәк буыннарга шул турыда язып калдыруны, тарихыбызны мәңгеләштерүне, якташларыбыз Бубилар күрсәткән юлдан алга таба баруны олы бурычым дип саныйм. Әлеге проект эше дә шуны күз алдында тотып эшләнде.

https://www.storyjumper.com/book/read/150795601/640a21e9e2cf6

Файдаланган әдәбият исемлеге

1. А. Ахунов, Ч. Җамалетдинова "Ягъкуб Хәлили: биографиягә яңа өстәмәләр", "Сөембикә" журналы, 2016, №10

2. Татарская энциклопедия: https://tatarica.org/ru/razdely/sredstva-massovoj-informacii/personalii/halili-yakub-ibragimovich

Мухина Р.Р
РТ, Кайбицкий муниципальный район,
МБОУ «Большеподберезинская СОШ
им. А. Е.Кошкина

ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА

"Не в количестве знаний заключается,образование,
а в полном понимании и искусном
применении всего того, что знаешь».
Дистерверг.

Аннотация: Сегодня внедрение компьютерных технологий в учебный процесс является неотъемлемой частью школьного обучения. Общепризнанно,

что использование компьютерных технологий в образовании неизбежно, поскольку существенно повышается эффективность обучения и качество формирующихся знаний и умений. Применение компьютерных программных средств на уроках родного языка и литературы позволяет учителю не только разнообразить традиционные формы обучения, но и решать самые разные задачи: заметно повысить наглядность обучения, обеспечить его дифференциацию, облегчить контроль знаний, повысить интерес к предмету, развивать познавательную активность обучающихся.

Ключевые слова: цифровые УМК, образовательные задачи, технология личностно-ориентированного обучения.

Российская школа переживает сегодня серьёзные преобразования. На смену требованиям (ЗУН) знаний, умений и навыков пришли федеральные государственные образовательные стандарты нового поколения, в основе которого лежит формирование универсальных учебных действий (УУД). В концепции стандартов общего образования второго поколения в Российской Федерации отмечается обновление содержания образования и использование новых технологий.

Особенность ФГОС нового поколения – деятельностный характер, который ставит главной задачей развитие личности ученика. Формулировки стандарта указывают на реальные виды деятельности, например, на активное использование информационно-коммуникационных технологий на уроках в школе. Информационные технологии открывают значительные возможности расширения образовательных рамок по каждому предмету в общеобразовательной организации. В содержание образования закладывается развитие новых процессуальных умений:

-самостоятельно заниматься своим обучением и получать нужную информацию

-работать в группе и принимать решения;

-использовать новые технологии: **информационные и коммуникативные.**

«Развитие коммуникативных компетенций с использованием цифровых технологий на уроках татарского языка и литературы» моя методическая проблема с 2020 года. В современной методической науке мультимедиа рассматривается как наиболее распространенный вид средств новых информационных технологий, который способствует оптимизации учебного процесса. Использование компьютера значительно повышает наглядность обучения, активизирует процесс овладения знаниями и формирования навыков и умений, помогает обеспечить индивидуализацию обучения, организовать самостоятельную работу учащихся.

Использование новых информационных технологий в обучении позволяет рассматривать школьника как центральную фигуру образовательного процесса, и ведет к изменению стиля взаимоотношений между его субъектами. При этом учитель перестает быть основным источником информации и занимает позицию человека, организующего самостоятельную деятельность учащихся, и

управляющего ею. Его основная роль состоит теперь в постановке целей обучения, организации условий, необходимых для успешного решения образовательных задач. Таким образом, ученик учится, а учитель создает условия для учения; авторитарная по своей сути классическая образовательная технология принуждения трансформируется в личностно-ориентированную. Современные цифровые технологии предоставили большую возможность учителю татарского языка для эффективного образовательного процесса, для повышения мотивации, интереса к изучению татарского языка и татарской литературы.

Сегодня внедрение компьютерных технологий в учебный процесс является неотъемлемой частью школьного обучения. Современный школьник уже на начальной ступени образования имеет элементарные навыки пользователя персонального компьютера, поэтому в основном звене педагогу нужно активно использовать современные интерактивные технологии, развивая в ребёнке умения работать с необходимыми в повседневной жизни информационными системами. Общепризнанно, что использование компьютерных технологий в образовании неизбежно, поскольку существенно повышается эффективность обучения и качество формирующихся знаний и умений. Применение компьютерных программных средств на уроках родного языка и литературы позволяет учителю не только разнообразить традиционные формы обучения, но и решать самые разные задачи: повысить наглядность обучения, обеспечить его дифференциацию, облегчить контроль знаний, повысить интерес к предмету. В процессе использования ИКТ на уроках формируется умение школьников самостоятельно обрабатывать информацию, что в свою очередь формирует у обучающихся:

- умение принимать оптимальное решение или предлагать варианты решения в сложной ситуации;
- развивает умение осуществлять экспериментально- исследовательскую деятельность.

Использование этой технологии открывает для учителя новые методические возможности подготовки и проведения уроков татарского языка и литературы (и не только этих предметов), позволяет формировать культуру умственного труда, развивает внимание, творческую активность, дисциплинированность школьников. А если эта работа сопровождается ярким, эмоционально насыщенным учебным материалом, то она повышает познавательную мотивацию, что способствует прочному усвоению материала. Видеоуроки, виртуальные экскурсии, программы-репетиторы, справочники, энциклопедии и методические разработки к ним – сейчас существует огромный интерактивный мир возможностей для организации успешного образовательного процесса.

Одним из существенных факторов необходимости использования информационных технологий является еще и дефицит источников учебного материала, возможность представления уникальных информационных материалов (картин, рукописей, видеофрагментов, звукозаписей и т.д.). Наряду

с этим, с помощью компьютерных технологий, мы решаем не только профессиональную задачу построения образовательного процесса, направленного на достижение целей образования, но и имеем возможность создавать и использовать образовательную среду, проектировать и осуществлять профессиональное самообразование, что актуально для реализации регионального компонента учебного плана.

ИКТ на уроке не самоцель, а ещё один способ постижения мира. ИКТ позволяет погрузиться в другой мир, увидеть его своими глазами, стать как быть участником того или иного праздника, традиции. По данным исследований, в памяти человека остается 1/4 часть услышанного материала, 1/3 часть увиденного, 1/2 часть увиденного и услышанного, 3/4 части материала, если ученик привлечен в активные действия в процессе обучения.

Задачи, стоящие перед учителем словесником при применении информационных технологий, предполагают работу с текстом, с художественным словом, с книгой. Учителю родного языка необходимо сформировать прочные орфографические и пунктуационные умения и навыки, обогатить словарный запас учащихся, научить их владеть нормами литературного языка, дать детям знание лингвистических и литературоведческих терминов. Бесспорным помощником в решении этих задач являются ИКТ. Использование информационно-коммуникационных технологий эффективно на многих типах и этапах уроков: при изучении нового материала, на повторительно-обобщающих уроках, заключительных лекциях по курсу, этапах орфографической разминки, закрепления новой темы, проведения самостоятельной работы. При этом для ученика техника выполняет различные функции: учителя, рабочего инструмента, объекта обучения.

Методы обучения, применяемые на уроках с использованием ИКТ: объяснительно-иллюстративный, частично-поисковый, проблемный, исследовательский. Применяемые приемы: разъяснение с применением презентации, видеофрагментов, поиск решения проблемы, исследование каких-либо явлений, объектов, прогнозирование и т.д.

Использование компьютерных технологий в преподавании любого предмета таит в себе неограниченные возможности. С помощью технологий можно решать такие педагогические задачи, как обучение в сотрудничестве, активизация познавательной деятельности, осуществление дифференцированного, индивидуализированного, личностно- ориентированного подхода, разрешать проблемы разноуровневого и группового обучения и т.д. и т.п. Компьютерные технологии предполагают обучение общению ребенка с компьютером, но одновременно и коррекции учителем процесса обучения. Оптимальное сочетание индивидуальной и групповой работы способствует повышению эффективности образовательного процесса. Доминантой внедрения компьютера в образование является резкое расширение сектора самостоятельной учебной работы, и относится это, разумеется, ко всем учебным предметам. Принципиальное новшество, вносимое компьютером в образовательный процесс – интерактивность, позволяющая развивать активно-деятельностные формы

обучения. Именно это новое качество позволяет надеяться на реальную возможность расширения функционала самостоятельной учебной работы – полезного с точки зрения целей образования и эффективного с точки зрения временных затрат. Компьютерная деятельность на уроке татарского языка ориентирована на поддержку традиционного курса обучения, и в этом случае она не только не отвлекает ученика от предмета, но и служит развитию у ребёнка повышенного интереса к нему.

Построение схем, таблиц в презентации позволяет экономить время, более эстетично оформить материал.

Таким образом, обучение родному языку в школе как раз та область, где компьютеризация может принципиально изменить и методы работы, и, что самое главное, ее результаты.

Общеизвестно, что при использовании видеосюжетов мобилизуется психическая активность учащихся, повышается интерес к уроку, расширяется объём усваиваемого материала, формируются нравственные качества. Всё это позволяет понять практическую значимость использования видеосюжетов на уроках.

Отмечается, что видеосюжеты позволяют учителю более эффективно подготовить учеников к написанию сочинений и изложений разных жанров.

Видеосюжеты содержат интересный документальный и фактический материал, что помогает учителю обеспечить урок русского языка более совершенным изобразительным материалом по сравнению с репродукциями и фотографиями.

Использование видеосюжетов о родном крае, о странах и народах способствует патриотическому и интернациональному воспитанию учащихся.

Просмотр видеосюжетов (7-10 мин) способствует развитию не только письменной, но и устной речи. Пересказывая увиденные сюжеты, дети обучаются приёмам построения речи, речевому этикету.

Уроки родной литературы – это разговор особый. Они должны быть яркими, эмоциональными, с привлечением большого иллюстрированного материала, с использованием аудио- и видео- сопровождений. Всем этим может обеспечить компьютерная техника с ее мультимедийными возможностями, которые позволяют увидеть мир глазами живописцев, услышать актерское прочтение стихов, прозы и классическую музыку, попасть на виртуальную экскурсию по местам, связанным с жизнью и творчеством какого-либо писателя. На уроках литературы применение ИКТ позволяет использовать разнообразный иллюстративно-информационный материал.

Неограниченные возможности компьютера позволяют интегрировать русский язык и литературу, изобразительное искусство и музыку, использование мультипликации и анимации разнообразят уроки, активизируют учащихся.

Поскольку в наше время литература тесно связана с другими видами искусства, использование последних технических средств становится все более актуальным.

Самой распространенной формой своей работы на уроках родного языка и литературы могу назвать работу с компьютерными презентациями, выполненными в программе PowerPoint. Основная функция презентации - служить наглядным материалом.

Наиболее часто презентации используются на уроках изучения биографии. Данные работы обычно представляют набор изображений: портреты, фотографии писателей, мест, связанных с их жизнью и творчеством; а также несут краткую информацию об основных этапах литературной деятельности и жизни

Как и любой метод работы, работа с учебными компьютерными программами имеет свои достоинства и недостатки. И для того, чтобы деятельность в данном направлении была успешной, нужно взвесить все «за» и «против».

При проведении уроков и при подготовке к ним использую материалы цифровых образовательных ресурсов: Федеральный центр информационно-образовательных ресурсов (http://fcior.edu.ru); Единая коллекция цифровых образовательных ресурсов (http://school-collection.edu.ru), материалы методических библиотек сайтов (Социальная сеть работников образования http://nsportal.ru,Завуч.инфоhttp://www.zavuch.info/,Фестиваль педагогических идей http://festival.1september.ru, ПроШколу.ру - бесплатный школьный портал - http://www.proshkolu.ru/) , Татар телендә Интернет-белем үзәге - http://belem.ru/ и другие.

В современном обществе, когда информация становится высшей ценностью, а информационная культура человека - определяющим фактором их профессиональной деятельности, изменяются и требования к системе образования, происходит существенное повышение статуса образования. Каждому человеку необходимо постоянно повышать уровень своего образования для обеспечения успешности. Повышение эффективности, адаптивности и содержательности учебного процесса достигается путем комплексного использования различных программных и технических средств, а также применения приемов и методов активного обучения.

Именно поэтому технология личностно-ориентированного обучения с использованием ИКТ на нынешнем этапе развития образования в России - это не дань моде, а объективная реальность, обязательное требование к современному уроку. Так как основной задачей школы является не только обучение и воспитание детей, но подготовка выпускника, готового самостоятельно ориентироваться в жизни, адаптироваться, принимать решения, чувствовать себя уверенно в век компьютерных технологий.

Активное использование в учебном процессе информационно-коммуникационных технологий повышает эффективность обучения, позволяет содержательно и методически обогатить учебный процесс, разнообразить его, несомненно, является одним из условий достижения нового качества общего образования.

Список использованных источников
1. Татар әдәбиятыннан гомуми белем бирү стандарты К. 2008.
2. Татар теленнән гомуми белем бирү стандарты.К.2008.
3. С.Г.Вәгыйзов, Р.Г.Вәлитова.Башланыч мәктәптә татар теле методикасы. Казан. Татарстан китап нәшрияты,1975.
4. А.Г.Әминов, Г.М.Әдһәмова "Урта мәктәптә әдәбият укыту методикасы". Казан.Татарстан китап нәшрияты, 1986.
5. Г.Н.Селевко. Современные образовательные технологии. Москва "Народное образование" 1998.
6. Е.И.Пассов. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению.- Москва , 1989.
7. Р.А.Юсупов. Укучыларда сөйләм культурасы тәрбияләү. Казан. Татарстан китап нәшрияты, 1983.
8. Г.Д.Томахин. Лингвострановедение. Что это такое?// Ин.языки в школе.-1996.-№6.
9. Ф.Ф.Харисов.Научные основы начального обучения татарскому языку как неродному/ Под ред. Л.З.Шакировой.- Казань, 2000.

Г.З.Ногманова
Арча районы МБГБУ "Носы төп мәктәбе",
башлангыч сыйныфлар укытучысы

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФЛАРДА ТУГАН ТЕЛ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ

Аннотация: систематическое и целенаправленное использование ЦОР на уроках родного языка и литературы повышает заинтересованность учащихся в обучении. Следовательно, будет повышаться и качество знаний по предмету.

Таким образом, ЦОР стимулирует разнообразие творческой деятельности учащихся, дает возможность увеличения объема информации, воспитывает навыки самоконтроля, повышает интерес к предмету.

Күп белдерүгә караганда, аз белдереп, эзләнү орлыгын салу һәм эзләгәнен үзе табарга юллар күрсәтү- мөгаллим бирә торган хезмәтләрнең иң кадерлесе, иң зурысыдыр дигән бөек татар язучысы Г. Ибраһимов.

Хәзерге вакытта әйләнә-тирәдәге цифрлы мохит кече яшьтән башлап, бала тормышының аерылгысыз өлешенә әверелде. Яшәешне электрон технологияләр чолгап алган заманда, укучыларга белем бирү процессы да үзгәрешсез кала алмый. Укытуның күрсәтү һәм техник чаралары кулланылмаган дәрес заманча дәрес була да алмый.

Заманча технологияләр файдаланып белем бирү түбәндәге мөһим бурычларны үтәргә ярдәм итә:

укучыда телгә кызыксыну уята;

аның танып белү активлыгын үстерә;

укучыларның иҗади мөмкинлекләрен камилләштерә;

белемнәрне тирәнәйтә.

Бүгенге көндә мәгълүмати-методик ресурсларның берсе – ул цифрлы белем бирү ресурсы. Соңгы вакытта татар теле һәм әдәбиятыннан мәгълүмати ресурслар саны артты. Татар теле дәресләрендә интернет ресурслар кулланып укыту, укучыларымда уку, язу күнекмәләрен үстерә. Татар теле һәм әдәби уку дәресләрендә:

• электрон дәреслекләр кулланам;

• әдәби әсәрләрне электрон вариантта тыңлыйбыз;

• электрон сүзлекләр , энциклопедияләрне кулланабыз;

• онлайн кроссвордлар төзибез;

• виртуаль музейларга экскурсия ясыйбыз.

• белем ру, туган телем ру, ана теле ру сайтларыннан шулай ук edu tatar ru порталыннан эшем өчен кирәкле матералларны алам;

Укыту процессында информацион - коммуникатив технологияләр кулланганда санитар-гигиена нормаларын да онытмаска кирәк. Башлангыч класс укучысының компьютер артында эш регламенты 10 минуттан арттырмыйм. Физкультминуткалар, күзләргә зарядка даими эшләтәм. Дәресләремдә заманча технологияләрне кулланып мин түбәндәге нәтиҗәләргә ирешә алдым дип уйлыйм:

• укучыларның сөйләм теле яхшыра, сүзлек запасы киңәя;

• укытуның сыйфаты арта;

• татар мәдәнияте, сәнгате, әдәбияты турында күзаллаулары үсә;

• укучыларның иҗади эшчәнлеге арта.

Электрон белем бирү сайтында цифрлы белем ресурслары (ЦОР) урнаштырылган. Монда татар телен өйрәнү өчен төрле дәрес темалары бар. Һәр темага лексика, грамматика, диалоглар һәм аудирование күнегүләре урнаштырылган. Татар телен өйрәнү өчен онлайн дәреслек күптөрле уеннар, биремнәр, кроссвордлар белән дә тулыландырылган.

Мәгариф сыйфатын үстерү максатын алга куеп эшләнгән «БАЛА» дип аталучы мультимедиалы интерактив китапханә татар телен һәм татар әдәбиятын өйрәнүгә юнәлтелгән. Әлеге китапханә әсәрләрен тулы дәрес буена һәм дәреснең бер өлеше итеп алырга була. Дәрестә текстның рус һәм татар телендәге вариантын тыңларга, укырга, караоке буенча эшләргә мөмкин. Әсәрне тулысынча өйрәнеп беткәннән соң тикшерү өлешендә биремнәр үтәргә, фикер алышырга ягъни рәсем буенча сорауларга җавап бирергә, ә иң соңыннан тестлар ярдәмендә әсәрне ни дәрәҗәдә аңлауны тикшерергә була. Мультимедиада һәр әсәр буенча биремнәр бирелгән. Аларны укытучы дәрес структурасының үзе кирәк дип тапкан этабында куллана ала. Монда шулай ук татарча мультфильмнар карарга мөмкин, аларның саны гел артып тора. Башлангыч сыйныф укучыларына әдәби уку дәресендә, мисал өчен, әкият, шигырь, хикәя укыганнан соң, әлеге әсәр буенча төшерелгән татар телендә мультфильмнар күрсәтү дә әһәмиятле һәм отышлы. Укучы укыган текстның эчтәлеге, андагы

геройлар мультфильмда визуальләшә. Әлеге образлар укучының күзаллавы белән тәңгәл килергә яки килмәскә мөмкин, шулай ук текстны укыган вакытта аңлашылмаган моментларга, мультфильм карау вакытында ачыклык кертелергә мөмкин. Шулай итеп әсәрнең эчтәлеге укучының хәтеренә сеңеп кала.

“Ана теле” порталындагы видеоязмаларны тыңлыйбыз. Мультфильмнарны тавышсыз гына тыңлап, балаларга аларны үзләренчә “тавышландырырга” (персонаж булып сөйләргә) кушкан биремнәр дә бик кызыклы килеп чыга.

Хәзерге укучылар интернетсыз тора алмыйлар, әлеге фактны үз фәнемә карата уңай файдалану өчен, мин өй эшләрен интернет ресурсларга таянып әзерләп килергә кушам. Бу укучыларга өй эшен сайлап алу мөмкинлеге тудыра. Мисал өчен, язучы турында белешмә, аның фотосурәте, җыр текстлары, татарча мәкальләр һ.б. Әлеге эшләрне укучылар яратып башкаларалар.

Туган тел дәресләрендә татар сайтларыннан куллану да искиткеч нәтиҗәләр бирә. Укучылар бу сайтлар ярдәмендә үзлектән телне үзләштерә алалар, телне белү дәрәҗәсен үстерәләр. Шундый сайтка түбәндәгеләр керә: “Татар иле”татар теленә өйрәтү өчен мәгълүмати-социаль челтәр, “Белем.ру”.

Belem.ru - татар телендә белем бирүче укытучылар эшендә зур ярдәм. Бирედә педагогларга, студентларга, мәктәп укучыларына, мәктәпкәчә яшьтәге балаларга һәм, гомумән, татар теленә битараф булмаган һәркем өчен бай мәгълүмат урнаштырыла. Сайтның Яңалыклар, Китапханә (http://miras.belem.ru), Ресурслар, Каталог һәм башка күп кенә рубрикалары бар. Интернет-белем бирү үзәгендә актуаль темаларга белгечләр фикере, әңгәмәләр; фән дөньясыннан соңгы яңалыклар; мәгариф проблемаларын яктырткан дөньякүләм матбугатка күзәтү, мәктәп укучылары һәм мөгаллимнәр өчен олимпиадалар, конференцияләр, курслар турында мәгълүмат, Россия һәм Татарстандагы норматив документларны да табарга мөмкин. Китапханә өлешендә классик әсәрләрнең оригиналы, кыскача эчтәлекләре, әдәбият-тел темасына мәкаләләр, мәшһүр әдипләребезнең тормыш юлы һәм иҗаты электрон һәм хәтта аудио вариантта тәкъдим ителә.

Моннан тыш инфоурок, nsportal.ru, педсовет.ру, копилкауроков.ру һ.б.сайтларда төрле викториналар, тестлар, конкурслар шактый.

Укытучының бурычы - яңалыклар агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш алу, укытуның һәр этабы өчен уку материалын аңлатуның иң уңышлы вариантын табу. Шул ук вакытта аларның бер-берсе белән ярашырга тиешлеген дә онытмау зарур. Татар теле дәресләрендә мәгълүмати технологияләрне куллануның өстенлеге бәхәссез. Барыннан да элек алар – шәхескә юнәлтелгән ныклы һәм вариатив. Төрле технологияләр, компьютер, мультмедиа технологияләре күрсәтмәлелекне, контрольлекне тәэмин итеп һәм күп мәгълүмат биреп, укытуның сыйфатын күтәрергә ярдәм итә, этәргеч бирә.

Сагдиева А.Н.,
г. Набережные Челны, МБОУ «СОШ №39»,
учитель начальных классов

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье говорится о том, что новые информационные технологии вносят существенные изменения в работу учителя. Занятия в инновационном режиме меняют мировоззрение самого педагога. Задача учителя - сделать каждый урок привлекательным и по - настоящему современным. Информационные технологии не только облегчают доступ к информации, открывают возможности разнообразной учебной деятельности, её индивидуализации и дифференциации, но и позволяют по - новому, на более современном уровне организовать сам процесс обучения, построить его так, чтобы ученик был бы активным и равноправным его членом.

Ключевые слова: родной язык, информационно-коммуникационные технологии, мультимедийные презентации.

Через знание родной речи, через любовь к ней рождается любовь к родному краю. Язык является средством сохранения материального и духовного наследия каждой нации. Изучение родных языков способствует повышению качества образования и национальному пониманию - культурных традиции народов.

В последнее время вызывают тревогу горечь пренебрежение родным языком, родной литературой. Сегодня достаточно часто можно встретить родителей и детей, которые считают знание родного языка второстепенным, порой даже не нужным. Такие люди достойные скорее жалости, чем осуждения. Как нет дерева без корней, так нет и человека без родного языка, который выводит в прошлое и настоящее его народа. В сложившейся не простой ситуации первостепенная задача учителя родного языка заключается в привитии интереса к изучению родного языка и литературы, в развитии чувства гордости за свою историю, народ.

Современный этап развития школы ставит перед учителем новые важные задачи, направленные на совершенствование всей учебной воспитательной деятельности в учебном предмете образовательно воспитательных возможностей может лишь высокий уровень как классной, так и внеклассной работы.

Новые информационные технологии вносят существенные изменения в работу учителя. Занятия в инновационном режиме меняют мировоззрение самого педагога. Учителю - новатору становится самому интересно овладевать

Интернет-технологиями и использовать их в учебно - воспитательном процессе.

Задача учителя-словесника - сделать каждый урок привлекательным и по-настоящему современным. Однако, как показала практика, используя информационные технологии в учебном процессе, не стоит делать это эпизодически, бессистемно, иначе они не повлияют на результаты обучения.

Сегодня уже трудно представить работу образовательного учреждения без доступа в глобальное информационное пространство. Интернет является универсальным средством поиска информации и передачи знаний.

Информационные технологии не только облегчают доступ к информации, открывают возможности разнообразной учебной деятельности, её индивидуализации и дифференциации, но и позволяют по- новому, на более современном уровне организовать сам процесс обучения, построить его так, чтобы ученик был бы активным и равноправным его членом.

Внедрение новых информационных технологий позволяет активизировать учебный процесс, реализовать идеи развивающего обучения, повысить темп урока, увеличить объем самостоятельной работы учащихся, что является результатом готовности учителя к введению и реализации ФГОС общего образования.

Преподавателю родного языка необходимо сформировать прочные орфографические и пунктуационные умения и навыки, обогатить словарный запас учащихся, научить их владеть нормами литературного языка, дать детям знание лингвистических и литературоведческих терминов. В этом большое значение имеет УМК, по которому работает педагог.

Информационно-коммуникационные технологии я применяю в урочной деятельности на всех этапах обучения: при объяснении нового материала, закреплении; повторении, контроле ЗУНов, во внеклассной работе и исследовательской деятельности. Организуя урок с использованием ИКТ, планирую как фронтальную, так и самостоятельную работу, сочетаю работу на компьютере с обсуждением и общением.

Создаю слайды с текстовым изображением по следующим разделам: словарно-орфографическая работа, подготовка докладов о жизни и деятельности известных лингвистов, изучение любого раздела языка.

Создаю слайды с графическим изображением: обобщающие таблицы, схемы, алгоритмы действий по всем разделам науки о языке, а на этапе закрепления изученного или на этапе повторения пройденного использую данные таблицы, схемы для решения учебно познавательных задач.

Активно использую на уроках разного вида диаграммы, которые дают возможность в наглядном виде увидеть результат работы ученика по решению учебной задачи или проблемы. Например: при изучении раздела «Лексика» учащиеся знакомятся со словарным запасом слов. В предложенном тексте находят слова входящие в активный словарь, и слова, входящие в пассивный словарь: неологизмы, архаизмы, историзмы. Итог работы - диаграмма которая демонстрирует соотношение активного и пассивного словаря в данном тексте. Или провожу опрос, в ходе которого задаю вопросы, связанные с лингвистикой,

обрабатываю полученную информацию, наглядно представляю в виде диаграммы.

Создаю мультимедийные презентации, привлекаю к этой работе и учеников. Выполнение творческих и научно-исследовательских работ, а также проектная деятельность учащихся с использованием информационно-коммуникационных технологий способствуют обучению сотрудничества, групповой работе, формированию и развитию аналитических навыков учащихся, повышению информационной грамотности.

Презентации разных типов помогают мне при объяснении нового материала, повторении, закреплении, обобщении.

Дидактические материалы в компьютерном варианте решают несколько задач:

— повышают производительность труда учителя я учащихся на уроке;
— увеличивают объем использования наглядности на уроке;
— экономят время учителя при подготовке к уроку.

Мультимедийные презентации я использую для того, чтобы выступающий (учащийся или учитель) смог на экране или мониторе наглядно продемонстрировать дополнительные материалы к своему сообщению, например, видеозапись отрывка из художественного фильма, снимки, иллюстрации.

При демонстрации слайдов деятельность учителя заключается в управлении темпом подачи материала, акцентировании внимания

учащегося на наиболее важных моментах, повторении и разъяснении непонятных положений. Ученики в тетрадях делают пометки, выписки, цитаты, составляют конспект излагаемого материала. У учащегося, таким образом, формируется учебно-информационные умения и навыки.

Большое внимание уделяю созданию учащимися собственных текстов. Разнообразны формы письменных работ различного уровня сложности: сочинения различных типов, изложения сжатые и подробные, изложения-миниатюры, письмо по памяти, зрительный диктант, творческий диктант.

Разнообразие учебных заданий, интересные тексты, деление упражнений по уровням позволяет не только дифференцировать обучение, но и применять групповые формы работ, что способствует формированию коммуникативной компетентности учащихся.

В заключение хочется отметить, что использование компьютерных технологий способствует реализации ФГОС общего образования на уроках родного языка:

— повышает эффективность обучения (развитие интеллекта учащихся и навыков самостоятельной работы в поиске информации; разнообразие форм учебной деятельности учащихся на уроке);

— повышает интерес ребенка к изучению предмета и к учению в целом, улучшает качество образования, активизирует творческий потенциал ученика и учителя, включает учащихся и педагогов в современное пространство информационного общества;

— осуществляет индивидуальный и дифференцированный подходы в обучении (работа самостоятельно с оптимальной для себя скоростью);

— обеспечивает гибкость управления учебным процессом (отслеживание процесса и результата своей работы);

— улучшает организацию урока (дидактический материал всегда имеется в достаточном количестве);

— повышает качество контроля знаний учащихся и разнообразие его форм;

— расширяет объём предъявляемой учебной информации.

Следует также помнить, что применение информационных технологий в учебном процессе по родному языку и литературе станет эффективным, если будет обеспечена их органическая связь и сочетаемость с традиционными методами и приемами обучения.

Использование ИКТ на каждом уроке, конечно, не реально, да и не нужно. Компьютер не может заменить учителя и учебник, поэтому эти технологии необходимо использовать в комплексе с имеющимися в распоряжении учителя другими методическими средствами. Необходимо научиться использовать компьютерную поддержку продуктивно, уместно и интересно.

Современный педагог обязательно должен научиться работать с новыми средствами обучения хотя бы для того, чтобы обеспечить одно из главнейших прав ученика - право на качественное образование.

Учитель – это прежде всего человек, который любит детей, находит радость в общении с ними, умеет дружить, верить, что каждый ребенок может стать хорошим человеком, понимает его душу и уважает. Каждый своим словом, жестом, движением, взглядом мы должны дать понять наше отношение, и они обязательно ответят взаимностью.

Список использованных источников

1. Баранова, Е. В. Информационные технологии в образовании [Электронный ресурс] / Е. В. Баранова. - Москва : Лань", 2016. - Режим доступа: ЭБС "Издательство Лань". - Неогранич. Доступ.

2. Захарова, И.Г. Информационные технологии в образовании / И.Г. Захарова. - М.: Academia, 2017. - 48 с.

Салаватова Г.Ф.,Хадиева С.З.,
С. Высокая Гора, МБОУ "Высокогорская СОШ №3
Высокогорского муниципального района РТ",
учителя начальных классов

ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: Татарский язык — один из важнейших источников многовековой истории и культуры Татарстана. Он является ключевым

элементом сохранения традиций и обычаев татарского народа. Все чаще и чаще на уроках стали применяться различные электронные образовательные ресурсы, инновационные методы и технологии. Конечно, это совсем неудивительно – ведь мы живём в совершенно удивительное время высоких скоростей и бурного развития новых технологий. Инновационные методы и технологии, применяемые на уроках, вносят разнообразие в повседневную учебную деятельность, способствуют развитию интереса учащихся к предмету и желанию изучения языка, а также формируют метапредметные универсальные учебные действия учеников и учебный процесс становится интересным и интенсивным.

Ключевые слова: инновационные технология, интерактивные игры на платформах: LearningApps.org, Wordwall, еТреники, Online Test Pad.

Инновационная технология — это методика и процесс создания чего-либо нового или усовершенствования уже существующего с целью обеспечения прогресса и повышения эффективности в различных сферах деятельности человечества. Инновационный подход к обучению позволяет так организовать учебный процесс, что ребёнку урок и в радость, и приносит пользу, не превращаясь просто в забаву или игру.

Процесс преподавания татарского языка в школе носит не только образовательный характер, но и направлен на воспитание успешной личности, ориентированной на общечеловеческие и национальные ценности. Я пытаюсь формировать и развивать творчески мыслящую личность ребенка, способную принимать нестандартные решения. Основным результатом своей деятельности я считаю, получение детьми прочных знаний, умений, навыков по предмету, умение их применять на практике. Каждый новый урок должен базироваться на предыдущих. Чтобы создать интерес к предмету, умело использую игровые элементы, провожу уроки-диспуты, уроки- ярмарки, уроки- лекции и. т.д. Использование ИКТ в учебном процессе позволяет повысить эффективность обучения, приблизить его к реальному уровню деятельности.

При изучении любого языка мира человек старается научиться его коммуникативной деятельности. Компьютер как новое техническое средство начинает активно внедряться во все сферы преподавания татарского языка как иностранного, меняя свои функции в зависимости от целей, задач, этапа обучения и др. Эффективность применения информационных технологий на уроках татарского языка не подлежит сомнению. В числе преимуществ их использования в качестве средств обучения можно назвать субъектную ориентацию, гибкость и вариативность. Компьютер помогает повысить уровень преподавания, обеспечивая наглядность, контроль, большой объем информации, являясь, наконец, стимулом в обучении. Чтобы процесс обучения был эффективным и интересным, на каждом этапе урока я использую различные методы и приемы активизации.

Лэпбук – это современная инновационная форма организации образовательной деятельности с детьми младшего школьного возраста для

развития познавательной активности и развития самостоятельности. Это игра, творчество, познание и исследование нового, повторение и закрепление изученного материала, систематизация знаний в занимательной и увлекательной игровой форме, где ребенок учится самостоятельно собирать и организовывать информацию.

В настоящее время «Лэпбукинг» (изготовление лэпбуков) признан инновационной технологией, имеющей множество достоинств. Лэпбуки имеют небольшие размеры и ребенку удобно их рассматривать, держа на коленях. Работа над лэпбуком достаточно разнообразна, кроме того, роль педагога в такой работе сводится не к тому, чтобы быть источником информации, а как раз наоборот, педагог является тем фактором, который подталкивает учеников к совершению открытий. Каждый лэпбук уникален, как уникален и его создатель. Представленные игры, наглядный материал, упражнения - все они нацелены на развитие всех компонентов речевой системы, на развитие зрительного восприятия, мелкой моторики. Все материалы пособия несут развивающую и познавательную функцию. Для маленьких исследователей и любителей тайн - это ведь просто находка!

Обучение детей татарскому языку в школе – одна из самых актуальных проблем в современном мире. Хорошее владение татарским языком как средством общения - веление сегодняшнего дня: оно необходимо не только для успешной учебы в дальнейшем, но и для интеллектуального и нравственного становления учеников. Поэтому, я решила изготовить интерактивное пособие лэпбук по татарскому языку. Лэпбук можно сделать в бумажном и электронном видах.

Разработка интерактивных игр на платформах: LearningApps.org, Wordwall, eТреники, Online Test Pad

Сервис LearningApps является приложением Web 2.0 для поддержки образовательных процессов в учебных заведениях разных типов, которое позволяет создавать интерактивные учебно-методические приложения по разным учебным предметам.

Особенностью сервиса является то, что все задания, созданные пользователями, собраны в галерее и являются общедоступными. Для удобства поиска все интерактивные задания скомпонованы по категориям (учебным предметам). Помимо выбора категории (Рис. 2), существует возможность выбора по уровню сложности заданий (задания для начальных классов, средней школы, старшей школы, профессионального образования).

Использовать готовые задания имеет возможность каждый, даже не зарегистрированный, пользователь. Создавать же и сохранять собственные материалы возможно только пройдя несложную регистрацию. Кроме того, создавая собственные материалы, пользователь может сохранить их как личное приложение так и для общего пользования.

Wordwall представляет собой многофункциональный инструмент для создания как интерактивных, так и печатных материалов. Большинство шаблонов доступны как в интерактивной, так и в печатной версии.

Интерактивные упражнения воспроизводятся на любом устройстве, имеющем доступ в интернет: на компьютере, планшете, телефоне или интерактивной доске.

Программа WordWall проста в использовании и помогает создавать упражнения, оптимально подходящие, как для интерактивной доски, так и для индивидуальной работы на компьютерах, не требует специальных знаний и умений от преподавателя, позволяет создавать интерактивные упражнения с использованием изображений и тестов. Встроенный искатель изображений автоматически находит и предлагает изображения. Кроме того, редактор, работающий онлайн, позволяет выполнять упражнения дистанционно, и собирать статистику выполнения заданий учащимися. Печатные версии можно распечатать и использовать их в качестве самостоятельных учебных заданий.

Один из плюсов сервиса WordWall - это существование программы для создания и использования упражнений оффлайн. На любом компьютере без выхода в интернет можно установить программное обеспечение и на электронном носителе предоставить упражнения.

У программы понятный пользовательский интерфейс на многих языках. Для любого этапа урока можно найти подходящий шаблон.

еТреники — это онлайн-конструктор учебных тренажёров. Вы сможете конфигурировать небольшие веб-приложения — тренажёры. Каждый тренажёр получает на сайте уникальный код и доступен всем желающим. Вам остается только поделиться ссылкой.

Вы сможете начать конструировать тренажёры различных типов. Пока до ступны: «Морфанки», «Кокла» и «Картофан».

Таким образом, при выполнении интерактивных заданий у учащихся повышается восприятие и запоминание информации, увеличивается результативность работы памяти, более интенсивно развиваются такие интеллектуальные и эмоциональные свойства личности, как – устойчивость внимания, умение его распределять; способность анализировать, классифицировать. Наши ученики с удовольствием работают с сервисом LearningApps, Wordwall, еТреники, Online Test Pad выполняют практически все задания, добиваются полного их выполнения. При обсуждении трудностей выполнения заданий, учащиеся анализируют и оценивают уровень своих знаний, вырабатывают стратегию дальнейшего поведения для достижения более высокого уровня знаний, просят или предлагают помощь друг другу. Такое поведение и повышение мотивации к обучению учеников дает нам обратную связь о том, что сервисы LearningApps, Wordwall, еТреники, Online Test Pad действительно являются инструментом формирующего оценивания, поддерживает процесс учения, развивает познавательные процессы наших учеников.

В заключение хочется отметить, что главное в работе учителя – это стремление к творческому поиску. Такие уроки позволяют учащимся видеть пользу от изучения предмета, следствием чего является повышенный интерес и качество образования по изучаемому предмету.

Список использованных источников

1. Газизова, Т.В. Формирование мотивации учебной деятельности младших школьников / Т.В. Газизова, Т.А. Колесникова, А.А. Федченко и др. // Проблемы современного педагогического образования. Серия: Педагогика и психология. - Ялта: РИО ГПА, 2017. - Вып. 56. - Ч. 9. - С. 44-53.

2. Ересько Т.Н. Использование проектной деятельности на уроках, как средство активизации познавательной деятельности и повышение мотивации младших школьников (из опыта работы) / Т.Н. Ересько. - Магнитогорск: б\и, 2019. - 13 с.

3. Федина, Л.С. Организация проектно-исследовательской деятельности в начальной школе как фактор повышения уровня учебной мотивации младших школьников / Л.С. Федина // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. - 2011. - № 4. - С. 7-9.

4. Статья " Современные инновационные технологии" https://infourok.ru/statya-sovremennie-innovacionnie-tehnologii-2803585.html (Дата обращения: 13.10.2023)

Фаррахова Р.Р.,
МБОУ «Минняровская ООШ»Актанышского района,
учитель родного(татарского) языка и литературы ;
Фархутдинова Л.Ф.,
ГБОУ «Актанышская кадетская школа-интернат
им. Героя Советского Союза Х. Заманова»
учитель родного(татарского) языка и литературы

ТУГАН ТЕЛНЕ УКЫТУДА ЭЛЕКТРОН УКЫТУ МЕТОДИК КОМПЛЕКСЛАРЫНЫҢ РОЛЕ

Аннотация. В данной статье затрагивается вопрос применения электронных учебно-методических комплексов в обучении родному языку. А также представляется дидактический потенциал данных комплексов для изучения и обучения различным видам речевой деятельности. В статье подчеркивается, что электронные УМК играют большую роль в развитии и сохранении родного языка. Эти материалы могут использоваться на разных этапах урока.

Ключевые слова: электронные учебно-методические комплексы, родной язык, этапы урока, комплекс упражнений.

Abstract: This article touches upon the issue of the use of electronic educational and methodological complexes in teaching the native language. And also the didactic

potential of these complexes for studying and teaching various types of speech activity is presented. The article emphasizes that electronic UMCS play an important role in the development and preservation of the native language. These materials can be used at different stages of the lesson.

Key words: electronic educational and methodical complexes, native language, lesson stages, set of exercises.

Туган тел предметы буенча төзелгән электрон укыту методик комплекслары ишетеп аңлау дәресләрендә һәм мөстәкыйль эшләр оештырган вакытта уку-танып белү эшчәнлеген оештыру өчен зур терәк ролен үти. Туган телгә өйрәтүдә, шулай ук башка гуманитар дисциплиналарны укытканда да электрон укыту методик комплексларының электрон компонентларын куллану тәҗрибәсендә төп юнәлешләр сыйфатында түбәндәгеләрне аерып чыгарырга була:

- укытучының дәрескә әзерләнгәндә электрон мәгълүмати-белешмә чыганаклар куллануы;
- электрон презентацияләр ярдәмендә уку материалын күрсәтү, системалаштыру һәм гомумиләштерү процессында электрон чыганаклардан файдалану;
- электрон чаралар ярдәмендә укучылырның белемнәрен бәяләү, үзбәяләү эшчәнлеген формалаштыру;
- электрон чараларны укучыларның мөстәкыйль эшсәнлегендә файдаланырга мәҗбүр итү (мәсәлән, рефератлар яки белешмә материаллар әзерләгәндә, мәгълүмати чараларга мөрәҗәгать итүне булдыру);
- электрон һәм башка булган мәгълүмати ресурслардан файдаланып, проект һәм тикшеренү эшчәнлеген гамәлгә ашыру.

Тыңлап аңлау дәресләрендә электрон укыту методик комплексларын кертеп җибәрү методикасы туган тел дәресләрен оештыруның мәҗбүри элементлары сыйфатында түбәндәгеләрне күздә тота:

- чишелеше уку материалын үзләштерергә мөмкинлек биргән уку бурычын укучыларга ачыклату;
- укытучының белем алучыларның уку эшчәнлеген активлаштыру ысулларын, алымнарын һәм чараларын системалы һәм максатчан файдалануы;
- укыту бурычларын хәл итү буенча белем алучыларның фронталь, төркемнәрдә һәм индивидуаль эшчәнлекләрен бер-берсенә яраклаштырып алып бару;
- электрон укыту методик комплексы компонентларын һәм укытуның гади (кәгазь) чараларын кулланып, укучыларның мөстәкыйль эшен оештыру.

Туган телне укытканда электрон чаралардан файдалану түбәндәге алым һәм үзенчәлекләрне үз эченә ала:

- белем бирү стандартының эчтәлеге һәм белем, осталык һәм күнекмәләр нигезендә электрон укыту методик комплексы модульләрендә бирелә торган уку материалының эчтәлеген структуралаштыру алымы;
- белем бирү процессы белән идарә итү чарасы белем бирү процессында укучыларның уку-укыту гамәлләрен адымлап үтәү аша уку материалын тәкъдим итү, үзләштерү, системалаштыру, беркетү һәм гомумиләштерү, контрольдә тоту, аны үзләштерү дәрәҗәләрен бәяләү һәм төзәтү процессында, укытуның гади чаралары белән бергә, дәрес системасын конструкцияләү өчен, технологик карта төзү чарасы;
- мәгълүмати ресурсларны мультимедиа материаллары рәвешендә күрсәтү чарасы;
- кирәкле мәгълүматны гипертекст сылтамалар, шулай ук эзләү системалары ярдәмендә эзләү чарасы;
- әзерләгәндә мультимедиа мөмкинлекләре кулланыла торган текстлы, аудио- һәм видеочыганаклар, терәк конспектлар ярдәмендә укыту процессына демонстрацион ярдәм күрсәтү чарасы;
- укучыларның укыту-танып белү эшчәнлеге нәтиҗәләрен тикшереп тору, бәяләү һәм коррекцияләү мөмкинлеген бирә торган диагностика чарасы;
- укыту материалының эчтәлеген мөстәкыйль өйрәнү һәм үзаллы уку эшчәнлеге нәтиҗәләрен мөстәкыйль анализлау мөмкинлеге аша укучыларның үзлегеннән белем алу чарасы.

Туган тел дәресләрен үткәрү алгоритмы түбәндәге этапларда электрон укыту методик комплексларын системалы куллануны күздә тота:

- элек өйрәнелгән материалның эчтәлеген актуальләштерү;
- теоретик һәм практик уку материалын үзләштерү;
- уку материалының эчтәлеген системалаштыру һәм гомумиләштерү;
- предмет эчтәлеген ныгыту;
- укучыларның белем алу буенча булган казанышлары дәрәҗәсен бәяләү һәм аларның үз-үзен бәяләве;
- хаталарны төзәтү.

PowerPoint программасын кулланганда, Microsoft Office ярдәмендә презентацияләр рәвешендә уку материалларын күрсәтер өчен, мультимедиа чараларыннан файдалану тәкъдим ителә. Алар күрсәтмәлелек сыйфатында кулланыла һәм өйрәнелә торган тел күренешләрен күзалларга ярдәм итә. Презентацияләр гадәти дә, хәрәкәтчән (анимацияле) дә булырга мөмкин. Бу урында шулай ук видеоязмалар да кулланыла ала. Әлеге материалларның гомуми методик билгеләнеше белем бирүдән, уку эшчәнлегенең белем һәм күнекмәләрен формалаштырудан, белемнәрне үзләштерүнең тиешле дәрәҗәсен тәэмин итүдән гыйбарәт. Әмма презентацияләр, видеоязмалар һәм башка мәгълүмати материаллар укытучылар һәм укучылар тарафыннан дәресләргә әзерлек барышында, шулай ук компьютерлар һәм һәркем файдалана алырлык

мәгълүмати чыганаклар кулланып, проект, эзләү һәм тикшеренү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен, традицион чыганаклардан, шулай ук Интернет челтәренең мәгълүмати ресурсларыннан файдаланылырга мөмкин.

Электрон методик укыту комплексының электрон элементларын булдыруда да, укучыларның уку эшчәнлеге барышында аларны куллану методикасын гамәлгә ашыруда да электрон укыту чараларының төп функцияләрен оптимальләштерү мәҗбүри шарт булып тора.

Мәктәптә уку процессын оештыру системасы шартларында электрон укыту методик комплексы компонентларын куллану методикасы бер-берсен тулыландыра торган төрле укыту чараларын берләштереп куллануны күздә тота. Алар уку мәсьәләләрен укыту методик комплексының электрон компонентлары ярдәмендә нәтиҗәле хәл итәргә мөмкинлек бирә. Болай эшләү педагогик яктан максатка ярашлы һәм әлеге чаралар ярдәмендә күрсәтелә торган дидактик материалның эчтәлегеннән һәм дәресне оештыру үзенчәлекләреннән гыйбарәт бердәм система булып тора.

Электрон укыту методик комплексын куллану компьютер техникасы белән җиһазландырылуны, программа-техник аспектларны эшләгәндә җентеклелекне таләп итә, чөнки бу өлкәдәге өзеклекләр укуның уңышына тискәре йогынты ясарга мөмкин. Әмма белем бирү процессында электрон укыту методик комплексын куллану методикасы аны гамәлгә ашыруның техник аспекты белән генә чикләнә алмый. Электрон укыту методик комплексын куллануның оештыру һәм методик аспектлары (аларны дәрескә кертеп җибәрүнең урынын һәм вакытын билгеләү, уку процессында гадәти укыту чаралары белән электрон компонентларны эзлекле яки параллель куллану) бер үк дәрәҗәдә мөһим булып күренә. Электрон укыту методик комплексы һәм традицион укыту чараларының мәгълүмати нигезен куллану аларның уку процессында тәкъдим ителү вакыты буенча таратылырга мөмкин.

Электрон укыту методик комплексының электрон элементларын һәм традицион укыту чараларын куллану методикасын эшләгәндә, туган тел дәресенең төзелешен һәм укыту методик комплексының аның структурасына кертеп җибәрү мөмкинлекләрен билгеләү өчен технологик карталар булдыру максатка ярашлы.

Туган тел фәне буенча электрон укыту методик комплексын куллану нигезендә татар телен укытуны оештыру турында әйтелгәннәргә йомгак ясап, шуны билгеләп үтәргә була: дәресләрдә электрон укыту методик комплексының барлык элементларын куллануның нәтиҗәлелеге укытуның төп максатына – телне практик яктан дөрес куллануны тәэмин итүгә, укыту технологияләрен сайлауга, шулай ук аерым компонентларны әзерләүнең сыйфатына бәйле.

Кулланылган әдәбият:

1.Берулава Г.А., Берулава М.Н. Методологические основы развития системы высшего образования в информационном обществе и личности в информационном образовательном пространстве // Педагогика. 2010. № 4. С. 11–18.

Шайхутдинова Л. Х.,
МБОУ «Кузякинская ООШ»
Актанышского муниципального района РТ

ДӘРЕСЛӘРДӘ ҺӘМ ДӘРЕСТӘН ТЫШ БЕЛЕМ БИРҮ ЭШЧӘНЛЕГЕНДӘ ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ

Мәгълүмат технологияләрен кулланганда туган тел укытучысы алдында торган бурычлар башка фән укытучыларының максатларыннан һәм бурычларыннан күп яктан аерылып тора. Бу бурычлар текст, нәфис сүз, китап белән эшләүне күздә тота. Туган тел укытучысына укучыларда ныклы орфографик һәм пунктуацион күнекмәләр формалаштырырга, укучыларның сүзлек запасын баетырга, аларны әдәби тел нормаларын белергә, балаларга лингвистик һәм әдәбият белеме терминнарын белергә өйрәтергә кирәк. Бу мәсьәләләрне хәл итүдә бәхәссез ярдәмче булып цифрлы белем бирү ресурслары тора.

Хәзерге вакытта укытучы компьютерны укыту коралы буларак нәтиҗәле куллана ала.

Туган тел дәресләрендә укыту процессында кулланыла торган программа продуктларын анализлау түбәндәге критерийларын формалаштырырга мөмкинлек бирде:

1. Кулланучылар категориясенә, ягъни мәктәп укучысының яшенә яраклашу.

2. Программаның кулланылу дәрәҗәсе, ягъни аның предмет өлкәсенә карата ориентация дәрәҗәсе һәм дидактик максатларга туры килүе. Бу очракта программа продуктларының күптөрлелегендә ике төрне аерып карарга мөмкин: махсус, ягъни максатчан өйрәнү өчен билгеләнгән темалар һәм махсуслаштырылмаган.

Соңгыларына күп санлы уеннар һәм интерактив видеороликлар кертергә мөмкин, алар үзләре дидактик әсбаплар түгел, әмма тел мохитен булдыру өчен кулланылырга мөмкин.

Заманча белем бирү программалары продуктлары базары балалар өчен күп кенә эшләнмәләр тәкъдим итә, аларның максаты – мәктәп укучыларының метапредмет компетенцияләрен үстерүгә ярдәм итү.

Аларны ике категориягә бүлеп була:

1) уен (дидактик, рольле уеннар, уен-күңел ачулар);

2) уку (тренажерлар, контроль, белешмә-мәгълүмат).

3. Берничә катлаулылык дәрәҗәсе булган биремнәрне үтәгәндә укучының үсеш дәрәҗәсен билгеләргә, шулай ук укуда дифференциаль һәм индивидуаль якын килүне тормышка ашырырга мөмкинлек бирәчәк.

4. Укытучының кире элемтә һәм контроль блогы булу дәресләрдә дә (кайбер программалар кулланучыга рейтинг формасын тәкъдим итә), шулай ук өйдә укучыларның мөстәкыйль эшен оештыруда да кулланыла ала. Соңгы

очракта программаның интерактивлык, ягъни кулланучының гамәлләренә җавап бирү, шуның белән укуның диалог характерын тәэмин итү кебек сыйфаты аерым әһәмияткә ия була.

5. Тәрбия потенциалы.

6. Дустанә интерфейс (программа белән идарә итү уңайлылыгы) һәм өстәмә функцияләр (мәсәлән, тестлар төзү яки материалларны принтерда бастыру) булу программа продуктының характеристикаларын тулыландыра.

Шулай итеп, заманча сервислар һәм программа чаралары туган тел дәресләренә мәгълүмати компонентны нәтиҗәле кертү өчен шактый күп вариантлар тәкъдим итә ала.

Туган телне өйрәнү буенча төрле тематик коллекцияләр, электрон дәреслекләр, программа чараларын үз эченә алган күп төрле цифрлы белем бирү ресурслары коллекцияләре акрынлап булдырыла бара.

Анимацияле рәсемнәр һәм иллюстрацияләр, интерактив аңлатмалар, кагыйдәләр, таблицалар, уку текстлары, электрон биремнәр, тестлар, сүзлекләр һәм белешмәләр туган тел дәресләренең интерактивлыгын арттыра.

Туган тел дәресләрендә цифрлы белем бирү ресурсларын куллануның төп юнәлешләре:

- визуаль мәгълүмат (иллюстратив, визуаль материал);
- интерактив күрсәтү материалы (күнегүләр, терәк схемалар, таблицалар, төшенчәләр);
- программа-тренажерлар;
- укучыларның күнекмәләрен, күнекмәләрен контрольдә тоту;
- укучыларның мөстәкыйль эзләү эше, иҗади эше.

Дәрестә цифрлы уку чараларын сайлау дәреснең максатына, дәреснең төренә бәйле рәвештә башкарыла.

Еш кына туган тел һәм әдәбияты дәресләрендә санлы белем бирү ресурслары (ЦОР)ның түбәндәге төрләре кулланыла ала:

- **презентацияләр** (аларны яңа материалны аңлатканда да, белемнәрне ныгытканда да, иҗади биремнәрне үтәгәндә дә кулланырга мөмкин);
- **анимацияләр һәм иллюстрацияләр** (яңа материалны аңлатканда кулланыла, уку материалын ачык күрсәтә, телнең төрле күренешләрен күзәтергә мөмкинлек бирә. Шулай ук бу ресурсларны иҗади эшне оештыру өчен кулланырга мөмкин (мәсәлән, рәсем нигезендә хикәя төзергә).

Мультипликация һәм анимация куллану дәресләрне төрлеләндерә, укучыларны активлаштыра. Әмма шуны истә тотарга кирәк: артык анимация кабул итүгә комачаулый.

- **интерактив электрон таблицалар** (гомумиләштерү һәм кабатлау дәресләрендә куллану максатка ярашлы; өйрәнелгән материалны системалаштырырга ярдәм итә; яңа материалны аңлатканда да куллану мөмкин)

Электрон таблицалар ярдәмендә балалар тел күренешләрен анализларга, нәтиҗәләр ясарга һәм гомумиләштерергә, тел материалын схематик рәвештә күрсәтергә өйрәнәләр. Таблицалар орфограмманы яки пунктограмманы искә төшерергә ярдәм итә. Бер үк таблицаны нинди дә булса теманы өйрәнү чорында

кулланырга мөмкин, чөнки таблицалар күп дәрәҗәле була, аларда нинди дә булса бүлек буенча тулы мәгълүмат бар.

- интерактив тестлар

Материалны кабатлау һәм ныгыту этапларында интерактив тестлар куллану максатка ярашлы.

- электрон уку әсбаплары (репетиторлар, тренажерлар, программалар, интерактив коллекцияләр, сүзлекләр, белешмәләр; укучыларның белемнәрен контрольдә тоту өчен электрон басмалар; электрон китапханәләр һәм мәгълүмат базалары ресурслары).

Мәктәп укучыларына белем бирүдә кулланылган санлы белем бирү ресурсларын анализлап, туган телне өйрәнү өчен электрон уку материаллары булдыруга берничә алымны аерып карарга мөмкин:

• тренировка һәм контроль биремнәр өчен уку материалы күләме укучының компьютерда эшләүнең санитар-гигиена нормаларын исәпкә алып билгеләнә;

• уку материалын сайлап алу туган телне укытуның төп дидактик принципларын исәпкә алып үткәрелә;

• компьютер системасы белән идарә итү чаралары мөмкин кадәр гади булырга һәм укучыны биремнәрне үтәүдән читкә юнәлтмәскә тиеш.

Шулай ук Интернетта туган тел укытучыларының сайтлары бар. Мондый ресурслар балалар белән иҗади эшләргә юнәлдерелгән.

Цифрлы белем бирү ресурслары уку тизлеген һәм үзләштерү коэффициентын арттыра, игътибарны, хәтерне яхшырта, һәм бу диагностика нәтиҗәләренә тәэсир итә.

Белем бирү сыйфаты күп яктан туган тел укытучысының компетентлыгы һәм һөнәри эшчәнлеге дәрәҗәсе белән билгеләнә.

Интернет-ресурсларны уку эшчәнлегенә ничек дөрес җәлеп итәргә?

Яңа буын ФГОС кертү педагоглардан дәрестә һәр укучыга шәхси белем бирү продукты булдыруны тәэмин итүче системалы-эшчәнлек алымнарын гамәлгә ашыруны таләп итә.

Нәтиҗә ясап, санлы дидактик материалларны дәреснең барлык этапларында һәм уку процессын оештыруда кулланырга мөмкин дип әйтергә була. Шул ук вакытта уку процессының эчтәлеге генә түгел, ә укытучы эшчәнлегенең эчтәлеге дә үзгәрә: укытучы белемнәрнең "репродукторы" булудан туктый, ә яңа укыту технологияләрен эшләүче була, бу, әлбәттә, аның иҗади активлыгын арттыра, әмма югары дәрәҗәдәге методик әзерлек таләп итә.

Шәрифҗанова Ләйсән Касыйм кызы
Яр Чаллы шәһәре 54 нче гимназиянең
югары категорияле башлангыч сыйныф укытучысы

ФӘННӘРНЕ ТАТАР ТЕЛЕНДӘ УКЫТУДА ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР

Аннотация: В статье рассматривается роль современных технологий в повышении качества образования и деятельность педагога в процессе совершенствования уровня профессиональной подготовки учащихся в преподавании предметов на родном татарском языке.

Использование новых технологий в учебном процессе позволяет активизировать процесс обучения, повысить темп урока, увеличить объём самостоятельной и индивидуальной работы учащихся. Чтобы урок был полноценным, необходимо, чтобы каждый учитель мог провести урок с использованием различных образовательных ресурсов, потому что их использование может сделать урок более ярким, красочным, увлекательным и эффективным.

Ключевые слова: Әлифба, современные технологии, преподавание на родном татарском языке.

Чыгышымны Гариф Ахуновның сүзләре белән башлап җибәрәсем килә "Минем өчен тормышта ике нәрсә гомер буе могҗиза булып сакланып килде: берсе - Чишмә, икенчесе - Әлифба". Чөнки чишмәләр менә безне күрегез, кирәк кадәр файдаланыгыз дигәндәй, бер-берсен уздырып җир куенынннан бәреп чыгалар. Сокланып туймаслык могҗиза! Ә белемнең нәкъ менә әлифбадан башлануы икенче могҗиза.

Безнең буын - Сәләй Гатат улы Вагыйзов һәм Рәмзия Гыйлаҗ кызы Вәлитованың Әлифбасы аша хәреф танып, зур дөньяга юл алган буын балалары. Арча педагогия көллиятендә укыганда да Әлифбаны еш кулга алырга туры килде, чөнки мин башлангыч сыйныф укытучысы булырга укыдым. Зәңгәрсу тышлыгындагы укучы кыз белән бергә аңа иркәләнеп, мәктәпкә таба атлаучы эт сурәте булган Әлифба күпме балаларга туган телебезгә мәхәббәт һәм хөрмәт тәрбияләргә бик нык ярдәм итте.

Заманча җәмгыятьнең тиз үсеше, мәгълүмати һәм коммуникатив технологияләрне куллану, җәмгыять алдына яңа бурычлар куя. Бүген без балаларыбызны киләчәк өчен әзерлибез, ә моның өчен көч куярга кирәк.

Димәк, заман безнең каршыбызга яңа таләпләр куйганда, без заманча чишелешләр дә таба белергә тиеш.

“Бернинди технологияләр дә яхшы педагогны алыштырмаячак. Россия мәктәбе ачык, талантлы укытучыларга мохтаҗ. Бүгенге укытучы заман белән атлый алырлык булырга тиеш” (Россия президенты юлламасыннан цитата)

Хәзерге шартларда мәктәпкә үзенең предметын югары дәрәҗәдә белгән, балаларның яшь үзенчәлекләрен, психологиясен яхшы аңлаган, үз һөнәренең остасы булган, балаларны мөстәкыйль фикер йөртергә өйрәтә, аларны һәрьяклап ача белә торган укытучылар кирәк. Моның өчен үз – үзеңә таләпчән булырга, эзләнергә, яңалыкларны өйрәнеп, эш барышында куллана белергә, үзеңне башкалар белән чагыштырып читтән торып бәя дә бирә белергә кирәк.

Леонардо де Винчи *«Үз укытучысын узып китмәгән укучы, начар укучы”* дигән.

Федераль белем бирү стандартлары буенча, белем бирү процессында җәмгыять өчен төрле яклап үскән, уйларга, фикер йөртергә, сәләтле, заман сулышын тоеп, алга атлаучы, уйлап табучан, югары әхлаклы, үз халкының тарихын, мәдәниятен белүче иҗади шәхес тәрбияләү тора.

Бүген мәгариф өлкәсендә укыту технологияләре, укытуны компьютерлаштыру эше киң колач алды. Белем бирү системасында заманча технологияләрдән – цифрлы белем бирү, үстерешле укыту технологияләре, проектлар методы уңышлы кулланыла.

Балаларны халкыбызның күркәм аралашу традицияләре, халкыбызның үткәне, гореф-гадәтләре, гаилә шәҗәрәсе, йолалары белән таныштыру зарур. Бигрәк тә телебезне саклау өстендә ныклап эшләргә кирәк. Ә телебезне саклау – бездән, укытучылардан тора. Үз дәресләребезне, класстан тыш чараларны мавыктыргыч, заманча технологияләрне кулланып үткәрсәк, балаларны җәлеп итә алсак, бу - безнең өчен иң зур чишелеш була.

Югарыда әйтеп үтелгән фикерләр теманың ***актуальлеген*** дәлилли.

Бурычлары: уку-укыту процессында нәтиҗәле дип табылган педагогик технологияләрне куллану.

Максаты: фәннәрне татар телендә укытуда кызыксындыру чарасы буларак төрле заманча педагогик технологияләрне куллану тәҗрибәсе белән уртаклашу.

Объекты: фәннәрне заманча технологияләр кулланып укыту процессы.

Предмет: фәннәрне укытуда кулланыла торган заманча педагогик технологияләр.

Көтелгән нәтиҗә: тәкъдим ителгән технологияләр дәресләрне нәтиҗәле һәм мавыктыргыч итәчәк, укучылар уку материалын тизрәк һәм яхшырак үзләштерәчәк. Дәрестә укучы укытучыны тыңлап кына утырмыйча, актив рәвештә катнашачак.

I. Фәннәрне укытуда заманча педагогик технологияләр

Үстерешле укыту технологиясе

Мин, Ләйсән Касимовна, Яр Чаллы шәһәренең 54 нче татар гимназиясендә башлангыч сыйныф укытучысы булып эшлим. Безнең гимназия берничә еллар дәвамында үстерешле укыту технологиясен уңышлы кулланып килә. Хәзерге вакытта үстерешле укыту буенча берничә технологияне үз эшемдә кулланам :

1) дәресләрне төркемнәрдә алып бару нәтиҗәсендә баланың белем алу белән кызыксынуы кинәт арта башлый, анда укуга уңай мөнәсәбәт урнаша.

Төркемнәрдә эшләгәндә, балаларның 2 проценттан артыгы гына игътибарын читкә юнәлтергә мөмкин.

2) коммуникатив үстерешле укыту технологиясе ул - дәрестә аралашу, чылбырлы сөйләм, рольле уеннар, ситуатив биремнәр куллану. Төп максатым – укучым аралаша, үз фикерен җиткерә алуда.

3) тәнкыйди фикерләү технологиясе проблемалы укыту методикасына нигезләнгән. Дәресләремдә "Синквейн", "Шакмак", "Фаразлар", "Алты эшләпә" алымнарын уңышлы кулланам. Тәнкыйди фикерләүне үстерү технологиясенең төп максаты: укучыны мөстәкыйль рәвештә белемнәрне үзләштерергә һәм тормышта иҗади кулланырга өйрәтү. Бурычлары:

1) укучы һәм укытучы арасында иҗади хезмәттәшлек булдыру;

2) укучыны актив эшчәнлеккә тарту;

3) белем алуга уңай омтылыш (мотивация) булдыру.

Проектлар технологиясе

Бу тема актуаль, чөнки федераль дәүләт белем бирү стандартлары (ФДБС) шартларында укытучы эшчәнлегенең нәтиҗәле юнәлешләреннән берсе булып проектлар методы санала. Бу метод белән эшләү укучыларның иҗади эзләнүен, активлыгын арттыра. Башлангыч сыйныфта әйләнә-тирә, әдәби уку, рәсем, технология, җыр дәресләрендә проект методын куллану бик отышлы. Укучыларда әдәбиятны өйрәнүгә теләк уяна, алар мөстәкыйль рәвештә мәгълүмат җыярга, уйларга, анализ ясарга өйрәнә. Үземнең укучыларым белән әзерләгән "Абдулла Алиш экиятләре безне нәрсәгә өйрәтә", " Халкым тарихы читекләрдә", "Татар халык әкиятләре – тәрбиянең нигезе" , "Татарстаныбыз – кичә һәм бүген..." һәм башка проект эшләребез балаларда иҗади эшчәнлекне арттыра, фәнгә кызыксыну тәрбияли.

Проект – теләсә кайсы предметны өйрәнгәндә куллану мөмкинлеге булган метод. Аны дәрес һәм сыйныфтан тыш эшчәнлек вакытында да кулланып була. Проект методы укучыларның үзләре куйган максатларын тормышка ашыруга корылган һәм шуңа күрә ул – уникаль. Ул күптөрле белем һәм күнекмәләр формалаштыра, шуңа ул эффектив.

Цифрлы белем бирү технологиясе.

Бүгенге көндә иң мөһим технологияләрнең берсе – цифрлы белем бирү технологиясе. Мультимедия технологиясе слайд, иллюстрацияләр күрсәтергә, читтән торып экскурсия үткәрергә мөмкинлек бирә. Бу технология вакытны нәтиҗәле кулланырга һәм белем бирү процессын тагын да кызыклырак, җанлырак уздырырга мөмкинлек бирә. Дәресләрдә без Microsoft Power Point программасы ярдәмендә ясалган презентацияләр кулланабыз, балаларны кече яшьтән презентация ясарга өйрәтәбез, "Электрон белем бирү" сайтындагы татарча мультфильмнарны карап фикер алышабыз, "Цифрлы белем бирү ресурслары"на (ЦОР) куелган тематик күнегүләрне башкарабыз, "Ана теле" (anatele.ef.com) порталындагы видеоязмаларны, УМК га кушымта булып барган дисктагы текстларны тыңлыйбыз, тестлар эшлибез. Дәрестә цифрлы белем бирү технологиясен куллану заманча, кызыклы, сыйфатлы дәрес алып баруга мөмкинлек бирә.

II. Укучыларның эшчәнлеген активлаштыру технологияләре

Уен технологиясе

Уен – бала эшчәнлегенең аерылгысыз бер өлеше. Балага белем уен аша ныграк бирелә. Тәрбия чарасы буларак, ул балаларның камилләшүенә, шәхес буларак формалашуына, үзгәрүенә этәргеч булып тора. Уен формасында оештырылган дәресләр фән белән кызыксынуны көчәйтә, баланың мөстәкыйльлеген үстерә, белем алуга дәртләндерә. Дәрес, яки аның бер этабында дидактик, хәрәкәтле, сюжетлы – рольле уеннар куллану - башлангыч сыйныфларда иң югары нәтиҗәле чара.

Аралашу технологиясе

Балаларга татар телендә аралашу өчен төрле формадагы эш төрләрен тәкъдим итәм: “ Сез беләсезме?...”, “Тизәйткеч әйтәм, кабатла”, “Әкиятне дәвам ит” һәм башкалар. Аралашуга корылган уеннар куллану бик отышлы. Укучылар, үзләре дә сизмәстән, бер-берсе белән татарча аралаша башлыйлар.

Балаларны иҗат эшенә тарту

Бала – кызыксынучан һәм кечкенәдән актив шәхес. Без, балаларның кызыксынуларын сүндермичә, эш алып барырга тиешбез. Дәрес һәм сыйныфтан тыш чараларда катнашу - иң эффектив эш. Әгәр дә беренче көннән үк укучыларны кызыксындыра алабыз икән, димәк, без дөрес юлда. Проект эшләре белән фәнни-гамәли конференцияләрдә, “Мин татарча сөйләшәм” шәһәр программасында катнашу, “Көмеш кыңгырау” газетасы, “Мәйдан” журналы белән хезмәттәшлек итү – татар теле – туган телебездә аралашу билгесе.

Йомгаклау

Сүземне йомгаклап шуны әйтәсем килә, һәр баланың белем алуы әлифбадан башлана.

Безнең бурычзамана яңалыклары агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш бирү.

Без укучыларны мөстәкыйль эшчәнлеккә тарта алабыз, татар телен

Өйрәнүгә кызыксыну уятабыз икән, димәк, без дөрес юлда. Балаларның эшчәнлеген активлаштыру максатында дәресләрдә заманча технологияләрне куллануның өстенлеге бәхәссез. Бу – чынбарлык һәм замана таләбе.

Р. З. Шакирова

ГБОУ Ново - Кинерская школа - интернат для детей с ограниченными возможностями здоровья ”

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДОВАНИЯ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация: В статье рассматривается инновационные подходы в школьной методике преподавания татарского языка в условиях глобализации и цифровизации. Автор подчеркивает, что дистанционные технологии являются современной универсальной системой получения знаний и обладают рядом преимуществ. Основное внимание уделено тому, что в современном обществе

очень важно владеть современными образовательными технологиями и методиками и эффективно применять их в практической профессиональной деятельности.

Ключевые слова: инновация, компетенция,татарский язык.

Abstract: The article discusses innovative approaches in the school methodology of teaching the tatar language in the context of globalization and digitalization. The main attention is paid to the fact that in modern society it is very important to possess modern educational technologies and techniques and effectively apply them in practical professional activities.

Key words: innovation, competence, tatar language.

Хәзер мәгълүмати-аралашу технологияләре кеше тормышының барлык тармакларына да үтеп керде. Бу фән-техника үсешенең алга китүенә бәйле. Балалар тугач та, ирексездән заманыбыз яңалыгы – электрон мөмкинлекләр белән таныша башлыйлар (электрон уенчыклар, төрле гаджетлар һ.б.). XXI гасырдагы белем бирү оешмаларында укучыларга традицион метод һәм алымнарны гына кулланып укыту мөмкин түгел, шуңа күрә татар теле дәресләренә дә заманча технологияләрне кертү зарур, – дип яза галим-методист Ф.Ф. Харисов [Харисов, 2018:282].

Татар теленә өйрәткәндә кулланыла торган мәгълүмати-аралашу технологияләренең өстенлекле яклары түбәндәгеләр:

- телне өйрәнүгә кызыксыну көчәйтә;
- белем бирүне индивидуальләштерә;
- аз вакыт арасында күбрәк һәм сыйфатлырак белем бирә;
- укучының фикер сәләтен үстерә;
- катлаулы терминнарны җиңелрәк үзләштерү мөмкинлеге тудыра;
- предметара бәйләнеш тудыра;
- татар теле буенча эзләнү-тикшеренү теләге уята;
- укучыларны нәтиҗәле эшкә җәлеп итә [Харисов, 2018:287].

Мәгълүмати-аралашу технологияләре рәтенә төрле электрон сервислар, платформалар да керә. Әлеге платформаларда биремнәрнең күбесе уен шәкелендә корылган. Әйтик, соңгы елларда белем бирүдә актив кулланыла торган LearningApps.org платформасы өч университетның фәнни эше нәтиҗәсе булып тора. Бу Берн педагогик белем бирү университеты (Швейцария), Майнц шәһәрендә Гуттенберг исемендәге университет (Германия) һәм Германиянең зур булмаган ике шәһәре – Циттау һәм Герлицта урнашкан Циттау/Герлиц гамәли фәннәр университеты [Трушин, 2020: 334]. LearningApps.org чын мәгънәсендә халыкара белем бирү платформасы, аның интерфейсы немец, инглиз, испан, француз, итальян, рус телләрендә эшләнгән һәм кирәкле телне сайлау мөмкинлеге бар. Платформаны персональ компьютерлар һәм ноутбукларда да, мобиль җайланмаларда да кулланырга мөмкин. Әлеге ресурсны куллану бушлай, уку-укыту модульләре, биремнәр булдыру өчен бары тик теркәлү үтәргә кирәк. Бирем-күнегү булдыру өчен платформаның “Яңа күнегү” бүлегенә керү зарур.

Алга таба кулланучы түбәндәге юлны үтә: шаблон сайлый – аның эчтәлеген тутыра – күнегүне саклый – теләге булган очракта аның белән башкалар белән дә бүлешә. Хәзерге вакытта платформа 21 төрле шаблон тәкъдим итә:

1) Пар табу;
2) Классификацияләү;
3) Хронологик линейка;
4) Гади тәртип;
5) Текст кертү;
6) Рәсемнәрне сортировкалау;
7) Дөрес җавапны сайлау викторинасы;
8) Бушлыкларны тутыру;
9) Аудио/видео контент;
10) “Кемнең миллионер буласы килә?” уены;
11) Пазл;
12) Кроссворд;
13) Хәрефләрдән сүзләр төзү;
14) “Бу кайда урнашкан?” уены;
15) Сүзләрне тану;
16) Ат чабыш;
17) “Парлар” уены;
18) Бәяләгез;
19) Тәңгәллекләр таблицасы;
20) Таблица тутыру;
21) Текст белән җавап бирүне көздә тоткан викторина.

Әйтергә кирәк, мәгълүмати-аралашу технологияләрен куллануның төрле максатлары була. Шулар арасында уен элементларын кертеп, укучыларның кызыксынуын арттыру, дәрес темасына тирәнтен кереп китүләренә ирешүне дә әйтергә кирәк. Уен шаблоннарын кулланып, татар теленнән викторина, паззл, кроссворд, ребус, очраклы тәгәрмәч, биремле кырлар һ.б. уеннар төзү мөмкинлегенә Wordwall платформасы ярдәм итә. Әлеге платформа белән эшли башлаганчы, аңарда теркәлергә кирәк. Әйтергә кирәк, сервис үзеңнең контентыңны булдыруны гына тәкъдим итми, ә шулай ук платформа китапханәсендә башка кулланучылар тарафыннан тәкъдим ителгән биремнәрне файдалануга да юл ача.

Шулай ук Quizlet.com платформасын куллану мөмкинлекләре турында да бераз аңлтма бирәсе килә. Әлеге сервисны уку карточкалары рәвешендә күз алдына китерергә мөмкин, ул мәгълүматны җиңел истә калдырырга мөмкинлек бирә. Моның өчен карточкаларны тутырырга, аларга рәсемнәр һәм аудиофайллар өстәп, материалны истә калдыру өчен күнегүләр эшләргә һәм уеннарда катнширга кирәк.

Менә Quizizz.com программасы викториналар төзергә һәм чишәргә мөмкинлек бирә торган бушлай белем бирү онлайн-сервисы. Quizizz.com интернет-сервисы конкурслар һәм викториналарны онлайн форматта уздыруны күзаллый. Болытлы система уен оештырырга һәм аны зур экранга яки ноутбук

экранына чыгарырга, катнашучыларны мобиль җайланмалар кулланып тоташтырырга мөмкинлек бирә. Система ярдәмендә укучыларның уку процессына җәлеп итү дәрәҗәсен арттырырга мөмкин. Педагог өчен бу программа кайсы ягы белән файдалы булачак соң? Аның ярдәмендә тест төзергә яки сораулар бирергә, уен яки викторина үздырырга, ярышлар оештырырга, өй эшләрен тикшерергә һәм һәр укучының нәтиҗәләрен күзәтеп барырга була.

Шулай ук укытучы үз компьютерында биремнәр төзи, ә укучылар аны интернетка керү мөмкинлеге булган мобиль җайланмалардан (смартфоннар, планшетлар) файдаланып, индивидуаль рәвештә үти ала. Сервиста шулай ук уртак эш мөмкинлеге дә каралган. Уенга кушылыр өчен, укучылар сылтама буенча күчәргә һәм махсус код кертергә тиеш. Биремнәр барлык катнашучылар өчен дә бертөрле, әмма һәр кеше өчен сораулар эзлеклелеге төрлечә. Алынган нәтиҗәләрне педагог Excel таблицасына күчерергә һәм балалрга күрсәтергә мөмкин.

Йомгаклап, шуны әйтергә була: мәгълүмати-аралашу чаралары тормышның төрле аспектларында, өлкәләрендә актив кулланылалар. Татар теле дәресләрендә дә алар актив кулланылалар, укучыларның мотивациясен үстерәләр, игътибарларын дәрес темасына туплыйлар, белемнәренә бәя бирүдә катнашалар, мәгълүматны эзләү, системага салу чарасы булып торалар.Татар теле дәресләрендә заманча мәгълүмати-аралашу технологияләре лаеклы урын алырга тиеш дип уйлыйм, хәзерге шартларда балаларга белем бирүче мөгаллимнең фәнни-методик багажы даими яңарып торса, эшнең нәтиҗәсе дә югары булачак.

Әдәбият

1. Арсланов Н.Г. Сайланма әсәрләр: шигырьләр, поэмалар / төз. И. Ногманов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2017. – 367 б.

2. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге: V том: С – Т. – Казан: ТӘһСИ, 2019. – 908 б.

3. Татарханә. Алена Абишева сайты. URL: https://abishevaalena.ru/?page_id 2032; мөрәҗәгать итү вакыты: 29.12.2021.

3. Шәмсетдинова Р.Р., Һадиева Г.К., Һадиева Г.В. Татар теле: рус телендә гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек (татар телен туган тел буларак өйрәнүче укучылар өчен) 5 сыйныф. – Казан: “Мәгариф-Вакыт” нәшр., 2017. – 175 б.

4. Шәрифуллина Э.М. Тамды яшем... : шигырьләр, поэмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012. – 479 б.

5. learningapps. – URL: https://learningapps.org/create?new=5&from=prjiecdo316#preview; мөрәҗәгать итү вакыты: 19.09.2023.

6. quizlet.com URL: https://quizlet.com/ru/682117796/ТАТАР-ТЕЛЕ-flash-ards/?funnelUUID=1cbdfc31-22f5-463b-9034-7a7373ea2dc8; ; мөрәҗәгать итү вакыты: 10.10.2023.

Шигапова Л.М.
МБОУ”Смак-Корсинская СОШ” Арского муниципального района РТ,
учитель начальных классов

ТУГАН ТЕЛНЕ ҮСТЕРҮДӘ ҺӘМ САКЛАУДА ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫНЫҢ РОЛЕ

Аннотация.В своей работе автор статьи изучает электронные и цифровые образовательные ресурсы. Определяет их значение и роль в развитии и сохранении родного языка Использование в учебном образовательном процессе цифрового образовательного ресурса позволяет повысить интерес к обучению и помощь в усвоении учебного материала. Определяет наиболее эффективные в работе учителя русского языка и литературы, отмечает те, которые исрользует в своей работе.

Ключевые слова: цифровые образовательные ресурсы.

Мәктәпнең бурычы-укучыларга белемнәрнең билгеле бер суммасын җиткерү генә түгел, ә аларда танып белү кызыксынуларын, эшкә иҗади мөнәсәбәтне, белем һәм күнекмәләрне үзлегеннән «алып алу» һәм баетуга омтылуны, аларны үз практик эшчәнлегендә куллануны үстерү.

Дәресләрдә психик йөкләнешнең артуы укучыларның өйрәнелә торган фәнгә кызыксынуын, аларның бөтен дәрес дәвамында активлыгын ничек ныгыту турында уйланырга мәҗбүр итә.... Ә бит танылган педагог К.Д. Ушинский: «һәртөрле кызыксынудан мәхрүм ителгән белем алу - укучыда белем алуга кызысынуны бетерә, алга китәргә мөмкинчелек бирми» дип әйткән. Фәнгә кызыксынуны саклап калу һәм уку-тәрбия процессын сыйфатлы итү өчен туган (татар) теле дәресләрендә цифрлы белем бирү ресурслары актив кулланыла.

Бүгенге көндә уку процессына компьютер технологияләрен кертү мәктәптә укытуның аерылгысыз өлеше булып тора. Белем бирүдә компьютер технологияләрен куллану котылгысыз, чөнки укытуның нәтиҗәлелеге һәм формалашучы белем һәм күнекмәләрнең сыйфаты шактый арта. Туган тел һәм әдәби уку, әдәбият дәресләрендә компьютер программаларын куллану укытучыга традицион укыту формаларын гына түгел, ә төрле мәсьәләләрне дә хәл итәргә мөмкинлек бирә: укуның үзләштерелүен сизелерлек арттырырга, аның дифференциациясен тәэмин итәргә, белемнәрне контрольдә тотуны җиңеләйтергә, фәнгә кызыксынуны арттырырга, укучыларның танып белү активлыгын үстерергә.

Укытучы материалны һәм аны ни өчен кулланганын аңламаса, электрон күнегүләр тиешле эффект бирмәячәк. Цифрлы ресурсларны куллану максат булырга тиеш түгел. Туган тел һәм әдәбият дәресләрендә цифрлы белем бирү ресурсларын куллануның максатларын билгелик:

• Мотивация булдыру (укучылар кызыклы төрле биремнәр алачак).

• Һәркем өчен белем бирү сыйфатын яхшырту .

• Мәктәпкә йөрмичә белем алу мөмкинлеге (карантин вакытында класс белән эшләү мөмкинлеге, өйдә белем алучы балалар төркеме белән ерактан эшләү мөмкинлеге).

• Вакытны экономияләү (компьютерсыз, әмма зур вакыт чыгымнары белән оештырыла торган күнегүләрне куллану).

• Эффективлык (компьютерсыз оештырыла алмаган эффектив күнегүләр куллану).

• Универсаль күнекмәләрне формалаштыру.

Цифрлы технологияләр бирә торган мөмкинлекләр:

• Мультимедия (дәреслеккә тавыш, видео кертү мөмкинлеге, бу материалны яхшырак истә калдырырга ярдәм итә).

. • Интерактивлык (бер үк вакытта төркемнең барлык укучыларын актив эшкә кертү, бу вакытны экономияли).

• Төркемнең проект өстендә уртак эше (укучыларның тикшеренү төркеме тарафыннан документлар, презентацияләр, һ.б. бергәләп булдыру мөмкинлеге).

• Хаталар статистикасы (сүзлек белән эшләгәндә укучының вакытын экономияләү, хаталарны анализлаганда укытучының вакытын экономияләү).

• Төрлелек (бертөрле күнегүләрнең зур һәм хәтта чиксез санын тиз булдыру мөмкинлеге укытучының вакытын экономияләү, укучы өчен белем бирү сыйфатын арттыру). Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә мин түбәндәге цифрлы технологияләрне һәм белем бирү ресурсларын кулланам:

Цифрлы белем бирү ресурсларын куллану укуда перспективалы юнәлеш ача. Хәзерге балаларга мондый компьютер рәвешендә өйрәнү күпкә гадирәк һәм кызыклырак. Ләкин, мондый уку башка мәгариф технологияләре белән берлектә генә мөмкин. Гармонияне бозу, кулллануның максатка ярашлылыгын киметү, укучыларның арыганлыгын арттыру, эш нәтиҗәлелеген киметүгә китерергә мөмкин. Ачык һәм дөрес максатлар һәм бурычлар булмаса, Интернетка керү файдалы һәм эффектив була алмый. Укытучы өчен иң мөһиме- санлы белем бирү ресурсларының күптөрлелегендә, дәрестә кулланыла торган материалны сайлап алу яки укучыга өй эше буларак бирү.

Үз эшемдә мин интерактив татар теленнән һәм әдәби укудан https://edu.tatar.ru/teacher/page2593.htm/cors/ цифрлы белем бирү ресурсларын кулланам. Татар теле өчен башлангыч класслар өчен монда, дәрес темалары буенча биремнәр һәм ныгыту өчен материаллар бирелгән. Әдәби уку өчен аудио экиятләр, уку күнекмәләрен үстерү өчен материал бар.

Әкиятләр хикәя рәвешендә тәкъдим ителә, аларның күбесе мотивлары буенча шул ук биттә кушылган мультфильмнар төшерелгән. Алар татар халык экиятләре, Абдулла Алиш экиятләре, Тукай экиятләре, башка халыклар экиятләре бүлекләре буенча бирелгән. Әдәби уку өчен шигырьләр бирелгән. Шигъри әсәр функциональ яктан грамоталы, фикер йөртүче, шәхес тәрбияләүдә зур роль уйный. Чөнки шигырь эмоциональрәк, кешенең нечкә хисләренә тәэсир итә һәм тәрбияли. Балаларда җәмгыятьтә яшәү өчен кирәкле сыйфатлар: Ватан

өчен горурлык хисе, тирә-юньдәге дөньяга, туганнарга мәхәббәт һәм сакчыл мөнәсәбәт тәрбияли.

«Әкият ул - халык авыз иҗатының төп җанрларыннан берсе булып, уйдырмага нигезләнгән тылсымлы, маҗаралы яисә көнкүреш характерындагы эпик сәнгать әсәре. Әкият жанры бездә шактый өйрәнелгән, экияти үрнәкләрнең күп җыелган, басылган булуына карамастан, «Минем йорт»ның бу өлкәдә үз урыны, дәрәҗәсе бар» http://watan.su/balalar-bulmase. Бу экиятләрне дәрестә дә, өйдә мөстәкыйль рәвештә дә карый алалар.

Югарыда әйтелгәннәрдән нәтиҗә ясарга була: туган телне үстерүдә һәм саклауда цифрлы белем бирү ресурсларын системалы һәм максатчан куллану укучыларның укуда кызыксынуын арттыра. Димәк, фән буенча белем сыйфаты да артачак.

Шулай итеп, туган телне үстерүдә һәм саклауда цифрлы белем бирү ресурслары укучыларның иҗади эшчәнлегенең төрлелеген стимуллаштыра, мәгълүмат күләмен арттыру мөмкинлеге бирә, үз-үзеңне контрольдә тоту күнекмәләрен тәрбияли, фәнгә кызыксынуны арттыра.

Кулланылган чыганаклар исемлеге:

1.https://edu.tatar.ru/teacher/page2593.htm/cors/
2.http://watan.su/balalar-bulmase.

Яковлева О.В.
с.Средний Кушкет, МБОУ «Средне-Кушкетская СОШ им. О.Н.Исаева»
заместитель директора по учебной работе, учитель удмутского языка и литературы

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОРТАЛА «УДМУРТ КЫЛДУННЕ» («МИР УДМУРТСКОГО ЯЗЫКА») В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО УДМУРТСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: С 2021-го года открылся информационно-образовательный портал по обучению удмуртскому языку и литературе «Удмурт кылдунне» («Мир удмуртского языка»), целью которого является содействие организации обучения и воспитания обучающихся всех уровней общего образования, желающих изучать удмуртский язык и литературу. Портал создан научным учреждением Удмуртской Республики «Научно-исследовательский институт национального образования» по заданию Министерства образования и науки Удмуртской Республики. На сегодняшний день есть все условия для изучения родного удмуртского языка как в качестве предмета обязательной предметной области, так и в других формах в соответствии с потребностями родителей (законных представителей) и обучающихся. Здесь представлены электронные

образовательные ресурсы, учебно-методические комплексы и материалы, словари, нормативно-правовые документы, обеспечивающие реализацию удмуртского этнокультурного содержания образования. Таким образом, использование ресурсов этого цифрового образовательного портала будут иметь большую эффективность при реализации урочной и внеурочной деятельности.

Ключевые слова: удмуртский язык, цифровой ресурс, учебно-методический комплекс, словари, медиатека, учебно-методические материалы.

Abstract: Since 2021, the information and educational portal for teaching the Udmurt language and literature "Udmurt Kyldunne" ("The World of the Udmurt language") has been opened, the purpose of which is to facilitate the organization of education and upbringing of students of all levels of general education who want to study the Udmurt language and literature. The portal was created by the scientific institution of the Udmurt Republic "Scientific Research Institute of National Education" on the instructions of the Ministry of Education and Science of the Udmurt Republic. To date, there are all conditions for studying the native Udmurt language both as a subject of a mandatory subject area and in other forms in accordance with the needs of parents (legal representatives) and students. Electronic educational resources, educational and methodological complexes and materials, dictionaries, regulatory documents ensuring the implementation of the Udmurt ethno-cultural content of education are presented here. Thus, the use of the resources of this digital educational portal will be more effective in the implementation of scheduled and extracurricular activities.

Key words: Udmurt language, digital resource, educational and methodical complex, dictionaries, media library, educational and methodological materials.

Языковое многообразие является национальным достоянием народов нашей страны, отражает уникальный исторический опыт и культурные традиции веками проживающих в России этносов. Каждый язык выступает богатейшей сокровищницей информации о его носителях, их делах, мыслях, чувствах, труде, творчестве, культуре. Именно поэтому из приоритетных позиций «Стратегии национальной государственной политики России» на период до 2025 года, утверждённой указом Президента РФ В. В. Путина, является сохранение и возрождение языков и культур народов страны, содействие укреплению единства её граждан.

Роль родного языка в жизни человека уникальна. Через родной язык закладывается фундамент личности ребёнка. Следовательно, большое внимание должно уделяться и её изучению в школе. Изучение родного языка становится плодотворным, если у детей есть мотивация. Образовательная среда на уроке должна способствовать созданию таких условий, при которых у обучающихся появится не только внешняя мотивация, но и внутренние побуждения и интерес к изучению родного языка, желание к учению. Современные дети – это дети цифрового века, и поэтому заинтересовать их можно, применяя электронные и

цифровые ресурсы, используя современные интерактивные методы обучения, в том числе электронные формы учебников.

До недавнего прошлого учителям удмуртского языка и литературы было очень тяжело найти такие ресурсы. С 2021-го года открылся информационно-образовательный портал по обучению удмуртскому языку и литературе «Удмурт кылдунне» («Мир удмуртского языка»), целью которого является содействие организации обучения и воспитания обучающихся всех уровней общего образования, желающих изучать удмуртский язык и литературу. Портал создан научным учреждением Удмуртской Республики «Научно-исследовательский институт национального образования» по заданию Министерства образования и науки Удмуртской Республики. На сегодняшний день есть все условия для изучения родного удмуртского языка как в качестве предмета обязательной предметной области, так и в других формах в соответствии с потребностями родителей (законных представителей) и обучающихся.

Здесь представлены электронные образовательные ресурсы, учебно-методические комплексы и материалы, словари, нормативно-правовые документы, обеспечивающие реализацию удмуртского этнокультурного содержания образования.

Таким образом, использование ресурсов этого цифрового образовательного портала будут иметь большую эффективность при реализации урочной и внеурочной деятельности.

Большой дидактический материал содержится в разделе *«Библиотека».* В подразделе *«Словари и разговорники»* можно ознакомиться со всеми изданными словарями и разговорниками на удмуртском языке. Это и этимологический словарь удмуртского языка, удмуртско-чувашский словарь (2003г.), удмуртско-русский словарь (2008г.), удмуртско-русский словарь Жуйкова С.П. (1931г.), удмуртско-русский словарь Закария Кротова (1995г.), русско-удмуртский словарь географических терминов, удмуртско-русский онлайн-переводчик и словарь, словарь удмуртских синонимов (2009г.), словарь личных имен удмуртов, орфографические словари разных годов издания (1936, 1959, 1984, 2002 гг.), удмуртско-русско-английский картинный словарь, словарь биологических терминов и т.д.Большой интерес представляет историко-этимологический словарь «Язык земли удмуртской» Атаманова М.Г. В данный Словарь включены названия географических объектов - городов, деревень, починков, рек, гор, полей, лугов, лесов, родников, озёр, культовых мест, археологических памятников (городищ, селищ, могильников) - не только с территории Удмуртии, но и соседних областей, республик, где когда-то жило удмуртское население в соседстве со славянским (русским), иранскими, тюркскими, родственными финно-угорскими народами со своим языком, культурой. Помимо языковой расшифровки данных топонимов, по возможности приводятся топонимические легенды и предания, даются историко-этнографические описания тех объектов. В Словаре дано обширное предисловие, список использованной литературы, приводятся контурные карты, фотографии отдельных географических объектов. Все эти словари можно использовать при

работе над исследовательскими проектами, проводить интегрированные уроки английского, татарского и удмуртского языков, удмуртского языка и биологии, удмуртского языка и географии.

Очень богат подраздел *«Учебно-методические комплексы».*Здесь можно найти УМК для всех уровней общего образования: дошкольного («Друг к другу с добром» («Ог-огедлыӟечен») «Зарни бугор», начального, основного и среднего.Учебно-методический комплекс «Ӟеч-а, бур-а, удмурт кыл!» для 1–9 классов разработан на основе ФГОС НОО и ООО и включает в себя программу, печатную и электронную форму учебника, методическое пособие для учителя, рабочую тетрадь, учебное пособие по контрольно-измерительным материалам. Данный комплекс нацелен на реализацию коммуникативного, социокультурного и деятельностного подхода в обучении родному (удмуртскому) языку обучающихся, не владеющих удмуртским языком, но выбравших в качестве родного данный язык.

Учебно-методические комплексы «Удмурт кыл» («Удмуртский язык») для начального, основного и среднего общего образования включают примерные рабочие программы начального, основного и среднего общего образования, печатные и электронные формы учебников «Удмурт кыл» («Удмуртский язык»), методические пособия, контрольно-измерительные материалы. Ведущей целевой установкой учебно-методических комплексов «Удмурт кыл» является обеспечение современного образования школьников в контексте требований ФГОС начального, основного и среднего общего образования.

В учебно-методические комплексы «Литературное чтение на родном (удмуртском) языке» и «Удмуртская литература» входят примерные рабочие программы, учебники, электронные формы учебников, методические пособия и контрольно-измерительные материалы. Учебно-методические комплексы разработаны в соответствии с требованиями ФГОС к результатам освоения основной образовательной программы начального, основного и среднего общего образования.

Подраздел *«Учебно-методические материалы»* представляет собой для учителя удмуртского языка и литературы ценнейший ресурс. Здесь к вышеназванным УМК можно подобрать проверочные работы, диктанты, изложения, комплексные работы, КИМ-ы для промежуточной аттестации, тесты, а так же конспекты уроков.

В подразделе *«Литературно-биографические экскурсии»* можно ознакомиться с жизнью и творчеством писателей и деятелей в области языкознания и литературоведения.

Для изучения удмуртского языка помогают аудио и видеоматериалы, которые можно взять из раздела *«Медиатека».*Этот раздел очень удобен тем, что учителю не надо искать медиа-материалы из различных источником. Здесь в одном месте собраны как видеокурсы по изучению удмуртского языка, мультфильмы на основе сказок и легенд, так и подкасты, аудио песен и сказок, спектакли, лекции.

Приложения, игры и полезные утилиты можно найти в разделе «Приложения». Детей этот раздел привлекает особенно, так как эти приложения можно скачать на их смартфоны и в интересной интерактивной форме учить удмуртский язык. Здесь же даны ссылки на удмуртские народные и авторские сказки на удмуртском языке, на сказки народов Австралии и Океании, Европы, Америки и Африки на удмуртском языке. Нужным приложением является приложение «Гожъяськы шонер! Удмуртская клавиатура, раскладка и шрифты». И когда в текстовых работах учителей встречаются ошибки в правописании аффрикат, буквы *ӥ, ӧ*, так как они не использовали удмуртскую раскладку, это их не оправдывает. У всех есть возможность скачать приложение на свой компьютер и даже на смартфон.

Таким образом, портал «Удмурт кылдунне» хороший инструмент в работе учителя удмуртского языка и литературы, воспитателей детских садов. Он постоянно пополняется новыми материалами, которые можно использовать при подготовке к урокам, внеурочным мероприятиям, а так же при написании исследовательских проектов обучающихся.

Список использованных источников

1. Удмурт кылдунне – информационно-образовательный портал по изучению удмуртского языка
2. https://udmkyl.ru/ (Дата обращения: 15.10.2023г.)

ЭЧТӘЛЕК

СЕКЦИЯ 1. ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ В ТРУДАХ ВАГИЗОВА С.Г.	3
Арсаева Л.Р., Арсаева Ч.Т. ХАЛЫККА ХЕЗМӘТТӘ ҮТКӘН ГОМЕР	3
СЕКЦИЯ 2. ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ВАГИЗОВА С.Г. (ЭВОЛЮЦИЯ «АЛИФБЫ»)	6
Гайнетдинова А.А. С.Г.ВӘГЫЙЗОВ МЕТОДИК МИРАСЫНЫҢ ТРАДИЦИЯЛӘРЕ ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘРЕ (“ӘЛИФБА” ЭВОЛЮЦИЯСЕ)	6
Гилязова А.Ф., Шагиева Д.Г. «ӘЛИФБА» – БАШЛАНГЫЧ БЕЛЕМНЕҢ НИГЕЗЕ	8
Каримова Л.И. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ БУКВАРЯ	11
Низамутдинова С.Т. ТАРИХИ-МӘДӘНИ «ӘЛИФБА БИОГРАФИЯСЕ"	14
Рахматуллина А.Р. С.Г.ВӘГЫЙЗОВ МЕТОДИК МИРАСЫНЫҢ ТРАДИЦИЯЛӘРЕ ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘРЕ (“ӘЛИФБА” ЭВОЛЮЦИЯСЕ)	18
Хөснетдинова А.М., Галимова С.А. ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРНЕҢ ТЕЛ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ	20
СЕКЦИЯ 3. СУДЬБА «АЛИФБЫ» ВАГИЗОВА С.Г. И ВАЛИТОВОЙ Р.Г.; ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ	24
Валиева Л.Ф. ӘЛИФБАГА БАГЫШЛАНГАН ГОМЕРЛӘР	24
Гарипова Л.И., Ахметзянова Д.А. ӘЛИФБАНЫҢ ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ	27
Гаряпова Г.Н. ТАТАР “ӘЛИФБА”СЫ – МИЛЛИ МӘГАРИФ КҮРСӘТКЕЧЕ	30
Гыйбадуллина И.Г. ВАГЫЙЗОВ СӘЛӘЙ ҺӘМ ВӘЛИТОВА РӘМЗИЯ “ӘЛИФБА”СЫНЫҢ ЯЗМЫШЫ: ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ	35
Гилязова Ч. Х. ӘЛИФБА – БЕЛЕМГӘ ЮЛ КҮРСӘТҮЧЕ МАЯК	38
Гибаева Х.Ф. ӘЛИФБАНЫҢ ҮТКӘНЕ ҺӘМ ХӘЗЕРГЕСЕ	40
Зиатдинова З.Ш., Фазлиахметова С.Р. ЭЛИФБА -УЧЕБНИК ДОЛГОЖИТЕЛЬ	43
Сахабиева Г.Х. РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С.Г.ВАГИЗОВА)	47
Фазылзянова Р.Р. КАТЛАУЛЫ ЮЛЛАР АША ҮТКӘН ӘЛИФБА	51
Хабирова М.Ф. ОСТАЗЫМДЫР ШУЛ “ӘЛИФБА” БЕРЕНЧЕ КУЛГА АЛГАН! (М.ХӘБИРОВА)	54
Хайдарова С.Б. «АЛИФБА»-ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ	56
Юсупова Г.Г. ВӘГЫЙЗОВ С.Г. ҺӘМ ВӘЛИТОВА Р.Г. ЭШЛӘГӘН ӘЛИФБАНЫҢ КАБАТЛАНМАС ТАРИХЫ	59
СЕКЦИЯ 4. РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	62

Ахметзянова Л.А. РОЛЬ АЗБУКИ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ	62
Бариева Р,Г. ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ФОРМАЛАШТЫРУДАХӘЗЕРГЕ ЗАМАН ӘЛИФБАСЫНЫҢ ӘҺӘМИЯТЕ	65
Варина Т.Р. ӘЛИФБА. ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫК	68
Галлямова Г.М. БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНЫҢ УКУ ГРАМОТАЛЫЛЫГЫН ФОРМАЛАШТЫРУ ӨЧЕН БИРЕМНӘР	73
Гарафиева Г.М. БУКВАРЬ – ОСНОВНОЙ ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	77
Гимадиева Г.Н. РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	80
Касимова З.Г. БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНЫҢ УКУ ГРАМОТАЛЫЛЫГЫН КҮТӘРҮДӘ “ӘЛИФБА”НЫҢ РОЛЕ	88
Маняпова Л.В., Гарифуллина М.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ БУКВАРЯ	91
Нуриева Г.Р. РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	93
Челнокова Н.А. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В РАМКАХ ПОДГОТОВКИ К PISA (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)	96
Шигаева А.С. РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ БУКВАРЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	100
СЕКЦИЯ 5. ЦЕННОСТИ ВЕЛИКИХ МЕТОДИСТОВ (ВАГИЗОВА С.Г. И ВАЛИТОВОЙ Р.Г.) В СОВРЕМЕННОЙ НАЦИ-ОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	105
Ахмадиева Г.Н., Ахметова Г.М., Гимадеева Р.Р., Калимуллина А.И. ЦЕННОСТИ ВЕЛИКИХ МЕТОДИСТОВ С.Г.ВАГИЗОВА И Р.Г.ВАЛИТОВОЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	105
Ибраева Р.Х. СӘЛӘЙ ГАТАТДИН УЛЫ ВАГЫЙЗОВ ХӨРМӘТЕНӘ АКРОШИГЫРЬ	105
Мукимова Н.А. УКЫТУЧЫ ҺӘМ ГАЛИМӘ РӘМЗИЯ ВӘЛИТОВАНЫҢ НӘСЕЛ ТАМЫРЛАРЫ ТУРЫНДА ЯҢА ФАКТЛАР / НОВЫЕ ФАКТЫ О РОДОСЛОВНОЙ ПЕДАГОГА И УЧЕНОГО РАМЗИИ ВАЛИТОВОЙ	105
Хабибуллина Р.Р., Ибрагимова Л.Ф. БЕЛЕМ СЫЙФАТЫН КҮТӘРҮДӘ БӨЕК МЕТОДИСТЛАРНЫҢ (ВАГЫЙЗОВ С.Г. ҺӘМ ВӘЛИТОВА Р.Г.) РОЛЕ	110
СЕКЦИЯ 6. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В КОНТЕКСТЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА	114
Багаутдинова Л.Ш. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДОУ	114
Валиева З.З. БАЛАЛАРГА ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ӘҺӘМИЯТЕ	116

Ганиева Р.З., Сафиулина Н.Х. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДЕТСКОМ САДУ	119
Гарифуллина Р.Х. БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ	123
Гәрәева Л.А. ПОЛИМӘДӘНИ ТӘРБИЯ БИРҮДӘ МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ (МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ)	129
Гильфанова Р.Н., Сабирова Ф.Т. МУЗЕЙ – ТӘРБИЯ УЧАГЫ	131
Закирова Р.М., Шарафетдинова Л.Р. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В КОНТЕКСТЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА	135
Заляева Р.К., Хакимова Р.А. ВИРТУАЛЬНЫЙ МУЗЕЙ В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	142
Зямилова Р.Г. МУЗЕЙ – ХРАНИТЕЛЬ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ	145
Искандарова В.В., Хасанова А.Д. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДЕТСКОМ САДУ	148
Калимуллина Р.Р. ЭКСКУРСИОННЫЙ МАРШРУТА «ПО СЛЕДАМ ТАТАРСКОГО МУСУЛЬМАНСКОГО БОГОСЛОВА Ш.МАРДЖАНИ»	152
Камалетдинова Р.Г. БЕЛЕМ ДӨНЬЯСЫНЫҢ ЧИШМӘ БАШЫ - "ӘЛИФБА"	157
Камалова Г.И. БЕРДӘНБЕР “ ӘЛИФБА” МУЗЕЕ	160
Мухаметшина Э.Г., Ахметзянова Э.Г. МИЛЛИ МӘКТӘПТӘ УКЫТУ-ТӘРБИЯ ЭШЧӘНЛЕГЕНДӘ “ТУГАН ЯК”МУЗЕЕНЫҢ РОЛЕ	163
Набиуллина Л.З. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ШКОЛЕ	168
Нуриева М.А. УКЫТУ-ТӘРБИЯ ПРОЦЕССЫНДА МУЗЕЙ МӨМКИНЛЕКЛӘРЕННӘН ФАЙДАЛАНУ	171
Прыткова Н.Ф. ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ - КАК ИННОВАЦИОННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО ШКОЛЫ	173
Рамазанова Л.Ф. ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ПО МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКЕ В ДЕТСКОМ САДУ	176
Сафина Р.Ф. ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ	180
Сибгатуллина Г.Н. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ШКОЛЕ	183
Тимергалиева Р.Ф. ТӘҖРИБӘ БАЙЛЫГЫ - ТУЗМАС БАЙЛЫК	187
Титова Л.П. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	191
Файзиева Г.М. МУЗЕЙ ЭШЕ КОНТЕКСТЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ	194
Хузина Г.Р. БУЫННАР ХӘТЕРЕН САКЛЫЙК. СОХРАНИМ ПАМЯТЬ ПОКОЛЕНИЙ	197
Шамсиева М.Н. МУЗЕЙНАЯ СИСТЕМА КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ РЕСУРС СПО.	201
Шамсутдинова Л.Ф., Фатыхова Э.И. МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ	204

Юнусова М.М. ГИМНАЗИЯ МУЗЕЕ ЭШЧӘНЛЕГЕ	207
Юнусова С.Ю. БЕЛЕМ БИРҮ ОЕШМАЛАРЫНДА МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫ	209
СЕКЦИЯ 7. РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЁНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С. Г. ВАГИЗОВА)	213
Алеева Л.Х. РЕАЛИЗАЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА МУЗЫКАЛЬНЫМ РУКОВОДИТЕЛЕМ ДОУ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЁНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС (НА ОСНОВЕ ТРУДОВ С.Г. ВАГИЗОВА)	213
Архипова А.В. ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ	216
Асхадуллина А.Г. РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	220
Ахметшина Н.Р., Миннебаева Г.М. БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА ТУГАН ТЕЛ: БАЛАНЫ БЕЛЕМ БИРҮ ПРОЦЕССЫНА ҖӘЛЕП ИТҮ ӨЧЕН ШАРТЛАР ТУДЫРУ	225
Гарапшина Р. М. МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРДА ТУГАН ТЕЛГӘ КЫЗЫКСЫНДЫРУ УЯТУ ЮЛЛАРЫ	227
Гарипова Ч.Р. МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРНЫ ТУГАН ТЕЛГӘ ӨЙРӘТҮ НИГЕЗЛӘРЕ	231
Гатиятова Л.Л. СПОСОБЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕСС ИЗУЧЕНИЯ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА	232
Загафарова Г.Ф. РУС ТЕЛЛЕ БАЛАЛАРНЫ ТАТАР СӨЙЛӘМЕНӘ ӨЙРӘТҮ	235
Марданова Л.И. ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭШ ТӨРЛӘРЕ	239
Минсадыкова Р. Ф. ВОВЛЕЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ НА ИЗУЧЕНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ЧЕРЕЗ ТВОРЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ	243
Низамбиева Р.Р., Гимазова Ф.Г. ТУГАН ТЕЛНЕ ӨЙРӘТҮДӘ ГРАММАТИК УЕННАР КУЛЛАНУГА ЗАМАНЧА КАРАШ (С. Г ВАГЫЙЗОВНЫҢ “ КЫЗЫКЛЫ ГРАММАТИКА” МЕТОДИК КУЛЛАНМАСЫ БУЕНЧА)	246
Сайфуллина Г.Р., Гилмутдинова Н.З. РОДНОЙ ЯЗЫК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВОВЛЕЧЕНИЯ РЕБЕНКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС	250
Сафина Г.Н. БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫНА ТУГАН ТЕЛГӘ МӘҺӘББӘТ УЯТУ АЛЫМНАРЫ	254
Тухфатуллина А. Г. БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА МИЛЛИ ТӘРБИЯ БИРҮ МӨМКИНЛЕКЛӘРЕ	257
Фазлиева И.А. ТУГАН ТЕЛЛӘРНЕ УКЫТУНЫҢ АКТУАЛЬ ПРОБЛЕМАЛАРЫ	262
Хурамшина А. М. МӘКТӘПКӘЧӘ ЯШЬТӘГЕ БАЛАЛАРНЫ ГРАМОТАГА ӘЗЕРЛӘҮНЕҢ АСЫЛЫ	265

СЕКЦИЯ 8. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ	267
Абдуллина Ю.И. НАСТАВНИЧЕСТВО, КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ СТАНОВЛЕНИЯ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА	267
Ахмадуллина Г.И. ЯШЬ БЕЛГЕЧЛӘРГӘ ЯРДӘМ ИТҮНЕҢ НӘТИҖӘЛЕ ФОРМАСЫ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК	270
Багавиева Н.С. АВТОМАТИЗАЦИЯ СЛОГОСЛИЯНИЯ	274
Вагизова Г. Н. НАСТАВНИЧЕСТВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ	277
Гайфуллин Р.Ф. ОСТАЗЛЫК – ЯҢА МӨМКИНЛЕКЛӘР ТЕРРИТОРИЯСЕ	281
Гайфуллина Л.Х. НАСТАВНИЧЕСТВО, КАК СТРАТЕГИЯ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ	284
Гайфуллина Э.З., Кашшапова Л.М. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ	288
Галияхметова Г.Ф. БАЛАЛАР БАКЧАСЫНДА ОСТАЗ ҺӘМ ЯШЬ БЕЛГЕЧНЕҢ ҮЗАРА ХЕЗМӘТТӘШЛЕГЕ	293
Гаптелбарова Д.М. ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТОВ КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ НАСТАВНИЧЕСТВА	296
Гарапшин Р. М. ДӘРЕСЛӘРДӘ ЭШНЕ ОЕШТЫРУ ФОРМАСЫ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК	298
Гафарова Р.Р. ТӘҖРИБӘ БАЙЛЫГЫ - ТУЗМАС БАЙЛЫК	301
Гильметдинова Г.В. ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ НАСТАВНИЧЕСТВА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ	305
Гимадиева Д.Ш., ГизатуллинаЛ.М. ЯШЬ БЕЛГЕЧЛӘРГӘ ЯРДӘМ БУЛАРАК ОСТАЗЛЫК	308
Исмагилова А.Н. ПАТРИОТИЗМ КАК НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ И НРАВСТВЕННАЯ ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ	311
Камалова М.Н. ОСТАЗЛАРДАН АЛГАН БӨЕКЛЕК	314
Кутдусова А.Р. СӘЛӘЙ ГАТАТОВИЧ ВӘГЫЙЗЕВ ҺӘМ РӘМЗИЯ ГЫЙЛӘҖЕВНА ВӘЛИТОВА ДӘРЕСЛЕКЛӘРЕ БҮГЕНГЕ КӨНДӘ ДӘ УКЫТУЧЫ ӨСТӘЛЕНДӘ	317
Маликова Ф.Ф. НАСТАВНИЧЕСТВО – ОДНА ИЗ ФОРМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ	321
Насирова Г.Р. ӘДӘБИ УКУ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ УКУЧЫЛАРНЫҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТОЛЫЛЫГЫН ҮСТЕРҮ АЛЫМНАРЫ	322
Немтырева А.И. НАСТАВНИЧЕСТВО, КАК ФОРМА РАБОТЫ С МОЛОДЫМ ПЕДАГОГОМ	327
Нуриева Л.Ф. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ПРОЦЕСС ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННОГО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ	331
Рамазанова Р.Г. ОСТАЗЛЫК – ҺӨНӘРИ ЭШЧӘНЛЕК	334
Сабирова Л.Т. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ	338

Сафина Р.Ф. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ	346
Сунгатуллина Г.Р. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСТАВНИЧЕСТВО – ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	345
Хайруллина Г.И. УКЫТУЧЫ-ОСТАЗНЫҢ ЭШ ТӘҖРИБӘСЕННӘН	351
Хакимов И.Х. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	355
Хакимова Г.М. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК СПОСОБ СОПРОВОЖДЕНИЯ И ПОДДЕРЖКИ МОЛОДЫХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	358
Хасанова А.В. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТАМ	362
Шайдуллина Г.Х.ҺӨНӘРИ ШӘХЕС ФОРМАЛАШТЫРУ	365
Шамсутдинова С.М. НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ДЕЯТЕЛЬНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА	368
Шарифзянова Г.М. АКТИВИЗАЦИЯ СЛОВАРЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА	370
Юсупова Ю.Ф., Нигеметзянова З.Х. ПРЕДМЕТНАЯ НЕДЕЛЯ КАК ФОРМА АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ	374
СЕКЦИЯ 9. ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА	378
Ахметова Р.Т. ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА	378
Вафина Г.Ш., Сагитова Г.Г. ӘДӘБИ КИТАПЛАР УКУДА КЫЗЫКСЫНДЫРУ ЧАРАСЫ БУЛАРАК – КИТАПНАМӘ	382
Габдрахманова Н.Р., Нигаметзянова А.Р. КОРРЕКЦИЯ МӘКТӘБЕНДӘ ЛОГОПЕД ДӘРСЛӘРЕНДӘ ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНУНЫҢ ТУГАН ТЕЛНЕ ҮСТЕРҮДӘ ӘҺӘМИЯТЕ	385
Гильманова Ю.И. ЦИФРОВЫЕ УМК КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ И СОХРАНЕНИЯ РОДНОГО ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА.	388
Заляева А.М., Сафиуллина Г.Н. ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭЛЕКТРОН КУШЫМТАЛАР КУЛЛАНУ	391
Мурзина Г.Р. ЯКУБ ХӘЛИЛИНЕҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ	394
Мухина Р.Р. ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА	396
Ногманова Г.З. БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФЛАРДА ТУГАН ТЕЛ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ	402
Сагдиева А.Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА	405

Салаватова Г.Ф., Хадиева С.З. ЦИФРОВЫЕ УМК И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	408
Фаррахова Р.Р., Фархутдинова Л.Ф. ТУГАН ТЕЛНЕ УКЫТУДА ЭЛЕКТРОН УКЫТУ МЕТОДИК КОМПЛЕКСЛАРЫНЫҢ РОЛЕ	412
Шайхутдинова Л.Х. ДӘРЕСЛӘРДӘ ҺӘМ ДӘРЕСТӘН ТЫШ БЕЛЕМ БИРҮ ЭШЧӘНЛЕГЕНДӘ ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ	416
Шарифзянова Л. К. ФӘННӘРНЕ ТАТАР ТЕЛЕНДӘ УКЫТУДА ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР	419
Шакирова Р.З. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДОВАНИЯ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЦИФРОВИЗАЦИИ	422
Шигапова Л.М. РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО ЯЗЫКА	426
Яковлева О.В. РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОРТАЛА «УДМУРТ КЫЛДУННЕ» («МИР УДМУРТСКОГО ЯЗЫКА») В РАЗВИТИИ И СОХРАНЕНИИ РОДНОГО УДМУРТСКОГО ЯЗЫКА	428

Научное издание

ТАТАР “ӘЛИФБА” СЫ АВТОРЫ ВАГЫЙЗОВ СӘЛӘЙ ГАТАТ УЛЫНЫҢ 115 ЕЛЛЫГЫНА БАГЫШЛАНГАН I РЕСПУБЛИКАКҮЛӘМ ВАГЫЙЗОВ УКУЛАРЫ КОНФЕРЕНЦИЯСЕ МАТЕРИАЛЛАРЫ

МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«I ВАГИЗОВСКИЕ ЧТЕНИЯ»,
ПОСВЯЩЕННОЙ 115-ЛЕТИЮ АВТОРА ТАТАРСКОЙ «АЛИФБЫ»
ВАГИЗОВУ САЛЕЮ ГАТАТОВИЧУ

(7 ноября, 2023 года, Арск)

В авторской редакции

Компютерная вёрстка: Тухфатуллина А.Г., Гумеров И.А.

8(84366)3-23-05
arskped@mail.ru